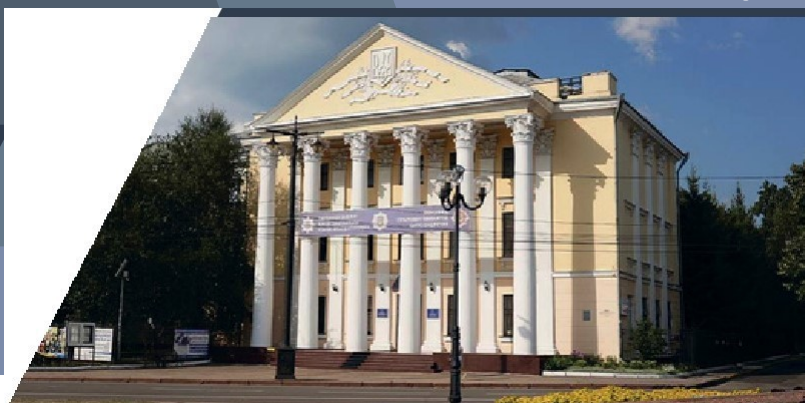


**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПРИВАТНО – ПРАВОВІ ТА
ПУБЛІЧНО – ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ
РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

18 жовтня 2024 року



**ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**



SupportDonSUUA



**ПРЯМУЄМО
РАЗОМ**

← ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**«ПРИВАТНО – ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО – ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО – ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

18 жовтня 2024 року

м. Кропивницький

Редакційна колегія:

голова редакційної колегії – декан факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент БУГА Володимир

заступник голови редакційної колегії – заступник декана з освітньої та науково-дослідної роботи факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент – СЕМЕНИШИНА-ФІГОЛЬ Богдана

члени редакційної колегії:

завідувач кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор КОЛЄСНИК Тетяна;

завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук КОНАРЄВА Ганна;

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент ВАСИЛЬЄВ Сергій;

доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент КОМІСАРЧУК Руслан

Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 18 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. 497 с.

Збірник містить тези доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану», яка відбулася 18 жовтня 2024 року на базі Донецького державного університету внутрішніх справ. Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників закладів освіти й наукових установ, здобувачів вищої освіти юридичного і правоохоронного напрямів, а також на тих, хто цікавиться питаннями забезпечення публічної безпеки і порядку; застосування кримінального, адміністративного та трудового законодавства; законодавчого регулювання військових і територіальних формувань, реалізації прав людини у діяльності правоохоронних органів.

Матеріали збірника опубліковані в авторській редакції.

ЗМІСТ

ВСТУПНА ПРОМОВА РЕКТОР ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА УКРАЇНИ, ПОЛКОВНИКА ПОЛІЦІЇ ВІТВИЦЬКОГО СЕРГІЯ	12

СЕКЦІЯ 1.

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИВАНТНОПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ НАДАВАЧАМИ ПОСЛУГ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	14
СТЕПАНОВА Тетяна ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРАВНИКІВ	17
КАРМАЗА Олександра РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	19
КОРОЄД Сергій ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
МАКСАКОВА Руслана ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	25
МАРЧЕНКО Володимир ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ	27
НАДЬОН Вікторія, ІЛЬЧЕНКО Іван ПРОБЛЕМИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	29
СОБАКАРЬ Андрій ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	32
МАКОВІЙ Віктор ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН КРИЗЬ ПРИЗМУ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	35
НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ Олександра СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	37
ДОМБРОВСЬКА Алла ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ	40
ІЛЬКІВ Наталія ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ	42
ЛОПАТЧЕНКО Інна, БАТИР Юрій ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	45
ПОЛІЩУК Марина ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ, У ВИПАДКУ ЗНАХОДЖЕННЯ БАТЬКІВ ЗА КОРДОНОМ	48
САРАНОВ Сергій ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РІВНЯ ВІЙСЬКОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ФРАНЦІЇ ЧАСІВ КАРДИНАЛА РІШЕЛЬС	50
СОКОЛ Марія ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА НЕВИТРЕБУВАНУ ЗЕМЕЛЬНУ ЧАСТКУ (ПАЙ)	52
ГОРОБЕЦЬ Надія ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ, ПЕРЕДАЧІ ТА ОБЛІКУ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ СИЛ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ	54
ЧЕРКУНОВ Олександр, КАРАБІН Тетяна ЕВОЛЮЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	57
ГУРТОВА Ксенія ВИДИ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРАВОМ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	60
БЕССОНОВ Олександр ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	62

БЛІНКОВ Ілля, ВОЙЦІХОВСЬКИЙ Андрій МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД	65
БОНДАР Ярослава, ПЕТРЕНКО Наталія МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	67
БОНДАР Ярослава, АНДРІЄНКО Ірина ПРОБЛЕМАТИКА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	70
БОРТНІК Оксана, СОКОЛ Марія ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ	73
ВОЙТУШЕНКО Ігор, МАМЕДОВА Ельміра ПРАВОВИЙ ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТАН САМООРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	75
ГОЛОВКО Єлизавета, БАБАДЖАНЯН Гаяне МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	78
МАРИНА Юрій МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	81
ЖУЛІЙ Поліна, МАРЧЕНКО Володимир ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ- АГРЕСОРА У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	83
КОТЕГОВА Альона, МАКСАКОВА Руслана ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	85
ЛЕНДЕЛ Вікторія, САРАНОВ Сергій ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	89
НАСТАЧЕНКО Єлизавета, МАРЧЕНКО Володимир ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНОРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	90
РІЗНИЧЕНКО Влада, МАКСАКОВА Руслана КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	92
РОЙЛЯНУ Вікторія, АЛЕКСЄЄНКО Анна ВИЗНАННЯ ФАКТУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	95
РУКІНА Діана, ЛЕВІН Олег ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІСНУВАННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	97
СЛОБОДЯН Владислав, СОКОЛ Марія ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	99
СОФИНА Ігор, КОРОЛЬОВА Вікторія РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	101
ТИЛІЧКО Вікторія, МАКОВІЙ Віктор ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСТИ ВІДСУТНЬОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	105

СЕКЦІЯ 2.

ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЗАЙКА Юрій ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ ОХОРОНИ ЖИЛОГО ПРИМІЩЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ... ..	107
КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ВІДПУСКУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	111
КОСТЮЧЕНКО Олена ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАТТІ 43 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	112
КОВАЛЕНКО Олена ЩОДО ПРИРОДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ ОСІБ, ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ.....	116
КОЛЄСНІК Тетяна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ БЕЗ БАР'ЄРІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	118

КУЗЬМЕНКО Сергій ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА УЧАСНИКІВ КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	121
МЕЛЬНИК Костянтин ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ	124
ПОДОРОЖНІЙ Євген ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ	126
РЯБЧЕНКО Юрій ДО ПИТАННЯ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ЗАТВЕРДЖЕННЯ СУДОМ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	128
ЩЕРБИНА Віктор ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ	129
ЖДАН Микола ЩОДО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ІЗ РОБОТОДАВЦЯМИ	134
СІРОХА Дмитро ОБМЕЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	137
БЄЛОУСОВ Володимир ЗНАЧИМІСТЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ СОЦІАЛЬНІЙ ІЗОЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	139
ЗАЙЦЕВ Олексій, ЖУК Єлизавета АНАЛІЗ ЗАКУПІВЕЛЬ ПОСЛУГ З ЮРИДИЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	141
ЖЕРЕБЦОВ Денис ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	145
ЦЕРКОВНА Олена, БІЛА Дар'я УСИНОВЛЕННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ	148
ЧИРВА Ірина ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	151
БЕРНАЗ-ЛУКАВЕЦЬКА Олена РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БОРГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	153
БЄЛОУСОВ Володимир ЗНАЧИМІСТЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ СОЦІАЛЬНІЙ ІЗОЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	155
БОНДАРЕНКО Ольга ЦИФРОВА РІЧ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	158
ГОЛОВАНЬ Тетяна ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ	160
ІГНАТЕНКО Володимир КОМПЕНСАЦІЯ СУДОВИХ ВИТРАТ ВІДПОВІДАЧА ВНАСЛІДОК НЕОБГРУНТОВАНИХ ДІЙ ПОЗИВАЧА: КОМЕНТАР ЧАСТИНИ 5 СТАТТІ 142 ЦПК УКРАЇНИ	163
КАРПЕНКО Роман ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	166
КОСТЕНКО Владислав ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ СФЕРИ ПРАЦІ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ	168
КОСТРИЦЬКИЙ Ігор, СЕРЕДНИЦЬКА Інга ЕЛЕКТРОННІ ІННОВАЦІЇ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: СЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	171
ЛУБИНЕЦЬ Дмитро ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	173
ПЕРЕТЯТКО Любов, ДУБИНЕЦЬКА Павліна ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КОНТРАКТНІ ВІДНОСИНИ: ВИКЛИКИ ТА НОВІ ПІДХОДИ	176
ПІХУРЕЦЬ Олена ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ ЗА ВІЛЬНИМИ ПУБЛІЧНИМИ (ВІДКРИТИМИ) ЛІЦЕНЗІЯМИ	179
СІРОТОВ Олександр ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	181
СУХА Юлія УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЇ ЩОДО СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЧАСТКИ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ТОВАРИСТВІ ...	185

ШИШКА Олександр, ШИШКА Наталія ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТИВАННЯ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	187
ЯВОРСЬКА Надія ЗНАЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	192
ПАНФІЛОВА-ТУРЧІНА Алла ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ	195
ТЕРЕЩЕНКО Тетяна ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕАЛІЇСЬОГОДЕННЯ	196
ФЕДОРЧАК Ірина, СЕНДІК Ігор ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЇ	199
АНПЛОГОВА Бажена СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В ЖИТТІ МОЛОДІ	201
БАГРІЙ Вікторія, БОНДАРЕНКО Ольга ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ІТ СФЕРІ	204
БАГРІЙ Вікторія, КОЛЄСНІК Тетяна ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ	206
БЕРЕЖНА Дарія, СЕРЕДНИЦЬКА Інга ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕДУРУ УСИНОВЛЕННЯ: СПРОЩЕННЯ ЧИ ОБМЕЖЕННЯ?	209
БЕРЕЗОВСЬКА Вероніка, СЕРЕДНИЦЬКА Інга ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	212
БИНДЮК Катерина, ДАРАГАНОВА Ніна ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК У ШАХТАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	215
БІЛА Вікторія, ШИШКА Наталія ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	217
БУЛАВА Роман ЩОДО КОЛАБОРАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ГАЛУЗЕЙ ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА	220
БУЯКОВА Ілона, НАГОРНА Олена ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ	222
ГРОМОВИЧ Артем, ШИШКА Наталія ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПОЛОНІ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ	224
ІВАНОВА Аліна, КОЛЄСНІК Тетяна МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	227
КАЙЛО Роман ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	229
КИРИЯ Тимур, ПІХУРЕЦЬ Олена ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ ПРИЗВИЩА, ІМ'Я ТА ПО-БАТЬКОВІ	232
КИШКАНЬ Микита, КИЯН Володимир ЩОДО ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	236
КІРСАНОВ Олексій ДОГОВІР КРЕДИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	238
КОРНЄВА Вікторія, ДАРАГАНОВА Ніна ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ: ОБОВ'ЯЗКИ РОБОТОДАВЦІВ	240
КУЗЬМЕНКО Гліб ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ	242
КУЦИК Станіслав, КУЗЬМЕНКО Сергій ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ПРИ РОЗЛУЧЕННІ	245
МАРТИНЮК Олександра, КОЛЄСНІК Тетяна МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	247
МАРТИШЕВСЬКА Марина, ДЕЙНЕКА Віолета ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	249

МІРОШНИК Богдан ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ	252
НЕТИС Віталій, КОЛЄСНИК Тетяна АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ З ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЦЯ РОБОТИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКА.....	254
ПУКАС Ярослав, ЛОГІНОВА Марина ВИКЛИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЩО ПОСТАЮТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	257
СИРОТЮК Вероніка, БОНДАРЕНКО Ольга ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	259
СМОЛОВИЙ Андрій ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СПЕЦИФІКА ВОЄННОГО ЧАСУ	262
СНІЖКО Андрій, СУХА Юлія ОКРЕМІ ПЕРЕВАГИ ВЕНЧУРНИХ ФОНДІВ В БУДІВЕЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	265
ФІЛІНСЬКИЙ Антон, ПІХУРЕЦЬ Олена ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	268
ЧУБ Назар, ПІХУРЕЦЬ Олена ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ.....	270
ЧУПИРА Богдана, ШИШКА Олександр ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	272
ШИЛЬКЕ Катерина, КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ ТА ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	275

СЕКЦІЯ 3.

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЗАХАРЧЕНКО Андрій ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	278
ШАЛІМОВА Наталія ПОРІВНЯННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ DOING BUSINESS BUSINESS READY (B-READY).....	281
МАГОПЕЦЬ Олена ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ	283
ЯРМОЛЕНКО Олександр ПРЕЗУМПЦІЇ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	286
ІЛЬЧЕНКО Олександр МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	288
БАЗИЛЮК Ярослава ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ	291
ВАСИЛЬЄВ Сергій ЮРИДИЧНІ ДЕФЕКТИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ..	294
ГАПОНЮК Ольга ПРОЯВ ЕМЕРДЖЕНТНІСТІ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ВІДНОСИН	297
ДРИШЛЮК Володимир ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	299
ІВАНЕНКО Дмитро ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА МЕЛІОРАТИВНУ МЕРЕЖУ.....	302
КАЛІНІЧЕНКО Зоя СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ – ВІДРОДЖУВАТИ НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ	304
ШАЛІМОВ Володимир OPEN BUDGET SURVEY: РЕЙТИНГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ... ..	306
БОГДАН Софія, ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян БЮДЖЕТНІ АСИГНУВАННЯ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА МІЖНАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ	308
БУЛАВА Лілія, КАДАЛА Віталій СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ	311

ВОЛОШИНОВ Денис, НІКОЛЕНКО Людмила ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	313
ДОРУЛ Данило, КАДАЛА Віталій ОГЛЯД ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	315
КАСІЧ Карина, ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян ТРАНСФОРМАЦІЯ АУКЦІОНІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ: ВІД ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ ДО ПОВОЄННИХ МОЖЛИВОСТЕЙ.....	318
КАСУМОВА Анастасія, ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	320
КОЗЛЕНКО Михайло, КАДАЛА Віталій НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕПЕРЕДБАЧУВАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ	322
КІРІЧЕНКО Катерина, ГУЗЕНКО Олена ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ, ВОЄННИЙ СТАН ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ	324
КУШНІР Аліна, ФЕДОРЧАК Ірина ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	327
ЛЕНДЕЛ Вікторія, ГУЗЕНКО Олена ВПЛИВ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	330
ПАНТІЛЄЄВА Кіра, ГУЗЕНКО Олена ОКРЕСЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ ...	332
ПОПОВИЧ Світлана, НІКОЛЕНКО Людмила ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ УЧАСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ.....	335
РАГУЛІНА Анна, ГУЗЕНКО Олена ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	337
ТІТКОВ Денис ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО БУДІВНИЦТВА НЕРУХОМОГО МАЙНА В УКРАЇНІ, ЯКІ ПРИЙНЯТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	340
ТОВСТУХА Дмитро, СТАРИНСЬКИЙ Микола ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	342
ЯРОВА Валерія, КОМІСАРЧУК Руслан ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ.....	345
ЧЕРНЯВСЬКИЙ Артем, КАДАЛА Віталій ПРАВОВІ ВАЖЕЛІ ЯК БАЗИС ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	347
ШИРКІН Микита, ВАСИЛЬЄВ Сергій ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	350

СЕКЦІЯ 4.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

НОВАЧЕНКО Тетяна ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНДЕТЕРМІНОВАНИХ УМОВАХ ПОСИЛЕНИХ ВІЙНОЮ.....	352
БЕЗПАЛИЙ Сергій, БАШТОВА Ольга НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	354
ГАБУДА Андрій, СЕБУНЧАК Юлія ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗСУДЛИВОСТІ	356
КОНАРЄВА Ганна ЗАХИСТ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	358

ЛЕВЕНЕЦЬ Анжела ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ.....	360
ПАСТУХ Катерина ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	362
ПАСТУШЕНКО Віталій, ЄВЕНКО Дмитро МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	365
ЧОРНА Марина АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА ВЖИВАННЯ ТА ПРИДБАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ	367
КІБЛИК Дар'я ВПЛИВ ОКУПАЦІЇ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРАВОВІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ	370
ЛИСИК Руслан, ШАБАТИН Андрій ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	372
МАРТИНОВА Анна ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ШВИДКОГО ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	375
ФРОСІНЯК Руслан ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВИБОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	377
БАРДАЛИМ Дарина, ЧОРНА Марина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	380
ВИНОГРАДОВА Ксенія, ОПАЦЬКИЙ Роман ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ТА ВИКОНАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	382
ДЕХТЯР Вероніка, ГАБОРЕЦЬ Ольга ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	383
КОЗІЙ Ілона, КОНАРЄВА Ганна ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	386
МАЧАЛАБА Мирослав, ОПАЦЬКИЙ Роман ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	388
ПУЧКА Олексій, ФРОСІНЯК Руслан ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	390
РЕЗУЄВ Євген, ЮРАХ Віталій РОЛЬ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ	393
СМАГІН Ростислав, ФЕДОРЧАК Ірина ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	395
СОКОЛОВСЬКИЙ Денис, ЮРАХ Віталій АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЛЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ	397
ФОМІЧ Валерій, НАЙДА Віталій ДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	400
ШМАГАЙЛО Ілля, КОВАЛЬОВА Ольга АКТУАЛЬНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	402
ШУЛЬСЬКИЙ Іван МОДЕРНІЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	406
ЯКУШКО Крістіна, ЧОРНА Марина АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	408
ЮХИМЕНКО Костянтин, ЮРАХ Віталій АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ ТЕМПІВ ЗРОСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	410

СЕКЦІЯ 5.

КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

ПИСЬМЕНСЬКИЙ Євген КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННІЙ СФЕРІ: ПОТОЧНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ	413
ТИЧИНА Дмитро КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	416
КОЛОМІЄЦЬ Юлія РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	419
БАЄВА Лілія ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	421
ГРІГОРОВА Ганна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	424
КОМІСАРЧУК Руслан НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	426
ПТАШНИК Олександра РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: СПЕЦИФІКА ТА ПРОБЛЕМИ.....	429
СМИРНОВ Максим ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	431
ШУЛЬГА Андрій ДЕТАЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ ОБВИНУВАЧЕНИЙ (ПІДСУДНИЙ) В КОНТЕКСТІ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНOSTІ ВИНИ	434
ШУЛЬЖЕНКО Надія АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ ЗА Ч. 6 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ (Дослідження за підтримки НФДУ, проєкт № 2021.01/0106)	436
ЄЛАЄВ Юрій ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВОРотної ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ ЩОДО РІЗНИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КРАДІЖКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В 2024 РОЦІ.....	439
МЕЛИКОВ Руслан ОСОБЛИВОСТІ ШАХРАЙСЬКИХ ДІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ КОЛ-ЦЕНТРІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 190 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	442
ГЕРДОВ Олександр, ШУЛЬГА Андрій КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: ШЛЯХИ ВИЗНАЧЕННЯ.....	444
ГРИГОР'ЄВА Наталія, ФЕДОРЧАК Ірина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	447
ДЕНИСЕНКО Руслан, ЧЕПІК-ТРИГУБЕНКО Ольга ПРОБЛЕМАТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	450
ДУДНИК Анжеліка, ФЕДОРЧАК Ірина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	452
ЗАМУРЕНКО Сергій, КОМІСАРЧУК Руслан КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	454
КЛИМЕНКО Дар'я, КОТКОВСЬКИЙ Володимир КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	457
КУЗНЄЦОВА Валерія, КАШПУРЕНКО Андрій ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	460
КУШНІР Альбіна, ШУЛЬГА Андрій ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНОСТІ СТОРІН СТОСОВНО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ...	462
ЛОМАКА Ольга, КОМІСАРЧУК Руслан РОЛЬ СУЧАСНОЇ ТЕХНІКИ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ	466
МЕЛЕЖИК Софія, КОМІСАРЧУК Руслан ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	468
МИРОНОВА Діана, ОДИНЦОВА Олена ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МЕДИЧНОГО КАНАБІСУ В УКРАЇНІ	470
МОМОТ Руслана, КОМІСАРЧУК Руслан ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ІНСЦЕНУВАНЬ САМОГУБСТВА	474

НОРОХА Софія, ЧОРНА Аліна КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ.....	477
ПУКАС Ярослав, ПЛЕТЕНЕЦЬ Віктор ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	480
СІОРДІЯ Лоріта, ОДИНЦОВА Олена ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	483
ЦИПА Сергій, КОВАЛЬОВА Ольга АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	486
БУГА Володимир, ПОЛТАВЕЦЬ Андрій МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ	489
ШЛЕГА Денис ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	493

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
УЧАСНИКАМ ТА СПІВОРГАНІЗАТОРАМ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО
– ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРИВАТНО – ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО –
ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»

ВІТВИЦЬКИЙ Сергій - ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції.

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО – ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Від імені Донецького державного університету внутрішніх справ щиро вітаю учасників І Всеукраїнської науково – практичної конференції «Приватно – правові та публічно – правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану»!

Сьогодні від кожного з нас залежить майбутнє України, тільки разом ми можемо наблизити нашу Перемогу: хто в рядах Збройних сил України та підрозділах Сил територіальної оборони, хто своїми працюючими руками, хто матеріально, морально чи інтелектуально допомагає – головне, що всі ми в міру своїх можливостей, кожен на своєму місці, прагнемо забезпечити національну безпеку та територіальну цілісність України.

Безумовно, сьогодні основним завданням вчених та практиків є консолідація зусиль, спрямованих на стабілізацію роботи правоохоронних органів, що стане ще одним кроком на шляху до Перемоги України. Ми маємо бути єдиними у своєму прагненні зробити нашу державу ще міцнішою, ще більш розвинутою, не дивлячись на те, у якому куточку України ми знаходимось. Цінним є те, що, не дивлячись на складні та небезпечні умови, обумовлені бойовими діями, наші науковці продовжують із честю та гідністю робити свою справу.

Показово, що у конференції беруть участь не тільки українські науковці та практики, а й представники інших європейських країн. Такий захід – ще одна нагода для видатних та молодих фахівців обмінятися думками та досвідом, спільно обговорити стан перебігу реформ в Україні та надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Необхідно підкреслити, що в Україні впродовж останніх двох років започатковано понад два десятки реформ у різних сферах державного та муніципального управління, економіки, фінансів, судоустрою тощо. Здійснення правоохоронними органами України заходів спрямованих на соціально-політичну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах, боротьбу з корупцією, декриміналізацію економічних відносин, детінізацію фінансових відносин, а також забезпечення захисту прав, об'єктів власності фізичних та

юридичних осіб щодо фахового наукового обговорення зазначених актуальних питань є дуже важливим.

Визначення пріоритетів у відновленні економіки, імплементація міжнародно – правових актів в українське законодавство слугують передумовою успішної відбудови нашої країни після війни. Зрозуміло, що це неможливо здійснити без належного науково-експертного супроводження, вивчення досвіду та здійснення аналізу фахівцями.

Плідна діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ в науковій сфері сприяє поглибленню та розвитку багатосторонніх наукових напрямів, зокрема в контексті забезпечення реалізації та удосконалення законодавства щодо приватно-правових та публічно-правових відносин, розвитку державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту прав та законних інтересів юридичних та фізичних осіб, об'єктів права власності тощо.

Сьогодні бойові дії на території України, поширення кризових явищ в економіці багатьох країн світу, анексія Криму і самопроголошення нових утворень на території Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей актуалізували необхідність обміну думками між науковцями та практикаками з метою вироблення відповідних шляхів відновлення нашої держави.

Висловлюємо готовність активно долучитися до наукового опрацювання та супроводження в різних державних органах та органах місцевого самоврядування висловлених учасниками конференції законодавчих пропозицій, а також підготовки рекомендацій за результатами конференції.

Впевнений, що ця I Всеукраїнська науково – практична конференція сприятиме розвитку української науки, а професіоналізм, знання та практичний досвід наших науковців створять усі можливості, необхідні для розвитку, модернізації та європеїзації вітчизняної науки, що зробить вагомий вклад у Перемогу України.

Бажаю всім учасникам конференції плідних дискусій, змістовної та конструктивної роботи в ім'я нашої країни!

СЕКЦІЯ 1.
ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРИВАТНОГО ТА
ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан

*головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права НДІ
приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної
академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИВАНТНОПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ
ІНТЕРЕСІВ НАДАВАЧАМИ ПОСЛУГ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Уже майже тридцять років діє Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року, в якому у частині четвертій статті 4 «Організаційні форми та види туризму» названо 17 видів туризму, абсолютна більшість яких прямо чи опосередковано пов'язана із сферою медицини та захистом громадського здоров'я і спрямована на отримання споживачами якщо не прямих медичних ефектів, то принаймні таких, які є профілактичними, підтримують імунітет або укріплюють здоров'я. Проте окреме визначення чи окреме виділення медичного туризму в окремий вид у цьому Законі України не зроблено [1].

За критерієм державної приналежності туристів виділено два види туризму, зокрема і медичного: внутрішній та зовнішній [1; 2, с. 112].

Внутрішній передбачає надання туристичних послуг громадянам України без їх виїзду за кордон.

Зовнішній спрямований на надання туристичних послуг іноземцям. Обидва види медичного туризму спрямовані на реалізацію надавачами відповідних послуг приватних і публічних інтересів. Важливість кожного із них неможливо заперечувати.

Досягнення приватних інтересів дозволяє власникам майна туристичного бізнесу, їх співробітникам, їх сім'ям відносно заможно жити і залишатися працювати в Україні. А це вже перетікає у досягнення публічних інтересів, що полягають у подоланні проблеми зайнятості населення, забезпечення громадян країни та іноземців суспільно корисними оздоровчими та лікувальними послугами, наповнення державного і місцевих бюджетів та ін.

Повоєнне відновлення економіки держави мають здійснювати громадяни України, яких через еміграцію, загибель чи поранення, вплив природних факторів після завершення війни буде менше, ніж було до її початку.

Тому ті, хто залишається працювати на відновлення країни та її економіки, мають бути максимально здоровими. Внутрішній медичний туризм повинен сприяти підвищенню рівня колективного здоров'я населення країни, зокрема і здоров'я працівників.

У свою чергу, зовнішній медичний туризм, орієнтований на надання послуг іноземцям, у повоєнний час буде вирішувати декілька завдань, таких як:

- наповнення державного бюджету фінансовими ресурсами; - безпосередня фінансова підтримка суб'єктів господарювання, що надають медичні і супутні послуги, та їх співробітників (передусім висококваліфікованих фахівців);
- популяризація держави, її регіонів, сприяння налагодженню контактів з організації інвестування у туристсько-рекреаційну і медичну сфери України [2, с. 112].

У зв'язку із воєнними діями на території України, героїчним спротивом армії і народу України агресору, українська історія, культура, наука, освіта сьогодні вивчається людьми з різних країн; українська публіцистична і медійна продукція, українська музика, кіно та анімація сьогодні позитивно сприймаються у багатьох державах світу. Предмети української філателістичної та нумізматичної продукції часто стають модними брендами у європейських і заокеанських державах.

Мужність і винахідливість українських вояків спричинили потяг іноземних учених до вивчення історії українського козацтва, зокрема до вивчення причин та умов формування фізичних, психологічних, розумових та інших здібностей козаків із використанням природних ресурсів, традицій у харчуванні, у тренуванні тіла і духу, у лікуванні тяжких хвороб.

Саме українські природно-кліматичні умови, в цілому оптимальні для людського організму, у поєднанні із вживанням природних мінеральних вод, використанням спеціальних дієт, масажних і лікувальних заходів можуть бути унікальними ресурсами і тому підвищують конкурентоспроможність на ринку надання медичних послуг.

Якщо сюди додати традиції медичних українських шкіл хірургії, онкології, кардіології та ін., відносно невисоку ціну стоматологічних і гінекологічних лікарських послуг за достатньо високої якості, то для державного стимулювання суб'єктів медичного туризму навіть використання значних фінансових ресурсів не потрібне. Для цього достатньо переможного завершення війни із автоматичним забезпеченням безпеки іноземним та українським медичним туристам вкупі із інформаційною або медійною підтримкою українських суб'єктів медичного туризму.

Видається, що таке завдання може бути покладено на торгово-промислові палати [3, с. 14-15], громадські організації, окремі відділи і центри у структурі обласних державних адміністрацій, міських адміністрацій тощо.

Медичний туризм крім внутрішнього та зовнішнього слід поділяти також на медичний туризм, який організовується та реалізовується суб'єктами великого бізнесу та загалом великими медичними центрами незалежно від форми власності, як правило у великих містах; та медичний туризм, який організовується та реалізовується суб'єктами малого бізнесу і часто характеризується терміном «сільський зелений туризм».

Усі названі види медичного туризму потребують максимально повного нормативного регулювання.

Можливо на початку організації діяльності суб'єктам сфери медичного туризму потрібна підтримка. Держава може стимулювати організацію діяльності суб'єктів медичного туризму та підтримувати її здійснення не лише використовуючи пряму фінансову підтримку.

Засобами підтримки є й інші засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, невеличка частка яких названа у частині другій статті 12 Господарського кодексу України [4].

Отже, туристично-оздоровчий і туристично-лікувальний бізнес із використанням природних багатств держави спроможний приносити його власникам достатньо великі гроші – реалізовувати приватні інтереси. Та разом із тим рівень рентабельності такого бізнесу не є дуже високим, оскільки високою є його капіталізація, тобто розмір вкладених на попередніх етапах інвестицій.

Високим є і розмір поточних витрат на утримання таких об'єктів у належному стані. Та з іншого боку, людей у світі стає лише більше. Відповідно, більше стає потенційних і реальних споживачів послуг медичного туризму. Вони можуть дозволити отримувати унікальні медичні та інші послуги. При цьому можуть з'являтися унікальні ресурси штучного походження. Та частина з них згодом втрачає свою унікальність, як-то принципово нові напої, нові поєднання продуктів харчування, нові поєднання різних хімічних речовин, нові машини і пристрої. Їх унікальність втрачається після початку промислового виробництва і переходу таких товарів до категорії масових.

Але унікальних природних об'єктів більше не стає.

Так, в Україні не з'являються нові гори, нові печери, нові водойми із унікальним складом води тощо. Більше того, окремі водні джерела пересихають, різноманіття тваринного і рослинного світу знижується.

Тому в умовах обмеженості унікальних природних ресурсів логічним виглядає організація і проведення державних конкурсів на реалізацію найоптимальніших проєктів з використання й відновлення унікальних природних об'єктів і ресурсів із метою максимально широкого надання послуг із внутрішнього і зовнішнього медичного туризму.

Учасниками таких конкурсів мають виступати суб'єкти великого бізнесу. Реалізація проєктів переможцями конкурсів може здійснюватися на основі довгострокових договорів концесії.

Однією із умов для потенційного переможця проєкту на ефективне використання унікальних природних ресурсів чи об'єктів має стати забезпечення ним соціальної складової, тобто реалізації публічних інтересів.

У сучасних умовах існує потреба у реабілітації великої кількості військовослужбовців та цивільних осіб, які постраждали від російської агресії. «Зелений» медичний туризм таких осіб не завжди може фінансуватися державою. А отже, суб'єкти сфери медичного туризму, які отримали ліцензії і в своїй діяльності використовують природні ресурси України, повинні виділяти у визначених державою пропорціях безкоштовні та пільгові місця для лікування й оздоровлення пільгових категорій громадян.

Можливості суб'єктів малого «зеленого» медичного туристичного бізнесу не у меншій мірі, ніж можливості суб'єктів великого, можуть бути використанні

для лікування та реабілітації військовослужбовців та цивільних осіб, які постраждали від агресивних воєнних дій російської федерації. І щоб реалізувати це мабуть не потрібно розробляти спеціальні програми чи декларації. Достатньо буде прямого припису про часткове фінансування лікування і реабілітації пільгових категорій громадян (зокрема військовослужбовців) за рахунок державних програм та самих власників майна суб'єктів сільського «зеленого» медичного туризму.

Список використаних джерел:

1. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. Ст. 24.
2. Деревянко Б.В., Миронова Г.А., Книш С.В. Види та стимулювання медичного туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 99(4). С. 108–120. doi: 10.32631/v.2022.4.09
3. Деревянко Б.В. Правове стимулювання суб'єктів медичного туризму як один із багатьох напрямків повоєнного відновлення України. Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 червня 2023 р.). Полтава: ПУЕТ, 2023. С. 13–15. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/727>
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18-22. Ст. 144.

СТЕПАНОВА Тетяна

доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедрою конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (м.Одеса, Україна)

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРАВНИКІВ

На сьогодні не викликає заперечень те, що всі верстви населення мають опанувати цифрову компетентність. Першочергове місце серед населення України мають займати, на наше переконання, правники, оскільки модернізація будь-яких правовідносин і в умовах воєнного стану, і в повоєнні часи, в часи відновлення України після війни мають дуже важливе значення для розвитку України і відновлення її у всіх сферах життєдіяльності. Якщо говорити про актуальність цифрової компетентності, то і Президент, і керівництво нашої країни неодноразово звертали увагу на впровадження програм «держава у смартфоні», «суд у смартфоні» в нашій державі. Існує багато баз даних, реєстрів, якими можуть скористатися і пересічні громадяни, і правоохоронні органи, і нотаріуси, адвокати, судді та інші особи для захисту власних інтересів та інтересів інших осіб.

Якщо говорити про використання знань в цифровій сфері в оперативно-розшуковій діяльності, доречно відзначити, що це і робота з базами даних, реєстрами, яких на сьогоднішній день в Україні сформовано дуже багато та які містять важливу інформацію для оперативного та належного розгляду справ, що знаходяться в досудовому розслідуванні і на стадії судового розгляду.

Крім того саме по собі формування справи на стадії досудового розслідування прив'язано до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Тому будь-який дізнавач, слідчий мають мати навички щодо наповнення цього реєстру, внесення відповідних даних та їх зміни, використання даних Реєстру досудових розслідувань для інших справ, пов'язаних зі справами, які вже внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Не слід скидати з важелив і злочини у сфері комп'ютерних технологій, які на сьогодні дуже розвинені. Кібербезпека стає важливою складовою, і запобігання злочинам в цій сфері вельми актуально, оскільки останнім часом збільшується розмір збитків та шкода державі і не тільки державним інтересам та суверенітету, але й суспільним та приватним інтересам. Тому цьому напряду, який вже давно з'явився, але останнім часом дуже активно розширився, слід приділяти все більше і більше уваги в ході оперативно-розшукової діяльності.

Крім того, безперечно, цифрова компетентність дуже важлива при проведенні експертиз, а також при взаємодії органів досудового розслідування з експертами, знання яких часто необхідні для більш оперативного та адекватного досудового розслідування. Поява електронних реєстрів нерухомості, обтяжень, реєстру судових рішень та інших реєстрів створює додаткові умови для пришвидшення та збільшення ефективності та якості проведення досудового розслідування.

На сьогоднішній день державні органи, адвокати, нотаріуси мають обов'язково створити електронні кабінети, через які вони спілкуються з судовими органами в системі Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, і ця система все більше і більше нарощує кількість модулів, які впроваджуються і допомагають найефективніше і найшвидше налагодити взаємодію між судовими органами та іншими органами, в тому числі органами державної влади, учасниками процесу, тощо.

Однак такої системи не сформовано щодо органів досудового розслідування, хоча, на нашу думку, це значно спростило і покращило би взаємовідносини між органами досудового розслідування та іншими учасниками даної стадії. Тому вважаємо доцільним за аналогією з Єдиною судовою інформаційно-комунікативною системою створити систему взаємодії між правоохоронними органами та установами судової експертизи, адвокатами, прокуратурою та окремими фізичними особами, якщо вони сформулюють аналогічний електронний кабінет, через який можна оперативно та швидко спілкуватися з учасниками досудового розслідування.

Вказане допомагатиме якісніше захистити права учасників досудового розслідування, спростити і пришвидшити роботу органів досудового розслідування і зробити цю стадію більш ефективною.

Підсумовуючи вищезазначене, хотілося б зауважити, що цифрова компетентність є дійсно необхідною складовою формування сучасних правників і допомагає стадії досудового розслідування вийти на новий, більш ефективний рівень, а Україні – просуватися в напрямі європейських стандартів діджиталізації.

Список використаних джерел:

1. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.

КАРМАЗА Олександра
*доктор юридичних наук, професор,
професор Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Тема використання штучного інтелекту (далі – ШІ) у різних сферах суспільного життя загалом та у виборчому процесі зокрема не є новою.

Наприклад, Француз А., Степаненко Н., Шевченко А. розглядають ШІ в аспекті захисту прав і свобод людини підчас виборчого процесу, акцентуючи увагу на тому, що держава має створити такі умови, за яких розвиток ШІ відповідав би міжнародним договорам та угодам [1]. Складно заперечити Асірян С. про важливість навчання виборців та політичних діячів щодо цифрових технологій та свідомого використання ШІ в політичних процесах. Існує ризик зловживання ШІ для маніпуляції виборцями шляхом розповсюдження фальшивої інформації або маніпуляції політичними настроями. Алгоритми можуть бути налаштовані таким чином, щоб підсилити певні погляди або приховати інші, що може викривати виборчий процес та порушувати принципи демократичних виборів [2].

Автор доповіді, узагальнивши наукові праці, міжнародне законодавство, вказує на переваги застосування ШІ у виборчому процесі:

- 1) автоматизоване розпізнавання обличчя може забезпечити точність та прозорість виборчого процесу;
- 2) аналітика даних може допомогти прогнозувати результати виборів на основі даних попередніх виборів та демографічної інформації;
- 3) моніторинг соціальних мереж та інших медіа-ресурсів може дати кандидатам можливість відстежувати реакцію громадськості на їхні ініціативи та адаптувати свої стратегії відповідно;

4) ШІ може значно поліпшити ефективність виборчого процесу, зменшивши кількість людей, які потрібно залучати до його проведення;

5) використання ШІ може забезпечити більшу демократію, дозволяючи більшій кількості людей брати участь у виборчому процесі, а також зазначає й недоліки ШІ у виборчому процесі:

1) існує ризик порушення приватності та безпеки громадянських даних;

2) ШІ може бути піддано зловживанню та маніпуляції з боку тих, хто має до нього доступ;

3) неправильна настройка алгоритмів ШІ може призвести до неточності результатів та порушити довіру до виборчого процесу;

4) використання ШІ може призвести до зменшення ролі людей у виборчому процесі та підриву довіри до нього;

5) використання ШІ може бути занадто дорогим для бюджету країни та виборчих кампаній [3].

Слід також звернути увагу на те, що питання застосування ШІ у виборчому процесі є предметом дослідження як науковців, так і громадських організацій. Наприклад, цікаве дослідження оприлюднила Громадська мережа ОПОРА «Коли ШІ балотуватиметься на посаду. Погляд у майбутнє виборчих процесів» (2023) [4].

Безумовно новітні технології повинні зміцнювати демократичні процеси в країні та захищати права людини, зміцнюючи принцип верховенства права.

Стандарти застосування ШІ у сфері прав людини, демократії та верховенства права, досліджуються та розробляються Радою Європи. 13 березня 2024 року Європейським парламентом було ухвалено Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), норми якого «стоять на сторожі» забезпечення безпечності використання ШІ у різних сферах життя людини та дотриманні прав громадян. В ст. 5 цього Закону передбачені випадки, в яких заборонено використовувати ШІ, а саме мова йде про: (а) розміщення на ринку, введення в експлуатацію або використання системи ШІ, яка використовує підсвідомі методи за межами свідомості людини, щоб суттєво спотворити поведінку людини таким чином, що спричиняє або може завдати цій особі чи іншій особі фізичну чи психологічну шкоду; (б) розміщення на ринку, введення в експлуатацію або використання системи ШІ, яка використовує будь-яку вразливість певної групи осіб через їхній вік, фізичні чи розумові вади, щоб істотно спотворити поведінку особи, що стосується цього групувати таким чином, що завдає або може завдати фізичної чи психологічної шкоди цій особі або іншій особі; (с) розміщення на ринку, введення в експлуатацію або використання систем ШІ органами державної влади або від їх імені для оцінки чи класифікації надійності фізичних осіб протягом певного періоду часу на основі їхньої соціальної поведінки або відомої чи передбаченої особистості чи особистості характеристики тощо.

В ст. 14 Закону слушно звертається увага на те, що нагляд з боку людини за ШІ має бути спрямований на запобігання або мінімізацію ризиків для здоров'я, безпеки чи основних прав, які можуть виникнути, коли високоризикова система ШІ використовується відповідно до її цільового призначення або за умов

розумно передбачуваного неправильного використання, зокрема, коли такі ризики зберігаються.

На сьогодні Рада Європи підготувала Рамкову конвенцію Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права (CETS № 225), яка відкрита до підписання.

Звертаємо увагу на те, що Україна є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи та в 2019 році приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449).

В Україні на сьогодні відсутнє законодавство у сфері виборчого процесу, яке б регулювало відносини використання ШІ у виборчому процесі. Дослідження положень Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р, доводить, що цей Акт не містить спеціальних норм щодо використання ШІ у виборчому процесі, як наприклад, використання ШІ у правосудді, разом з тим в Концепції зазначено, що загальні норми про ШІ в частині впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології ШІ, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Вважаємо, що застосування систем ШІ у виборчому процесі є питанням часу. Виборчі процеси є наріжним каменем демократії. Їх проведення повинно відбуватися з дотриманням процедур та норм, визначених національним законом України, а у разі застосуванні систем ШІ, чітко визначених підстав, порядку та випадків його застосування, а також довіри суспільства тощо.

Список використаних джерел:

1. Француз А., Степаненко Н., Шевченко А. Проблеми штучного інтелекту у виборчому процесі. Legal Bulletin, 2023. №9, С. 71–76.

2. Асірян С.Р. Використання штучного інтелекту під час виборів, практика, загрози виборчому праву громадян та шляхи подолання. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. С. 17-22.

3. Кармаза О.О. Перспективи та проблеми застосування штучного інтелекту у виборчому процесі України. Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. 2023. С.130-134.

4. Коли ШІ балотуватиметься на посаду. Погляд у майбутнє виборчих процесів. 23 березня 2023. ОПОРА. https://www.oporaua.org/polit_ad/koli-shi-balotuvatimetsia-na-posadu-pogliad-u-maibutnie-viborchikh-protsesiv-2463

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із повномасштабною збройною агресією РФ проти України та введенням в Україні воєнного стану майже всі сфери суспільних відносин зазнали трансформацій. Це вплинуло й на цивільні процесуальні відносини, зокрема в сфері доступу до правосуддя мешканців тимчасово окупованої території України, а також територій ведення бойових дій. Відбулись певні зміни у цивільному процесуальному регулюванні порядку здійснення правосуддя в цивільних справах.

Проте такі законодавчі зміни не повною мірою враховують як потреби судової практики, так й інтереси громадян, які проживають на зазначених територіях.

В умовах існуючих трансформацій цивільних процесуальних відносин в цивільному судочинстві на перший план має виходити проблема використання електронного судочинства, яке має забезпечити зокрема його доступність та прискорення судового розгляду.

Цей напрям розвитку цивільних процесуальних відносин є об'єктивно необхідним для забезпечення доступності правосуддя для мешканців тимчасово окупованої території України, а також територій ведення бойових дій, адже на таких територіях припинено діяльність судів, у зв'язку з чим у громадян України, які проживають на таких територіях виникли об'єктивні перешкоди в реалізації права на судовий захист (передусім в аспекті права на звернення до суду).

І це при тому, що судовий порядок для таких мешканців залишається єдиним для встановлення фактів народження дітей та смерті родичів на цих територіях (ст. 317 ЦПК) для подальшої державної реєстрації цих фактів в органах РАЦС України і отримання свідоцтва про народження або смерть державного (українського) зразка.

Враховуючи положення ст. 12-1 Закону України —Про правовий режим воєнного стану, вимоги цивільної процесуальної форми однаковою мірою є обов'язковими для громадян України, які проживають на зазначених територіях (окрім вчинення окремих процесуальних дій: виклик в суд та повідомлення про судові рішення – через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України, що прямо передбачено у ст. 12-1 Закону України —Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України).

Проте виконання цих вимог (передусім це подача позовної заяви безпосередньо до суду на підконтрольній території чи надіслання її засобами поштового зв'язку з тимчасово окупованої території; прибуття до суду на підконтрольній території для участі в судовому засіданні тощо) або ж видача нотаріальної довіреності на здійснення представництва в судах – для мешканців

зазначених територій є утрудненим (а в більшості випадків неможливим).

Тому забезпечення реалізації вказаними особами права на доступ до суду (спрощення доступу до правосуддя) має бути юридично можливим передусім через електронний суд – Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему, яка забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ч. 4 ст. 14 ЦПК України).

Подача до суду документів в електронній формі може здійснюватися, як це допускає процесуальне законодавство, через електронний кабінет, який є підсистемою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, але доступ до цього кабінету надається за умови електронної ідентифікації особи з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу (ч. 5 ст. 14 ЦПК України).

Оскільки інших засобів електронної ідентифікації не визначено, тому мешканці тимчасово окупованих територій або територій ведення бойових дій, які не мають електронного підпису (і не можуть його отримати дистанційно засобами інтернет-банкінгу), позбавлені можливості звернення до суду в електронній формі (як через електронний кабінет, так й засобами електронної пошти).

Якщо все ж таки особа – мешканець зазначеної території має електронний кабінет в системі —Електронний суд¹, то тоді він повинен подавати документи в суд виключно через такий електронний кабінет (а не засобами електронної пошти). При цьому, в силу абз. 2 ч. 1 ст. 177, абз. 2 ч. 7 ст. 43 ЦПК України, якщо інший учасник справи (відповідач, третя особа, заінтересована особа) не має електронного кабінету і не зобов'язаний його мати, заявник (позивач) повинен додати докази надсилання поданих в суд документів іншим учасникам справи у паперовій формі листом з описом вкладення. Проте виконати цю вимогу мешканці тимчасово окупованих територій об'єктивно не можуть, адже оператори поштового зв'язку України на такій території діяльність не здійснюють.

Отже, цивільно-процесуальне регулювання порядку використання електронного суду учасниками справи – мешканцями тимчасово окупованих територій або територій ведення бойових дій повинно передбачати за таким (територіальним) критерієм відповідну диференціацію судових процедур, пов'язаних передусім із поданням до суду документів в електронній формі та участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції без використання електронного підпису, з можливістю підтвердження особи такого учасника справи (якщо встановити особу неможливо за допомогою даних Єдиного державного демографічного реєстру) сканкопією документу, який посвідчує його особу і місце проживання на тимчасово окупованій території, а також візуальним встановленням такої особи і ознайомленням з її документами за допомогою існуючих засобів відеозв'язку (тобто шляхом проведення так би

мовити відеоідентифікації особи).

Поряд із використанням можливостей електронного судочинства, для належного відправлення правосуддя у воєнний і надзвичайний стан суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Д.Д. Луспеник, з метою пристосовування чинних процесуальних норм при відправленні правосуддя в умовах воєнного стану, пропонує суддям сміливіше використовувати принцип процесуальної економії, численні норми якого містяться у процесуальному законі [1].

Тобто в умовах воєнного стану в цивільному судочинстві процесуальна економія набуває особливого значення, оскільки, з одного боку, учасникам справи має бути забезпечено гарантії здійснення своїх процесуальних прав в таких умовах, а з іншого боку, суди повинні мати повноваження оптимально виконувати завдання судочинства в умовах війни.

Більш широке використання зазначеного принципу вимагає певних змін в процесуальному регулюванні порядку здійснення правосуддя, щоб суди мали можливість найбільш повно і раціонально використовувати регламентовані процесуальним законом процесуальні засоби відповідно до завдання цивільного судочинства, щоб справу було розглянуто правильно і в скорочені строки, при цьому з розумною економією залучених сил і засобів, з урахуванням конкретних обставин, зумовлених дією воєнного стану.

Таким чином, трансформація цивільних процесуальних відносин у зв'язку із воєнним станом вимагає подальшої диференціації цивільного судочинства за рахунок впровадження таких процедур, які б в умовах воєнного стану, враховуючи —регіональний чинник (тимчасову окупацію або ведення бойових дій), з одного боку, забезпечували б доступність і оперативність процесу (зокрема за допомогою процесуальної економії), досягаючи таким чином більшої ефективності цивільного судочинства, а з іншого боку, забезпечували б правову визначеність в реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу, передусім мешканців тимчасово окупованих територій, та прогнозованість процесуальних дій суду.

Список використаних джерел:

1. Здійснюючи судочинство в умовах воєнного стану, судді повинні вміти пристосовувати чинне законодавство – судді КЦС ВС (20 травня 2022 р.). Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1276715/>.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Практика застосування норм Конституції України в умовах дії правового режиму воєнного стану «оголила» цілий ряд питань в сфері здійснення конституційно-правових відносин та конституційно-правового регулювання окремих інститутів конституційного права. Зокрема, стало зрозуміло, що розробники нашої Конституції закріплюючи в її тексті положення про надзвичайний та воєнний стан, навряд чи допускали, що де-факто ці стануть будуть коли-небудь впроваджені в Україні. Бо, незважаючи на присутність в Концепції нової Конституції України схваленої Верховною Радою Української РСР 19 червня 1991 року Розділу VII «Національна безпека» та наявності в першому варіанті проекту Конституції України від 1 липня 1992 року N 2525-XII окремого Розділу VII «Державна оборона і безпека» - до тексту затвердженої та чинної на сьогодні Конституції України ці розділи та їх положення так і не увійшли. Натомість, життя все ж таки вимусило нас пригадати ті напрацювання та, можливо, повернутися до питання розробки та прийняття окремого розділу Конституції України, який би визначав специфічні особливості здійснення конституційно-правових відносин та реалізації конституційно-правового статусу органів та посадових осіб державної влади та місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану.

Під час воєнного стану багато питань виникло щодо реалізації конституційно-правового статусу глави держави, зокрема його повноважень в цей період. Так, традиційним, за весь час існування Конституції України був підхід щодо визначення цього статусу *виключно* нормами Конституції. Про це зокрема свідчить положення ч. 1 п. 31 ст. 106 Конституції яким визначено, що Президент України здійснює « ...повноваження визначені Конституцією України.» — крапка!!! Тобто текст Конституції містить *вичерпний* перелік повноважень глави держави.

Відповідна позиція відображається й в актах Конституційного Суду України. Так,

1) у Рішенні від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 Конституційний Суд України зазначив, що відповідно до Конституції України повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможливорює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (пункт 2 мотивувальної частини);

2) Рішенням Конституційного Суду України № 22-рп/2003 встановлено, що за Конституцією України *повноваження Президента України закріплені лише на конституційному рівні* ;

3) у Рішенні Конституційного Суду України від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004 наголошено, що повноваження Президента України, визначаються Конституцією України (підпункт 4.2 пункту 4 мотивувальної частини);

4) у Рішенні Конституційного Суду України від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 вказано, що відповідно до пункту 31 частини першої статті 106 Конституції України повноваження Президента України визначаються *лише* Основним Законом України (пункт 6 мотивувальної частини);

5) Рішенням Конституційного Суду України № 17-рп/2009 що повноваження Президента повинні закріплюватися *безпосередньо* Конституцією України;

6) Рішенням Конституційного Суду України № 21-рп/2009 встановлено що в Основному Законі України закріплено *виключний перелік посадових осіб, у призначенні та звільненні яких безпосередньо бере участь Президент України, що свідчить про неможливість розширення на законодавчому рівні цього переліку.*

Разом з тим, практика застосування Конституції та реалізації повноважень глави держави *в умовах воєнного стану свідчить про розширення президентських повноважень нормами поточного законодавства.* Так, зокрема, положеннями п. 1 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що в умовах воєнного стану Президент України діє виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією (далі — КУ) та *законами України.* Відповідно до положень п. 2. ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президент України (далі — ПУ) наділяється повноваженням приймати рішення про утворення військових адміністрацій за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Та в переліку конституційних повноважень ПУ такі повноваження відсутні.

На виконання Закону «Про правовий режим воєнного стану» Указом ПУ 24 лютого 2022 року № 68/2022 утворено 25 військових адміністрацій, що відповідає положенням ч. 4 ст. 106 КУ, нормами якої передбачено, що ПУ на основі та на виконання Конституції і законів України *видає укази, які є обов'язковими до виконання на території України.* Але виходячі з формули виключного визначення *обсягу повноважень* ПУ нормами КУ виникає питання щодо необхідності внесення до переліку зазначених в ст. 106 КУ повноважень Президента в такому формулюванні: Президент «за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування приймає рішення про утворення військових адміністрацій на територіях, на яких введено воєнний стан», або відійти від закладеної в Конституції формули щодо виключного переліку повноважень Президента в нормах Основного Закону та доповнити ч. 1 ст. 106 Конституції пунктом 32, яким встановити, що під час дії правового режиму воєнного стану повноваження Президента України можуть також визначатися Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Також потребує вирішення питання щодо повноваження Президента приймати рішення про утворення військово-цивільних адміністрацій, яким глава держави наділяється також **не** на підставі норм Конституції, а на підставі п. 1 ст. 3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації».

Окрім того, враховуючи отриманий нами досвід фактично перебування країни в умовах надзвичайного стану на кінці 2013-початку 2014 року, потім де-факто триваючих умов воєнного стану у зв'язку з окупацією АРК, частини Донецької та Луганської областей, а в 2020 році появою Covid-19, що додав також режим перебування населення в незвичних (надзвичайних) умовах — виникає питання щодо необхідності повернення до питання розробки окремого розділу Конституції України «Про надзвичайні стани, воєнний стан та стан війни». Або краще просто розділу «Надзвичайні стани», бо в багатьох країнах воєнний стан прирівнюється до надзвичайного, або є однією з форм надзвичайного стану.

МАРЧЕНКО Володимир

доктор юридичних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. e-mail: marchenko2210@gmail.com

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародне право регулює відносини між державами, створюючи правові норми для підтримання миру та безпеки. Однією з головних загроз міжнародному правопорядку є збройна агресія, вона включає вторгнення та збройний напад на інші держави. Важливим завданням для міжнародного права є призначення відповідальності для держав-агресорів за їхні дії. У наших реаліях це набуло особливої актуальності.

Відповідно до Резолюції 3314(XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 1974 року агресією визнається застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави [1]. Такі дії суперечать Статуту ООН, а саме ч.4 ст. 2, яка забороняє застосування сили [2] і підпадають під міжнародно-правову відповідальність.

У відповідності зі Статутом ООН до держави-агресора можуть бути застосовані санкції. Міжнародна спільнота через Раду Безпеки ООН або окремі держави може накласти санкції, економічного, політичного або військового характеру. Економічні та політичні санкції використовують як засіб тиску на державу-агресора для дотримання міжнародних вимог. Зазвичай санкції стосуються замороження активів, обмеження на торгівлю або доступ до міжнародних фінансових ринків. Крім того, владу держави-агресора можуть притягнути до кримінальної відповідальності за злочини проти миру і безпеки, за агресію та воєнні злочини. Слід зазначити, що існує судова практика з таких питань. Міжнародні суди притягують держав-агресорів до відповідальності. Наприклад, після Другої світової війни Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі визнав злочини проти людства злочинами згідно з міжнародним правом [4]. Держава-агресор зобов'язана відшкодувати всі збитки, завдані постраждалій стороні. Так, Німеччина після Другої світової війни була зобов'язана виплатити репарації постраждалим країнам.

Міжнародний суд ООН розглядає справи щодо відповідальності за агресію[5]. Так, у справі «Нікарагуа проти Сполучених штатів Америки» (1986

р.) Суд визнав США винними у використанні сили проти Нікарагуа і підтримці збройних угруповань, що діяли проти уряду цієї держави. Також варто згадати Міжнародний кримінальний суд, стаття 5 Римського статуту встановлює відповідальність за злочин агресії [3]. Міжнародний кримінальний суд може притягати до відповідальності осіб за організацію і здійснення агресивних дій, якщо держава-учасник цього суду порушила міжнародне право. Постраждалі держави можуть звертатися до Міжнародного суду ООН або до Міжнародного кримінального суду з позовами щодо отримання справедливої компенсації. Наприклад, Кувейт після вторгнення Іраку у 1990 році відповідно до рішення Ради Безпеки ООН отримав мільярдні компенсації.

Незважаючи на існування міжнародно-правового регулювання відповідальності за воєнні дії, реалізація заходів часто зазнає перешкод та складнощів в отриманні компенсацій. Удосконалення міжнародного права щодо відповідальності за агресію є важливим кроком для зміцнення системи безпеки в цілому.

Конфлікт в Україні, який розпочався у 2014 році після окупації країною-агресором Криму та посилюється повномасштабним вторгненням у 2022 році, привернув значний інтерес та викликав численні обговорення, це змусило застосувати багато різних заходів міжнародної спільноти проти держави-агресора. Ці заходи стосуються різних сфер регулювання, вони включають санкції, деякі заходи знаходяться тільки на стадії обговорення, спрямовані на притягнення Росії до відповідальності.

На початку вторгнення Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія та інші держави, запровадили санкції проти Росії, які стосувалися економічної сфери, а саме обмеження на фінансові операції, заборони на інвестування в російські підприємства, обмеження експорту високих технологій, включаючи оборонну та енергетичну галузі, а також персональні санкції, замороження активів і заборону на в'їзд для російських чиновників, бізнесменів і військового керівництва, які брали участь у прийнятті рішень щодо нападу на Україну. Реакцією європейської спільноти стало виключення Росії з Ради Європи.

Україна звернулася до Міжнародного суду ООН, звинувачуючи Росію в порушенні Конвенції про запобігання геноциду[5]. Ця справа стала важливим кроком до визнання злочинних дій та агресії РФ на міжнародному рівні. Міжнародний кримінальний суд веде розслідування воєнних злочинів, скоєних на території України, і збирає докази для притягнення до відповідальності тих, хто вчинив злочини проти людяності та воєнні злочини[6].

Відповідальність держави-агресора у міжнародному праві є суттєвою складовою для підтримання безпеки і порядку у світі. Міжнародні суди та заходи компенсації за шкоду, заподіяної внаслідок збройного нападу з боку держави-агресора, відіграють значну роль у забезпеченні справедливості для постраждалих держав. Міжнародна спільнота продовжує активно реагувати на агресію проти України через санкції, судові процеси та військову допомогу. Україна покладає великі надії на подальшу підтримку міжнародного

співтовариства для відновлення миру, справедливості та своєї територіальної цілісності.

Список використаних джерел:

1. Про Заяву Верховної Ради України про необхідність забезпечення відповідальності осіб, винних у вчиненні найтяжчих злочинів за міжнародним правом на території України: Постанова Верховної Ради України від 20.03.2023 р. № 2961-IX Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 113, ст.462
2. Статут Організації Об'єднаних Націй / [https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/U N%20Charter_Ukrainian.pdf](https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/U%20Charter_Ukrainian.pdf) (дата звернення: 03.10.2024)
3. Римський Статут Міжнародного кримінального суду / https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 03.10.2024)
4. Енциклопедія Голокосту: Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/international-military-tribunal-at-nuremberg> (дата звернення: 03.10.2024)
5. Заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН щодо юрисдикції за позовом України за Конвенцією про геноцид / <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rishennya-mizhnarodnogo-sudu-onn-shchodo-yurisdikciyi-za-pozovom-ukrayini-za-konvenciyeu-pro-genocid> (дата звернення: 03.10.2024)
6. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 4 лютого 2015 року № 145-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2015. № 12. Ст. 77.

НАДЬОН Вікторія

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІЛЬЧЕНКО Іван

аспірант 2 курсу кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в умовах воєнного стану значно зросли соціально-економічні виклики, які безпосередньо впливають на виконання аліментних зобов'язань. Війна спричинила масову

міграцію, втрату робочих місць і загальну економічну нестабільність, що створює складнощі для утримання членів сім'ї, зокрема тих, хто має право на отримання аліментів. Вивчення цієї проблеми є важливим, оскільки вона стосується захисту прав найбільш вразливих верств населення, особливо дітей та одного із подружжя, які залежать від цих виплат. Розв'язання питань стягнення аліментів у цих складних умовах потребує вдосконалення правових механізмів для забезпечення їх ефективного стягнення.

Складні і трагічні періоди соціально-демографічних випробувань, найбільшими з яких є війни, не тільки міняють умови життєдіяльності населення, але і впливають на соціальні інститути суспільства, створюючи численні ризики розвитку, «перебудовуючи» ієрархію функцій і націлюючи їх на збереження соціального організму та людського потенціалу країни. Сім'я — як базовий інститут суспільства — зазнає потужного впливу війни і тих деструктивних процесів, що продукує війна. Саме сім'я є одним із основних інститутів, який сприяє продовженню життєдіяльності населення, а отже, і всього суспільства у цих критичних умовах [1, с. 4].

Можна констатувати, що війна справляє вплив на усіх членів родини. Не кожна особа безболісно для свого психічного здоров'я витримує екстремальні умови війни; перебуваючи в цій ситуації, може отримати розлади психіки різного ступеня важкості, що зумовлює втрату повноцінного здорового буття [2, с. 552].

Будь-яка криза, у тому числі війна, показує, що відбувається між подружжям насправді. Стрес в умовах війни відрізняється від «звичайного», що був у розумінні більшості людей. Адже у мирний час ми зневажали такими порушеннями у базових потребах, як: відсутність води, їжі, тепла, розлука, вимушені переїзди. Жінки змушені бути сильними, брати відповідальність за себе і дітей у чужих країнах, забезпечувати собі на проживання. Також психологи відзначають у жінок «шок за іншого». Бійці виконують бойові завдання, боронять країну зі зброєю в руках, відпочивають, харчуються: отже, час минає без роздумів, динамічно. Для дружини ж «його убивають в режимі 24/7», тобто стан тривоги за коханого не полишає жінку під час приготування їжі, прогулянки з дітьми, роботи, виконанні побутових справ [2, с. 551].

Військова небезпека, передусім необхідність захистити дітей, стала причиною вимушеної міграції великої кількості населення, переважно жінок та дітей, як у безпечніші регіони країни, так і за її межі [1, с. 7].

Складні умови, в яких опинилось наше суспільство та держава, не звільняє від обов'язку зобов'язаної особи надавати утримання одному із подружжя.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146 — Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» утримання аліментів з працівників провадиться з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом, в тому числі з військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Держспецзв'язку, Держприкордонслужби, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро,

Державного бюро розслідувань, БЕБ, служби цивільного захисту та Державної кримінально-виконавчої служби, співробітників Служби судової охорони утримання аліментів провадиться з усіх видів грошового забезпечення, інших виплат, установлених законодавством, зокрема додаткової винагороди, яка виплачується на період воєнного стану, крім грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та інших випадків, передбачених законом [3].

Проблеми стягнення аліментів на утримання одного з подружжя в умовах воєнного стану є особливо актуальними та складними. Однією з основних причин є те, що багато чоловіків, які були визнані зобов'язаними утримувати свою дружину або колишню дружину, перебувають у Збройних Силах України. В таких випадках виникають серйозні труднощі з отриманням необхідної інформації щодо місця їхньої служби, розміру грошового забезпечення та інших відомостей, які необхідні для ефективного стягнення аліментів на утримання.

Також багато громадян України через війну виїхали за кордон, що створює додаткові складнощі для виконання судових рішень щодо стягнення аліментів. Для того щоб стягнути аліменти з одного з подружжя, який перебуває в іншій державі, необхідно пройти складну процедуру визнання національного судового рішення за кордоном. Це може займати тривалий час та вимагати залучення уповноважених іноземних структур або місцевих судів тієї держави, де перебуває платник аліментів.

Крім того, масова міграція населення за кордон вплинула на їх матеріальне становище. Багато хто працює у державах тимчасового перебування на неофіційних роботах, що практично унеможливляє стягнення аліментів на утримання за відсутності в них інших офіційних доходів та іншого майна.

Додаткові проблеми виникають через те, що в умовах війни багато людей втратили стабільні джерела доходу або мають непостійні заробітки. Через руйнування підприємств, скорочення робочих місць і економічну нестабільність значна частина населення опинилася без роботи або працює на умовах тимчасових договорів, що суттєво зменшує їхні доходи.

Отже, воєнний стан ускладнює не тільки фізичний процес отримання аліментів, але й породжує нові виклики для правової системи, яка має адаптуватися до зміненої реальності.

В умовах воєнного стану проблема стягнення аліментів на утримання одного з подружжя набуває особливої актуальності через соціально-економічні виклики, спричинені війною. Серед ключових факторів, які ускладнюють виконання аліментних зобов'язань, є масова міграція населення, втрата стабільних джерел доходу та загальна економічна нестабільність в державі. У результаті ці обставини породжують суттєві складнощі в отриманні належних виплат на утримання.

Вирішення проблем стягнення аліментів на утримання одного з подружжя в умовах воєнного стану вимагає комплексних заходів, включаючи адаптацію правової системи до сучасних викликів, удосконалення законодавства та залучення міжнародного співробітництва для захисту прав найбільш вразливих категорій населення. Лише інтегрований підхід дозволить забезпечити ефективний захист прав одного з подружжя на утримання в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. Київ, 2023. № 2 (52). С.3-20.
2. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник ДДУВС*. Київ, 2022. Спец. Вип. № 2. С.550-557.
3. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.09.2024).

СОБАКАРЬ Андрій

завідувач кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Взаємовідносини між Національною поліцією України та територіальними громадами – це фундамент безпеки та правопорядку в країні. Ця взаємодія регламентується широким спектром нормативно-правових актів, серед яких чільне місце посідає Закон України «Про Національну поліцію».

Слід розглянути цей процес детальніше, зокрема, його законодавчу основу, особливості в умовах воєнного стану та ключові аспекти співпраці.

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення з боку держави-агресора, а також воєнних дій, що охопили велику частину території нашої держави, та ракетних обстрілів, які торкнулися всіх регіонів України, країна зіткнулася з численними негативними наслідками: економічним спадом, значною легальною та нелегальною міграцією населення, порушеннями публічного порядку тощо. Це об'єктивно зумовлює необхідність термінових та ефективних заходів для покращення роботи органів державної влади, особливо підрозділів Національної поліції України.

Зокрема, важливим є посилення контролю над забезпеченням публічної безпеки та порядку, адже в умовах надзвичайних ситуацій важливо забезпечити швидке реагування, злагоджену координацію та адаптацію правоохоронних структур та органів місцевого самоврядування для ефективного управління кризовими ситуаціями [1, с. 70].

Закон України «Про Національну поліцію» є основоположним документом, який визначає принципи та механізми взаємодії поліції з громадами. Зокрема, стаття 11 цього Закону чітко проголошує, що діяльність поліції здійснюється на засадах партнерства з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями. Це означає, що поліція не є

ізолюваною структурою, а діє в тісній співпраці з громадою, враховуючи її потреби та інтереси.

Крім того, поліція зобов'язана планувати свою діяльність з урахуванням специфіки регіону та проблем конкретних територіальних громад. Такий підхід дозволяє більш ефективно виявляти причини та умови вчинення правопорушень та розробляти заходи для їх попередження.

Інші нормативно-правові акти доповнюють і конкретизують положення Закону «Про Національну поліцію».

Так, постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства внутрішніх справ України регулюють питання реалізації спільних проєктів та програм, таких як «Безпечний будинок», «Шкільний офіцер поліції» та ін. Ці програми спрямовані на створення безпечного середовища для громадян, особливо для дітей та молоді. Які особливості взаємодії в умовах воєнного стану?

Поліція здійснює додаткові заходи щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, такі як посилене патрулювання, контроль на блокпостах тощо.

Для ефективного реагування на надзвичайні ситуації поліція тісно співпрацює з військово-цивільні адміністрації.

Важливим аспектом є залучення громадськості до заходів безпеки. Програми типу «Сусідська варта» дозволяють активізувати громадян та підвищити рівень безпеки в населених пунктах.

Взаємодія поліції з громадами будується на принципах партнерства, що передбачає спільну відповідальність за забезпечення безпеки та правопорядку.

Поліція повинна постійно підтримувати діалог з громадою, інформувати її про свою діяльність та враховувати її думку при прийнятті рішень.

Діяльність поліції має бути прозорою для громадськості. Це передбачає публікацію інформації про результати роботи, проведення громадських слухань тощо. Будь-яка ефективна взаємодія можлива лише за умови довіри між поліцією та громадою. Поліція повинна доводити своїми діями, що вона діє в інтересах громадян [2].

Територіальні громади відіграють дедалі важливішу роль у створенні безпечного середовища для своїх мешканців.

Співпрацюючи з поліцією та іншими правоохоронними органами, громади можуть ініціювати та реалізовувати різноманітні заходи, спрямовані на запобігання правопорушенням та підтримання правопорядку, серед яких: створення місцевих програм безпеки (розроблення та впровадження програм, які враховують специфіку кожної громади та спрямовані на вирішення актуальних проблем безпеки); організація громадських патрулів (залучення активних громадян до патрулювання вулиць та громадських місць для виявлення потенційних загроз та оперативного реагування на інциденти); профілактичні заходи (проведення інформаційних кампаній, лекцій та тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо правил безпечної поведінки та наслідків правопорушень); участь в забезпеченні територіальної оборони (добровільне формування загонів територіальної оборони для захисту громад та

критичної інфраструктури у разі виникнення військової загрози); волонтерські ініціативи (підтримка правоохоронних органів у проведенні різних заходів, надання допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та участь у соціальних проектах); підготовка населення до надзвичайних ситуацій (проведення навчань з евакуації, надання першої допомоги та дій в умовах воєнного стану) тощо [3].

Переваги залучення громад, активна участь громадян у забезпеченні безпеки сприяє створенню атмосфери довіри та взаємопідтримки, що полягає у ефективному вирішенні місцевих проблем, а саме: громади краще розуміють свої потреби та можуть розробити більш ефективні рішення для забезпечення безпеки; зменшення навантаження на правоохоронні органи (залучення громадян дозволяє розширити ресурси для боротьби з правопорушеннями та підвищити оперативність реагування на інциденти); зміцнення громадянського суспільства (участь у забезпеченні безпеки сприяє розвитку почуття відповідальності та активної громадянської позиції) [4].

Ефективність правоохоронної системи безпосередньо залежить від рівня довіри громадян, активної участі територіальних громад у забезпеченні безпеки та правопорядку у суспільстві, що може бути досягнуто за рахунок: оптимізації нормативно-правової бази, регулярного аналізу та оновлення законодавства відповідно до сучасних реалій та міжнародних стандартів правоохоронної діяльності, активної участі експертів та громадськості під час розробки нових нормативних актів, що забезпечуватиме їх збалансованість та ефективність, підвищення професійного рівня поліцейських, створення практико-орієнтованого підходу до навчання правоохоронців, що сприятиме розвитку необхідних навичок для виконання службових обов'язків, тощо.

Список використаних джерел:

1. Вітвіцький С. С. Забезпечення безпеки громад органами та підрозділами Національної поліції в умовах воєнного стану. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року) / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. С. 68–71.
2. Практичний посібник для поліцейських, що взаємодіють з громадою URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/reforma-policiyi/vzayemodiya-z-gromadoyu>
3. Що очікує територіальну оборону – проєкт закону URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/tro-law.html>
4. Практична взаємодія поліції та громади як запорука безпеки громадян в Україні Н.В. Лебедева, А.С. Ткачов URL: <https://lawjournal.com.ua/uk/journals/tom-8-2-2018/praktichna-vzayemodiya-politsiyi-ta-gromadi-yak-zaporuka-bezpeki-gromadyan-v-ukrayini>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН КРІЗЬ ПРИЗМУ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сьогодення екзистенціальні загрози різного генезу створюють передумови до формування широкого спектру суспільних інституцій, які забезпечують подолання негативних наслідків таких явищ. Право у множині подібних конструкцій займає чи не найбільш визначне місце, що пов'язано з його функціональним призначенням – упорядкування суспільних відносин через вживлення механізмів гармонізації приватних та публічних потреб з метою досягнення суспільного правопорядку й сталого та прогресивного розвитку людської спільноти.

Приватне право в умовах воєнного стану покликане створити більш принагідні умови для реалізації змісту відповідних суспільних відносин, що забезпечують формування соціально-економічного та правового поля для задоволення передусім приватних інтересів, які являються формою виразу відповідних потреб людини. Разом з тим, наведені явища, з урахуванням загроз, в питомій вазі проектуються на задоволення публічного інтересу шляхом забезпечення незалежності української держави, цементування публічного правопорядку.

В умовах воєнного стану важко виділити ті чи інші права та свободи людини, які входять до змісту приватних відносин та найбільше страждають від впливу наведених негативних факторів, оскільки комплексно ці явища мають вплив на всі складові правосуб'єктності фізичної особи, однак щодо деяких з них варто зупинитись докладніше.

У контексті предмету дослідження, вочевидь, необхідно звернути увагу саме на обмеження прав і свобод учасників цивільних правовідносин саме через їх темпоральну складову.

Наявність екстраординарних обставин, які створюють перешкоди у здійсненні цивільних прав та виконанні цивільних обов'язків на прикладі умов воєнного стану, стає перепорою у належній реалізації змісту цивільних правовідносин, що аж ніяким чином не сприяє загальному суспільному порядку та нівелює цінності правової держави. Саме тому зазначені події сприяли внесенню змін до цивільного законодавства, у тому числі й щодо темпоральних величин. Так, 15 березня 2022 року Верховною радою України до ЦК України були внесені відповідні зміни, а саме щодо темпоральних меж здійснення права: 1) на пред'явлення вимоги до суду про захист цивільного права або інтересу (позовна давність), притому як загальної, так і спеціальної; 2) на реалізацію права переважної купівлі частки у праві спільної часткової власності; 3) у змісті відносин поруки; 4) на оскарження дій виконавця заповіту.

Наведені зміни носять дещо несистемний, винятковий та епізодичний характер, що пов'язано з екстраординарністю самої події воєнного стану. Тому,

вочевидь, доречно було б запропонувати дещо інший варіант змін до ЦК України в частині загальних положень про темпоральні обмеження змісту цивільних правовідносин у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану, а саме. Статтю 254 доповнити частиною шостою відповідного змісту, в межах якого детермінувати особливості часових меж: 1) невикористання певних речових прав; 2) змісту договору загалом; 3) змісту окремих видів договірних зобов'язань. Відповідним чином необхідно було б запропонувати також і зміни до статті 263 ЦК України в частині доповнення окремими підставами щодо зупинення перебігу строку позовної давності для осіб, які є позивачами або відповідачами із числа суб'єктів, що проходять службу у невійськових формуваннях та здійснюють відсіч та стримування збройної агресії РФ або інших держав проти України у період дії воєнного стану, а також щодо зупинення перебігу строку позовної давності у разі введення на території України або в окремих її місцевостях правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Проектуючи викладене у площину представницьких відносин необхідно зазначити наступне. Дослідження законодавства в цій частині, зокрема постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», свідчить про численні редакційні зміни останньої, які не усунули певну колізійність нормативних приписів. Серед таких наявна неоднозначність у використаних термінах. Так, наприклад, некоректним є використання в якості синонімів понять «особливості» та «заборона», оскільки другий термін скоріше може розглядатись в якості способу прояву першого, на прикладі виняткових положень посвідчення довіреностей у спрощеному вигляді та з відходженням від загальноприйнятого порядку або ж вилучення з переліку відповідних нотаріальних дій певного кола довіреностей взагалі. Наявні певні недолугості правового режиму посвідчення довіреностей та правочинів через довірителя з огляду на ряд умов правовстановлюючого та правоприпиняючого характеру.

Наявна судова практика щодо застосування наведених особливостей процедури посвідчення довіреностей та правочинів, що ґрунтуються на повноваженнях довірителя, свідчать про наявні випадки некоректного сприйняття відповідного нормативного матеріалу (постанова Одеського апеляційного суду від 01 лютого 2023 року у справі № 947/15160/22).

Загалом право на житло, як відповідне повноваження фізичної особи, розглядається у праві в конституційно-правовій та цивільно-правовій площині. З урахуванням наявних досліджень варто дійти висновку, що оскільки право на житло закріплено у конституційних нормах й забезпечує природне існування людини в сукупності визначених особистих немайнових прав, регламентованих книгою 2 ЦК України, а Конституція України, книга 3 та 5 ЦК України надає можливість говорити й про майнову ознаку цього права, то вочевидь треба погодитись з комплексною його сутністю.

Правовий механізм обмеження прав фізичної особи в умовах воєнного стану безпосередньо відображений у ст. 64 Конституції України та Законі. Згідно ст. 20 останнього нормативно-правового акту на розвиток положень вказаної статті Конституції України встановлені виключення щодо низки прав і свобод

людини, які обмеженню не підлягають, в числі останніх також і закріплене ст. 47 Конституції України право на житло. Саме ч. 2 цієї статті Конституції України дає можливість позбавлення права на житло лише на підставі закону за рішенням суду, що не надає можливості застосувати ст. 353 ЦК України щодо реквізиції житла як різновиду припинення права власності без відповідного рішення суду. У контексті наведеного слушним є висновок Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) [від 13 вересня 2005 року у справі «Іванова проти України»](#), згідно якого позбавлення власності може бути виправдане лише в тому випадку, якщо наявно, *inter alia*, що воно здійснене «у інтересах суспільства» і «відповідно до вимог, передбачених законом». Більше того, наведене повинно бути досягнуто шляхом «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства і вимогами захисту основних прав осіб.

З викладеного необхідно дійти висновку, що право на житло, як невід'ємне право людини, ніяким чином не може бути обмеженим в межах наведених екстраординарних обставин, а питання позбавлення права на житло може бути реалізованим у суворій відповідності із законодавством за рішенням суду. Спеціальна ж процедура вилучення майна в умовах воєнного стану до житла не застосовується, що віднайшло відображення у правозастосовній практиці міжнародних судових інстанцій.

Таким чином, трансформація приватних відносин крізь призму публічного інтересу в умовах воєнного стану забезпечується завдяки механізму обмеження приватних прав, зокрема темпорального характеру, у відносинах представництва та щодо житла, через звуження меж їх здійснення, що не пов'язано з виникненням будь-яких додаткових прав у інших осіб, який має бути визначений саме чинним цивільним законодавством.

НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ Олександра

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В умовах функціонування інституту цивільного права однією з гарантій прав і свобод учасників цивільних правовідносин є належний правовий захист. Ефективність захисту прав та інтересів залежить від багатьох чинників, основним серед яких виступає судовий захист. Слід звернути увагу та той факт, що держава на сучасному етапі свого розвитку характеризується прагненням забезпечити максимальну реалізацію та, безумовно, судовий захист прав та свобод людини і громадянина. Судовий захист об'єктивно обумовлений потребами забезпечення правового порядку в державі. Суд як орган державної влади, посідає важливе місце у системі захисту цивільних прав. Зокрема, цивільні права мають основоположне значення як для окремої особи, так і в цілому для реалізації правопорядку в суспільстві. Судовий захист цивільних прав та інтересів є ключовим елементом побудови цивільного права, який

характеризується складною структурою та реального впровадження й дотримання принципу верховенства права. Доцільно також додати, що входження держави в європейський простір викликає потребу ефективності судового захисту цивільних прав та законних інтересів, що є однією з умов дієвості механізму цивільно-правового регулювання.

Відтак, судова форма щодо захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних цивільних прав та законних інтересів вважається універсальною і найбільш ефективною. У зв'язку з цим загострюється актуальність дослідження судового захисту цивільних прав як гарантування на законодавчому рівні прав і свобод людини та громадянина. З огляду на зазначене метою дослідження є поглиблене вивчення основних питань, які стосуються характеристики судового захисту цивільних прав особи на законодавчому рівні.

Питання функціонування судової системи, а саме здійснення правосуддя у сфері цивільного права становить науковий інтерес. Визначення правової природи судового захисту цивільних прав учасників правовідносин було і є предметом багатьох досліджень. У науковій літературі існують різні підходи до розуміння змісту і сутності судового захисту цивільних прав. Проте переважно вчені висловлюють тезу про те, що цивільне правосуддя має соціальну природу, яка проявляється насамперед у його доступності для громадян. З-поміж основних індикаторів доступності правосуддя вони називають практику необмеженої судової юрисдикції, незалежні судові процедури, безперешкодний доступ до суду, оптимальні строки розгляду справ [1, с. 14]. Тож судовий захист нами трактується як найвища гарантія забезпечення прав і законних інтересів особи, цивільна процесуальна діяльність має соціальний характер, що орієнтований насамперед на людину, її права й інтереси, що потребують захисту. А тому, важливо наголосити що соціальна природа цивільного правосуддя полягає насамперед у виявленні доступності для громадян.

Варто зазначити, що вчені під поняттям цивільно-правового захисту пропонують розуміти передбачені законом вид і міру обов'язкового або обов'язково можливого впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з нарахуванням відновлення пошкодженого, невідомого чи оспореного права [2, с. 356]. Підкріплюючи цю думку, варто наголосити, що питання захисту судом цивільних прав та інтересів залишається вкрай гострим, оскільки відсутність належного правового врегулювання та суперечність окремих положень чинного законодавства породжує багато проблем у застосуванні передбачених указаними нормами способів захисту, що здебільшого позбавляє їх ефективності й істотно ускладнює здійснення судом захисту порушених цивільних прав та інтересів учасників спірних правовідносин [3, с. 98]. Таким чином, мета цивільного судочинства розглядається у контексті захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи інтересів учасників правовідносин, а завданням судочинства є справедливий та неупереджений розгляд та вирішення цивільних справ.

Однією з гарантій забезпечення захисту прав та інтересів особи є закріплення права на судовий захист на законодавчому рівні. Основним, первинним джерелом забезпечення прав особистості є Конституція України.

Саме Конституція України є гарантією справедливого судочинства. Так, відповідно до статті 55 Конституції України: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [4]. Загалом, чинне законодавство України не містить визначення поняття права на судовий захист. Однак, в статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [5]. Отже, на законодавчому рівні закріплено, що кожен має право захистити свої права та законні інтереси судом. Тобто право на захист має кожний учасник цивільних відносин, а суд не може відмовити у правосудді. Чинне законодавство України розкриває сутність поняття право на судовий захист саме через систему складових за допомогою якої стає можливою ця реалізація права на захист цивільних прав особи.

Ключовими елементами в системі захисту цивільних прав і свобод людини та громадянина є стаття 16 Цивільного Кодексу України, у якій зазначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [6]. У системі захисту цивільних прав та інтересів головну роль відіграють також завдання цивільного судочинства, передбачені статтею 2 Цивільного процесуального кодексу України, а саме: завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [7].

Таким чином, наведене дає змогу зробити висновок, що сьогодні значний інтерес становить й забезпечує стабільність цивільних правовідносин належний судовий захист прав та інтересів кожної особи. Судова влада України відіграє важливу роль, що полягає у наділенні функцією гарантування та захисту прав особи у цивільному судочинстві. Аналіз юридичної літератури дає підстави стверджувати, що право особи на судовий захист цивільних прав – це складне досліджуване явище. Однак, існують різні погляди на сутність та зміст права на судовий розгляд. Саме тому питання судового захисту цивільних прав досі залишається актуальним. Зокрема, право на судовий захист має особливий статус, який закріплюється й обґрунтовується як положеннями Конституції України та Цивільним кодексом України, так і іншими нормативно-правовими актами. Саме тому, судовий захист є складовою правового принципу судового захисту, що має свою правову природу та свої особливості регулювання у цивільному праві.

Список використаних джерел:

1. Боднар Т. Деякі аспекти захисту цивільних прав при зміні і припиненні договірних зобов'язань. *Право України*. 2014. № 2. С. 171–179.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави, 4-те видання: підручник: Алерта, 2016. Ст. 524.

3. Самілик Л.О., Головченко Л.В Судовий захист цивільних прав у соціальній державі. Судова практика. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 97-102

4. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348>

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

ДОМБРОВСЬКА Алла

кандидат юридичних наук, доцент кафедри патентознавства та основ правозастосовної діяльності Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ

2 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України схвалив «Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні» [1]. Цей документ визначає пріоритетні напрями і основні завдання розвитку технологій ШІ в Україні, але не вирішує конкретних правових питань його застосування в господарській діяльності.

Штучний інтелект (ШІ) стрімко розвивається і знаходить застосування у різних сферах життя, включаючи господарсько-правові відносини. Однак, впровадження ШІ в Україні стикається з рядом проблем, які потребують вирішення на законодавчому та практичному рівнях.

Одним із основних викликів, з якими стикається Україна, є відсутність комплексної нормативно-правової бази для використання ШІ в господарському праві. Такі види економічної діяльності, як торгівля, конкуренція, інтелектуальна власність і фінансові послуги, все більше залежать від технологій ШІ, але правова система не встигає за цими досягненнями. На даний момент в Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало використання ШІ в господарсько-правових відносинах. Це створює правову невизначеність та ускладнює впровадження ШІ-технологій.

Наприклад, у таких секторах, як фінанси чи електронна комерція, алгоритми ШІ використовуються для автоматизації рішень, пов'язаних із кредитами, ціноутворенням і маркетингом. Без чітких правових стандартів можуть виникнути суперечки щодо підзвітності, коли системи штучного інтелекту приймають упереджені рішення або дають несподівані економічні

результати, залишаючи підприємства, споживачів і регуляторів у стані правової невизначеності.

Виникає питання: хто несе відповідальність за дії чи рішення, прийняті системами ШІ - розробник, користувач чи сама система?

Використання штучного інтелекту в економічній діяльності може призвести до спотворень ринку, зокрема з точки зору законодавства про конкуренцію. ШІ може оптимізувати ринкові стратегії, передбачити поведінку споживачів і оптимізувати виробничі процеси, але він також може сприяти антиконкурентним практикам. Алгоритми можуть ненавмисно вступати в змову або брати участь у фіксації цін без втручання людини, підриваючи справедливість ринку. Це особливо проблематично в Україні, де правозастосування конкурентного законодавства все ще розвивається, а регуляторні органи можуть не мати необхідного досвіду чи інструментів для моніторингу економічної діяльності, керованої ШІ.

Зокрема, у секторі роздрібної торгівлі алгоритми на основі штучного інтелекту, які використовуються конкурентами, можуть брати участь у «алгоритмічній змові», коли штучний інтелект встановлює ціни у спосіб, який імітує традиційне фіксування цін, без прямої участі людини. Це створює виклик для Антимонопольного комітету України, який, можливо, ще не має механізмів для виявлення та запобігання подібним практикам, що може призвести до потенційної шкоди добробуту споживачів та конкурентоспроможності на ринку.

Технології штучного інтелекту створюють унікальні виклики для законодавства про інтелектуальну власність (ІВ), зокрема щодо інновацій, створених штучним інтелектом, і власності на продукти, керовані ШІ. Господарське право в Україні, як і в багатьох інших юрисдикціях, ще не адаптоване для врахування ролі ШІ у створенні винаходів, програмного забезпечення та інших економічних результатів. Оскільки Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" не містить спеціальних положень щодо патентування винаходів, створених за допомогою ШІ, чинне українське законодавство не визначає того, хто має мати права інтелектуальної власності — розробник штучного інтелекту, компанія, яка використовує ШІ або третя сторона.

Відсутність ясності може стримувати інвестиції в інновації, керовані ШІ, створюючи правову невизначеність для компаній і підприємців.

Системи штучного інтелекту значною мірою залежать від величезних обсягів даних для функціонування, особливо в таких галузях економіки, як електронна комерція, фінансові послуги та маркетинг. Однак збір і обробка даних викликає серйозні занепокоєння щодо конфіденційності, захисту даних і дотримання законодавства України. Поточний режим захисту даних в Україні може бути недостатньо оснащений для вирішення конкретних проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом, таких як можливість несанкціонованої обробки даних або порушення конфіденційності споживачів.

Так, технології штучного інтелекту, які використовуються онлайн-магазинами або компаніями, що надають фінансові послуги, збирають і аналізують дані споживачів, щоб передбачити купівельну поведінку або оцінити кредитоспроможність. Без надійних механізмів захисту даних конфіденційні дані

споживачів можуть бути розкриті або використані не за призначенням, що призведе до порушень конфіденційності та потенційних регуляторних заходів. Запровадження Загального регламенту ЄС із захисту даних (GDPR) [2] висвітлює прогалини в українській правовій базі, що спонукало до потреби в більш жорсткій політиці управління даними в економічній діяльності, керованій ІІІ.

Отже, впровадження штучного інтелекту в господарське законодавство України створює як можливості, так і значні виклики. Відсутність комплексної нормативно-правової бази, занепокоєння щодо ринкової конкуренції та відповідальності, проблеми із захистом даних та інтелектуальної власності є ключовими перешкодами для успішної інтеграції. Щоб подолати ці виклики, Україна має розробити цільові нормативні акти, які стосуватимуться унікальних аспектів штучного інтелекту в економічній діяльності, інвестувати в технологічні можливості регуляторних органів і забезпечити врахування соціальних та етичних наслідків економічного впливу ІІІ. Лише розв'язавши ці проблеми, Україна зможе повністю використати потенціал штучного інтелекту, забезпечуючи при цьому економічну справедливість, підзвітність і правову визначеність.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

ІЛЬКІВ Наталія

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

Важливим завданням для досягнення такої стратегічної цілі як пом'якшення зміни клімату та забезпечення соціально справедливого та економічно ефективного переходу до низьковуглецевого розвитку держави, у Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, схваленій розпорядженням КМУ від 30 травня 2024 р. № 483-р, визначено розроблення та впровадження законодавчих та інших

нормативно-правових актів щодо забезпечення функціонування національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів (далі - СТК).

Визнання важливості цього інструменту кліматичної політики на світовому рівні демонструє факт його поширення на чотирьох континентах, зокрема, ним охоплено 35 держав, 13 штатів і провінцій, 7 міст. [1] Для України СТК є абсолютно новим засобом реалізації державної політики в сфері зміни клімату, що покликаний забезпечити адаптацію національної економіки до інтеграції в європейський економічний простір для збереження конкурентоздатності економіки України в процесі зеленого енергетичного переходу.

Для запуску СТК необхідною передумовою є створення в Україні системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (далі - МЗВ), яка покликана охопити достовірні дані про обсяги викидів парникових газів, що суб'єкти повинні будуть покривати придбаними квотами, та може бути використано як для вдосконалення державної екологічної політики, так і для запровадження економічних інструментів регулювання цих викидів.

Набрання чинності ЗУ «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» від 12 грудня 2019 р. № 377-IX для учасників системи МЗВ зумовило виникнення ряду зобов'язань:

1) оператори повинні зареєструватися у Єдиному реєстрі з МЗВ на виконання вимог та дотримуючись критеріїв для включення установок в систему МЗВ, встановлених у Переліку видів діяльності, викиди парникових газів в результаті провадження яких підлягають моніторингу, звітності та верифікації, затвердженому постановою КМ України від 23 вересня 2020 р. № 880;

2) оператори повинні здійснювати моніторинг та звітність відповідно до визначених вимог;

3) верифікатори повинні здійснювати верифікацію відповідно до процедур та вимог до проведення верифікації звіту оператора.

Але, ґрунтуючись на досвіді і практиці ЄС та беручи до уваги необхідність забезпечення репрезентативності та порівнюваності даних про викиди парникових газів на рівні установок після запуску системи МЗВ, тобто з 01 січня 2021 року, та її функціонування за період не менше трьох років, слід врахувати, що впровадження СТК в Україні могло б здійснюватися не раніше 2025 року.

Враховуючи значний вплив збройної воєнної антиукраїнської російської агресії, то взагалі не раніше 2027 року, бо хоча відповідно до закону, суб'єкти повинні вести облік кількості викидів, які утворюються під час їхньої діяльності, і у 2022 році вони мали подати річний звіт щодо кількості викидів, але рашистське вторгнення обмежило процес збору даних. Внаслідок введення воєнного стану підприємствам було дозволено тимчасово не подавати звіти або ж подавати їх за бажанням. За сучасних реалій має місце складність безпекової ситуації на промисловому майданчику, що, в свою чергу ускладнює роботу верифікаторів, простій обладнання, що призводить до зупинення технологічних процесів, а також недостатність верифікаторів. Як наслідок неналежного МЗВ може стати встановлення неадекватних цілей зі скорочення викидів для підприємств.

Для запровадження СТК важливим є запровадження Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів (далі — НРПЗ). І хоча у преамбулі ЗУ від 20 вересня 2022 р. № 2614-IX «Про НРПЗ» анонсується запровадження НРПЗ як сервіс для потреб громадян, які зможуть отримувати інформацію та брати участь у формуванні державної екологічної політики у сфері реєстрації викидів, але слід зауважити, що його впровадження матиме і суспільний ефект, так як дозволить державі відстежувати викиди та перенесення забруднювачів у часі та просторі; аналізувати зменшення викидів і встановлювати пріоритети у скороченні та ліквідації потенційно шкідливих викидів; приймати ефективні рішення з питань запобігання та зменшення промислового забруднення.

Однак, звернення до даних НРПЗ вказує на незначну кількість зареєстрованих об'єктів, хоча у законі встановлені граничні строки для цього етапу наповнення реєстру. Наступним етапом має бути подання звітності. Попри те, що у ст.25 ЗУ «Про НРПЗ» встановлено господарсько-правову, цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність за порушення норм цього Закону (ч.1) та можливість застосування контролюючим органом до оператора адміністративно-господарської санкції у вигляді штрафу за порушення вимог закону у сфері реєстрації викидів та перенесення забруднювачів і відходів (ч.2), враховуючи умови воєнного стану, слід взяти до уваги законодавче відтермінування, передбачене ЗУ «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03 березня 2022 р., відповідно до якого суб'єкти подають документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи (пп.1 п.1). Тобто подання звітності може бути відкладено, а це, у свою чергу, безпосередньо впливає на темпи запуску СТК.

Тож необхідним є створення такого механізму реалізації політики із запобігання зміні клімату та адаптації до неї, в основі якого повинна бути нормативно-правова база для функціонування СТК, здійснення МЗВ, створення автоматизованої системи збирання, зберігання та обліку даних про операторів контрольованих речовин. [2, с.47]

Для встановлення ліміту викидів у СТК важлива є розробка оновленого Національно визначеного внеску до Паризької угоди (НВВ-3), що має бути орієнтиром для обсягу пропозиції на ринку і матиме безпосередній вплив на ціну і конкурентоздатність економіки. Його розробку доцільно вести за схемою —знизу-вверх, тобто спочатку зібрати інформацію від компаній стосовно їх викидів і планів зі скорочення, а потім на основі цих даних визначити мету з досягнення певних обсягів парникових викидів на рівні держави. Як вважають фахівці, це можливо буде зробити після закінчення бойових дій. [3]

Але кліматична політика України не може «почекати» до завершення війни. Тому доцільно будувати максимально наближену до європейської моделі національну СТК, що враховувала б стан української економіки, яка зазнала масштабного руйнівного воєнного впливу, ступінь технічного розвитку українських підприємств й специфіку системи державного управління. То ж

актуальним і нагальним є прийняття відповідного рамкового законодавчого акту, що заклав би правові засади СТК, в якому б були імplementовані європейські норми щодо зменшення викидів вуглецю та орієнтири на «зелене відновлення» України.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-аналітична довідка з питань впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні: Додаток до листа Мінекоенерго від 18.05.2020 ВР/1.4-11.4.2-12953. URL: <https://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/35979.pdf>
2. Ільків Н.В. Основні напрями формування довкілєвої безпекової складової України щодо запобігання та адаптації до зміни клімату. Актуальні проблеми правового регулювання економічного відновлення України: збірник тез доповідей учасників наук.-практ. семінару (20 жовтня 2023 р.) / за заг. ред. М.С. Долинської. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С.46-48.
3. Бойко Ольга. Є дві необхідні передумови запуску Системи торгівлі викидами в Україні. 28/ 02/ 2024. <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ie-dvi-neobhidni-peredumovi-zapusku-sistemi-torgivli-vikidami-v-ukraini-olga-bojko/>

ЛОПАТЧЕНКО Інна

*доцент кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту
НУЦЗУ, к.держ. упр., доцент*

БАТИР Юрій

*доцент кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту
НУЦЗУ, к.е.н., доцент*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило безпрецедентну кризу, пов'язану з внутрішнім переміщенням населення. За різними оцінками, близько 5 мільйонів громадян України стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), що створило значні виклики для системи публічного управління на всіх рівнях. В умовах воєнного стану органи державної влади були змушені оперативно реагувати на нові обставини та адаптувати існуючі механізми захисту прав ВПО до реалій повномасштабної війни.

Центральну роль у формуванні та реалізації державної політики щодо ВПО відіграє Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Цей орган забезпечує координацію діяльності інших міністерств та відомств, розробляє стратегічні документи та цільові програми. Важливим партнером виступає Міністерство соціальної політики, яке відповідає за ведення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО та забезпечення соціального захисту

переміщених осіб. До процесу також активно залучена Державна міграційна служба, яка вирішує питання документування та реєстрації місця проживання ВПО [1].

На регіональному та місцевому рівнях ключову роль відіграють обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Вони безпосередньо працюють з ВПО на місцях, забезпечуючи реалізацію державних програм, вирішення житлових питань, сприяння працевлаштуванню та доступу до освіти. Важливо відзначити, що ефективність публічного управління у сфері захисту прав ВПО значною мірою залежить від злагодженої співпраці між різними рівнями влади та їх взаємодії з громадським сектором.

Нормативно-правова база, що регулює питання захисту прав ВПО, зазнала суттєвих змін з початком повномасштабного вторгнення. Були внесені зміни до Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", прийнято низку постанов Кабінету Міністрів України, які спростили процедури отримання статусу ВПО та розширили можливості для отримання допомоги. Особлива увага приділяється питанням соціального захисту, зокрема, забезпеченню щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання.

Одним з найбільших викликів у сфері публічного управління щодо ВПО залишається житлове питання. Державою були запроваджені різні механізми його вирішення: програма "Прихисток", яка передбачає компенсації власникам житла за безоплатне розміщення ВПО; будівництво модульних містечок; програми пільгового кредитування для придбання житла. Проте масштаб проблеми залишається значним і потребує подальших системних рішень.

Важливим напрямком роботи є забезпечення доступу ВПО до освіти та сприяння їх працевлаштуванню. Держава запровадила спеціальні програми професійної перепідготовки, центри зайнятості активно працюють з переміщеними особами, надаючи допомогу у пошуку роботи. Також реалізуються ініціативи з підтримки підприємницьких проєктів ВПО, що сприяє їх економічній адаптації на нових місцях проживання.

Система публічного управління у сфері захисту прав ВПО стикається з низкою проблем. Серед них - недостатня координація між різними органами влади, обмеженість бюджетних ресурсів, бюрократичні перепони, технічні проблеми в роботі електронних систем. Також існує потреба у розробці довгострокової стратегії інтеграції ВПО, яка б враховувала різні сценарії розвитку ситуації, включаючи післявоєнне врегулювання.

Значну підтримку у вирішенні проблем ВПО надають міжнародні партнери України. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції, Світовий банк та інші організації надають технічну допомогу, фінансують різноманітні проєкти, діляться міжнародним досвідом. Важливу роль відіграє і громадський сектор - волонтерські організації, благодійні фонди, які часто більш оперативно та гнучко реагують на потреби ВПО.

Для вдосконалення системи публічного управління у сфері захисту прав ВПО необхідно вжити низку заходів. На центральному рівні доцільно створити єдиний координаційний центр, який би забезпечував більш ефективну взаємодію різних органів влади. Важливо розробити чіткі критерії оцінки ефективності програм підтримки ВПО та забезпечити збільшення їх фінансування. На місцевому рівні необхідно активізувати розробку локальних програм інтеграції ВПО, створювати центри комплексної підтримки.

Особливу увагу слід приділити питанням соціальної згуртованості та подолання можливої напруги між ВПО та приймаючими громадами. Важливо забезпечити залучення самих ВПО до процесів прийняття рішень, які їх стосуються, посилити громадський контроль за реалізацією відповідних програм та використанням коштів.

У контексті майбутнього післявоєнного врегулювання система публічного управління має бути готова до нових викликів, пов'язаних з поверненням ВПО до місць постійного проживання. Це потребуватиме розробки механізмів компенсації за втрачене майно, програм відбудови житла у деокупованих регіонах, відновлення інфраструктури.

Таким чином, публічне управління у сфері захисту прав ВПО в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну є складним та багатоаспектним процесом, який потребує системного підходу, координації зусиль різних органів влади, співпраці з міжнародними партнерами та громадським сектором. Незважаючи на значні досягнення у цій сфері, залишається багато викликів, які потребують подальшого вирішення для забезпечення ефективного захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (станом на 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К.: Юрінформ, 1992. – С. 18–24
3. Про забезпечення прав і свобод ВПО : Закон України від 20 жовтня 2014 р. №1706-VII (станом на 24 квітня 2017 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №1. – Ст.1.
4. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: НАН України, 2023. 363 с.
5. Смаль В., Позняк О. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. Київ: ТОВ "Ваїте", 2022. 114 с.
6. Солодько А., Дронюк Т. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: аналіз та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Аналітична записка. Київ: CEDOS, 2023. 28 с.

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ, У ВИПАДКУ ЗНАХОДЖЕННЯ БАТЬКІВ ЗА КОРДОНОМ

Право на особливе піклування і допомогу неповнолітнім громадянам гарантує Загальна декларація прав людини, зокрема, ч.2 ст. 27 Конвенції ООН про права дитини, яка була підписана Україною ще у 1990 році. Відповідно до неї, батьки або ж опікуни несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх фінансових можливостей та умов життя, необхідних для розвитку дитини. [1, с. 22];

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку. [2, с. 14];

Метою роботи є: визначення правового механізму сплати аліментів на дитину у випадку знаходження батьків за кордоном.

Можливості міжнародної мобільності українців значно розширилися завдяки безвізовому режимові з ЄС, який зробив закордонні подорожі простішими й дешевшими, полегшив пошук місця праці чи навчання за кордоном, що призвело до стрімкого розвитку міграційних процесів в Україні.

На сьогоднішній день трудова міграція не тільки зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а й знижує її якість. За роки незалежності України із забезпеченням права вільного пересування громадян, процеси трудової міграції активізувались. Велика кількість українців скористалась цим правом в межах міжнародної трудової міграції та виїхали працювати до різних країн світу [7, с. 7];

Вивчаючи міграційні процеси, традиційно вважалось, що заробітчанами, як правило, виступали лише чоловіки. Але за останні роки в гендерної структурі міграційних процесів сталися вагомі зміни, які вказують, що потік жінок-мігрантів зростає з кожним роком. Соціологічний портрет жінки - заробітчани, яка збирається упродовж найближчого року виїхати за кордон: жінка віком до 35-45 років, із середньою спеціальною або вищою освітою, мешканець села (малого міста) на заході або в центрі країни, незадоволена своїм становищем та ситуацією в суспільстві загалом. Має 1-2 дітей. [6, с. 12];

Все це свідчить, що на батьківщині залишаються діти, якими батьки не опікуються, діти на самоті.

Але перебування за кордоном, не позбавляє батьків обов'язку щодо утримання дитини, а саме сплачувати аліменти дитині яка залишилася на Батьківщині. Ст. 180 Сімейного кодексу України визначає обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття. [5, с. 4];

Як стягнути аліменти з батьків, якщо вони знаходяться за кордоном? Що робити, якщо один із батьків виїхав за кордон на постійне місце проживання,

ухилився від обов'язку щодо забезпечення дитині рівня життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку?

20 липня 2006 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції про стягнення аліментів за кордон», який в подальшому був підписаний Президентом України, та з метою забезпечення впорядкованого застосування в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, укладеною у м. Нью-Йорк 20 червня 1956 року.

Варто визнати, що законодавство України поступово вдосконалює процедури стягнення аліментів на дітей. Тому підтвердження - прийнятий за основу у листопаді законопроект №7277, що посилює відповідальність за несплату аліментів. Проект закону передбачає нові засоби примусового виконання рішень до боржника — тимчасове обмеження певних прав, серед яких і виїзд за кордон до повного погашення заборгованості. А новий вид адміністративного стягнення, який, зізнатися чесно, дещо здивував українців, це соціальні роботи, які боржнику доведеться виконувати у свій вільний час. [4, с. 7];

Позов про аліменти розглядається судом України за місцем проживання позивача (стягувача по аліментах). Обов'язковою умовою для подальшого визнання та виконання такого рішення за кордоном є належне інформування відповідача (боржника по аліментах) про судовий процес у випадках, коли він відсутній на території України. З цією метою український суд звертається з судовим дорученням про вручення судових документів та/або вчинення окремих процесуальних дій відповідачу до компетентних органів іноземної держави за його місцем проживання. На час виконання судового доручення судова справа зупиняється. [3, с. 7];

Після розгляду справи по суті та винесення рішення останнє має бути надіслане відповідачу. І лише після цього стягувач по аліментах може звертатися до компетентних органів з клопотанням про визнання та виконання рішення про стягнення аліментів на території іноземної держави. Це рішення на території іншої країни буде виконуватися відповідно до договору про надання правової допомоги. Відповідно до статті 2 Конвенції про стягнення аліментів за кордон Міністерство юстиції України визначено тим органом, який приймає і передає документи, що надходять на виконання Конвенції. За допомогою механізму, передбаченого Конвенцією, особи, які проживають в Україні, за допомогою компетентних органів мають змогу звертатися з позовами про стягнення аліментів на територіях Договірних Держав Конвенції.

При цьому компетентні органи відповідних держав мають забезпечувати представлення інтересів позивача у процесі, а також сприяти належному виконанню прийнятих рішень. [7, с. 13]; Для України існування нових міжнародних документів універсального характеру, розроблених з урахуванням практики здійснення інших міжнародних договорів у цій сфері, матиме особливо важливе значення з огляду на можливість врегулювання питань щодо визнання та виконання іноземних судових рішень, що стосуються аліментних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини 1989 р. Права людини в Україні: Збірник законодавчих актів. К., 1998. 282 с
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40, 44. Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України Відомості Верховної Ради України, 2002. № № 21-22
5. Сімейне право України /[За ред. І. Борисової, І. Жилінкової]. К.: Юрінком Інтер, 2011 264 с.
6. Лісовий В., Шурма І., Коробчанський В., Лантух, Вакуленко А., Мирошніченко М. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти. Харків: ТОВ «Майдан» 2009 С. 266,
7. Afshar, Haleh (ed.). Women, Work, and Ideology in the Third World. Tavistock publications, 1985.

САРАНОВ Сергій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РІВНЯ ВІЙСЬКОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ФРАНЦІЇ ЧАСІВ КАРДИНАЛА РІШЕЛЬЄ

Проблематика теоретико-правових аспектів військового розвитку держави в умовах воєнного часу є досить актуальною з цілого ряду причин. По-перше, це дозволяє побачити показники основних функцій держави крізь призму викликів режиму воєнного часу. По-друге, особливий інтерес полягає у зверненні до наявного закордонного досвіду, зокрема до історичного досвіду державного розвитку Французького королівства 30-40 років. XVII ст. Для сучасної української держави цей досвід становить значний інтерес, оскільки французький законодавець у історичний період, що розглядається, зіткнувся з багатьма проблемами, що відобразили реалії режиму військового часу. Як ми знаємо, у 1635 році під керівництвом першого міністра французького короля кардинала Армана Жана дю Плессі де Рішельє (1585-1642 рр.) Франція вступає у фазу відкритої участі у Тридцятилітній війні (1618-1648 рр.). «Політичний заповіт» першого міністра, робота, яка здобула популярність через тривалий час після його смерті, є документом і водночас своєрідним дослідженням державного розвитку. Оскільки закордонний досвід теоретико-правових аспектів військової політики та військового розвитку держав Західної Європи в умовах воєнного часу

становить значний інтерес для України, то звернення до цього питання під кутом розгляду історичного досвіду Франції зазначеного історичного періоду заслуговує на окрему увагу. Таким чином, ця тема є актуальною з кількох точок зору.

У рамках французької історіографії досліджуваного питання заслуговують на увагу роботи Ф. Ільдесаймер, Р. Муньє та інших дослідників. У рамках української історіографії питання теоретико-правових аспектів рівня військового розвитку, що цікавило нас, відображених у «Політичному заповіті» практично не розглядалося. Деякий виняток представляє серія моїх статей, опублікованих останніми роками. Проте, це питання заслуговує на подальшу проблемну конкретизацію.

Четвертий розділ «Політичного заповіту» розглядає проблему військової могутності держави. Зазначається, що «безтурботний спокій» є досить рідкісним явищем для держави як такої. Необхідно постійно дбати про свою безпеку. Адже реалії державних справ відбиває панування сили. Вона ж, сила, визначає і рівень «правоти». Таким чином, афористично зауважує Рішельє, хто має силу, «той часто виявляється правий у справах державних, а слабкому нелегко домогтися, щоб більшість не вважала його не правим» [1, с. 215]. Розміри французької держави величезні.

Внаслідок цього необхідні саме значні військові сили та державна політика відповідного рівня та підготовки для забезпечення безпеки Франції. Необхідне накопичення цих сил. Робити це необхідно на основі «розуму», тобто з урахуванням наявних реалій та можливостей. Кардинал обстоює раціональний підхід до ведення державних справ. Війна як явище оцінюється їм загалом негативно, її наскільки можна необхідно уникати. Проте війна, коли вона виявилася неминучою здатна принести несподіваний результат і досягнення.

Отже, державна політика має бути спрямована на можливість постійної присутності в бойовій готовності 40 тис. піхотинців та 4 тисячі кавалерії, 50 тис. піхоти як «резерв», а також 10 тис. кавалерії, створеної на основі дворянства.

Окремі розділи «Політичного заповіту» кардинала присвячені необхідності дворянства безпосередньо брати участь у війні. Це становило особливе завдання державної політики в умовах воєнного часу, оскільки далеко не всі представники французької аристократії виявляли бажання брати участь у війні. Рішельє відстоює думку в «Політичному заповіті» про величезне значення для державних інтересів Франції залучати до війни саме аристократів, які є основою правлячого королівського режиму.

Таким чином, розгляд нами теоретико-правових аспектів рівня військового розвитку Франції часів кардинала Рішельє, відображених у «Політичному заповіті», дозволяє побачити кілька явищ. У ранній Новий час відбувається подальша еволюція поняття держави та функцій держави на тлі попереднього середньовічного періоду. На перший погляд, парадоксальним, але цілком обґрунтованим є виклад Рішельє проблематики військового розвитку країни з точки зору поняття «розум», а не «державний інтерес». Рівень військового розвитку королівства у розумінні кардинала пов'язаний із можливостями того чи іншого рівня військового розвитку. Держава є найвищою цінністю, але дуже

важливою є також репутація правителя. До того ж кардинал говорить про могутність держави. Відповідно війна повинна мати раціональні цілі та причини. Розгляд аргументації Рішельє щодо цілей війни як явища, а також розуміння ним поняття держави як такої може стати основою для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Cardinal de Richelieu. Testament politique. Edition critique publiée avec une introduction et des notes par Louis André et une préface de Léon Noel. Paris, R. Laffont, 1947. – 524 p.
2. Hildesheimer, F. Richelieu. Paris: Flammarion, 2004. – 586 p.
3. Саранов, С. В. Деякі аспекти зовнішньополітичної стратегії Франції часів кардинала Рішельє в сучасній американській і французькій історіографії / «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2020. Випуск 155 (№ 4). – 296 С. С. 98-100.

СОКОЛ Марія

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА НЕВИТРЕБУВАНУ ЗЕМЕЛЬНУ ЧАСТКУ (ПАЙ)

Запровадження режиму воєнного стану в Україні у зв'язку із повномасштабним вторгненням зумовило внесення ряду змін до земельного законодавства, в тому числі, і щодо питань, які стосуються правового режиму земельних часток (паїв). Доволі велика кількість осіб, які мають право на пай в силу різних обставин: переїзду в іншу місцевість чи за кордон, введення бойових дій чи окупації територій втратили можливість оформити право приватної власності на такий об'єкт земельних правовідносин.

З огляду на це 3 вересня 2024 року до порядку денного на розгляд Верховної Ради України внесено проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин», згідно з яким планується продовжити строк оформлення невитребуваних (нерозподілених) земельних ділянок, здійснення розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв) та їх спадкоємцями, що залишилися в колективній власності після розподілу земельних ділянок з 2025 до 2028 року [1].

У випадку, якщо власник невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємець не оформив право власності на земельну ділянку, до вказаного строку він вважається таким, що відмовився від одержання земельної ділянки, яка за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради, після її формування, на підставі рішення суду, передається у комунальну власність територіальної громади, на території якої вона розташована, у порядку визнання майна

безхазайним [2, ст. 13]. У зв'язку із цим, визначення механізму оформлення права приватної власності на нерозподілені земельні ділянки та невитребувані земельні частки (паї), на сьогодні є досить актуальним. Також, варто зауважити, що заборона на приватизацію земельних ділянок в контексті Перехідних положень Земельного кодексу України не розповсюджується на виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв).

Згідно норм, чинного законодавства, якщо власники паїв вже мають державні акти на право власності на земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства, утворені за рахунок земельних часток (паїв), але у таких актах відсутній кадастровий номер ділянки, то перш за все потрібно виготовили технічну документацію з землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі, далі зареєструвати ділянку в Державному земельному кадастрі, а потім речове право на неї. Якщо в особи відсутній державний акт, але земельна частка (пай) їй була виділена, застосовується та ж процедура і жодного рішення уповноваженого органу державної влади чи місцевого самоврядування не потрібно.

Проте, власники сертифікатів на право земельного паю або їх спадкоємці повинні, згідно норм законодавства, пройти усі кроки повної процедури приватизації земельної ділянки передбаченої ч. 6-12 ст. 118 ЗК України [3]. Дана правова позиція вбачається цілком не доречною, оскільки: по-перше, нерозподілені земельні ділянки та невитребувані земельні частки (паї) не перебувають у комунальній чи державній власності, це колективна власність членів тих підприємств, товариств чи кооперативів, які підлягали розпаюванню.

По-друге, згідно ст. 13 ЗУ —Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» органи місцевого самоврядування наділяються правом, до моменту оформлення права власності на пай, передачі його в оренду за умови, розроблення орендарем технічної документації [2]. У даному випадку, постає цілком закономірне питання, для чого повторно звертатись до тих самих сільських, селищних рад за дозволом на розроблення проекту землеустрою, а якщо мова ведеться про нерозподілену земельну ділянку, то це вже є земельна ділянка, яка має розмір та визначені межі відповідно до проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв).

З метою чіткого регулювання правозастосовної діяльності по визначених вище питаннях пропонується сформулювати наступну правову конструкцію оформлення права приватної власності на вказані об'єкти земельних правовідносин. Так, щодо нерозподіленої земельної ділянки чи невитребуваної земельної частки (паю), право на яку посвідчено сертифікатом чи іншим документом і яка вже сформована та передана в оренду власник зобов'язаний лише зареєструвати своє право власності на таку земельну ділянку. Якщо ж право власника паю посвідчено сертифікатом чи іншим документом, але земельна ділянка ще не сформована, перш за все потрібно самостійно розробити проект землеустрою, зареєструвати земельну ділянку, затвердити даний проект і лише тоді реєструвати речове право, тобто скористатися практично в повному обсязі спрощеною процедурою оформлення права приватної власності на землю.

Проте, у випадку, посвідчення права на земельну пастку (пай), наприклад, на підставі рішення суду та відсутності сільськогосподарських угідь колективної власності на даний момент, застосовується повна процедура приватизації земельної ділянки із земель запасу, які перебувають у комунальній власності.

Список використаних джерел:

1. Пропозиції Президента України до Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин від 04.04. 2024 р. № 11150 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/ Card/43931>
2. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05. 06. 2003 р. № 899-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text>
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25. 10. 2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

ГОРОБЕЦЬ Надія

доктор філософії з права, старша викладачка кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ, ПЕРЕДАЧІ ТА ОБЛІКУ МІЖНАРОДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ СИЛ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Питання правового закріплення механізму отримання, передачі, обліку та інших дій щодо міжнародної військової допомоги для сил безпеки й оборони України з початком повномасштабної військової агресії рф стало одним із актуальних. Так, у лютому 2024 року Кабінетом Міністрів України було визначено механізм взаємодії державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги.

Відповідно до постанови уряду організація ведення обліку міжнародної військової допомоги здійснюється відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1225 [1]. Необхідно зауважити, що вказане Положення визначає порядок дій щодо військового майна, яке використовується у розумінні наведеному в Законі України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 р. як державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ (ст. 1) [2].

Майно набуває статусу військового з моменту його надходження до ЗСУ і закріплення його за відповідною військовою частиною. Вказане є важливим для

з'ясування моменту з якого міжнародна військова допомога, яка надається у натуральній формі перестає бути такою та набуває статусу військового майна і на таке майно вже поширюється дія норм законодавства України, яке визначає правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ. С. О. Іванов вважає, що законодавче визначення моменту набуття майном характеру військового невизначене і пов'язується з розділеними у часі діями: надходженням майна до ЗСУ і закріпленням його за військовою частиною, тобто майно, що надійшло до ЗСУ, стає військовим з моменту прийняття органом військового управління відповідного рішення про його закріплення [3, с. 118].

Але необхідно зауважити, що рішення про закріплення військового майна за військовими частинами (у разі формування / переформування), його перерозподілу між військовими частинами (у разі розформування), приймає Міноборони (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про правовий режим майна в Збройних Силах України»). Тобто Міноборони це ключовий суб'єкт від рішення якого залежить, яке військове майно буде закріплено за військовою частиною ЗСУ. Але очевидно, що рішення приймається до майна, яке вже має військовий характер, оскільки вказується на «військове майно». Отже, можна зробити висновок, що майно набуває статусу військового з моменту його надходження до ЗСУ, а закріплення його за конкретною військовою частиною визначає суб'єкта права оперативного управління зазначеним майном [4, с. 148]. Натомість якщо мова йде про міжнародну військову допомогу, то її отримання на території логістичних пунктів та передачу силам безпеки і оборони організовують органи військового управління ЗСУ [1].

Міжнародну військову допомогу між силами безпеки і оборони розподіляє Генеральний штаб ЗСУ зважаючи на найбільш ефективне і раціональне його використання [1]. Але у Положенні про Генеральний штаб Збройних Сил України від 30.01.2019 р. не закріплено це повноваження. Військові частини зобов'язані використовувати закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням, але відповідальні за його облік незалежно від призначення та походження [2].

Облік військового майна ведеться з метою отримання даних про його наявність, втрату, нестачу, рух, вартість, якісний (технічний) стан для організації матеріально-технічного забезпечення військових частин, встановлення належного контролю за умовами зберігання, доцільністю та ефективністю його використання (витрачання), а також з метою підготовки даних для складення облікових документів і державної статистичної звітності.

Формою обліку військового майна є запис (відображення) в книгах (картках) обліку, інших матеріальних носіях інформації даних про кількість, якісний (технічний) стан, облікові та заводські номери, вартість (ціну) військового майна, а також про його рух, втрату та нестачу з метою [5].

В умовах необхідності забезпечення найбільш ефективного, раціонального, прозорого використання міжнародної військової допомоги почали також використовувати сучасні технології і програмне забезпечення.

Сьогодні в Україні вже запущено три цифрові рівні обліку постачання та використання зброї, яка надається як міжнародна військова допомога: програма LOGFAS, нова програма обліку та логістики військової техніки «Коравай» та модуль на базі програми «СОТА» [6].

Ще у 2019 році Україна почала впровадження системи обліку і контролю логістики країн НАТО – LOGFAS, а з початком повномасштабної військової агресії використання системи LOGFAS для обліку міжнародної допомоги було врегульовано Наказом Міноборони від 18.08.2022 р. № 242/нм «Про впровадження у дослідну експлуатацію інформаційно-комунікаційної системи планування та управління логістичним забезпеченням з використанням спеціалізованого програмного забезпечення НАТО LOGFAS». У підсумку програма LOGFAS один з головних інструментів цифровізації логістики у ЗСУ і забезпечує логістичне планування не лише міжнародної допомоги, а і всіх ресурсів ЗСУ.

Таким чином, з початком повномасштабної військової агресії РФ питання отримання, розподілу та обліку міжнародної військової допомоги було врегульовано підзаконним актом уряду. Незважаючи на те що вказаний акт відсилає до норм інших нормативних актів з метою врегулювання вказаних питань, процесу отримання, розподілу та обліку міжнародної військової допомоги притаманні певні особливості.

Список використаних джерел:

1. Порядок організації взаємодії центральних органів виконавчої влади, інших державних органів щодо залучення, отримання, передачі, обліку, моніторингу та контролю за використанням міжнародної військової допомоги для задоволення потреб сил безпеки і сил оборони у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2024 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2024-%D0%BF#Text>.

2. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 407.

3. Іванов С. О. Правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 118–119.

4. Щербина В. С. Правовий режим майна у Збройних Силах України. *Приватне право і підприємництво*. 2012. № 11. С. 148–153.

5. Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF#Text>.

6. Україна успішно інтегрується в НАТО на рівні логістики. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/10/21/ukraina-uspishno-integrue-tsya-v-nato-na-rivni-logistiki>.

ЧЕРКУНОВ Олександр

*докторант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кандидат юридичних наук,
радник митної служби І рангу*

Науковий керівник:

КАРАБІН Тетяна

*завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор юридичних наук, професор*

ЕВОЛЮЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

З проголошенням незалежності України та формуванням суверенної держави виникла об'єктивна потреба у створенні системи органів державної влади, покликаних реалізовувати державні функції та здійснювати управлінські повноваження на території новоутвореної держави.

Це зумовило необхідність правового забезпечення їх діяльності, чіткого регламентування компетенцій та взаємодії з іншими інститутами влади, а також формування ефективного механізму публічного адміністрування відповідно до принципів верховенства права та демократичного управління.

16 липня 1990 року відбулася знакова подія, яка визначила вектори організації багатьох систем державного управління та організації органів публічного врядування, проголошуючи Декларацію про державний суверенітет України, законодавцем передбачено, що Українська РСР самостійно створює митну систему [1].

Відправною точкою визначення правових основ організації митної справи в незалежній Україні стає Закон «Про митну справу в Україні» від 25 червня 1991 року, яким було визначено вимоги до посадових осіб митних органів, але не окреслювався їх правовий статус.

Основою забезпечення додержання законодавства про митну справу, ефективне функціонування митної служби на території суверенної та незалежної України починає свій відлік від 11 грудня 1991 року, коли Указом Президента України № 1/91 утворено Державний митний комітет України [2].

12 грудня 1991 року Верховною Радою України прийнято Митний кодекс України, який, на нашу думку, частково врегулював правове становище працівників митних органів України визначивши місце працівника митного органу у системі державного управління як представника державного органу [6].

Основоположним документом, який за своїм змістом врегулював порядок і умови проходження служби в митних органах їх службовими особами, яким присвоєно персональні звання відповідно до займаних ними посад і стажу роботи, встановлював вимоги та заборони до службових осіб та передбачав їх права, обов'язки і відповідальність, регламентував порядок призначення на

посади і переміщення по службі, надання відпусток і умови звільнення зі служби стає Положення про порядок і умови проходження служби в митних органах України затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 09 лютого 1993 року № 97.

Згідно зі статтею 155 Митного кодексу України в редакції від 12 грудня 1991 року, службовим особам митних органів України було надано право на зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів і зброї.

Утвердження правового статусу працівників митних органів, в розумінні поняття «державний службовець», відбулося з прийняттям законодавцем Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року, який вводив новий термін «посадова особа», врегульовував правовідносини публічної служби в Україні, визначав загальні засади діяльності, а також статус державних службовців.

Стосовно змісту та розмежування понять «посадова особа» та «службова особа» значна кількість науковців, серед яких В. Авер'янов, М. Коржанський, О. Кульбашна, В. Мозоль, А. Петришин, М. Янюк та інші, дійшли неоднозначних висновків [3].

Відповідно до аналізу, проведеного окремими вченими в сфері адміністративного права, існує розмежування між лінійною та функціональною владою залежно від об'єкта та сфери владних повноважень.

Лінійна влада визначається виконанням різноманітних управлінських функцій щодо підлеглих, що дозволяє ефективно розпоряджатися трудовими та матеріальними ресурсами. Це, у свою чергу, забезпечує належне внутрішнє управління (адміністрування) в організаціях. Носіями цього виду влади виступають посадові особи, які, використовуючи свої повноваження, реалізують управлінські рішення, формуючи таким чином ефективну організаційну структуру [4].

До функціональної групи входять особи, які наділені функціональною владою і відповідають за практичну реалізацію службових завдань та управлінських функцій. Цю групу складають службові особи, які, використовуючи свої спеціальні знання та навички, виконують важливі адміністративні ролі [3].

Таким чином, деякі науковці стверджують, що загалом представники державних органів є посадовими особами, і ці терміни варто аналізувати крізь призму часткового та загального, так само кожного представника влади можна розглядати як посадову особу.

З метою удосконалення митної діяльності, посилення митного контролю та зміцнення виконавської дисципліни серед працівників митної системи України 29 листопада 1996 року було видано Указ Президента України № 1145/96 «Про Державну митну службу України», яким утворено Державну митну службу України на базі Державного митного комітету України.

Неоднозначний вплив на функціонування митної системи України, стало утворення Міністерства доходів і зборів України відповідно до Указу Президента України від 24 грудня 2012 року [5], що викликало значні зміни у структурі та управлінні митною справою. Наслідки цієї реформи для митної служби досі

важко оцінити, оскільки вона спричинила, на нашу думку, негативні аспекти, а саме зниження рівня спеціалізації в митній сфері та змішування посадових осіб податкового та митного відомства, що призвело до ускладнення процесів і зниження ефективності митного контролю.

Враховуючи ці тенденції, Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» від 04.07.2013 року такі дефініції як «митний орган», «митна служба України», «митна служба» припинили своє існування на теренах України, а на заміну їм було закріплено новий термін «орган доходів і зборів» [6].

Ця реформа залишила по собі складну спадщину, яку потрібно аналізувати та оцінювати в контексті подальшого аналізу та дослідження публічної служби в митних органах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429. Поточна редакція від 16.07.1990.
2. Про утворення Державного митного комітету України : Указ Президента України від 11.12.1991 № 1/91 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1/91/ed19911211#Text>
3. Самофалов Л.О., Самофалов О.Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 136-148.
4. Мозоль В. В. Особливості дисциплінарної відповідальності посадових осіб податкової міліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 3. С. 135–136.
5. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24.12.2012 № 726/2012 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012/ed20121224#Text>
6. Про внесення змін до Митного кодексу України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи : Закон України від 04.07.2013 № 405-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-18/ed20140426#n6>

ВИДИ ЗЛОВЖИВАНЬ ПРАВОМ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Зловживання правом є складною категорією, якою оперують різні галузі права, адже серед науковців ніколи не існувало єдиної думки щодо трактування сутності цього поняття та потреби його концептуального дослідження.

Вперше термін «зловживання правом» введено у цивільному процесуальному законодавстві Швейцарії, а конституційну заборону зловживання правом вперше закріплено у видатній пам'ятці конституційного права Франції – Декларації прав людини і громадянина 1789 р. [1, с. 9].

Французька правова доктрина підходить до проблеми зловживання правом з позиції відповідності дій уповноваженого суб'єкта духу та букві закону. Дослідник становлення французької правової системи Ж.-Л. Бержель зазначає, що є випадки, коли особи, надаючи своїм діям повну видимість юридичної правильності, насправді використовують свої права з метою, протилежною тим, які мають позитивне право [2, с. 13].

Тобто вони дотримуються букви права, але порушують його дух. Тому саме дух права, за твердженням автора, має бути в центрі уваги, оскільки дух – синонім природної спрямованості чи кінцевої мети, на яких ґрунтується будь-яка юридична система: право не може захищати випадки, що його порушують; закони не можуть лише однією своєю літерою легітимувати чи виправдовувати випадки ігнорування їхнього духу, їхнього сенсу існування.

У кримінально-процесуальному праві Німеччини, Польщі та Італії було звернуто увагу на цей феномен у роботі М. Вархової [5, с. 17].

Дослідник також визначає трактування сутності поняття «зловживання правом» з позицій суб'єктно-цільового підходу, вказуючи, що зловживання правом визначатиметься як така дія, яка використовується не для задоволення бажаних законом інтересів, а для досягнення мети, яка не заслуговує схвалення [5, с. 7], польський кримінально-процесуальний кодекс, як німецький та італійський, не містить положень, пов'язаних зі встановленням форми заборони зловживання законом.

Отже, М. Вархов доводить, що вказане питання хоча і розглядається на рівні роз'яснень та постанов вищих судових органів зазначених країн, втім в положеннях кримінального процесуального законодавства немає норм, які б напряду вказували на існування сформованих принципів неприпустимості зловживання правом.

Також потрібно виділити інше дослідження питань розвитку доктрини зловживання правом в сфері кримінального процесу, здійснене Л. Кора [3, 13].

Автор аналізує питання зловживання правом у кримінальному процесі з позиції реалізації процесуальних функцій розгляду справи, обвинувачення та захисту. Важливим внеском дослідника у теоретичне забезпечення вказаної проблематики є визначення градації ступеня зловживання процесуальними

правами та їх впливу на правильність рішення щодо кримінальної відповідальності обвинуваченого, оцінка можливості рецепції поняття зловживання правом в кримінальному процесі в Польщі. За допомогою методу догматико-правового аналізу Л. Кора визначено фактори ризику, які посилюють здатність до зловживання законом у кримінальному судочинстві в різних ситуаціях і процесуальних прийомах та на різних етапах його перебігу.

Необхідно відзначити результати наукових розвідок щодо порівняння розвитку доктрини зловживання правом у правовій системі США і країнах Континентальної Європи, представлені в роботі А. ді Робілант [4, с. 13].

Спираючись на засади функціоналістського порівняльного права, авторка визначає функціональні еквіваленти доктрини зловживання правом в різноманітності правил зловмисності та тестів на обґрунтованість, застосованих американськими судами наприкінці дев'ятнадцятого, в двадцятому столітті в таких різноманітних галузях, як водне право, контрактне право, трудове право. Дослідниця сформулювала та охарактеризувала причини, чому в США, на відміну від континентальних систем, немає норм, які обмежують зловмисне або нерозумне використання прав людини, не виокремлені, а об'єднані в єдину категорію «зловживання правом». А. ді Робілант вказує, що вказані правила щодо обмеження зловживання правом залишаються в основному неінтегрованими більше сторіччя. Відповідно до висновків дослідниці, такий підхід є дискусійним, втім позиції правових систем Континентальної Європи більш прийнятні з точки зору досягнення цілей закону. Також авторка вказує, що у США суди доволі рідко та із застереженням застосовують правила про злий умисел для досягнення прогресивних результатів розподілу, і навіть коли це здійснюється, судові рішення незмінно викладаються із застосуванням індивідуалістичного стилю приватного права.

Висновок. Принцип зловживання правом у багатьох правових системах тільки знаходить своє закріплення. Наразі продовжує формуватися теоретична база, висвітлюються прикладні аспекти та галузеві особливості інтеграції принципу зловживання правом. Показано, що оформлення категорії зловживання правом знайшло більш вузьке, конкретизоване нормативно-правове оформлення у правовій системі Континентальної Європи, тоді як у США вона розглядається без вузької категоризації деліктів.

В Україні на сьогоднішній день юридична наука демонструє достатньо вагомі результати дослідження зазначеної проблематики, при цьому більшість напрацювань стосуються не еволюційних та теоретичних, а прикладних аспектів.

Список використаних джерел:

1. Рогач О. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 34 с.
2. Bergel J.-L. *Théorie Générale du droit*. Courbevoie: Dalloz, 2012. 400 p.
3. Cora Ł. *Gradacja nadużycia prawa w procesie karnym (zarys teoretyczny)*. *Studia Prawnicze*. 2019. No. 1 (217). S. 113–138.

4. Di Robilant A. Abuse of Rights: The Continental Drug and the Common Law. Hastings Law Journal. 2010. Vol. 61. Iss. 3. P. 687-748. 16. Perillo J.M. Abuse of Rights.

5. Warchoń M. Pojęcie "nadużycia praw" w procesie karnym. Prokuratura i Prawo. 2007. № 11. S.48-67.

БЕССОНОВ Олександр

аспірант кафедри кримінального права і процесу Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Використання штучного інтелекту у правосудді є зростаючою тенденцією в багатьох країнах, зокрема в Україні. Але без чіткого визначення штучного інтелекту неможливо побудувати ефективну правову базу, забезпечити прозорість його впровадження, а також гарантувати безпеку та відповідальність у правосудді.

Історично першим, ще в 1956 році на Дартмутській конференції Джоном Маккарті було запропоновано таке визначення поняття «штучний інтелект»: це наука і техніка створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних комп'ютерних програм».

Сьогодні в науковій доктрині вказане поняття розуміється як здатність машин навчатися на людському досвіді та виконувати завдання, подібні до людських. Це моделювання здатності до абстрактного, творчого мислення – і особливо здатності до навчання – за допомогою цифрової комп'ютерної логіки [1, с. 395–396].

А. Клян зауважує, що штучний інтелект – це програмний продукт, який приймає певний запит, обробляє та аналізує дані та надає готовий результат. Часто такий результат сприймається як вираження інтелектуальної діяльності, схожої з людським мисленням.

Оскільки штучний інтелект схожий на комп'ютерну програму, його правове регулювання може використовувати подібні підходи до тих, які використовуються для регулювання комп'ютерних програм [2].

Отже, на сьогодні важливо розробити нормативну базу, яка б чітко визначила поняття та правовий статус штучного інтелекту.

За О. О. Кармазою аналіз норм законодавства дозволяє дійти висновку про те, що в Україні немає прямих юридичних або інших перешкод для запровадження видів (форм) штучного інтелекту в юридичний процес, однак спеціального закону не ухвалено [3, с. 28].

В Україні, яка позиціонує себе як цифрова держава, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні.

Відповідно до її положень штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні

комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [4].

Водночас розкриття поняття «штучний інтелект» лише на рівні вітчизняного підзаконного акта в науковій доктрині певною мірою є дискусійним із погляду його практичного застосування.

Тож відсутність нормативно-правового акта у формі закону, який би регулював застосування штучного інтелекту в судочинстві України, є однією із прогалин нашого законодавства [5].

Істотної критики зазнає саме поняття закріплене на рівні Концепції, яке характеризують як досить розмите і зосереджене не на всьому спектрі можливого застосування штучного інтелекту [6, с. 155].

Отже, існує першорядна потреба уніфікувати термінологію, зокрема законодавче визначення поняття «штучний інтелект». Тому сьогодні вельми актуальним є ухвалення закону про застосування штучного інтелекту в діяльності органів правопорядку та судочинстві України (з огляду на європейський досвід) [7, с. 27].

Втім міжнародне законодавство також не дає чіткої відповіді на окремі питання у сфері застосування штучного інтелекту.

Так, 21 квітня 2021 року був оприлюднений Регламент Європейського Парламенту і Ради, метою якого є встановлення гармонізованих правил про штучний інтелект (Закон про штучний інтелект, 21 квітня 2021 р.).

Згідно з проєктом закону ЄС система штучного інтелекту – це «машина зі здатністю до навчання, яка розроблена для функціонування з різним рівнем автономності та може для явних чи прихованих цілей створювати результати, такі як прогнози, рекомендації або рішення, що впливають на фізичне чи віртуальне середовище» [8].

Вже у кінці квітня 2023 року Міністри цифрових технологій країни «Великої сімки» G7 погодилися з необхідністю прийняття відповідних законів для регулювання «штучного інтелекту».

Зазначається, що відповідне правове регулювання має «зберігати відкрите і сприятливе середовище» для розвитку технологій штучного інтелекту та ґрунтуватися на демократичних цінностях в умовах занепокоєння щодо конфіденційності та ризиків для безпеки [9].

Важливо прийняти Закон про штучний інтелект, який буде встановлювати норми щодо визначення правосуб'єктності систем штучного інтелекту, етичні аспекти використання технологій штучного інтелекту, охоплювати різні сфери використання штучного інтелекту, визначати права та обов'язки при використанні таких технологій та відповідальність за порушення цих норм.

Але окрім вказаного закону доцільно також розробити та впровадити суміжні закони, які будуть регулювати правовідносини в сфері використання штучного інтелекту [10, с. 40].

Таким чином, для ефективного використання штучного інтелекту в судовій системі, необхідно створити відповідні законодавчі межі.

Для цього потрібно чітко розуміння того, що є штучним інтелектом, які можливості та ризики його використання в правосудді.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук М. О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення: монографія. Київ : Арттек, 2020. 479 с.
2. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *GOLAW*. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchno-go-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>.
3. Кармаза О. О. Правова природа штучного інтелекту та цифрових технологій у цивілістичному процесі України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 4. С. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.4>.
4. Про затвердження Концепції розвитку штучного інтелекту: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.
5. Karmaza O., Koucherets D. Artificial intelligence in the civil process: prospects for use. The latest development of the modern legal sciences and education in Ukraine and EU countries: an experience, challenges, expectations : collective monograph. Riga, 2021. Pp. 233–262. DOI: 10.30525/978-9934-26-033-9-14.
6. Прохазка Г. А. Штучний інтелект в міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 153–155.
7. Сніголя Матуєлене, Віктор Шевчук, Юргіта Балтрунене (2022) Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4(29). С. 12–46. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02.
8. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial intelligence Act) (EUR-LEX, 21/04/2021). URL: <https://europa.eu/legalcontent/ES/ALL/?uri=COM:2021:206:FIN>.
9. Пилипів І. Країни G7 виступають за прийняття законів для регулювання ШІ. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/30/699615/>.
10. Куракін О.М., Скрябін О.М. Особливості правового регулювання використання штучного інтелекту в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2023. Вип. 36. С. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-04>.

БЛІНКОВ Ілля

*курсант II курсу навчально-наукового інституту № 4 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ВОЙЦІХОВСЬКИЙ Андрій

*професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини
Харківського національного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД

Останнім часом питання екологічних забруднень стає все більш актуальним, оскільки людська діяльність, промисловість та війни серйозно загрожують екологічній безпеці планети, що може призвести до екологічної катастрофи. Дії, які спричиняють такі наслідки, класифікуються як «екоцид» і частково визнані злочином у міжнародному та національному праві.

Термін «екоцид» походить з грецької та латинської мов і означає руйнування природних територій внаслідок людської діяльності, як у мирний, так і у воєнний час [1, с. 323]. Масове знищення екосистем є серйозною проблемою для біорізноманіття та добробуту людства, тому міжнародне співтовариство усвідомлює необхідність розробки правових механізмів для відповідальності за екоцид.

З 1970-х років, коли термін «екоцид» вперше увійшов у вжиток, міжнародне співтовариство поступово усвідомлювало необхідність створення правових механізмів для притягнення до відповідальності за такі дії. Хоча існують міжнародні угоди й конвенції, що стосуються охорони довкілля, зокрема Конвенція про заборону військового або іншого ворожого використання методів впливу на навколишнє середовище (ENMOD) 1976 р. [2] та Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. [3], екоцид поки що не має чіткої правової основи як окремий злочин.

Конвенція ENMOD 1976 р. є міжнародним договором, спрямованим на захист природи під час збройних конфліктів. Вона забороняє використання природного середовища як інструмента ведення війни. Важливим доповненням до неї є Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 р., прийнятий у 1977 р., який забороняє завдання шкоди довкіллю під час воєнних дій. Окрім цього, інші норми й принципи міжнародного гуманітарного права також передбачають захист природи під час конфліктів, хоча і не завжди прямо [4].

За розслідування та судовий розгляд справ, пов'язаних з екоцидом, відповідає Міжнародний кримінальний суд. Наразі справ щодо екоциду в МКС не було, проте в червні 2021 р. була запропонована поправка до Римського статуту, що включає визначення цього злочину. Її розробила Незалежна експертна група, ініційована Фондом «Stop ecocide International». Визнання екоциду міжнародним злочином, а також його інтеграція в національне кримінальне законодавство, допоможе захистити довкілля та права людини, зокрема на чисте середовище [5].

Однак, деякі дії, які можуть кваліфікуватися як екоцид, підлягають кримінальній відповідальності як інші злочини, які перебувають під юрисдикцією МКС, такі як воєнні злочини або злочини проти людяності. Наприклад, навмисне знищення довкілля з метою вигнання цивільного населення може бути кваліфіковано як злочин проти людяності.

Сьогодні екоцид є особливо актуальною проблемою для України в умовах російської збройної агресії. Яскравим прикладом є підриг Каховської ГЕС, що призвів до масштабної катастрофи для людей та довкілля. Внаслідок цього загинули сотні людей і тварин, а екосистема Каховського водосховища зазнала серйозних руйнувань. Потужні потоки води також знищили велику кількість будівель [6].

Станом на сьогодні злочини росії проти довкілля можуть бути розслідувані Міжнародним кримінальним судом як воєнні злочини. Згідно з Римським статутом, МКС має юрисдикцію щодо таких злочинів, як: а) злочини геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочини агресії. Однак уже давно тривають дискусії про необхідність додати п'ятий злочин - екоцид. Стаття 8(2)(b)(iv) Римського статуту визначає дії, що вважаються воєнними злочинами, зокрема умисні напади, коли відомо, що такі дії можуть призвести до випадкової загибелі чи каліцтва цивільних осіб, шкоди цивільним об'єктам або масштабної, тривалої та серйозної шкоди довкіллю, що явно не виправдано очікуваною військовою вигодою. Отже, безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що стосуються життя та здоров'я цивільних осіб, цілісності і безпеки цивільних об'єктів, а також захисту і безпеки довкілля. Особливу увагу слід приділити довкіллю як предмету цього злочину [7, с. 156].

Таким чином, екоцид стає серйозною проблемою через зростаючі екологічні загрози, пов'язані з людською діяльністю, зокрема під час збройних конфліктів. Відсутність чіткої правової основи для визнання екоциду окремим злочином створює прогалини у правозахисних механізмах. Включення екоциду до Римського статуту Міжнародного кримінального суду є критично важливим для екологічної безпеки та захисту прав людини, особливо в умовах російської агресії проти України, де, наприклад, підриг Каховської ГЕС призводить до катастрофічних наслідків. У цьому плані, необхідно зміцнити міжнародну співпрацю та розробити ефективні механізми покарання за екоцид.

Список використаних джерел:

1. Глушко А.Д., Зазека А.Б., Сиротенко Я.В. Екоцид як злочин проти навколишнього природного середовища. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 322-326. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/74>
2. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання методів впливу на довкілля (ENMOD): Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1976 / ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/hostenv.shtml (дата звернення: 01.10.2024)

3. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний договір від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.10.2024)

4. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів на природне середовище 1976 р. Консультативна Служба з міжнародного гуманітарного права / МКЧХ. URL: <https://www.icrc.org/ru/document/konvenciya-o-zapreshchenii-voennogo-ili-lyubogo-inogo-vrazhdebnogo-ispolzovaniya-sredstv-0> (дата звернення: 01.10.2024)

5. Stop ecocide International. At the conference parties / Stop ecocide International. URL: <https://www.stopecocide.earth/cor3> (дата звернення: 01.10.2024)

6. Підriv Каховської ГЕС: попередні висновки і можливі наслідки / Екодія. URL: https://ecoaction.org.ua/pidryv-kakhovskoi-hes-poperedni-vysnovky.html?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwmOm3BhC8ARIsAOSbapWWrihYktSUq1RaKbX92dGeVy-K27gD0MO0pYnfgBeT9OZOTVELNHYaAvOrEALw_wcB (дата звернення: 01.10.2024)

7. Вереша Р.В., Кучинська О.П., Ковтун О.М. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспектив правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. Серія: Право. Вип. 78. Ч. 2. С. 152-159.

БОНДАР Ярослава

студентка 2 курсу магістратури Інституту права та безпеки, спеціальність «Право», Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ПЕТРЕНКО Наталія

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Міжнародний комерційний арбітраж є одним із основних інструментів для врегулювання зовнішньоекономічних спорів. Розвиток економічних відносин та встановлення міжнародної співпраці збільшують кількість таких конфліктів, що потребує їхнього швидкого й кваліфікованого вирішення. У міжнародному комерційному арбітражі, як і в інших формах альтернативного вирішення спорів, є свої переваги та недоліки.

Серед переваг арбітражу варто виділити конфіденційність, швидкість розгляду, добровільність підпорядкування арбітражу, можливість вибору застосовного права та зменшення витрат (наприклад, сторони можуть відмовитися від розгляду певних доказів).

Проте арбітраж має й недоліки, зокрема високу вартість, яка часто порівнянна з витратами судового процесу. Це пов'язано не лише зі судовими зборами, а й із витратами на послуги кваліфікованих юристів, що супроводжують справу. Однак застосування міжнародного арбітражу в Україні стикається з певними проблемами.

На сьогодні Україна є учасницею всіх основних міжнародних угод у сфері арбітражу. Зокрема, вона підписала Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958) [1] та Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961) [2]. Ці угоди набрали чинності ще за часів Радянського Союзу і залишилися в силі після проголошення незалежності України відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» [3]. Відповідно до статті 6 цього закону, Україна підтвердила свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до незалежності. Дотримання зазначених Конвенції значно покращує ефективність арбітражних процесів у країні.

Визначають спектр проблем, що виникають у сфері арбітражу:

1. В українському праві не існує терміну «арбітражний трибунал», хоча цей концепт є ключовим у системі міжнародного комерційного арбітражу, яка становить основу міжнародного права та законодавства розвинених країн. В українському праві для позначення організації, що вирішує спори через міжнародний комерційний арбітраж, замість терміну «арбітражний трибунал» застосовуються різноманітні невідповідні та суперечливі терміни. Через це, ґрунтуючись на українських нормативних актах, важко однозначно визначити, яка саме організація в Україні відповідає за вирішення спорів у міжнародному комерційному арбітражі та приймає арбітражні рішення. Це ускладнює формулювання чіткого визначення терміну «арбітражне рішення».

2. В українському праві немає терміну «адміністрування арбітражу», який би описував послуги з організації та супроводу арбітражного процесу. Ця відсутність призводить до неправильного розуміння функцій арбітражних установ, що в свою чергу викривляє сприйняття їхньої ролі як організацій, які вирішують спори у сфері міжнародного комерційного арбітражу.

Окрім зазначених теоретичних та практичних прогалин існують реалії, з якими стикається міжнародний комерційний арбітраж, а саме воєнний стан в Україні, який виніс певні корективи в діяльність міжнародного комерційного арбітражу. А отже, відбулись і певні зміни, що ускладнюють застосування міжнародного комерційного арбітражу, серед яких виділяють:

1) у період арбітражного розгляду слід підкреслити, що під час воєнного стану арбітражні установи в основному виконуватимуть свої функції в онлайн-форматі;

Згідно з рішенням Президії МКАС і МАК при ТПП України від 21 березня 2022 року, комунікація з арбітражними складами у конкретних справах, а також обмін процесуальними документами (за винятком остаточних арбітражних рішень) буде здійснюватися секретаріатами МКАС і МАК через електронні засоби зв'язку [5].

Крім того, сторони повинні подавати процесуальні документи в електронному форматі. Це може здаватися зручним та більш швидким, але це може призвести до негативних наслідків, а саме: технічним проблемам; підвищенню ризику кібератак та витоку конфіденційної інформації; постає складність доступу через те, що не кожен учасник може мати однаковий рівень доступу; затримки в процесі; недостатня документація, а також документи в електронному форматі можуть бути неправильно зрозумілі.

2) наступною важливою зміною є процедура засвідчення форс-мажорних обставин. Згідно з Законом України «Про торгово-промислові палати» [4], лише Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні палати мають право видавати сертифікати про форс-мажорні обставини. Раніше цей процес займав до 7 днів. Однак у рішенні ТПП України від 24 квітня 2022 року процедура була спрощена. На офіційному сайті було оголошено, що ТПП України підтверджує наявність надзвичайних і невідворотних обставин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року до його офіційного завершення. Тепер зацікавленим особам не потрібно подавати запити на отримання сертифікатів — вони можуть просто роздрукувати підтвердження з сайту [6].

Отже, підсумовуючи, варто відзначити, що міжнародний комерційний арбітраж виступає важливим інструментом для вирішення зовнішньоекономічних спорів, які зростають у міру розвитку економічних зв'язків. Незважаючи на численні переваги, такі як конфіденційність і швидкість процесу, арбітраж в Україні стикається з серйозними проблемами, зокрема високими витратами та недоліками в законодавчій базі.

Серед ключових труднощів варто виділити відсутність чітких термінів, таких як —арбітражний трибунал» і —адміністрування арбітражу», що ускладнює розуміння функцій арбітражних установ. Це призводить до неоднозначності в визначенні організацій, які займаються вирішенням спорів, і заважає їх ефективній діяльності.

Воєнний стан в Україні ще більше ускладнює ситуацію, змушуючи арбітражні установи переходити на онлайн-формат, що може викликати технічні труднощі, загрози безпеці та затримки в процесах. Хоча спрощення процедури підтвердження форс-мажорних обставин є позитивним кроком, відсутність чітких регулювань і нові умови воєнного часу вимагають термінового вирішення існуючих проблем. Таким чином, для забезпечення ефективності міжнародного комерційного арбітражу в Україні критично важливо усунути вказані перешкоди, покращити законодавство та адаптувати практики до нових умов, щоб сприяти стабільному розвитку економічних відносин у країні.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: Конвенція ООН від 10.06.1958 р.: станом на 7 лип. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070#Text.

2. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж: Конвенція ООН від 21.04.1961 р.: станом на 7 січ. 1964 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text.
3. Закон України «Про правонаступництво України»: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст.617. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
4. Закон України «Про торгово-промислові Палати в Україні»: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 13, ст.52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Організація комунікації МКАС та МАК зі сторонами та іншими користувачами на період воєнного часу. ICAC. URL: <https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/communications-with-the-icac-and-the-umac-with-the-parties-and-other-users-during-the-martial-law/>
6. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Торгова-Промислова палата України. URL: <https://uccr.org.ua/press-cente>

БОНДАР Ярослава
студентка 2 курсу магістратури
інституту права та безпеки, спеціальність «Право» Одеського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
АНДРІЄНКО Ірина
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні значно вплинуло на реалізацію спадкоємцями свого права на прийняття спадщини, через що виникла проблема прийняття спадщини в умовах воєнного стану, що стосується забезпечення прав громадян у сфері спадкового права. А отже, військові дії можуть створювати перешкоди в реалізації права на спадщину, а також впливати на майнові відносини загалом.

Прийняття спадщини під час воєнного стану є складним процесом, який може стикатися з рядом специфічних проблем, що вимагають детального аналізу та підходів до їх вирішення, серед яких можна виділити:

1. Правова невизначеність та нестабільність відносин спадкування, що зумовлюється зміною строку прийняття спадщини.

Згідно з пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164, строк для прийняття спадщини або відмови від неї призупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідectvo про право на спадщину видається спадкоємцям після завершення цього терміну [3].

Спочатку ця постанова не містила застережень щодо термінів прийняття спадщини. Зміни були внесені 6 березня 2022 року, за якими строк для прийняття спадщини зупиняється на час дії воєнного стану. Лише 24 червня 2022 року пункт 3 був викладений у чинній редакції. Важливо звернути увагу на дію цього пункту в редакції від 6 березня 2022 року, яка застосовується до спадщини, що відкрилася з цієї дати. Тобто, до 6 березня 2022 року діють строки прийняття спадщини, передбачені Цивільним кодексом України, що створює правову невизначеність у спадкових відносинах.

Остання редакція пункту 3 постанови, яка набрала чинності 29 червня 2022 року, також породжує правову невизначеність, оскільки встановлює, що термін для прийняття спадщини зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Цей додатковий чотиримісячний термін обчислюється з 29 червня 2022 року, що суперечить змісту цієї норми.

Крім того, залишається нез'ясованим питання обчислення строку для прийняття спадщини, якщо спадщина відкрилася з 6 березня 2022 року по 28 червня 2022 року, враховуючи положення статті 58 Конституції України, яка визначає, що закони та інші нормативні акти не мають зворотної сили у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [1].

Це породжує стан правової невизначеності та нестабільності і актуальним залишається обчислення строку для прийняття спадщини.

2. Проблематика в обчисленні строку для прийняття спадщини.

Питання визначення порядку обчислення строку для прийняття спадщини потребує особливої уваги. Згідно з загальним правилом, яке встановлено ст. 1270 ЦК, строк для прийняття спадщини становить шість місяців і починається з моменту відкриття спадщини. Проте існує дискусія в правовій доктрині щодо початку перебігу цього строку. Існують дві основні позиції. Перша позиція стверджує, що строк для прийняття спадщини обчислюється відповідно до змісту спеціальної норми – ст. 1270 ЦК, починаючи з дня смерті спадкодавця або з дня, коли спадкодавець був оголошений померлим, тобто першим днем такого строку вважається день смерті особи [2] [5, с. 90], [6, с. 91]. Інша позиція: при визначенні початку строку для прийняття спадщини потрібно керуватися загальним правилом статті 253 Цивільного кодексу України, відповідно до якого строк розпочинається з наступного дня після відповідної календарної дати або події, що визначає його початок [2]. Отже, першим днем строку для прийняття спадщини є день, що слідує за днем смерті спадкодавця.

Але зазначаємо, що Закон (в цьому випадку – ЦКУ), який встановлює строк шість місяців, вищий за підзаконний акт (в цьому випадку – Постанову Кабінету Міністрів), який встановлює строк в чотири місяці, а отже, правова невизначеність полягає в тому, що кожний нотаріус обчислює строки прийняття спадщини по-різному, хтось відповідно до закону, а хтось до підзаконного акту.

3. Змінена процедура заведення спадкової справи.

Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 р. № 1118/5 визначено, що під час воєнного або надзвичайного стану будь-який нотаріус

України може відкрити спадкову справу за заявою особи, незалежно від місця відкриття спадщини [4].

Якщо доступ до Спадкового реєстру відсутній, нотаріус має право завести спадкову справу без цього реєстру і перевірити наявність вже заведеної спадкової справи, договору або заповіту протягом п'яти робочих днів після відновлення доступу. Проте нотаріуси не можуть видавати свідоцтво про право на спадщину для справ, заведених без використання Спадкового реєстру, до їх реєстрації в цьому реєстрі.

Під час воєнного стану особа може подати заяву про прийняття спадщини до будь-якого нотаріуса в регіоні України, де вона тимчасово перебуває або була вимушена переселитися, що спрощує відкриття спадкової справи. Проте нотаріус, який завів спадкову справу не в місці відкриття спадщини, не має права видавати свідоцтво про право на спадщину. Спадкова справа, заведена в умовах воєнного або надзвичайного стану не за місцем відкриття спадщини, передається нотаріусу за місцем її відкриття.

Тобто, ця «спрощена» процедура прийняття спадщини тільки ускладнює процес і затягує його.

4. Ще однією проблемою є визначення місця відкриття спадщини в умовах воєнного стану. Згідно з ч. 1221 Цивільного кодексу України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо це місце невідоме, спадщина відкривається за місцезнаходженням нерухомого майна або його основної частини. Якщо нерухоме майно відсутнє, спадщина визначається за місцем розташування основної частини рухомого майна. Однак під час воєнного стану враховується, що прив'язка цивільних справ до місця проживання може бути практично неможливою [2].

Отже, умовах воєнного стану в Україні процес прийняття спадщини ускладнився через правову невизначеність і зміни в строках для його оформлення. Термін прийняття спадщини призупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці, що ускладнює обчислення строків. Виникають труднощі з визначенням місця відкриття спадщини через можливі зміни місця проживання спадкодавця.

Процедура відкриття спадкової справи змінилася: заяву можна подавати до будь-якого нотаріуса, проте свідоцтво про право на спадщину видається лише після реєстрації в Спадковому реєстрі. Ці проблеми зумовлені кількома факторами: по-перше, порушенням правопорядку, що ускладнює доступ до судів і реєстраційних органів; по-друге, ускладненням встановлення місця перебування спадкоємців і виявлення документів, які підтверджують права на спадщину; по-третє, економічною нестабільністю, що впливає на управління спадщиною; і, нарешті, руйнуванням майна та документів внаслідок бойових дій, що ускладнює юридичне оформлення спадщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>
4. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату : Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
5. Чуловський В. А. Строки та терміни у спадковому праві України. Науковий вісник публічного та приватного права України. 2018. Вип. 2. С. 88-92.
6. Юніна М. П., Рец В. В. Порядок обчислення та застосування строків здійснення спадкових прав. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 91.

БОРТНІК Оксана

*здобувач освіти 4-го курсу юридичного факультету,
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Науковий керівник:

СОКОЛ Марія

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ОБОРОНИ

Суттєвих змін правовий режим земель оборони зазнав після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Нормативно-правові акти прийняті протягом останніх 2,5 років значно змінили умови та порядок використання даної категорії земель, зокрема: процедуру віднесення земельних ділянок до земель оборони, зміну цільового призначення такого об'єкту, надання та вилучення їх із постійного користування. Крім того, у вересні 2024 року набув чинності Закон України —Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму забезпечення землями сил оборони» [1], що додатково забезпечив правову охорону таких земель.

Основу нормативно-правової бази щодо регулювання питань про використання земель оборони формують норми Земельного кодексу України [2] та Закону України —Про використання земель оборони» [3].

Так, ст. 1 ЗУ —Про використання земель оборони» та ст. 77 Земельного кодексу встановлює, що землями оборони визнаються земельні ділянки, призначені для забезпечення діяльності Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Міністерства оборони

України, розвідувальних органів України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, а також для розміщення військових частин, військових навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, що перебувають у сфері управління зазначених органів та/або входять до структури Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

На відміну від усіх інших категорій земель землі оборони можуть перебувати виключно у державній власності, причому варто зауважити, що згідно із п. 24 перехідних положень ЗК України усі землі в межах територіальних громад розташовані за межами населених пунктів переходять з державної власності у комунальну за виключенням, в тому числі, земель оборони.

Згідно, змін внесених до земельного законодавства у 2023 році у межах прикордонної смуги з метою забезпечення національної безпеки і оборони надаються в постійне користування земельні ділянки шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону на суші, по берегу української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, а вздовж лінії державного кордону України з російською федерацією і Республікою Білорусь - шириною до 2 кілометрів [2, ст. 77], причому такі ділянки надаються для цілей оборони, відповідно із віднесенням їх до такої категорії та із звільненням від відшкодування втрат лісгосподарського виробництва.

Крім того, в подальшому наступна зміна їх цільового призначення на будь-які іншу категорію забороняється [1], про що вноситься запис до Державного земельного кадастру.

Порядок використання земель оборони, як і особливості відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту встановлюється законом.

Порядок надання в користування земельних ділянок для потреб Збройних Сил України, а саме будівництво житла для військовослужбовців є дещо недосконалим.

До прикладу, ч. 7 ст. 20 Земельного кодексу України встановлює, що зміна цільового призначення ділянки, яка відноситься до земель оборони погоджується з Міністерством оборони України або органом державної влади, що здійснює керівництво військовим формуванням, до сфери управління якого належить військова частина, установа, військово-навчальний заклад, підприємство та організація, яка використовує землі оборони на праві постійного користування [2].

Поряд з цим, ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про використання земель оборони» містить положення про те, що землі оборони можуть використовуватися для будівництва об'єктів соціально-культурного призначення, житла для військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також соціального та доступного житла без зміни їх цільового призначення [3].

З цього приводу А. М. Мірошніченко стверджує, що немає принципової різниці у режимі земель під житло для членів сімей військовослужбовців та будь-

яким іншим житлом [4, с. 42], яке розташовано на території земель із цільовим призначенням для житлової та громадської забудови.

Проте, на наш погляд, незважаючи на те, що правовий режим земель оборони, що використовуються для будівництва житла, є схожим до правового режиму земель житлової та громадської забудови, які також використовуються для таких цілей, вищенаведені дії, особливо в умовах сьогодення, не лише заважають використанню земель оборони за їх призначенням, але й є небезпечним для життя й здоров'я членів сімей військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму забезпечення землями сил оборони: Закон України від 04.09. 2024 року № 3948-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3948-20>
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25. 10. 2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Про використання земель оборони: Закон України від 27 листопада 2003 р. (станом на 21 вересня 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15#Text>
4. Мірошніченко А.М. Проблемні правові питання поділу земель на категорії. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2005, №12(50). С. 42-51.

ВОЙТУШЕНКО Ігор

*аспірант в галузі публічного права та адміністрування кафедри
адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Навчально-
наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

МАМЕДОВА Ельміра

*інспектор служби освітньої безпеки Управління патрульної поліції в
Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції,
доктор філософії*

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТАН САМООРГАНІЗАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Процес децентралізації в Україні став однією з ключових реформ, спрямованих на модернізацію місцевого самоврядування та підвищення ефективності управління на місцях. Децентралізація передбачає передачу частини повноважень і ресурсів від центральних органів влади до територіальних громад, що створює нові можливості для розвитку місцевого самоврядування.

Децентралізація — це процес передачі повноважень і ресурсів від центральних органів влади до місцевих структур, що дозволяє громадам більш ефективно управляти своїми справами. Вона може бути поділена на кілька основних видів:

- **Адміністративна децентралізація:** передача повноважень з управління на місцевий рівень, що дозволяє громадам приймати рішення, що стосуються їхнього розвитку.
- **Фінансова децентралізація:** надання місцевим органам влади фінансових ресурсів, які забезпечують їхню незалежність і можливість реалізації місцевих програм.
- **Політична децентралізація:** забезпечення участі громадян у процесах прийняття рішень, що підвищує легітимність місцевого управління.

В Україні децентралізація стала можливим завдяки ряду ключових законодавчих актів, які створили правову основу для реформ. Основні з них:

- **Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні":** встановлює основи функціонування органів місцевого самоврядування, їх повноваження та структуру.
- **Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад":** сприяє створенню об'єднаних територіальних громад, що дозволяє їм ефективніше використовувати ресурси та здійснювати управління.
- **Бюджетний кодекс України:** регулює фінансові відносини між державним бюджетом і місцевими бюджетами, визначає принципи фінансування місцевих органів влади.

Децентралізація базується на кількох ключових принципах:

- **Принцип субсидіарності:** рішення повинні прийматися на найближчому до громади рівні, якщо це можливо.
- **Прозорість і підзвітність:** місцеві органи влади повинні бути відкритими в своїй діяльності та підзвітними громадянам.
- **Участь громадян:** активна участь населення в управлінні та розвитку територіальної громади є необхідною умовою успішної децентралізації.

Децентралізація має потенціал значно підвищити ефективність управління на місцях. Вона дозволяє громадам:

- Залучати ресурси для розвитку інфраструктури та соціальних послуг.
- Відповідати на конкретні потреби населення через більш гнучке і швидке прийняття рішень.
- Підвищувати рівень відповідальності органів влади перед громадянами.

Таким чином, децентралізація є важливим інструментом для зміцнення місцевого самоврядування та розвитку самоорганізаційного потенціалу територіальних громад.

Самоорганізація включає в себе ряд аспектів, таких як активна участь громадян у процесах управління, формування місцевих ініціатив та програм, а також налагодження співпраці між різними соціальними групами. Важливими складовими самоорганізаційного потенціалу є рівень обізнаності населення, його мотивація до активної участі в житті громади та наявність інститутів, які

підтримують цю активність, наприклад, громадські ради, об'єднання мешканців та інші форми колективної дії.

Для розвитку самоорганізаційного потенціалу необхідні відповідні умови, такі як доступ до інформації, правова база, що підтримує активність громадян, та наявність ресурсів. Успішна самоорганізація також залежить від взаємодії з органами місцевого самоврядування, які повинні створювати сприятливе середовище для участі населення в управлінні [2].

Децентралізація значно впливає на самоорганізаційний потенціал територіальних громад, створюючи нові можливості та виклики для їхнього розвитку. По-перше, передача повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих органів сприяє більшій автономії громад, що дозволяє їм самостійно визначати пріоритети та розвивати власні ініціативи. Це, в свою чергу, підвищує рівень залучення мешканців у процеси прийняття рішень, оскільки громади стають відповідальнішими за вирішення своїх проблем.

По-друге, децентралізація забезпечує більш гнучке управління, що дозволяє територіальним громадам швидше реагувати на потреби населення. Громади можуть розробляти локальні програми, адаптовані до специфіки та інтересів своїх мешканців, що сприяє активізації соціальної відповідальності і самоорганізації.

Однак разом із позитивними аспектами децентралізації виникають і певні виклики. Наприклад, нерівномірний розвиток різних територіальних громад може призвести до соціальної нерівності, коли деякі громади мають більше ресурсів та можливостей для самоорганізації, тоді як інші залишаються в тіні. Також існує ризик, що нові повноваження можуть бути неефективно використані, якщо не буде належної підтримки з боку держави, зокрема в питаннях навчання, доступу до інформації та фінансування.

Отже, децентралізація може суттєво підвищити самоорганізаційний потенціал територіальних громад, проте для цього необхідні сприятливі умови, адекватне законодавче регулювання та активна підтримка з боку держави. Успішна реалізація децентралізації може привести до зміцнення демократичних процесів на місцевому рівні, покращення якості життя населення та розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД. 2015. URL: [http:// www.niss.gov.ua/articles/1855/](http://www.niss.gov.ua/articles/1855/)
2. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). Право України. 2005. № 1. С. 21.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головний ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2001. С. 218.
4. Грицяк І.А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. С. 55

ГОЛОВКО Єлизавета

Студентка 4 курсу Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник

БАБАДЖАНЯН Гаяне

старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права,

Державного торговельно-економічного університету, доктор філософії з

права

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Інвестиційний клімат – важливе мірило економічної стабільності країни, але в умовах воєнного стану його значення зростає. Іноземні інвестори, які раніше бачили в Україні перспективний ринок, тепер стикаються з численними перешкодами (такими як обмеження на виведення капіталу, ризик експропріації, нестабільність правового середовища та загроза для активів) для безпечного інвестування. Через ці перешкоди, як зазначає О. Атамас, іноземні інвестори починають сумніватися в доцільності продовження своєї діяльності в Україні або розглядають можливість скорочення обсягів своїх інвестицій, оскільки ризики та нестабільність роблять бізнес середовище непередбачуваним та небезпечним для нових проєктів [1, с. 2]. Практичний приклад цих ризиків можна побачити у справі "JKX Oil & Gas Plc v. Україна", де компанія зіткнулася з обмеженнями на експорт газу та додатковими податками, запровадженими українським урядом, де арбітражний суд вирішив справу на користь інвестора, визнавши порушення зобов'язань з боку України. М. Шевченко вказує, що це свідчить про те, що відсутність передбачуваного правового середовища може серйозно вплинути на довіру інвесторів та їх готовність працювати в країні [2, с. 45].

Для іноземних інвесторів, що прагнуть зберегти свої активи та права під час воєнного стану, міжнародні правові механізми залишаються важливим інструментом зниження ризиків. Одним із таких механізмів є двосторонні інвестиційні договори (BITs), які гарантують захист від експропріації, дискримінації та порушення умов інвестування, а також, як зазначає М. Буссе, надають можливість звернення до міжнародних арбітражів у разі спору [3, с. 148].

Наприклад, у справі «Joseph C. Lemire v. Україна» американський інвестор подав позов проти України за порушення умов інвестиційної угоди. Суд визнав, що Україна, націоналізуювши медіа-бізнес інвестора, порушила свої зобов'язання за договором з США, і зобов'язав державу компенсувати збитки. Цей кейс підкреслює, що навіть у складних умовах міжнародні механізми залишаються ефективним інструментом для захисту прав інвесторів.

Для забезпечення правової безпеки інвесторів, важливо володіти надійною та прозорою правовою базою. Українське законодавство, зокрема Закон «Про режим іноземного інвестування», встановлює основні гарантії захисту іноземних інвестицій, такі як недоторканність капіталу, можливість вільного виведення прибутків та захист від експропріації. «Однак недостатнє правове регулювання

в умовах політичної нестабільності може призвести до значних ризиків для інвесторів» - зазначає Г. Дутка [4, с. 88].

Так, у справі "Alpha Projektholding GmbH v. Україна" арбітраж визнав, що дії українських органів влади, зокрема в контексті затримок у будівництві готелю, які були частково пов'язані з політичною нестабільністю, є порушенням інвестиційних зобов'язань України відповідно до угоди про захист інвестицій з Австрією. Це підкреслює необхідність чітких правових механізмів, які б не лише встановлювали правила, а й гарантували їх ефективне виконання, навіть у складних політичних умовах.

Для уникнення подібних ситуацій, необхідно посилити регулювання у сфері захисту іноземних інвестицій та передбачити механізми для ефективного виконання своїх зобов'язань державою. Запровадження додаткових гарантій та створення спеціалізованих інститутів для захисту інвесторів у кризових умовах можуть зменшити ризики та підвищити довіру до українського ринку.

З огляду на вже розглянуті законодавчі аспекти та судову практику, слід враховувати реальні виклики, з якими стикаються інвестори в умовах воєнного стану. Зокрема, В. Коломієць вважає, що значно ускладнюється доступ до правосуддя та виконання судових рішень [5, с.12].

У справі «MN v. Україна» інвестор оскаржував використання своєї земельної ділянки без компенсації, яку держава використала для військових потреб. Суд визнав, що навіть у надзвичайних умовах необхідно дотримуватися законних прав інвесторів, оскільки це є основою правової стабільності та довіри до держави.

Такі приклади підтверджують необхідність створення ефективних механізмів для забезпечення виконання рішень судів навіть у кризових умовах.

Для забезпечення ефективного захисту іноземних інвестицій в Україні під час воєнного стану слід враховувати не лише адаптацію національного законодавства, але й використання успішних практик інших країн, які вже стикалися з подібними викликами.

Наприклад, створення національного фонду компенсації збитків, подібного до того, який діє в Іспанії, допомогло б компенсувати втрати інвесторам, постраждалим від воєнних дій. Такий фонд акумулює кошти з різних джерел, включаючи державу, міжнародні організації та приватних донорів, і забезпечує швидке відшкодування збитків, що мінімізує ризики для інвесторів і зберігає їхню довіру до економічного середовища [2, с. 43].

Досвід Лівану, який впровадив спеціальні економічні зони з податковими пільгами та спрощеними адміністративними процедурами для залучення іноземних інвесторів, на думку А. Сидоренка, може бути корисним для України [6, с. 65].

Це дозволяє зосередитися на створенні сприятливих умов для інвестування навіть у кризових ситуаціях, знижуючи бюрократичні бар'єри та збільшуючи привабливість ринку.

Ще один приклад — Естонія, яка активно впроваджує цифрові технології для захисту інвестицій. Її досвід використання блокчейн-технологій для

забезпечення прозорості та надійності інвестиційних процесів може стати цінним орієнтиром для України.

Блокчейн дозволяє захистити документи від підробок і спрощує процеси вирішення суперечок завдяки наявності надійної доказової бази. Україні також слід звернути увагу на практики міжнародного арбітражу, які активно застосовуються в Канаді. Спрощений доступ до таких арбітражів у випадках інвестиційних суперечок міг би стати додатковим гарантом прав інвесторів. Шишка Р. вважає, що це передбачає не лише можливість звернення до міжнародних інституцій, але й вдосконалення механізмів виконання рішень міжнародних арбітражів на національному рівні [7, с. 106].

Використання цих підходів та їх адаптація до українських реалій допоможе підвищити довіру інвесторів та сприятиме відновленню економіки України навіть в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що основними проблемами захисту іноземних інвестицій під час воєнного стану є обмежений доступ до правосуддя, ризики експропріації та складнощі з компенсацією збитків. Для ефективного захисту необхідно вдосконалити існуючі механізми, запровадити національний фонд компенсації та адаптувати міжнародний досвід. Це допоможе підвищити довіру інвесторів і забезпечити стабільність інвестиційного клімату в Україні.

Крім того, важливо продовжувати моніторинг змін у міжнародній практиці захисту інвестицій і вчасно адаптувати національне законодавство до нових викликів. Це дозволить Україні не лише зберегти існуючих інвесторів, але й залучити нових, навіть у складних умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Атамас О. О. Інвестиційна діяльність в Україні: реалії сьогодення. Економіка та суспільство. – 2023. – № 54. – С. 2.
2. Шевченко М. В. Правове середовище інвестування в Україні: проблеми та перспективи. Економічний вісник. – 2020. – № 5. – С. 45.
3. Busse, M., Koniger, J., & Nunnenkamp, P. (2008). FDI promotion through bilateral investment treaties: More than a bit? *Review of World Economics*, 146(1), P. 148.
4. Дутка Г. І. Двосторонні інвестиційні договори як механізм захисту прав іноземних інвесторів. Право України. – 2021. – № 3. – С. 88.
5. Коломієць В. І. Економіко-правові умови захисту іноземних інвестицій в Україні. Економіка та держава. – 2020. – № 5. – С. 12.
6. Сидоренко А. П. Захист іноземних інвестицій у міжнародних арбітражах: проблеми та перспективи. Міжнародне право та міжнародні відносини. – 2019. – № 4. – С. 65.
7. Шишка Р. Б. Правові проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. Юридичний вісник. – 2021. – № 1. – С. 106.

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Відповідно до частини 5 статті 55 Конституції України, кожен має право захищати свої права та свободи від порушень та протиправних посягань будь-якими не забороненими законом способами. Застосування класичного підходу шляхом звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів є тривалим процесом. Саме тому використання альтернативних способів вирішення спорів (конфліктів) є позитивним кроком у правовому суспільстві.

Специфікою альтернативного вирішення спорів є використання цього способу захисту прав поза судовими процесами. Однак найпоширенішим є медіація, оскільки саме в ході процедури медіації сторони самостійно контролюють процес та вирішують суперечку (конфлікт).

Більше того, деякі вчені вважають, що для розвитку та ефективного впровадження медіації в Україні необхідно зосередитись на процесуальних аспектах медіації під час примирення сторін спору (конфлікту) та контролю за виконанням сторонами медіативної угоди. Для досягнення кінцевої мети знадобиться час на виявлення недоліків та прогалин у правовому механізмі регулювання медіації.

Принципи медіації не лише відображають її об'єктивні властивості, а й втілюють суб'єктивне та об'єктивне сприйняття медіації суспільством, враховують досвід медіації у різних країнах, менталітет населення та правові традиції конкретної держави [3, с. 247].

Однак, відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим військового стану», реалізація громадянами вищевказаних прав може бути обмежена на визначений термін. З 24 лютого 2022 року на території України запроваджено та діє військовий стан.

В умовах правового режиму військового стану суди, органи та установи юстиції діють виключно на підставі, в межах своїх повноважень та в порядку, встановлених Конституцією України та законами України (стаття 12-2 Закону України «Про правовий режим військового стану»). Іншими словами, цивільне судочинство триває на період військового стану, однак згідно з пунктом 2 частини першої статті 251 Цивільного кодексу України (далі – ЦПК) суд припиняє провадження у справі, якщо сторона або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, є військовослужбовцем Збройних Сил України чи інших військових формувань, створених відповідно до закону, які переводяться на військовий стан або залучаються до проведення антитерористичної операції до закінчення строку такої служби (пункт 2 частини першої статті 253 Цивільного кодексу України). У своїх Роз'ясненнях Верховний Суд зазначає, що у разі виникнення загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників суду та суддів негайно приймаються рішення про зупинення

діяльності конкретного суду. Якщо суд не припинив провадження судочинства, сторони мають можливість клопотати про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції зв'язку з використанням будь-яких технічних засобів, у тому числі власних. Тому є ризики обмеження доступу до правосуддя. Вирішення громадянської суперечки за участю медіатора відповідно до Закону не має обмежень на реалізацію таких прав. Крім того, сторони можуть вирішувати свої цивільні суперечки без урахування вимог територіальної підсудності, передбачених Цивільним кодексом України.

Однією з підстав правомірності затвердження альтернативного вирішення громадянського спору (конфлікту) шляхом проведення медіації є укладення угоди. Однак законодавець у пунктах 1, 3 частини 1 статті 1 Закону передбачив укладання: 1) угоди про проведення медіації, предметом якої є надання послуг із проведення медіації, сторонами якої є сторони громадянського спору (конфлікту) та медіатор; 2) угоди про проведення медіації - письмової угоди між учасниками правовідносин про спосіб врегулювання всіх або окремих конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними шляхом проведення медіації. Законодавець також передбачає можливість укладання угоди про проведення медіації у вигляді медіативного застереження у договорі або у вигляді окремої угоди. За загальним правилом, медіативна угода у договорі оформляється у вигляді окремого пункту, розділу або параграфу у укладеному сторонами договорі для забезпечення правової визначеності щодо дій кожної зі сторін у разі виникнення між ними конфліктів (спорів) щодо виконання договірних зобов'язань, що є предметом укладеного між ними договору, а медіативну угоду – у вигляді самостійного документа, в якому фіксується угода сторін про проведення медіації [2, с. 53].

Аналізуючи законодавчу конструкцію поняття «медіативна угода», можна підтримати вчених, які розглядають її як вид правочину або цивільно-правового договору, який може втілюватися у: 1) підставі виникнення, зміни та припинення суспільних відносин; 2) певну дію, що має відповідні ознаки; 3) динамічні відносини в період існування договірних відносин; 4) документ як форму прояву суспільно значущої поведінки; 5) спосіб реалізації правосуб'єктності учасників процедури медіації; 6) спосіб досягнення юридично значущого результату цього виду альтернативної форми вирішення спорів [4, с. 102; 2, с. 54].

Крім того, ми згодні з думкою вчених, які вважають за доцільне уніфікацію термінів у Законі. Наприклад, нині Закон ділить медіативну угоду на дві групи договорів. Одна група угод спрямована на встановлення медіативних відносин та їх супровід на різних стадіях медіації (угода сторін спору про згоду на медіацію та угоду про медіацію між сторонами спору та медіатором). Друга група угод, які укладаються у зв'язку з вирішенням цивільно-правової суперечки (конфлікту) або медіацією, - це медіативна угода [5, с. 184]. У зв'язку з цим пропонуємо виключити з тексту Закону поняття «угода» та замінити його поняттям «договір».

Слід зазначити, що аналізоване законодавство не встановлює жодних обмежень щодо укладення зазначених угод (договорів) у період дії в державі

військового стану. У зв'язку з цим сторони громадянського спору (конфлікту) мають право звернутися до медіатора та укласти зазначені угоди (договори).

Таким чином, у зв'язку із запровадженням на території України військового стану певні права громадян законодавчо обмежені, зокрема, в частині захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб. У зв'язку з цим медіація є одним із найшвидших і найпростіших способів альтернативного вирішення цивільного спору (конфлікту), а Закони України «Про правовий режим військового стану» та «Про медіацію» не передбачають жодних обмежень на її застосування у цивільних спорах (конфліктах).

Список використаних джерел:

1. Кирдан Б.В., Широковська О.О. Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 89-92.
2. Костюченко О.Є., Монаснюк А.О., Атаманчук Н.І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право, Вип. 1, 2022. С. 49-56
3. Мазаракі Н.А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дисертація доктора юридичних наук. Київ. 2019.
4. Маковій В. П. Правова природа медіаційних угод. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 1. С. 99–103
5. Огренчук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.

ЖУЛІЙ Поліна

студентка 24 групи, спеціальність 081 Право, Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди e-mail: polinazulij98@gmail.com

Науковий керівник:

САРАНОВ Сергій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат
історичних наук, доцент*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РІВНЯ ВІЙСЬКОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ФРАНЦІЇ ЧАСІВ КАРДИНАЛА РІШЕЛЬЄ

Проблематика теоретико-правових аспектів військового розвитку держави в умовах воєнного часу є досить актуальною з цілого ряду причин. По-перше, це дозволяє побачити показники основних функцій держави крізь призму викликів режиму воєнного часу. По-друге, особливий інтерес полягає у зверненні до

наявного закордонного досвіду, зокрема до історичного досвіду державного розвитку Французького королівства 30-40 років. XVII ст. Для сучасної української держави цей досвід становить значний інтерес, оскільки французький законодавець у історичний період, що розглядається, зіткнувся з багатьма проблемами, що відобразили реалії режиму військового часу. Як ми знаємо, у 1635 році під керівництвом першого міністра французького короля кардинала Армана Жана дю Плессі де Рішельє (1585-1642 рр.) Франція вступає у фазу відкритої участі у Тридцятилітній війні (1618-1648 рр.). «Політичний заповіт» першого міністра, робота, яка здобула популярність через тривалий час після його смерті, є документом і водночас своєрідним дослідженням державного розвитку. Оскільки закордонний досвід теоретико-правових аспектів військової політики та військового розвитку держав Західної Європи в умовах воєнного часу становить значний інтерес для України, то звернення до цього питання під кутом розгляду історичного досвіду Франції зазначеного історичного періоду заслуговує на окрему увагу. Таким чином, ця тема є актуальною з кількох точок зору.

У рамках французької історіографії досліджуваного питання заслуговують на увагу роботи Ф. Ільдесаймер, Р. Муньє та інших дослідників. У рамках української історіографії питання теоретико-правових аспектів рівня військового розвитку, що цікавило нас, відображених у «Політичному заповіті» практично не розглядалося. Деякий виняток представляє серія моїх статей, опублікованих останніми роками. Проте, це питання заслуговує на подальшу проблемну конкретизацію.

Четвертий розділ «Політичного заповіту» розглядає проблему військової могутності держави. Зазначається, що «безтурботний спокій» є досить рідкісним явищем для держави як такої. Необхідно постійно дбати про свою безпеку. Адже реалії державних справ відбиває панування сили. Вона ж, сила, визначає і рівень «правоти». Таким чином, афористично зауважує Рішельє, хто має силу, «той часто виявляється правий у справах державних, а слабкому нелегко домогтися, щоб більшість не вважала його не правим» [1, с. 215]. Розміри французької держави величезні.

Внаслідок цього необхідні саме значні військові сили та державна політика відповідного рівня та підготовки для забезпечення безпеки Франції. Необхідне накопичення цих сил. Робити це необхідно на основі «розуму», тобто з урахуванням наявних реалій та можливостей. Кардинал обстоює раціональний підхід до ведення державних справ. Війна як явище оцінюється їм загалом негативно, її наскільки можна необхідно уникати. Проте війна, коли вона виявилася неминучою здатна принести несподіваний результат і досягнення.

Отже, державна політика має бути спрямована на можливість постійної присутності в бойовій готовності 40 тис. піхотинців та 4 тисячі кавалерії, 50 тис. піхоти як «резерв», а також 10 тис. кавалерії, створеної на основі дворянства.

Окремі розділи «Політичного заповіту» кардинала присвячені необхідності дворянства безпосередньо брати участь у війні. Це становило особливе завдання державної політики в умовах воєнного часу, оскільки далеко не всі представники французької аристократії виявляли бажання брати участь у війні. Рішельє

відстоює думку в «Політичному заповіті» про величезне значення для державних інтересів Франції залучати до війни саме аристократів, які є основою правлячого королівського режиму.

Таким чином, розгляд нами теоретико-правових аспектів рівня військового розвитку Франції часів кардинала Рішельє, відображених у «Політичному заповіті», дозволяє побачити кілька явищ. У ранній Новий час відбувається подальша еволюція поняття держави та функцій держави на тлі попереднього середньовічного періоду.

На перший погляд, парадоксальним, але цілком обґрунтованим є виклад Рішельє проблематики військового розвитку країни з точки зору поняття «розум», а не «державний інтерес». Рівень військового розвитку королівства у розумінні кардинала пов'язаний із можливостями того чи іншого рівня військового розвитку. Держава є найвищою цінністю, але дуже важливою є також репутація правителя. До того ж кардинал говорить про могутність держави. Відповідно війна повинна мати раціональні цілі та причини. Розгляд аргументації Рішельє щодо цілей війни як явища, а також розуміння ним поняття держави як такої може стати основою для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Cardinal de Richelieu. Testament politique. Edition critique publiée avec une introduction et des notes par Louis André et une préface de Léon Noel. Paris, R. Laffont, 1947. – 524 p.
2. Hildesheimer, F. Richelieu. Paris: Flammarion, 2004. – 586 p.
3. Саранов, С. В. Деякі аспекти зовнішньополітичної стратегії Франції часів кардинала Рішельє в сучасній американській і французькій історіографії / «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2020. Випуск 155 (№ 4). – 296 С. С. 98-100.

КОТЕГОВА Альона

студентка юридичного факультету

Національного університету «Запорізька Політехніка»

Науковий керівник:

МАКСАКОВА Руслана

Т.в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», д.ю.н., проф.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) є незалежною інституцією, що забезпечує захист прав і свобод громадян, здійснюючи контроль за дотриманням прав людини органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, на яких

поширюється його компетенція.

В умовах воєнного стану Уповноважений виконує такі ключові функції:

1) здійснює моніторинг дотримання прав людини в Україні, адже права людини можуть тимчасово обмежуватися для захисту національної безпеки, проте Уповноважений повинен стежити, щоб ці обмеження були пропорційними та обґрунтованими;

2) розглядає звернення фізичних осіб щодо порушення їх прав. Омбудсман виконує важливу функцію захисту прав військових, поранених, переселенців та інших вразливих категорій населення, що постраждали через військові дії;

3) Уповноважений взаємодіє з міжнародними організаціями у сфері захисту прав людини [1, с. 150].

Але враховуючи реалії сьогодення в напрямку реалізації цієї функції та для ефективного реагування на порушення прав людини в Україні Уповноважений має посилити співпрацю з ООН, ОБСЄ та іншими правозахисними організаціями; 4) виступає у якості незалежного посередника у спорах між громадянами і державними органами.

Правовий статус омбудсмана забезпечує йому значні повноваження, зокрема доступ до будь-яких документів і матеріалів, а також можливість вимагати інформацію, яка може сприяти захисту прав людини [2, с. 27].

Отже, правовий статус омбудсмана, є основою його ефективної діяльності у період дії воєнного стану, оскільки надає йому широкі повноваження, включаючи доступ до документів і матеріалів, а також можливість вимагати необхідну інформацію. Це дозволяє Уповноваженому оперативно і всебічно реагувати на порушення прав людини, забезпечуючи захист громадян від зловживань з боку державних органів та інших суб'єктів.

Така незалежність і можливість доступу до інформації є важливими елементами, що гарантують ефективне виконання функцій омбудсмана.

Попри значні повноваження, існує низка проблем, що ускладнюють ефективну роботу Уповноваженого:

1) одна з ключових проблем полягає в недостатній взаємодії з органами влади, бо як зазначає Ключков В.: хоча формально омбудсман має право на співпрацю з прокуратурою, судами та іншими державними органами, на практиці така взаємодія не завжди є ефективною [3, с. 46]. Також, омбудсман часто не має фізичної можливості перевіряти стан дотримання прав людини на окупованих територіях та в районах активних бойових дій. Це суттєво обмежує можливість моніторингу та оперативного реагування;

2) на ефективність діяльності Уповноваженого впливає й обмеженість його у ресурсах. Так, Наулік Н. С. вважає, що фінансові та кадрові обмеження часто не дозволяють здійснювати належний моніторинг усіх порушень прав людини в країні [4, с. 174].

В умовах війни різко зростає кількість скарг на порушення прав людини, зокрема через незаконні арешти, жорстоке поводження з військовополоненими, катування цивільних осіб та порушення прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

У свою чергу, я повністю підтримую цю позицію і вважаю, що зазначена

проблема є надзвичайно важливою та потребує негайної уваги. Ефективне функціонування Уповноваженого значною мірою залежить від доступу до необхідних документів та інформації.

Тому вирішення цього питання є ключовим для підвищення прозорості, оперативності та результативності роботи омбудсмана. Без своєчасного доступу до інформації значно ускладнюється можливість належного реагування на порушення прав громадян, що, в свою чергу, може знизити довіру суспільства до цієї інституції;

3) остання ключова проблема, яку б я хотіла зазначити, полягає в незалежності та політичному утиску [5, с. 7], адже хоча Уповноважений є незалежним органом, існує ризик політичного впливу з боку парламенту чи інших органів влади, що може знизити об'єктивність його рішень.

Для підвищення ефективності роботи Уповноваженого пропонуємо наступні шляхи вирішення зазначених проблем:

1. Посилення взаємодії з іншими органами влади: в цьому напрямку слід підтримати позицію Бевзенко В. М. щодо

1) необхідності розробки чітких механізмів співпраці омбудсмана з прокуратурою та судами, що дозволить швидше реагувати на порушення прав людини та

2) важливо розширити роль Уповноваженого у адміністративному судочинстві для посилення захисту прав громадян [1, с. 153].

Для вирішення проблеми з обмеженим доступом до окупованих територій Уповноважений має посилити співпрацю з міжнародними правозахисними структурами, такими як ООН, ОБСЄ, Міжнародний комітет Червоного Хреста. Це дозволить отримувати інформацію про порушення прав людини через міжнародні канали та забезпечити хоча б частковий моніторинг ситуації.

2. Збільшення фінансування та розширення кадрового потенціалу: Наулік Н. С. притримується думки, що забезпечення належного фінансування інституції дозволить залучати більше спеціалістів та створювати регіональні представництва Уповноваженого, що сприятиме більш ефективному моніторингу та захисту прав людини на місцях [4, с. 177].

Законодавство може бути доповнене окремими положеннями щодо спеціальних функцій омбудсмана в умовах воєнного стану. Законодавство України повинно бути адаптоване до викликів воєнного часу, зокрема шляхом оновлення Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Необхідно чітко визначити повноваження омбудсмана в умовах війни, додати механізми прискореного розгляду звернень і встановити особливі процедури для захисту прав громадян у воєнний період.

3. Підвищення незалежності Уповноваженого: Берка М. зауважує, що для збереження незалежності омбудсмана слід удосконалити законодавство щодо процедури його призначення та звільнення, а також посилити механізми захисту від політичного тиску [2, с. 31].

4. Впровадження новітніх технологій: на наш погляд слід акцентувати увагу на тому, що використання сучасних технологій дозволить створити електронні платформи для подачі звернень громадян та моніторингу дотримання

прав людини. Це сприятиме оперативності у вирішенні питань та зменшенню бюрократичних процедур.

Оскільки фізичний доступ до деяких територій обмежений, слід розробити онлайн-платформи для збору скарг громадян і моніторингу порушень прав людини. Цифрові рішення можуть стати ефективним інструментом для збору даних навіть у віддалених і небезпечних районах.

Важливо продовжувати інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення про права людини навіть в умовах війни. Це включає поширення інформації про механізми захисту, можливості звернення до Уповноваженого, а також про правову допомогу для постраждалих осіб.

Отже, можна зробити висновок, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в умовах воєнного стану стикається з низкою серйозних викликів та відіграє ключову роль у захисті прав громадян та контролі за дотриманням прав людини.

Однак для забезпечення більш ефективної роботи цієї інституції необхідно вирішити питання ефективності співпраці з іншими державними органами, збільшити ресурсну базу та посилити незалежність інституту.

Впровадження запропонованих змін сприятиме підвищенню рівня захисту прав людини в Україні та зміцненню демократичних інститутів держави.

Захист прав людини залишається пріоритетом, і тому держава має забезпечити Уповноваженому всі необхідні ресурси та повноваження для виконання цієї важливої місії як в звичайних умовах так і в умовах особливих правових режимів, зокрема в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1.Бевзенко В. М. Підстави та форми участі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в адміністративному судочинстві. Університетські наукові записки хмельницького університету управління та права. право. економіка. управління. 2009. Вип. 2 (30). С. 149–153.

2.Берка М. Правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Студентський юридичний журнал. 2011. № 1. С. 26–32.

3.Клочков В. Форми взаємодії Уповноваженого Верховної Ради з прав людини і органів прокуратури. Право України. 2002. № 9. С. 41–46.

4.Наулік Н. С. Інститут уповноваженого верховної ради України з прав людини; перспективи розвитку. Держава і право. 2006. Вип. 34. С. 171–177.

5.Квітка Я. М. Уповноважений з прав людини у правовому механізмі української держави. Право і суспільство. 2006. № 1. С. 3–7.

ЛЕНДЕЛ Вікторія
*студентка II курсу спеціальності «Право»
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
САРАНОВ Сергій
*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальний характер аналізованої проблематики полягає у значимості елементів громадянського суспільства на умовах воєнного часу. Взаємодія громадянського суспільства, його елементів з органами центральної влади є насиченою з пізнавальної та наукової точки зору проблематикою. Режим воєнного стану зачіпає всі сторони розвитку української держави, тому розгляд процесу взаємодії громадянського суспільства може дозволити виявити шляхи покращення ефективності цієї взаємодії, її практичний зміст, а також низку інших методологічних аспектів. Таким чином, ця тема є актуальною.

Розглядом питання взаємодії елементів громадянського суспільства з органами центральної влади займалися такі дослідники як В. Г. Потапенко, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан та інші дослідники. Тим не менш, ця проблематика вимагає подальшого розгляду, оскільки війна в Україні триває, а проблеми породжені нею продовжують вплив на цілий ряд аспектів.

Взаємодія населення з органами центральної влади за умов режиму воєнного стану є комплексною проблематикою. З одного боку, це пов'язано із загальним характером розвитку прав та свобод людини в Україні. З іншого боку, режим воєнного стану породжує низку обмежень права і свободи людини, зумовлених специфікою режиму воєнного стану. Український законодавець, який зіткнувся з фундаментальною проблемою боротьби за власне виживання в умовах воєнних дій, стикається з низкою серйозних викликів проблем.

В даному випадку йдеться про створення, підтримку сприятливих умов для розвитку в Україні інститутів так званої «прямої демократії». Ряд дослідників часто посиляються на матеріали розробок з цього питання Національного інституту стратегічних досліджень [2, с. 15]. У зазначених матеріалах, серед іншого, вказується на потребу подальшого розвитку в Україні інституту «народного вето», доопрацювання законопроектів «Про публічні консультації», питання про «електронну демократію». Комплексної уваги, звичайно ж, заслуговує на питання подальшої рецепції правового розвитку Європейського Союзу з питань взаємодії громадянського суспільства з органами центральної влади.

Щодо проблеми рецепції досвіду Європейського Союзу, необхідно відзначити важливий характер цього напрямку в цілому. Завданням українського

законодавця є активізація уваги та зусиль, незважаючи на виклики воєнного часу, щодо розвитку прав людини в Україні. Без цього еволюція політико-правової моделі в Україні у демократичній формі є просто неможливою.

Таким чином, розгляд нами питання та деяких показників взаємодії елементів громадянського суспільства з органами центральної влади в Україні в умовах воєнного часу є актуальною проблематикою. Побудову правової, демократичної та соціальної держави в Україні неможливо уявити без дотримання прав людини. Громадянське суспільство в Україні є одним із ключових елементів в умовах реалізації прав людини в умовах режиму воєнного стану в Україні. На тлі цього існує низка напрямів та завдань подальшого розвитку, пов'язаних із такими явищами як, наприклад, «електронна демократія», посилення уваги українського законодавця до окремих аспектів захисту прав людини в Україні. Оскільки ці питання охоплюють весь комплекс розвитку громадянського суспільства та правової держави загалом, вони можуть стати предметом уваги в рамках подальших публікацій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 13.10.2024 2018.). 112 с.

2. Кучук А.М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 156 с.

НАСТАЧЕНКО Єлизавета

студентка 2-го курсу 24 групи, спеціальність 081 Право,

e-mail: nastacenkoliza@gmail.com

Науковий керівник:

МАРЧЕНКО Володимир

професор Харківського національного педагогічного університету імені

Г.С.Сковороди, доктор юридичних наук, професор,

e-mail: marchenko2210@gmail.com

ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНОРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Третій рік поспіль Україна протистоїть збройній агресії РФ. Це спричинило гуманітарну кризу, велику кількість постраждалих як військових так і цивільних громадян. За таких умов, особливо важливою є роль Міжнародного комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ), який діє на основі принципів людяності, неупередженості, нейтральності, намагаючись надати допомогу постраждалим від війни, незалежно від сторони конфлікту. Проте виникає питання: чи дійсно ефективно виконує свою місію МКЧХ стосовно України, в умовах сучасної війни? І чи вдасться притримуватися одного з основних

принципів його діяльності – нейтральності, тобто надавати допомогу всім хто її потребує залишаючись безсторонньою? На жаль, багато громадян України втратили свої близьких через війну, багато зниклих безвісти, українських військовополонених, з якими неможливо зв'язатися через спротив та небажання ворога йти на зустріч у цьому питанні.

Одним із завдань МКЧХ є візити до місць, де можуть утримуватися військовополонені. Метою цих візитів є здійснення контролю дотримання міжнародного гуманітарного права та об'єктивна оцінка гуманітарних потреб відвіданих осіб. Сторони, що воюють не можуть забороняти відвідування МКЧХ військовополонених або інших захищених осіб, обмежувати їх тривалість та частоту, за винятком окремих та тимчасових обставин військової необхідності [1 ст. 356].

Україна повністю дотримується МГП та надає таку можливість МКЧХ здійснювати візити до російських військовополонених, оцінювати їх стан, мають можливість спілкуватися з ними, наша країна не створює перешкод навіть щодо зв'язку військовополонених зі своїми сім'ями, що надає можливість поінформувати їх про те де і в яких умовах знаходиться військовий. Незважаючи на те, що Україна дотримується МГП, ми не отримуємо необхідну інформацію про стан, умови та місце перебування наших військових, що перебувають у полоні агресора. На жаль МКЧХ не може забезпечити нам належний зв'язок з українськими військовополоненими.

Болючою є тема знущань та катувань над нашими військовими, що є грубим порушенням МГП, оскільки відповідно до статті 13 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими з військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах [2]. За таких обставин виникає безліч питань та сумнівів стосовно ефективності та безсторонності цієї організації.

Коли підписувався договір з нашою державою, а саме «Договір між Урядом України і Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) про відкриття Місії МКЧХ в Україні», то МКЧХ позиціонував себе як безсторонню організацію. Стає помітно, що дії МКЧХ видається несправедливими по відношенню до України, оскільки інформацію від РФ ми отримуємо в рази менше. Варто також зазначити, що під час прес-конференції «Повернути означає врятувати» Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець зазначив, що протягом 10 років Міжнародний комітет Червоного Хреста не може отримати доступ до місць утримання українців через те, що РФ протидіє цьому [3].

Наразі МКЧХ звинувачують за відсутність чіткої реакції на випадки тортур, страт та жорстокого поводження з українськими військовополоненими, організація аргументує це своїм прагненням зберегти нейтралітет, що є необхідним для доступу до постраждалих і виконання місії. Діяльність МКЧХ щодо пошуків зниклих безвісти в Україні обмежується багатьма факторами, включаючи політичну протидію з боку РФ, відсутність доступу до окупованих територій, а також обмеження, накладені принципом нейтралітету. Хоча МКЧХ залишається важливим у сфері гуманітарної допомоги, без суттєвих змін у доступі та співпраці їхня роль у пошуках зниклих безвісти в умовах війни є малоефективною. МКЧХ зберігає нейтральність як один із основних принципів своєї діяльності, що ускладнює публічне висвітлення їхньої роботи. Через це Україна не завжди отримує повну інформацію про те, які конкретні кроки робить організація для захисту українських військовополонених. Брак прозорості породжує сумніви щодо ефективності роботи МКЧХ.

Діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста у контексті війни в Україні виявляється менш ефективною, ніж цього очікують українці та міжнародна спільнота. Не дивлячись на те, що МКЧХ наче й дотримується своїх основних принципів, його дії ставлять під сумнів його безсторонність.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне гуманітарне право загальний курс Нільс Мельцер Координатор – Етьєн Кюстер URL : https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/4231_154-.pdf (дата звернення : 02.10.24 р.)
2. Женевська Конвенція 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення : 02.10.24 р.)
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини URL : https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-proviv-veliku-preskonferenciyu-povernuti-oznachaye-vryatuvati (дата звернення : 02.10.24 р.)

РІЗНИЧЕНКО Влада

студентка юридичного факультету Національного університету «Запорізька Політехніка»

Науковий керівник:

МАКСАКОВА Руслана

Т.в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», д.ю.н., проф.

КОНСТИТУЦІЙНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема конституційно-правової відповідальності є дуже актуальною для сучасної юридичної науки, особливо в контексті швидкоплинних політичних реалій. Незважаючи на значний інтерес вчених до цієї теми, питання форм і видів відповідальності залишається обговорюваним і потребує подальшого

дослідження. Відсутність єдиного погляду на сутність конституційно-правової відповідальності та її класифікацію робить науковий аналіз складним. Умови воєнного стану ще більше ускладнюють цю проблему, оскільки вони можуть призвести до перегляду багатьох правових норм, включаючи відповідальність за порушення конституційних принципів.

Особливістю конституційної відповідальності в умовах воєнного стану є потреба у збалансованості між захистом національної безпеки та забезпеченням прав і свобод людини. Цей баланс надзвичайно складно досягти, оскільки у воєнний час можуть бути введені обмеження прав і свобод, необхідних для захисту країни, але які, з іншого боку, можуть порушити конституційні норми.

Тому вивчення форм і видів конституційно-правової відповідальності в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим і може допомогти розробити ефективні механізми забезпечення верховенства права в екстремальних ситуаціях.

У часи війни наша держава, що зазнає зовнішньої агресії, стикається з загрозами для національної безпеки та порушеннями основних прав людини з боку агресора. Порушення державного суверенітету і територіальної цілісності України російською федерацією відбулося ще в 2014 році через окупацію Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей. Проте повномасштабна російська агресія 24 лютого 2022 року, коли вперше за роки незалежності всю Україну охопив режим воєнного стану, стала приводом для обмеження деяких прав і свобод людини та громадянина, а також потреби розробки ефективних механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини в умовах війни. Відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Під час збройного вторгнення росії пріоритетність дотримання прав людини в Україні є ознакою високого рівня імplementованих міжнародних правових стандартів у цій сфері.

Однак, воєнний стан вимагає від держави вжиття надзвичайних заходів для забезпечення національної безпеки, що може призводити до обмеження деяких прав і свобод. Саме тому, особливо важливим є забезпечення балансу між необхідністю захисту держави та дотриманням прав людини. Конституційна відповідальність у цьому контексті відіграє ключову роль. Вона гарантує, що обмеження прав і свобод здійснюються виключно в межах закону і з дотриманням принципу пропорційності. *Конституційна відповідальність посадових осіб, які приймають рішення про обмеження прав, є запорукою того, що такі рішення будуть обґрунтованими і не будуть перевищувати необхідних меж.*

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та

забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Правовою основою введення воєнного стану в Україні є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України

Наразі в Україні введено воєнний стан, що призвело до встановлення ряду обмежень та заборон на території країни. Було введено комендантську годину, обмежено право на виїзд для військовозобов'язаних чоловіків, скасовано можливість проведення виборів та інші заходи.

Санкції, що застосовуються за порушення конституційних норм, спрямовані на відновлення законності, усунення наслідків правопорушень та попередження їх повторення. До таких санкцій належать:

1. Скасування незаконних актів – це передбачає визнання недійсними та припинення дії рішень, які суперечать Конституції або законам, відновлення порушених прав та відшкодування завданих збитків.

2. Призупинення дії актів – тимчасове припинення дії нормативно-правових актів, що не відповідають вимогам Конституції або законів, до їх приведення у відповідність.

3. Дострокове припинення повноважень – звільнення з посади або розпуск органів державної влади, якщо їх діяльність суперечить Конституції або законам. Однак, у період дії воєнного стану існує обмеження на дострокове припинення повноважень (як санкція конституційної відповідальності) певних органів державної влади: Президента, Верховної Ради України.

4. Позбавлення юридичної сили дій – визнання недійсними будь-яких дій, що не відповідають вимогам нормам конституційного права.

5. Процесуальні санкції – застосування заходів дисциплінарного стягнення до посадових осіб, передбачених регламентами відповідних органів.

Під час дії воєнного стану існують певні обмеження на застосування деяких видів санкцій. Зокрема, забороняється дострокове припинення повноважень виборних органів державної влади.

Конституційна відповідальність є ключовим інструментом для підтримки правопорядку під час надзвичайних ситуацій. Вона гарантує, що навіть за умов розширених повноважень державних органів та обмеження прав громадян, дії держави залишаються в межах закону. У воєнний час особливо важливо дотримуватися принципу пропорційності в обмеженні прав і свобод, що забезпечується через конституційну відповідальність. Відповідні санкції проти порушників, включаючи скасування незаконних актів та призупинення неконституційних рішень, є необхідними для збереження балансу між безпекою та правами людини. Конституційна відповідальність забезпечує контроль над державними органами та посадовими особами, не дозволяючи їм зловживати своїми повноваженнями в умовах воєнного стану.

Резюмуючи слід звернути констатувати, що досвід реалізації конституційно-правових відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану актуалізували перед представниками юридичної науки та законотворцями питання щодо необхідності вдосконалення національного законодавства в напрямку чіткого врегулювання умов та меж обмеження прав і свобод людини та порядку їх реалізації під час воєнного стану та питання щодо існування інституту конституційної відповідальності в цих умовах. Це дозволить уникнути зловживань владою й забезпечити правопорядок навіть у надзвичайних умовах.

РОЙЛЯНУ Вікторія

Студентка 4 курсу інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

АЛЕКСЄЄНКО Анна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

ВИЗНАННЯ ФАКТУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Питання визнання факту укладення шлюбу на тимчасово окупованих територіях є надзвичайно актуальним та складним у сучасному українському суспільстві. Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до окупації частини українських територій, що, у свою чергу, породило численні правові та гуманітарні проблеми. Одним з таких питань є визнання юридичної сили шлюбів, укладених на цих територіях.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України", будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Їхні дії, зокрема, реєстрація шлюбів, не мають юридичної сили на території України.

Однак, законодавець передбачив певні винятки, зокрема частина 3 цієї ж статті передбачає можливість визнання документів, які посвідчують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу на тимчасово окупованих територіях. Це означає, що такі документи можуть бути визнані дійсними в Україні за певних умов та у встановленому законом порядку. Це пов'язано із необхідністю захисту прав громадян, які опинилися в складних умовах окупації і уклали шлюб, не маючи іншої можливості[3].

Незважаючи на те, що законодавство України передбачає можливість визнання документів, які посвідчують реєстрацію або розірвання шлюбу на тимчасово окупованих територіях, на практиці реалізація цієї норми стикається з численними труднощами. По – перше, на сьогоднішній день відсутня чітка процедура легалізації шлюбів або розлучень, укладених на окупованих територіях. Навіть судова процедура встановлення фактів, яка зазвичай

використовується для визнання, наприклад, народження або смерті, не є ефективною в цьому випадку. Незважаючи на те, що п. 4 ч. 1. Ст. 315 Цивільного процесуального кодексу України передбачає можливість судового встановлення факту реєстрації шлюбу, на практиці органи державної реєстрації актів цивільного стану відмовляються реєструвати такі шлюби, навіть за наявності судового рішення. Це пов'язано з тим, що чинні Правила державної реєстрації актів цивільного стану містять суперечливі норми, які зобов'язують реєструвати народження та смерть дитини, але не поширюють цю вимогу на шлюби, укладені на окупованих територіях[2].

По-друге, міжнародне право передбачає так звані "намібійські винятки", згідно з якими суди можуть брати до уваги документи, видані окупаційною владою, особливо коли їх нехтування призводить до серйозних порушень прав людини[4, с. 90]. Однак, на відміну від міжнародної практики, українські суди рідко застосовують цей принцип. Це призводить до дискримінації осіб, які проживали на тимчасово окупованих територіях, оскільки вони позбавляються права на шлюб, що закріплюється ст. 23 Сімейного кодексу України[1].

Отже, проблема визнання шлюбів, укладених на тимчасово окупованих територіях, є однією із найгостріших питань, що виникають внаслідок збройної агресії росії проти України. Невизначеність правового статусу таких шлюбів призводить до численних проблем для громадян, обмежуючи їхні права та можливості.

Аналіз законодавства та судової практики свідчить про відсутність чіткої та ефективної процедури визнання шлюбів, укладених на тимчасово окупованих територіях.

Незважаючи на наявність міжнародно-правових норм, які допускають визнання деяких документів, виданих окупаційною владою, українське законодавство та судова практика не завжди послідовно застосовують ці норми. Також, для швидкого та спрощеного визнання факту реєстрації шлюбу потрібно внести зміни до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, щоб дозволити реєструвати шлюби на підставі судового рішення про встановлення факту, уникнувши зайвої бюрократії.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №21-22, СТ. 135)
2. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, №40-41, 42, ст. 492)
3. Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892)
4. Нестерович В. Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. с. 85—92.

РУКІНА Діана

*Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:

ЛЕВІН Олег

*доцент Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат
історичних наук, доцент, м. Дніпро, Україна.*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІСНУВАННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом тисячоліть воєнна агресія є типовим засобом вирішення суперечок між державами, незалежно від форми правління. Це пов'язано з тим, що військова політика більшості держав базувалася на протистоянні зі сусідніми країнами, що часто призводило до збройних конфліктів, які завжди вимагали добре підготовлених, різномірних армій і великої кількості зброї різних типів. Варто відзначити ще один аспект воєнних конфліктів, а саме вплив на форму правління держав, яка змінювалася в результаті перебігу та наслідків воєнних конфліктів.

Принагідно зауважити, що Ставнічук М.І., переконана, що під безпосередньою демократією слід розуміти систему форм прямого волевиявлення народу, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні [1, с. 289]. Безпосередня демократія спрямована на прийняття владних рішень в інтересах суспільства на національному та/або в незалежних територіальних одиницях, що є результатом безпосереднього волевиявлення суверенної волі, тобто вони приймаються безпосередньо за ініціативою самого народу.

Своєю чергою, окремим питання існування демократії, як в умовах воєнного стану так і в мирний час присвячена низка досліджень, таких вітчизняних науковців: Бандурка О.М., Боняк В.О., Козюбра М.І., Наливайко Л.Р., Орлова О.О., Михайлова М.Ю., Ставнічук М.І., Степаненко К.В., Хавронюк М.І., Христова Ю.В., Чепік-Трегубенко О.С., Шаблистий В.В., Шевченко С.І. та інші.

Визначаючи сутність феномену демократії, науковці зосереджуються на її розумінні як: по-перше, форми правління, що визначається джерелами державної влади та цілями, яким вона слугує; по-друге, процедур діяльності державних інституцій. Таким чином, науковці надають перевагу визначенню демократії як специфічної політичної практики, що вирізняється певними процедурами та функціональними результатами, які відповідно становлять складну та впорядковану систему переговорів всередині влади, суспільства та між владою і суспільством щодо цілей суспільного розвитку, засобів їх досягнення та розподілу ресурсів. Водночас демократія можлива лише за наявності активних, ініціативних громадян, які цінують свободу, визнають право єдиним легітимним механізмом регулювання суспільних відносин і прагнуть створювати умови,

необхідні для того, щоб державні інститути могли реалізувати свої потенційні можливості, а не віддавати власну долю на відкуп держави.

Втім, усі ці визначення застосовуються переважно у мирний час і, як показує практика, часто є неефективними та маніпулятивними у воєнний час. Зокрема, референдуми, як рішення, що ґрунтуються на правлінні більшості, як відомо, є найбільш дієвою формою вирішення конфліктів, що є проявом прямої демократії. Безумовно, нехтування основними досягненнями та цінностями демократії є неприпустимим, але, на жаль, це все ще відбувається.

На противагу цьому постає думка Михайлова М.Ю., який впевнений, що є реальна необхідність пошуку балансу між тимчасовим обмеженням можливості реалізації форм безпосередньої демократії та гарантуванням безперервності здійснення державної влади народом, який є єдиним її джерелом та носієм суверенітету. Він переконаний, що вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії, що реалізуються через зібрання громадян недоречні під час воєнного стану, що ставить під пряму загрозу їх життя та здоров'я [2, с. 15].

З урахуванням вищезазначеного, ми впевнені, що низка обмежень народного волевиявлення в умовах правового режиму воєнного стану є не чим іншим, як нагальною потребою, що гарантує збереження цілісності системи державного управління та уникнення порушення сталості правопорядку, оскільки оборонна функція держави спрямована не лише на збереження суверенітету держави, а й на запобігання посяганням на суверенітет та спробам країни-агресора витіснити державу своєю військово-політичною волею.

Системне тлумачення положень ст. 5 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» свідчить про прихильність законодавця до ідеї достатності здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування [3, 4]. Однак залишаються питання щодо обмеження належної комунікації між народом і державою та своєчасного реагування на питання, не пов'язані з самим воєнним станом. Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не передбачає обмежень на здійснення прямої демократії. Це свідчить про те, що пошук шляхів реалізації права народу на владу в умовах воєнного стану є відкритим і доцільним. Тому фундаментальні дослідження та пілотні проекти мають стати частиною державної політики.

З вищезазначеного можна зробити такий загальний висновок, що неможливість проведення виборів не є передумовою припинення існування демократії, вона виключно передбачає реалізацію в особливому порядку на локальному (в громадах), так і на загальнонаціональному рівнях (загальнонаціональні опитування).

Список використаних джерел:

1. Ставнійчук М. Форми безпосередньої демократії. Конституційне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. 2-ге доопр. вид. Київ : Наук. думка, 2000. С. 286–342.

2. Михайлов М. Безпосередня демократія в умовах воєнного стану: шляхи реалізації права народу на владу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 2(30). С. 13-18.

3. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%bA/96-%D0%b2%D1%80> (дата звернення 14.09.2024).

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 14.09.2024).

СЛОБОДЯН Владислав

студент 4 курсу юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник:

СОКОЛ Марія

к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Розгляд зазначеного питання варто розпочати із з'ясування значення терміну «приватизація». Приватизація — це відчуження майна, що перебуває у власності держави чи громади на користь фізичних або юридичних осіб. Виходячи з цього можна сказати, що під приватизацією землі, слід розуміти передачу приватним особам у приватну власність земельних ділянок з державної, або комунальної власності.

До початку повномасштабного вторгнення рф, та введення воєнного стану кожен громадянин України мав можливість отримати у власність земельну ділянку в межах норм безоплатної приватизації земель. Отримати можна було як ділянку під будівлею та спорудою, так і вільну земельну ділянку. Зокрема, стаття 121 Земельного кодексу України передбачає, що громадяни України мають право на безоплатну передачу їм у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності [1].

Однак, відповідно до пункту 27 Перехідних положень Земельного кодексу України, що був внесений згідно із Законом України № 2698-IX від 19.10.2022 —Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель, безоплатна передача земель державної або комунальної власності в приватну власність (ст.ст. 116, 118, 121 Земельного кодексу України) наразі під заборобою [2].

Проте є і винятки. Зокрема, приватизація дозволяється, у таких випадках:

- здійснюється передача земельних ділянок власникам розташованих на них об'єктів нерухомого майна;

- здійснюється безоплатна передача у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності Земельним кодексом України;
- у випадках виконання рішення суду, яке набрало законної сили.

У першому випадку, право на безоплатне отримання земельної ділянки у власність під час дії воєнного стану мають громадяни України, яким на праві приватної власності належать об'єкти нерухомого майна, у тому числі індивідуальні житлові будинки, гаражі, садові будинки та інші будівлі, право власності на які оформлено згідно чинного законодавства.

У другому випадку, таке право мають громадяни, яким земельні ділянки були надані до 1 січня 2002 року у користування. Тобто якщо в особи є старі документи на землю і їм потрібно оформити їхнє право відповідно до чинного законодавства. Документами, які підтверджують наявність у громадянина права користування, можуть бути записи в земельно-шнурових книгах сільськогосподарських підприємств і організацій, записи в погосподарських книгах сільських рад, записи в реєстрових книгах виконавчих комітетів міських і сільських рад (Постанова Ради Міністрів УРСР від 5 березня 1949 року № 496 —Про колективне та індивідуальне городництво і садівництво робітників і службовців»; Примірний статут колгоспу 1969 року; стаття 20 Земельного кодексу УРСР від 1970 року); - державний акт на право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою (стаття 23 Земельного кодексу УРСР 1990 року); - державний акт про право постійного користування земельною ділянкою для ведення особистого підсобного господарства (стаття 23 Земельного кодексу УРСР у редакції 1992 року); - державний акт про право постійного користування земельною ділянкою для ведення селянського (фермерського) господарства до моменту державної реєстрації такої юридичної особи (стаття 23 Земельного кодексу УРСР у редакції 1992 року) [3, с. 255].

У третьому випадку, якщо існує рішення суду про виділення ділянки у власність, то особа має право безкоштовно отримати у власність таку ділянку, навіть під час дії обмежень щодо приватизації.

Також варто згадати, що є ще декілька підстав набуття права власності на земельні ділянки. Виходячи з положень статті 81 Земельного кодексу України, такими підставами:

- Прийняття спадщини. Тобто, якщо була розпочата процедура приватизації в порядку спадкування, то є можливість її завершити.
- Виділення в натурі (на місцевості) належної громадянину земельної частки (паю). Тобто, якщо особа має сертифікат, який підтверджує право на земельну частку (пай), то на неї не розповсюджується заборона на приватизацію земельних ділянок у контексті Перехідних положень Земельного кодексу України.

Стосовно процедури безоплатної передачі у власність земельних ділянок і врегульована ст. 118 Земельного Кодексу України, вона залишилась без змін.

Отже, не заважаючи на певні зміни в процесі приватизації земельних ділянок, все ж існують випадки коли заборона на приватизацію не

застосовується.

Список використаних джерел:

- 1) Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III : станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
- 2) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель : Закон України від 19.10.2022 р. № 2698-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>
- 3) Сокол М. В. Правові підстави приватизації земельних ділянок, що перебувають у користуванні громадян. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 251-257.

СОФИНА Ігор

аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права —КРОК»

Науковий керівник:

КОРОЛЬОВА Вікторія

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права —КРОК»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Закон України «Про Національну поліцію» [1], до кола основних повноважень поліції відносить здійснення превентивної та профілактичної діяльності у сферах забезпечення публічних безпеки та порядку, безпеки дорожнього руху, запобігання та протидії домашньому насильству чи насильству за ознакою статі, контролю за обігом зброї.

Розуміння поняття «превентивна діяльність» надається в Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, де превентивна діяльність тлумачиться як заходи, що застосовуються дільничними офіцерами поліції (у подальшому - ДОП) та поліцейськими офіцерами громади (у подальшому - ПОГ) у межах компетенції, спрямовані на запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, перевірку дотримання обмежень, установлених законодавством щодо осіб, які перебувають на профілактичному обліку, здійснення поліцейського піклування [2]. І хоча дана Інструкція має спеціальний характер (стосується діяльності лише ДОП та ПОГ) і наведене в ній визначення превентивної діяльності пов'язується з діяльністю даних осіб, однак її сутнісний зміст, що надає даний акт, стосується і діяльності інших підрозділів та посадових осіб органів Національної поліції.

Науковці вважають, що превентивна функція поліції полягає саме у певних діях, заходах, методах профілактики, застосованих задля перешкоджання кримінальним правопорушенням (у подальшому дане поняття і поняття злочину

будуть тотожними), попередженню їх, різним негативним соціальним умовам, що виникають у суспільстві (наприклад, поширенню наркотичних засобів, творів порнографічного характеру або ж таких, що пропагують культ насильства та жорстокості), а в умовах повномасштабної війни – і попереджанню державній зраді, шпигунству, дезертирству, мародерству та іншим злочинам [3, с. 21; 4, с.177].

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України ситуація суттєво змінилася, що цілком логічно обумовлює необхідність перегляду та вдосконалення деяких засад і підходів до здійснення превентивної діяльності органами Національної поліції України. І це обумовлене наступними факторами.

1. *Зміни в тенденціях протиправної активності та у структурі злочинності.* За даними Національної поліції, на початку вторгнення російської федерації, зокрема перші два місяці, в Україні спостерігалось зниження рівня злочинності (до 25 %), а вже наприкінці квітня – на початку травня 2022 року було вже збільшення рівня злочинності, рівня окремих видів злочинів порівняно з минулими роками. Рівень тяжких та особливо тяжких злочинів, як і рівень злочинів проти власності, тоді суттєво не змінився. На воєнний час з самого початку було суттєво підвищено увагу до забезпечення публічного порядку і безпеки - запроваджено комендантську годину, вулиці населених пунктів насичені правоохоронцями та військовими. Але суттєво збільшилася кількість випадків незаконного заволодіння транспортними засобами (більше ніж на 80 %), дорожньо-транспортних пригод, також на третину збільшилася кількість таких видів злочинів, як шахрайство, особливо з використанням телекомунікаційних, комп'ютерних та інтернет-технологій. Істотно зросла кількість таких злочинів, як колабораційна діяльність, державна зрада, пособництво державі-агресору, шпигунство на користь країни-агресорки, дезертирство, самовільне залишення військової частини, незаконне перетинання державного кордону та мародерство.

2. *Зростання міграційних потоків.* Внаслідок російського військового вторгнення в Україну різко збільшилася динаміка та обсяги міграційних потоків. Люди, рятуючись від війни, намагаються знайти більш безпечні місця для проживання як в Україні, так і за її межами. За даними Міжнародної організації з міграції (далі - МОМ), кількість осіб, які станом на середину травня 2022 року вважаються внутрішньо переміщеними особами (далі - ВПО), становить приблизно 7,1 млн. У Мінсоцполітики повідомляли про понад 2,7 млн осіб, які зареєструвалися й отримали довідку ВПО, і ця цифра, скоріш за все, є ще більшою станом на зараз.

3. *Збільшення кількості зброї в цивільному обігу.* Протягом останніх років, в Україні один з суттєвих факторів погіршення криміногенної ситуації - відкрита демонстрація зброї та зростаюча озброєність злочинного світу. Один з логічних наслідків російської військової агресії стало суттєве зростання суспільного інтересу до зброї та попиту на неї. Так, за підсумками опитування громадян в додатку «Дія» 59 % респондентів вважають, що всі громадяни, які відповідають вимогам закону, можуть мати пістолет і вільно носити його із собою у

громадських місцях; 22 % - пістолети категорично не повинні бути в обігу серед цивільного населення; 19 % - пістолети можуть мати всі громадяни, які відповідають закону, та використовувати їх тільки в тирах чи на стрільбищах, носити зброю із собою заборонено. Воєнні дії спричинили не лише ріст підтримки легалізації зброї в суспільстві, а і значне зростання попиту на мисливську зброю, нарізну також.

4. *Активізація громадянського (зокрема, волонтерського) руху.* Волонтерами зараз, в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, стають не через матеріальні чи фінансові зиски, а з метою надання добровільної та безкорисної допомоги тим, хто її потребує. Однак деякі люди займаються благодійністю, а точніше імітують її, саме з корисливих мотивів, тобто з метою особистого збагачення в умовах війни. Під час війни таких «благодійників» і фейкових волонтерів стало значно більше, вони за допомогою шахрайських схем і звичайного розкрадання отримують доступ до чужих фінансових коштів, гуманітарної допомоги, позбавляючи необхідної підтримки тих, хто її дійсно потребує. І така ситуація потребує підвищеного контролю за використанням гуманітарної допомоги, організацією та функціонуванням благодійних фондів, волонтерських організацій, діяльністю окремих фізичних осіб, які збирають кошти на благодійні потреби.

5. *Збільшення функціонального навантаження на поліцію.* З початком війни Поліції доводиться виконувати багато завдань і функцій, які раніше не були властиві їй. По-перше, досить часто ДОП та ГОП є єдиними представником влади на деокупованих територіях, особливо в сільській місцевості; по-друге, беруть участь у стабілізаційних заходах у звільнених населених пунктах (розмінування, пошук зброї та боєприпасів, виявлення колаборнатів); по-третє, сповіщення населення про повітряну тривогу через гучномовці.

Вищевказані фактори вимагають підвищення якості й ефективності превентивної діяльності органів Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. (дата звернення 13.10.2024).
2. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС від 28 липня 2017 року № 6502 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення 13.10.2024).
3. Булатін Д. О. Поняття «превенція» і «превентивна діяльність» в адміністративно-правовому аспекті. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. Вип. 1. С. 15–22.
4. Джафарова О. В. Національна поліція України як провідний суб'єкт здійснення превентивної діяльності. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали міжнар. наук.-практ. Конференції, м. Харків, 20 листопада 2020 р. Харків, 2020. С. 176–178.

ТИЛІЧКО Вікторія
студентка 2 курсу, спеціальність 081 —Право, бакалавр,
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МАКОВІЙ Віктор
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСТИ ВІДСУТНЬОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема визнання особи безвісти відсутньою в умовах воєнного стану є важливою та актуальною для сучасної України. Воєнний стан, який було введено через військову агресію, значно впливає на правове та соціальне регулювання статусу відсутніх. У цих умовах важливо зрозуміти, як законодавство визначає та регулює питання визнання осіб безвісти відсутніх для забезпечення захисту прав таких осіб та регулювання їхнього статусу.

Станом на кінець вересня 2024 року в Реєстрі зниклих безвісти за особливих обставин в Україні є дані про 55 тисяч людей з початку повномасштабного вторгнення. Про це повідомив заступник міністра внутрішніх справ України Леонід Тимченко. Така кількість є значною та підкреслює масштаб проблеми визнання особи безвісти відсутньою. Визначення статусу таких осіб має значення не лише з юридичної точки зору для встановлення публічного порядку, а й з емоційної, оскільки родичі безвісти відсутніх осіб живуть у постійному страху за їхні долі та невизначеності. [1]

Важливим є те, що в правовому розумінні понять "особа, зникла безвісти" та "безвісно відсутня" існує різниця, яка потребує уточнень. Ці поняття схожі, але мають різні умови та процедури визнання. На мою думку, під час воєнного стану це питання потребує більш детального вивчення. Зокрема, згідно із Законом України —Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі – Закон), особа вважається зниклою безвісти за особливих обставин, якщо це пов'язано із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України або іншими надзвичайними ситуаціями. Науковці вважають, що — Цивільно-правові інститути визнання особи безвісно відсутньою й оголошення її померлою зазнають трансформацій у відповідь на екстраординарні обставини, пов'язані з воєнним станом. [2, с. 110].

Відповідно до частини першої статті 43 Цивільного кодексу України, фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. Гарантією від необґрунтованого визнання особи безвісно відсутньою є те, що рішення про визнання особи безвісно відсутньою приймає лише суд. У разі неможливості встановити день отримання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше

число місяця, що йде за тим, у якому отримано такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць - перше січня наступного року.

Науковці у своїх статтях зазначають, що —набування особою статусу зниклої безвісти можливе з моменту подання заяви до органів Національної поліції про факт зникнення особи безвісти та її розшук. Особа вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку. Водночас набуття фізичною особою такого статусу не перешкоджає зверненню до суду її родичами чи іншими заінтересованими особами із заявою про визнання її безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. Навіть при прийнятті судом одного з цих рішень особа не втрачає свої права як зникла безвісти.‖ [3, с. 88]

Згідно зі статтею 5 Закону, особа, зникла безвісти за особливих обставин, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, включаючи право на всебічне розслідування обставин її зникнення. Держава зобов'язана вжити всіх можливих заходів для її розшуку, а права та інтереси особи, а також її майно підлягають захисту до моменту припинення розшуку або оголошення померлою. Якщо зникла особа є громадянином іншої держави, Національна поліція України повинна повідомити уповноважені органи цієї держави про факт її зникнення.

Разом з цим, важливими є питання дискримінації зниклої безвісти за особливих обставин. Стаття 7 Закону забороняє будь-яку дискримінацію осіб, зниклих безвісти, та їхніх близьких родичів за різними ознаками, такими як раса, стать, політичні погляди і національність. Це забезпечує рівний правовий захист для всіх. Відповідно до статті 8 Закону, набуття статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не зменшує обсяг її цивільної правоздатності. Отже, законодавство забезпечує захист прав і інтересів осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах в умовах війни.

Тобто, незалежно від правового розуміння понять "особа, зникла безвісти" та "безвісно відсутня", маємо вирішення надання єдиного правового режиму для таких осіб, а також створення компромісного правового механізму для задоволення публічного інтересу через забезпечення публічного правопорядку, а також приватного інтересу як осіб, які мають такий статус, так і їхніх родичів щодо долі їхнього майна та відповідних прав і обов'язків.

Наша країна робить все можливе для того щоб врегулювати статус осіб безвісти відсутніх, забезпечити їхні права та права їхніх родичів. Законодавство, а саме —Законом України —Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин‖, Цивільний кодекс України забезпечує надійний правових захист. А вчені, які досліджують ці питання, роблять великий внесок, тому що це показує наскільки тема є важливою та актуальною для обговорення. Звісно, наша система працює ефективно, але її все одно потрібно постійно вдосконалювати, щоб краще реагувати на виклики, які виникають під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Реєстр зниклих безвісти за особливих обставин наразі містить інформацію про 55 тисяч осіб. Міністерство внутрішніх справ України. URL:

<https://mvs.gov.ua/news/rejestr-zniklix-bezvisti-za-osoblivix-obstavin-narazi-mistit-informaciiu-pro-55-tisiac-osib/Text> (дата звернення: 25.09.2024).

2. Маковій В. П. Темпоральні обмеження права щодо визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою під час воєнного стану. Морська безпека та оборона. 2023. Вип. 2. С. 109. URL: <https://doi.org/10.32782/msd/2023.2.16/Text> (дата звернення: 07.10.2024).

3. Голубенко І. І. Правові аспекти визнання особи безвісти за особливих обставин в правовому режимі воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. Вип. 1. С. 87. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/18/Text> (дата звернення: 07.10.2024).

СЕКЦІЯ 2.
ТЕОРЕТИКО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ТА
ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЗАІКА Юрій

*головний науковий співробітник відділу приватного права і процесу
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім.
академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор*

**ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ
ОХОРОНИ ЖИЛОГО ПРИМІЩЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах збройного протистояння і оголошення військового стану зростає небезпека протиправних посягань на життя і здоров'я громадян, а також на майно фізичних і юридичних осіб, що зумовлює необхідність додаткових заходів щодо захисту майнових і особистих немайнових інтересів учасників цивільних правовідносин. Таким додатковим універсальним засобом захисту може стати договір охорони, легалізований законодавцем у Цивільному кодексі України 2003 р. (далі – ЦК України) і у Законі України «Про охоронну діяльність» [3].

Окремими видами договору охорони є договори про охорону об'єктів, жилих приміщень, вантажів, фізичних осіб тощо.

Охорона як більш професійна сторона у такого роду правовідносинах обирає найоптимальніші способи і заходи, які б виключали настання негативних наслідків, які намагається унеможливити замовник.

Договір укладається за умови реальної можливості забезпечити безпеку об'єкту, який охороняється. Так при укладанні договору на охорону жилого приміщення (власне, йдеться про охорону майна, яке перебуває на законних підставах у приміщенні), охорона проводить обстеження об'єкту, обладнує його засобами охоронної сигналізації, отримує дублікати ключів від замовника.

Охорона несе відповідальність за збитки, завдані сторонніми особами, які проникли у приміщення в період охорони шляхом зламування, відкривання або руйнування заблокованих технічними засобами сигналізації вікон, дверей та інших конструкцій, та вчинили крадіжку, грабіж, розбій, знищення або пошкодження майна.

Особливість договору охорони майна, що знаходиться в жилому приміщенні, полягає у тому, що розмір оплати охоронних послуг не залежить від часу фактичного надання послуг, а періодом охорони вважається час з моменту прийому об'єкта під охорону і до зняття його з охорони замовником. Тобто, замовник може виїхати на підрок за кордон і залишити квартиру під охороною, а може користуватися охоронною сигналізацією епізодично, скажімо під час поїздок на дачну ділянку на вихідні дні, проте це не впливає на щомісячний розмір оплати послуг.

Права і обов'язки сторін визначаються у договорі. В реальних умовах буття суспільства (війна, воєнний стан тощо) принцип свободи договору може мати й

негативні прояви: не відповідати нормам моралі, сприяти ігноруванню інтересів спільноти тощо [4, с. 60].

За сучасних обставин замовник охоронних послуг не є рівноправним суб'єктом договірних відносин, оскільки змушений погоджуватися на всі запропоновані йому умови, якщо бажає отримати послугу з охорони. І недобросовісні суб'єкти підприємницької діяльності, які надають охоронні послуги, цим користуються.

Так одна із охоронних фірм передбачила у договорі охорони жилого приміщення за допомогою технічних засобів охорони стягнення штрафних санкцій за несвоєчасну оплату наданих послуг у розмірі 100% від вартості послуг.

Така умова договору містить ознаки кабальності. Якщо замовник охоронних послуг доведе, що договір вчинено під впливом тяжкої для нього обставини і на вкрай не вигідних умовах, такий договір суд може визнати недійсним (ст. 233 ЦК України).

З огляду на розмір штрафних санкцій, встановлених у договорі, суд може визнати таку умову договору нікчемною, як таку, що суперечить засадам справедливості, добросовісності та розумності (ст. 3 ЦК України).

За надзвичайних умов (зокрема, воєнного стану) належне виконання зобов'язань контрагентами за укладеними договорами ускладнюється.

За обставин, які не залежать від сторони (відсутність електроенергії, транспортних засобів, особового складу охорони тощо) своєчасне і належне виконання договору навіть за звичайної добросовісності контрагента може бути неможливим, а непереборна сила є підставою звільнення охорони від відповідальності [1, 322].

Оголошені повітряні тривоги, блокування проїзду може впливати на час прибуття групи швидкого реагування на об'єкт, що охороняється. Вимикання світла на території, на якій знаходиться об'єкт, може провокувати спрацювання охоронної сигналізації або припинення її роботи. Охоронні системи оснащені резервним джерелом живлення, яке підтримує функціонування приладу при відсутності електроенергії.

Також є бездротові датчики, укомплектовані власними акумуляторами, на які не впливає стабільність електропостачання. Проте в сучасних реаліях, коли мають місце не лише планові, а і тривалі позапланові та аварійні відключення електроенергії, що зумовлено необхідністю захисту загальнодержавних інтересів.

В умовах масштабних військових дій не можуть не виникати колізії між приватними та публічними інтересами і у сфері здійснення громадянами особистих немайнових і майнових прав [5, с. 88].

Головна проблема виконання зобов'язань з охорони жилого приміщення за допомогою технічних засобів пов'язана з тимчасовою відсутністю електроенергії.

Незважаючи на те, що сигналізація має автономне живлення, пристрої не встигають заряджатися, якщо електроенергія відсутня тривалий час (від 8 до 12 годин) як це має місце в окремих регіонах країни, наряди охорони фізично

позбавлені можливості забезпечити недоторканність всіх об'єктів. Зазвичай, у договорах охорони міститься застереження про звільнення охорони від відповідальності, якщо буде доведено відсутність її вини. Проте таке застереження не може звільняти охорону від відповідальності.

Послуги охорони – це послуги, які надає спеціальний суб'єкт договору – виключно професійний охоронець. За ст. 950 ЦК України професійний зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження речі, якщо не доведе, що це сталося внаслідок непереборної сили, або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу чи грубої необережності поклажодавця.

Тобто, законодавець передбачає підвищену відповідальність професійного зберігача, яка полягає у тому, що він відповідає за завдані збитки, які були заподіяні і без його вини, наприклад, внаслідок казусу.

Специфіка договору охорони дає підстави вважати його не різновидом договору зберігання, а самостійним цивільно-правовим договором, який має посісти належне йому місце в системі цивільно-правових договорів і регулюватися окремою главою ЦК України [2, с. 114], що унеможлиблювало б передбачати в договорі умови, які прямо суперечили б законодавству.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю.О. Надання охоронних послуг в умовах воєнного стану //Теоретико – прикладні проблеми правового регулювання в Україні : зб. матеріал. VI Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Львів, 09 грудня 2022 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : ЛДУ ВС, 2022. С. 319 –323.
2. Заїка Ю.О. Цивільно-правове регулювання відносин із надання охоронних послуг// Цивільно-правовий механізм регулювання відносин із надання послуг в Україні : моногр. / за заг. ред. О. Д. Крупчана, Ю. О. Заїки. Київ: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. 2021. С. 97–118.
3. Про охоронну діяльність. Закон України від 22 березня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>
4. Харитонов О.Є., Харитонova О.І. Особливості цивільно-правового регулювання в умовах воєнного стану//Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : моногр. / за ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї. НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2023. С. 6–63.
5. Zaika Yu. O. Exercise of civil rights by citizens of Ukraine in the conditions of armed conflict. Problems of implementing legal norms under modern challenges : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. p.88–106.

КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола
*професор кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7948-5706>*

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ВІДПУСТКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Аналізуючи перелік прав людини, які визначені Конституцією України, та які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, можемо зауважити, що серед цього переліку немає права на працю. Тобто, право на працю може бути обмежене у період дії воєнного стану, що й передбачено Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».[1].

Так, відповідні обмеження трудових прав та особливості їх реалізації встановлюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX, де також у ч. 2 ст. 1 зазначається, що: «На період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України» [2].

А ч. 3 ст.1 передбачає, що: «У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю, законів України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законодавчих актів, що регулюють діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування у частині відносин, врегульованих цим Законом» [2].

Тобто Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» обмежується застосування інших законодавчих актів у тій сфері трудових відносин, яка врегульовується безпосередньо цим Законом № 2136-IX. Отже, цей Закон № 2136-IX є тимчасовим і діє лише на період воєнного стану, про й що свідчить його назва. [2].

Одним з прав працівника, яке обмежує вищезазначений Закон, є право працівника на відпустку. Гарантованою щорічною основною відпусткою у період воєнного стану є відпустка тривалістю не більше 24 календарних днів. Але це обмеження не є категоричним, оскільки в Законі № 2136-IX чітко зазначено, що щорічну основну відпустку може бути обмежено за рішенням роботодавця. Але роботодавець, якщо є така можливість, може й надати працівнику щорічну основну відпустку в повному обсязі.

Також, якщо відпустка за тривалістю є більшою, ніж 24 календарні дні, то невикористані дні відпустки можуть бути використані працівником після припинення або скасування воєнного стану. За дні невикористаної відпустки роботодавець може надати відпустку без збереження заробітної плати. Також Законом № 2136-IX визначено право роботодавця відмовити працівникові у надання невикористаних днів щорічної відпустки у період воєнного стану.

Ще одне обмеження права на відпустку працівника на період воєнного стану передбачено ч. 2 ст. 12 Закону № 2136-IX, де зазначено, що: «У період дії

воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення)» [2].

Отже, аналізуючи відповідну правову норму, можемо зазначити, що Закон № 2136-IX все ж таки, передбачив для роботодавця можливість відмовити працівнику у наданні щорічної відпустки, але не усім працівникам, але лише тим, які виконують роботи на об'єктах критичної інфраструктури, працюють на виробництві оборонних товарів, або виконують мобілізаційне завдання.

Щодо гарантій реалізації працівником права на щорічну відпустку, слід зазначити, що законодавцем було залишено гарантії права на відпустку для вагітних жінок та жінок, які доглядають дитину до трьох років. Цим категоріям працівників роботодавець не вправі відмовити у наданні відповідного виду відпусток. Також законодавцем передбачено гарантії реалізації права на відпустку без збереження заробітної плати, а саме роботодавець за проханням працівника може надати йому відпустку без збереження заробітної плати та без обмежень строку, який визначений у Законі України «Про відпустки», а саме 30 календарних днів на рік. Тобто з цього випливає, що роботодавець може надати й на довший строк відпустку, ніж 30 календарних днів.

Також Законом встановлено певні гарантії права на відпустку для працівників, які виїхали закордон. А саме: ч. 4 ст. 12 Закону № 2136-IX передбачено, що: У період дії воєнного стану роботодавець за заявою працівника, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, в обов'язковому порядку надає йому відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки» [2]. З аналізу відповідної статті, можемо зробити висновок, що законодавець не надав альтернативи роботодавцю у виборі його дій: надавати чи не надавати відпустку, а чітко зазначив обов'язок роботодавця надати працівникові, який знаходиться за кордоном відпустку без збереження заробітної плати, але з обмеженням строку такої відпустки – не більше 90 календарних днів.

Як підсумок зазначемо, що хоча трудове законодавство за останні роки й зазнало численних змін, які відбулися шляхом внесення ряду нових положень у чинне трудове законодавство, а також шляхом прийняття нових законів України: Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352, проте вони лише частково врегулювали проблеми, що виникли у сфері трудових відносин, так вони були дещо пом'якшені, але пасивна роль держави в регулюванні трудових відносин все одно робить працівників уразливими перед недобросовісними роботодавцями.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційний вісник України. 2022 р., № 46, стор. 16, стаття 2497, код акта 111724/2022.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-ІХ. Офіційний вісник України. 2022 р., № 31, стор. 40, стаття 1634, код акта 110863/2022.

КОСТЮЧЕНКО Олена

*доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник
відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-
правових експертиз Національної академії наук України*

ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАТТІ 43 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 43 Конституції України реалізацію права на працю необхідно розглядати як конституційне право людини і громадянина, що за змістом охоплює: можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується; рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб; заборону примусової праці; право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється; захист від незаконного звільнення; право на своєчасне одержання винагороди за працю [1].

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 зазначив, що «визначене статтею 43 Конституції України (254к/96-ВР) право на працю Конституційний Суд України розглядає як природну потребу людини своїми фізичними і розумовими здібностями забезпечувати своє життя. Це право передбачає як можливість самостійно займатися трудовою діяльністю (індивідуально-трудова діяльність, фермерство тощо), так і можливість працювати за трудовим договором чи контрактом» (абз. 3 п. 6.1.1. мотивувальної частини) [2]. У Рішенні Конституційного Суду від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007 наголошується, що «конституційне право громадян на працю означає можливість кожного заробляти собі на життя працею, вільно вибирати професію чи спеціальність відповідно до своїх здібностей і бажань, реалізовувати свої бажання щодо зайняття працею за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності або самостійно забезпечувати себе роботою» (абз. 2 п. 3.1. мотивувальної частини) [3]. Тобто реалізація права на працю забезпечується різними організаційно-правовими формами суспільно корисної праці.

Варто зазначити, що однією з найбільш поширених організаційно-правових форм реалізації права на працю є трудові правовідносини, які знайшли своє законодавче врегулювання у трудовому законодавстві України, де Кодекс законів про працю України виступає основним законодавчим актом. До інших організаційно-правових форм реалізації права на працю в Україні щонайменше необхідно віднести: підприємницьку діяльність; самозайнятість; незалежну професійну діяльність; проходження державної служби, як один з видів трудової діяльності; творчу діяльність на підставі авторських договорів; виконання робіт чи надання послуг відповідно до цивільно-правових договорів тощо.

Наведене свідчить, що реалізація права на працю як конституційне право людини і громадянина містить широкі правові можливості щодо реалізації здібностей до праці, які деталізуються й конкретизуються у різних галузях права. Тобто реалізувати своє право на працю громадяни можуть шляхом: 1) укладення трудового договору (контракту); 2) здійснення підприємницької діяльності; 3) самозайнятості; 4) незалежної професійної діяльності; 5) здійснення творчої діяльності за авторським договором; 6) вступу на державну службу або службу в органах місцевого самоврядування; 7) укладення договору про виконання робіт; 8) укладення договору про надання послуг.

Водночас, суспільно корисна праця у різних сферах діяльності не завжди регулюється трудовим законодавством або передбачає його субсидіарне застосування. При цьому сама природа праці не відрізняється від праці працівників, які працюють за трудовими договорами (контрактами). Розглянемо такі випадки. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року в частині третій статті 6 «Склад Кабінету Міністрів України та статус його членів» закріплює, що «посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу». При цьому, стаття 54 «Умови оплати праці та відпустки членів Кабінету Міністрів України» визначає, що «1. Умови оплати праці членів Кабінету Міністрів України визначаються відповідно до законодавства. 2. Члени Кабінету Міністрів України мають право виключно на щорічну відпустку тривалістю тридцять календарних днів» [4]. Водночас, деталізація щодо правових умов оплати праці чи порядку надання відпусток на кшталт трудового законодавства у даному Законі відсутня. У багатьох інших питаннях щодо організації праці членів Кабінету Міністрів України регулювання невідоме, що неможна визнати вірним.

Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року в частині третій статті 5 «Правове регулювання державної служби» закріплює, що «дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, не врегульованих цим Законом» [5]. Тобто при проходженні державної служби врегулювання питань пов'язаних із організацією праці державних службовців регулюється спеціальними нормами, і тільки у випадку, коли окремі питання не врегульовані цими нормами здійснюється субсидіарні застосування трудового законодавства.

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року в частинах першій та п'ятій статті 14. «Працівники Державного бюро розслідувань» закріплено, що «1. До працівників Державного бюро розслідувань належать особи рядового і начальницького складу, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір (контракт) із Державним бюро розслідувань. 5. Трудові відносини працівників Державного бюро розслідувань регулюються цим Законом (у частині переведення працівників Державного бюро розслідувань на нижчі або рівнозначні посади та звільнення осіб рядового та начальницького складу), законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На державних службовців Державного бюро розслідувань поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади державних службовців Державного бюро розслідувань відносяться до відповідних категорій посад державної служби в порядку, встановленому законодавством» § 6 § . У даному Законі до працівників (одного з основних суб'єктів трудового права) віднесено різні категорії працюючих, які «змішані» під правовим статусом працівник, і на яких поширюється одночасно і трудове законодавство і законодавство про державну службу. Такий підхід взагалі не дає уявлення про те, яке законодавство є пріоритетним для того чи іншого працівника.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року в частині першій статті «Працівники Національного бюро» закріплює, що «1. До працівників Національного бюро належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро». Частина сьому цієї статті закріплює, що «7. Трудові відносини працівників Національного бюро регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами (контрактами). На спеціалістів Національного бюро, які не мають спеціальних звань, поширюється дія Закону України «Про державну службу». Посади спеціалістів Національного бюро відносяться до відповідних категорій посад працівників апарату міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, їх територіальних органів у порядку, встановленому законодавством» § 7§. Наведене демонструє специфіку категорій працівників у Національному антикорупційному бюро України, але не вказує на ті умови праці які б мали бути покладені в основу диференціації умов праці відповідно до підходів визначених у трудовому праві.

Також необхідно звернути увагу на те, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року в частині першій статті 1 «Дія норм законодавства про працю в умовах воєнного стану» закріплює, що «Цей Закон визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які

працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (далі - працівники), у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [8]. Тобто цей закон доводить, що за своєю правовою природою несамостійна праця людини і громадянина, в процесі реалізації права на працю, може бути врегульована на основі «єдності та диференціації правового регулювання праці» без фрагментарного нагромадження законодавства з питань праці для окремих категорій працівників.

Своєю чергою, предметом трудового права є як трудові та тісно пов'язані з ними відносини або як індивідуальні трудові та колективні трудові відносини, що не дає відповіді на питання щодо сфери дії трудового права, але через предмет можна визначити коло осіб, несамостійна праця яких охоплюється дією норм трудового права закріплених у законах, підзаконних актах, актах соціального діалогу, колективних договорах, локальних актах тощо. Водночас наведені приклади Законів, що регулюють діяльність окремих органів державної влади вказують на звуження кола суб'єктів на яких поширюється трудове право, а законодавство про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану переконливо доводить, що у законодавця є усвідомлення того, що трудові відносини працівників, проходження державної служби, служба в органах місцевого самоврядування за своєю природою є трудовими відносинами.

Отже, нормативні тенденції щодо виведення з під дії норм трудового права окремих категорій працівників є помилковим. Несамостійна особиста праця людини і громадянина повинна врегульовуватися трудовим правом, а особливості правового регулювання праці, з урахуванням специфіки роботи, повинні бути визначені на основі єдності та диференціації правового регулювання несамостійної праці.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішенні Конституційного Суду України від 29.01.2008 року № 2-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-08#Text>
3. Рішенні Конституційного Суду України від 16.10.2007 року № 8-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-07#Text>
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. Відом. Верхов. Ради України. 2014. № 13. Ст.222.
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2016. № 4. Ст.43.
6. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. Відом. Верхов. Ради України 2016. № 6. Ст.55.
7. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Відом. Верхов. Ради України. 2014. № 47. Ст.2051.
8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. Голос України від 23.03.2022. № 64.

ЩОДО ПРИРОДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ ОСІБ, ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ

«У лавах Збройних сил України до початку повномасштабної війни з росією було близько 261 тисяч осіб, з урахуванням цивільних. На сьогоднішній день, за словами міністра оборони Олексія Резнікова, лише у ЗСУ налічується приблизно 700 тисяч осіб, а весь сектор безпеки та оборони охоплює до мільйона українців на порядку денному питання забезпечення національної безпеки, її складової – воєнної безпеки, реалізація яких покладається на військовослужбовців, поліцейських» [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що чисельність військовослужбовців зросла більше ніж у 2 рази. І очевидно, що у період дії особливого режиму воєнного стану, вона буде зростати ще.

Відповідно, буде зростати і кількість соціальних ризиків даних осіб, що зумовлює необхідність активної роботи із напрацювання правової бази соціального захисту військовослужбовців.

І у даному випадку, до такого обов'язку держави веде не тільки зміна цифр у прогресії, а той обов'язок держави і суспільства, який виникає внаслідок боргу перед військовослужбовцями, які ціною власних здоров'я і життя захищають кожен мить Україну та її населення від російських загарбників. Відповідно, дані реалії і визначають необхідність соціального захисту даних осіб та їх членів сім'ї, зокрема через засоби системи пенсійного забезпечення.

Соціальний захист є невід'ємним атрибутом, константою сучасної держави, яка існує для людини. Українська держава відноситься до таких держав, бо у ст.3 Конституції України визначила, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2, ст.3].

Також Конституція закріплює і право на соціальний захист. «Піднесення зазначеного права на конституційний рівень уже означає його непересічність і надзвичайну актуальність для нашого суспільства» [3, с.109] .

Ст. 46 Конституції України визначає: «Громадяни мають право на соціальний захист, що містить право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2].

Тобто у даній нормі містяться деякі, найбільш поширені, соціальні ризики – «особливі стани людського організму, які перешкоджають реалізації можливості здійснювати право на працю, скрутні умови, що позбавляють

можливості отримувати легальні доходи внаслідок втрати годувальника тощо, які закон визначає підставами для розповсюдження на осіб, які в них опинились, соціального захисту, що, в свою чергу, є можливим завдяки реалізації звернення таких осіб до компетентних державних органів та призначення їм соціальної допомоги та відповідні соціальні права таких громадян» [4, с.199] .

Тому варто цілком погодитись із думкою С.М. Синчук, В.В. Яструбецького, що «проголошене як конституційне, право людини на соціальний захист пов'язують із виникненням потреб у матеріальному забезпеченні, соціальних послугах, реабілітаційних заходах тощо, зумовлених соціальними ризиками» [5, с. 90].

Право на пенсійне забезпечення є різновидом права на соціальний захист. При чому М.Б. Стецьків слушно наголошує на спеціальному характері пенсійного забезпечення громадян України, що перебувають на службі у Збройних Силах України та членів їхніх сімей, спираючись, зокрема, на конституційні засади (ч. 5 ст. 17 Конституції України)» [6, с.270].

У переліку Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» простежується думка законодавця, яка обґрунтовує чому саме ці особи були відокремлені для спеціального напрямку пенсійного забезпечення. Коло цих осіб у напрямі соціального законодавства формувалося за ознакою їх минулої професійної діяльності. Ця діяльність пов'язана із забезпеченням національної безпеки та оборони нашої країни, правопорядку, захисту життя і здоров'я громадян, приватної, колективної та державної власності від пожеж, підтримання належного рівня пожежної безпеки на об'єктах і в населених пунктах, а також це навчальна, медична і науково-дослідна діяльність працівників визначених у даному законі установ [7, ст.1].

Преамбула цього закону зазначає, що «закон має на меті реалізацію особами, які мають право на пенсію за цим Законом, свого конституційного права на державне пенсійне забезпечення у випадках, передбачених Конституцією України та цим Законом, і спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення зазначеної категорії громадян України» [7].

Аналіз правових норм, що регламентують дане питання, дозволяє зробити висновок, що природа пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, прирівняних до них, полягає у державному обов'язку, у визначених спеціальним законом випадках, коли особа цього потребує за об'єктивними причинами, надати їй за певними умовами, пов'язаними із її минулою трудовою діяльністю, соціальну допомогу, яка дозволить їх забезпечити себе засобами для існування, що забезпечить життєдіяльність людини у скрутних ситуаціях, визначених у якості соціальних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Як змінювалась чисельність Збройних Сил України. Аналітичний портал «Слово і діло». URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny>.

2. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Коваленко О.О. Концепт «право на соціальний захист» Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди «Право». Х. 2023. Вип.37. С.107-112. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/12467>.

4. Коваленко О.О. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них, як різновид соціального захисту. Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди «Право». Х. 2024. Вип. 39. С. 198-204. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14811>.

5. Синчук, С. М., Яструбецький В.В. Соціальний захист працівників як об'єкт соціального захисту. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (35), 88-95. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/688>.

6. Стецьків М.Б. Законодавче регулювання пенсійного забезпечення звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №2. С.270-273. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/61.pdf.

7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб. Закон України від 09.04.1992р. № 2262-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.

КОЛЕСНИК Тетяна

завідувач кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9167-4072>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ БЕЗ БАР'ЄРІВ:

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Права людини у сфері праці є основоположними правами, що визнані як такі міжнародною та національною спільнотою, що передбачає їх визнання і захист як основний обов'язок держави. З реалізацією права на працю пов'язується задоволення основних потреб людини. Тому сьогодні забезпечення реалізації права на працю і захисту громадян від безробіття є однією з основних проблем в Україні.

Якщо раніше працівникам було складно знайти роботу, то у 2024 році вже роботодавці зіткнулися з проблемою пошуку працівників. За оцінками Інституту

демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, наразі в країні 1,3 – 1,5 млн. безробітних, які теж можуть стати до роботи, якщо з'являться відповідні вакансії. Причому йдеться про безробітних у визначенні Міжнародної організації праці, тобто про людей, які не мають роботи, але активно її шукають [1]. У серпні, за даними системи управління наймом (СУН) Work.ua, роботодавці опублікували 102 748 вакантних пропозицій. З урахуванням тенденції «кадрового голоду» роботодавці готові працювати з кандидатами без досвіду – таких вакансій понад 36 тисяч. Слід констатувати, що значно зросла частка вакансій для людей з інвалідністю, студентів, ветеранів та пенсіонерів. Статус безробітного станом на початок вересня в Україні офіційно мають 106 659 осіб. Ці цифри вражають, оскільки значний відсоток категорії безробітних осіб становлять особи з вадами здоров'я працездатного віку.

Сьогодні питання реалізації права на працю без бар'єрів є нагальним для українського суспільства. Після початку повномасштабного вторгнення, коли внаслідок воєнних дій збільшилася кількість людей з інвалідністю, як серед військових, так і серед цивільних воно стало особливо важливим. За останніми статистичними даними у 2023 році кількість людей з інвалідністю збільшилася орієнтовно на 27 тисяч. За офіційними даними Міністерства соціальної політики сьогодні в Україні нараховується понад 3 мільйони людей з інвалідністю. Нажаль, цифри говорять самі за себе – значний відсоток населення країни має інвалідність, і кількість таких людей зростає щоденно у зв'язку з військовим конфліктом у кожному регіоні.

Принагідно зазначити, що право осіб з інвалідністю на працю нарівні з іншими регламентується, як на міжнародному так і національному рівні. Відповідно до ст.27 Конвенції про права осіб з інвалідністю – «воно включає право на отримання можливості заробляти собі на життя працею, яку особа з інвалідністю вільно вибрала чи на яку вона вільно погодилась, в умовах, коли ринок праці та виробниче середовище є відкритими, інклюзивними та доступними для осіб з інвалідністю» [2]. До основоположних соціальних прав людей з інвалідністю слід віднести право на соціальний захист (соціальне забезпечення); право на соціальне страхування; право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї; право на охорону здоров'я, у тому числі на медичне страхування; право на реабілітацію та адаптацію; право на працю, у тому числі право на зайнятість та працевлаштування [3, с. 9-10], та інші права і свободи, що гарантуються державою.

З метою залучення фахівців з інвалідністю до ринку праці у 2023 році було запроваджено Програму надання компенсації роботодавцям витрат на облаштування робочих місць для людей з інвалідністю (далі – Програма) в рамках проекту Міністерства економіки України та Державної служби зайнятості «Робота безбар'єрів», який реалізується на виконання Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні [4].

Як зазначила заступниця Міністра економіки України Тетяна Бережна: «Наше завдання – змінити свідомість українських роботодавців та працівників з інвалідністю. Аби на співбесіді і робітник, і фахівець чітко знали про таку опцію від держави, а інвалідність ні в якому разі не ставала перешкодою для роботи. А

ще ця програма – інвестиція в загальну інклюзивність підприємств. Адже робітник з інвалідністю може змінити місце роботи, а створені умови – залишаться. Міністерство економіки України розраховує, що через певний час, завдяки програмі компенсації, більшість українських підприємств будуть інклюзивними».

Реалізація Програми передбачає компенсацію витрат роботодавців на придбання спеціальних меблів, устаткування, поручнів, підйомних платформ для робочих місць, відповідних пристроїв для захисту очей з метою забезпечення належних і комфортних умов праці на робочому місці для людей з інвалідністю. Ключовим завданням Програми є руйнація усталених стереотипів про те, що створити інклюзивне робоче місце є неможливим. Програма розрахована на залучення працівників, які мають I та II групу інвалідності. За облаштування робочих місць у разі працевлаштування особи з інвалідністю I групи передбачена компенсація роботодавцю у розмірі 106, 5 тис. грн. (15 мінімальних заробітних плат), для особи з інвалідністю II групи передбачена компенсація роботодавцю у розмірі 71 тис. грн. (10 мінімальних заробітних плат).

Враховуючи всі суб'єктивні і об'єктивні чинники в умовах воєнного стану ми чітко розуміємо, що маємо продовжити будувати інклюзивне суспільство – це потребує консолідації зусиль та вироблення спільного плану дій державних інституцій та роботодавців для економічної стабільності та максимального залучення потенційних працівників до різних сфер. З урахуванням висвітленої проблематики необхідно:

по-перше, посилити тристоронню співпрацю у вирішенні окресленої проблематики шляхом ефективного соціального діалогу у механізмі взаємодії Уряду, роботодавців та осіб з інвалідністю для досягнення спільної мети – економічного відновлення держави;

по-друге, розробити регіональні програми зайнятості з урахуванням попиту та пропозиції на період воєнного стану, що сприятиме реалізації програми Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні та досягненню кар'єрного розвитку осіб з інвалідністю у відповідних сферах.

Список використаних джерел:

1. Чи справді Україну спіткав кадровий голод і звідки державі брати мільйони працівників. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10>
2. Про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. Костюк В.Л. Новації концепції соціально-правового статусу осіб з інвалідністю: науково-теоретичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 1(17). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18kvlna.pdf>.
4. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА УЧАСНИКІВ КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Практика вказує, що на сьогодні доля командитного товариства в підприємницькій діяльності доволі незначна. На наш погляд, всяріч у тій самій відповідальності, яка визначена ЦК для повних учасників командитного товариства. Адже, коли над тобою висить сокира, що ти свідомо несеш відповідальність всім своїм майном, то це, служить, мабуть, кращим застереженням для підприємців [1, с. 3].

Тобто виникають обґрунтовані питання для детальнішого вивчення такої форми організації середнього і малого бізнесу як командитні товариства [2].

Метою даної роботи є дослідження основних положень українського законодавства, що закріплюють нормативно-правове становище командитних товариств, визначення доцільності їх використання в підприємницькій діяльності, та внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України про командитні товариства.

Командитне товариство (commandant – фр., командувати, розпоряджатися, панувати; commendere – лат., доручати) інакше в дореволюційний час і в першіроки радянської влади в літературі називали «товариством на вірі» [2].

Діючий ЦК України статтею 133 ЦК визначає, що командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства [2].

Найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство». Якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства. До командитного товариства застосовуються положення про повне товариство [3].

Повні учасники здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, управління товариством і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Якщо у командитному товаристві беруть участь

два або більше повних товаришів, то вони несуть солідарну відповідальність щодо боргів товариства. Функції вкладників полягають в наданні товариству певного капіталу в обмін на участь в прибутках товариства, а їх відповідальність обмежується вкладом у майні товариства [4].

Командитне товариство виникає у тих випадках, коли повні учасники не в змозі власними зусиллями сформувати необхідний для діяльності товариства капітал. Саме для акумулювання такого капіталу в склад товариства допускаються вкладники, але без права управління товариством. Статутний фонд в командитному товаристві не формується, вклади учасників становлять складений капітал (майно товариства, зазначене в установчому договорі), розмір і порядок формування якого визначаються самими учасниками [4].

Крім того, стаття 135 ЦК України визначає правовий статус повних учасників командитного товариства та їх відповідальність за зобов'язаннями товариства. Особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві. Повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства. Повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства. Сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу повного товариства [3].

Командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Засновницький договір підписується усіма повними учасниками. Засновницький договір командитного товариства має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників. Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені цією статтею для командитного товариства [3].

Управління діяльністю командитного товариства здійснюється повними учасниками у порядку, встановленому цим Кодексом для повного товариства. Вкладники не мають права брати участі в управлінні діяльністю командитного товариства та заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства. Вкладники командитного товариства можуть діяти від імені товариства тільки за довіреністю [3].

Командитне товариство ліквідується при вибутті усіх вкладників. Повні учасники мають право у разі вибуття всіх вкладників перетворити командитне товариство у повне товариство. Командитне товариство не зобов'язане ліквідуватись, якщо в ньому залишаються хоча б один повний учасник і один вкладник. У разі ліквідації командитного товариства, після розрахунків з кредиторами, вкладники мають переважне право перед повними учасниками на одержання вкладів у порядку та на умовах, встановлених ЦК і засновницьким договором (меморандумом). За недостатності коштів товариства для повного

повернення вкладникам їхніх вкладів наявні кошти розподіляються між вкладниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі товариства [3,4].

Таким чином, усього 7 статей ЦК України присвячені командитному товариству і, ми вважаємо, що цього просто недостатньо. Перш за все, хотілося б звернути увагу на такий недолік в законодавстві як – різний характер відповідальності учасників товариства. Так, для повних учасників, по-перше, це 1)ведення справ за принципом – один за всіх і всі за одного, а по-друге, 2) встановлення додаткової, солідарної, а по суті, необмеженої відповідальності повних учасників товариства всім своїм майном [5, с. 64].

В той же час для вкладників, які, на відміну від повних учасників, після сплати ними своїх внесків, по-перше, 1)не несуть додаткової відповідальності за зобов'язаннями товариства своїм майном, по-друге, 2)не беруть участі в управлінні справами товариства, але при цьому, по-третє, 3)зобов'язані брати майнову участь у товаристві в розділі прибутку товариства відповідно до розмірів своїх часток (внесків); по-четверте, 4)мають право вимагати першочергового (перед повними учасниками) повернення внеску в разі ліквідації командитного товариства [5, с. 67-68].

Крім того, для учасників командитного товариства ЦК встановлені деякі обмеження [6].

Так, що стосується повних учасників: по-перше, 1)особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві; по-друге, 2)повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства; по-третє, 3)повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства [2].

Крім того, законодавець встановив обмеження щодо участі вкладників в управлінні діяльністю товариства: по-перше, 1)вони не мають права брати участь в управлінні і, по-друге, 2)їм заборонено заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства [6].

Знов таки, що стосується повних учасників, то їх особливе становище позначається також в найменуванні товариства, яке не повинне відображати імена вкладників [7, с. 181].

Таким чином, можна сказати, що правове становище учасників командитного товариства практично не досліджене. Ми вважаємо, що притягнення повних учасників командитного товариства до додаткової субсидіарної відповідальності не завжди можливо, адже: фінансовий стан учасників командитного товариства, наявність у них ліквідного майна як на момент створення товариства, так і надалі ніким не контролюється, а тому такого майна в нього може просто «не бути» і платити борги товариства буде нічим.

Крім того, необмежена відповідальність учасників за боргами товариства не виправдана перевагами господарювання у цій організаційно-правовій формі.

Список використаних джерел:

1. Господарське законодавство України: практика і перспективи розвитку в контексті європейського вибору: Зб. наук. пр.Д.: Південь-Схід, 2005. 104 с.

2. Аналіз правового становища командитного товариства за законодавством України. URL: <http://www.apdp.in.ua/v33/54.pdf>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 133.
4. Командитне товариство. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19452/#:~:text=1
5. Цивільний кодекс України: Коментар. 2-е вид. / Під заг. ред. Є.О. Харитонов. Х.: Одиссей, 2004. Т. 1. С. 189-200.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України // Кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В.К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. 143 с.
7. Господарське право: посібник. В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін і ін.; Під заг. ред. В.К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2002. 311 с.

МЕЛЬНИК Костянтин

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8960-0234>, e-mail: melnik_k.u@ukr.net

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Оплата праці є однією з основних умов праці, від розміру якої, передусім, залежить вибір фізичною особою того чи іншого виду трудової діяльності, зацікавленість працівника в результатах праці, а також рівень забезпечення життєдіяльності працівника та його сім'ї. Розуміючи важливість оплати праці для працівника національний законодавець передбачив низку юридичних гарантій прав працівників у відповідній сфері, зокрема встановив розмір мінімальної заробітної плати та юридичну відповідальність різних видів за порушення законодавства у сфері оплати праці.

На рівні закону правове регулювання оплати праці працівників підприємств, установ, організацій здійснюється, передусім, главою VII «Оплата праці» Кодексу законів про працю України та Законом України «Про оплату праці». Оплата праці поліцейських регулюється Законом України «Про Національну поліцію», у якому передбачена лише одна стаття з вказаного приводу (ст. 94 «Грошове забезпечення поліцейських»).

Одразу відмічу, що у спеціальному законодавстві, яке регулює проходження служби у Національній поліції України, застосовується термін «грошове забезпечення» замість терміну «оплата праці», яким оперує трудове законодавство. Такий стан, вважаю, сприяє неправильному розумінню законодавчих норм та хибному сприйняттю законодавчої термінології.

Стосовно змісту ст. 94 Закону України «Про Національну поліцію» відзначу, що вона складається з шести частин, перші дві з яких мають відсильний характер. У частині 1 ст. 94 Закону встановлюється, що поліцейські отримують грошове забезпечення, розмір якого визначається Кабінетом Міністрів України залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання. Частина 2 ст. 94 Закону передбачає, що порядок виплати грошового забезпечення визначає Міністр внутрішніх справ України.

На виконання вказаних норм прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» № 988 від 11.11.2015 р. та Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських» № 260 від 06.04.2016. Перший документ встановив структуру грошового забезпечення поліцейських та розміри його структурних елементів. У другому було продубльовано вищезазначені положення, а також передбачено порядок та умови виплати грошового забезпечення поліцейських.

Вважаю дублювання розмірів структурних елементів грошового забезпечення поліцейських у Наказі МВС України № 260 недоцільним та таким, що переобтяжує вказаний документ надлишковими нормами, які і так діють. Законом України «Про Національну поліцію» визначено, що розмір грошового забезпечення поліцейських визначається Кабінетом Міністрів України, що і було зроблено у Постанові КМУ № 988.

Також слід звернути увагу на те, що основне правове регулювання такої важливої складової трудових правовідносин поліцейських як оплата праці здійснюється підзаконними актами. У ст. 94 Закону України «Про Національну поліцію» окрім вищезазначених відсильних норм, передбачені норми стосовно: особливостей грошового забезпечення поліцейських, які тимчасово проходять службу за межами України, та поліцейських, що відряджені до інших органів державної влади, установ, організацій, і які прикомандировані; збереження виплат грошового забезпечення поліцейським, захопленим у полон або взятим у заручники, а також інтернованим у нейтральні держави або зниклим безвісти за особливих обставин та виплати його членам сім'ї такого поліцейського.

З огляду на вищезазначене, вважаю, що стан правового регулювання оплати праці поліцейських потребує поліпшення. Для цього існує необхідність:

- здійснити уніфікацію законодавчих термінів, замінивши термін «грошове забезпечення» у спеціальних нормативно-правових актах на термін «оплата праці»;
- доповнити Закон України «Про Національну поліцію» розділом з назвою: «Оплата праці поліцейських» у якому викласти структуру, умови та гарантії оплати праці поліцейських, зокрема встановити мінімальний розмір оплати праці поліцейських за категоріями посад (молодшого, середнього та вищого складу поліції) у кратному відношенні до мінімальної заробітної плати;

- викласти назву Постанови КМУ № 988 у наступній редакції: «Про розміри оплати праці поліцейських Національної поліції» і присвятити її зміст лише розмірам структурних елементів оплати праці поліцейських;

- викласти назву Наказу МВС України № 260 у наступній редакції: «Про затвердження Порядку оплати праці поліцейських Національної поліції» та видалити з Наказу норми щодо розмірів структурних елементів оплати праці поліцейських, залишивши у ньому норми, які стосуються лише порядку оплати праці поліцейських.

ПОДОРОЖНИЙ Євген

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права ННІ І Харківського національного університету внутрішніх справ, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1677-1937>
e-mail: zhenya3455@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ

Серед великої кількості проблемних аспектів трудового права і законодавства України є питання правового регулювання окремих категорій працівників. У світлі досліджуваної проблематики можемо говорити про те, що «окремі категорії працівників» – це найменші працівники, для яких чинним законодавством, в силу їх фізіологічних та соціальних (в тому числі професійних) властивостей (характеристик, ознак, рис), передбачені додаткові гарантії та (або) пільги, якісь інші переваги в умовах праці порівняно із звичайними працівниками, а в деяких випадках і підвищені вимоги щодо їх відповідальності.

У яких же саме аспектах реалізації права на працю окремими категоріями працівників проявляється особливості правового регулювання? Аналіз чинного законодавства України, що регулює трудові та тісно пов'язані із ними відносини, дозволяє виокремити наступні аспекти реалізації права на працю окремими категоріями працівників, що підпадають під диференційоване регулювання: по-перше, це порядок прийому на роботу та укладання трудового договору. Наприклад, для прийняття на роботу неповнолітньої особи необхідно враховувати ряд додаткових вимог (особливо, якщо такій особі лише 14 років) як то: дозвіл від одного із батьків, заборона встановлення випробування тощо. Також можна відмітити статтю 184 КЗпП України, в якій закріплена заборона відмови жінкам у прийнятті на роботу і заборона зниження їм заробітної плати з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям – за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю [15]; по-друге, встановлення особливих вимог щодо режиму роботи, використання робочого часу та часу відпочинку (для прикладу, згідно статті 55 КЗпП України робота жінок в нічний час не допускається, за винятком випадків, передбачених статтею 175 цього Кодексу. Робота осіб з інвалідністю у нічний час допускається лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям стаття 172 [1]; по-третє, відпустки

(наприклад, особам з інвалідністю I і II груп надається щорічна основна відпустка тривалістю 30 календарних днів, а особам з інвалідністю III групи – 26 календарних днів [2]; по-четверте, умови праці (наприклад, забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних з санітарним та побутовим обслуговуванням)[3]); по-п'яте, оплата праці; по-шосте, переведення на іншу роботу (забороняється тимчасове переведення на іншу роботу вагітних жінок, жінок, які мають дитину з інвалідністю або дитину віком до шести років, а також осіб віком до вісімнадцяти років без їх згоди, навіть за наявності виключних обставин, передбачених ч. 2 статті 33 КЗпП України) [1]; по-сьоме, гарантії при звільненні (наприклад обмеження можливостей роботодавця щодо розірвання трудового договору за його ініціативою з такими категоріями найманих працівників як: вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років, одинокі матері при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю [1]; по-восьме, юридична відповідальність (наприклад, розширений перелік дисциплінарних стягнень).

Отже, резюмуючи можна відзначити, що правове врегулювання реалізації права на працю окремими категоріями найманих працівників, є необхідною умовою безперешкодного доступу і включення осіб, як мають певні специфічні фізіологічні та (або) соціальні риси, що вважаються юридично значущими, до загального правового простору в межах якого виникають, розвиваються, змінюються та припиняють відносини з використання найманою праці. Єдність правового регулювання забезпечує недискримінаційний підхід до забезпечення різним фізичним особам можливості реалізувати свої здібності та здатності до праці через укладання трудового договору. Однак відсутність дискримінації та уніфікація прав і обов'язків найманих працівників ще не означає, що застосований підхід до врегулювання є справедливим і виправданим за певних умов та обставин. Саме через це і потрібна диференціація правового регулювання, яка дозволяє врахувати особливості зазначених працівників, і забезпечити їм справедливі умови праці та належний захист відповідно до їх можливостей і потреб, обумовлених зазначеними особливостями. Слід констатувати, що сьогодні принцип єдності та диференціації досить активно застосовується у врегулюванні питання реалізації права на працю окремих категорій працівників. Втім це не означає, що тут немає проблем, вирішення яких було б доцільним почати із закріплення цього принципу та викладення його змісту в основному галузевому законі, а також із визначення поняття «окремі категорії працівників».

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про праці України / затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

4. Подорожній, Є. Ю. (2023) «Єдність і диференціація правового регулювання реалізації права на працю окремих категорій працівників», *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, Вісник ХНУВС* 102(3 (Part 1), с. 81-90.

РЯБЧЕНКО Юрій

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу Державного податкового
університету*

ДО ПИТАННЯ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ЗАТВЕРДЖЕННЯ СУДОМ МИРОВОЇ УГОДИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1. Укладення сторонами мирової угоди та затвердження її судом є підставою для закриття провадження у справі (п. 5 ч. 1 ст. 255 ЦПК України).

Ухвала про затвердження мирової угоди (п. 11 ч. 1 ст. 353 ЦПК України) та ухвала про закриття провадження у справі (п. 15 ч. 1 ст. 353, п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України) мають різний правовий режим як об'єкти оскарження, оскільки перша може бути оскаржена тільки в апеляційному порядку, а друга - як в апеляційному, так і в касаційному.

З огляду на викладене, затвердження судом мирової угоди з одночасним припиненням провадження у справі за своєю сутністю не є одноактною (нерозривною) процесуальною дією і має розглядатися як два самостійних акти: затвердження мирової угоди; припинення провадження.

Оформлення зазначених актів одним процесуальним документом, а саме ухвалою про затвердження мирової угоди (ч. 4 ст. 207 ЦПК України), не дає підстав вважати їх одним актом, оскільки вони відрізняються за своїми підставами та наслідками.

Відповідно, ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути об'єктом касаційного оскарження лише в частині закриття провадження у справі.

Таким чином, варто підтримати підхід, продемонстрований Верховним Судом у справах № 2-1855/12, № 759/6865/19, № 758/9905/15-ц, відповідно до якого ухвала суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди в частині закриття провадження у справі підлягає касаційному оскарженню на підставі пункту 15 частини першої статті 353 ЦПК України.

2. У постановах колегії суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12.06.2018 р. у справі № 908/1604/17 та від 05.03.2019 р. справі № 917/1564/17 наведено позицію, що затвердження судом мирової угоди із одночасним припиненням провадження у справі є одноактною (нерозривною) процесуальною дією. Водночас, у цих справах первинним предметом судового розгляду була недійсність мирових угод як правочинів (матеріально-правовий контекст), і залежно від цього вирішувались питання скасування судових ухвал, якими ці мирові угоди були затверджені.

У справах № 2-394/11 та № 2-283/09 Верховний Суд у складі колегій суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку про можливість перегляду справи в суді касаційної інстанції з підстав оскарження ухвали суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди.

Втім, у цих справах об'єктом касаційного оскарження є не ухвала суду першої інстанції про затвердження мирової угоди (п. 2. ч. 1 ст. 389 ЦПК України), а постанова суду апеляційної інстанції, ухвалена за результатом оскарження ухвали суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди (п. 1. ч. 1 ст. 389 ЦПК України).

Таким чином, у зазначених справах висновки суду касаційної інстанції обумовлені специфікою предмету судового розгляду.

3. У справах № 642/3921/16, № 522/1401/19, № 641/2628/17, № 755/8998/17, № 452/2942/16-ц Верховний Суд виходив із того, що ухвала суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди не підлягає касаційному оскарженню в цілому, незалежно від факту закриття провадження у справі.

У зазначених справах суд касаційної інстанції, очевидно, виходить з розуміння ухвали про затвердження мирової угоди як єдиного процесуального документу, яким оформлюються два процесуальні акти (затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі).

Відповідно, оскільки в даному випадку ухвали про закриття провадження у справі не існує у вигляді окремого процесуального документа, то об'єктом оскарження розглядається виключно ухвала про затвердження мирової угоди, що й обумовлює зазначений висновок. Оцінюючи таку позицію, варто зважати, що на відміну від затвердження мирової угоди закриття провадження у справі є процесуальною дією, якою завершується судовий процес.

Як уявляється, саме з цієї причини законодавцем цілком слушно включено ухвалу про закриття провадження у справі до переліку ухвал, що підлягають касаційному оскарженню (п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України), на відміну від ухвали про затвердження мирової угоди (п. 11. ч. 1 ст. 353 ЦПК України).

З огляду на викладене, за такого підходу залишається відкритим питання щодо можливості реалізації права на касаційне оскарження ухвали про закриття провадження у справі, якщо вона постановлена у зв'язку із затвердженням судом мирової угоди.

ЩЕРБИНА Віктор

д.ю.н., професор, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

У контексті пошуку актуальних підходів до праворозуміння сьогодні висувається насамперед вимоги щодо його чіткої спрямованості на вирішення практичних соціальних проблем та завдань, що не можливо без тісної взаємодії правознавства з іншими соціальними дисциплінами – філософськими,

соціологічними, психологічними, етичними [1, с. 11]. М.І. Козюбра запропонував розширити загальну проблематику розуміння права, його ролі, значущості та можливостей шляхом виокремлення поряд із теоретичним (науковим) праворозумінням, яке складало пріоритетну тематику досліджень, таких специфічних його рівнів, як буденно-емпіричне та професійне праворозуміння. Останні більш тісно пов'язані з певним досвідом сприйняття та застосування права, особливостями правового менталітету та відображають належність до певного культурно-історичного типу суспільства [2, с. 30-34].

Уявляється, що саме зміна акцентів у поглядах на праворозуміння дозволить по-новому дослідити та з'ясувати зміст права на працю з урахуванням нинішнього етапу розвитку держави і суспільства в Україні.

Право на працю, його сутність, зміст та гарантованість – предмет тривалої наукової дискусії серед вітчизняних та зарубіжних учених. Поділяємо думку вчених про те, що в умовах ринкової економіки право на працю не може мати юридичного механізму реалізації, якщо його розуміти у тому значенні, в якому воно закріплювалося у соціалістичних конституціях: як право на отримання гарантованої роботи з оплатою праці за її кількістю і якістю (ч. 1 ст. 118 Конституції СРСР 1936 р., ч. 1 ст. 40 Конституції СРСР 1977 р.).

Частина 1 ст. 43 Конституції України [3] передбачає, що Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Конституційний Суд України розкриваючи зміст права на працю звертався як до інших положень ст. 43 Конституції, так й до інших положень Основного Закону.

Зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/1998 [4] Суд вперше розкрив зміст конституційного права на працю. Згідно до абз. 3 п. 4 мотивувальної частини цього Рішення, «зміст права на працю полягає у можливості кожної особи заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43 Конституції України). Це право забезпечується обов'язком держави створювати громадянам умови для повного його здійснення, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Однак це конституційне право громадянина не може пов'язуватись лише з певною формою трудового договору, який укладається громадянином відповідно до його волевиявлення».

Однак вже у Рішенні від 29 січня 2008 р. № 2-рп/2008 [5] Конституційний Суд України спробував більш ширше розкрити зміст права на працю і вказав на низку ключових положень, необхідних для тлумачення цього права.

Отже, якщо проаналізувати ці та інші рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення змісту права на працю, то ключовими ідеями, у наведених вище тлумаченнях права на працю, здійснених Конституційним Судом України, є такі:

- 1) право на працю закладено у самій людській природі;
- 2) право на працю є невідчужуваним правом кожної людини;
- 3) право на працю є можливістю заробляти собі на життя, і це право є не

від'ємним від самого права на життя;

4) право на працю пов'язане зі свободою особи працювати чи не працювати, а якщо вона обирає працю, то зі свободою вибору роду діяльності чи занять;

5) право на працю реалізується в умовах гарантування державою рівних можливостей у виявленні людиною своїх здібностей до праці, а не гарантування працевлаштування людини;

6) право на працю може бути реалізоване через різні форми залучення людини до суспільно-корисної діяльності, які тим чи іншим чином урегульовані нормами різних галузей права України.

Таким чином праця, в сучасному суспільстві, розглядається як соціокультурна та моральна цінність. Погляд на працю як благо, без якого втрачають сенс інші цінності, підвищує її значущість в аксіологічній ієрархії. Крім того, визначення її як можливості для себе і своїх близьких забезпечувати засоби для існування, ставить працю та її похідні на один рівень із такою цінністю як людське життя. Цю наукову позицію й закріпив Конституційний Суд України у рішеннях, які були наведені вище.

Однак, акценти зроблені Конституційним Судом України на свободі праці, свободі вибору видів діяльності, невідчужуваності цього права людини, «затьмарили» іншу частину змісту цього права, яке міститься як у ч. 2 ст. 43 Конституції України, так й у декількох міжнародних актах. На наш погляд, подібний підхід звужує зміст права на працю, яке первинно було закріплено у Загальній декларації прав людини 1948 р.

Розглядаючи право на працю, як конституційну цінність, необхідно виокремлювати такі його особливості:

1) конституційне право на працю є вищою цінністю, яка є похідною від вищого блага – праці;

2) конституційне право на працю – це складна за будовою цінність, його зміст складається з відносно самостійних конституційних цінностей вищого порядку та обумовлюються обраною формою реалізації конституційного права на працю (трудові відносини, державна служба, підприємницька діяльність тощо);

3) реалізація конституційного права на працю ґрунтується на прийнятті забезпечувальних заходів з боку суб'єктів державно-владних повноважень, особливо держави.

Саме останній аспект фактично не фігурує у рішеннях Конституційного Суду України щодо тлумачення права на працю.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Конституції України у підвалини українського конституційного ладу закладено такі принципи:

1) права і свободи людини (та їх гарантії) – це те, що становить зміст і спрямованість діяльності держави;

2) держава відповідає за свою діяльність перед людиною;

3) головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Україна проголошена соціальною державою, в якій людина, її життя і

здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава – для людини, а не навпаки. Саме такий зміст закладений в основу конституційних норм, які визначають загальнодержавну політику в соціальній сфері, забезпечують соціальну спрямованість економіки [6, с. 397]. Уявляється, що саме через ознаки соціальної держави, її основні соціальні функції, можна вірно витлумачити зміст права на працю у сучасному розумінні.

На наш погляд, ці конституційні положення в аспекті тлумачення права на працю означають наступне. По-перше, кореспонденцію прав і обов'язків громадянина і держави, а не пусте декларування конституційних прав громадян. По-друге, наявність зобов'язаної сторони у праві на працю – соціальної держави, для якої гарантованість виконання своїх соціальних обов'язків є сутністю її діяльності.

Висновки. Таким чином ключовою ознакою юридичних гарантій прав, у тому числі й соціально-економічних, виступає те, що це система засобів і механізмів, які нормативно передбачені та реально організаційно забезпечені відповідними суб'єктами діяльності. Частково така наукова позиція вже знайшла своє закріплення й у низці рішень Конституційного Суду України.

Абзаци перший, другий і третій п. 2.1. мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 [7] передбачають, що «Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Це положення ч. 2 ст. 43 Конституції України – невід'ємна складова тлумачення права на працю, бо право на працю і гарантованість сприяння зайнятості – це нерозривні положення ст. 43 Конституції України.

Виходячи з характеристики України як соціальної держави і ролі кожного державного органу, особливо органів служби зайнятості, в забезпеченні зайнятості, й повинне тлумачитися право на працю. Ці конституційні положеннями є продовження положень, закріплених у Європейській соціальній хартії (переглянутій) 1996 р. У Хартії йдеться не про закріплення права на працю, а про обов'язки підтримувати якомога більший і стабільний рівень зайнятості. Варто наголосити, що у ст. 1 – 6 Хартії закріплені виключно обов'язки держави. Вказані положення дозволяють включити до складу конституційного права на працю такі можливості, як вимагати від держави створення і розвитку для всіх працівників безоплатних служб із працевлаштування, забезпечення чи сприяння розвитку відповідної професійної орієнтації, професійної підготовки і перепідготовки тощо.

Підстави для таких висновків містить Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» [8], оскільки відповідно до ст. 1 Закону, Україна бере на себе зобов'язання вважати

частину I Хартії декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнучиме всіма відповідними засобами, як зазначено у вступному пункті частини I Хартії. Відповідно ж до ст. 2 цього Закону, Україна бере на себе зобов'язання вважати обов'язковими для України такі статті та пункти частини II Хартії: пункти 1, 2, 3, 4 статті 1.

Пункт 1 ст. 1 Хартії ключовий для тлумачення змісту права на працю, оскільки передбачає необхідність визнати однією зі своїх найголовніших цілей і одним зі своїх найголовніших обов'язків досягнення та підтримання якомога високого і стабільного рівня зайнятості, маючи на меті досягнення повної зайнятості.

Список використаних жерел

1. Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній юриспруденції: на шляху до інтегративного підходу. *Публічне право*. 2017. № 3 (27). С. 9-17.
2. Козюбра Н. Правопонимание: понятие, типы, уровни. *Право України*. 2011. № 1. С. 30-34.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К.: Україна, 1996. 54 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98. Офіційний вісник України від 27.08.1998 1998 р., № 32, стор. 59, стаття 1209, код акта 5855/1998.
5. Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» та конституційним поданням 89 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 90 Конституції України, статті 5 Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення). Офіційний вісник України від 31.10.2008 — 2008 р., № 80, стор. 57, стаття 2697, код акта 44708/2008.
6. Лекції з дисципліни «Конституційне право». Для студентів факультету соціально-психологічної освіти та управління / Укладач д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 925 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного

судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012. Офіційний вісник України від 17.02.2012-2012 р., № 11, стор. 135, стаття 422, код акта 60360/2012.

8. Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)». Офіційний вісник України від 18.10.2006 - 2006 р., № 40, стор. 36, стаття 2660, код акта 37455/2006.

ЖДАН Микола

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І.Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ІЗ РОБОТОДАВЦЯМИ

Укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає з боку нашої держави проведення реформ в усіх сферах суспільного життя, зокрема, і в інформаційній [1].

Так, на сьогоднішній день, є потреба у тотальній інформатизації, що сприятиме спрощенню процесу взаємодії державних інститутів із громадами, а також реалізації функцій всіма гілками влади, і зокрема, в сфері взаємодії працівників і роботодавців.

«Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій управління трудовими ресурсами сприятиме заміні застарілого вертикального (бюрократичного) режиму управління гнучким цифровим менеджментом. Проте, активне зростання доступу до інформаційних ресурсів вимагає від працівників належного рівня цифрової компетенції та цифрової культури.

Незважаючи на те, що відносини «роботодавець - працівник» значно модернізувались, з'явилися нові можливості пошуку роботи, змінилися пріоритети при працевлаштуванні та форми організації трудової діяльності, ці можливості спричинили значне зростання загроз інформаційної небезпеки. Європейські правові стандарти пріоритезують право на повагу до приватного життя. Реалізація цього права прямо пов'язана з забезпеченням захисту та недоторканості персональних даних.

Органи державної влади зобов'язані забезпечити невтручання до приватного життя. Винятком є втручання, що відповідає критеріям законності та необхідності у демократичному суспільстві» [2].

У зв'язку з цим, виникає нагальна потреба в охороні персональних (особистих) даних працівника, а також всього блоку інформації, яка, безпосередньо, впливає на реалізацію трудових відносин в країні.

«Окрім впровадження передових технологій в організацію виробництва та праці, швидкість та якість процесу законотворчості у сфері забезпечення інформаційної безпеки європейських роботодавців та працівників не поступається технологічному прогресу. Міжнародно-правове регулювання значно випереджає розвиток національного законодавства щодо інформаційної

безпеки. Український законодавець вбачає у цьому процесі ілюзорність, оминаючи масштабність технологічного розвитку та можливих «цифрових» проблем.

Відсутність належної уваги з боку національних органів законодавчої влади до питання інформаційної безпеки суб'єктів трудового права створює ланцюжкову реакцію з прогалинами у правничому полі.

Незахищеність суб'єктів трудового права в інформаційному полі, відсутність механізмів протидії посяганням на персональні дані, неврегульованість допустимих меж втручання у приватне життя працівників – це перелік, що характеризує низький рівень захищеності від інформаційної небезпеки в Україні.

Учасники трудових правовідносин в Україні потребують оновлення механізмів захисту від інформаційних загроз, пов'язаних з діджиталізацією діяльності, а також модернізації захисту трудових прав працівників. Єдиний законодавчо регламентований механізм захисту персональних даних працівників продемонстровано у рішенні ЄСПЛ у справі «Суріков проти України». Відповідно до положень Кодексу законів про працю України працівники мають право на здорові і безпечні умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган» [3, с. 98].

На жаль, в Україні на сьогоднішній день діджиталізація в сфері трудових прав громадян залишається на етапі свого становлення і потребує якнайшвидшого нормативно-правового регулювання взаємодії працівників із роботодавцями.

Необхідно усвідомлювати, що кожна особа має бути захищена ще до працевлаштування, перебуваючи у статусі кандидата на посаду. Зазвичай, прийом на роботу супроводжується перевіркою різної інформації, і зокрема, соціальних мереж потенційного працівника.

«З метою забезпечення захисту прав працівників в аспекті захисту персональних даних, власник або уповноважений ним орган має протидіяти будь-яким проявам суб'єктивізму, заснованого на аналізі аккаунтів у соціальних мережах. Допустимими є лише випадки, коли необхідність врахування даних із соціальних мереж дійсно обумовлена специфікою діяльності працівника» [4].

В цьому контексті необхідно зауважити на тому, що максимальна увага законодавця та практиків має бути зосереджена саме на захисті тієї інформації, яка може бути застосована як для вчинення кримінальних правопорушень у сфері трудових відносин, так і інших, суміжних протиправних діянь.

«Зміни в системі соціально-трудова відносин знаходяться під впливом багатьох процесів, серед яких слід визначити найбільш суттєві: технологічне оновлення виробництва, становлення нових технологічних укладів; зростання соціальної спрямованості сучасного економічного розвитку; демографічні та ціннісні орієнтири населення; глобальні та цивілізаційні зрушення, ставлення нового сітьового характеру економіки; зростання невизначеності, ризиків та сучасних викликів, що потребують пошуку адекватних відповідей.

На нашу думку найважливішим фактором зміни сучасних соціально-трудова відносин є динамічні технологічні процеси. Поглиблення цифрових та

інформаційних технологій веде до нового формату змісту трудової діяльності. Цифрові та когнітивні технології на відміну від інших, демонструють здатність проникати в деякі технологічні процеси.

Цифровізація стає інтегрованою технологічною платформою, здатною об'єднати різноманітні технології в гібридні технологічні процеси.

Фактично інформаційні та когнітивні технології слугують каналами вбудовування знання в технологічні процеси шляхом обробки великих масивів даних або за допомогою технологічної імітації людського інтелекту. Розвиток цифрової економіки стрімко змінює світ праці.

Дослідники Швейцарської бізнес-школи IMD застосовують термін «цифровий вихор, щоб показати, як на перший погляд невеликі, іноді непомітні зміни, набираючи «вихрову» швидкість перетворюються на величезні світові трансформації (відкриваються нові можливості, народжуються знання та інформація, з'являються нові бізнес-моделі). Для України є актуальним вибір пріоритетів розвитку, які допоможуть упіймати «цифрову хвилю» та вийти на шлях стійкого економічного зростання [5, с. 18].

Вважаємо, що основними шляхами інформаційного забезпечення формування та реалізації політики у сфері охорони трудових відносин в Україні є:

- 1) створення сучасних інформаційних платформ для забезпечення взаємодії працівників із роботодавцями;
- 2) створення комп'ютерних технологій захисту персональних даних працівників;
- 3) удосконалення науково-технічного та науково-методичного забезпечення захисту трудових прав працівників;
- 4) створення цифрових платформ для взаємодії із міжнародними та зарубіжними організаціями в чій функціональні обов'язки входить захист прав працівників;
- 5) інформатизація взаємодії із громадянським суспільством (у т.ч. – представниками професіональних спілок) з метою захисту трудових прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.2.
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (4 November 1950). Ratified by Law № 475/97-VR of 17 July 1997. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Ісаков М.Г., Паркулаб В.Г. Особливості трудових відносин у сучасних умовах інформаційних технологій. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. № 5. С. 96-102.

4. Новікова О.Ф., Азьмук Н.А. Інформаційна безпека в соціально-трудовій сфері: виклики цифровізації економіки. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/628/602>.

5. Шабанова С.О., Лазебна А.В. Інформаційна безпека суб'єктів трудового права. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». Випуск 32, 2021. С. 15-20.

СІРОХА Дмитро

в.о. завідувача кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент

ОБМЕЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасних умовах стрімкого та динамічного розвитку виробничих процесів та цифрових технологій, все частіше правовим інструментом у сучасних трудових відносинах виступає договір про неконкуренцію (NCA або non-compete agreement). Його мета полягає в обмеженні можливостей працівника після звільнення працювати на конкурента роботодавця, співпрацювати з контрагентами роботодавця або створювати власний бізнес у аналогічній галузі. Такий договір є певним засобом для роботодавців, що спрямований на захист його комерційних інтересів та зберігання конфіденційної інформації. Водночас, обмеження для працівника, що закріплені таким договором, можуть суттєво обмежувати його права на свободу праці, на вільний вибір місця, виду діяльності та роду занять, що закріплені Конституцією України, Кодексом законів про працю України та Законом України «Про зайнятість населення». Саме тому важливим є питання законності та відповідальності таких договорів чинному законодавству України, а також співрозмірності положень про відповідальності за порушення умов таких договорів.

Договір про неконкуренцію є результатом спільної домовленості сторін, договірними положеннями, які на сьогодні не врегульовані чинним законодавством про працю, тим самим вони мають комплексний характер, як цивільно-правовий, так і трудо-правовий. Водночас, обмеження права на вибір роботодавця, що може міститись як умова такого договору, безумовно повинна бути належно врегульована трудовим законодавством, адже вона охоплюється предметом трудового права.

Слід відмітити, що крім заборони на працевлаштування у роботодавців-конкурентів, договори про неконкуренцію (заборону конкуренції) можуть містити обмеження на відкриття власного бізнесу в тій самій галузі та/або заборону на взаємодію з контрагентами попереднього роботодавця, а також вчинення будь-яких інших дій, що є аналогічними до діяльності роботодавця. Як відзначають окремі дослідники, ці обмеження повинні бути лише тимчасовими (темпоральними), тобто можуть діяти лише протягом певного часу після звільнення працівника (звичайно, від кількох місяців до

кількох років) і бути компенсовані для працівника, адже прямо обмежують законодавчо закріплені його права [1, 2].

Наразі, як вже відзначалось, в Україні правове регулювання досліджуваних договорів є недосконалим і фрагментарним. Законодавство не містить чітких норм, що регулюють положення про неконкуренцію, на відміну від країн ЄС та США, де ці питання врегульовані на законодавчому рівні, а практика їх використання є повсякденною та широкою. Зазвичай положення про неконкуренцію базуються на загальних принципах цивільного та трудового законодавства.

Українська судова практика щодо договорів про неконкуренцію також не є однозначною. Відзначимо, що суди України часто застосовують загальні принципи пропорційності та справедливості при оцінці таких договорів. Це означає, що неконкурентні положення не повинні бути надмірними або не виправданими з огляду на права працівника.

З міжнародної точки зору, регулювання договорів про неконкуренцію є більш структурованим. У багатьох європейських країнах обмеження конкуренції після звільнення можливі лише за умови виплати компенсації працівнику. Це забезпечує баланс між інтересами роботодавця та захистом прав працівників на вільний вибір працевлаштування. Тим самим обмеження прав працівників повинні бути пропорційними і відповідати меті таких обмежень, тобто бути виправданими і необхідними. На нашу думку, це також означає, що неконкурентні договори не можуть вводитися лише для захисту бізнес-інтересів роботодавця без належного врахування прав працівників.

Саме тому питання законності договору про неконкуренцію є одним із найскладніших у контексті трудового права. Враховуючи міжнародну та національну практику, можна відзначити, що поряд з іншими важливими характеристиками таких договорів, наприклад, як чіткість умов, наявність визначеного переліку конкурентних дій, вчинення яких буде кваліфікуватися як порушення договору, безумовними питаннями, які підлягають окресленню є те, що обмеження, які будуть міститися у таких договорах, мають бути пропорційними та адекватними, визначеними у часі та географічно, щоб не порушувати фундаментальні права працівника.

В українській судовій практиці спостерігається тенденція до визнання незаконними надмірних та непропорційних положень, які обмежують можливості працівника вільно працювати після звільнення, хоча зустрічаються випадки і навпаки (зокрема, рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 10.07.2017 у справі № 607/1440/17-ц). Загалом судова практика не є досить широкою. Крім того, питання про відповідальність за порушення таких договорів в Україні зазвичай також залишаються дискусійними. Відповідальність визначаючись у договірних умовах, повинна бути співрозмірною обмеженням та компенсаціям закріпленим у договорі, та повинна бути спрямована перш за все на відшкодування збитків, а не покарання працівника за такою домовленістю. Важливо зазначити, що положення про неконкуренцію не повинні створювати для працівника надмірний тиск або негативні наслідки, якщо він вирішить порушити таку домовленість.

Таким чином, обмеження конкуренції у трудових відносинах є важливим інструментом для захисту інтересів роботодавців, але їхнє застосування повинно бути чітко регламентоване та обґрунтоване у трудовому законодавстві. Міжнародна практика, підкреслює необхідність пропорційності таких обмежень та захисту основних прав працівників. Саме тому, в процесі оновлення трудового законодавства України та для подальшого розвитку правового регулювання в Україні слід впровадити більш чіткі законодавчі норми, що забезпечать баланс між інтересами роботодавців і працівників.

Список використаних джерел:

1. Вавженчук С., Вершинін Д. Види і критерії дійсності угод про неконкуренцію. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 65-70.

2. Шумило М.М. Договір про неконкуренцію (заборону конкуренції) в трудовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. №70. С. 253-261.

БЄЛОУСОВ Володимир

кандидат юридичних наук, докторант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, <https://orcid.org/0009-0000-5652-4880>

ЗНАЧИМІСТЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ СОЦІАЛЬНІЙ ІЗОЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальна ізоляція військовослужбовців у цілому може бути осмислена в якості особливого стану, в якому військовослужбовець виявляється виключеним із повноцінної участі у соціальному житті суспільства. Відповідний стан може проявлятися у втраті контактів з оточуючими, обмеженні доступу до важливих соціальних ресурсів, таких як робота, освіта та медична допомога, а також у втраті громадських зв'язків з близькими особами та іншими членами суспільства. При цьому важливо відзначити, що військовослужбовці наражаються на ризик соціальної ізоляції з низки причин, серед яких найпоширенішими є такі фактори:

1) наявність інвалідності або травм, отриманих під час несення служби, які перешкоджають їхній активній участі в суспільному житті в цілому та в трудовому житті, зокрема;

2) психологічні проблеми (наприклад, посттравматичний стресовий розлад), що ускладнюють процес соціальної адаптації;

3) наявність низького попиту на ринку праці на військові навички, що ускладнює процес працевлаштування після завершення служби;

4) втрата соціальних зв'язків унаслідок довгострокового перебування на військовій службі;

5) наявність несправедливих суспільних упереджень щодо ветеранів війни.

Відтак, слід підсумувати, що соціальна ізоляція є станом, у якому військовослужбовець втрачає необхідну для нього підтримку з боку суспільства, а тому цей стан створює соціально небезпечні умови, за яких існуючі соціальні ризики посилюють свій негативний вплив, а також з'являються нові ризики, які додатково ускладнюють процес реалізації соціальних прав військовослужбовця (певною мірою й членів його сім'ї). Це пояснюється тим, що соціальна ізоляція військовослужбовців, згідно з науковими дослідженнями на цю тему [див., напр.: 1–3], має такий негативний вплив:

1) часто призводить до погіршення психофізіологічного здоров'я військовослужбовців (особливо ветеранів), багато з яких страждають на посттравматичні стресові розлади, депресію тощо, а крім того – можуть мати суїцидальні нахили;

2) ускладнює пошук роботи, що закономірним чином призводить до погіршення матеріального становища, втрати житла та збільшення боргових зобов'язань;

3) посилює складності соціальної адаптації, позбавляючи військовослужбовців можливості повернутися до повноцінного соціального життя, а також до активної участі у житті суспільства.

Крім того науковцями [див., напр.: 4; 5] звертається увага й на те, що соціальна ізоляція негативно впливає на сім'ї військовослужбовців (більш того, може бути характерною для сімей військовослужбовців). Зокрема, якщо військовослужбовець не може знайти роботу, це створює економічне навантаження на сім'ю, веде до бідності чи погіршення фінансового стану, як такого. Також сім'ї військовослужбовців в умовах соціальної ізоляції зазнають постійного психологічного тиску, викликаного змінами в поведінці та настрої їх близьких, що може призвести до розриву сімейних відносин або проблем із психічним здоров'ям.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що вирішення проблеми соціальної ізоляції військовослужбовців, а також членів їх сімей має прямий вплив на соціальну безпеку держави, що обумовлено соціально-правовим значенням запобігання та протидії соціальної ізоляції військовослужбовців соціально-захисними засобами. Зокрема, зменшення ризику соціальної ізоляції чи подолання її наслідків сприяє зниженню рівня нерівності у суспільстві (отже, й до зменшення соціальної напруги).

Також важливо врахувати і те, що вирішення проблем соціальної ізоляції допомагає зменшити соціально-економічне навантаження на державу, адже збільшення кількості соціально ізольованих військовослужбовців потребує виділення додаткових коштів для програм їх підтримки та реабілітації, а також збільшує навантаження на соціальних працівників, які надають відповідні послуги (це додатково посилює кадрову кризу в системі забезпечення соціальної безпеки держави). Крім того, слід наголосити й на тому, що усунення соціальної ізоляції або її негативних наслідків дозволяє знизити ризик маргіналізації та поступової криміналізації військовослужбовців та їхніх сімей. Ця обставина є вкрай важливою в контексті забезпечення соціальної безпеки держави, оскільки протиправні дії можуть загрожувати соціальній безпеці держави, а також

призводять до стану, коли суб'єкт кримінального правопорушення стикається з критично низьким рівнем соціальної безпеки. Більше того, вирішення питань соціальної ізоляції також сприяє зниженню ймовірності зростання соціально вразливих груп та запобігає погіршенню соціальної інтеграції, що у довгостроковій перспективі може призвести до фрагментації суспільства та послаблення соціальної солідарності, що негативно позначається на соціальній безпеці держави.

Список використаних джерел:

1. Grenawalt T.A., Lu J., Hamner K., Gill C. Social isolation and well-being in veterans with mental illness. *Journal of Mental Health*. 2023. Vol. 32 (2). P. 407-411. doi:10.1080/09638237.2021.2022625.
2. Hatch S.L., Harvey S.B., Dandeker D., Burdett H. Life in and after the Armed Forces: social networks and mental health in the UK military. *Sociology of Health & Illness*. 2013. Vol. 35 (7). P. 1045-1064. doi:10.1111/1467-9566.12022.
3. Wilson G., Hill M., Kiernan M.D. Loneliness and social isolation of military veterans: systematic narrative review. *Occupational Medicine*. 2018. Vol. 68 (9). P. 600-609. doi:10.1093/occmed/kqy160.
4. Johnson A., Moreland M., Kiernan M.D., Collins T. Understanding evidence and provision of services around social isolation and loneliness of military widow/ers: A scoping review. *Plos One*. 2023. Vol. 18 (11). P. e0293182. doi:10.1371/journal.pone.0293182.
5. Wilson-Menzfeld G., McGill G., Moreland M., Collins T. Military Widows' Experiences of Social Isolation, Loneliness and Unmet Social Needs. *Journal of Loss and Trauma*. 2024. Vol. 29 (8). P. 1047-1067. doi:10.1080/15325024.2024.2326563.

ЗАЙЦЕВ Олексій

*завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права ННІ І
ХНУВС; кандидат юридичних наук, професор.*

ЖУК Єлизавета

Курсант ННІ 2-21-401 ХНУВС

АНАЛІЗ ЗАКУПІВЕЛЬ ПОСЛУГ З ЮРИДИЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Най дорожню сумою закупівлі в Україні за предметом (ДК 021:2015: 79110000-8 – Послуги з юридичного консультування та юридичного представництва) за час воєнного стану вартістю 365 436 605,00 Грн без ПДВ грн є оголошена 15 серпня 2024 року Приватним акціонерним товариством "Укргідроенерго" відкриті торги з особливостями «Послуги з юридичного консультування та юридичного представництва інтересів ПрАТ "Укргідроенерго" в процесі інвестиційного арбітражу, що ініціюється на підставі Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про

заохочення та взаємний захист інвестицій від 27.11.1998, ратифікованої Законом України № 1302-XIV від 15.12.1999, з приводу відшкодування інвестиційних втрат у зв'язку із знищенням (втратою) майна ПрАТ "Укргідроенерго" (Каховська ГЕС, а також інших майнових цінностей, що знаходились на Каховській ГЕС), яке перебувало на тимчасово окупованій Російською Федерацією території Херсонської області». На час написання тез торги знаходяться в стадії «подання пропозицій». Всього в Україні закупівель юридичних послуг на суму більше ніж 1 000 000,00 грн було оголошено на момент формування матеріалу 333 тендерів.

Тільки МЗС щодня витрачає \$14,1 тисячі на юридичних радників. Витрати на зовнішніх юридичних радників зі Сполучених Штатів Америки, які залучаються Кабінетом Міністрів України по лінії Міністерства закордонних справ, суттєво перевищують зарплатний фонд штатних юристів цього органу. Про це свідчить інформація, викладена у листі МЗС від 04.04.2023 №72/13-091-38012, надісланий у відповідь на запит адвоката Володимира Богатиря щодо юридичних радників, які залучались урядом України у 2019-2023 роках МЗС у період з 2019 по 2022 рік було укладено договори про закупівлю юридичних послуг з юридичною фірмою зі Сполучених Штатів Америки «Covington & Burling LLP». За цими договорами юрфірма зобов'язується надати МЗС юридичні послуги щодо захисту прав та інтересів України під час розв'язання міжнародних спорів за участю України та інших суб'єктів міжнародного права. Отже, за останні повні чотири роки, на зовнішніх консультантів МЗС було виділено 20 млн 665 тис. доларів США. Це в середньому 5,17 млн на рік або близько 14,1 тис. щодня. При цьому в Законі України «Про публічні закупівлі» є індивідуальні виключення, так юридичні послуги, закупівля яких здійснюється Національним банком України для представництва його інтересів в органах влади іноземних держав, а також юридичні послуги, пов'язані із захистом його прав та інтересів під час врегулювання спорів, розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ, учасником яких є Національний банк України. Закупівля таких послуг здійснюється Національним банком України у визначеному ним порядку. За результатами такої закупівлі Національний банк України оприлюднює в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівлі.

Ми приєднуємось до правової позиції Ольги Марченко, відповідно до якої, юридичне консультування – це професійна діяльність фахівців з різних галузей права, метою якої є надання у консультаційній формі кваліфікованої допомоги фізичним і юридичним особам у розв'язанні різноманітних правових проблем; спосіб вирішення професійних завдань, поетапна процедура, використовувана в юридичній практиці фахівцями різних напрямів для орієнтації фізичних і юридичних осіб шляхом правових порад, забезпечення необхідною правовою інформацією і вибору оптимального варіанта вирішення проблеми. Юридичне консультування є одним із напрямів юридичної практичної діяльності як системи свідомо-вольових конкретних дій і операцій з охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів особи, що здійснюються юристами на професійній основі у межах права і мають юридичні наслідки.

Але, як що такий предмет закупівель розглянути через призму поточної нормативної бази у вигляді ухваленого 19 вересня 2019 р. Закону України —Про внесення змін до Закону України —Про публічні закупівлі та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель № 114-ІХ та прийнятого Кабінетом Міністрів України 28 лютого 2022 постановою № 169 —Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану, зі змінами (далі – Постанова № 169), відповідно до якої в умовах воєнного стану оборонні та публічні закупівлі товарів, робіт і послуг здійснюються без застосування процедур закупівель та спрощених закупівель, визначених Законом та Законом України —Про оборонні закупівлі. Таким чином в умовах воєнного стану були започатковані інші умови, а саме, державні замовники у сфері оборони та служби державного замовника здійснюють закупівлі юридичних послуг оборонного призначення без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законом України —Про оборонні закупівлі. Такі закупівлі не включаються до річного плану закупівель.

Наступною новацією було розділення закупівель на оборонні та інші. 11 листопада 2022 р. постановою КМУ № 1275 «Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану», яка встановила особливий порядок та умови здійснення оборонних закупівель для державних замовників у сфері оборони, служб державного замовника, а також військових частин, організацій (установ, закладів), що уповноважуються рішенням державного замовника у сфері оборони на здійснення закупівель та укладення державних контрактів (договорів), із забезпеченням захищеності державних замовників від воєнних загроз на період дії правового режиму воєнного стану.

На відміну від Постанови № 169 Постановою № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України —Про публічні закупівлі, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» яка не скасувавши Закон України —Про публічні закупівлі істотно збільшила кількість процедур, передбачивши, що Замовники, у тому числі централізовані закупівельні організації, здійснюють закупівлі послуг (крім послуг з поточного ремонту), вартість яких становить або перевищує 100 тис. гривень шляхом застосування відкритих торгів у порядку, визначеному цими особливостями, та/або шляхом використання електронного каталогу для закупівлі товару відповідно до порядку, встановленого постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2020 р. № 822 —Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу, з урахуванням положень, визначених особливостями. Одразу слід зазначити, що за предметом «79110000-8 – Послуги з юридичного консультування та юридичного представництва» в Prozorro Market повністю відсутні.

Висновки. На час воєнного стану на договори за предметом —79110000-8 – Послуги з юридичного консультування та юридичного представництва можна було б поширити концепцію цивільно-правового договору і правила укладання, як для Національного банку України. Порядок укладання договору на

закупівлю послуг з юридичного консультування та юридичного представництва з занадто ускладненим за умови відсутності електричної енергії та інтернету. Форма договору на закупівлю послуг з юридичного консультування та юридичного представництва могла б відповідати формі укладання цивільно-правового договору адвокатських об'єднань.

ЖЕРЕБЦОВ Денис

*докторант кафедри цивільного, трудового та господарського права ННІ
І Харківського національного університету внутрішніх справ.*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Особливе значення для юридичної науки має її термінологічний апарат.

З огляду на це, визначення термінів, якими оперує юридична наука, та їх осучаснення є одним з найголовніших завдань наукового пошуку у цій царині.

Традиційно одне з основних місць у галузевих юридичних науках посідає визначення відносин, які складають предмет відповідної галузі права.

Трудове право як галузь права регулює цілу низку суспільних відносин. Назва даної галузі права свідчить про те, що такі відносини пов'язані з трудовою діяльністю.

Традиційно у науці трудового права виділяють трудові і пов'язані з ними відносини у якості предмета трудового права.

Як відзначає К. Ю. Мельник: «Трудові відносини становлять ядро предмета трудового права. Трудове право не обмежується регулюванням тільки трудових відносин.

Існує група суспільних відносин, які, хоча і не припускають безпосередньої участі працівників у процесі праці, однак мають трудову природу, передбачаючи працю в майбутньому або в минулому, або існують поряд із процесом праці. Вони виконують допоміжну функцію і цілком залежать від трудових відносин. Такі відносини прийнято називати «відносинами, пов'язаними з трудовими».

Правовідносинами, пов'язаними з трудовими, є: правовідносини з працевлаштування, правовідносини з організації та управління працею, правовідносини з професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця, правовідносини соціального діалогу, правовідносини з вирішення трудових спорів, правовідносини з нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства» [1, с. 16, 24, 25].

Разом з тим у науці трудового права були висловлені й інші точки зору з цього приводу. Так, П. Д. Пилипенко вважає, що всі відносини, які регулює трудове право слід називати – «трудові відносини».

Вчений пише: «трудові правовідносини - це врегульовані нормами трудового права суспільні відносини, що виникають у результаті укладення трудового договору (власне трудові), а також відносини з приводу встановлення умов праці на підприємствах, навчання й перекваліфікації за місцем роботи та відносини, пов'язані з наглядом і контролем за дотриманням трудового

законодавства, вирішенням трудових спорів та працевлаштуванням громадян. Ядром і основним видом трудових правовідносин є власне трудові правовідносини, або як їх ще прийнято називати - індивідуально-трудова» [2, с. 59].

У подальшому дослідженні ми будемо притримуватися традиційного підходу стосовно поділу предмета трудового права на трудові відносини та відносини, пов'язані з ними, і де трудові відносини є центром правового регулювання трудового права. А отже визначення терміну «трудова правовідносини» є найважливішим завданням науки трудового права.

Слід відзначити, що до сьогодні ще не вироблено уніфіковане визначення терміну «трудова правовідносини».

У сучасній вітчизняній науці трудового права можна виокремити наступні підходи до такого визначення.

Так, з точки зору О. М. Ярошенка, «трудова правовідносини – це добровільні вольові відносини працівника з роботодавцем у сфері застосування і реалізації праці, що виражаються у взаємних суб'єктивних правах та обов'язках, визначених законодавством чи договором» [3, с. 151–152].

М. І. Іншин вказує: «трудова правовідносини – це добровільний юридичний зв'язок працівника з роботодавцем у вигляді кореспондуючих один одному прав та обов'язків, відповідно до яких працівник зобов'язується якісно виконувати свою трудову функцію з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку підприємства, установи, організації, а роботодавець повинен створювати для такої праці передбачені нормативно-правовими актами умови і своєчасно її оплачувати» [4, с. 29].

В. І. Прокопенко зазначає: «трудова правовідносини – це двосторонні відносини працівника з власником або створюваним ним підприємством по виконанню за винагороду роботи за обумовленою спеціальністю, кваліфікацією або посадою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, що виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків» [5, с. 163].

В. В. Юровська пише: «трудова правовідносини – це специфічний вид правових відносин, які виникають між особою та роботодавцем з приводу надання ним певного виду робіт, вони обов'язково мають добровільний характер і регулюються нормами трудового права» [6, с. 69].

З метою визначення власної позиції стосовно терміну «трудова правовідносини» дослідимо його складові, а саме термін «праця», який характеризує першу частину терміну, оскільки саме так перекладається з російської мови слово «труд», яке лежить в основі слова «трудова», та термін «правовідносини».

У словниковій та енциклопедичній літературі слово «праця» визначається як цілеспрямована діяльність людей зі створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб кожного індивіда і суспільства в цілому [7]; наполеглива, старанна діяльність людини, що вимагає великих затрат фізичної або розумової енергії [8, с. 485].

Вчені у галузі трудового права зі свого боку також надають визначення досліджуваному терміну. Так, О. А. Ситницька вказує: «праця – це цілеспрямована діяльність людини щодо створення, зміни та збереження матеріальних і духовних цінностей, виробництва товарів і послуг для задоволення власних і суспільних потреб» [9, с. 56].

В. В. Юровська зазначає: «праця - це цілеспрямована діяльність людини, здійснюючи яку, особа вступає у правові відносини з іншою фізичною чи юридичною особою, з метою отримання доходів для забезпечення своїх фізіологічних та соціальних потреб» [6, с. 68].

Дослідженням категорії «правовідносини», передусім займалися теоретики права.

Так, В. В. Копейчиков пише: «правові відносини – це специфічні вольові суспільні відносини, які виникають на основі відповідних норм права, і учасники яких взаємопов'язані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками» [10, с. 190, 191].

О. Ф. Скакун вказує: «правовідносини - це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами - носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності - і забезпечуються державою» [11, с. 345].

З точки зору О. Р. Дашковської: «правовідносини - це суспільні відносини, які є юридичним виразом фактичних суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої сторони виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона повинна виконати ці вимоги, що охороняються державою» [12, с. 335].

І. М. Погрібний відзначає: «правові відносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини (соціальні зв'язки), учасники яких виступають носіями суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, повноважень та юридичної відповідальності» [13, с. 234].

Аналіз вищенаведених понять категорії «правовідносини», як і категорії «трудові правовідносини» свідчить про те, що їх визначення здійснюються, переважно, з використанням слова «відносини».

З таким підходом важко погодитися, адже визначення певного слова через таке ж саме слово не сприяє розумінню законодавчої або наукової термінології та не призводить до з'ясування змісту досліджуваної категорії.

Представляється, що більш правильно визначати категорії «правовідносини» та «трудові правовідносини» через слово «зв'язок».

Також для з'ясування змісту терміну «трудові правовідносини» важливе значення має визначення терміну «трудовий договір», оскільки трудовий договір є підставою виникнення трудових правовідносин.

Відповідне визначення містить ст. 21 Кодексу законів про працю України, яка передбачає, що трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові

заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

З огляду на вищезазначене, під трудовими правовідносинами слід розуміти врегульований трудовим законодавством та угодою сторін добровільний вольовий зв'язок працівника з роботодавцем у сфері застосування праці, що виражаються у їх взаємних суб'єктивних правах та обов'язках.

Список використаних джерел:

1. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 472 с.
2. Трудове право України: Академічний курс: підручник / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенка. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 544 с.
3. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с
4. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.05. Одеса, 2005. 44 с.
5. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Х. : Консум, 1998. 480 с.
6. Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. *Право та інновації* 2016. № 1 (13). С. 67-72.
7. Праця: Вікіпедія <https://uk.wikipedia.org/wiki/Праця>
8. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х. : Фоліо, 2002. 540 с.
9. Ситницька О. А. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.05 . Хмельницький, 2008. 222 с.
10. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. К. : Юрінком, 1997. 320 с
11. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
12. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
13. Теорія держави і права : підручник /[О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

професор кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент,

м. Одеса, Україна.

БІЛА Дар'я

помічник адвоката в адвокатському бюро «Луб Владислав»

УСИНОВЛЕННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Частина 3 статті 51 Конституції України від 28 червня 1996 р. проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [1], і це повною мірою відповідає положенням Конвенції ООН про права дитини, прийнятої резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. [2], імplementованим до Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. [3].

Сім'я є основою суспільства, а виховання дітей - однією з найважливіших функцій сім'ї. Захист прав та інтересів дітей є пріоритетним завданням для держави та громадськості.

З початком повномасштабної війни, тисячі дітей набули нового статусу – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, війна потягнула за собою актуальність теми усиновлення та впровадження інституту прихистку дітей.

Усиновлення дітей є однією з форм забезпечення опіки та піклування про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Це процес, за якого дитина приймається і приймає на себе роль біологічної дитини усиновлювачів, зовсім втрачаючи зв'язок зі своєю біологічною сім'єю. У результаті цього процесу, дитина набуває нові родинні зв'язки та правовий статус повноправного члена сім'ї усиновлювачів.

У зв'язку зі складною ситуацією, спричиненою воєнним конфліктом, багато дітей втратили батьків і опікунів. Спочатку, через ризики та небезпеку для добробуту дітей, процес усиновлення був тимчасово зупинений. Це було обумовлено труднощами і викликами пов'язаними з організацією та проведенням повноцінної процедури усиновлення в умовах воєнних дій. Однак, на сьогоднішній день, в рамках покращених умов і поліпшених процедур, усиновлення стало доступним під час воєнного конфлікту.

Уряди та організації, що займаються усиновленням, здійснюють спеціальні заходи для забезпечення безпеки та добробуту дітей під час усиновлення в період війни. Це може включати забезпечення підтримки та нагляду над усиновлюючими сім'ями, проведення перевірок та оцінок усиновлювачів, а також сприяння реабілітації та адаптації дітей до нових умов. Метою є забезпечення того, щоб діти, які постраждали через воєнний конфлікт, мали можливість знайти стабільну та люблячу родину через усиновлення.

Процес усиновлення в умовах війни може включати додаткові заходи з охорони дитячих прав та безпеки. Наприклад, можуть проводитись ретельні перевірки потенційних усиновлювачів, їхнього соціального та емоційного стану, а також забезпечуватись підтримка та нагляд після усиновлення. Крім того, можуть бути розроблені програми психологічної підтримки як для усиновлювачів, так і для усиновлених дітей, щоб допомогти їм пристосуватися до нового середовища та забезпечити їхню благополучну адаптацію.

Важливо зазначити, що процес усиновлення під час воєнного конфлікту вимагає особливої уваги до потреб та благополуччя дитини. Це означає, що всі рішення стосовно усиновлення повинні бути здійснені на основі інтересів та потреб самої дитини, забезпечуючи її фізичний, емоційний та соціальний розвиток. Всі процедури та документація повинні дотримуватись національного та міжнародного законодавства щодо усиновлення, щоб гарантувати права та захист дітей усіх категорій, зокрема тих, які стали жертвами війни.

Процедура усиновлення здійснюється відповідно до Сімейного кодексу України [3] та регулюється Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [4]. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. №907 зазначений Порядок доповнено розділом «Особливості провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану».

10 вересня 2022 року Кабінетом міністрів України були внесені зміни до «Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» [5]. Зокрема, відповідно до таких змін «розширено підстави для надання статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування дітям, батьки яких: не виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини з причин перебування батьків на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/ тимчасово окупованій території; перебувають у розшуку як зниклі безвісти за особливих обставин або визнані такими, що зникли безвісти за особливих обставин; є військовополоненими (перебувають у полоні держави-агресора); позбавлені особистої свободи (затримані, взяті у заручники) органами влади держави-агресора».

Крім того, діти, які втратили батьків або знаходяться без батьківського піклування через примусове розлучення або інші причини, тимчасово можуть бути розміщені у сім'ях або під опіку окремих осіб, які відповідають вимогам, установленим законодавством. Це надає дітям можливість знаходитися в стабільному і захищеному середовищі, доки не будуть знайдені родичі або поки не будуть знайдені інші відповідні шляхи вирішення їхньої ситуації.

Враховуючи ці зміни, законодавство ставить захист і добробут дитини на перше місце, забезпечуючи їм час і можливість для відновлення зв'язку з родичами або повернення до батьків, якщо це буде можливо.

За даними Національної соціальної сервісної служби України за перше півріччя 2024 року було всиновлено 469 дітей, порівняно з минулим роком це значний прогрес.

Отже, з огляду на вищенаведене, з зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, процедура усиновлення на території країни була обмежена, але не повністю припинена. Здійснення усиновлення дозволяється в тих регіонах, що повністю контролюються українською владою, де функціонують органи державної влади, включаючи суди. Проте, враховується тільки ситуація дітей, щодо яких можливо встановити обставини життя їхніх батьків та інших родичів. Зазвичай це стосується дітей, які були зареєстровані як потенційні усиновлені до початку воєнних дій.

У випадках, коли діти залишилися без батьківського піклування через воєнні дії, передбачені альтернативні механізми тимчасового захисту, наприклад, тимчасовий прихисток.

Усиновлення таких дітей можливе лише за наявності підтвердженої інформації про смерть батьків та відсутність родичів. Однак, у зв'язку з тим, що значна частина території України досі перебуває під окупацією, в багатьох випадках підтвердження такої інформації є об'єктивно неможливим.

Враховуючи складні умови воєнного стану, обмеження усиновлення та використання альтернативних механізмів захисту дитини є необхідними для забезпечення безпеки та добробуту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Сімейний кодекс України: Закон від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>
5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#n15>
6. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану? Юридична газета онлайн. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/viyna-i-siritstvo-skilki-ditey-v-ukrayini-zalishilisya-bez-batkiv-ta-yak-zminivsysya-riven-yihnogo-usi.html>
7. Боротися за кожную українську дитину. Виклики, які війна ставить перед реформою інтернатів. URL: https://lb.ua/society/2023/05/08/554262_borotisya_kozhnu_ukrainsku_ditinu.html
8. Діти з чат-боту. Дім для тих, хто опинився без батьків під час війни. URL: <https://hromadske.ua/posts/diti-z-chat-botu-dim-dlya-tih-hto-opinivsysya-bez-batkiv-pid-chas-vijni>

ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

На сьогодні в умовах воєнного стану, агресія РФ, впливає на економіку держави, чинники виробництва та трудові відносини. Праця під час дії воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових небезпечних ризиків. Сьогодні змінюється законодавство, змінюються основні завдання і потреби держави для виживання у цей складний час. Держпраця та її територіальні органи, як органи виконавчої влади також змінюють пріоритети у своїй діяльності.

Як наглядовий орган з контролюючими функціями у сферах промислової безпеки, законодавства про працю, охорону та гігієну праці, на сьогодні є суттєві обмеження у проведенні перевірок. Дозволені лише позапланові перевірки за зверненням фізичної особи про порушення, що спричинило шкоду її (їхнім) правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю;

перевірка виконання суб'єктом господарювання приписів; доручення Прем'єр-міністра України про перевірку суб'єктів господарювання у відповідній сфері настання аварії, пожежі, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання.

Трудові відносини регулюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Цим законом також визначені питання, які підлягають перевірці, а саме: додержання вимог цього Закону виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів.

Враховуючи обмеження у перевірках, майже 70% роботи виконуються саме з превентивної діяльності. По трудовому законодавству це – незадекларована праця, протидія торгівлі людьми, дотримання прав осіб з інвалідністю, запобігання дискримінації і мобінгу, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, питання дитячої праці. Сьогодні популярним і дієвим є запровадження інформаційних кампаній. В цьому аспекті приймаємо участь в забезпеченні реалізації Оперативного плану заходів по боротьбі з торгівлею людьми ЕМРАСТ спільно із органами Національної поліції України в оперативно - профілактичних заходах стосовно боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з торгівлею людьми. За результатами роботи встановлено 23 неоформлених працівників (без ознак торгівлі людьми).

Проводимо цільові заходи під умовною назвою «Мігрант» у межах компетенції, стосовно запобігання та протидії нелегальній міграції та іншим порушенням законодавства України в міграційній сфері, в рамках Меморандуму про співробітництво та партнерство між Державною службою України з питань праці та Державною міграційною службою України. Заходи проведені у 70

роботодавців, де встановлено 10 неоформлених працівників та 8 осіб без громадянства України (громадяни Молдови, росії, Вірменії, Азербайджану), які здійснюють підприємницьку діяльність без оформлення фізичної особи - підприємця.

На сьогодні здійснюється інформаційна кампанія «Виходь на світло!» Кампанія має на меті підвищення обізнаності працівників і роботодавців щодо ризиків і наслідків незадекларованої праці, а також сприяння популяризації легального працевлаштування. На жаль, незадекларована праця залишається поширеним явищем і під час війни. Це не тільки підриває соціальну справедливість, але й завдає суттєвої шкоди економіці та обороноздатності нашої країни. Кожна гривня, не сплачена до державного бюджету через незадекларовану працю, зменшує можливості для фінансування армії, підтримки соціальних програм, модернізації інфраструктури та реалізації інших важливих державних ініціатив.

Для досягнення цієї мети в межах кампанії використовуються різноманітні інформаційні канали, включаючи публікації у засобах масової інформації, на ресурсах зацікавлених органів та соціальних партнерів. Проводяться інформаційні заходи та розсилаються листи роботодавцям. Окрема увага приділяється особистим консультаціям і роз'ясненням законодавства, які інспектори праці надають під час відвідувань роботодавців. Проведено 536 інформаційних відвідувань, 60 масових заходів (семінари, наради, круглі столи, конференції тощо) роботодавців, охоплено 1711 осіб.

З метою попередження виробничого травматизму запроваджено Держпрацею розроблення Профілів безпеки по областях, в якому детально здійснюється аналіз травматизму, який надає можливість визначення пріоритетних тем проведення превентивних заходів та їх галузевого спрямування у 2024 році:

1. Падіння під час пересування на підприємствах усіх сфер галузевого спрямування; падіння з висоти під час виконання робіт на висоті на підприємствах усіх сфер галузевого спрямування, пріоритет: ЖКГ-2, агропромисловий комплекс.
2. Соціальний конфлікт (страйк, оголошена та неоголошена війна) бойові дії підприємства усіх сфер галузевого спрямування, особливо критичної інфраструктури.
3. Безпека під час експлуатації транспортних засобів підприємства усіх сфер галузевого спрямування, пріоритет підприємства агропромислового комплексу, соціально-культурна сфера, торгівля, газове господарство.

Одними із ноу-хау превентивних заходів по безпеці праці є проведення моделювань нещасних випадків на робочих місцях та тренінги з імітацією проведення робіт з підвищеною небезпекою, за наслідками яких робиться відеоролик, як показова відеоінструкція до 10 хвилин з поетапного виконання тих чи інших робіт підвищеної небезпеки, Наприклад газозварювальні роботи, вантажо-розвантажувальні роботи, роботи на висоті тощо. У цьому році проведено 9 таких тренінгів та 24 моделювання нещасних випадків.

Ефективні технічні консультації на робочих місцях на підприємствах, які проводять державні інспектори, з роз'ясненнями чинного законодавства та практичного застосування норм. Таких консультацій по області проведено понад 8700.

Інформаційні кампанії проводяться і по напрямку безпеки праці. Так, з метою недопущення аварійних ситуацій, у складі робочих груп під головуванням представників органів місцевого самоврядування проведено огляд та обстеження підприємств області, які зберігають зерно та мають в експлуатації склади ПММ. Таких підприємств охоплено виявлено чисельні недоліки по організації безпечних та здорових умов праці на робочих місцях які доведені до роботодавців для їх усунення.

Відповідно до окремого доручення Державної служби України з питань праці на звернення Ради національної безпеки і оборони України, з метою попередження випадків пошкодження кисневого обладнання у закладах охорони здоров'я, проведено інформаційна кампанія щодо належної організації безпечної експлуатації кисневого обладнання у 52 закладах охорони здоров'я області.

І на кінець одним із нових напрямків роботи Держпраці, який розпочато під час воєнного стану це психосоціальна підтримка працівників на робочому місці. Приблизно 10–15% людей отримують посттравматичний стрес, депресію або матимуть проблеми із вживанням алкоголю та наркотиків унаслідок війни. Проте переважна частина населення ефективно впорається з психологічним болем. Турбота про ментальне здоров'я важлива для підтримки здорових стосунків із собою та у трудових колективах. Розповсюдження методичних рекомендацій психологічного відновлення у воєнний та післявоєнний час, запровадження психосоціальної політики на підприємствах та розроблення заходів по психосоціальній підтримці працівників на роботі є пріоритетом. Державні інспектори здійснюють супровід по запровадженню психосоціальної політики на підприємствах області, яку вже запровадило 109 підприємств області.

Отже, негативні тенденції війни змушують нас змінювати своє життя та модернізувати свою діяльність.

БЕРНАЗ-ЛУКАВЕЦЬКА Олена

*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БОРГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія вплинула майже на всі сфери життєдіяльності нашої країни. Ми бачимо, що більшість людей знаходяться у скрутному матеріальному становищі та не завжди можуть вчасно гасити кредит. Саме реструктуризація кредиту є одним з альтернативних методів врегулювання відносин між фінансовою установою та клієнтом.

Реструктуризація позики або боргу просто стосується внесення змін до існуючих умов позики, щоб допомогти позичальнику керувати погашенням основної суми позики та відсотків.

Як правило, надання можливості для реструктуризації кредиту є кращим, оскільки це також запобігає процесу «непрацювати активу», що зменшує прибутки банків. Крім того, це також «дешевше», ніж дозволити неплатнику оголосити про свою неплатоспроможність.

Реструктуризація кредиту можлива кількома способами, такими як:

- зміна терміну погашення, який зазвичай подовжується
- зміна суми до повернення
- зміни кількості платежів, які були попередньо узгоджені
- зміна процентної ставки, яка нараховувалась раніше
- забезпечення додаткових кредитів

Часто терміни реструктуризація кредиту та рефінансування кредиту використовуються як синоніми у нас та закордоном, що неправильно, оскільки обидва вони мають різне значення.

- У той час як реструктуризація кредиту (позики) вносить зміни в існуючі умови кредиту (позики), щоб допомогти позичальникам і кредиторам, рефінансування позики просто стосується використання окремої позики для погашення існуючої позики.

- Рефінансування кредиту зазвичай обирають, якщо новий кредит має кращі умови та відсоткові ставки. Це також допомагає позичальникам збільшити свою ліквідність, щоб допомогти їм у грошовому вираженні

Якщо позичальник рефінансував свою існуючу позику новою позикою з нижчими відсотками, щомісячні платежі ЕМІ (платіжні ліцензії) можуть бути меншими. Однак, це також може принести свій набір проблем.

Рефінансування позики може бути «дорогим», і якщо не керувати належним чином, боргові платежі можуть вийти з-під контролю. Тому важливо розрахувати всі витрати, виплату відсотків і врахувати складні фінансові ситуації, такі як втрата роботи, перш ніж зробити це.

Але реструктуризація кредиту та рефінансування кредиту можуть принести користь як кредиторам, так і позичальникам на основі узгоджених умов. Тому необхідно вибрати варіант, який найкраще відповідає вимогам і фінансовому становищу позичальника.

Так, згідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансову реструктуризацію»: «боржник має право на участь у процедурі фінансової реструктуризації згідно з цим Законом у разі, коли він перебуває у критичному фінансовому стані, а його господарська діяльність може бути визнана перспективною. Діяльність боржника визнається перспективною, якщо залучені кредитори підписали згоду на реструктуризацію. Перспективність господарської діяльності боржника підтверджується звітом про проведення огляду фінансово-господарської діяльності. Боржник не має права подавати заяву про реструктуризацію протягом

18 місяців після початку проведення процедури фінансової реструктуризації за його попередньою заявою або після ініціювання боржником санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство згідно із Кодексом України з процедур банкрутства.

Боржник має право ініціювати проведення процедури фінансової реструктуризації шляхом подання письмової заяви про реструктуризацію до секретаріату за умови відсутності щодо нього порушеного провадження у справі про банкрутство або відсутності здійснення санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство. Заява про реструктуризацію повинна містити:

- 1) письмову згоду боржника на передачу спорів до арбітражу згідно з арбітражним регламентом;
- 2) посилання на наявність згоди залученого (залучених) кредитора (кредиторів) на реструктуризацію;
- 3) інформацію про відсутність щодо боржника порушеного провадження у справі про банкрутство або здійснення санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство» [1, 2].

Таким чином ми бачимо, що у період дії воєнного стану застосування реструктуризації кредиту – це непоганий доступний варіант для боржника. Однак, перш ніж вибрати цей варіант, позичальники повинні ретельно оцінити своє фінансове становище та майбутні потреби. Незважаючи на те, що реструктуризація позики має багато переваг, настійно рекомендується зрозуміти процес і обговорити з кредитором кроки, які найбільше підходять для їхньої ситуації.

Список використаної літератури

1. Про фінансову реструктуризацію Закон України від 14.06.2016 № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>
2. Debt Restructuring. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/debt-restructuring>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text>

БЄЛОУСОВ Володимир

кандидат юридичних наук, докторант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка <https://orcid.org/0009-0000-5652-4880>

ЗНАЧИМІСТЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ СОЦІАЛЬНІЙ ІЗОЛЯЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальна ізоляція військовослужбовців у цілому може бути осмислена в якості особливого стану, в якому військовослужбовець виявляється виключеним із повноцінної участі у соціальному житті суспільства. Відповідний стан може

проявлятися у втраті контактів з оточуючими, обмеженні доступу до важливих соціальних ресурсів, таких як робота, освіта та медична допомога, а також у втраті громадських зв'язків з близькими особами та іншими членами суспільства. При цьому важливо відзначити, що військовослужбовці наражаються на ризик соціальної ізоляції з низки причин, серед яких найпоширенішими є такі фактори:

1) наявність інвалідності або травм, отриманих під час несення служби, які перешкоджають їхній активній участі в суспільному житті в цілому та в трудовому житті, зокрема;

2) психологічні проблеми (наприклад, посттравматичний стресовий розлад), що ускладнюють процес соціальної адаптації;

3) наявність низького попиту на ринку праці на військові навички, що ускладнює процес працевлаштування після завершення служби;

4) втрата соціальних зв'язків унаслідок довгострокового перебування на військовій службі;

5) наявність несправедливих суспільних упереджень щодо ветеранів війни.

Відтак, слід підсумувати, що соціальна ізоляція є станом, у якому військовослужбовець втрачає необхідну для нього підтримку з боку суспільства, а тому цей стан створює соціально небезпечні умови, за яких існуючі соціальні ризики посилюють свій негативний вплив, а також з'являються нові ризики, які додатково ускладнюють процес реалізації соціальних прав військовослужбовця (певною мірою й членів його сім'ї). Це пояснюється тим, що соціальна ізоляція військовослужбовців, згідно з науковими дослідженнями на цю тему [див., напр.: 1–3], має такий негативний вплив:

1) часто призводить до погіршення психофізіологічного здоров'я військовослужбовців (особливо ветеранів), багато з яких страждають на посттравматичні стресові розлади, депресію тощо, а крім того – можуть мати суїцидальні нахили;

2) ускладнює пошук роботи, що закономірним чином призводить до погіршення матеріального становища, втрати житла та збільшення боргових зобов'язань;

3) посилює складності соціальної адаптації, позбавляючи військовослужбовців можливості повернутися до повноцінного соціального життя, а також до активної участі у житті суспільства.

Крім того науковцями [див., напр.: 4; 5] звертається увага й на те, що соціальна ізоляція негативно впливає на сім'ї військовослужбовців (більш того, може бути характерною для сімей військовослужбовців). Зокрема, якщо військовослужбовець не може знайти роботу, це створює економічне навантаження на сім'ю, веде до бідності чи погіршення фінансового стану, як такого. Також сім'ї військовослужбовців в умовах соціальної ізоляції зазнають постійного психологічного тиску, викликаного змінами в поведінці та настрої їх близьких, що може призвести до розриву сімейних відносин або проблем із психічним здоров'ям.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що вирішення проблеми соціальної ізоляції військовослужбовців, а також членів їх сімей має прямий

вплив на соціальну безпеку держави, що обумовлено соціально-правовим значенням запобігання та протидії соціальної ізоляції військовослужбовців соціально-захисними засобами. Зокрема, зменшення ризику соціальної ізоляції чи подолання її наслідків сприяє зниженню рівня нерівності у суспільстві (отже, й до зменшення соціальної напруги).

Також важливо врахувати і те, що вирішення проблем соціальної ізоляції допомагає зменшити соціально-економічне навантаження на державу, адже збільшення кількості соціально ізолюваних військовослужбовців потребує виділення додаткових коштів для програм їх підтримки та реабілітації, а також збільшує навантаження на соціальних працівників, які надають відповідні послуги (це додатково посилює кадрову кризу в системі забезпечення соціальної безпеки держави).

Крім того, слід наголосити й на тому, що усунення соціальної ізоляції або її негативних наслідків дозволяє знизити ризик маргіналізації та поступової криміналізації військовослужбовців та їхніх сімей. Ця обставина є вкрай важливою в контексті забезпечення соціальної безпеки держави, оскільки протиправні дії можуть загрожувати соціальній безпеці держави, а також призводять до стану, коли суб'єкт кримінального правопорушення стикається з критично низьким рівнем соціальної безпеки. Більше того, вирішення питань соціальної ізоляції також сприяє зниженню ймовірності зростання соціально вразливих груп та запобігає погіршенню соціальної інтеграції, що у довгостроковій перспективі може призвести до фрагментації суспільства та послаблення соціальної солідарності, що негативно позначається на соціальній безпеці держави.

Список використаних джерел:

1. Grenawalt T.A., Lu J., Hamner K., Gill C. Social isolation and well-being in veterans with mental illness. *Journal of Mental Health*. 2023. Vol. 32 (2). P. 407-411. doi:10.1080/09638237.2021.2022625.
2. Hatch S.L., Harvey S.B., Dandeker D., Burdett H. Life in and after the Armed Forces: social networks and mental health in the UK military. *Sociology of Health & Illness*. 2013. Vol. 35 (7). P. 1045-1064. doi:10.1111/1467-9566.12022.
3. Wilson G., Hill M., Kiernan M.D. Loneliness and social isolation of military veterans: systematic narrative review. *Occupational Medicine*. 2018. Vol. 68 (9). P. 600-609. doi:10.1093/occmed/kqy160.
4. Johnson A., Moreland M., Kiernan M.D., Collins T. Understanding evidence and provision of services around social isolation and loneliness of military widow/ers: A scoping review. *Plos One*. 2023. Vol. 18 (11). P. e0293182. doi:10.1371/journal.pone.0293182.
5. Wilson-Menzfeld G., McGill G., Moreland M., Collins T. Military Widows' Experiences of Social Isolation, Loneliness and Unmet Social Needs. *Journal of Loss and Trauma*. 2024. Vol. 29 (8). P. 1047-1067. doi:10.1080/15325024.2024.2326563.

БОНДАРЕНКО Ольга
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного
трудового права та права соціального забезпечення факультету підготовки
фахівців права, управління та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЦИФРОВА РІЧ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року призвели до діджиталізації та динамічного розвитку віртуального середовища. Цифрова трансформація стала одним із основних напрямків розвитку нашої держави, що має на меті стимулювати перетворення та покращення у різних сферах суспільного життя.

Не дивно, що і цифровізація цивільно-правових відносин привернула увагу юридичної спільноти, особливо щодо законодавчого врегулювання цієї сфери. Криптовалюта, NFT (невзаємозамінні токени), цифровий контент, штучний інтелект, все це – реалії нашого часу, що вимагають встановлення правил для взаємодії між учасниками відносин у віртуальному середовищі. Всі вказані віртуальні блага стали загальноприйнятним фактом з яким необхідно рухатись далі. Для вдосконалення регулювання цифрового сектору в Україні та інтеграції вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу були прийняті нові нормативно-правові акти та внесені зміни до Цивільного кодексу України, щодо включення цифрових речей до переліку об'єктів цивільних прав. Україна прагне швидко інтегруватися до нових процесів, щоб забезпечити можливості ефективного та стійкого зростання як державного, так і приватного сектору. Наукові дослідження у даній сфері є актуальними та необхідними, для майбутнього розвитку цифрового середовища в Україні [1].

Цифрові речі як об'єкт цивільного права є відносно новою категорією, яка виникла разом із розвитком цифрових технологій і поширенням віртуальних активів. У контексті цивільного права цифрові речі можуть включати широкий спектр об'єктів: програмне забезпечення, цифровий контент (музика, відео, книги), криптовалюти, цифрові токени, доменні імена, електронні підписи, акаунти в соціальних мережах тощо.

У зв'язку з тим, що суспільні відносини швидко перейшли до цифрового простору, було здійснено відповідне реагування законодавця на таку трансформацію цивільних правовідносин. Відповідно у серпні 2023 року були прийняті зміни до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав. Законодавець доповнив Цивільний кодекс України статтею 179-1, де надав характеристику новому об'єкту цивільних прав, такому як цифрова річ. Цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. На підставі змін до ЦК України можна виділити категорії цифрових речей, що є об'єктами цивільних прав, а саме віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, визначені у відповідному контексті [2]. Така гнучка класифікація, в умовах бурхливого розвитку

метавсесвіту, дозволить в майбутньому швидко розподілити за категоріями появу нових цифрових речей.

Розглядаючи всі категорії цифрових речей, зазначимо що відповідно до Закону України «Про віртуальні активи» який був прийнятий Верховною Радою України від 17.02.2022 та набуде чинності з дня внесення змін до Податкового кодексу, віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [3].

Цифровий контент - це дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги. В даному контексті цифрова послуга визначається як послуга, що надає можливість споживачу створювати, обробляти, зберігати та поширювати дані у цифровій формі або отримувати доступ до таких даних, а також здійснювати будь-які інші дії з даними у цифровій формі, що були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги.

Під час дослідження цивільних правовідносин де об'єктом є цифрова річ, вбачаємо наявність певних, проблеми, які виникають в процесі правового регулювання. Однією з таких є проблема ідентифікації та захисту прав власності, так як у цифровому середовищі важко чітко визначити, кому належать права на той чи інший цифровий об'єкт. Наприклад, купівля цифрового контенту (музики, фільмів, програмного забезпечення) часто передбачає лише ліцензію на використання, а не право власності. У багатьох випадках користувачі не мають повного контролю над придбаним цифровим продуктом, оскільки продавець може обмежити доступ або змінити умови користування.

Наступною проблемою, на нашу думку, є відсутність чіткого правового регулювання договорів. Це обумовлено тим, що договори, пов'язані з цифровими речами, часто мають нетипові умови, що не відповідають класичним моделям договорів у цивільному праві. Наприклад, договір на використання програмного забезпечення або цифрового контенту може включати складні ліцензійні умови, які часто не узгоджуються з традиційними правилами Цивільного кодексу. Відсутність стандартних підходів до укладання таких договорів створює правову невизначеність.

Не можемо оминути і те, що цифрові речі можуть існувати у віртуальному просторі, який не прив'язаний до конкретної території або країни. Це ускладнює визначення того, яка юрисдикція повинна застосовуватись у разі спорів, які можуть виникати у наслідок порушення прав інтелектуальної власності.

Відкритим залишається питання спадкування цифрових активів, так як законодавство ще не вирішило питання спадкування цифрових речей. Наразі невідомо, як передавати права на криптовалюти, електронні акаунти або інші цифрові активи після смерті власника, оскільки немає чіткого механізму правонаступництва для таких об'єктів.

Таким чином, правове регулювання правовідносин з об'єктами у формі цифрових речей є складним через невизначеність правового статусу, недостатність законодавчих норм і проблеми з їх застосуванням у цифровому середовищі.

Як висновок можна сказати, що внесення відповідних змін до Цивільного кодексу є позитивним моментом для правового регулювання цивільно-правових відносин з урахуванням особливостей цифрових речей. Але ще є ряд проблем які потребують подальшого наукового вивчення та врегулювання шляхом оновлення Цивільного кодексу з урахуванням особливостей цифрових речей, включаючи положення про власність, укладення договорів та охорону прав на такі об'єкти та розробкою стандартів та чітких правил і механізмів для захисту прав власників цифрових речей з урахуванням гармонізації правових норм до європейського права.

Список використаних джерел:

1. Боровченко Т.І. Білоус Д.Є. Цифрова річ як новий об'єкт цивільних прав. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 35 (74) №1. 2024. С. 25-30* URL:https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/1_2024.pdf#page=33
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

ГОЛОВАНЬ Тетяна

*завідувач кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди, кандидат юридичних наук, доцент*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Україна прийняла зобов'язання налагоджувати діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації [1].

«Європейська інтеграція є вибором українського народу, який ґрунтується на усвідомленні історичної ідентичності та спільності із європейськими країнами, та водночас є каталізатором реформ, в основі яких перебувають демократичні цінності і соціальна справедливість» [2, с. 98].

По суті євроінтеграція – це зближення України та Європейського Союзу на рівні нормативно-правових актів, звичаїв та правил, що діють в суспільстві.

Вибір євроінтеграційного шляху та встановлення багатосторонніх зв'язків зумовлює необхідність виконання міжнародних стандартів у всіх сферах. У цьому контексті для України як правової та соціальної держави важливо орієнтуватись на міжнародні соціальні стандарти та імплементувати їх до національного законодавства.

«Міжнародні соціальні стандарти є комплексом норм, який закріплений в міжнародно-правових актах, що визначають гідні умови життєдіяльності людей, забезпечують розвиток особи та соціальну захищеність. Ці стандарти мають бути сприйняті законодавством кожної держави шляхом підписання та ратифікації міжнародних договорів, а у подальшому повинні бути розвинені і пристосовані до існуючих в цій країні умов» [3, с. 19].

Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами триває вже протягом тривалого часу.

Основною умовою успішності євроінтеграційних процесів є чітке дотримання та досягнення певного рівня узгодженості українського права з нормами європейського законодавства.

Зближення правової системи України з сучасними європейськими нормами сприятиме розвитку політичної, економічної, соціальної та культурної активності громадян, економічному зростанню країни в рамках розвитку Євросоюзу. Це також поступово приведе до підвищення рівня добробуту громадян до рівня країн-членів ЄС та створить необхідні умови для отримання Україною статусу асоційованого члена ЄС, що є ключовим зовнішньополітичним пріоритетом у середньостроковій перспективі.

Гармонізація національного законодавства як елемент механізму досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі визначається Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [4].

Відповідно до розділу I Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу «метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики» [4].

Муравйов В. зазначає, що «гармонізація українського законодавства з правом Євросоюзу шляхом приєднання до міжнародних стандартів може поширюватися також на сектори, співпраця в яких не передбачається положеннями Угоди про асоціацію, зокрема це стосується насамперед сфери трудових та соціальних відносин, міжнародного приватного права тощо [5, с. 14].

Україна є соціальною державою. Відтак «соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави і спрямована на забезпечення умов гідного життя, вільного розвитку людини, високого рівня добробуту» [6, с.12].

При цьому внутрішня політика повинна включати єдину соціально-орієнтовану програму удосконалення національних правових норм, звичаїв, традицій та правової культури.

Умови сьогодення підтверджують, що означений вектор розвитку та руху має чітко орієнтуватися на європейські стандарти, адже соціальні стандарти європейських держав не лише підтверджують свою високу ефективність, але є позитивним прикладом формування системи високих соціальних стандартів, спрямованих на гуманізацію.

Наступним важливим кроком на шляху євроінтеграції має стати прийняття нового Трудового кодексу України, зорієнтованого на міжнародні та європейські стандарти у сфері праці, який дозволить забезпечити належний захист прав працівників та роботодавців, сприятиме покращенню умов праці, підвищенню конкурентоспроможності ринку праці України та узгодженню національного законодавства з правовими нормами Європейського Союзу. Це стане важливим кроком для подальшого наближення України до європейської спільноти та реалізації її євроінтеграційних прагнень.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Малюга Л.Ю. Адаптація соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: дис. на здобуття ступеня д-ра юрид. наук. 12.00.05. Київський нац. університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020 . 414 с.

3. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посіб. / авт.: А. М. Юшко, Н. М. Швець; за заг. ред. В. В. Жернакова. Харків: Нац. ун-т —Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2013. 121 с.

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004р. №1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

5. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/viche_2013_8_6.pdf.

6. Головань Т.Г. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. Видання 2024/№3, С.10-15. URL: <http://apie.org.ua/uk/vdoskonalennya-sistemi-soc%D1%96alnogo-z/>

**КОМПЕНСАЦІЇ СУДОВИХ ВИТРАТ ВІДПОВІДАЧА ВНАСЛІДОК
НЕОБҐРУНТОВАНИХ ДІЙ ПОЗИВАЧА: КОМЕНТАР ЧАСТИНИ 5
СТАТТІ 142 ЦПК УКРАЇНИ**

Стаття 142 ЦПК України регулює питання розподілу витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду. Частина 5 статті 142 ЦПК України закріплює право відповідача «заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача» [1].

Таке право відповідач може реалізувати у разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду.

Іншими словами, під час вирішення судом питання про закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимогу про компенсацію здійснених ним судових витрат, але тільки у тому разі, якщо такі витрати відповідач поніс внаслідок необґрунтованих дій позивача. У свою чергу, реалізація відповідачем такого процесуального права на компенсацію судових витрат породжує для суду процесуальний обов'язок вирішити питання про розподіл судових витрат у порядку, визначеному ч. 6 ст. 142 ЦПК України.

Актуальності теми обґрунтовується тим, що значна частина цивільних справ завершується саме закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду, але суди неоднаково вирішують питання про розподіл судових витрат, тобто по-різному вирішують дані процесуальні питання в схожих (аналогічних, релевантних) випадках.

Так, завершення провадження у цивільних справах шляхом його закриття або шляхом залишення позову без розгляду досить поширене в судовій практиці.

За даними Звіту судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2023 рік з поміж 448 895 цивільних справ, розглянутих судами України першої інстанції в порядку позовного провадження, у 18 567 цивільних справах – провадження закрито, у 35 144 – суди залишили позовні заяви без розгляду [2], що разом становить 53 711 та становить майже 12 % від усіх цивільних справ позовного провадження, які перебували в провадженні судів першої інстанції.

Тільки з 01.09.2024 по 17.10.2024 районні та районні у містах суди Кіровоградської області постановили сотні ухвал про закриття чи залишення позову без розгляду (приклади таких цивільних справ: № 391/375/24, № 388/1652/24, № 389/1462/22, № 386/1002/24, № 386/1047/24, № 391/499/24, № 390/1683/24, № 401/661/24) [3].

Суть проблеми правозастосування частини 5 статті 142 ЦК України (неоднакового вирішення питання про розподіл судових витрат) полягає в тому,

що суди в непоодиноких випадках відмовляють відповідачу в компенсації його судових витрат за ч. 5 ст. 142 ЦПК України.

Підставою для відмови відповідачу в задоволенні заяви про стягнення з позивача судових витрат зазначається відсутність в діях позивача зловживання процесуальними правами. Наприклад: «саме по собі звернення з позовом до суду чи неявка сторони у судові засідання не свідчить про необґрунтованість дій позивача, оскільки зазначене є диспозитивним правом позивача, передбачене процесуальним законодавством і не містить таких обмежень» (постанова ВС КЦС від 28.01.2019 у справі № 619/1146/17-ц (провадження №61-44038св18 [4])). Аналогічний підхід до вирішення розглядуваного процесуального питання проявив Касаційний господарський суд 09.07.2019 під час перегляду в касаційному порядку справи № 922/592/17 [5]). Аналогічно Верховному Суду, зазначено в постанові Львівського апеляційного суду від 16.04.2024 у справі № 462/7620/23 (провадження № 22-ц/811/424/24) [6].

Вважаємо, що такий підхід судів до вирішення розглядуваного процесуального питання є несправедливим та необґрунтованим, оскільки:

1) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення – одна з 12-ти основних засад (принципів) цивільного судочинства (п.12 ч. 3 ст. 2 ЦПК України);

2) «завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави» (ч. 1 ст. 2 ЦПК України);

3) «суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі» (ч. 2 ст. 2 ЦПК України);

4) відмова в компенсації посиленням на диспозицію (право позивача звертатись до суду) є тими «міркуваннями в судовому процесі», які в даному разі суд ігнорує та діє всупереч завданням цивільного судочинства (не керується ними), в т.ч. безпідставно не компенсує відповідачу витрати, які останній зробив внаслідок необґрунтованих дій позивача. В зазначених прикладах судової практики, допускається неправильне тлумачення поняття необґрунтованість дій позивача.

Верховний Суд в постанові Касаційного господарського суду від 29.07.2021 у справі № 922/2017/17 зробив спробу внести ясність в розглядуване поняття та зазначив: «ГПК України не містить норм, які б встановлювали критерії визначення необґрунтованості дій позивача, однак очевидно, що під такими діями можна розуміти таку реалізацію позивачем своїх процесуальних прав, внаслідок якої виникають підстави для закриття провадження або залишення позову без розгляду.

У разі закриття провадження у справі відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.

Отже, відповідач повинен обґрунтовано заявити про наявність витрат, які виникли у зв'язку із поданням позову до нього і у подальшому – із закриттям провадження у справі. Тобто стягнення з позивача компенсації понесених відповідачем витрат, зокрема витрат на правничу допомогу, у разі закриття провадження у справі можливе лише у випадку встановлення необґрунтованості дій позивача» [7].

На нашу думку, зазначене тлумачення Верховним судом частини 5 статті 142 ЦПК України потребує доповнення такими тезами. Позивач може реалізувати свої процесуальні права шляхом вчинення діянь (вчинення дій чи бездіяльності). Умовою визначення необґрунтованості процесуальних діянь позивача, спрямованих на закриття провадження або залишення позову без розгляду, може бути один із таких фактів:

1) Вчинення позивачем дій, спрямованих на закриття провадження або залишення позову без розгляду, виключно за власним рішенням (бажанням, власною ініціативою), а саме: а) подання позивачем чи його представником до суду заяви про залишення позову без розгляду, на підставі п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, або заяви про відмову від позову – на підставі п. 4 ч. 1 ст. 255 ЦПК України; б) подання до цього самого суду іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав, за умови, що щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду - що є також підставою для залишення позову без розгляду на підставі п. 11 ч. 1 ст. 257 ЦПК.

2) Не вчинення дій позивачем, наслідком яких є залишення позову без розгляду, а саме: а) не з'явлення у підготовче засідання чи в судове засідання належним чином повідомленого позивача, або не повідомлення належним чином повідомленого позивача про причини неявки), що є також підставою для залишення позову без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК; б) не подання позивачем витребуваних судом доказів, необхідних для вирішення спору, що є також підставою для залишення позову без розгляду на підставі п. 9 ч. 1 ст. 257 ЦПК; в) невнесення позивачем у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат відповідача, за умови подання Відповідачем заяви про залишення позову без розгляду, що є підставою для залишення позову без розгляду на підставі п. 10 ч. 1 ст. 257 ЦПК.

В іншому випадку, щоб процесуальні дії позивача, які спрямовані на закриття провадження або залишення позову без розгляду, не були визнані судом необґрунтованими та з позивача не були стягнені судові витрати, зокрема витрати на правничу допомогу, підставою для залишення позову без розгляду чи закриття провадження повинні бути передбачені іншими пунктами ЦПК, але точно не тими пунктами, що вказані вище.

Подання позивачем заяви про залишення позову без розгляду – це процесуальна дія, яка має неодмінно визначатись необґрунтованою дією позивача, оскільки в результаті її реалізації Позивачем виникають підстави для залишення його ж позову без розгляду.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 23.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-ts_4-2023.xls
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Постанова ВС КЦС від 28.01.2019 у справі № 619/1146/17-ц (провадження №61-44038св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957988>
5. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 09.07.2019 у справі № 922/592/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82937781>
6. Постанова Львівського апеляційного суду від 16.04.2024 у справі № 462/7620/23 (провадження № 22-ц/811/424/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118517718>
7. Постанова Касаційного господарського суду від 29.07.2021 у справі № 922/2017/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98702274>

КАРПЕНКО Роман

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільне та трудове право – одні з фундаментальних галузей у системі права України. У сфері дії норм цих галузей перебувають мільйони осіб, які мають статус працівника або роботодавця. Це ті галузі права, на функціонуванні та розвитку яких найбільше відчуються соціально-економічні зміни, кризові явища, інші виклики як на міжнародному, так і на національному рівнях. В умовах воєнного стану цивільне та трудове право динамічно розвивається, відбувається реформування цивільного та трудового законодавства за кількома напрямками. При цьому трудове та цивільне право має зберігати своє основне соціальне призначення – забезпечувати трудові права і свободи людини, проголошені міжнародно-правовими актами, Конституцією України і законами України. Визначення основних тенденцій розвитку трудового права в цей складний період допоможе більш чітко усвідомити роль і значення трудового права як самостійної галузі права, покликаної захищати права та інтереси працівників і роботодавців в умовах повномасштабної агресії РФ проти нашої держави.

Введення воєнного стану в Україні на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зумовило новий етап у розвитку трудового права, який розпочався після 24 лютого 2022 року. Виявилося, що саме сфера застосування праці, в якій переплітаються життєво важливі інтереси мільйонів громадян України, потребувала негайної реакції від законодавця з метою забезпечення її нормального функціонування. Суперечності між інтересами працівників і роботодавців, які є неминучими й за мирних часів, в умовах воєнного стану ще більше загострилися, потребували втручання з боку держави за допомогою належного правового регулювання у вигляді прийняття нових законів, внесення змін та доповнень до чинних законодавчих актів.

В умовах воєнного стану розпочався новий етап і в реформуванні трудового законодавства України. За цей відносно невеликий проміжок часу значно зросла законодавча активність у регулюванні трудових відносин. Першим законом, прийнятим у цей період, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року №2136-IX [1]. Наступним став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21 квітня 2022 року №2220-IX [2]. 12 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників» №2253-IX [3]. В умовах воєнного стану в чинному законодавстві України з'явилися нові терміни – «оптимізація трудових відносин», «спрощення регулювання трудових відносин», запроваджені відповідними законами України, а саме Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 року №2352-IX [4] та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» від 19 липня 2022 року №5371. Реформування трудового законодавства України в умовах воєнного стану продовжує Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості» від 18 липня 2022 року №5161.

В умовах воєнного стану трудове право залишається гарантом забезпечення трудових прав працівників і роботодавців і не змінює своєї сутності, суспільної значущості та соціального призначення. Основним завданням сучасного трудового права в умовах воєнного стану, як і за мирних часів, залишається розробка ефективного галузевого механізму забезпечення трудових прав, свобод та інтересів працівників і роботодавців. Ідеться як про належне закріплення переліку основних трудових прав працівника і роботодавця на законодавчому рівні відповідно до міжнародних і європейських стандартів, так і гарантій їх реалізації, форм, способів і засобів охорони та захисту.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року No 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>://
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)zakon
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20).
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)rada
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20).
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)gov
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20).
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)ua
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)/
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)laws
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)/
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)show
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)/2136-20#
["https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20"](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20)Text

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21 квітня 2022 року No2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-IX#Text>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту трудових прав працівників: Закон України від 12 травня 2022 року No2253-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01 липня 2022 року No2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>

КОСТЕНКО Владислав

кандидат юридичних наук, суддя Ковпаківського районного суду міста Суми, <https://orcid.org/0009-0004-2635-1316>

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ СФЕРИ ПРАЦІ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Протягом усієї історії становлення та розвитку людської цивілізації праця завжди розумілася як одна з основних форм взаємодії людей в суспільстві, а водночас – й життєво важливим процесом взаємодії людини з природою [1, с. 145]. Разом з тим, з поетапним розвитком гуманістичних правових поглядів, а також у процесі еволюції трудового права (і соціального права в цілому) людина перестала бути просто об'єктом сфери зайнятості, ставши особливим суб'єктом, що має людську гідність, підлягає належній повазі, охороні та захисту через забезпечення трудових та соціальних прав людини. Відповідна обставина має важливе соціально-правове значення як у концептуальному, так і практичному

аспекті, оскільки здійснення працівником своїх трудових прав не обмежується лише реалізацією законодавчих норм, а забезпечення таких прав не лише виконанням і дотриманням вимог законодавства.

На сьогодні реалізація працівником суб'єктивних трудових прав формує основу соціально-правових можливостей особистості, які сприяють посиленню соціальної безпеки працівника, членів його сім'ї та держави загалом. Однак варто зазначити, що в умовах сучасної глобальної динаміки ринок праці зазнав значних змін, спричинених процесами десоціалізації праці та зайнятості, що негативно впливає на соціальну безпеку державних службовців. Водночас, десоціалізація сфери праці та зайнятості, на думку українських та зарубіжних дослідників [див., напр.: 2–4], є явищем, котре об'єктивується у процесі, в контексті якого усталені трудо-правові стандарти, а також соціальні норми, цінності і структури, що організовують трудові відносини і забезпечують соціально безпечні умови для виникнення, перебігу, зміни, призупинення та припинення таких правовідносин, як здобутки гуманістичного трудовправового світогляду, починають концептуально та у практичному вимірі звужуватись або ж взагалі нівелюються. Відтак, розглядуване глобально поширене явище десоціалізації сфери праці (зайнятості у цілому) є ефектом часто соціально безвідповідальної, соціально шкідливої діяльності суб'єктів права, котрі виконують дії та приймають рішення, що призводять до різних соціально-економічних змін на глобальному, регіональному міжнародно-правовому, національному або ж локальному рівнях, що мають значні наслідки для формування характеру роботи, трудових відносин і загальної соціальної згуртованості суспільства, а найголовніше – обумовлюють зниження соціальної безпеки працівників.

При цьому слід мати на увазі, що ключовими характеристиками десоціалізації сфери праці (зайнятості) можна назвати, зокрема, наступне: по-перше, поява та поступове зростання обсягу нетипових форм зайнятості, котрі (як прямо, так і опосередковано) сприяють прекаризації працівників (нетипових працівників); по-друге, посилення незбалансованих із засадами соціального права України неоліберальних тенденцій у сфері праці та зайнятості; по-третє, технологічний прогрес у виконанні роботи. Отже, десоціалізація сфери праці та зайнятості: по-перше, обумовлена множиною взаємопов'язаних соціально-правових, економічних, політичних і технологічних чинників, які сукупно сприяють зниженню можливостей соціального захисту працездатних громадян, які бажають реалізувати право на працю чи вже реалізували це право; по-друге, спричиняє зменшення соціальної безпеки, а відтак – правопорядку в означеній сфері та соціальної безпеки населення держави у цілому, що негативним чином також позначається й на державних службовцях. Тобто, глобальні процеси десоціалізації мають далекосяжні наслідки, які позначаються на соціальній безпеці державних службовців.

Враховуючи викладене, можемо дійти думки, що десоціалізація сфери праці на державній службі характеризується такими основними характеристиками.

По-перше, для десоціалізації характерною є наявність ознак прекаризації праці держслужбовців. У контексті реалізації функцій державної служби прекаризація праці працівників може виявлятися в процесі переходу до короткострокових контрактів, аутсорсингу та аутстафінгу низки функцій, що підриває стабільність служби, знижує рівень соціальної захищеності державних службовців та веде до створення категорії «периферійних» держслужбовців, які не мають повного набору пільг, передбачених для штатних працівників.

По-друге, десоціалізація характеризується дерегулюванням трудових відносин в означеній сфері.

По-третє, десоціалізація сфери праці на державній службі передбачає зниження гарантій соціального діалогу на державній службі.

По-четверте, для десоціалізації характерним є посилення неоліберальних економічних тенденцій державній службі. Відповідна ознака десоціалізації виявляється у тому, що держава, прагнучи скоротити витрати на забезпечення соціальної безпеки держслужбовців, може зменшувати фінансування на соціальні програми для цього кола працівників, впроваджуються суворіші умови для отримання соціальних гарантій тощо.

По-п'яте, десоціалізація характеризується збільшенням соціальної нерівності серед держслужбовців.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що десоціалізація сфери праці на державній службі є складним і багатогранним процесом, зумовленим впливом глобалізаційних та неоліберальних тенденцій, що веде до поступового скасування трудо-правових стандартів, послаблення соціальних гарантій та зростання соціальної нерівності серед державних службовців, а саме – підриваючи основи соціальної безпеки держслужбовців та членів їх сімей.

Важливо наголосити на тому, що недопущення десоціалізації сфери праці на державній службі є вкрай актуальним завданням, враховуючи, що це явище:

1) підриває концепцію подальшого розвитку України як соціальної держави, яка прагне успішно виконати євроінтеграційні завдання;

2) негативно впливає на професійну мотивацію держслужбовців, що збільшує ризики для ефективного функціонування системи публічного управління, особливо в умовах війни;

3) призводить до зниження участі працівників у прийнятті рішень щодо організації їх праці, а також обмежує можливості для колективного захисту трудових та соціальних прав;

4) посилює нерівність серед державних службовців, а отже – збільшує соціальну напруженість, що є додатковим вкрай небезпечним ризиком належного функціонування держави в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Панченко М. В. Право на захист трудових прав у світлі концепції гідної праці державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 145-149. doi:10.32849/2663-5313/2019.12.27.

2. Kolot A., Herasymenko O. The deficit of decent work as a global problem of social and labor segment. *International Economic Policy*. 2016. № 2 (25). P. 20-39.

3. Гладкий В.В. Застережливі зауваження щодо процесу десоціалізації у світі праці. *Scientific discoveries: projects, strategies and development: Proceedings of the Internat. Scient. and Pract. Conf. (Edinburgh, October 25, 2019)*. Edinburgh: ESP, 2019. Vol. 3. P. 38-44. doi:10.5281/zenodo.3519327.

4. Коваленко І.Ф., Кицак Т.Г., Шевчук О.В. Соціалізація та десоціалізація відносин між працею і капіталом як тенденція розвитку соціально-трудова відносин на рубежі ХХ–ХХІ ст. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 104-112.

КОСТРИЦЬКИЙ Ігор

к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

СЕРЕДНИЦЬКА Інга

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННІ ІННОВАЦІЇ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: СЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сім'я завжди була і залишається одним із ключових соціальних інститутів, який формує основи суспільства. Важливою складовою сучасного розвитку сімейного права є впровадження електронних інноваційних технологій. Особливо актуальним є питання впровадження електронних технологій у судовій практиці та реєстрації сімейних відносин.

Електронні інноваційні технології в сімейному праві є важливим напрямком модернізації правової системи України. Вони сприяють підвищенню доступності правосуддя, швидкості вирішення справ і зручності громадян у реалізації своїх прав у сфері сімейних відносин. Щодо електронних інновацій:

Електронні сервіси забезпечують рівний доступ до правосуддя незалежно від географічного розташування чи фінансового стану громадян. Використання електронних реєстрів і платформ забезпечує прозорість усіх процесів, що зменшує ризики корупції та зловживань. Електронне подання документів і участь у судових процесах скорочує час розгляду справ, робить процедури зручнішими для учасників і зменшує навантаження на судову систему.

Надалі можна очікувати розширення електронних послуг, таких як автоматизація процесів у справах щодо сімейних відносин, більш активне використання штучного інтелекту для аналізу судових справ та впровадження нових електронних механізмів для моніторингу виконання рішень щодо опіки над дітьми або стягнення аліментів.

Доцільно зазначити, що розвиток електронних інструментів значно спрощує доступ громадян до правосуддя, підвищує прозорість судових процесів, а також полегшує процедури розлучення, встановлення аліментів та вирішення питань опіки над дітьми. Однак цей процес вимагає подальшого вдосконалення

на рівні законодавства, технічної інфраструктури та правозастосування. На нашу думку, можна запропонувати наступні рекомендації для подальшого розвитку електронних інновацій у сфері сімейного права:

1. Модернізація законодавства. Оновлення Сімейного кодексу України. Сімейний кодекс має бути адаптований до сучасних викликів, зокрема щодо електронної взаємодії між громадянами та державними органами. Необхідно запровадити чіткі норми, які регулюватимуть процес електронної медіації та інші онлайн-процедури. Гармонізація з європейськими стандартами: Українське законодавство має бути адаптоване до європейських практик у сфері сімейного права та електронного судочинства [1].

2. Розвиток технічної інфраструктури. Вдосконалення платформи "Електронний суд". Платформа "Електронний суд" потребує технічного доопрацювання для забезпечення безперебійного функціонування та доступності для всіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу. Для спрощення доступу до електронних послуг у сфері сімейного права слід розробити мобільні додатки, які дозволять громадянам швидко подавати документи, стежити за судовими справами та отримувати консультації.

3. Розвиток електронної медіації та консультацій. Сприяння розвитку електронної медіації. Впровадження електронної медіації як альтернативного методу вирішення сімейних конфліктів може значно знизити навантаження на суди і сприяти мирному врегулюванню спорів. Онлайн-консультації. Слід розширити можливості для надання юридичних консультацій у сфері сімейного права через електронні платформи. Це дозволить громадянам отримувати професійну правову допомогу без потреби відвідувати офіси адвокатів чи державні установи [2].

4. Покращення електронних сервісів для реєстрації сімейних відносин. Автоматизація процесів реєстрації. Подальший розвиток електронних сервісів для реєстрації шлюбу, народження та інших актів цивільного стану може значно спростити бюрократичні процедури. Впровадження цифрових архівів. Створення електронних архівів актів цивільного стану дозволить громадянам отримувати необхідні документи онлайн, що зекономить час і ресурси [3].

5. Посилення контролю за виконанням рішень суду. Автоматизація системи контролю за аліментами. Запровадження автоматизованої системи моніторингу та стягнення аліментів дозволить ефективніше контролювати виконання рішень суду та забезпечить інтереси дітей, які часто страждають через несплату аліментів. Необхідно впровадити системи цифрового моніторингу виконання рішень суду щодо сімейних спорів.

6. Підвищення цифрової грамотності населення. Для успішного впровадження електронних сервісів важливо проводити освітні кампанії, спрямовані на підвищення рівня цифрової грамотності громадян. Навчальні курси для юристів: Необхідно розробити навчальні програми для юристів, суддів та інших фахівців у сфері сімейного права, які будуть охоплювати питання електронного судочинства, онлайн-медіації та використання цифрових інструментів для вирішення сімейних конфліктів [4].

Впровадження електронних інноваційних технологій у сімейне право є одним із ключових напрямів розвитку правової системи України в сучасних умовах. Це дозволить забезпечити більш доступне, прозоре та ефективне правосуддя для всіх громадян. Проте, для повноцінного функціонування цих технологій необхідно модернізувати законодавчу базу, розвивати технічну інфраструктуру та підвищувати рівень цифрової грамотності населення. Успішна реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правової системи України та гармонізації її з європейськими стандартами.

Список використаних джерел:

1. Борисова В.І. Оновлення цивільного законодавства і проблеми сімейного права / В.І.Борисова // Актуальні проблеми сімейного права : міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.ї пам'яті Жилінкової Ірини Володимирівни (м. Харків, 12 квіт. 2024 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права, Національна академія правових наук України, Відділення цивільно-правових дисциплін, Громад. орг. "Цивілістична платформа". – Харків, 2024. – С. 13–18. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20092>
2. Бондарчук Н. В. Проведення медіації онлайн: міжнародний досвід та перспективи запровадження в Україні/ Н. В. Бондарчук, О. Ю. Радченко // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2023. –Т. 3. Вип. 75. – С. 156-161. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/52456>
3. Ревуцька І.Е., Булецька С.Б. Місце диджиталізації при укладенні шлюбу в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 156-162. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282656>
4. Старченко А.А. Електронне цивільне судочинство: вплив війни та повоєнний розвиток. *Юридичний електронний журнал*. 2024. № 6. С. 119-123. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=175>

ЛУБІНЕЦЬ Дмитро

доктор філософії, докторант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0009-0009-8544-1561>

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Людство, як і будь-яка інша складна адаптивна біологічна система, що складається із взаємозалежних елементів, протягом усього свого існування формувало ефективні механізми для виживання, а згодом і для розвитку людини та всього людства. Ці механізми носять еволюційний характер, постійно адаптуються та розвиваються у відповідь на зміни довкілля та внутрішніх умов

розвитку суспільства, включаючи зміни у культурі, моральних орієнтирах та інших аспектах буття людини і суспільства. Спочатку ці механізми були досить примітивними і в основному біологічно визначеними, тобто спрямованими на забезпечення фізичного виживання людини та безперервності її існування. З розвитком людського суспільства відбувалося й закономірне ускладнення форм та змісту цих механізмів, які поступово набули складнішої соціальної структури, що включає різні соціальні інститути. У процесі становлення та еволюції цих механізмів сформувалися органи публічної служби, правові системи та інші елементи, що сприяли розвитку соціальної функції держави та суспільства, на основі чого поступово сформувався механізм соціального захисту. Вказане обумовлено тим фактом, що реалізація соціальної функції забезпечувала як біологічне виживання людини, так й її соціальне благополуччя, формуючи тло соціальної безпеки держави.

Також слід зазначити, що процес формування механізмів, спрямованих на забезпечення виживання людини та її соціального благополуччя, від початку ґрунтувався на двох ключових аспектах: на переважанні альтруїстичних підходів в організації людського суспільства, що пом'якшувала дію природного еволюційного закону, згідно з яким виживають лише найбільш пристосовані; на праці людини, що є основою розвитку суспільства. При цьому подальший розвиток інституту соціального захисту був значною мірою обумовлений: усвідомленням того, що в суспільному житті існують значні ризики для нормального існування людини – соціальні ризики, які держава має компенсувати; осмисленням того, як праця людини позначається на її соціальній безпеці, та як саме держава (суспільство) може сприяти працюючій людині в перебуванні нею у стані соціальної захищеності. Так з еволюцією правосвідомості та правової культури, а також разом із розвитком профспілкових рухів держави (в процесі поширення промислової революції в країнах Європи) зіткнулися з необхідністю не лише захищати права людини на працю, а й гарантувати право на гідні умови праці та соціальну безпеку працівників. У цьому контексті важливо наголосити, що гідна та соціально безпечна праця, а також соціальна захищеність працівників, з одного боку, відображають цілісне уявлення про те, як у сучасному світі забезпечується продуктивна та результативна праця, а з іншого боку, є найважливішими елементами прояву поваги до людської гідності працівника та підтвердженням людиноцентричної спрямованості розвитку суспільства та держави.

Слід мати на увазі, що вже тривалий час особливого значення в Україні та світі набуває питання забезпечення гідної та соціально безпечної праці для працівників критичної інфраструктури, які в умовах війни, що триває, стикаються з численними соціальними ризиками та викликами. Між тим, соціально безпечного та гідного характеру праця цих працівників набуває лише в тому випадку, коли працівники критичної інфраструктури перебувають у соціально захищеному стані. У цьому контексті, а також враховуючи позиції учених [див., напр.: 1, с. 232; 2, с. 20; 3, с. 12; 4, с. 357], що стосуються розуміння сутності соціального захисту працівників, слід зазначити, що соціальний захист працівників критичної інфраструктури є системою правових, економічних та

соціальних форм, методів, засобів та інститутів, спрямованих на забезпечення захисту трудових та соціальних прав працівників, зайнятих у секторах економіки, які критично важливі для функціонування держави та суспільства. Таким чином, соціальний захист працівника критичної інфраструктури – це гарантований державою та суспільством правовий механізм, спрямований на забезпечення гідності та просування соціальної справедливості у сфері трудових та суміжних відносин за участю таких працівників. У цьому контексті соціальний захист працівників критичної інфраструктури виступає як систематична та динамічна діяльність (процес), орієнтована на мінімізацію соціальної несправедливості та створення умов, за яких кожен працівник може перебувати у соціально захищеному стані, маючи можливості для самореалізації, своєчасного та пропорційного захисту від соціальних та економічних ризиків, пов'язаних із трудовою діяльністю на об'єктах критичної інфраструктури в Україні.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що поняття «соціальний захист працівників критичної інфраструктури» визначає відповідну діяльність у сфері забезпечення соціальної безпеки, що є пріоритетним завданням держави і суспільства, спрямованим на досягнення національної безпеки, що є особливо актуальним в умовах війни, яка з 2022 року охопила всю територію України. При цьому конкретизуючи сутність соціального захисту працівників критичної інфраструктури, можна виділити такі ключові ознаки: по-перше, соціальний захист даної категорії працівників ґрунтується на нормах чинного законодавства та узгоджується з правовими принципами. По-друге, соціальний захист працівників критичної інфраструктури поширюється лише на певне коло осіб, які мають специфічний статус працівника критичної інфраструктури. По-третє, соціальний захист цих працівників здійснюється відповідними органами публічної служби та у деяких випадках суб'єктами громадянського суспільства. По-четверте, ця діяльність спрямована на досягнення конкретних цілей: забезпечення фізичної та економічної безпеки працівників, а також збереження їхньої професійної придатності в умовах виконання завдань підвищеного соціального ризику. По-п'яте, соціальний захист працівників критичної інфраструктури є відповідальним видом юридично значимої діяльності, й, отже, невиконання або неналежне виконання обов'язків у цій сфері тягне за собою юридичну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Амелічева Л.П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення: монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 360 с.
2. Колеснік Т.В., Клемпарський М.М. Правове регулювання соціального захисту працівників. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 4 (85). С. 18-23. doi:10.32782/2523-4269-2023-85-18-23.
3. Тимофіїв Р.М. Роботодавець як суб'єкт соціального захисту працівників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Львів, 2019. 20 с.

4. Фоменко Г.Г. Формування соціальних витрат підприємств у процесі реалізації соціального захисту працівників. *Економіка промисловості*. 2012. № 3-4. С. 356-360.

ПЕРЕТЯТКО Любов

*доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
кандидат економічних наук, доцент*

ДУБИНЕЦЬКА Павліна

*доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності,
кандидат економічних наук, доцент*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КОНТРАКТНІ ВІДНОСИНИ: ВИКЛИКИ ТА НОВІ ПІДХОДИ

На економіку та правову систему країни суттєво впливає воєнний стан. Зміни в регулюванні контрактних відносин в умовах війни стають необхідними для забезпечення стабільності та підтримки бізнесу.

Існує ряд викликів під час воєнного стану, які впливають на контрактні відносини, серед них це:

- *Порушення зобов'язань, а саме невиконання контрактів.* Воєнний стан призводить до значних труднощів у виконанні зобов'язань. Підприємства можуть не мати можливості виконати свої зобов'язання через руйнування інфраструктури, неможливість доступу до сировини або перебої в постачаннях. В умовах війни багато ситуацій можуть вважатися форс-мажорними. Це може включати не лише військові дії, а й їхні наслідки, такі як бомбардування, окупація територій або виведення з ладу основних виробничих потужностей. Багато підприємств стикаються з правовими питаннями щодо доказів виникнення форс-мажору [1, с.6].

- *Тимчасові зміни у правовій системі.* Уряд може ухвалювати закони, що змінюють правила укладення і виконання контрактів. Це включає запровадження особливих умов для державних за купівель, що може вплинути на приватний сектор [3, с.24].

- *Необхідність швидкої адаптації.* Юристи і підприємці повинні швидко адаптувати свої знання до нових норм, які можуть змінюватися в залежності від ситуації на фронті.

- *Фінансові ризики, які призводять до зростання цін та інфляції:* Війна часто супроводжується стрімким зростанням цін на сировину та послуги, що впливає на рентабельність підприємств і їхню здатність виконувати фінансові зобов'язання.

- *Невизначеність у валютних курсах:* Підприємства, що працюють з іноземними партнерами, можуть стикатися з ризиками, пов'язаними зі змінами валютних курсів, що ускладнює планування фінансових витрат [2, с. 8].

- *Банкрутство контрагентів:* Через економічну нестабільність та зниження купівельної спроможності населення багато підприємств можуть стати банкрутами. Це створює ризики для постачальників та замовників, що ускладнює ведення бізнесу [6, с. 12].

- *Втрата довіри:* Війна може призводити до зростання підозрілості щодо намірів партнерів. Це ускладнює ведення переговорів і може призводити до відмови від укладення нових контрактів.

- *Складнощі у відновленні відносин:* Після закінчення воєнного стану підприємствам знадобиться час для відновлення старих зв'язків і укладення нових угод, що може вплинути на економічну активність.

В умовах війни може змінюватися попит на певні товари та послуги, що вимагатиме швидкої адаптації бізнес-моделей. Підприємства, які залишаються на ринку, можуть збільшити свою конкурентоспроможність, пропонуючи нові продукти або послуги, що вимагатиме від інших гравців ринку адаптації до нових умов. Підприємства можуть стикатися з ризиками безпеки своїх працівників і активів, що ускладнює їх діяльність.

Воєнний стан створює численні виклики для контрактних відносин, вимагаючи від підприємств гнучкості та адаптивності. Використання нових правових механізмів, технологій і зміни в управлінні ризиками стають критично важливими для підтримки стабільності бізнесу в умовах війни.

Необхідно розробляти нові підходи до регулювання контрактних відносин під час воєнного стану.

1. Адаптація контрактних умов. Контракти повинні містити чіткі положення щодо форс-мажорних обставин, що дозволяє сторонам уникати відповідальності за невиконання зобов'язань через обставини, які вони не можуть контролювати.

Наприклад, важливо визначити, які конкретні ситуації можуть вважатися форс-мажором [1, с.2].

Сторони можуть включати положення про можливість зміни термінів виконання зобов'язань або обсягу товарів/послуг у відповідь на зміну обставин. Це дозволяє адаптуватися до непередбачуваних ситуацій, не порушуючи контракт.

Запровадження механізмів коригування цін у контрактах, щоб враховувати зміну ринкових умов, наприклад, за допомогою формули ціноутворення, що прив'язується до індексу інфляції або вартості сировини.

2. Використання електронних договорів.

Підприємства можуть використовувати електронні підписи для укладення угод, що значно спрощує і прискорює процес. Це зменшує ризик затримок через фізичне підписання документів. Завдяки онлайн-платформам, підприємства можуть укладати контракти віддалено, що зменшує ризики, пов'язані з фізичною присутністю у небезпечних зонах. Це дозволяє зберігати важливі документи в безпечних хмарних сервісах, що зменшує ризики втрати інформації в умовах бойових дій [5, с.24].

3. Співпраця з державою.

Уряд може впроваджувати програми фінансової підтримки, такі як гранти, пільгові кредити та податкові канікули, що допоможуть підприємствам зберегти ліквідність і стабільність. Держава може тимчасово зменшити регуляторне навантаження на підприємства, спростивши процедури отримання ліцензій, дозволів та інших документів, що є критично важливими для ведення бізнесу. Уряд може створити спеціальні органи або комісії для підтримки бізнесу в умовах війни, що допоможе швидко вирішувати проблеми підприємств [5, с.8].

4. Інноваційні технології.

Використання програмного забезпечення для автоматизації управління контрактами може зменшити витрати часу і ресурсів на їхнє укладення та виконання. Підприємства можуть використовувати аналітичні інструменти для моніторингу виконання контрактів, що дозволяє швидко реагувати на проблеми та покращувати стратегії управління ризиками. Інвестування в кібербезпеку та захист даних є важливим кроком для збереження інформації і довіри між бізнес-партнерами [4,с.47].

5. Освіта та консультування.

Проведення тренінгів і семінарів для бізнесменів з питань зміни законодавства та нових підходів у веденні контрактних відносин допоможе підприємствам краще адаптуватися до нових умов. Налагодження співпраці з юридичними консультантами, які спеціалізуються на веденні бізнесу в умовах криз, дозволяє підприємствам уникати помилок і забезпечувати дотримання законодавства [6, с.35].

6. Міжнародна співпраця.

Підприємства можуть шукати нових постачальників і замовників за кордоном, що дозволяє диверсифікувати ризики та знаходити нові можливості для бізнесу. Співпраця в рамках міжнародних ініціатив або проектів може забезпечити фінансову підтримку та нові канали збуту для українських товарів і послуг[2, с.15].

Нові підходи до регулювання контрактних відносин під час воєнного стану є критично важливими для збереження стабільності бізнесу. Гнучкість, використання сучасних технологій і активна співпраця з державою та міжнародними партнерами можуть суттєво допомогти підприємствам адаптуватися до викликів, які виникають у кризових ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Гнатюк О. В. Правове регулювання контрактних відносин в умовах воєнного стану. Київ: Юридична думка, 2022.
2. Коваленко І. М. Форс-мажор у міжнародному праві: теорія та практика. Харків: Право, 2023.
3. Шевченко Т. О. Економічні наслідки воєнного стану для бізнесу. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021.
4. Афанасенко С. В. Вплив інфляції на контрактні зобов'язання: практичні аспекти. Одеський юридичний журнал. 2020. Вип. 4(2). С. 45-58.

5. Зінченко Н. Ю. Електронні договори: правові аспекти та практичні рішення. Дніпро: Юридичний науковий центр, 2022.

6. Юрій В. Л. Проблеми та виклики ведення бізнесу в умовах війни. Вісник економіки. 2021. Вип. 12. С. 34-39.

ПІХУРЕЦЬ Олена

*доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права,
кандидат юридичних наук, доцент Харківського
національного університету внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7512-951X>*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТУ ЗА ВІЛЬНИМИ ПУБЛІЧНИМИ (ВІДКРИТИМИ) ЛІЦЕНЗІЯМИ

У сучасному цифровому світі, де інформація є ключовим ресурсом, питання використання та розповсюдження цифрового контенту набуває особливої актуальності. Вільні публічні (відкриті) ліцензії відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до знань та сприяють розвитку інновацій у суспільстві. Ці ліцензії дозволяють авторам надавати певні права на використання їхніх творів, зберігаючи при цьому авторські права. Дане дослідження присвячене аналізу особливостей використання цифрового контенту за вільними ліцензіями, їх впливу на розвиток освіти, науки та культури, а також правовим та етичним аспектам такого використання.

Цифровий контент (електронна (цифрова) інформація) – будь-які відомості (інформація) чи дані, які створюються і надаються в цифровій формі, що містять об'єкти права інтелектуальної власності і можуть зберігатися та/або поширюватися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі Інтернет. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги. Все, що ми бачимо та чуємо: лекції, передачі, серіали, музичні композиції, зображення, дописи, фотографії – це і є цифровий контент. Сучасне життя людини нерозривно пов'язане з ним, і ми щодня отримуємо великий потік цифрового контенту. Цифровий контент найчастіше містить саме об'єкти авторського права.

Важливо зазначити, що цифровий контент має своїх законних володільців, які наділені певними суб'єктивними авторськими правами. Правова система забезпечує захист цих прав, надаючи володільцям цифрового контенту виключні повноваження щодо визначення умов використання їхніх творів іншими особами. Це стосується різноманітних способів використання, включаючи відтворення та розповсюдження цифрового контенту на різних платформах, доступних широкій аудиторії. Таким чином, баланс між відкритим доступом та захистом прав інтелектуальної власності стає ключовим аспектом у сфері використання цифрового контенту.

З позиції законодавства має бути отриманий дозвіл на використання контенту, але в багатьох випадках це зробити складно. Звичайно, що автор чи інший правоволоділець може надати вільний відкритий дозвіл на використання, але такий доступ не може бути виконано в довільній формі, для цього існує система ліцензування, яка допомагає споживачам дізнатися про умови використання твору (ПЗ). Ліцензії «Creative Commons» є яскравим прикладом глобального підходу до регулювання використання цифрового контенту. Ці ліцензії, які визнаються в більшості країн світу, створюють міст між прагненнями авторів захистити свої права та потребами користувачів у доступі до цифрових матеріалів. Вони пропонують гнучкі умови використання, які можуть варіюватися залежно від типу ліцензії.

Однак не весь контент в мережі автоматично доступний для вільного використання. Так, у публічних презентаціях, друкованих матеріалах чи на власному веб-сайті без згоди автора або відповідної ліцензії використовувати цифровий контент вже не можна.

Водночас, сучасний світ переживає трансформацію у сприйнятті прав інтелектуальної власності. Дедалі більше спостерігається посилення відкритого використання творів, включаючи програмне забезпечення. Що реалізується через впровадження вільних ліцензій та концепцій відкритого доступу. Вільні публічні ліцензії вже є каталізатором еволюції авторського права, сприяючи глобальній співпраці, інноваціям та вільному обміну знаннями. Однак існує проблема: багато авторів та розробників, готових поділитися своїми творами з суспільством, стикаються з перешкодами. Недосконалість законодавства та брак знань про правові механізми таких ліцензій ускладнюють процес надання прав користувачам на вільне використання творів, як безоплатно, так і на комерційній основі. Це перешкоджає поширенню та розвитку нових знань у суспільстві.

Паралельно спостерігається посилення кількості неліцензійного програмного забезпечення. Навіть у країнах Європейського Союзу, не кажучи вже про Україну, значна кількість користувачів все ще використовує піратське ПЗ. Прогрес у боротьбі з цим явищем відбувається повільно. Ця ситуація підкреслює необхідність вдосконалення правових механізмів та підвищення обізнаності щодо вільних, відкритих ліцензій, що могло б сприяти як захисту прав авторів, так і розширенню доступу до знань та інновацій.

З огляду на зазначене, відмітимо і спроби Європейського Союзу щодо врегулювання суспільних відносин у цій сфері. А саме першу європейську ліцензію на вільне/відкрите програмне забезпечення (з відкритим кодом Free/Open Source Software) (F/OSS). Публічна ліцензія Європейського Союзу (European Union Public Licence - EUPL) це унікальний правовий інструмент що доступний у 23 оригінальних мовних версіях і може використовуватися будь-ким для поширення ПЗ. EUPL сертифіковано OSI і визначається Фондом вільного програмного забезпечення як ліцензія на вільне програмне забезпечення.

EUPL це публічна ліцензія ЄС застосовується до будь-якого твору (програми), наданого згідно з умовами EUPL. Будь-яке використання твору, крім дозволеного цією ліцензією, заборонено (тією мірою, якою таке використання охоплюється правом володільця авторського права на твір). Твір надається

згідно з умовами EURL, якщо ліцензіар розмістив таке повідомлення відразу після повідомлення про авторські права на твір.

EURL відіграє ключову роль у формуванні сучасного цифрового простору Європейського Союзу та за його межами. Ця публічна ліцензія, що застосовується до різноманітних творів, включаючи програмне забезпечення, має багатогранне значення для суспільства. Вона сприяє правовій гармонізації в межах ЄС, стимулює інновації шляхом заохочення обміну інтелектуальними напрацюваннями, підвищує прозорість та довіру між авторами і користувачами. EURL також відіграє важливу роль у підтримці та розвитку відкритого програмного забезпечення, що має позитивний економічний ефект, зокрема для бізнесу та державних установ. Крім того, ця ліцензія має значну освітню цінність, полегшуючи доступ до знань, та сприяє культурному обміну між країнами. Таким чином, EURL є потужним інструментом для створення відкритого, інноваційного та юридично захищеного цифрового середовища, що суттєво впливає на загальний розвиток суспільства в епоху цифрових технологій.

Для України впровадження та використання EURL має стратегічне значення в контексті євроінтеграційних процесів та розвитку цифрової економіки. EURL може стати потужним інструментом для гармонізації українського законодавства з європейськими нормами у сфері права інтелектуальної власності та розвитку цифрових технологій. Використання EURL сприятиме інтеграції українських розробників та компаній у європейський цифровий простір, полегшуючи співпрацю та обмін технологіями з партнерами з ЄС. Крім того, EURL може стимулювати розвиток відкритого програмного забезпечення в Україні, що особливо важливо для державного сектору, освіти та науки. Це дозволить оптимізувати витрати на ІТ-інфраструктуру, підвищити прозорість та безпеку цифрових рішень. Впровадження EURL також може сприяти зменшенню використання неліцензійного програмного забезпечення в Україні, що є актуальною проблемою. Загалом, адаптація та широке застосування EURL може стати каталізатором для розвитку інноваційної екосистеми в Україні, підвищення конкурентоспроможності українських ІТ-продуктів на міжнародному ринку та прискорення цифрової трансформації країни.

СІРОТОВ Олександр

*доктор філософії, докторант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ
Orcid 0000-0002-4818-385X*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

На сьогоднішній день одним з ключових елементів соціального захисту поліцейських постає медичне забезпечення.

В умовах повномасштабного вторгнення загарбницьких військ російської федерації на територію нашої країни та активного залучення працівників Національна поліція України (далі – НПУ) до виконання функцій із стримування та відбиття збройної агресії важливо, щоб кожен представник правоохоронного органу отримував належну медичну допомогу найвищого рівня якості. Незважаючи на існування матеріально-технічної бази для реалізації вказаного, відсутня ефективна правова основа. Зокрема, на сьогоднішній день не побудовано належного підходу до визначення сутності та особливостей медичного забезпечення поліцейських, що потребує формування нового, теоретико-правового підходу до тлумачення категорії та закріплення її в законодавстві.

Якщо провести аналогію із іншими частинами правоохоронного та безпекового сектору нашої держави, то зміст медичного забезпечення неодноразово розкривався. Наприклад, згідно до Наказу Служби зовнішньої розвідки України (далі - СЗРУ) «Про затвердження Інструкції про організацію медичного забезпечення у Службі зовнішньої розвідки України» від 29.07.2014 №246 медичне забезпечення в СЗРУ – це комплекс заходів, що проводиться Медичним центром СЗРУ з метою відбору кандидатів на військову службу до СЗРУ за станом здоров'я, збереження та зміцнення здоров'я осіб, які перебувають на медичному обліку в закладі охорони здоров'я СЗРУ, надання їм необхідної медичної допомоги для найшвидшого відновлення працездатності після захворювань і травм [1].

В свою чергу, медичне забезпечення Збройних Сил України, розкрито О.М. Воробйовим, І.О. Власовим, М.М. Чаплею на підставі нормативно-правових актів в даній сфері, як окремий вид забезпечення Збройних Сил України і являє собою систему заходів, щодо збереження та зміцнення здоров'я особового складу, запобігання виникненню і розповсюдженню хвороби, надання медичної допомоги військовослужбовцям, лікування і відновлення їх працездатності та боєздатності після поранень, захворювань і травм. Медичне забезпечення включає організаційні, лікувально-евакуаційні, санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, медичне постачання, підготовку військово-медичних кадрів і наукове вирішення проблем військової медицини [2].

Для формування подібного поняття в контексті діяльності Національної поліції України важливо звернути увагу на положення загального законодавства в сфері охорони здоров'я та спеціальні нормативні акти про роботу поліції.

Так, відповідно до Основ законодавства про охорону здоров'я від 19.11.1992 №2801-ХІІ кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; д) кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу із забезпеченням належного рівня захисту персональних даних; е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику

та їх ступінь; є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я; ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством; з) можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я; и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я; й) можливість проведення незалежної медичної експертизи відповідного типу; к) право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду; л) інформування про доступні медичні та реабілітаційні послуги із застосуванням телемедицини і телереабілітації [3].

В свою чергу, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII в статті 95 закріплює, що поліцейським гарантується безоплатне медичне забезпечення в закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України.

У разі відсутності за місцем проходження служби, місцем проживання або тимчасового перебування поліцейських закладу охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України чи відповідних відділень або спеціального медичного обладнання, необхідного для надання медичної допомоги, а також у невідкладних випадках медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я.

У разі відсутності спеціального медичного обладнання, медичних фахівців або спеціалізованих відділень у закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України, а також в інших державних та комунальних закладах охорони здоров'я, медичних показань, визначених закладом охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України, бюджетних асигнувань поліцейський може бути направлений за висновком відповідного закладу охорони здоров'я на обстеження або лікування до приватного закладу охорони здоров'я або іноземного медичного закладу [4].

Крім того, члени сімей поліцейських (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах - до 23 років), а також члени сімей поліцейських, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження служби в поліції (у тому числі під час участі в міжнародних миротворчих операціях), мають право на безоплатне медичне обслуговування в закладах Міністерства внутрішніх справ України.

В свою чергу, поліцейські та члени їхніх сімей (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах - до 23 років) мають право на пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України за рахунок бюджетних коштів, визначених на утримання Міністерства внутрішніх

справ України в порядку, що встановлюється Міністерством внутрішніх справ України [4].

У період дії воєнного стану поліцейські, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, або виконують свої службові завдання в районах воєнних (бойових) дій, користуються правовими і соціальними гарантіями, встановленими абзацом десятим пункту 1 статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 №2011-XII.

Зокрема, вони мають право на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [4;5].

Висновки. Викладене дає підстави сформулювати наступний підхід щодо визначення змісту медичного забезпечення поліцейських – це система встановлених законодавством організаційних та правових заходів спрямованих на підтримку належного рівня фізичного та психологічного стану поліцейських та членів їх сімей шляхом надання поліцейським та членам їх сімей всіх необхідних медичних послуг на пільгових умовах в спеціалізованих закладах охорони здоров'я системи Міністерства внутрішніх справ України, а у разі їх відсутності за місце проходження служби поліцейського – державних та комунальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про організацію медичного забезпечення у Службі зовнішньої розвідки України: наказ від 29.07.2014 №246. Офіційний вісник України. 2014. №72. Ст.80.
2. Лозовий М.Г., Воробйов О.М., Власов І.О., Чапля М.М. Досвід організації медичного забезпечення військ (сил) в операції об'єднаних сил. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2021. №1(40). С.69-74.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон від 19.11.1992 №2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. №4. Ст.19.
4. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон від 20.12.1991 №2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №15. Ст.190.

УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЩОДО СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ ЧАСТКИ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ В ГОСПОДАРЬКОМУ ТОВАРИСТВІ

З метою забезпечення невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, з огляду на тривалу збройну агресію російської федерації проти України на державному рівні вживаються дієві заходи щодо запровадження санкцій до осіб, які становлять загрозу національним інтересам України. Пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» передбачено можливість стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. На сьогодні немає чітко окресленого механізму застосування цієї санкції та при недотриманні ряду умов остання може розглядатися як грубе порушення права власності особи. У межах даних тез доцільно розглянути умови стягнення частки в статутному капіталі товариства в дохід держави та можливі варіанти вирішення проблемних питань застосування такої санкції. Серед умов застосування такої санкції слід виділити:

1) застосування лише в період дії правового режиму воєнного стану чи після його припинення або скасування (якщо позовну заяву про застосування цієї санкції подано в період дії правового режиму воєнного стану) та на фізичну чи юридичну особу накладено санкцію у вигляді блокування активів;

2) щодо фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами;

3) за умов наявності активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

У цьому контексті не зовсім послідовною є судова практика в частині трактування опосередкованого впливу підсанкційної особи на діяльність товариства. У постанові Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 16 червня 2023 року у справі № 991/265/23 виділено «таку категорію активів як «активи, щодо яких особа прямо або опосередковано вчиняє дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними» з метою охоплення майна, яке формально не належить суб'єкту (підсанкційній особі), але він неформалізовано контролює це майно, визначає його фактичну долю, та може розпоряджатися ним.» [2]

Для регламентації опосередкованого впливу суди покликаються на положення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»²³².

А саме у п. 29 ч. 1 ст. 1 цього закону визначено, що ж таке істотна участь - пряме або опосередковане володіння однією особою самотійно чи спільно з іншими особами часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі або незалежно від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи. Крім цього, судами за аналогією використовується положення ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», де зазначається, що особа визнається власником опосередкованої істотної участі незалежно від того, чи здійснює така особа контроль прямого власника участі в юридичній особі або контроль будь-якої іншої особи в ланцюгу володіння корпоративними правами такої юридичної особи²³³.

Відтак, суди досить широко трактують можливість опосередкованого впливу і виснують, що «санкція, передбачена п. 1-1 ч. 1 ст. 4 Закону, може бути застосована як до майна, безпосереднім власником якого є підсанкційна особа, так і до майна, безпосереднім (формальним) власником якого підсанкційна особа не є, але вона може визначати фактичну долю такого майна, здійснює щодо нього управлінські, розпорядчі функції, отримує з нього доходи».²³⁴

З огляду на зазначене, санкція не повинна застосовуватися до активів, якщо підсанкційна особа не має ані прямого, ані опосередкованого впливу, тобто за умови неотримання доходів від активу, відсутності управлінських, розпорядчих функцій, актив не підпадатиме під цю категорію.

4) за умови, що на відповідну фізичну чи юридичну особу в порядку, визначеному цим Законом, вже накладено санкцію у виді блокування активів. Часто суди прирівнюють блокування активів із накладенням арешту на активи в межах кримінальних проваджень.

Винесення Указу Президента України про введення у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» є обов'язковою умовою для звернення до суду із позовною заявою про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції». При цьому, Законом не передбачається обов'язку Ради національної безпеки і оборони України конкретизувати у своєму рішенні перелік заблокованих активів. Згадане рішення носить персональний характер та є підставою для тимчасового обмеження права певної особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном, де б воно не знаходилося та з чого б воно не складалося.²³⁵

Досить спірним на практиці є застосування санкції у вигляді стягнення частки товариства в дохід держави за умови, якщо рішення РНБОУ прийняте, але сам актив не було заблоковано. Водночас, чинне законодавство дає прив'язку до застосування санкції у вигляді блокування активів, а не її реалізації.

5) за умови, що застосування санкції не порушуватиме права третіх осіб та не вважатиметься втручанням у право на мирне володіння майном. Втручання у право на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції є те, чи ґрунтувалося таке втручання на національному законі, чи переслідувало легітимну мету, що впливає зі змісту вказаної статті, а також чи є відповідний захід пропорційним легітимній меті втручання у право.

Отже, стягнення частки (корпоративних прав) товариства в дохід держави допускається винятково за дотримання умов, зазначених вище. При цьому, таке стягнення має здійснюватися у чіткій відповідності до чинного законодавства та не порушувати інтересів інших учасників товариства, які не є підсанкційними.

Список використаних джерел:

1. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>

2. Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду 16 червня 2023 року. Справа № 991/265/23. URL: reyestr.court.gov.ua

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>

4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

5. Постанова Вищого антикорупційного суду від 12 січня 2023 р. Справа № 991/6376/22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C024171>

ШИШКА Олександр

*кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ,
ORCID:0000-0002-1396-0508*

ШИШКА Наталія

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ, ORCID:
0000-0002-3396-4530*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТИВАННЯ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми. В умовах глобальної трансформації оборонного сектору та модернізації військових технологій, Україна зіткнулася з викликами щодо залучення венчурного капіталу в сфері Military Tech. Вони охоплюють

низку правових, економічних та технічних питань, що виникають на перетині державного регулювання, інноваційних технологій та військово-промислового комплексу. Ця проблема особливо важлива у світлі воєнного стану, викликаного актом збройної агресії з боку росії проти України. Додатковим аргументом стає поглиблення міжнародної співпраці росії з такими країнами, як КНДР, а також її стратегічні відносини з Іраном та Китаєм. Іран продовжує постачати військові безпілотники, балістику та іншу військову техніку і озброєння, тоді як Китай надає непряму підтримку через торгівлю та дипломатичні канали. До цього додається ще один важливий фактор – активізація співпраці росії з Вірменією. Як повідомляють ЗМІ, Вірменія допомагає обходити західні санкції, постачаючи критично важливі компоненти для зброї, такі як напівпровідники та хімічні речовини. Торгівельний оборот між Вірменією та росією у 2023 році може досягти рекордних \$14-16 млрд, що значно перевищує довоєнний рівень у \$2,3 млрд. Це свідчить про активну економічну співпрацю між країнами, яка підтримує військові зусилля росії. Тому, питання дієвого правового регулювання інвестицій в оборонні інновації стає критичним для забезпечення обороноздатності нашої країни та її інтеграції у світовий ринок оборонних технологій. Така ситуація ще раз наголошує на необхідності зміцнення оборонного потенціалу України, а також розвитку військових технологій для забезпечення ефективної відповіді на сучасні виклики. Водночас міжнародна співпраця у сфері венчурного інвестування в оборонні технології стає ключовим фактором для забезпечення стійкості України на тлі поглиблення стратегічних відносин росії з її союзниками та обходу санкцій.

Проблеми нормативно-правового регулювання. Однією з основних проблем венчурного інвестування у військові технології є відсутність спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку високотехнологічного ринку військових інновацій. Інвестори часто стикаються з правовою невизначеністю та неврегульованістю, що ускладнює залучення капіталу та створює значні ризики. Відсутність чіткого регуляторного поля призводить до того, що процес комерціалізації інновацій залишається слабким, особливо у військовій сфері, що безпосередньо впливає на захист прав інтелектуальної власності.

Наразі законодавча база, яка регулює інвестиційні відносини в Україні, включає закони України загального характеру, такі як: «Про інститути спільного інвестування», «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», «Про інноваційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» тощо. Однак ці акти не повною мірою враховують специфіку венчурного інвестування саме у військові технології. Більше того, захист прав інтелектуальної власності, який є критично важливим для інноваційної діяльності, регулюється іншими законами, зокрема законами України: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про ліцензування видів господарської діяльності». Захист прав інтелектуальної власності залишається

одним із найслабших місць у нормативно-правовому регулюванні, що створює додаткові ризики для інвесторів та розробників військових технологій. Інвестори не мають впевненості у можливості ефективної комерціалізації інновацій та захисту своїх прав.

Додаткові труднощі виникають через недосконалу координацію з міжнародним правом. Наприклад, «Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» дає міжнародним інвесторам певні гарантії, проте не всі питання вирішені на рівні національного законодавства.

Також слід відзначити, що «Концепція розвитку національної інноваційної системи України на 2009–2025 роки», затверджена Кабінетом міністрів України, передбачає створення умов для залучення інвестицій у венчурний капітал. Однак фактична реалізація цієї концепції є недостатньою для ефективного розвитку високотехнологічних інноваційних проектів, зокрема у військовій сфері.

Одним із ключових міжнародних документів, що впливає на регулювання відносин щодо Military Tech, є Вассенаарська угода, яка спрямована на контроль за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного призначення. Вона визначає стандарти для країн-учасниць щодо експорту та передачі технологій, що можуть бути використані як у військових, так і в цивільних цілях. Military Tech часто включає такі технології, як безпілотні системи, кібербезпека, штучний інтелект та інші високотехнологічні рішення, які можуть мати значний вплив на національну безпеку.

Відповідно до Вассенаарської угоди, країни зобов'язані контролювати експорт технологій, які можуть бути використані для створення зброї або для неконтрольованого поширення у конфліктних регіонах. Україна як учасниця цієї угоди має інтегрувати її положення у національне законодавство, що ускладнює процес залучення інвестицій у Military Tech через необхідність дотримання експортного контролю.

Крім Вассенаарської угоди, важливим документом є Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ), який регулює передачу технологій, пов'язаних з виробництвом балістичних ракет і безпілотних літальних апаратів. Оскільки безпілотники та ракетні системи є критичними для військових технологій, інвестиції в ці галузі також підпадають під суворий контроль з боку міжнародного співтовариства. Це створює додаткові виклики для інвесторів і розробників, оскільки потрібно забезпечити дотримання як національних, так і міжнародних регуляцій щодо використання технологій подвійного призначення.

Таким чином, міжнародні стандарти, такі як Вассенаарська угода та Режим контролю за ракетними технологіями, відіграють важливу роль у формуванні правового поля для інвесторів у Military Tech. Вони створюють необхідність для розробки національних механізмів контролю за такими технологіями, що допоможе уникнути ризиків їхнього неконтрольованого використання, але водночас ускладнює залучення венчурного капіталу через додаткові правові бар'єри.

Також важливо враховувати, що участь України в цих міжнародних угодах вимагає вдосконалення національного законодавства для забезпечення більш

чіткої правової бази, яка б регулювала інвестиції у військові технології та гарантувала безпеку як інвесторів, так і національних інтересів.

Таким чином, головним стримуючим фактором для розвитку венчурного інвестування у військові технології залишається недосконала нормативно-правова база, що потребує спеціальних законодавчих актів та чіткого механізму захисту інвесторів і розробників. Розв'язання цих проблем створить сприятливі умови для залучення інвестицій і розвитку інновацій у військовій сфері.

Контроль за технологіями подвійного призначення. Military Tech часто включає в себе технології, які можуть використовуватись як з військовою так і з цивільною метою. Виникає потреба в правовому регулюванні контролю за такими технологіями, щоб забезпечити національну безпеку та уникнути неконтрольованого поширення. Проблема полягає в тому, що чинне законодавство не охоплює всю специфіку Military Tech і не передбачає чітких правил для венчурного інвестування в такі проєкти.

Публічно-приватне партнерство. Ефективне венчурне інвестування у Military Tech вимагає чітко визначених механізмів співпраці між державними установами і приватними інвесторами. На сьогодні існує обмежене нормативне забезпечення для розвитку публічно-приватного партнерства в цьому секторі. Це ускладнює залучення приватного капіталу для розробки нових військових технологій.

Фінансові стимули для інвесторів. Венчурні інвестори потребують стимулів для вкладень у високоризикові проєкти Military Tech. Однак, національна податкова політика не передбачає відповідних пільг для таких інвестицій. Належні фінансові інструменти, такі як податкові канікули або державні субсидії, можуть суттєво стимулювати розвиток цього ринку.

Рекомендації. Для ефективного розвитку Military Tech в Україні необхідно розробити комплексну стратегію, яка буде враховувати правові, економічні та технологічні аспекти інновацій у військовій сфері. Стратегія повинна включати такі ключові елементи:

Створення спеціальної нормативно-правової основи для захисту прав інвесторів та розробників:

Необхідно розробити окремі законодавчі акти, які б враховували специфіку венчурного інвестування у військові технології. Це включає впровадження чітких механізмів захисту прав інтелектуальної власності, надання правової визначеності для інвесторів та розробників, а також створення умов для безпечного залучення інвестицій у високотехнологічні військові проєкти.

Важливо також забезпечити гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, такими як Вассенаарська угода та Режим контролю за ракетними технологіями, для уникнення правової колізії та забезпечення належного контролю за експортом технологій подвійного призначення.

Варто враховувати міжнародний досвід країн із розвиненим ринком Military Tech для адаптації найкращих практик у законодавстві України.

Впровадження механізмів комерціалізації інновацій:

Необхідно створити ефективну інфраструктуру для підтримки процесу комерціалізації військових інновацій, яка буде охоплювати як державні, так і

приватні сектори. Це може включати створення спеціальних інноваційних центрів або технопарків, де розробники зможуть співпрацювати з інвесторами та державними структурами для впровадження інновацій у військовій сфері.

Варто розробити механізми фінансування для малих і середніх підприємств, які займаються розробкою військових технологій, зокрема через грантові програми або державні субсидії для перспективних проєктів. Також важливо створити умови для залучення приватного капіталу через пільгові кредити або партнерські програми.

Посилення міжнародного співробітництва для обміну знаннями та технологіями:

Україна повинна активізувати міжнародне співробітництво з метою обміну досвідом та технологіями у сфері Military Tech. Це може бути досягнуто через участь у міжнародних форумах, ініціативах та партнерствах, спрямованих на розвиток оборонних технологій.

Підписання нових міжнародних угод про співпрацю у сфері військових інновацій, зокрема з країнами, що мають високий рівень розвитку військово-промислового комплексу, допоможе Україні залучати не тільки іноземний капітал, але й отримати доступ до передових технологій.

Також важливо розширювати міжнародні програми підготовки кадрів у сфері військових технологій, які б забезпечили доступ до новітніх знань та практик у цій галузі.

Надання державної підтримки для стимулювання венчурного інвестування у Military Tech:

Держава повинна впроваджувати заходи стимулювання для інвесторів, зацікавлених у фінансуванні військових інновацій. Це може бути реалізовано через систему податкових пільг для компаній, які інвестують у Military Tech, а також через створення спеціальних інвестиційних фондів, які підтримуватимуть перспективні проєкти у цій сфері.

Варто також забезпечити пільгові умови для виведення на ринок нових військових технологій, зокрема через державні замовлення або інші форми підтримки. Це дозволить не тільки збільшити інвестиційну привабливість сектора, але й сприяти розвитку оборонних технологій, необхідних для національної безпеки.

Крім того, держава може впроваджувати програми підтримки стартапів у військовій сфері, що дозволить молодим компаніям отримати необхідні ресурси для розвитку та масштабування своїх інноваційних проєктів.

У результаті комплексної стратегії розвитку інновацій у Military Tech Україна зможе зміцнити свою обороноздатність, залучити інвестиції у військові технології та інтегруватися у світовий ринок оборонних інновацій, забезпечуючи захист національних інтересів у сучасних умовах глобальних викликів.

ЗНАЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Мінімально соціально безпечне життя кожної людини залежить від того, чи володіє вона можливістю повноцінно реалізувати свої права на здоров'я (на пов'язані з цим суб'єктивні права), на продовольчу безпеку й гідне житло (включаючи також право на гідний побут). При чому в цій складовій ієрархії потреб людини особливе місце займає саме здоров'я, адже, воно, як відомо, є найбільш цінним ресурсом для кожної людини, в той час як здоров'я суспільства служить найважливішим капіталом для будь-якої держави – фактором, який прямо впливає на соціальну безпеку держави (нації).

З огляду на його першорядну важливість, у правовій та соціальній державі питання, пов'язані зі здоров'ям, поряд з пропагандою здорового способу життя, відносяться до числа найбільш нагальних завдань у забезпеченні соціальної безпеки окремих осіб, окремих соціальних груп і держави (суспільства) в цілому.

Будучи важливим показником якості життя людини, здоров'я знаходиться в центрі уваги соціального права України, а також цілком виправдано вважається ключовим пріоритетом у реалізації державою своєї соціальної функції. З цього приводу варто підкреслити, що реалізація соціальної функції держави, особливо в галузі охорони здоров'я людини і суспільства в цілому, проявляється в розробці та ефективному управлінні оздоровчими та рекреаційними соціально захисними заходами, спрямованими на зміцнення ефективності дії механізму соціального забезпечення.

При цьому, осмислюючи *зміст охорони здоров'я в якості ключового елементу системи забезпечення соціальної безпеки держави*, зазначимо, що здоров'я в цілому – це біосоціальний феномен, що має юридичне значення (будучи умовою і підставою для здійснення тих чи них юридичних дій, прийняття актів тощо). Це виражається в двох ключових аспектах [див., напр.: 1–3].

Перший – *медичний сенс здоров'я*, який є характеристикою людини, якісні показники якого тісно пов'язані зі станом системи охорони здоров'я та поточними досягненнями медичної науки.

Другий – *поведінковий аспект здоров'я*, що є характеристикою, на яку в значній мірі впливає: по-перше, сама людина (враховуючи ставлення індивіда до себе, власного життя та благополуччя); по-друге, освітньо-виховні системи, що формують погляди людини на своє здоров'я, можливості вітальної поведінки.

Обидва зазначені аспекти пов'язують здоров'я з двома ключовими факторами: по-перше, суб'єктом здоров'я, який відноситься до окремої особи або групи осіб, які мають право на здоров'я і керуються своїми цінностями та знаннями про здоров'я в процесі розпорядження своїм здоров'ям й реалізацією

права на здоров'я; по-друге, суб'єктом, відповідальним за дії або бездіяльність, які впливають на здоров'я (будь то позитивно чи негативно). Таким чином, гранично важливо визнати, що здоров'я, як невід'ємна особиста цінність, може бути поставлена під загрозу або самою людиною, що є основним суб'єктом здоров'я, або іншими (зовнішніми) суб'єктами (насамперед тими організаціями та установами, які зобов'язані захищати здоров'я в рамках дії соціально-правового режиму забезпечення реалізації соціальної функції держави).

Визнаючи першорядну важливість охорони здоров'я в контексті забезпечення соціальної безпеки держави шляхом створення умов для реалізації соціальної функції держави, слід при цьому враховувати двоїсту природу здоров'я. Ця подвійність стає очевидною в процесі врахування того факту, що здоров'я – це багатогранне біосоціальне явище, котре охоплює повне фізичне, духовне та соціальне благополуччя людини, що виходить за рамки простої констатації відсутності у людини хвороб або певних відхилень від так званої «норми» здоров'я.

З огляду на це, *соціальна характеристика здоров'я* дозволяє інтерпретувати це явище в якості соціальної конструкції, поступово сформованої історичною, культурно-політичною парадигмою буття відповідного суспільства.

Поряд із тим, звертаючись до *індивідуального виміру здоров'я*, можна стверджувати, що воно проявляється на трьох основних рівнях: фізичному, психічному і соціальному благополуччі людини.

Таким чином, індивідуальний аспект здоров'я може бути концептуалізований як динамічний процес, що включає набуття, підтримку та розвиток психофізіологічних здібностей, а також здатність до конструктивної взаємодії в суспільстві, зокрема, у сфері праці та зайнятості (в цьому сенсі т. зв. «здоровий працівник», в умовах гідної праці та зайнятості, здатний збільшувати свій трудовий потенціал, а відтак – вносити власний вклад у соціальний капітал держави).

Отже, розуміння здоров'я як в контексті його соціального, так і індивідуального вираження демонструє багатогранний характер природи цього явища. За такого широку підходу до розуміння змісту здоров'я можливо визнати існування складного взаємозв'язку між фізичним і психічним станом людини, а також емоційними реакціями та соціальними взаємодіями, що сукупно має очевидно важливе значення для соціальної безпеки людини, суспільства і держави, що повинно враховуватись державою під час реалізації нею соціальної функції.

Саме тому багатогранне розуміння здоров'я людини (верств населення, суспільства, народу) підтверджує очевидність необхідності ефективного нормативно-правового та інституційного забезпечення (насамперед, з боку держави) функціонування системи охорони здоров'я, а насамперед в частині планування, організації та реалізації заходів з охорони здоров'я осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах чи знаходяться в стані, який може в перспективі шкодити соціальній безпеці таких осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття). *Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи*: зб. статей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 23 жовтня 2011 р.). Житомир: Полісся, 2011. С. 27-31.

2. Мегега Г.Б. Феномен здоров'я як об'єкт наукових досліджень. *Грані*. 2013. № 3. С. 42-46.

3. Путров С.Ю. Здоров'я у контексті предметного самовизначення філософії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. № 55. С. 152-162.

ПАНФІЛОВА-ТУРЧІНА Алла

старший викладач кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, суддя у відставці, сертифікований медіатор

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Зміст терміну «медіація», як позасудової добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1] вже знають майже всі в Україні від суддів до студентів.

В цьому контексті вважаю за необхідне акцентувати увагу саме на проблематику впровадження медіації в сучасних умовах, з точки зору:

1) необхідності і доцільності вирішення проблем застосування медіації у процесі розгляду цивільних прав саме в час війни;

2) суб'єктного ставлення до застосування медіації у цивільному процесі усіх «причетних осіб», сторін, зацікавлених осіб.

Принагідно зазначити, що адвокатська та суддівські спільноти постійно проходять навчання за програмами курсу розроблених Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України та Національною школою суддів України. Нотаріальна палата України організовує підвищення рівня знань нотаріусів, оскільки передбачена процедура медіації у нотаріальній діяльності.

Тож, постає питання, чому медіація не працює на повну силу в Україні настільки, наскільки вона є затребуваною в інших розвинених країнах? Дана проблематика неодноразово досліджувалася науковцями, але однозначного вирішення наразі не запропоновано. Хочу звернути увагу на наукову позицію викладену авторами Новосад А.С., Сойка Ю.Ю., Семенкова Н.І. у статті «Проблематика медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участю судді чи адвоката» [2].

При цьому, як сертифікований медіатор з кваліфікації «Основи медіації» та «Судова медіація», з досвідом 20 років роботи суддею, не погоджуюсь з правильністю розкриття науковцями вказаної теми.

Сама назва теми є спірною, оскільки по своїй суті треба чітко розуміти, що процес медіації, який проводить професійний медіатор і процес врегулювання спору суддею – це повністю різні процеси. А медіація, як альтернативна форма врегулювання спору за участю адвоката взагалі не можлива, оскільки адвокат, який має кваліфікацію медіатора в процесі медіації набуває статусу медіатора і втрачає повноваження адвоката, або ж в іншому випадку діє як посередник і відповідно в інтересах однієї своєї сторони, що звичайно ніякого відношення до медіації не має.

Науковий аналіз медіативної форми врегулювання спору відповідно до цивільного процесуального законодавства проводили такі вітчизняні вчені, як П.О. Астахова, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, О.А. Брижинський, В.С. Гопанчук, Д.Л. Давиденко, Д.Б. Єлісєєва, С.І. Калашнікова, Ю.С. Коляснікова, С.Ф. та інші. Однак, медіація потребує більш глибокого дослідження у сфері її реалізації спеціальними суб'єктами, а саме судом, сторонами, зацікавленими особами та розумінню суті медіації всіма «причетними особами».

Вирішуючи питання необхідності і доцільності застосування медіації у процесі розгляду цивільних прав саме в час війни, звертається увага на завантаженість судів, вірніше буде зазначити на тривалість розгляду справ при відсутності світла, наявності тривоги, перебування учасників процесів на службі, за кордоном чи ВПО. Звичайно, що професійний медіатор розуміє, що жоден з цих перелічених факторів не завадить йому провести процедуру медіації і фактично в короткий термін вирішити спір між сторонами на відміну від суду, з урахуванням всіх реальних інтересів сторін і можливістю збереження між ними здорових стосунків.

Постає питання про направлення мислення суддів під час ведення судового цивільного процесу незалежно від стадії розгляду справи, на можливість переключення уваги сторін з конфлікту на можливість отримання взаємовигідного рішення між сторонами у найкоротший строк, з меншими затратами часу і коштів з допомогою професійного медіатора.

Так само, потребує уваги і ситуація з адвокатами, до яких відповідно звертається ледь не кожен, хто вважає свої права порушеними, оспорюваними чи невизнаними і відповідно планує звертатись до суду.

Адвокатській спільноті тяжко сприйняти факт, що частково їхню роботу може виконати професійний медіатор, що може вплинути на їх законні очікування в частині розміру гонорару.

Що стосується «причетних осіб», вважаю позитивним той факт, що юридичні вузи мають навчальні дисципліни пов'язані з медіацією, а професійні медіатори залучаються до практичних занять, що свідчить про те, що майбутнє покоління вже свідомо увійде в течію життя суспільства з закладеним розумінням, що для захисту порушених, оспорюваних чи не визнаних прав осіб може бути використано інститут медіації в усіх сферах життя, що є однозначно логічним та розумним навіть на даний час, в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021р. № 1875-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/card2#Card>

2. Новосад А.С., Сойка Ю.Ю., Семенкова Н.І. у статті Проблематика медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участю судді чи адвоката. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Т. 30 (69) №2. 2019. С. 56-60.

ТЕРЕЩЕНКО Тетяна

старший викладач кафедри цивільного, трудового права та соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

В Україні з 24 лютого 2022 року і дотепер триває повномасштабне вторгнення РФ в Україну.

Війна внесла свої корективи у всі сфери суспільних відносин нашої держави, не стали винятком і сімейні. За останні два роки досить «популярними» стали судові справи про визначення місця проживання дитини з одним із батьків.

Сімейний кодекс України у статті 141 визначає рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували її батьки у шлюбних відносинах.

Факт розірвання шлюбу між батьками дитини, проживання окремо одного із батьків від дитини жодним чином не впливає на обсяг їхніх прав та не є підставою для звільнення від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого ч. 5 ст. 157 Сімейного кодексу України.

Хоча в чинному законодавстві України передбачена можливість врегулювання сімейних відносин за домовленістю між учасниками, на практиці спостерігається зростання кількості спорів.

Після повномасштабного вторгнення, в судах країн Євросоюзу зросла кількість справ щодо повернення дітей до України, які знайшли прихисток на їх територіях.

В 2023 році судами країн Польщі та Німеччини було ухвалено чотири судові рішення про повернення дітей, зокрема з їх країн до України (м. Вишневе та м. Ужгород). А враховуючи головним чинником при вирішенні судових спорів питання безпеки дитини в 11 справах було відмовлено в поверненні дітей до України.

Ще п'ять справ завершилися мировими угодами, які були затверджені судом (Польща, Німеччина, Швейцарія), які передбачають, серед іншого, що діти залишатимуться проживати з матерями за кордоном до припинення в Україні воєнного стану, після чого матері з дітьми повинні повернутися в Україну [5].

При розгляді кожної окремої справи суди країн Європейського Союзу щодо визначення місця проживання дитини, найчастіше спираються на два аспекти: перший – збереження життя, здоров'я дитини та її розвиток; другий – збереження її зв'язку зі сім'єю.

Ще одна категорія справ про визначення місця проживання дитини з батьком, після оголошення мобілізації набула «популярності».

За даними Державної судової адміністрації, загальними місцевими судами були розглянуті у 2020 році 524 справи щодо встановлення місця проживання дитини з батьком, а у 2021 році кількість розгляду таких справ зросла до 691. Після повномасштабного вторгнення у 2022 році загальними місцевими судами було розглянуто 1911 справ, а у 2023 році кількість справ зросла до рекордних показників – 3411 справ.

Аналізуючи за останні три роки судову статистику щодо розгляду справ за позовами про визнання місця проживання дитини з батьком, спостерігається зачернене зростання такої категорії судових розглядів в таких областях: Полтавська область: у 2020 році – 38 справ; у 2023 році – 133 справи; Тернопільська область: у 2020 році – 12 справ; у 2023 році – 163 справи; Львівська область: у 2020 році – 24 справи; у 2023 році – 180 справ; Закарпатська область: у 2020 році – 24 справи; у 2023 році – 241 справа; Чернівецька область: у 2020 році – 36 справ; у 2023 році – 279 справ; Одеська область : у 2020 році – 36 справ; у 2023 році – 1102 справи [3].

Після оголошення мобілізації українські суди зіштовхнулися з проблематикою зупинення провадження у справах про визнання місця проживання дитини у зв'язку перебуванням однієї сторони у лавах Збройних Сил України.

Так як в цивільному законодавстві, а саме в п. 2 ч. 1 статті 251 ЦПК України визначений імперативний обов'язок зупинити провадження у справі в разі перебування сторони у складі ЗСУ або інших військових формуваннях, що переведені на воєнний стан.

У зв'язку з таким формулюванням норми процесуального закону, а саме визначення імперативного обов'язку, а не права суд обмежений у обмежений у методах для вирішення балансу інтересів всіх сторін при зупиненні провадження в сімейних справах, де однією зі є військовослужбовець.

Враховуючи той факт, що воєнний стан запроваджений по всій території України, за наявності підтвердженої належними доказами інформації, суди всіх інстанцій зупиняють провадження у справах.

На даний час існує колізія норм в цивільно – процесуальному законодавстві.

Оскільки конструкція статті 251 ЦПК України зобов'язує суди зупиняти провадження у справах за вказаною вище підставою, незалежно від того, чи є у військовослужбовця представник у процесі, яка позиція військового самого, щодо розгляду справи. А стаття 252 ЦПК України, не допускає зупинення провадження по справах, що стосуються інтересів дитини, або якщо відсутня сторона веде справу через представника.

Таким чином, безальтернативний підхід щодо зупинення проваджень в справах, що стосуються дітей може призвести до порушення інтересів дітей, обмеження доступу до правосуддя, порушення розумності строків розгляду справи.

Тому законодавцю доцільно було б розглянути питання про внесення змін до статті 251 ЦПК України.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що під час розгляду справ про вирішення місця проживання дитини суди всіх інстанцій мають враховувати низку обставин, а саме: безпечне середовище проживання дитини, її психоемоційний стан, вік дитини, стан її здоров'я, поведінку та ставлення батьків до дитини, її індивідуальне сприйняття, оточення, особисту прихильність дитини до кожного із батьків, сталі соціальні зв'язки, місце її навчання, можливість створення умов для виховання та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.04.2004 № 1618-IV. Дата останнього оновлення: 23.09.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Лубінець Д. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-5-ukraintsi-za-kordonom>
3. Маслов Д. Кількість судових справ щодо встановлення місця проживання дитини із батьком зросла у 6,5 разів URL: https://sud.ua/uk/news/publication/291527-chislo-sudebnykh-del-ustanovleniyu-mesta-zhitelstva-rebenka-s-ottsom-vyroslo-v-65-raz-denis-maslov#google_vignette
4. Олійник А. Суддя Верховного Суду Касаційний цивільний суд. Актуальні питання які виникають під час вирішення спорів про визначення місця проживання дитини та розмежування цієї категорії справ від інших URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Vuznach_prog_31_05_2024.pdf
5. Синельников Є. Суддя Верховного Суду Касаційний цивільний суд. Судові спори щодо дітей у практиці Верховного Суду у період воєнного стану. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Sud_sporu_ditu_.pdf
6. Ступак О. Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Повернення дітей в Україну. Іноземна судова практика щодо застосування Конвенції 1980 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Povernennia_ditei_konvencia_1980.pdf
7. Чи слід зупиняти провадження, якщо сторона перебуває в ЗСУ, але справа стосується інтересів дитини. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1523925/>

ФЕДОРЧАК Ірина

*викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ, капітан поліції*

СЕНДІК Ігор

*Курсант 3-го курсу Факультету №1 Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЇ

Актуальність теми обумовлена необхідністю оцінки ефективності роботи правоохоронних органів в умовах воєнного конфлікту, що суттєво змінює їх функціонування та регуляцію. Мета дослідження полягає в аналізі впливу воєнного стану на діяльність правоохоронних органів, виявленні основних викликів, з якими вони стикаються, та оцінці адаптаційних стратегій, що застосовуються для подолання цих викликів. Завдання дослідження включають вивчення змін у законодавстві, оцінку проблем, що виникають в умовах воєнного стану, і визначення ефективності нових підходів і методів, впроваджених для забезпечення правопорядку та безпеки.

Основним правоохоронним органом, який виконує охорону прав та свобод людини – є Національна поліція України. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про Національну поліцію» одним з основних завдань поліції є надання поліцейських послуг у сфері охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [1].

Під час воєнного стану правоохоронні органи отримали розширені повноваження та компетенції для забезпечення громадського порядку та національної безпеки. Проте важливо зберігати баланс між необхідністю захисту громадян та забезпеченням їхніх прав та свобод.

Основними викликами для поліції в умовах воєнного стану є:

- Підвищена небезпека для поліцейського
- Надвисокі фізичні та психологічні навантаження на співробітників
- Підвищений ризик порушень прав людини з боку поліції
- Недостатня підготовка та брак кадрових ресурсів

Давайте розглянемо основні з аспектів компетенції та повноважень правоохоронних органів під час воєнного стану, які було додано до ст. 32 ЗУ «Про Національну поліцію» на період дії воєнного стану в Україні:

• Пункт 37: Здійснює конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду.

• Пункт 38. У випадках, передбачених законом, утримує в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених [2].

Розширення повноважень Національної поліції України, яке включає конвоювання та охорону осіб, затриманих, обвинувачених або засуджених у судовому залі, а також утримання їх в ізоляторах тимчасового тримання, свідчить про важливий крок у покращенні правопорядку та забезпеченні безпеки громадян. Це допомагає забезпечити ефективний контроль над особами, які перебувають під вартою або знаходяться у в'язницях, та запобігти можливим випадкам побігу чи інших негативних наслідків. Важливою є також забезпечення дотримання принципів правової держави, прав людини та прозорості в діяльності поліції під час виконання цих нових функцій. Дотримання прав осіб, які перебувають під вартою чи утримуються в ізоляторах, а також їхнє гідне та безпечне утримання, є невід'ємною складовою цих повноважень. Такі заходи сприяють покращенню дії правосудної системи та забезпеченню правопорядку в країні.

Також у ч. 4 ст. 8 ЗУ «Про Національну поліцію» законодавець додав нове положення, а саме: «Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України "Про правовий режим воєнного стану"[3].

Під час дії воєнного стану поліція має специфічні обов'язки та обмеження, які впливають із законодавства щодо правового режиму воєнного стану. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" встановлює чіткі рамки діяльності правоохоронних органів під час такого стану. Важливим аспектом є те, що воєнний стан надає державі право на введення ряду обмежень щодо прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб з метою забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Під час дії воєнного стану поліція виконує свої обов'язки з урахуванням цих обмежень та відповідно до визначених призначення та завдань.

Поліція під час воєнного стану має право на застосування спеціальних заходів безпеки, контролю за дотриманням введених обмежень, а також на здійснення оперативно-розшукової діяльності для запобігання та припинення злочинів, що загрожують національній безпеці. Важливою складовою діяльності поліції під час воєнного стану є забезпечення захисту прав та свобод громадян у межах встановлених обмежень, а також виконання своїх функцій з мінімізацією можливих негативних наслідків для населення та забезпеченням збалансованого підходу до виконання призначених завдань.

Поліція повинна адаптуватися до сучасних викликів задля ефективної діяльності, ось декілька адаптаційних стратегій:

1. Нові підходи до роботи: правоохоронні органи повинні впроваджувати гнучкі схеми управління, максимально прибираючи бюрократичні процеси, розвиваючи існуючу інформаційно-цифрову базу відомства.

2. Використання сучасних технологій: широко застосовувати новітні технології, такі як відеоспостереження, аналітичні платформи, дрони для моніторингу та інструменти для поліпшення комунікації та координації дій.

3. Партнерство з державними та міжнародними організаціями: співпраця з військовими та іншими державними структурами, а також міжнародними організаціями, сприяє обміну інформацією та покращенню безпеки.

4. Підвищення кваліфікації персоналу: проводити регулярні тренінги з роботи в умовах ризику та використання нових технологій, а також психологічна підтримка співробітників.

Правоохоронні органи в умовах воєнного стану стикаються з численними викликами, включаючи проблеми з ресурсами, підвищений ризик та труднощі в комунікації.

Для ефективного подолання цих проблем, вони впроваджують нові організаційні моделі, використовують сучасні технології та налагоджують співпрацю з іншими організаціями.

Адаптаційні стратегії, такі як підвищення кваліфікації персоналу та оптимізація ресурсів, є критично важливими для забезпечення правопорядку та безпеки під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

2. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

АНПЛІОГОВА Бажена

аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCIDID: <https://orcid.org/0009-0003-5317-6843>

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В ЖИТТІ МОЛОДІ

Перебування індивіда в такій віковій групі, як «молодь», знаменує собою критичний етап у житті, адже цей період характеризується інтенсивними фізичними, емоційними та когнітивними змінами. Важливо розуміти, що молодь найбільш вразлива перед соціальними ризиками, які можуть здійснювати як короткостроковий, так і довгостроковий вплив на їхнє життя та соціальне становище (у відповідній мірі – також на життя та поведінку близьких людей). Соціальні ризики являють собою потенційні та реальні загрози добробуту особистості, що виникають із соціального оточення, громадських інститутів, а

також особових відносин та моделей поведінки молоді, яка часто є ризикованою. У контексті сучасної молоді ці ризики мають особливе значення, адже даний віковий етап пов'язаний із переходом до дорослого життя, обмеженим життєвим досвідом та підвищеною сприйнятливістю до впливу соціального середовища. Також необхідно враховувати, що соціальні ризики молоді мають складну соціально-правову природу та багатогранний соціально-правовий, економічний та культурний характер, що потребує аналізу їх ключових видів та способів впливу на соціальні перспективи молодих людей. Так, враховуючи наукові напрацювання учених, в яких розкриваються ризики, з якими стикається молодь [див., напр.: 1–3], можемо дійти висновки, що ключовими соціальними ризиками в житті молоді є наступні ризики:

1) безробіття та неповна зайнятість, що є соціальним ризиком, який характеризується тією обставиною, що молодь знаходиться у несприятливому становищі на ринку праці через відсутність потрібного досвіду та достатньої кваліфікації. При цьому за таких умов найбільш доступною для молоді формою реалізації права на працю є неповна зайнятість (також тимчасова робота), яка в дійсності не лише знижує потенціал їхнього рівня доходу, а й може перешкоджати повноцінній соціальній інтеграції та самовизначенню молодих працівників. Це явище призводить до хронічної фінансової нестабільності та, як наслідок, до психологічних проблем (зокрема, до тривожності та депресії);

2) зловживання психоактивними речовинами. Вживання алкоголю, тютюну та наркотичних засобів серед молоді часто пов'язане з пошуком самовираження та спробами впоратися з емоційними чи соціальними труднощами. Відповідний ризик посилюється внаслідок соціального тиску з боку однолітків та бажання відповідати очікуванням оточуючих. При цьому важливо розуміти, що в результаті зловживання психоактивними речовинами може перерости в залежність, що веде до погіршення здоров'я, зниження якості життя та відповідних негативних соціально-правових наслідків, а відтак – до збільшення обсягу соціальних ризиків в житті молоді;

3) проблеми психофізіологічного здоров'я. Молодь схильна до великої кількості соціальних ризиків психофізіологічного характеру, серед яких депресія, тривожні розлади, розлади харчової поведінки тощо. При цьому слід зауважити, що суттєво посилює вказані ризики наступне: по-перше, молодь досить часто перебуває у стресовому стані, пов'язаному із кар'єрними очікуваннями та нестабільністю ринку праці, надіями у ефективній соціальній реалізації, а також з факторами соціальної ізоляції та невпевненості у майбутньому; по-друге, на практиці багато молодих людей стикаються з несправедливими бар'єрами у доступі до психологічної допомоги, що посилює їх соціальну вразливість;

4) поширеність насильства у цифровому середовищі. Цифрові технології та соціальні медіа стали важливою частиною життя сучасної молоді, але разом з тим вони також створюють нові форми соціального тиску на молодь. При цьому різні типи насильства в інтернеті можуть завдавати серйозної емоційної та психологічної шкоди на користувача, що, у свою чергу, сприяє соціальній ізоляції, а також до розвитку суїцидальних схильностей у молоді;

5) ризикована сексуальна поведінка. Нестача сексуального виховання, тиск однолітків та існуючі соціальні стереотипи часто сприяють ранньому початку статевого життя та ризикованій сексуальній поведінці серед молоді. Ці фактори часто стають причинами незахищених статевих контактів, небажаної вагітності та інфекцій, що передаються статевим шляхом, а тобто – до обставин у житті молоді, які можуть суттєво вплинути на життєві перспективи молодих людей, обмежуючи їх освітні та кар'єрні можливості в цілому або на певний період ;

6) злочинність молоді. Соціально-економічні умови, в яких перебувають молоді люди, можуть сприяти їхньому залученню до злочинної діяльності. При цьому особливе значення у спонуканні молоді до антисоціальної поведінки є такі фактори, як бідність, сімейні проблеми, брак можливостей здобуття якісної освіти та відсутність соціальних перспектив. Крім того, важливо наголосити, що участь у злочинній діяльності (особливо у юному віці) призводить до кримінальної відповідальності та подальшої стигматизації особи, що знижує шанси на успішну соціальну реінтеграцію;

7) несправедливі (дискримінаційні) бар'єри у доступі до освіти. Соціально-економічна нерівність перешкоджає доступу молоді до якісної освіти. Молоді люди з малозабезпечених сімей, а також мешканці сільської місцевості, часто стикаються з проблемами в отриманні достатнього освітнього рівня, що обмежує їхні можливості для професійного та соціального зростання. Цей ризик сприяє відтворенню бідності та соціальної ізоляції, зменшуючи шанси на успішну кар'єру та подальше гідне буття.

Осмислюючи ці та інші соціальні ризики молоді, можна дійти висновку, що вони можуть посилюватися або послаблюватися під впливом різних факторів, ключовими з яких є: сімейні відносини, рівень та доступність освіти, соціально-економічний стан особи, можливості реалізації своїх соціальних прав у повному обсязі (зокрема, право на здоров'я, право на гідне житло, право на гідну працю тощо), й навіть ефективність реалізації соціальної функції держави й суспільства. У цьому контексті важливо розуміти, що соціальні ризики, з якими сьогодні стикається молодь, є багатогранною проблемою, яка потребує всебічного аналізу та комплексного підходу у здійсненні забезпечувальних дій щодо формування юридичного механізму соціального захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bartosh O. Understanding the risk in the youth environment. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 2 (49). С. 20-23. doi:10.24144/2524-0609.2021.49.20-23.
2. Kemshall H. Risk, social policy and young people. Work with Young People: Theory and Policy for Practice. London: Sage, 2009. P. 154-162.
3. Knijn T. New Social Risks for Young Adults. Work, Family Policies and Transitions to Adulthood in Europe: Work and Welfare in Europe. London: Palgrave Macmillan, 2012. P. 3-16. doi:10.1057/9781137284198_1.

БАГРІЙ Вікторія
студентка групи 313/22-(П)-К факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
БОНДАРЕНКО Ольга

доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного університету, кандидат юридичних наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ІТ СФЕРІ

У сучасних умовах економіки одним з ефективних способів організації та регулювання відносин у сфері господарювання виступає договір. Однак слід зважати на теперішню економічну структуру, її елементи та узгодженість між ними. Епоха індустріалізації, активного будівництва заводів та фабрик, пішла в небуття внаслідок технологічного прогресу і появи Інтернету. Тепер віртуальний простір став звичною справою, він остаточно вкорінився у житті людей, зокрема, не лише на побутовому рівні. Інтернет та сфера інформаційних технологій стали способом заробітку, а розвиток ІТ сфери призвів до створення нового сектору економіки. Так, за 2023 рік айти-індустрія забезпечила надходження до бюджету на суму 20,8 млрд грн – це на 17,4% більше, ніж у 2022 році. У порівнянні, того ж року гральний бізнес приніс державі 10,4 млрд гривень, а фармакологічний та ресторанний бізнес 5 і 4,6 млрд гривень [1].

Ця статистика яскраво демонструє вплив ІТ сфери на економічний розвиток України та лише підкріплює необхідність розробки механізмів правового регулювання у цій галузі. Наразі найбільш ефективним способом такого регулювання є договір.

Проте інформаційні відносини мають свої особливості, які відображаються у правовій природі домовленостей між суб'єктами. О. Уртаєв відносить до основних елементів інформаційних відносин:

1) суб'єкти, які вступають у правовідносини при здійсненні інформаційних процесів;

2) поведінка (дія, бездіяльність) суб'єктів при здійсненні ними інформаційних правовідносин, зокрема, набуття виключних прав, передача майнових прав, купівля-продаж інформаційних об'єктів, тиражування і поширення зазначених об'єктів;

3) об'єкти, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини;

4) права та обов'язки й відповідальність при здійсненні інформаційних процесів [6, с.233].

Від цих елементів залежить, який буде характер правовідносин, цивільним, адміністративним, господарським тощо. Особливістю правовідносин у сфері ІТ-права є їхня опосередкованість і необмежений простір застосування. Переважна

частина таких правовідносин виникають та існують у межах або за допомогою мережі Інтернет.

Проте найбільший пласт відносин, які складаються в ІТ сфері лежать у площині цивільного законодавства, адже вони полягають у:

- 1) наданні послуг програмного забезпечення або його розробці;
- 2) роботі із фізичними особами-підприємцями або програмістами;
- 3) юридичному супроводі фрилансерів;
- 4) правовому аудиту ІТ-компаній;
- 5) правовому захистові вебсторінки і контенту;
- 6) оформленні та захисті авторських прав і торгової марки в мережі Інтернет;
- 7) оформленні договору купівлі-продажу сайту, домену тощо;
- 8) правовому забезпеченні діяльності інтернет-магазинів;
- 9) створенні й реєстрації суб'єктів господарювання у сфері ІТ-права;
- 10) захисті прав інтелектуальної власності, захисті інформації, ліцензійних угод тощо [3, с. 136].

Тобто тут ми бачимо знайомі правові інститути права власності, права інтелектуальної власності, публічного договору та інші. Проблема правового регулювання таких правовідносин виявляється на практиці, оскільки договори, укладені у сфері ІТ, дуже часто мають ознаки змішаних договорів, і тому, як правило, вже містять заборону на розголошення інформації в результаті виконання договору сторонами, які його уклали. Адже, інформація щодо нових рішень або технічних знань, отриманих від іншої сторони, включаючи інформацію, яка не захищена законом може вважатися комерційною таємницею. Тому чітке визначення типу договірних положень щодо правовідносин майбутніх партнерів, питань інтелектуальної власності, типів інформації, послідовності та умов доступу до них є важливим компонентом будь-якого договірної процесу в ІТ секторі [5, с.139].

Зважаючи на це розглянемо основні типи договорів, які існують у цій сфері:

- 1) договір щодо надання послуг, який являє собою загальний документ, який визначає умови співпраці між компанією та замовником;
- 2) договір про передачу прав інтелектуальної власності, яких характеризується передачею прав на інтелектуальну власність від однієї сторони до іншої;
- 3) так званий договір конфіденційності – це такий договір, який забезпечує збереження конфіденційної інформації, яка виникає між сторонами під час їхньої співпраці;
- 4) договір про спільну діяльність – це угода між двома або більше компаніями зі спільних питань, зокрема щодо ведення бізнесу;
- 5) ліцензійний договір, який надає одній стороні право використовувати інтелектуальну власність іншої сторони на певних умовах [4, с. 93].

Однак попри існування типології договорів у ІТ сфері проблема недостатнього правового регулювання продовжує існувати. Науковці підкреслюють, що на сьогодні єдина правова природа договору, який би

регулював правовідносини в ІТ-сфері, залишається невизначеною. Це зумовлено тим, що ні Господарський, ні Цивільний кодекси прямо не визначають специфіку істотних умов саме договірних відносин саме в ІТ сфері [2].

Складно не погодитись, що інформаційно-технологічні відносини через інтенсивний розвиток завжди випереджатимуть законотворчий процес, однак це не означає його припинення. Уніфікація правових підходів та правових актів у сфері ІТ є актуальною і необхідною, оскільки технологічний прогрес не зупиняється. Кількість людей, які починають працювати суто у віртуальному середовищі підвищується щороку, а реєстрація ІТ компаній не збирається зупинятись.

Отже, вітчизняне законодавство потребує системного підходу у запровадженні правових норм, які б регулювали правовідносини в ІТ сфері, зокрема договірні. При цьому цей процес повинен будуватись на розумінні природи та особливостей цієї галузі, доречним буде міжнародне співробітництво та консультації з дослідниками й науковцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Діденко О. Скільки грошей приносить ІТ Україні. *finance.ua*. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/skilky-hroshei-prynosyt-IT-Ukraini>
2. Крилевець М. Правове регулювання договорів в ІТ-сфері. Адвокатська фірма GORO legal. URL: <https://goro.ua/ua/post/legal-regulation-of-contracts-in-the-it-sphere>
3. Основи ІТ-права: навч. посібник. Т.В. Бачинський, Р.І. Радейко О.І. Харитонов. К.: Юрінком Інтер. 2017. 208 с.
4. Позова Д.М. Система джерел правового регулювання інформаційно-технологічних відносин. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 24. С. 93–96.
5. Телевяк М.В. Особливості договірних відносин в ІТ сфері. *Молодий вчений*. 2023. №12(124). С. 138-141.
6. Уртаєв О. Особливості регулювання правовідносин у сфері ІТ-права. *Юридичний вісник*. 2022. №6. С. 233-239.

БАГРІЙ Вікторія

студентка групи 313/22-(П)-К факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

Сучасний світ переживає період значних змін, викликаних швидким розвитком технологій та діджиталізацією. Одним із найбільш вагомих аспектів

цього процесу є трансформація і виникнення нових форм трудових відносин, які є відповіддю на технологічні інновації. Широке застосування технологій штучного інтелекту, автоматизації та великих даних суттєво змінює структуру ринку праці. Ці фактори сприяють появі нових професій та видозмінюють традиційні форми зайнятості.

Діджиталізація виступає глобальним процесом, який вносить істотні зміни в економічні, соціальні та політичні інститути. Проте не можна говорити про це явище одночасно. Правдивим є те, що діджиталізація створює нові можливості для підвищення продуктивності праці, оптимізує управлінські процеси, покращує умови праці тощо. Проте при цьому вона спричиняє появу нових викликів, найчастіше пов'язаних з адаптацією працівників до нових умов праці. Також технічний прогрес загрожує зростанням безробіття серед некваліфікованої робочої сили, через що виникає необхідність перегляду існуючих нормативно-правових актів [3, с. 185].

Як зауважує Туль С. І нові форми праці – це організаційно-правові способи та умови використання інтелектуальної праці, які характеризуються відсутністю або модифікацією однієї або декількох ознак класичних трудових відносин [4, с.100]. Отже, розглянемо основні модифікації, які зокрема пов'язані, з робочим місцем, графіком роботи та змістом роботи працівника.

За критерієм робочого місця можна виокремити такі форми зайнятості:

1) Надомна форма зайнятості, за якої інтелектуальні е-працівники постійно або частково виконують роботу вдома з використанням технологій віддалено від офісу. Часто таку форму зайнятості можна зустріти у ІТ-компаніях, рекламних агенціях, у деяких видавництвах тощо.

2) Мобільна форма зайнятості, за якої працівники виконують трудові (зокрема, посадові) обов'язки частково або повністю поза межами основного місця роботи (офісу, дому), у відрядженнях, на об'єктах клієнтів, у телецентрах, теле-котеджах або коворкінг-центрах, використовуючи технології для підтримки online-зв'язку з головним офісом [4, с.101].

Принагідно зауважити, що сьогодні в Україні працюють навіть мобільні центри зайнятості. Ця ідея була реалізована за сприяння Програми розвитку ООН в межах програми із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Уряду Німеччини з метою забезпечення максимальної зайнятості населення в різних територіальних громадах.

Наступним елементом організації класичних трудових відносин, який зазнає модифікацій в умовах діджиталізації економіки, є графік роботи. Вдосконалення засобів зв'язку, зростання потоків інформації, асиметрія часу, віддаленість місця проживання інтелектуальних е-працівників від головного офісу – усі ці тенденції сприяють поширенню гнучких форм зайнятості, таких як праця на умовах неповного робочого часу (part-time work), на умовах гнучкого графіку роботи (flextime work), строкова тимчасова праця [4, с.101].

Сьогодні цифрові технології впливають не тільки на способи організації трудових відносин, але й на зміст роботи. Кожні 2 роки World Economic Forum (WEF) проводять дослідження Future of Jobs з метою відслідковувати впливу Четвертої промислової революції на ринок праці та визначення потенційних

масштаби зриву професійної діяльності та зростання у комплексі із стратегіями для сприяння переходу робочих місць із занепаду до розвитку. Тож відповідно до опитування 75% компаній упродовж 5 років хочуть впровадити у свою роботу великі дані (big data), хмарні обчислення та штучний інтелект. З точки зору зайнятості, більшість технологій сприятимуть створенню нових робочих місць. Однак деякі технології, такі як агротехнології (60%), цифрові платформи та додатки (70%), електронна комерція та цифрова торгівля (75%), викликать значні зміни на ринку праці, з потенційним витісненням робочих місць в одних компаніях і створенням нових робочих місць в інших [1].

Дослідження також звертає увагу на рівень автоматизації на підприємствах. Так, 34% усіх бізнес-завдань виконуються машинами, а решта 66% виконуються людьми. Фахівці WEF вказують на незначне підвищення автоматизації, порівнюючи з прогнозами минулих досліджень. Наразі відбулось незначне збільшення на 1% рівня автоматизації, але очікується, що автоматизація завдань у 2027 році коливатиметься від 35% щодо прийняття рішень, а щодо обробки інформації та даних до 65%. [1, 3, с.189].

Доцільно звернути увагу на доволі новий аспект трудових відносин, оскільки використання цифрових технологій часто пов'язано з базами даних та інформацією, тому варто подбати про безпеку системи, яка забезпечує робочий процес. Для цього були прийняті нормативно-правові акти щодо захисту персональних даних, такі як Загальний регламент про захист даних (GDPR) в ЄС та Закон про захист прав споживачів Каліфорнії (CCPA) в США, що встановлюють високі вимоги до обробки та зберігання персональних даних. Порушення цих нормативно-правових актів може мати серйозні фінансові наслідки для підприємств. Наприклад, відповідно до GDPR, у разі витоку даних підприємство може бути оштрафоване на суму, що складає до 4% від його глобального доходу або 20 млн євро (залежно від того, яка сума є більшою) [2].

Отже, в умовах сьогодення діджиталізація робочого процесу та трудових правовідносин відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління колективом та оптимізації внутрішніх процесів. Завдяки новим технологіям працівники можуть працювати у більш комфортних умовах, що підвищує їхню продуктивність й зосередженість на робочих завданнях. Попри позитивні аспекти діджиталізація сприяє і появі нових викликів для держави та простих громадян, що впливає на структуру ринку праці і змінює укорінені принципи організації трудових відносин та змушує законодавця до напрацювання відповідних норм, які б регулювали нові форми організації праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. WEF. The Future of Jobs Report 2023. Drivers of labour market transformation. 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/in-full/2-drivers-of-labour-market-transformation/>
2. Сікорський Ю.М. Безпека та прозорість трудових відносин у контексті діджиталізації. Академічні візії. 2024. Вип. 33. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1283/1172>

3. Сікорський Ю.М. Інституційна трансформація і нові форми трудових відносин в контексті діджиталізації. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 7(35). С. 183-194.

4. Туль С.І. Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. ч.2 вип. 22. С. 100-105.

БЕРЕЖНА Дарія

Студентка 3 курсу, 4 групи, відділення підготовки студентів денної форми навчання інституту права та безпеки спеціальності 081 «Право», Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

СЕРЕДНИЦЬКА Інга

к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕДУРУ УСИНОВЛЕННЯ: СПРОЩЕННЯ ЧИ ОБМЕЖЕННЯ?

Усиновлення дітей є не тільки національно поширеним явищем, але і всесвітньо поширеним також і має за мету захистити дітей та забезпечити їм право на батьківську опіку та сімейне життя.

Збройна агресія російської федерації сприяла тому, що через війну багато дітей втратили своїх батьків і залишилися позбавленими батьківського піклування. Окрім того, під час воєнного стану у соціальних мережах має місце інформація, зокрема, про термінове усиновлення таких дітей, про спрощені процедури у період воєнного стану і т.д.

У зв'язку із цим чинне законодавство України потребувало внесення змін, а питання усиновлення в умовах воєнного стану набули ще більшої актуальності.

Відповідно до статті 20 Конвенції ООН про права дитини, яка набула чинності в Україні з 27 вересня 1991 року, держава зобов'язана надати допомогу та особливий захист дитині яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні. Держава відповідно до своїх національних законів забезпечує зміну догляду за дитиною, зокрема це усиновлення [1].

Відповідно до ст. 207 Сімейного кодексу України, усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, а саме дитини: яка була покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати з них батьки, інші родичі (ч.1 ст.209 СК України); яку було підкинута чи знайдено (ч.1 ст.209 СК України); усиновлення братів та сестер (ст.210 СК України); а також у виняткових випадках суд може постановити

рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування (ч.2 ст.208 СК України) [2].

Усиновлення дітей в умовах воєнного стану – це складна та багатогранна проблема, яка потребує системного підходу та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін. Це вимагає прискорених дій і змін у законодавстві, а також ефективного контролю за процесом усиновлення, забезпечуючи безпеку та інтереси дітей.

Застосування змін в законодавстві сприятиме покращенню процедури усиновлення в умовах воєнного стану, забезпечуючи оперативність, безпеку та інтереси дітей. Насамперед, держава зобов'язана забезпечити ефективний контроль та підтримку усиновлюваних дітей, а також підтримку та надання допомоги усиновлювачам, щоб забезпечити стабільні та гармонійні умови для життя цих дітей в новій сім'ї [3].

Ми не можемо говорити що зараз в умовах воєнного стану процедура усиновлення в Україні не працює, тобто, усиновити дитину під час війни практично неможливо.

Якщо на початку повномасштабного вторгнення процедура усиновлення призупинилася, то зараз вона починає повертатися до довоєнних показників. Пояснення цьому є те, що це пов'язано, зокрема, з неможливістю зібрання всього пакету документів, оскільки велика кількість судів і служб у справах дітей не працює, доступ до реєстрів закритий й отримати відповідні довідки неможливо.

Якщо на початку повномасштабного вторгнення не відбувалося міждержавне усиновлення, тобто усиновити дитину мали тільки українці і тільки ті, хто проживає в Україні, то зараз для спрощення процедура знайомства для тих, хто хоче усиновити дитину, яку було евакуйовано за межі України було дозволено проводити ознайомлення кандидатів в усиновлювачі з інформацією про дитину в режимі онлайн.

Однак бажаючі усиновити дитину можуть відповідно до процедури, порядку та вимог усиновлення згідно з українським законодавством.

Порядок усиновлення дитини в Україні регулюється Сімейним кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905 [4].

Але при цьому Міністерство соціальної політики України наголошує, що діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому.

Таким дітям має бути наданий тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з їхніми сім'ями у майбутньому.

Крім того, важливо наголосити на тому, що через війну в багатьох регіонах були майже унеможливлені процедури знайомства і встановлення контакту з дітьми. Призупинили роботу суди та деякі служби у справах дітей, які евакуювалися в інші міста [5].

Навіть в умовах воєнного стану усиновлення є найкращою формою влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування, оскільки його метою вважається турбота про таких дітей, прирівнення їх усиновлювачами у юридичному відношенні до рідних, охорона та всебічне забезпечення інтересів дітей. Не зважаючи на воєнний стан, усиновлення, яке має надзвичайно важливе значення як для дітей, так і для усиновлювачів, здійснюється на загальних підставах з урахуванням норм чинного національного законодавства.

На сьогодні можна говорити, що війна дуже вплинула на дітей. Усі діти України, які живуть в умовах війни, мають потребу в психоемоційній підтримці, бо для них це великий стрес. Особливо це стосується тих дітей, які перебувають в інституційних закладах, бо в їхньому житті немає мами і тата, які змогли б обійняти, підтримати, допомогти, коли страшно, коли над головою літають ракети. Вони можуть переживати значні психологічні та емоційні труднощі, такі як посттравматичний стрес, тривога, депресія та відчуття втрати і безпорадності. Їм часто потрібна додаткова підтримка та робота з фахівцями для подолання цих труднощів і відновлення психічного здоров'я.

Усиновлювачі повинні мати розуміння та терпіння, а також бути готовими працювати з дитиною над її потребами та емоційними переживаннями. Тому процедура усиновлення в умовах війни для дітей дає зрозуміти та відчутти спокій і усвідомлення того, що ти в безпеці, коли поруч є дорослий.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Конвенція ООН про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року, ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 10.10.2024)

2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024)

3. Мирза С.С. Усиновлення у період воєнного стану: проблеми та перспективи. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: матеріали II-ї міжнародної науково-практичної конференції. ДДУВС, (Дніпро, 24 червня 2022 р.). С. 117-119. (дата звернення: 10.10.2024)

4. Усиновлення та тимчасове влаштування дітей в умовах воєнного стану. Українська Гельсінська спілка з прав людини від 18.03.2022 URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/usynovlennia-ta-tymchasove-vlashtuvannia-ditey-v-umovakh-voiennoho-stanu/> (дата звернення: 10.10.2024)

5. Васильєва Д. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. Юридична газета. 04 серпня 2022 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usynovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html> (дата звернення: 10.10.2024)

БЕРЕЗОВСЬКА Вероніка

*студентка 2 курсу Одеського державного університету внутрішніх справ, м.
Одеса, Україна.*

Науковий керівник:

СЕРЕДНИЦЬКА Інга

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки,
Одеського державного університету, м. Одеса, Україна.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

З огляду на військовий стан в Україні, питання медіації в контексті цивільного та трудового права стає особливо актуальним.

Конфлікти, які виникають внаслідок воєнних дій, потребують ефективних та швидких механізмів вирішення, оскільки традиційні судові процедури можуть бути неефективними через завантаженість судової системи та відсутність можливості проведення засідань.

Медіація може стати важливим інструментом у розв'язанні спорів, що виникають у сфері цивільних правовідносин, а також у трудових конфліктах, пов'язаних із змінами умов праці, затримками виплат та іншими наслідками війни.

Зазначаючи значення медіації у відновленні правових відносин в умовах воєнного стану, необхідно врахувати специфіку українського законодавства. Правове регулювання медіації в Україні потребує адаптації до нових реалій, які можуть включати зменшення формальностей, прискорення процедур, а також розширення можливостей для залучення медіаторів з міжнародним досвідом.

Важливим є також встановлення стандартів професійної підготовки медіаторів, щоб забезпечити їхню здатність ефективно працювати в умовах підвищеної складності, яка виникає через соціально-економічні наслідки війни [5, с.39].

Поняття «медіація» має різні тлумачення в законодавстві різних країн і наукових джерелах. Наприклад, згідно з Законом Румунії «Про медіацію та організацію професії медіатора», медіація визначається як додатковий метод розв'язання конфліктів шляхом примирення за участі третьої особи – медіатора, яка має спеціальну підготовку і діє в умовах нейтральності, справедливості та конфіденційності.

У США медіація трактується як процес, під час якого посередник сприяє комунікації та переговорам між сторонами з метою досягнення добровільної угоди щодо спору [4].

Ці аспекти деталізують і розширюють розуміння медіації, додаючи до неї конкретні характеристики, які допомагають чіткіше уявити процес та його особливості. Таким чином, українське законодавство робить акцент на

комплексності та структурованості медіаційного процесу, підкреслюючи його відмінності та переваги порівняно з іншими методами розв'язання конфліктів.

Насамперед, важливо визначити місце медіаторів у системі органів державної влади України в законопроекті. Необхідно чітко зазначити, який орган буде контролювати діяльність медіаторів: чи буде створено окремий автономний орган, чи контрольні функції виконуватиме профільне міністерство у виконавчій владі [5].

Для прикладу, можна звернутися до досвіду Румунії, де відповідно до Закону «Про медіацію та організацію професії медіатора» функціонує регулюючий орган – Рада із медіації. Цей орган складається з координуючого комітету, який включає дев'ять практикуючих медіаторів і трьох запасних медіаторів [6].

Рада із медіації в інших країнах, наприклад у Румунії, виступає як автономний орган, що забезпечує ефективну регуляцію та розвиток сфери медіації. Вона не лише представляє інтереси сертифікованих посередників, але й активно впливає на стандартизацію підготовки медіаторів через розробку відповідних навчальних програм.

Крім того, Рада відповідає за складання та постійне оновлення списку уповноважених посередників і медіаційних організацій, що надають послуги, а також здійснює контроль за дотриманням медіаторами встановлених норм етики.

Українське законодавство, на відміну від цього, лише зазначає, що медіатори можуть діяти через створення об'єднань, в яких покладається обов'язок вносити інформацію про посередників до реєстру. Органи державної та місцевої влади також мають право вести власні реєстри медіаторів, з якими вони співпрацюють або використовують їх послуги.

Згідно зі статтею 278 Цивільно-процесуального кодексу Німеччини, суд зобов'язаний прагнути мирного врегулювання юридичного спору чи окремих спірних питань на кожній стадії провадження. Подібна норма закріплена у проекті Закону України, де в частині 1 статті 20 зазначається, що суд, третейський суд, або міжнародний комерційний арбітраж зобов'язані роз'яснювати сторонам їх право на будь-якому етапі судового, третейського чи арбітражного провадження провести позасудове врегулювання конфлікту (спору) за допомогою медіації [5].

Важливим аспектом є те, що Цивільний процесуальний кодекс Польщі чітко забороняє суддям виступати в ролі посередників, але дозволяє це суддям у відставці.

У Чехії вимоги до медіаторів включають отримання диплому магістра, проте для осіб, які не мають юридичної освіти, передбачено можливість складання кваліфікаційного іспиту протягом шести місяців після подання заяви на внесення до списку медіаторів. Цей іспит потребує сплати відповідної плати і дозволяє кандидатам підтвердити свої знання та отримати статус кваліфікованого спеціаліста у галузі медіації. Така практика відповідає потребам забезпечення високого професійного рівня серед посередників, адже базова

підготовка доповнюється кваліфікаційним іспитом, який визначає рівень освіти та кваліфікації кожного кандидата [4].

Отже, медіація в цивільному процесі набуває все більшого значення в сучасному правовому середовищі, особливо в контексті загального прагнення до швидкого та ефективного вирішення спорів. Закордонний досвід показує, що країни, які активно впроваджують медіацію, зазнають значного покращення в розвантаженні судових систем, зниженні витрат та прискоренні процесу розгляду справ. Наприклад, в Чехії і Литві створено спеціалізовані органи для регулювання медіаційних процедур, що сприяє якості послуг та забезпеченню високих стандартів професійної діяльності посередників..

У світлі військового стану в Україні медіація постає як критично важливий інструмент для швидкого і ефективного вирішення конфліктів у цивільному та трудовому праві. Вона може допомогти подолати труднощі традиційних судових процедур, які часто виявляються неефективними в умовах навантаженої судової системи та обмежених можливостей для проведення засідань.

Важливо, щоб українське законодавство адаптувалося до нових реалій, включаючи спрощення процедур медіації, встановлення високих стандартів підготовки медіаторів та формування автономного органу для контролю за їхньою діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григорчук М. Міжнародний і європейський досвід із застосування медіації як одного з інструментів вирішення корпоративних спорів. *Legal Bulletin* 2020р. 58-65с.

2. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес. 2017. № 2. С. 24–28.

3. Кухарь С. С. Застосування альтернативних методів врегулювання цивільно-правових спорів (ADR) в Україні. 2020р. 73-78с.

4. Махова Л.О., А. О. Виприцький. Інтеграція світового досвіду інституту медіації у правове поле України. *Integration of world experience of the institute of mediation the legal field of Ukraine*. 2020р. 61-69с.

5. Мудрак М., О. Коваль, М. Ярощук. Психологічні чинники розвитку інституту медіації в Україні та за кордоном. *Перспективи та інновації науки* №15 (33) 2023р. 34-39с.

6. Притика Ю. Медіація у виконавчому провадженні з огляду на закордонний досвід. *Актуальні питання у сучасній науці* № 8 (14) 2023р. 32-36с.

7. Про медіацію : Закон України № 3504
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>(дата звернення: 09.10.2024).

БИНДЮК Катерина

*студентка магістратури I курсу, фінансове право
Державного торговельно-економічного університету*

Науковий керівник:

ДАРАГАНОВА Ніна

*доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права, гарант освітньо-наукової програми 3 рівня вищої
освіти «Право» Державного торговельно-економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК У ШАХТАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Регулювання трудових відносин під час війни є важливим питанням для держави. Жінки відіграють важливу роль у суспільстві під час війни, їхня діяльність охоплює різні сфери, від військової служби до гуманітарної допомоги. Кілька ключових аспектів, які підкреслюють важливість роботи жінок під час війни:

- Участь у військових діях – з початком повномасштабного вторгнення жінки стали активно долучатися до Збройних сил України. Станом на 2024 рік 66,9 тисячі жінок служать в армії [1], що є значним показником у порівнянні з іншими країнами. Вони не лише виконують бойові завдання, а й беруть участь у медичній допомозі та логістичних операціях.

- Гуманітарна допомога – велика кількість жінок залучена до організації волонтерської діяльності, вони активно залучені до волонтерських ініціатив, забезпечуючи постраждалих населення продуктами, одягом та предметами першої необхідності. Їхня здатність мобілізувати ресурси і організовувати допомогу є критично важливою для підтримки цивільного населення.

- Соціальна стабільність – жінки проявляють активність у громадських організаціях і рухах, борючись за свої права та права інших, вони стають лідерами в своїх громадах, організовуючи ініціативи для покращення умов життя, безпеки населення та допомоги захисникам.

- Зміна гендерних ролей – війна спонукає до переоцінки традиційних ролей, жінки беруть на себе нові обов'язки і виклики, що призводить до зміни суспільних стереотипів про їхню роль у суспільстві [2, с. 48-50].

Тож, робота жінок під час війни є надзвичайно актуальною не лише для окремих сімей, а й для підтримки цілого суспільства. Їхній внесок у військову службу, гуманітарну допомогу та соціальну стабільність підкреслює необхідність визнання їхньої важливості на всіх рівнях — від місцевих громад до міжнародної спільноти.

Актуальним питання воєнного часу, у зв'язку із активною мобілізацією чоловіків для захисту Батьківщини, виникла необхідність залучення працівників для роботи під землею. За таких обставин проблемним питанням постала заборона жінкам працювати у шахтах, що набула поширення Конвенцією про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду №45

[3], а в українське законодавство проваджувалася Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року [4].

14 березня 2022 року у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №7160, у якому у статті 9 було визначено особливості залучення до роботи деяких категорій працівників, а саме на час дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які вигодовують дитину віком до одного року) на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах [5].

15 березня 2022 року Президент України підписав Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», де норми ст. 9 лишилися незмінними [6].

Варто зазначити, що під час правової дії воєнного стану в Україні регулювання праці жінок, зокрема в шахтах, зазнало суттєвих змін. Це викликано необхідністю адаптації трудового законодавства до нових реалій, а також забезпеченням безпеки та прав жінок на робочому місці.

Серед ключових аспектів регулювання даного питання можна виділити:

- Загальні положення у вигляді законодавчих змін – введення воєнного стану призвело до прийняття Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану", згаданий закон визначає особливості роботи жінок у небезпечних умовах, таких як шахти.

- Залучення жінок до важких робіт – за умов воєнного стану дозволяється залучення жінок (крім вагітних і тих, хто має дітей віком до одного року) до важких робіт, включаючи підземні роботи, за їхньою згодою (може включати роботи в шахтах, які зазвичай є небезпечними та шкідливими для здоров'я).

- Гарантії безпеки – законодавство передбачає обов'язкові заходи безпеки для жінок, які працюють у шахтах, а роботодавці зобов'язані забезпечити умови праці, що відповідають нормам безпеки, і не можуть залучати жінок до робіт, що можуть загрожувати їхньому здоров'ю.

- Обмеження на нічні та надурочні роботи – жінки не можуть бути залучені до нічних робіт без їхньої згоди, а також існують обмеження на надурочні роботи, що є важливим для забезпечення їхнього здоров'я та безпеки.

- Соціальні гарантії – жінки, які працюють у шахтах, мають право на соціальні гарантії, такі як збереження заробітної плати та можливість отримання легшої роботи у разі фізичних труднощів.

Тож, регулювання праці жінок у шахтах під час воєнного стану в Україні має на меті забезпечити їхню безпеку та права.

Законодавчі зміни дозволяють залучати жінок до важких робіт за їхньою згодою, проте зобов'язують роботодавців дотримуватися норм безпеки та забезпечувати соціальні гарантії. Це важливий крок у підтримці української економіки, гендерної рівності та захисту прав жінок в умовах війни.

Використані джерела:

1. Міністерство оборони України: Кількість жінок в армії на початок січня 2024 року становила майже 70 тисяч – Наталія Калмикова від 01 травня 2024 року. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2024/05/01/kilkist-zhinok-v-armii/>
2. Давиденко Г., Найчук В., Немаш В. Жінка в час війни: волонтерка, лідерка. Вінниця, 2022. с. 81. URL: https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Konferentsiya_ta_seminary/zhinka-u-chas-viini_metodichka_2.pdf
3. Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду: Конвенція №45 від 30 травня 1937 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_134#Text
4. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року №256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text>
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Проект Закону України №7160 від 14 березня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7160&conv=9>
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

БІЛА Вікторія

*слухач магістратури I курсу навчально-наукового інституту №1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ШИШКА Наталія

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день на всій території України діє особливий режим воєнного стану, спричинений збройною агресією російської федерації. Щодня відбуваються масові порушення прав громадян: постійні ракетні удари призводять до руйнування житла та іншого майна, змушуючи тисячі людей переселятися в інші регіони або емігрувати за кордон, часто розлучаючи їх з близькими. Такі умови викликають не лише фізичні, але й значні психологічні та емоційні втрати: емоційне вигорання, нервові зриви, підвищення рівня безробіття та зростання випадків домашнього насильства стали поширеними серед населення. Це, своєю чергою, значно підсилює навантаження на судову

систему та правоохоронні органи, які вже не встигають забезпечувати належний розгляд справ у встановлені строки.

У цих складних умовах виникає необхідність у використанні альтернативних методів вирішення конфліктів, які могли б швидко і ефективно реагувати на зростаючу кількість спорів. Медіація, як один із провідних способів мирного врегулювання конфліктів, стрімко здобуває популярність в Україні. Її гнучкість, конфіденційність та здатність враховувати інтереси обох сторін роблять цей інструмент незамінним в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан, коли важливо зберігати соціальну стабільність і мінімізувати ескалацію конфліктів.

Медіація – це альтернативна форма вирішення спору, тобто певний структурований переговорний процес, в якому сторони за допомогою нейтральної та неупередженої сторони – медіатора (посередника) добровільно і самостійно мають намір досягти мирного врегулювання їхнього спору. [1].

Відповідно до ЗУ «Про медіацію»: медіація – це добровільний, конфіденційний процес, у рамках якого сторони за допомогою нейтрального посередника (медіатора) прагнуть запобігти конфлікту або вирішити його через переговори. Цей метод використовується для розв'язання спорів, що виникають у сімейних, цивільних, господарських, трудових правовідносинах, а також у справах про адміністративні правопорушення [2].

Перевага медіації полягає в тому, що її можна використовувати на будь-якому етапі: до подання справи до суду, під час судового розгляду, або навіть після його початку. Так, відповідно до ч. 2 ст. 197 Цивільного процесуального кодексу України, під час підготовчого засідання суд може запропонувати сторонам врегулювати спір через медіацію або оголосити перерву для її проведення [3].

Процедура медіації ґрунтується на добровільній основі та нейтральності медіатора, тобто ніхто не стане нав'язувати вам свою позицію, щодо вирішення даної ситуації, навпаки ж ви зможете про всі деталі домовитися самостійно, а медіатор виступатиме як посередник у ваших відносинах. Звернувшись до медіатора ви зможете вирішити майже будь якого роду конфліктні ситуації, та при цьому зберегти дружні стосунки з іншою стороною конфлікту. Проте, варто зауважити, що ефективність медіації безпосередньо залежить від професіоналізму медіатора, його навиків та обраного стилю проведення медіації. В свою чергу, важливість нейтральності та незалежності медіатора полягає в тому, що недотримання даних вимог медіатором, може зруйнувати успішність медіації. Тому, доцільно уважно обирати медіатора, який професійно та чітко зможе скоординувати дану процедуру, що допоможе швидше та ефективніше вирішити конфлікт та досягти поставленої мети.

В умовах воєнного стану медіація має особливі переваги, оскільки забезпечує швидке, гнучке та конфіденційне вирішення конфліктів без необхідності звернення до перевантажених судів. Це дозволяє сторонам уникнути затяжних юридичних процесів, які можуть бути ускладнені через воєнні дії або обмеження, пов'язані з безпекою. Медіація сприяє зниженню рівня напруги у суспільстві, забезпечуючи ефективний діалог навіть у складних

умовах, а також зберігає ресурси, що особливо важливо під час кризи. Такий підхід допомагає підтримати соціальну стабільність і швидше знаходити рішення для вирішення конфліктів

Розглядаючи переваги медіації, варто виокремити наступні:

швидкість, тобто не потрібно витрачати час на пошук захисника чи законного представника, чекати судового розгляду справ, а через надмірну навантаженість на судові органи розгляд справи може тривати значний проміжок часу. Проте, врегулювання конфлікту можна вирішити всього за декілька зустрічей сторонами з медіатором, який допоможе прийняти єдине спільне вирішення ситуації.

конфіденційність, ви можете спілкуватися з медіатором не думаючи за, те що ваші слова будуть використані проти вас. Ніхто не буде фіксувати вашу розповідь у протоколах, чи знімати на камеру, чим самим ставити певні психологічні бар'єри.

досягнення компромісу, тобто рішення, яке прийнято сторонами завдяки допомозі медіатора є добровільним та задовольняє інтереси кожного. Крім цього, в подальшому сторони не будуть ворогувати між собою, а навпаки зможуть і надалі здійснювати партнерство [4].

Отже, медіація в умовах воєнного стану є не лише важливим, але й незамінним інструментом для вирішення конфліктів. Її застосування дозволяє уникати затяжних судових процесів, що можуть бути ускладнені обмеженнями воєнного часу, та сприяє збереженню суспільного порядку і правової визначеності.

Медіація забезпечує швидке, конфіденційне та взаємовигідне вирішення спорів, що є надзвичайно важливим у кризових ситуаціях, коли загострюється потреба в збереженні соціальної єдності та мінімізації конфліктів. Важливо підкреслити, що цей механізм сприяє не лише розв'язанню конкретних спорів, а й створенню платформи для подальшого діалогу та співпраці між сторонами, що може відігравати критичну роль у післявоєнному відновленні. Таким чином, медіація є сучасним і надзвичайно ефективним підходом, який допомагає забезпечити стабільність, правопорядок і справедливість навіть у найбільш складні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шишка Н.В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. Юридичний науковий електронний журнал. №4 2021 р. с. 297-301.

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/72>

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. No 1875. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text8>. (дата звернення: 05.10.2024).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. No 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.10.2024).

4. Ю. Притика, О. Козляковська. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. URL: <http://ilandmanagement.com/Publication/45> (дата звернення: 05.10.2024).

БУЛАВА Роман

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ОНП
«Право», Спеціальність 081 Право Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди*

ЩОДО КОЛАБОРАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ГАЛУЗЕЙ ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Основний Закон України в ст. 1.закріплює, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою. В свою чергу, в ст. 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Розбудова високорозвиненої соціальної держави в Україні є вкрай необхідним і визначає актуальну потребу в формуванні концептуальної моделі і механізмів функціонування такої держави. Активна та ефективна соціальна політика повинна стати міцним підґрунтям всебічного інноваційного, соціального розвитку країни, інтегрування в Європейський Союз, підставою для розбудови соціальної держави з конкурентоспроможною соціально орієнтованою ринковою економікою, здатною забезпечити людський розвиток, гідний рівень і якість життя громадян [2].

У зв'язку з цим, право, як регулятор відносин в державі, узяло даний припис у якості фундаментальної засади і для свого існування та розвитку. Крім створення фундаменту для соціально-спрямованого правового регулювання відносин в Україні, наша держава, взявши за основу позитивний досвід іноземних країн, вирішила використовувати різноманітні соціально орієнтовані правові конструкції, які допомагають вирішити актуальні соціальні проблеми, зокрема, соціальне підприємництво.

Даний інститут в нашій державі, до недавнього часу, не користувався попитом, але повномасштабне вторгнення РФ на територію України змінило відношення до даного явища. Хоча підставою для його розвитку, на нашу думку, була реформа децентралізації, яка могла б створити необхідний майданчик для співпраці місцевої влади і бізнесу із вирішення їх проблем та задоволення їх інтересів.

У правовій реальності, здійснення соціальних функцій держави традиційно покладалося на трудове право, кожна з норм галузі якого випромінювала турботу і піклування про людину праці. Ну і звичайно галузь права, яка виділилась з останньої – право соціального забезпечення, займає особливе місце у реалізації соціальної функції держави. Але зазначимо, що виконання цих функцій через реалізацію норм даних галузей, мабуть, позитивно оцінювалося науковцями,

профспілками та, власне, особами, щодо яких мали виконуватись ці норми. Роботодавці ж розглядали виконання соціальної функції підприємствами як тягар, який заважав отримувати прибутки.

Здійснюючи господарські діяльність, підприємці концентрувалися на постійному русі товарів і послуг, не допускаючи думки про те, що можливо одночасно і отримувати прибуток, і допомагати суспільству. Цю ситуацію змінило саме явище соціального підприємництва, реалізація концепція якого здійснюється у межах соціальної функції держави та вирішує комплекс проблем приватного та публічного характеру, зокрема, доступ до фінансових ресурсів осіб, які мають відповідну ідею, спрямовану на вирішення соціальних потреб громади, але не мають достатніх ресурсів для її реалізації» [3, с.52].

Таким чином, можна вести мову про поєднання інтересів суб'єктів соціального діалогу – також унікального явища, що об'єднало соціальні та бізнесові інтереси, і стало дієвим інструментом для задоволення інтересів соціальних партнерів: держави, працівників і роботодавців, які узгоджують свої зусилля, спрямовуючи їх в одне русло. І тут важливо наголосити, що таке задоволення інтересів одних суб'єктів не йде в розріз інтересів інших і не створює тягар для когось: роботодавці отримують робочу силу, яка працює на них, створює суспільний продукт, який реалізується і надає прибуток для суб'єкта господарювання, а той може утримувати виробництво і платити заробітну плату своїм працівникам, тобто також реалізовувати соціальну функцію.

Отже, як можна побачити, виконання соціальної функції підприємцями не є благодійністю, а є повноцінною прагматичною діяльністю, корисною для підприємців. І головне, така допомога один одному, що спрямована на задоволення своїх інтересів, є усвідомленою і бажаною діяльністю для підприємців. Вони розуміють заради чого вони мають залучати в якості працівників саме тих осіб, які опинилися за різними обставинами в скрутному становищі, використовуючи їх здатність до праці, а не беручи їх просто для того, щоб виконати приписаний норматив.

Участь у таких проєктах, дозволяє констатувати також високий рівень суспільної свідомості, характерний для громадянського суспільства. Громадяни залучаються до важливих для підтримки економіки проєктів, виявляючи та реалізуючи громадські ініціативи, які, хоча і задовольняють, насамперед власні інтереси, але глобально спрямовані на задоволення суспільних потреб та задоволення інтересів суспільства.

Таким чином, можна констатувати, що, якщо для трудового права, як галузі, яка ще в зародку випромінювала соціальні імперативи та соціальне призначення, осяювала ними всі норми та напрями їх реалізації, здійснення соціальної функції було цілком зрозумілим та очевидним явищем, то для господарського права, предметом якого є відносини, пов'язані з організацією та здійсненням господарської діяльності, де мова йде про виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт, надання послуг, переважно, з метою одержання прибутку, не зважаючи, на те, що його відокремлення і відбувалося разом із становленням незалежної України, яка проголосила себе соціальною

державою, такий соціальний напрям, враховуючи на його призначення, був неприродним. Але цивілізований поступ України як курс до омріяної мети розвитку соціальної держави неминуче призвів до усунення цих антагонізмів спокійним еволюційним шляхом і в решті решт призвів до колаборації соціальних функцій галузей трудового та господарського права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Концепція соціальної держави України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A?an=10>
3. Михайліна Т.В., Мозговая Н.А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення. 2022. №70. С.48-52. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257362>.

БУЯКОВА Ілона

*курсант 2-го курсу Факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

НАГОРНА Олена

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ

Воєнний стан вносить суттєві корективи у всі сфери життя, в тому числі і в трудові відносини. З одного боку, працівники потребують захисту своїх прав та гарантій, особливо в умовах стресу та невизначеності. З іншого боку, роботодавці прагнуть забезпечити безперебійну роботу підприємств та зберегти бізнес. Знайти оптимальний баланс інтересів обох сторін в цей період є надзвичайно важливим завданням.

Основним законодавчим актом, що визначає загальні принципи трудових відносин в Україні, є Кодекс законів про працю. Однак, з огляду на специфіку воєнного стану, було прийнято закони та підзаконні акти, які вносять зміни та доповнення до чинного законодавства. Ці нормативно-правові акти спрямовані на забезпечення балансу між необхідністю підтримки економіки та захистом прав працівників і роботодавців в умовах воєнного стану [1].

З початком воєнного стану в Україні трудове законодавство зазнало певних змін, спрямованих на адаптацію до нових реалій. Зокрема в ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» розкрито особливості укладення

трудового договору, переведення та зміни істотних умов праці, розірвання трудового договору з ініціативи працівника та роботодавця, встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку в умовах воєнного стану. Ці заходи мають на меті забезпечити гнучкість підприємств та дозволити їм швидко реагувати на зміни ринкових умов [2].

Одним із ключових змін під час воєнного стану є запровадження гнучкого режиму роботи. Роботодавці отримують право самостійно визначати тривалість робочого дня та тижня, враховуючи специфіку діяльності підприємства та потреби працівників, що дозволяє оптимізувати робочий процес, забезпечити виконання завдань в умовах нестабільної ситуації та створити більш комфортні умови для праці.

Важливим аспектом є також компенсація за надурочні роботи. Працівники, які залучаються до виконання додаткових завдань понад встановлену норму, мають право на підвищену оплату або надання додаткового відпочинку. Це є справедливою компенсацією за додаткові зусилля та допомагає зберегти мотивацію працівників. Щодо відпочинку, то в умовах воєнного стану можуть бути скорочені тривалість відпусток. Однак, законодавство передбачає, що таке скорочення має бути компенсоване іншими способами, наприклад, збільшенням перерв протягом робочого дня, що дозволяє працівникам відновити сили та ефективніше виконувати свої обов'язки [3, с.141].

Законодавство України передбачає низку гарантій для працівників щодо оплати праці в умовах воєнного стану. Однією з таких гарантій є збереження розміру мінімальної заробітної плати. Незважаючи на економічні труднощі, держава зобов'язана забезпечити, щоб кожен працівник отримував не менше встановленого мінімуму. Крім того, мінімальна заробітна плата індексується відповідно до законодавства, що дозволяє компенсувати інфляцію та зберегти реальну купівельну спроможність заробітку. Для працівників, які виконують роботу в умовах підвищеного ризику або працюють понаднормово, передбачаються додаткові виплати.

Незважаючи на ці гарантії, оплата праці в умовах воєнного стану залишається актуальною проблемою. Багато підприємств стикаються з фінансовими труднощами, що може призводити до затримки виплати заробітної плати або навіть до її зменшення.

В умовах воєнного стану також особливої актуальності набуває соціальний діалог. Це процес взаємодії між представниками роботодавців та працівників з метою ухвалення спільних рішень щодо регулювання трудових відносин. У період воєнного стану колективні переговори стають важливим інструментом для пошуку компромісів та збереження соціальної стабільності. Це можуть бути питання, пов'язані з режимом роботи, оплатою праці, гарантіями зайнятості, соціальним захистом тощо.

При проведенні колективних переговорів сторони повинні враховувати інтереси один одного. Роботодавці зацікавлені в забезпеченні економічної ефективності підприємства, збереженні робочих місць та адаптації до нових умов. Працівники, в свою чергу, прагнуть зберегти свої доходи, отримувати соціальні гарантії та працювати в безпечних умовах. Завдання соціального

діалогу полягає у тому, щоб знайти баланс між цими інтересами, розробити рішення, які були б прийнятними для всіх сторін.

Умови воєнного стану є серйозним випробуванням для трудових відносин. Однак, він також створює нові можливості для розвитку і трансформації. Адаптивність, співпраця та інновації є ключовими факторами успішного подолання викликів і будівництва нового майбутнього. Розвиток трудових відносин в умовах військового конфлікту є складним і багатограним процесом, який вимагає спільних зусиль як і уряду, так і роботодавців та працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 27 верес. 2024 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 07.10.2024).
3. Вишновецька С. Правове регулювання гнучкого режиму робочого часу: проблемні аспекти. *Scientific works of national aviation university. series: law journal "air and space law"*. 2023. Т. 3, № 68. С. 140–146. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.68.17985> (дата звернення: 07.10.2024).

ГРОМОВИЧ Артем

курсант 2-го курсу ННІ № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ШИШКА Наталія

доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПОЛОНІ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ

Захист прав військовослужбовців, які потрапили в полон або зникли безвісти, є однією з найактуальніших проблем в умовах російської агресії проти України. Забезпечення соціальних гарантій як для самих військових, так і для їхніх родин є важливим завданням державної політики.

Українське законодавство динамічно змінюється, щоб відповідати на ці виклики та забезпечити ефективне правове регулювання таких випадків.

Законодавчі ініціативи, прийняті Верховною Радою, спрямовані на те, щоб військові, які перебувають у полоні, а також ті, хто зник безвісти, не втрачали соціальних гарантій, а їхні сім'ї продовжували отримувати необхідну фінансову

підтримку. Захист прав військовослужбовців, які потрапили у полон або зникли безвісти, базується на низці правових актів, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Важливою основою є Конституція України, яка гарантує право на життя, свободу, гідність та соціальний захист усіх громадян, зокрема військовослужбовців. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» також закріплює низку гарантій для військових та їхніх родин, зокрема у випадках полону або зникнення безвісти, визначаючи обов'язки держави щодо їхньої підтримки.

Відповідно до п.1 ч. 6 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» за військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються виплати в розмірі посадового окладу за останнім місцем служби, окладу за військовим званням, надбавки за вислугу років, інших щомісячних додаткових видів грошового забезпечення постійного характеру та інші види грошового забезпечення з урахуванням зміни вислуги років та норм грошового забезпечення.

Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, у порядку та в розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України [1].

У зв'язку з воєнним станом права військовослужбовців постійно переглядаються, що зумовлює необхідність внесення змін до законодавства.

Одним із ключових кроків у цьому напрямі є законопроект №11407 який вносить зміни до п. 6 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Цей законопроект спрямований на врегулювання правового статусу військовослужбовців, які потрапили в полон, стали заручниками, інтерновані в нейтральних державах або зникли безвісти, та на забезпечення збереження їхнього грошового забезпечення. Закон також надає військовослужбовцям право заздалегідь скласти особисте розпорядження на випадок полону або зникнення безвісти. В цьому документі військові можуть вказати осіб, які отримуватимуть їхнє грошове забезпечення, а також визначити частки виплат у відсотках для кожної особи.

У разі відсутності такого розпорядження грошове забезпечення автоматично виплачується дружині (чоловікові), малолітнім та неповнолітнім дітям або дітям з інвалідністю, а також батькам військовослужбовця. Якщо таких осіб немає, виплати можуть бути розподілені серед повнолітніх дітей, братів або сестер військовослужбовця, однак ця сума не може перевищувати 20% грошового забезпечення [2].

Законопроект має на меті посилити соціальний захист військових та їхніх родин у випадках полону або зникнення безвісти. Це важлива зміна, яка гарантує фінансову підтримку родин і впорядковує механізм розподілу грошового забезпечення за чіткими правовими нормами.

На міжнародній арені важливу роль у захисті прав військовополонених відіграють Женевські конвенції.

Зокрема, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими ратифікована Україною. Вона чітко визначає права осіб, що опинилися в полоні, гарантуючи їм захист від жорстокого поводження та встановлюючи стандарти для належного ставлення. Відповідно до положень Конвенції, військові, які потрапили в полон, не можуть вважатися злочинцями виключно через участь у військових діях, навіть якщо вони воювали на боці супротивника. Їм надається спеціальний статус військовополонених, який захищає їх від кримінального переслідування за участь у бойових діях. Конвенція встановлює, що з військовополоненими необхідно поводитися гуманно, з повагою до їхньої гідності, прав та життя.

Одним із основоположних принципів Конвенції є заборона жорстокого поводження, тортур, залякувань або будь-яких інших дій, що принижують гідність військовополонених.

Крім того, військовополонені мають право на медичну допомогу, харчування, житло та одяг відповідно до міжнародних стандартів. Вони також мають право на зв'язок зі своїми родинами через Міжнародний комітет Червоного Хреста, який виконує функцію посередника у передачі інформації про місцезнаходження військовополонених.

Конвенція зобов'язує держави негайно повідомляти про осіб, взятих у полон, і реєструвати їх у спеціальних списках для обміну інформацією між сторонами конфлікту. Цей механізм допомагає уникнути випадків зникнення військовослужбовців безвісти, оскільки міжнародні облікові механізми дозволяють відстежувати їхній статус і місцезнаходження [3].

Підсумовуючи, можемо зазначити наступне, що законодавча база, яка регулює питання військовополонених і зниклих безвісти, відіграє ключову роль не лише в захисті основних прав самих військових, але й у забезпеченні соціальної підтримки їхніх родин. Це є важливим елементом державної соціальної політики в умовах тривалого конфлікту, який сприяє посиленню правового механізму захисту військовослужбовців.

Ефективне регулювання цих питань допомагає зберігати соціальну стабільність та підтримувати зв'язок між військовими, що опинилися в складних обставинах, та їхніми родинами, забезпечуючи їм необхідні гарантії та захист.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 11.10.2024).

2. Проект Закону про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» 11407 від 16.07.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2448346> (дата звернення: 11.10.2024).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими ООН; Конвенція, Угода, Положення від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 11.10.2024)

ІВАНОВА Аліна

*студентка групи 313/22-(П)-К факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Гарантоване Конституцією України право захисту власних прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами дозволяє суспільству формувати інститут захисту права відмінний від судової влади [1, с.3]. Це сприяє пошуку альтернативних механізмів, які дозволяють сторонам конфлікту знайти компромісне рішення.

В Україні, як і в багатьох розвинених країнах світу, медіація набуває все більшої популярності як альтернатива традиційному судовому розгляду. Застосування альтернативних способів вирішення спорів дозволяє кожній особі, яка вважає, що її права будь-яким чином порушені, невизнані або оспорювані скористатись додатковими, більш гнучкими способами вирішення існуючих правових конфліктів.

Відповідно до п.4 ст.1 Закону України «Про медіацію» медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

В Україні, медіація як засіб розв'язання конфліктів з'явилася в 1990-х роках. Уперше медіація була впроваджена неурядовими організаціями, які були створені 1994 року.

Так, у 1995–1997 роках у багатьох регіонах України перші організації почали впроваджувати медіацію для розв'язання різних видів спорів: трудових, комерційних, споживацьких, шкільних тощо. Зокрема, у 1997 році в Одесі відбулося застосування медіації у цивільному процесі, що свідчить про впровадження та визнання цієї процедури у співпраці з державними органами [3].

Одним з перших значних проєктів з медіації в Україні можна назвати проєкт за фінансової підтримки USAID (1997–1999 рр.), в рамках якого по всій території держави було створено місцеві центри медіації, при них же і здійснювалася підготовка медіаторів [4, с. 47].

Слід зазначити, що Закон України «Про медіацію» відкрив нову сторінку в розвитку альтернативного вирішення спорів. В той же час звернення до медіації

в Україні не носить масового характеру через низьку поінформованість населення про існування такої альтернативи судовому розгляду. У жодній країні Європи учасники конфлікту не зобов'язані вирішувати цивільні або спори шляхом застосування медіації або будь-якого іншого засобу альтернативного вирішення спорів, оскільки це є добровільним та взаємним волевиявленням сторін.

Відповідно до ч. 7 ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [5].

Наразі Україна перебуває в процесі ратифікації Конвенції ООН про медіацію, Рекомендації № R(98)1 про медіацію у сімейних справах, Рекомендації (2002) 10 щодо цивільних справ, що мають важливе значення для правозастосування. Принагідно зазначити, що у Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод передбачено відповідну процедуру для прийняття справ до судового розгляду тільки після невдалої спроби вирішити спір альтернативними способами [6].

Безумовно, процедура медіації з урахуванням окреслених аспектів може бути ефективним способом захисту цивільних прав та інтересів сторін, але разом з тим слід чітко виокремлювати категорії справ в яких доцільно використати медіаційну процедуру для врегулювання конфлікту. Будь-яка особа має право на захист свого права та інтересу, що не суперечить принципам цивільного законодавства, вимогам справедливості, сумлінності, розумності.

Спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав – це закріплені законом матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких провадиться відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника. Кількість процесів медіації, що здійснюються в державі, сьогодні є показником впливу інструментів альтернативного способу вирішення спору у різних сферах. Найчастіше – це сфера сімейних, спадкових та цивільних правовідносин, де присутній високий рівень емоційної та психологічної напруги.

Отже, медіація набуває все більшої актуальності та ефективності як інструмент захисту цивільних прав та інтересів в громадян. Застосування цієї процедури є альтернативою судовому врегулюванню спорів, яка полягає у пошуку оптимального рішення, у повній мірі враховуючи інтереси сторін шляхом проведення переговорів, за участю медіатора як незалежної особи, який діє на засадах незалежності та неупередженості, сприяє підтримці та розвитку між сторонами культури їхніх відносин, досягненню позитивного результату і взаєморозуміння у конфлікті (спорі), який між ними виник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник/ за ред Н.Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс. 2021 344 с.
2. Про медіацію : Закон України від 15.12.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 05.10.2024)

3. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ. Рада Європи. Київ. 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

4. Водоп'ян Т. В. До питання історії розвитку медіації в Україні. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. Вип.20. 2020р. С. 45–48. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf>

5. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

6. Медіація як сучасний спосіб вирішення спорів у цивільному судочинстві. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/4/9.pdf>

КАЙЛО Роман

*аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальний захист військовослужбовців є важливою та багатогранною діяльністю держави та суспільства, що характеризується внутрішньою неоднорідністю, адже реалізується через спектр напрямів, узгоджених із метою і завданнями досягнення соціальної безпеки.

Важливо враховувати, що ця сфера соціальної політики потребує особливої уваги до специфічних умов військової служби та до особливих соціальних ризиків, пов'язаних як з її проходженням, так і завершенням проходження військової служби. Саме тому соціальний захист військовослужбовців забезпечує не лише стабільність та безпеку їхнього повсякденного життя, а й створює комплекс умов для реалізації їхнього професійного потенціалу, що зрештою впливає на обороноздатність та національну безпеку держави.

Разом з тим, ефективний соціальний захист військовослужбовців досягається через цілісну та комплексну систему, де кожен вид соціально-захисного впливу на особу виступає самостійним напрямом, що підтримує різні аспекти життєдіяльності військовослужбовців та їх сімей, включаючи матеріальні, житлово-побутові, медичні та інші потреби цієї групи населення.

Означені напрями в дійсності об'єктивуються у вигляді форм соціального захисту військовослужбовців, для яких, враховуючи підходи вчених до розуміння форми соціального захисту [див., напр.: 1; 2; 3, с. 72-88; 4], характерні наступні особливості:

1) форми соціального захисту військовослужбовців є окремим виявом форм забезпечення соціальної безпеки держави. При цьому слід зауважити, що «форми забезпечення соціальної безпеки сучасної держави об'єктивуються в рамках системи соціальної безпеки, будучи ключовим елементом соціально-правового режиму забезпечення соціальної безпеки України» [5, с. 24]. При

цьому під формами забезпечення соціальної безпеки сучасної держави учені розуміють «опосередковані нормами та принципами права, взаємодіючі між собою складові частини системи соціальної безпеки держави, які виражаються у фактичному прояві діяльності уповноважених суб'єктів із формування, забезпечення, охорони, захисту та відновлення умов соціально безпечного буття людини (груп людей) на території держави шляхом застосування законодавчо визначених способів соціального захисту, які застосовуються із використанням методів і засобів соціально-захисного характеру» [2, с. 15].

2) форми соціального захисту військовослужбовців охоплені соціальною політикою держави та політикою держави у сфері забезпечення національної безпеки. Відповідні форми є невід'ємною частиною соціальної політики держави, що пояснюється тим фактом, що ця політика спрямована на забезпечення добробуту громадян загалом (і військовослужбовців, зокрема), зниження соціальної вразливості різних груп населення (жінок, осіб з інвалідністю, молоді та інших категорій населення, які можуть проходити військову службу), а також на забезпечення соціальної справедливості та соціально-економічної стабільності в суспільстві, що є цінностями, які стосуються також і військовослужбовців як невід'ємної частини населення. Також важливо наголосити на тому, що форми соціального захисту військовослужбовців охоплюються і політикою держави в галузі забезпечення національної безпеки, що пояснюється наступним: високий рівень соціальної безпеки військовослужбовців дозволяє підтримувати високий рівень мотивації, професійної готовності та боєздатності армії.

3) форми соціального захисту військовослужбовців корелюються з вимогами принципів соціального захисту, а також ґрунтуються на нормах чинного законодавства. У цьому контексті слід зазначити, що в рамках сучасної теорії соціального захисту (крім загальноправових та галузевих принципів) виділяються такі спеціальні засадничі ідеї соціального захисту, як: а) принцип доступності, який передбачає, що всі військовослужбовці, незалежно від їхнього звання, повинні мати рівні можливості для отримання соціальних послуг, допомоги та пільг; б) принцип пріоритетності, який обґрунтовує підвищену увагу держави та суспільства до надання соціального захисту насамперед військовослужбовцям, враховуючи той факт, що військова служба пов'язана з множинними ризиками для здоров'я та життя військовослужбовця, які можуть бути мінімізовані або усунуті в результаті здійснення відповідних соціально-захисних заходів; в) принцип соціальної справедливості, у контексті якого держава та суспільство прагнуть забезпечити військовослужбовцям умови буття, що відповідають рівню їхніх професійних ризиків та вкладу у забезпечення національної безпеки. Крім того, форми соціального захисту військовослужбовців в Україні також повинні суворо регламентуватися нормами чинного законодавства, що надає цим заходам необхідної юридичної ваги.

4) форми соціального захисту військовослужбовців характеризуються певною метою та комплексом завдань. Основною метою форм соціального захисту військовослужбовців є створення та забезпечення існування соціально безпечних та соціально справедливих умов службового та після службового

життя військовослужбовців, у яких військовослужбовець здатний у належному вигляді виконувати службові обов'язки, зберігаючи своє життя та здоров'я (наскільки це практично можливо), характеризуючись матеріальною стабільністю, адаптивністю до соціального життя. Іншими словами, основна мета цих форм полягає у забезпеченні соціально-правової та психологічної стабільності військовослужбовців (деякою мірою і членів їхніх сімей) як у період виконання ними службових обов'язків, так і після завершення військової служби (при адаптації до цивільного життя).

Аналізуючи зміст мети форм соціального захисту військовослужбовців можемо дійти висновку, що ці форми виконують такий комплекс соціально захисних завдань: по-перше, запобігання та протидія соціальним ризикам шляхом забезпечення соціальних прав та інтересів військовослужбовців (наприклад, шляхом надання доступу до медико-соціальних послуг, страхування тощо); по-друге, компенсація за ризики, пов'язані зі службою (дозволяють відшкодувати шкоду, пов'язану з особливими умовами служби); по-третє, стабілізація соціально-економічного стану військовослужбовців (зокрема, за рахунок надання гідного службового житла, матеріальної допомоги, гарантованого доступу до медичних послуг, програм з адаптації військовослужбовців до післяслужбового соціального життя).

Отже, соціальний захист військовослужбовців виражається у комплексі форм соціального захисту, які задовольняють потреби цих службовців та їх сімей у забезпеченні їхньої соціальної безпеки, так і сприяє вирішенню стратегічних завдань держави у сфері оборони та національної безпеки.

Ці форми соціального захисту, будучи елементом системи соціальної безпеки держави, спрямовані на підтримку соціально-економічної стабільності військовослужбовців та членів їх сімей, культивуючи цінності соціальної справедливості та солідарності на військовій службі, сприяючи при цьому зниженню негативного впливу (чи повному усуненню) загальних та особливих соціальних ризиків, характерних для військової служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безусий В.В. Форми соціального захисту державних службовців в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 4 (29), Т. 2. С. 3-7.
2. Белоусов В.Д. Підходи до розуміння змісту системи форм забезпечення соціальної безпеки сучасної України. Соціальне право. 2023. № 2. С. 13-19. doi:10.32751/2617-5967-2023-02-02.
3. Омеляненко Є.П. Форми соціального захисту працівників органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук: 081. Київ, 2023. 243 с.
4. Тарасенко В.С. Поняття та форми соціального захисту дітей-інвалідів. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 37. С. 71-75.
5. Белоусов В.Д. Форми забезпечення соціальної безпеки сучасної України. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2023. № 3 (25). С. 22-29.

КИРИЯ Тимур
курсант навчальної групи 203 навчально-наукового інституту №1
Харківського національного університету внутрішніх справ,
рядовий поліції
Науковий керівник:
ПІХУРЕЦЬ Олена
доцент кафедри цивільного, трудового
та господарчого права, кандидат юридичних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ ПРИЗВИЩА, ІМ'Я ТА ПО- БАТЬКОВІ

Правове регулювання зміни прізвища, ім'я та по батькові є важливим елементом правової системи України, що забезпечує реалізацію особистих прав громадян. Це питання стосується фундаментальних прав людини, зокрема права на індивідуалізацію, яке охоплює право на ім'я.

Зміна імені є не лише питанням особистого вибору, а й юридичним актом, що вимагає відповідного державного регулювання та контролю.

Прізвище, ім'я та по батькові є складовими юридичного статусу особи і мають важливе значення в її правовідносинах з державними органами, установами та іншими фізичними особами. Вони є частиною ідентифікації особи в правовій сфері, тому будь-яка зміна цих даних має відповідати встановленим нормативно-правовим вимогам та процедурам.

Згідно з Конституцією України[1], право на ім'я, його зміну та захист є частиною загального права на повагу до гідності, особистого життя та недоторканності.

Зокрема, це право регулюється через кілька ключових положень: право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших осіб[1], право на повагу до гідності людини, що включає право на зміну імені як частину самовизначення та ідентичності особи[1], право кожного на захист своєї честі, гідності та особистої та сімейної таємниці, що також можна трактувати як частину права особи змінювати своє ім'я[1].

Ім'я є особистим ідентифікатором людини, який дозволяє відрізнити одну особу від іншої. Ім'я вибирається батьками або опікунами при народженні і реєструється у державних органах, що здійснюють реєстрацію актів цивільного стану.

В Україні вибір імені є правом батьків, і заборонено використовувати імена, які можуть принижувати честь та гідність особи. Ім'я особи вказується в усіх офіційних документах, згідно ст. 28 ЦК України[2], ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить, фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям.

Прізвище зазвичай є родовим найменуванням і передається від батьків дітям, згідно ст. 145 СК України[3], прізвище дитини визначається за прізвищем

батьків. Якщо мати, батько мають різні прізвища, прізвище дитини визначається за їхньою згодою. Прізвище відображає родинні зв'язки та використовується для визнання юридичної спадкоємності між членами сім'ї. Прізвище також відіграє важливу роль у питаннях спадщини, шлюбу та інших сімейно-правових відносинах. Громадяни мають право змінювати своє прізвище, наприклад, при вступі в шлюб або за власним бажанням.

По-батькові вказує на походження особи за лінією батька і є невід'ємною частиною ідентифікації особи у правовій системі України. Це елемент, що часто використовується для офіційної ідентифікації особи в державних та юридичних документах, особливо коли необхідно відрізнити осіб з однаковими іменем і прізвищем, згідно ст. 147 СК України[3], По-батькові дитини визначається за іменем батька.

Якщо дитина, народжена жінкою, яка не перебуває у шлюбі, за умови, що батьківство щодо дитини не визнано, по-батькові визначається за іменем особи, яку мати дитини назвала її батьком.

У нашій країні передбачена законом зміна прізвища, ім'я та по-батькові, самостійно фізичною особою, згідно ст. 149 СК України[3], Дитина, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та (або) власне ім'я, та (або) по батькові, але дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє по батькові за згодою обох батьків, у разі заперечення одного з батьків щодо зміни по батькові дитини спір щодо такої зміни може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Якщо один з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав стосовно цієї дитини або якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження, або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері.

Процедура зміни прізвища, імені або по батькові здійснюється через органи державної реєстрації актів цивільного стану (РАЦС)[4].

Для зміни імені або прізвища особа повинна звернутися до найближчого відділу державної реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) за місцем проживання. У заяві зазначається нове ім'я, прізвище чи по батькові, які особа бажає отримати, а також причини зміни.

У випадку неповнолітніх осіб необхідно додати згоду батьків або опікунів.

До заяви про зміну імені, прізвища та по-батькові додаються: свідоцтво про народження заявника, свідоцтво про шлюб (у разі, коли заявник перебуває у шлюбі), свідоцтво про розірвання шлюбу (у разі, коли шлюб розірвано), свідоцтва про народження дітей (у разі, коли заявник має малолітніх або неповнолітніх дітей), свідоцтва про зміну імені заявника, батька чи матері, якщо воно було раніше змінено, фотокартка заявника[4].

Після подання заяви, органи РАЦС протягом трьох місяців проводять перевірку інформації про заявника. Це включає перевірку в органах Національної поліції на наявність судимостей, заборон на виїзд за кордон або інших юридичних перешкод.

Підстави для відмови у зміні прізвища, ім'я та по-батькові визначені постановою Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи[4], наявність у заявника судимості, яку не погашено або не знято в установленому законом порядку, офіційне звернення правоохоронних органів іноземних держав про оголошення розшуку заявника, подання заявником неправдивих відомостей, подання заяви про зміну імені у спосіб, що не передбачений цим порядком. Відмова у наданні дозволу на зміну імені може бути в установленому порядку оскаржена у суді[4].

Якщо немає перешкод, РАЦС виносить рішення про зміну імені, прізвища та по батькові. Після цього особа отримує свідоцтво про зміну імені.

Якщо виявляються підстави визначені в постанові[4] то, заявнику можуть відмовити в зміні імені, про що надається письмове повідомлення.

Після отримання свідоцтва про зміну імені особа повинна подати документи для зміни паспорта до центра надання адміністративних послуг за місцем проживання. Усі інші документи також повинні бути змінені відповідно до нового імені, прізвища та по-батькові.

Пропозиції щодо вдосконалення процедури зміни імені, прізвища та по-батькові в нашій державі, включає розвиток шляхом впровадження електронної системи подачі заяв на зміну імені, прізвища та по-батькові через офіційний портал державних послуг «ДІЯ», яка дозволить громадянам виконувати цю дію швидко, ефективно та без зайвих бюрократичних перешкод.

Онлайн-подача заяв через єдиний портал «ДІЯ» дозволить громадянам подавати документи з будь-якої точки країни, не виходячи з дому. Це особливо важливо для людей, які проживають у віддалених регіонах або мають обмежені можливості пересування.

Використання електронної системи дозволить громадянам слідкувати за статусом своєї заяви в реальному часі, що забезпечить більшу прозорість процедури.

Окрім того, всі дії органів РАЦС будуть автоматично реєструватися в системі, що мінімізує можливість неправомірних дій або затягування розгляду заяви.

Автоматизований процес подачі заяв через електронну систему зменшить прямий контакт між заявником та державними та державними службовцями, що суттєво знижує ризики корупції.

Громадяни подаватимуть документи та сплачуватимуть збори через прозору електронну систему, без необхідності особистих зустрічей або відвідувань.

Впровадження електронної системи дозволить державі заощадити на витратах, пов'язаних з паперовою обробкою документів та обслуговуванням великих черг. Також це зменшить навантаження на інфраструктуру державних установ.

Створення єдиного реєстру змін імені, прізвища та по-батькові є важливим кроком для підвищення ефективності та покращення обміну інформацією між різними державними органами. Такий реєстр дозволить відслідковувати зміни персональних даних громадян в реальному часі, що забезпечить зменшення

правових колізій, уникнення шахрайства та спрощення оновлення персональних даних у різних ситуаціях.

Наразі різні державні органи ведуть власні бази даних, що може призводити до правових колізій у випадках зміни імені. Наприклад, зміна персональних даних не завжди своєчасно відображається у базах даних податкових, соціальних або банківських установ.

Єдиний реєстр змін персональних даних дозволить синхронізувати інформацію між усіма державними установами, запобігаючи невідповідностям у документах та правовим конфліктам.

Запровадження єдиного реєстру зробить процес зміни персональних даних більш зручним для громадян. Після зміни інформації не потрібно буде окремо повідомляти кожну державну або приватну установу про зміни. Ці дані автоматично оновлюватимуться у всіх базах, де це необхідно, що значно зменшить витрати часу та зусиль.

Завдяки єдиному реєстру можна буде посилити безпеку даних громадян. Оскільки всі зміни особистих даних будуть зберігатися у єдиній захищеній базі, це зменшить ризик втрати інформації або несанкціонованого доступу до неї.

Правове регулювання зміни прізвища, імені та по батькові є важливою складовою правової системи України, що гарантує реалізацію особистих прав громадян, зокрема права на індивідуалізацію. Ці елементи є ключовими для ідентифікації особи в правовій системі, тому зміна імені потребує чіткого державного регулювання та відповідності встановленим правовим процедурам.

Державна процедура зміни імені є чітко визначеною, включає перевірку відповідних органів та забезпечує прозорість процесу. Вдосконалення процесу можливо через цифровізацію, що підвищить ефективність і знизить бюрократичні перепони.

Створення єдиного реєстру змін імені дозволить уникнути правових колізій, запобігти шахрайству та спростити процес оновлення персональних даних у різних державних органах, підвищуючи безпеку й оперативність обміну інформацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР: станом на 22.09.2024 URL: <http://surl.li/zyhkrv> (дата звернення: 19.09.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 22.09.2024 URL: <http://surl.li/shfmer> (дата звернення: 19.09.2024).
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 №2947-III: станом на 22.09.2024 URL: <http://surl.li/oqcaij> (дата звернення: 19.09.2024).
4. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Каб. Міністрів України від 11.07.2007 №915: станом на 22.09.2024 URL: <http://surl.li/amqefd> (дата звернення: 19.09.2024).

КИШКАНЬ Микита
здобувач вищої освіти, гр. М-ЮД-321,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
КИЯН Володимир
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доцент, к.ю.н.

ЩОДО ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на відпочинок є природним та невід'ємним правом людини, гарантованим Загальною декларацією прав людини та Конституцією України. Конституційна гарантія права на відпочинок встановлює, що «кожен, хто працює, має право на відпочинок» [1]. З урахуванням дії воєнного стану в державі існує паритет інтересів громадянина та держави в питанні реалізації громадянином закріплених конституційних гарантій. Стаття 64 Конституції України передбачає умову правового обмеження конституційних прав людини і громадянина в період дії надзвичайного стану в державі. Більш характерний та розгорнутий порядок обмежень прав закріплений Указом Президента України № 64/2022 [2] в якому передбачене конституційне обмеження трудових прав передбачених статтями 42 та 44 Конституції України, однак, закріплене право на відпочинок, що передбачене статтею 45 не підпадає під категорію обмежень.

Надалі, відповідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3] були встановлені терміни скороченого відпочинку для працівників, з чого випливають певні обмеження встановлені Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України). Нововведенням стало регулювання роботодавцем щорічної оплачуваної відпустки, а саме, передбачено можливість відмови в наданні щорічної основної відпустки у період дії воєнного стану. Крім того, відбулися зміни щодо регулювання графіку роботи, встановлення позачергових змін в роботі у зв'язку з підвищенням навантаженням в період дії воєнного стану. З огляду на аналіз чинного законодавства, на сьогодні, основні обмеження права на відпочинок викладені в наступних формулюваннях: незалежно від типу та сфери діяльності, законодавство надає роботодавцю право самостійно встановлювати вид робочого тижня, визначати час початку і закінчення робочого дня, скорочувати тривалість щотижневого безперервного відпочинку, не дотримуватися встановлених обмежень щодо надурочних робіт та правил КЗпП України щодо тривалості нічної роботи.

Тобто, з огляду на перелічені обмеження стає зрозуміло, що роботодавець самостійно, з власної ініціативи може змінювати графік робочого часу та регулювати правовідносини в контексті певних обмежень, що застосовуються до працівника. При цьому, як зазначає С. М. Черноус враховуючи цільове призначення робочого часу, яке протилежне меті надання часу відпочинку, є

підстави стверджувати, що створюється загроза забезпеченню потреб людини як біологічної істоти [4, с. 77]. Такої позиції також дотримується І. Д. Заболотній, який в своїй роботі призначений дослідженню правових гарантій забезпечення конституційного права на відпочинок наголошує на тому, що запровадження воєнного стану в країні саме по собі не вимагає впровадження таких обмежень усіма роботодавцями, незалежно від виду та сфери їх діяльності, а може бути зумовлене власними інтересами роботодавців [5, с. 211].

З огляду на виявлену проблему, можемо стверджувати, що фактично, її вирішення полягає у створенні наглядового компетентного органу, який за своїм обов'язком буде керувати діяльністю роботодавців.

Перш за все, одним із ключових викликів у реалізації права на відпочинок під час воєнного стану є необхідність знайти баланс між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав людини. Об'єктивно оцінюючи ситуацію, створення подібного органу могло б посилити захист трудових прав і сприяти справедливому розподілу робочих обов'язків, навіть в умовах воєнного стану. Це допомогло б уникнути зловживань з боку окремих роботодавців та забезпечити дотримання базових соціальних гарантій, таких як право на відпочинок, здоров'я та безпечні умови праці без застосування певних обмежень навіть при дії воєнного стану. Аналогічною ситуацією для даної проблеми є перебування військово службовця в зоні бойових дій. Навіть, враховуючи доволі складний характер діяльності, відповідно до підзаконних нормативно-правових актів кожен військовослужбовець має право на відпочинок, однак, регулювання порядку надання відпустки чи вихідних днів встановлює начальник військової частини, у зв'язку з чим, виникає доволі неврегульована проблема дотримання конституційної гарантії.

По-друге, відсутність чітких критеріїв для визначення специфіки роботи, тривалості та умов надання додаткової відпустки створює прогалини, які можуть призвести до розбіжностей у регулюванні трудових відносин, що, у свою чергу, може спричинити порушення трудових прав працівників та виникнення пов'язаних із цим спорів. Для вирішення зазначених проблем доцільно провести аналіз сучасної нормативної бази, що регламентує види та тривалість щорічних відпусток працівників з метою перевірки її відповідності чинному трудовому законодавству. Як слушно зауважує М.В. Сокол сучасні економічні і соціальні умови, обмеження трудових прав працівників, зокрема права на працю та права на відпочинок повинні бути обґрунтованими та відповідати потребам та інтересам держави і суспільства в пропорційних розмірах [5, с. 137].

Таким чином, узагальнюючи досліджувану тему право на відпочинок в умовах воєнного стану має специфічні особливості та підлягає обмеженню. Перш за все, звільнення від трудової діяльності та можливість розпоряджатися своїм часом на власний розсуд може бути гарантовано не на всіх формах діяльності та підприємствах, регулювання даної гарантії уповноважений здійснювати роботодавець. Право на відпочинок спрямоване на забезпечення соціального добробуту і є невід'ємним кожному за працівника, здійснюючи нормування та обмеження робочого дня. Воно не може бути передано іншій особі за бажанням працівника або третіх осіб, а також не підлягає скасуванню.

Однак, з огляду на національне законодавство, реалізація даного права може бути відстрочена на певний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.10.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. (дата звернення: 26.10.2024).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. (дата звернення: 26.10.2024).
4. Черноус С. М. Конституційне право працівників на відпочинок: проблема обмеження в умовах воєнного стану України. Актуальні проблеми вітчизняного правознавства. 2022. № 4. С. 71–78. URL: <https://doi.org/10.32782/3922122> (дата звернення: 26.10.2024).
5. Заболотній, І.Д., Колеснік Т.Д. Правові гарантії забезпечення конституційного права на відпочинок в умовах воєнного стану Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 17.04. 2024 № 31 С. 209-213.
6. Сокол, М. В., Максимук Є. М. «Особливості регулювання робочого часу та часу відпочинку в умовах воєнного стану». Прикарпатський юридичний вісник Випуск 3 (56), 2024. С. 135-138.

КІРСАНОВ Олексій

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ДОГОВІР КРЕДИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ :

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Фокус нашої уваги зосередимо на проблемних питаннях кредитного договору в умовах воєнного стану. Але спочатку треба з'ясувати що таке «воєнний стан». Його визначення міститься у ст. 1 Закону України «Про оборону України». Так, «воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [1].

Необхідно зауважити, що з того моменту, як в Україні запровадили правовий режим воєнного стану, Торгово-промислова палата України (надалі – ТПП) у лютому 2022 року опублікувала лист № 2024/2.0-7.1 [2]. Так, ТПП віднесла військову агресію РФ проти України як форс-мажорні обставини для всіх без виключення фізичних і юридичних осіб, що мають договірні зобов'язання з своїми контрагентами. Однак, даний документ не діє автоматично та не знімає відповідальність щодо невиконання договірних умов у всіх ситуаціях.

Є певна процедура, якій повинні слідувати суб'єкти зобов'язальних правовідносин. Тобто, вищенаведені особи мають подати заяву з чітким описом конкретних обставин, що перешкоджали виконанню договорів, а також надати докази, сплативши відповідний збір. Це можуть бути різні докази: документація, акти та звіти, наприклад які пов'язані з вибухами у конкретній місцевості, тощо. Так, для договору кредиту формується своя окрема заява. У результаті ТПП може або ухвалити рішення про видачу, або ж навпаки відмову у видачі сертифіката, що буде підтверджувати наявність таких форс-мажорних обставин.

Наступна проблема пов'язана також з тим, що війна вже йде третій рік та платоспроможність клієнтів банків нажалі зменшається. Ще на початку 2022 більшість банків застосували процедуру кредитних канікул та знизили відсоткові ставки. Однак, це зовсім не було звільнення від сплати процентів за кредитом, а також тілом кредиту, а лише певне відстрочення такої сплати. Як ми бачимо зараз, такий механізм вже майже не застосовується фінансовими установами. Але, як виключення є певні пільги для УБД та ВПО.

Також боржник, у випадку, коли немає змоги вчасно оплатити кредит, має право звернутися до фінансової установи щодо питання про реструктуризацію кредиту. Дане звернення може бути оформлено у вигляді заяви, до якої можна додати докази (довідки про хворобу або втрату тимчасово працездатності, проходження військової служби у лавах ЗСУ, тощо).

Так, згідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про фінансову реструктуризацію»: «процедура фінансової реструктуризації проводиться без звернення до суду шляхом переговорів між боржником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами щодо реструктуризації грошових зобов'язань перед такими кредиторами в порядку, передбаченому цим Законом. У разі якщо у процедурі фінансової реструктуризації виникає спір, залучений кредитор має право звернутися для його вирішення до арбітражу шляхом подання повідомлення про спір» [3]. Таким чином ми бачимо, що це є правом фінансової установи, а не обов'язком.

Позитивним кроком є умови, які передбачає ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», а саме: «у період дії воєнного стану та у 30-денний строк після дня його закінчення:

- громадяни звільняються від обов'язку сплачувати неустойку (штраф, пеню) та інших штрафних платежів, передбачених кредитним договором;

- фінансовим установам заборонено збільшувати процентну ставку за користування кредитом у разі прострочення внесення платежів (крім випадків, коли зміна процентної ставки встановлена кредитним договором)» [4].

Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що хоча кредитний договір має як багато своїх позитивних моментів, серед яких: швидке отримання кредиту, користування ним впродовж тривалого часу та можливість розвивати бізнес. Так і негативних: сплата різноманітних штрафів, надання більшості кредитів під заставу чи укладаючи договір поруки. Ним у період дії воєнного стану продовжують активно користуватись на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про фінансову реструктуризацію Закон України від 14.06.2016 № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>
4. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» Закон України від 15.0.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text>

КОРНЄВА Вікторія

студентка 2 курсу Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

ДАРАГАНОВА Ніна

*професор, доктор юридичних наук, професор
Державного торговельно-економічного університету*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ: ОБОВ'ЯЗКИ РОБОТОДАВЦІВ

На сьогоднішній день питання захисту прав у сфері трудових відносин залишається надзвичайно актуальним. Сучасне законодавство встановлює певну систему гарантій для захисту трудових прав. Ці гарантії закріплені, зокрема, в Конституції України, Кодексі законів про працю, а також в ряді інших Законів України, які регулюють різні аспекти трудових відносин.

Запровадження воєнного стану суттєво вплинуло на регулювання трудових відносин в Україні. У відповідь на нові виклики, що постали перед суспільством, стало вкрай важливим терміново оновити законодавство в цій

сфері. Зміни виявилися необхідними для забезпечення стабільності та безперервності трудових процесів в умовах воєнних дій. У зв'язку з цим набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Варто зазначити, що положення цього закону мають пріоритет над нормами Кодексу законів про працю України. Після скасування воєнного стану цей закон втратить свою силу.

Як відбувається оплата праці під час воєнного стану? Заробітна плата працівників повинна виплачуватися відповідно до умов трудових договорів. Роботодавець зобов'язаний забезпечити її своєчасну виплату. Проте, у випадку затримок, він може не нести відповідальності, якщо зможе довести, що затримки були викликані непередбачуваними обставинами (воєнні дії). Попри те, що роботодавець може бути звільнений від відповідальності, це не означає, що він втрачає свої зобов'язання перед працівниками. Якщо виплата заробітної плати стає неможливою через військові дії, її терміни можуть бути відкладені до відновлення звичайної господарської діяльності. Законодавство передбачає певні послаблення для роботодавців, які не можуть виконати свої зобов'язання через зовнішні чинники, але обов'язок довести, що затримка виплати пов'язана саме з цими обставинами, залишається на ньому [1].

Погоджуємо, що якщо працівник переїжджає до іншої місцевості, роботодавець не має права звільняти його, але може тимчасово найняти нового працівника на його місце на час відсутності постійного робітника. Роботодавець має право перевести працівника на нову посаду чи в нове місце роботи без його згоди, навіть якщо ця посада відрізняється від його профільної. Однак, якщо таке переведення може загрожувати життю працівника або суперечити його стану здоров'я, роботодавець зобов'язаний отримати згоду працівника. Оплата праці у разі переведення повинна проводитися за виконану роботу, але не нижче середнього заробітку на попередньому місці роботи [1].

Але проблем з роботою все одно з року в рік виникає немало. Під час війни спостерігається погіршення умов праці. Продовжувати роботу стає небезпечно через наявність військових операцій та ризиків для життя та здоров'я працівників. Багато людей змушені займатися небезпечними або незаконними видами праці, що створює додаткові загрози для їхнього благополуччя та безпеки.

Безпека праці в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою проблемою, яка потребує термінових заходів для забезпечення захисту працівників. Гарантія безпеки на робочому місці повинна бути пріоритетом держави, оскільки сучасні загрози, зокрема військові, серйозно ставлять під загрозу конституційні права працівників на охорону життя і здоров'я під час виконання своїх трудових обов'язків. Для запобігання нещасних випадків, що можуть виникнути внаслідок бойових дій, важливими є такі заходи: проведення інструктажів для працівників з питань безпеки під час повітряної тривоги, забезпечення контролю за дотриманням заходів безпеки у разі отримання сигналу «Повітряна тривога», а також навчання працівників надання першої домедичної допомоги постраждалим. Роботодавець відповідно до «Мінімальних вимог безпеки та охорони здоров'я» зобов'язаний забезпечувати працівників

засобами індивідуального захисту (далі - ЗІЗ) у шкідливих і небезпечних умовах, як у воєнний, так і в мирний час. Працівники безкоштовно отримують спеціальний одяг, взуття та інші ЗІЗ за установленними нормами, які є обов'язковими для роботодавця [2].

Аналізуючи наукові джерела, можна дійти висновку, що законодавство не зазнавало змін, які б зобов'язували роботодавців забезпечувати використання спеціальних засобів колективного та індивідуального захисту під час воєнного стану. Натомість сучасні умови спонукають роботодавців видавати більше, ніж установлені нормами, спеціальні ЗІЗ: каски, бронежилети, протигази тощо.

Отже, вплив воєнного стану на трудові відносини в Україні вимагає від роботодавців переосмислення своїх обов'язків щодо працівників. Працівники мають право на заробітну плату відповідно до трудових договорів, і роботодавець зобов'язаний своєчасно виплачувати її. Крім того, роботодавець не може звільнити працівника, який переїжджає, і має право перевести його на іншу посаду без згоди, якщо це не загрожує життю чи здоров'ю. Забезпечення засобами індивідуального захисту, навчання з безпеки та підтримка психічного здоров'я співробітників залишаються пріоритетними завданнями. Адаптація трудового законодавства і активні дії роботодавців можуть суттєво вплинути на стабільність і добробут колективу в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Логінова М. Що змінилося в трудових відносинах у період війни. *Матеріали Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару. Кривий Ріг, 2022.* С. 423. URL: https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2022/11/zbirnyk_zoblozhkoyu_29.04.2022.pdf#page=4232.

2. Бужанська М. В. Актуальні проблеми безпеки праці під час воєнного стану в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету, 2023,* С. 414-418. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualni-problemi-bezpeki-pratsi-pid-chas-voennogo-stanu-v-ukrayini>

КУЗЬМЕНКО Гліб

*аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Спеціальні засади правового регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні співвідносяться із засадами соціального права.

Враховуючи сутність цих галузевих принципів, можемо зробити висновок, що спеціальні принципи правового регулювання соціального захисту творчих працівників – це правові положення та керівні ідеї, спрямовані на встановлення, реалізацію й захист соціально-правових гарантій для осіб, зайнятих у сфері творчої діяльності, забезпечуючи таким чином стійкий і справедливий

соціальний захист творчих працівників з огляду на їх професійні особливості, нестабільність зайнятості та характер творчої діяльності.

Зважаючи на підходи вітчизняних вчених до розуміння принципів соціального права України та засади соціального захисту [див., напр.: 1; 2] можемо дійти висновку, що до основних таких принципів слід віднести, зокрема:

1) *принцип соціальної справедливості*, який виражається у вимогах закріплювати (створювати), а також забезпечувати виконання рівних та обґрунтованих соціальних гарантій для осіб, зайнятих у творчій сфері, з урахуванням їхньої специфічної професійної діяльності, припускаючи: облік специфічних особливостей професії творчих працівників; баланс універсальності та диференціації закріплення правових гарантій творчих працівників, що загалом передбачає рівний доступ таких працівників до соціальних гарантій та адаптованість цих гарантій до соціальних ризиків, з якими стикаються творчі працівники; усунення соціальної нерівності та дискримінації; гарантії гідного рівня соціального захисту; врахування суспільної цінності творчої діяльності;

2) *принцип соціальної відповідальності*. Означена засада передбачає зобов'язання всіх суб'єктів правових відносин у сфері дії соціального права (насамперед держави, роботодавців, громадських організацій та самих працівників) сприяти реалізації соціального захисту творчих працівників та їх існуванню у соціально безпечних умовах, наскільки це практично можна досягти в конкретних історико-правових умовах існування держави та суспільства. Наголосимо, що принцип соціальної відповідальності вимагає, щоб кожен суб'єкт взяв на себе конкретні зобов'язання, пов'язані з підтримкою та розвитком соціального захисту осіб, зайнятих у творчій діяльності, враховуючи обсяг соціальної відповідальності: держави у вигляді відповідних органів публічної служби та їх посадових осіб; роботодавців творчих працівників; суб'єктів громадянського суспільства; самих творчих працівників;

3) *принцип соціальної солідарності*. Цей принцип у правовому регулюванні соціального захисту творчих працівників ґрунтується на ідеї взаємної підтримки та загальної відповідальності у суспільстві за соціально-правове благополуччя усіх його членів, включаючи тих, хто зайнятий у нестабільній, але соціально значущій сфері – творчій трудовій діяльності. Виокремлений нами принцип загалом виражається у таких аспектах: закріплення солідарної відповідальності держави та роботодавців за соціальну безпеку працівників; нормативно-правове забезпечення колективної участі працівників та суспільства у фондах системи соціального захисту населення; нормативно-правове закріплення можливостей планування, організації та вираження міжпрофесійної солідарності творчих працівників; нормативно-правове закріплення правових норм, що стимулюють підтримку рівня соціальної безпеки творчих працівників з боку професійних асоціацій та громадських організацій; створення нормативно-правових умов для соціальної адаптації та реінтеграції творчих працівників;

4) *принцип гідної праці*, який спрямований на створення нормативно-правової основи, що забезпечує формування гідних умов праці творчих

працівників, враховуючи особливості творчої діяльності, яка відбивається на рівні соціальної безпеки відповідного кола осіб. Основними аспектами цього принципу у правовому регулюванні соціального захисту є нормативно-правове закріплення: правових стандартів справедливої оплати праці; правових гарантій здорових та безпечних умов праці; захисту прав інтелектуальної власності та правового статусу творчих працівників; правових механізмів соціального захисту творчих працівників із нестабільною зайнятістю, які не допускають прекаризації таких працівників; балансу між трудовим та особистим життям творчого працівника та ін.;

5) *принцип стабільності трудових відносин*, який спрямований на забезпечення стійкості та передбачуваності відносин між працівником і роботодавцем, що, у свою чергу, сприяє соціальній та економічній захищеності працівників, відображаючи необхідність правових гарантій, що запобігають необґрунтованому звільненню, частій змінюваності умов праці або невинуватою нестабільною формою зайнятості. Отже, цей принцип у контексті соціального захисту творчих працівників передбачає нормативно-правове закріплення: правових гарантій від необґрунтованого розірвання трудових договорів у творчій сфері; систематичної підтримки стабільності соціальних гарантій творчих працівників, що виконують трудові функції на підприємстві (в установі, організації) у контексті кількох проєктів та ін.;

6) *принцип позитивної дискримінації*, який у загальному сенсі націлений на компенсацію існуючих труднощів і створення умов, за яких соціально уразливі групи працездатної частини населення здатні реалізовувати свої трудові та соціальні права нарівні з іншими працівниками. При цьому, як спеціальний принцип правового регулювання соціального захисту творчих працівників, цей принцип передбачає створення правових норм та соціально-правових форм, інструментів, які забезпечують соціальну підтримку та «зрівняння» можливостей для творчих працівників, що належать до соціально вразливих категорій працюючих громадян.

Таким чином, цей принцип передбачає нормативно-правове закріплення особливих соціально-правових гарантій для молоді, осіб з інвалідністю, жінок, працівників із особливими сімейними обов'язками та ін. категорій творчих працівників.

Отже, узагальнюючи викладене, слід зауважити що спеціальні принципи правового регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні є важливою частиною сучасного соціального права, які спрямовані на встановлення соціально-правових гарантій для творчих працівників, сприяючи захисту соціальних і трудових прав відповідного кола працівників. При цьому слід мати на увазі, що ці засадничі ідеї мають системний характер, адже кожна з них спрямована на досягнення однієї і тієї ж мети та сприяє вирішенню різних проблем нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки творчих працівників.

Зокрема принцип соціальної справедливості встановлює рівні можливості доступу до соціальних гарантій з урахуванням професійної уразливості творчих працівників; принцип соціальної відповідальності покладає на всіх суб'єктів

сфери соціального права зобов'язання забезпечувати належний соціальний захист творчих працівників; принцип соціальної солідарності передбачає солідарну підтримку творчих працівників з боку суспільства та роботодавців, декларуючи спільну відповідальність за їх соціальну безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анпілогова Б.Ю. Основні принципи соціального захисту в контексті соціального ризику. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С. 271-275. doi:10.24144/2788-6018.2023.05.48.

2. Костюк В.Л. Принципи права соціального забезпечення: поняття, ознаки, види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право. 2016. № 2 (14). С. 1-18.

КУЦИК Станіслав

*студент першого курсу 107/24-(П)-К групи факультету №4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КУЗЬМЕНКО Сергій

*доктор наук з державного управління, професор кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ПРИ РОЗЛУЧЕННІ

Вважається, що поділ майна при розлученні є однією з найбільш складних і спірних частин всього процесу розлучення. У статті ми розглянемо як відбувається поділ майна при розлученні подружжя за українським законодавством та дамо відповідь на найпоширеніші питання, що виникають у даній тематиці [2]. За загальним правилом, будь-яке майно, набуте одним із подружжя під час шлюбу вважається для подружжя спільним. Це правило діє навіть якщо другий із подружжя не вказаний у правовстановлюючих документах на таке майно. Так, закон відносить до спільного майна подружжя доходи отримані кожним із подружжя (заробітна плата, пенсія, стипендія тощо) та речі набуті одним із подружжя для професійних занять (музичні інструменти, лікарське устаткування, оргтехніка тощо). Це означає, що сам факт набуття майна чи коштів в період шлюбу є достатньою підставою, щоб вважати їх спільними. При цьому, частки кожного з подружжя є рівними, а розпоряджатись спільним майном подружжя може лише за спільною згодою [1].

Наприклад, статтею 69 Сімейного кодексу України закріплено право чоловіка та дружини на поділ майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, і такий поділ можливо здійснити без розірвання шлюбу. Поділ може здійснюватися за взаємною згодою шляхом укладення договору про поділ майна подружжя або в судовому порядку. Водночас існує майно, що набуто в шлюбі, але

є особистим для кожного з подружжя. Найбільш розповсюдженими категоріями такого особистого майна є: майно набуте на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно набуте за кошти, які належали чоловіку/дружині особисто; житло або земельна ділянка набуті внаслідок приватизації; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності (навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя); премії, нагороди, які чоловік/дружина одержали за особисті заслуги [1].

Умови поділу майна подружжя можуть бути передбачені також в спеціальному договорі про поділ майна або визначатися у шлюбному договорі подружжя. Різниця між цими договорами полягає в тому, що предметом договору про поділ є майно, яке вже належить подружжю на праві спільної власності, у той час, як умови шлюбного договору можуть стосуватися майна, яке подружжя придбає у майбутньому і яке є відсутнім на момент укладення договору [4]. Крім того, розділ нерухомого та рухомого майна між колишнім подружжям може відбуватися на підставі рішення суду або угоди між сторонами. У разі відсутності домовленості між колишнім подружжям щодо поділу майна, справа може бути передана до суду [2].

Іноді виникає питання про збільшення чи зменшення частки подружжя при розподілі майна. Так, при зверненні до суду про поділ майна, суд може відступити від засади рівності часток подружжя, якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. Якщо з позивачем проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування (ст. 70 Сімейного кодексу України) [5].

Згідно із законодавством України нерухоме майно, що перебуває у спільній власності подружжя, може бути розділене між колишніми партнерами в різних пропорціях, залежно від умов власності. Проте, якщо один з подружжя вніс більшу частину коштів для придбання нерухомого майна, то він може вимагати компенсацію за свою частину. У такому випадку суд може вирішити, що один з партнерів зобов'язаний відшкодувати іншому партнеру певну суму грошей [2].

Таким чином, можна зробити відповідні висновки:

1. Поділ майна подружжя відбувається за принципом рівності, тобто всі активи, набуті під час шлюбу, діляться порівну між сторонами.
2. Особисті речі, такі як премії та коштовності, придбані за спільні кошти, також залишаються у власності того, хто їх отримав.
3. Можливі винятки у розподілі майна, якщо один з подружжя шкодив інтересам сім'ї або не брав участі у її матеріальному забезпеченні.
4. Майно поділяється як на договірній, так і через суд.
5. Наявність неповнолітніх дітей може впливати на зміну частки одного з подружжя на користь дитини.
6. Майно може бути поділене і вже після розлучення, залежно від моменту виявлення порушення прав одного з подружжя.

СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поділ майна подружжя: що потрібно знати? URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/219974_podil-mayna-podruzhzhya-shcho-potrбно-znati
2. Поділ майна при розлученні. що варто знати? url: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/podil-majna-pry-rozluchenni-shho-varto-znaty/>
3. Поділ майна при розлученні в Україні. URL: <https://firstlegal.com.ua/podil-majna-pri-rozluchenni-v-ukrayini/>
4. Поділ майна після розлучення подружжя. URL: <https://legaid.gov.ua/novyny/podil-majna-pislya-rozluchennya-podruzhzhya/>
5. Як відбувається розподіл майна у подружжя? Розподіл майна при розлученні. URL: <https://advokat-narodu.com/blog/semeyne-pravo/iak-vidbuvayetsia-rozpodil-mayna-u-podruzzia-rozpodil-mayna-pry-rozluchenni>
6. Поділ майна при розлученні: що варто знати. URL: <https://legaid.gov.ua/publikatsiyi/podil-majna-pry-rozluchenni-shho-varto-znaty/>

МАРТИНЮК Олександра

*студентка третього курсу 313 групи факультету № 4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Масштабна агресія росії проти України завдала значних збитків судовій системі країни. Зокрема, були зруйновані будівлі судів у окупованих і атакованих регіонах, а інформаційні системи правосуддя та Єдиний реєстр судових рішень зазнали кібератак, що суттєво обмежило доступ до судових засідань. Це призвело до зупинки значної кількості судових справ, унеможливило звернення громадян до суду [1, с. 14]. Воєнний стан оголив як старі, так і нові проблеми в судовій системі. Серед них – недостатній розвиток онлайн-правосуддя, нестача ресурсів судової гілки влади, слабка взаємодія між судами та недосконалість механізму впровадження альтернативних способів вирішення спорів, таких як медіація.

Окрім цього, порушення роботи судової системи прямо впливає на соціальну стабільність. Коли громадяни не можуть своєчасно отримати доступ до правосуддя, посилюється недовіра до інституцій, зростає соціальна напруга, а це створює ризики для безпеки та правопорядку в країні.

Рішення росії про повномасштабну війну в Україні 24 лютого 2022 року стало певним стрес-тестом для української судової системи: влітку 2022 року 15% місцевих та апеляційних судів призупинили свою діяльність, 9% судів частково або цілком зруйновано, 11% судів знаходились на тимчасово непідконтрольних Україні територіях [2]. Безумовно виникли проблеми із кадровим ресурсом, адже систематичні авіаудари російських військ, створювали небезпеку безпеці працівників суду та відвідувачів [3]. Частина працівників судового апарату вступила до лав ЗСУ або пішли добровольцями, частина була вимушена змінити місце з міркувань безпеки проживання [4].

Сьогодні відновлення ефективної роботи судів є критично важливим для забезпечення правопорядку та стабільності суспільства. Однак не менш важливо розвивати і альтернативні методи вирішення спорів, зокрема медіацію, яка може суттєво розвантажити судову систему. Оскільки медіація сприяє швидшому та менш конфліктному розв'язанню суперечок, що особливо важливо в умовах воєнного стану, коли доступ до судів обмежений, а соціальна стабільність залежить від швидких і справедливих рішень. Принагідно відзначити, що медіація в Україні розвиваються паралельно, тому не є інтегрованою та не зміцнює судову систему настільки, як це відбувається в розвинутих юрисдикціях (США, країни члени ЄС, Великобританія, Канада тощо).

За останні три роки з прийняттям Закону України «Про медіацію» [5] національна спільнота медіаторів України сформувалася як потужний соціальний інститут. Медіація має великий потенціал для використання в умовах військових конфліктів та гуманітарних криз, сприяє зменшенню насильства, покращенню відносин між сторонами конфлікту, захисту прав людини та покращенню гуманітарних умов, забезпечує громадську участь та полегшує процес відновлення миру та стабільності в конфліктних регіонах [6, с.116].

Очевидно, що під час військового стану медіація в більшості випадків буде проходити у режимі відео конференції, що дозволить учасникам безпечно вирішувати спори не зважаючи на географічне місцезнаходження. Тому важливим завданням для української держави та громадянського суспільства є формування надійних ресурсів – онлайн-платформ, де б містилася достовірна інформація щодо медіаторів України. Позитивно відзначити, що сьогодні, незважаючи на перебої з електроенергією, інтернетом – вже створено декілька ресурсів (www.mediation-help.com, mediators.com.ua) з інформацією про медіаторів.

Проте в перспективі українські асоціації та організації медіаторів у взаємодії з органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства мають напрацювати механізми перевірки достовірності інформації щодо медіаторів, здійснення контролю за якістю наданих послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Романадзе Л. Доступ до правосуддя: роль медіації у воєнні та повоєнні

часи. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 5. С. 13-29.

2. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 04 липня 2022 року. Судова влада України, 04.07.2022. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1291681> (дата звернення: 29.30.2024).

3. Господарський Суд Миколаївської області, який був по одній адресі з Миколаївською ОДА, зазнав удару. Судово-юридична газета, 29.03.2022. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/233450-gospodarskiy-sud-mikolayivskoyi-oblasti-yakiy-buv-po-odniy-adresi-zmikolayivskoyu-oda-zaznav-udaru> (дата звернення: 30.09.2024).

4. Голова Верховного Суду обговорив із суддями нагальні проблеми системи правосуддя, що виникли під час війни (Державна судова адміністрація, 07.06.2022. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1281822> (дата звернення: 06.10.2024).

5. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

6. Шмаленко Ю.І. Медіація як ключовий інструмент соціальної стабільності: діяльність та вплив на сучасне суспільство. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян. (20 вересня 2022. Одеса, 2023). С. 116-118.

МАРТИШЕВСЬКА Марина

*студентка групи ПК-32-А, 3 курсу, Полтавського фахового коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник:

ДАЙНЕКА В. С.

*д.ф.н, Полтавського фахового коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трудові права і свободи це тема, яка ніколи не втратить своєї актуальності, оскільки по всьому світі наявні робочі відносини між працівником та роботодавцем. А від 2022 року, з початку збройного конфлікту РФ проти України питання трудових правовідносин в умовах воєнного стану стало як ніколи актуальним серед українського суспільства.

На думку Венедіктова Сергія Валентиновича, трудові правовідносини – це суспільні відносини врегульовані правовими нормами, що виникають між роботодавцем та працівником, на підставі особистого та оплатного виконання працівником визначеного виду роботи, яка буде відбуватися під контролем та в інтересах роботодавця [1, с.19].

Цей висновок можна зробити ознайомившись з ч. 1 ст. 21 Кодексу законів про працю, в якій трудовим договором визначається двостороння угода між роботодавцем, який зобов'язується надати працівникові відповідні умови праці

та виплачувати заробітну плату і працівником, який в свою чергу зобов'язується виконувати положення зазначені в цій угоді [2].

Конституція України в ст. 43 закріплює, що всі люди мають право на працю, також в ч. 3 вона зазначає, що кожен має право отримувати заробітну плату, не нижчу ніж передбачена законодавством України, при цьому роботодавець повинен надавати безпечні, належні та здорові умови праці. Частина 4 цієї ж статті захищає працівників від незаконного та необґрунтованого звільнення [3].

Варто зазначити, що в умовах військового стану діють деякі обмеження, що передбачено ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме ч. 5, яка зазначає, що під час війни можуть вводитися деякі обмеження зазначених в конституції прав та свобод людини та громадянина [4].

В свою чергу Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» в ч. 2 ст. 1 передбачає введення обмеження в умовах військового стану на обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина визначених ст. 43 Конституції України, про право вільно обирати працю, та ст. 44 Конституції України про право на страйки для захисту своїх інтересів [5].

Названий законодавчий акт під час дії воєнного стану є основним джерелом трудових відносин між роботодавцем та працівником.

На міжнародному рівні за окремих обставин, також можливе обмеження прав громадян, такі обставинами навіваються надзвичайними. Визначення поняття надзвичайних обставин міститься в Конвенції про примусову чи обов'язкову працю №29, яка була прийнята Міжнародною організацією праці. Відповідно до п. d ч. 2 ст. 2 Конвенції, під цим поняттям розуміються обставини, які ставлять під загрозу життя, чи нормальні життєві умови всього населення, або ж його частини, сюди включаються повені, пожежі, стихійні лиха тощо, до вказаного переліку входить також війна [6].

В Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» широкого використання набирає поняття —призупинення трудового договору», яке розкривається в ч. 1 ст. 13 [6]. Під призупиненням трудового договору розуміється тимчасове ненадання роботодавцем роботи працівникові та тимчасове припинення виконання працівником умов укладеного трудового договору, що виключає можливість того, що обидві сторони трудових відносин будуть виконувати свої обов'язки за трудовим договором внаслідок військової агресії проти України.

Важливим аспектом є захист трудових прав працівників як в мирний час, так і в умовах збройного конфлікту. Кожен робітник має знати, що у разі порушення його трудових прав, наприклад незаконне звільнення чи виплата заробітної плати меншої, ніж визначена законодавством тощо, він має право звертатися за судовим захистом. Роботодавець також може захистити свої права в судовому порядку, якщо наприклад працівник заподіяв матеріальну шкоду підприємству, установі чи організації. Терміни звернення до суду як в зазначених випадках так і в інших випадках виникнення трудових спорів вказані в ст. 233 Кодексу законів про працю [2].

Отже, підсумовуючи все вищевикладене можна дійти висновку, що під поняттям регулювання трудових відносин, ми маємо розуміти сукупність нормативно-правових актів, ратифіковані міжнародні конвенції, ну і звісно ж закони України, які впливатимуть на порядок взаємовідносин між роботодавцем та працівником, за яким закріплюється виконання доручень, під контролем керівництва, особисто за визначену роботодавцем заробітна плата, яка має бути не нижча ніж визначена законодавством як мінімальна. Також беручи до уваги всі законодавчі акти, які були зазначені, можна зрозуміти, що обмеження окремих конституційних прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану можна вважати необхідними та виправданими, які спрямовані на захист прав як роботодавця так і працівника, але й такими що значно ускладнюють взаємодію між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Венедіктов С. Трудове право України : підручник. 2-ге вид. Київ, 2024. 228 с.
2. Кодекс законів про працю України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1> HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=джер%20ела" & HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=джер%20ела" amp;text=джер HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=джер%20ела" HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=джер%20ела" ела#w1_4 (дата звернення: 23.09.2024).
3. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.09.2024).
4. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 23.09.2024).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.09.2024).
6. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю N 29. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136 HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" zakon HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" rada HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" gov HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" HYPERLINK "https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136" ua HYPERLINK

"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"/HYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"lawsHYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136" HYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"/HYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"showHYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"/993_136#HYPERLINK
"https://zakon.rada.gov.ua/laws%20/show/993_136"Text (дата звернення:
25.09.2024).

МІРОШНИК Богдан

*аспірант кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення, Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Трудові права працівників є важливою складовою соціального забезпечення та регулюються низкою нормативно-правових актів, серед яких Кодекс законів про працю України (КЗпП) відіграє центральну роль. Проте в умовах воєнного стану ці права зазнають змін, обумовлених надзвичайними обставинами, що вимагають пристосування національного трудового законодавства до нових викликів. Воєнний стан передбачає особливі механізми управління державою, що можуть вплинути на стабільність трудових відносин, тому держава змушена балансувати між гарантіями прав працівників і забезпеченням національної безпеки та ефективного функціонування економіки [1].

Перш за все, введення воєнного стану регламентується Законом України "Про правовий режим воєнного стану" [2], який передбачає можливість тимчасового обмеження деяких прав і свобод, у тому числі й трудових. Проте ці обмеження повинні бути пропорційними загрозам і не перевищувати межі, необхідної для захисту національних інтересів. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" конкретизує основні правила щодо організації праці в умовах війни, зокрема дозволяє роботодавцям вживати заходи для адаптації до складних умов: змінювати робочі графіки, умови праці та навіть призупиняти трудові відносини [3].

Сьогодні значної уваги потребує питання захисту мобілізованих працівників, оскільки працівники, яких призвано на військову службу, мають право на гарантії та пільги, передбачені трудовим законодавством. Натомість, роботодавці можуть не дотримуватися встановлених законом гарантій та пільг працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Законами України «Про військовий облік і військову службу» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

В умовах воєнного стану стаття 119 КЗпП України, яка визначає гарантії для працівників на час виконання державних або громадських обов'язків набула особливої актуальності. Динаміка законодавчих змін призвела до різності

правозастосування приписів ст. 119 КЗпП України, що згодом стало предметом розгляду Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду (КЦС ВС). Аналіз актуальної практики КЦС ВС щодо застосування ст. 119 КЗпП України, підтверджує факти типових помилок, які допускалися судами та чітко зафіксовані випадки порушення роботодавцями чинного трудового законодавства. Не поодинокими є випадки, коли особи, яких призвано на військову службу, про що був поінформований роботодавець, звільняються за іншими підставами, закінчення строкового трудового договору. Трудові гарантії були і залишаються вагомим інструментом захисту працівників, які в умовах війни призвані до лав ЗСУ. Ці гарантії є розвитком приписів Конституції України. Особливо важливими ці гарантії є в умовах воєнного стану та повномасштабних військових дій на території України [4].

Отже, згідно норм чинного законодавства роботодавець не має права звільняти мобілізованого працівника, але працівник може звільнитися за власним бажанням або за угодою сторін. На період військової служби роботодавець має увільнити працівника від роботи [3].

Згідно з ст.2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» стаж роботи працівників залишається безперервним на період їх мобілізації [6]. Принагідно зазначити, що до липня 2022 року за мобілізованим працівником зберігався середній заробіток, але ця гарантія була скасована на підставі Закону України від 01.07.2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Натомість роботодавець має право здійснювати виплати мобілізованим працівникам на добровільних засадах, але такі виплати мають бути передбачені відповідними внутрішніми документами роботодавця [5].

Кодексом законів про працю України заборонено звільнення мобілізованого працівника у зв'язку із закінченням строку дії трудового договору (п. 2 ч. 1 ст. 36 КЗпП). Припинення трудового договору на підставі п. 2 ст. 36 КЗпП у зв'язку із закінченням строку трудового договору з працівниками, призваними на військову службу, можливо тільки після закінчення проходження військової служби [3].

Також важливо зазначити, що мобілізований працівник має право на отримання грошової компенсації за всі не використані ним дні щорічної відпустки, а також додаткової відпустки на дітей, починаючи з 24 грудня 2023 року відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про відпустки».

Отже, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану трудові права працівників зазнають суттєвих змін і обмежень, що є обґрунтованими з точки зору національної безпеки та потреб економіки країни. Однак навіть за таких умов держава зобов'язана забезпечити захист найважливіших соціальних прав працівників, а особливо мобілізованих працівників, оскільки економіка та ресурси країни спрямовані на оборону, забезпечення прав працівників, особливо тих, що були мобілізовані, залишається критично важливим для підтримки соціальної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
3. Кодекс законів про працю України Кодексу законів про працю України: від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Шумило М. М. Гарантії трудових прав осіб, призваних до лав Збройних Сил України під час війни. Право України. 2022. № 6. С. 26-39. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001430506>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>

НЕТИС Віталій

*здобувач другого курсу 501/23-(П)-М-К групи факультету № 4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ З ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЦЯ РОБОТИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКА

Відповідно до норм чинного законодавства трудові відносини між роботодавцем та працівниками під час дії воєнного стану регулюються статтею 119 Кодексу законів про працю [1], яка регламентує, що призвані на службу під час загальної мобілізації працівники мають право на збереження робочого місця до закінчення особливого періоду або ж до його звільнення зі служби. Водночас за таким працівником зберігатимуться лише посада та місце роботи, натомість середній заробіток не зберігатиметься.

Правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, загальні засади проходження військової служби визначає Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу" [2].

Відповідно до ч. 14 ст.2 Закону виконання військового обов'язку в особливий період здійснюється з особливостями, визначеними цим Законом та іншими нормативно-правовими.

З урахуванням норм чинного законодавства, за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського

складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [3].

Отже, з аналізу правових зазначеного висновується, що за військовослужбовцями, в тому числі тими, які призвані на військову службу за призовом під час мобілізації, зберігаються місце роботи і посада, на яких вони працювали до призову, незалежно від підпорядкування та форми власності підприємства, установи та організації, на весь період проходження військової служби.

В цьому аспекті доцільно проаналізувати і судову практику, що формується наразі. Наприклад, рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 14.02.2022 у справі №640/30382/21 яке було скасоване Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 19.07.2022 та прийнято нове про відмову у задоволенні позову. Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 09.03.2022 касаційну скаргу позивача задоволено частково, постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 19.07.2022 скасовано та залишено в силі рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 14.02.2022 [4].

Відповідно рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 14.02.2022 у справі №640/30382/21 набрало законної сили 09.03.2022. Виконуючи це рішення після набрання ним законної сили, наказом т.в.о Голови АРМА № 214/9-03-ос від 29.06.2023 було скасовано наказ АРМА за № 341/9-03-ос від 24.09.2021 "Про звільнення ОСОБА_1 " та поновлено позивача на вказаній посаді з 27.09.2021. Оскільки трудові відносини між сторонами не припинились, а тому помилковим є висновок суду першої інстанції про те, що підстави для увільнення виникли лише після виконання рішення суду про поновлення позивача на роботі.

Слід наголосити, що відповідно до ст. 24 Закону України "Про військовий обов'язок та військову службу" початком військової служби військовозобов'язаних є день призову на військову службу у районному військовому комісаріаті, а для резервістів – день зарахування до списків особового складу військової частини, про що робиться відповідний запис до військового квитка.

Відповідно до наказу командира 1 бригади оперативного призначення ІНФОРМАЦІЯ_1 (по стройовій частині) від 01.03.2022 №45 ОСОБА_1 зараховано в списки особового складу бригади та на всі види забезпечення з

28.02.2022. Згідно абзацу 2 підпункту 2.2 пункту 2 цього наказу ОСОБА_1 приступив до виконання обов'язків за посадою з 28.02.2022. Відтак, зважаючи на те, що позивач перебуває на військовій службі з 28.02.2022, колегія суддів вважає, що позивача правомірно увільнено від роботи саме з 28.02.2022, тобто з дати його зарахування на посаду у зв'язку з проходженням військової служби за призовом під час мобілізації.

Крім того, застосування увільнення від роботи (посади), як форми тимчасового (на час військової служби) припинення виконання працівником своїх трудових обов'язків зі збереженням місця роботи (посади), закономірно пояснюється тим, що у зв'язку з проходженням військової служби працівник позбавлений можливості виконувати свою безпосередню роботу (обов'язки за посадою), тобто не може суміщати (поєднувати) основну роботу з військовою службою, яка у цьому разі вважається пріоритетною, оскільки стосується виконання громадянином конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Колегія суддів не погоджується із висновком суду першої інстанції про те, що у відповідача виник обов'язок увільнити позивача від роботи з 03.07.2023 (з дати подання позивачем заяви про увільнення від виконання посадових обов'язків), оскільки Закони України "Про правий режим воєнного стану", "Про військовий обов'язок і військову службу", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" жодним чином не регулюють спірні правовідносини стосовно дати увільнення від виконання посадових обов'язків саме з дати подачі заяви роботодавцю. Норми статей 119 та 235 КЗпП України також це питання не регулюють, вказані статті містять лише гарантії від незаконного звільнення та переведення на іншу роботу, а також гарантії збереження за працівником його робочого місця під час мобілізації.

Враховуючи викладені обставини справи, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що судом першої інстанції ухвалено рішення з неправильним застосуванням норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення справи і є підставою для скасування рішення суду першої інстанції з ухваленням нового судового рішення про відмову у задоволенні позовних вимог.

В цьому дослідженні принагідно відзначити позицію Верховного Суду, який неодноразово зазначав, що забезпечення єдності судової практики є реалізацією принципу правової визначеності, що є одним із фундаментальних аспектів верховенства права та гарантує розумну передбачуваність судового рішення. Крім того, саме така діяльність судів різних інстанцій забезпечить дотримання принципу рівності всіх осіб перед законом, який втілюється шляхом однакового застосування судом тієї самої норми закону в однакових справах щодо різних осіб. З огляду на зазначене, з метою забезпечення єдності та сталості судової практики судам потрібно керуватися підходом, за яким для відступу від висловлених раніше правових позицій він повинен мати ґрунтовні підстави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодексу законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12. 1991. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

ПУКАС Ярослав

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ЛОГІНОВА Марина

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФКПНПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції*

ВИКЛИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, ЩО ПОСТАЮТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність цивільного судочинства залежить від його спроможності виконувати поставлені перед ним цілі та завдання. Міжнародні стандарти у сфері правосуддя вимагають від національного законодавства пошуку шляхів для оптимального врахування приватних та публічних інтересів, а також встановлення розумної рівноваги між термінами судового розгляду та з'ясуванням обставин цивільної справи.

Судова система України нині функціонує в умовах воєнного стану, що передбачає адаптацію її роботи відповідно до нових реалій. Попри те, що частина судів не може працювати через окупацію, справи передаються до безпечних судів, а процес переважно здійснюється через відеоконференції або без участі сторін, що дозволено за відповідним клопотанням. Важливо підкреслити, що такі особливості судочинства не повинні порушувати право на справедливий судовий захист, гарантоване Конституцією, хоча поняття справедливості залишається суб'єктивним і може трактуватися по-різному [4].

Щодо розгляду окремих проваджень у цивільних справах під час воєнного стану, їх зміст та форма мають відповідати принципам і завданням цивільного судочинства. Необхідно внести зміни до ЦПК для забезпечення таких проваджень в умовах війни. Однак, на жаль, такі зміни досі не були внесені. Незважаючи на це, судді повинні адаптуватися до існуючих цивільних процесуальних норм для ефективного здійснення правосуддя в умовах воєнного стану [1].

Майданик Р. підкреслює, що сучасне ліберальне розуміння права ґрунтується на ідеях співпраці та досягненні рівноваги між протилежними

інтересами. Це розуміння характеризується тим, що правозастосування розглядається як процес врівноваження різних інтересів на основі партнерства, що сприяє підвищенню соціальної ефективності правових норм завдяки надійним правовим інститутам. Дотримання принципу пропорційності передбачає встановлення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства і необхідністю захисту основних прав приватних осіб [2, с. 75–76].

У зв'язку зі складною політичною ситуацією та воєнним станом, цивільні суди зіштовхуються з новими викликами, які потребують адаптації законодавства до сучасних реалій. Зміни в суспільстві та загрози національній безпеці впливають на судовий процес, змушуючи суди шукати нові підходи до вирішення правових питань. Важливо забезпечити доступ до правосуддя для всіх громадян, включаючи тих, хто перебуває за кордоном або стикається з труднощами через конфлікт. Набуття судовими рішеннями юридичної сили та їх виконання стають ключовими завданнями судової системи в умовах нестабільності. Сучасні виклики вимагають від судової системи гнучкості та глибокого розуміння ситуації для ефективного правосуддя та захисту прав і свобод громадян [3, с.55].

Судове рішення є ключовим актом судової влади і повинно відображати впровадження конституційних принципів. Воно має бути чітким і переконливим для всіх учасників процесу, навіть для тих, хто не володіє спеціалізованими юридичними знаннями. Якісне судове рішення забезпечує дотримання законності та захист прав осіб. Основним завданням цивільного судочинства є справедливий і неупереджений розгляд цивільних справ для захисту прав і інтересів усіх сторін. Судовий процес може проводитися дистанційно, що вимагає від учасників справи технічних навичок та розуміння юридичних аспектів [5, с. 91].

В умовах воєнного стану цивільний процес стикається з низкою викликів, що вимагають адаптації правових механізмів до нових реалій. Перш за все, це забезпечення доступу до правосуддя для громадян, які опинилися у складних обставинах через бойові дії або перебувають за межами країни. Зміни в організації судових процесів, зокрема перехід до дистанційних засідань, потребують від учасників справи технічних навичок і належного забезпечення. Важливим є також питання збереження справедливості та неупередженості в умовах нестабільності та зростаючого навантаження на судову систему. Головним завданням залишається дотримання законності та захист прав громадян, навіть за умов обмежених ресурсів і змін у законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крисько А.С., Міщенко Т.М. Проблематика у сфері цивільно-правових відносин в умовах воєнного стану: дис. Сумський державний університет, 2023. (дата звернення: 30.09.2024).
2. Майданик Р.А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ : Алерта, 2016. 226 с. (дата звернення: 30.09.2024).

3. Привиденцев О.Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. № 1 (42). 2022р. 54-57с. (дата звернення: 30.09.2024).

4. Резворович К., Щербіна Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2023. №. 2 (114). С. 86-89. (дата звернення: 30.09.2024).

5. Смишляєва А.В., Ткачук А.О.. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Сімдесят перші економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та 2022р. 90с. (дата звернення: 30.09.2024).

СИРОТЮК Вероніка

студентка групи 313/22-(П)-К факультету №4

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

БОНДАРЕНКО Ольга

доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального

забезпечення Донецького державного університету,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключовим елементом функціонування правової системи в умовах воєнного стану є пошук балансу між інтересами держави та потребами бізнесу і громадян. Це стосується і захисту прав інтелектуальної власності, оскільки нові виклики, що мають відношення до безпеки, доступу до технологій, в зв'язку з військовими діями значно ускладнюють заходи захисту прав інтелектуальної власності, та мають вплив на їх реалізацію чи ефективність охорони таких прав. Одночасно зі зміною пріоритетів діяльності державних органів та умов їх роботи, правовий захист прав інтелектуальної власності має певні особливості.

Однією з найважливіших змін у цій сфері стало те, що 8 листопада 2022 року набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності», у зв'язку з чим Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (УКРПАТЕНТ) припинив виконувати функції НОІВ та на його зміну запрацювала Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ) [1]. Цю подію, на нашу думку, можна пов'язувати з тим, що з 23 червня 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі, а оскільки реформування інституту інтелектуальної власності планувалося і було розпочато вже давно, то повномасштабне вторгнення в свою чергу – просто значно прискорило події. З огляду на це Український ІР офіс буде працювати за принципом європейських відомств.

Постає питання, чому було так важливо запустити роботу українського ІР офісу навіть в умовах широкомасштабної збройної агресії? Відповідь доволі проста, тому що впродовж перших місяців ділова активність бізнесу різко знизилася з об'єктивних на те причин. В умовах безпрецедентних безпекових викликів бізнес насамперед дбав про збереження життя та здоров'я своїх співробітників, майна, релокацію потужностей тощо. Навряд чи тоді комусь було до винахідництва, творчості чи креативу, а тим більше — до реєстрації продуктів своєї інтелектуальної діяльності. Але поступово країна почала оговтуватися від шоку, тому важливо було продемонструвати суспільству, що агресору нас не зламати, що кожен із нас на своєму місці робить те, що в наших силах, для того, щоб забезпечити стійкість публічного сектору та сталість економіки [2].

Навесні 2023 року УКРНОІВІ також відкрив у пошукових системах інформацію про заявки, які були подані на реєстрації, але за якими ще не була встановлення дата подання заявки. Це було зроблено з метою значно полегшити роботу фахівцям, власникам прав та заінтересованим особам, адже таким чином можна швидко проводити пошуки на тотожність, схожість та, наприклад, відслідковувати заявки, які порушують права на раніше подані або зареєстровані об'єкти.

Наступним ключовим моментом на якому обов'язково треба акцентувати увагу є Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» № 2174-ІХ, який набрав чинності 13 квітня 2022 року [3]. На підставі пункту 1 частини 1 цього Закону з дня введення в Україні воєнного стану, перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав припиняється. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, перебіг цих строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення. Ця правова норма поширюється на:

1. строки, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності;
2. строки щодо процедур набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності;
3. строки подання заперечення проти заявки або міжнародної реєстрації на території України;
4. строки оскарження НОІВ у судовому порядку або до Апеляційної палати про визнання прав на винахід недійсними;
5. строки, протягом яких можливі поновлення пропущених строків (крім — строків, встановлених для здійснення дій НОІВ).

Варто зазначити, що правила зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності відповідно до законодавства, а також відповідних прав інтелектуальної власності. Під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

Також є приємні новини для заявників та їх представників. Із набранням чинності постановою Кабінету Міністрів України № 859 16 вересня 2023 року

«Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» були введені нові види зборів, уточнені старі формулювання відповідно до нових термінів та найважливіше - збільшено деякі пільги [4]. Для порівняння, зараз за подання заявки на реєстрацію торговельної марки в електронному вигляді є можливість сплатити лише 75% від збору за подання заявки, на відміну від 80% раніше, 12% замість 20% за дії з об'єктами інтелектуальної власності для неприбуткових організацій, котрі є заявниками чи власниками патенту на винахід, та з 40 % до 30 %, коли зазначена особа є заявником чи власником прав на корисну модель.

На окрему увагу заслуговує новий Закон України № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права», котрий набрав чинності 1 січня 2023 року. Під час його підготовки були враховані норми європейського законодавства, введення нових сучасних положень, яких до цього взагалі не було, уточнена існуюча термінологія, а також виключені норми, які на сьогоднішній день вже втратили свою актуальність. Наприклад, у списку об'єктів авторського права з'явилися нові, такі як накреслення (дизайн) шрифтів, художня ковка, циркові вистави, сценічний дизайн, музично-світлові шоу. До неохоронюваних додані проекти офіційних документів, приміром, указів, законів, постанов, державних стандартів, рішень тощо, факти та фотографії, що не містять ознаки оригінальності, тобто не є фотографічними творами. Нововведенням у Законі стало також право на справедливу винагороду. Раніше це поняття згадувалось, але не було конкретної інструкції, як це право могло реалізуватись практично. За цією нормою незалежно від відчуження майнових прав на твір, протягом усього строку чинності авторських прав, автор має право на справедливу винагороду за відповідні способи використання твору. Таке право може належати лише авторам, виконавцям, виробникам фонограм, виробникам відеогам і може переходити тільки до спадкоємців або правонаступників і не може бути відчужене іншим особам [5].

Також за період повномасштабної війни було прийнято Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» № 2265-IX від 22 травня 2022 року. Відтепер, латинські літери «Z», «V», що використовуються як символи воєнного вторгнення в Україну, офіційну або неофіційну символіку (емблеми) збройних сил Російської Федерації, інших збройних формувань та органів держави-терориста (держави-агресора) заборонено використовувати на друкованих матеріалах, рекламах, у місцях проведення певних заходів, телебаченні, радіо, в мережі Інтернет, у соціальних мережах, в агітаційних матеріалах, крім матеріалів, спрямованих на протидію збройній агресії Російської Федерації проти України, в об'єктах авторського права та суміжного права, створених після 24 лютого 2022 року [6].

Можна зробити висновок, що правовий захист прав та об'єктів інтелектуальної власності в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, який потребує особливої уваги з боку держави навіть в подібних,

здавалося б, кризових ситуаціях, оскільки активність держави-терориста як ніколи вимагає адаптації чинного законодавства і впровадження різноманітних гнучких прийомів. Водночас, в умовах воєнного стану значення інтелектуальної власності не зменшується, а навпаки, лише збільшується, адже може стати важливим інструментом для підтримки економіки та інноваційного потенціалу нашої країни. Отже, розвиток технологій і наукових досягнень є критично важливим для зміцнення обороноздатності та відновлення України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» № 943-р від 28 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text>
2. Орлюк О. Робота ІР офісу під час війни демонструє прагнення України до інтеграції з Європейським Союзом. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/roboita-ir-ofisu-pid-chas-viyni-demonstrue-pragnennya-ukrayini-do-integraciyi-z-evropeyskim-soyuzom.html>
3. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України. Закон України № 2174-IX від 1 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>
4. Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. Постанова Кабінету Міністрів України № 859 від 15 серпня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2023-%D0%BF#Text>
5. Борисенко В. Що змінилося в регулюванні права інтелектуальної власності під час війни. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/223120_shcho-zmnilosya-v-regulyuvann-prava-ntelektualno-vlasnost-pd-chas-vyni
6. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну. Закон України № 2265-IX (Редакція від 31.03.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>

СМОЛОВИЙ Андрій

аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово – економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СПЕЦИФІКА ВОЄННОГО ЧАСУ

Військові дії створюють безпрецедентні виклики для системи охорони здоров'я, що безпосередньо впливає на соціально-трудова права медичних

працівників та механізми їх захисту. В цих обставинах медичні працівники стикаються з підвищеними ризиками, надмірним навантаженням та складними етичними дилемами, що вимагає переосмислення існуючих механізмів захисту їхніх прав. Актуальність теми посилюється необхідністю адаптації законодавства до нових реалій, забезпечення відповідності міжнародним стандартам захисту медичного персоналу в зонах конфлікту та розробки ефективних стратегій підтримки медиків у довгостроковій перспективі.

Конституція України гарантує фундаментальні права людини, такі як право на життя, здоров'я, екологічно безпечне довкілля та освіту. Однак, для медичних фахівців існують додаткові професійні права та привілеї. Ці специфічні права закріплені у статті 77 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" [1], а також у інших нормативних документах, що регулюють медичну галузь.

В умовах дії воєнного стану деякі законодавчо закріплені права працівників медичної сфери підлягають певним обмеженням. Цей особливий правовий режим впливає на реалізацію окремих гарантій, передбачених для медичного персоналу українським законодавством.

Законодавство України гарантує працівникам медичної та фармацевтичної галузі, які працюють у державних і комунальних медичних установах, певний рівень оплати праці. Цей рівень не може бути нижчим за встановлений Кабінетом Міністрів України, при цьому обов'язково дотримуються вимоги щодо мінімальної заробітної плати. Таке право закріплено в Законі України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", а саме у пункті "ж" статті 77 [1].

Працівники медичної галузі в Україні мають право на додаткові оплачувані відпустки згідно з чинним законодавством. Українське законодавство про відпустки передбачає для всіх працівників, включаючи медичний персонал, щорічну основну відпустку тривалістю щонайменше 24 календарні дні за робочий рік.

Медичні працівники також можуть отримувати додаткову відпустку через специфіку своєї роботи. Існують офіційні переліки професій та посад з шкідливими і важкими умовами праці, а також з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням. Медики, чиї посади входять до цих переліків, мають право на щорічну додаткову відпустку. Її тривалість визначається колективним договором, але не може перевищувати 35 календарних днів.

Для медичних працівників з ненормованим робочим днем передбачена додаткова щорічна відпустка до 7 календарних днів. Посади таких працівників також вказуються у колективному договорі.

Окремі категорії медичних працівників за безперервну роботу понад три роки отримують право на щорічну додаткову оплачувану відпустку тривалістю 3 календарні дні. Це право закріплено в законодавстві України про охорону здоров'я.

Загальні правила надання відпусток регулюються Кодексом законів про працю та Законом "Про відпустки" [2]. Однак, під час дії воєнного стану трудові відносини мають певні обмеження та особливості, які встановлені спеціальним

законом про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Цей закон є тимчасовим і діє лише протягом періоду воєнного стану.

Законодавство України, що регулює трудові відносини під час воєнного стану, встановлює певні особливості щодо надання відпусток. Згідно з цими правилами, працівники мають право на щорічну основну оплачувану відпустку тривалістю 24 календарні дні. Ця норма відповідає мінімальним гарантіям тривалості щорічної основної відпустки, визначеним законодавством.

Важливо зазначити, що ця норма не обмежує інші види відпусток. Працівники зберігають право на отримання додаткових щорічних відпусток та інших видів відпусток, передбачених законодавством. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану, додаткові відпустки надаються працівникам без будь-яких обмежень.

В умовах воєнного стану законодавство України передбачає певні обмеження щодо надання відпусток. Зокрема, для працівників об'єктів критичної інфраструктури встановлено особливий режим. У випадках, коли такому працівнику неможливо знайти заміну, роботодавець має право відмовити у наданні щорічної або іншої відпустки.

Однак, законодавство визначає винятки з цього правила. Навіть за таких обставин роботодавець зобов'язаний надавати певні види відпусток. До них належать відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Ці положення закріплені у відповідному законі, який регулює трудові відносини під час дії воєнного стану [3].

Такі норми спрямовані на забезпечення безперебійної роботи критично важливих об'єктів, водночас зберігаючи соціальні гарантії для працівників у особливо важливих життєвих ситуаціях.

Фахівці медичної та фармацевтичної галузі в Україні мають законодавчо закріплене право здійснювати професійну діяльність у межах своєї спеціалізації та рівня кваліфікації. Крім того, вони наділені правом на регулярне професійне вдосконалення. Законодавство встановлює, що медичні та фармацевтичні працівники повинні проходити підвищення кваліфікації або перепідготовку щонайменше раз на п'ять років. Ці освітні заходи мають проводитися у спеціально призначених для цього установах та закладах.

На час дії воєнного стану в Україні впроваджено тимчасові зміни щодо професійної атестації медичних працівників. Ці зміни стосуються широкого кола фахівців галузі охорони здоров'я, включаючи лікарів, провізорів, молодших спеціалістів з медичною освітою, фармацевтів, а також професіоналів з вищою немедичною освітою, які працюють у медичній сфері.

З метою забезпечення безперервності надання медичної допомоги населенню, процес атестації цих фахівців призупинено на період воєнного стану. Планується відновити атестаційні процедури через 60 днів після завершення воєнного стану.

Для тих медичних працівників, у яких термін дії сертифікатів спеціаліста або посвідчень про кваліфікаційну категорію закінчується під час воєнного стану, передбачено автоматичне продовження їх чинності на один рік. Для

офіційного оформлення такого продовження керівник медичного закладу, де працює фахівець, повинен видати відповідний наказ [4].

Отже, захист соціально-трудова прав медичних працівників в умовах воєнного часу вимагає балансу між забезпеченням безперервності медичної допомоги та збереженням ключових прав і гарантій для медичного персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 16.08.2024 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. ст.19.
2. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. ст. 4.
3. Сковчиляс-Павлів О.В. Правовий статус медичних працівників: проблеми правового регулювання. *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 92 – 98.
4. Ляпоко В.І., Кокошко М.В. Права медичних працівників в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 254-257.

СНІЖКО Андрій

аспірант (2 курс навчання), освітня програма – 081 Право, Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник:

СУХА Юлія

доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук.

ОКРЕМІ ПЕРЕВАГИ ВЕНЧУРНИХ ФОНДІВ В БУДІВЕЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Незважаючи на нещодавні зміни в національному законодавстві, що регулює процес залучення фінансів в будівельний процес, добре знайомі українським забудовникам інститути спільного інвестування (далі – ІСІ) не втрачають своєї популярності. Так, із набранням чинності 10 жовтня 2022 року Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», законодавець вносить зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність» та виключає ч.3 ст.4, в якій передбачалось, що в житлове будівництво можливо інвестувати та фінансувати, посеред іншого, через інститути спільного інвестування [2; 3]. Здавалось би, що юридична модель залучення інвестицій в будівництво повністю переінакшують і надалі використовувати ІСІ не можливо, проте, на практиці це спричинило кардинально протилежний результат. Варіацій застосування ІСІ стає дедалі більше, що можна пояснити значними перевагами венчурних фондів, як одного

із видів ІСІ, та небажанням українських підприємців відмовлятися від них. Саме деякі окремі переваги застосування ІСІ в залученні фінансування в будівельний процес пропонується розглянути далі.

Першою із таких переваг можна назвати податкові пільги, які надає податкове законодавство для інвесторів через ІСІ. Так, відповідно до підпункту 141.6.1. Податкового кодексу України, звільняються від оподаткування податком на прибуток підприємств кошти спільного інвестування, а саме: кошти, внесені засновниками корпоративного фонду, кошти та інші активи, залучені від учасників інституту спільного інвестування, доходи від здійснення операцій з активами інституту спільного інвестування, доходи, нараховані за активами інституту спільного інвестування, та інші доходи від діяльності інституту спільного інвестування (відсотки за позиками, орендні (лізингові) платежі, роялті тощо) [1].

Також, відповідно до підпункту 196.1.1. ПК України, не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість операції випуску (емісії), розміщення у будь-які форми управління та продажу (погашення, викупу) за кошти цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) суб'єктами підприємницької діяльності, Національним банком України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику та/або реалізує державну бюджетну політику у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом, органами місцевого самоврядування відповідно до закону, включаючи інвестиційні та іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, деривативи, а також корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; обміну зазначених цінних паперів та корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах, на інші цінні папери, корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; розрахунково-клірингової, реєстраторської та депозитарної діяльності на ринку цінних паперів, а також діяльності з управління активами (у тому числі пенсійними активами, фондами банківського управління), відповідно до закону та інших видів професійної діяльності на фондовому ринку, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону. Однак, якщо детально дослідити норми Податкового кодексу України, то стає зрозумілим, що лише допоки кошти інвесторів перебувають в ІСІ, нереалізований прибуток від таких коштів не оподатковується. В свою чергу, інвестиційний прибуток та/або дохід учасників ІСІ, який вони одержують у наступних випадках оподатковується:

- відчуження належних інвестору цінних паперів ІСІ третій особі;
- викупу цінних паперів компанією з управління активами;
- отримання інвестиційного доходу у вигляді дивідендів.

Наступною суттєвою перевагою венчурних фондів є те, що на відміну від інших ІСІ, вони мають право надавати позики іншим юридичним особам за

певних умов. Так, відповідно до ч.4 ст.48 ЗУ «Про інститути спільного інвестування», венчурний фонд має право надавати позики тим юридичним особам, в статутному капіталі яких він має частку у розмірі не менш як 10 відсотків. Зважаючи на те, що учасниками венчурних фондів зазвичай є саме власники бізнесу, то на практиці часто зустрічаються випадки, коли такий фонд володіє не лише 10 відсотками статутного капіталу юридичної особи, яка здійснює будівництво, а і усіма 100 відсотками. В такому разі дуже зручно та швидко можна залучати кошти від ІСІ в будівельний процес, шляхом надання позик у вигляді поворотної фінансової допомоги, яка теж не оподатковується.

І остання із переваг венчурних фондів, на якій хочемо зупинитись, стосується пайових інвестиційних фондів (далі – ПІФ). Ця перевага здебільшого стосується осіб, які не бажають вести бізнес у відкриту через ті чи інші обставини. Так, оскільки ПІФ не є юридичною особою, про що прямо сказано в ч.3 ст.41 ЗУ «Про інститути спільного інвестування», на них не поширюються вимоги щодо розкриття структури власності та інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Цю перевагу можна вважати сумнівною, оскільки в сучасних реаліях непрозора структура власності бізнесу не викликає довіру у контрагентів та є підставою для пильного нагляду зі сторони контролюючих органів. Саме через непрозорість структури володіння ПІФ у свій час пайовим інвестиційним фондам заборонили набувати акції банків.

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, варто зазначити, що венчурні фонди продовжують активно застосовуватись в процесі залучення фінансів в будівництво нерухомості в Україні. Можливих варіантів використання ІСІ безліч, що спричинено наявними перевагами ІСІ за українським законодавством. Так, можна виділити наступні три притаманні венчурним фондам переваги:

- 1) сприятливе податкове навантаження;
- 2) можливість фінансування будівництва за допомогою позик від венчурного фонду юридичним особам, учасником яких він є;
- 3) можливість приховати реального власника бізнесу через ПІФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України: станом на 15.10.2024: Офіційний вісник України, від 10.12.2010 — 2010 р., № 92, том 1, стор. 9, стаття 3248, код акта 53775/2010;

2. Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому»: станом на 15.10.2024: Офіційний вісник України, від 20.09.2022 — 2022 р., № 73, стор. 9, стаття 4395, код акта 113593/2022;

3. Закон України «Про інститути спільного інвестування»: станом на 15.10.2024: Офіційний вісник України, від 27.08.2012 — 2012 р., № 63, стор. 62, стаття 2569, код акта 63054/2012.

ФІЛІНСЬКИЙ Антон
курсант групи ННІ-23-204 Харківського національного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПІХУРЕЦЬ Олена
доцент кафедри цивільного, трудового та господарчого права,
кандидат юридичних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У сучасних умовах воєнних конфліктів і збройної агресії значна частина громадян стає жертвами порушень прав людини, серед яких моральна шкода займає особливе місце. Відшкодування моральної шкоди є важливим елементом забезпечення справедливості для постраждалих осіб, оскільки воно дозволяє компенсувати не лише фізичні чи матеріальні втрати, але й психологічні страждання, біль та емоційні переживання. Українське законодавство передбачає механізми захисту постраждалих від агресії, проте у зв'язку з новими викликами, які виникають через агресію Російської Федерації, ці механізми потребують удосконалення. У цьому контексті важливим аспектом є вдосконалення правових інструментів і практики застосування норм щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної війною.

Незважаючи на актуальність питання щодо відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої громадянам внаслідок збройної агресії, досі не розроблено чіткого та ефективного механізму юридичної оцінки дій країни-агресора та її представників. Програма «Відновлення», яка діє на державному рівні, частково забезпечує компенсацію за завдану шкоду, дозволяючи постраждалим отримати допомогу за зруйноване або пошкоджене житло. Цей механізм охоплює лише матеріальні збитки й не здатен повністю компенсувати всі втрати. Моральна шкода та упущена вигода залишаються поза увагою більшості існуючих компенсаційних програм, що підкреслює необхідність розробки ширших механізмів правового захисту та відшкодування.[1]

Незважаючи на існуючі міжнародні механізми, на практиці існують значні труднощі у реалізації права на відшкодування моральної шкоди жертвами агресії. Це включає складнощі в доведенні причинно-наслідкових зв'язків між агресією та наслідками для потерпілих, а також юридичні бар'єри, що виникають через міжнародну політику та недоступність механізмів для громадян.

У багатьох випадках потерпілі стикаються з проблемою доведення причинно-наслідкових зв'язків між агресією і наслідками для їхнього фізичного та психічного здоров'я. Це може включати труднощі в зборі доказів, необхідних для підтвердження шкоди, а також проблему точного визначення ступеня моральних страждань. Психологічні наслідки війни складно виміряти та кількісно оцінити, що ускладнює процес відшкодування. Відшкодування моральної шкоди в умовах міжнародної агресії часто зупиняється на рівні

політичних та дипломатичних складнощів. Наприклад, в межах міжнародного права немає єдиної і обов'язкової процедури для компенсації жертвам війни. Більш того, політичні та економічні інтереси держав можуть впливати на рішучість і ефективність процесу відшкодування, а також на створення міжнародних механізмів, які б гарантували доступ до правосуддя для постраждалих.[2]

Сучасне українське законодавство щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної збройною агресією сусідньої держави, потребує вдосконалення для забезпечення ефективного захисту прав жертв. Наявні правові механізми не завжди здатні швидко і справедливо задовольнити потреби постраждалих, тому необхідно створювати нові законодавчі ініціативи. Безумовно, шкода, завдана внаслідок збройної агресії, повинна бути відшкодована, а особи, відповідальні за воєнні злочини та злочини проти людяності, повинні понести покарання. Важливу роль у розробці механізму компенсації відіграватиме судова практика, яка вже починає формуватися в українських судах.[3]

В кінцевому підсумку, окрім національних судів, необхідно розробляти механізми альтернативного врегулювання спорів, які б дозволили жертвам отримати компенсацію без довготривалих судових процесів. Створення спеціальних фондів для відшкодування моральної шкоди та спрощених процедур подання заявок на компенсацію може полегшити процес для постраждалих. Психосоціальні наслідки збройного конфлікту, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривожні розлади, повинні бути визнані на законодавчому рівні як суттєві підстави для відшкодування моральної шкоди. Для цього необхідно інтегрувати до правової системи міжнародні стандарти щодо психосоціальної допомоги жертвам конфлікту. Необхідно реформувати та зміцнювати правові інститути, які відповідатимуть за захист прав жертв агресії. Це може включати створення спеціальних державних органів або підрозділів, що займатимуться питаннями компенсації та захисту постраждалих від психосоціальних наслідків війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відшкодування шкоди, заподіяної збройною агресією російської федерації: окремі процесуальні аспекти. URL: <http://surl.li/vqwnpc> (дата звернення: 13.10.2024).
2. Відшкодування шкоди, завданної внаслідок збройної агресії проти України: практика Верховного Суду. URL: <http://surl.li/fmjhxj> (дата звернення: 13.10.2024).
3. ГУДІЙ В. Компенсація за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю українців під час збройних конфліктів: як суди можуть захистити права постраждалих? URL: <http://surl.li/prakvg> (дата звернення: 13.10.2024).

ЧУБ Назар
курсант ННІ 1-23- 205

Харківський національний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
ПІХУРЕЦЬ Олена
*доцент кафедри цивільного, трудового та господарчого права,
кандидат юридичних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Швидкий розвиток технологій та всеосяжна цифровізація суспільства створюють безпрецедентні виклики для права на приватність.

Підвищення рівня використання мережі Інтернет і майже неконтрольований збір персональних даних суттєво підвищують ризики порушення особистого простору людини.

Незважаючи на численні дослідження, особливо за кордоном, проблема захисту права на приватність і донині є актуальною.

У сучасних умовах, на перший погляд, складається уявлення, що людина є автономною особистістю, яка здатна контролювати межі свого «приватного» і запобігати будь-яких проявів втручання. Зокрема, впевненість у цьому надають нормативні гарантії захищеності цього права.

Вперше право людини на приватність було проголошене в Загальній декларації прав людини [1].

Загалом, то право на приватність є одним із шести основних цифрових прав: право на доступ до Інтернету, право на вираження поглядів онлайн, право на приватність і захист персональних даних, право на свободу та особисту безпеку онлайн, право на мирні зібрання, асоціації та/або використання електронних інструментів демократії, а також право на цифрове самовизначення (або право на забуття).

Право на приватне життя закріплене в ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 16 Конвенції про права дитини.

Багато національних конституцій і правових документів також визнають право на приватне життя. Наприклад, в Україні це право закріплене в статті 6 Основного Закону [2].

Проте, право на приватність у цифровому просторі спрямоване на захист особистої інформації та даних користувачів від несанкціонованого доступу, використання чи поширення.

Саме право на приватність у цифровому просторі забезпечує контроль над власною особистою інформацією в онлайн-середовищі. Відповідно це право є критично важливим для збереження автономії та свободи особистості в цифрову епоху.

Оскільки право на приватність в цифровому просторі дедалі більше порушується різними способами. До яких відносять: збір даних без згоди,

несанкціонований доступ, масове стеження, продаж особистої інформації третім сторонам, недостатній контроль над приватністю публікацій, використання особистих даних для алгоритмічних рекомендацій, збір та використання біометричних даних без належного захисту, постійне відстеження місцезнаходження через мобільні пристрої, складнощі з видаленням особистої інформації з інтернету, тощо. Ці порушення можуть мати серйозні наслідки, від маніпуляцій поведінкою до крадіжки особистості.

Тому надзвичайно важливими є правові способи захисту права на приватність, що включають судовий захист через подання позовів у випадках порушення приватності та вимогу компенсації, звернення до регуляторних органів із скаргами, використання механізмів GDPR для доступу, видалення та обмеження обробки даних, подання запитів до компаній щодо зібраних даних, відкликання згоди на обробку персональних даних, участь у колективних позовах та адвокацію законодавчих ініціатив для посилення захисту приватності. Ці методи дозволять користувачам мережі активно захищати свої права на приватність, використовуючи існуючі правові механізми та сприяючи вдосконаленню законодавства у цій сфері.

Однак важливо бути обізнаним та використовувати інструменти технічного захисту.

Для захисту права на приватність в мережі важливо регулярно оновлювати і налаштування приватності в онлайн-сервісах, використовувати складні паролі та двофакторну автентифікацію, застосовувати шифрування для важливих даних, користуватися VPN, особливо в публічних мережах.

Обмежте особисту інформацію, яку розміщуєте онлайн, регулярно оновлюйте програмне забезпечення, використовуйте приватні режими браузера та блокування реклами. Варто і контролювати дозволи мобільних додатків, підвищувати свою обізнаність щодо кібербезпеки та цифрову грамотність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 30.09.2024).

2. Конституція України URL: <http://surl.li/yuvuu1> (дата звернення 30.09.2024).

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5.10.2017. URL: <http://surl.li/shhoe1> (дата звернення 30.09.2024).

4. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2022 р. URL: <http://surl.li/yfdeft> (дата звернення: 30.09.2024).

ЧУПИРА Богдана
*слухач магістратури I курсу навчально-наукового інституту №1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
ШИШКА Олександр
*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання захисту персональних даних стає одним із найважливіших аспектів національної безпеки, оскільки значно підвищується ризик несанкціонованого доступу до приватної інформації, її витоку або неправомірного використання.

Під час військових дій державні органи, військові структури та інші суб'єкти отримують розширені повноваження щодо збору і обробки персональних даних з метою захисту держави. Проте навіть в умовах війни важливо дотримуватися принципів прав людини та захисту права на приватність.

Військова агресія росії проти України загострила ці ризики, створивши додаткові загрози для українських громадян.

Окупаційні можуть сили використовувати персональні дані для здійснення репресій, шантажу та залякування. Зокрема, особлива увага приділяється військовослужбовцям, членам їхніх родин, громадським активістам та іншим групам, що мають ключове значення для українського суспільства.

Захист персональних даних у цей час стає не лише питанням державної безпеки, але й ключовим елементом забезпечення довіри громадян до цифрових інституцій та державних структур. Відповідальна обробка й захист особистої інформації громадян у таких умовах є життєво важливими для запобігання подальшим загрозам.

Крім цього, підвищується небезпека кібератак і зломів баз даних, які можуть призводити до витоку критично важливої інформації про населення, включаючи військові та стратегічні об'єкти.

Технологічний розвиток потребує впровадження нових механізмів захисту, таких як шифрування даних, анонімізація, а також тісна співпраця з міжнародними партнерами щодо обміну досвідом і стандартами кібербезпеки. Це важливо для збереження не тільки безпеки держави, але й інтеграції України в світову систему захисту персональних даних, враховуючи міжнародні ініціативи, як-от Загальний регламент захисту даних (GDPR).

Загальний регламент захисту даних (GDPR) є нормативним актом Європейського Союзу, який регулює обробку персональних даних. Він надає права особам щодо захисту їхніх персональних даних та встановлює обов'язки для організацій, що обробляють такі дані [1].

Відповідно до ЗУ «Про захист персональних даних»: персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про захист персональних даних», існують наступні підстави для обробки персональних даних:

1. Отримання згоди від суб'єкта персональних даних на їх обробку.
2. Надання дозволу на обробку персональних даних володільцю відповідно до закону, виключно для виконання його повноважень.
3. Укладення та виконання договору, в якому суб'єкт персональних даних є стороною, або для заходів, які передують укладенню такого договору за вимогою суб'єкта.
4. Захист життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних.
5. Виконання обов'язків володільця персональних даних, передбачених законодавством.
6. Захист законних інтересів володільця персональних даних або третьої сторони, яким передаються дані, за винятком випадків, коли інтереси та права суб'єкта переважають такі інтереси [2].

За останніми повідомленнями в засобах масової інформації, громадяни України постійно стають мішенню хакерських атак з боку ворожих кіберзловмисників. Зловмисники використовують фішингові електронні листи та повідомлення в месенджерах від імені начебто офіційних організацій, таких як банки чи служби безпеки. У цих повідомленнях користувачів заохочують перейти за шкідливими посиланнями або завантажити файли, які містять шкідливе програмне забезпечення.

Після завантаження таких файлів зловмисники отримують доступ до персональних даних користувачів, включаючи файли на персональному комп'ютері, електронні листи, особисті повідомлення тощо.

Щоб уникнути подібних кіберзагроз і не стати жертвою зловмисників, необхідно дотримуватися таких основних заходів безпеки:

1) увага до листів і повідомлень. Необхідно бути вкрай обережними при отриманні електронних листів від незнайомих відправників або повідомлень у месенджерах (Viber, Telegram, WhatsApp тощо) від невідомих користувачів. Кібератаки часто маскуються під офіційні запити, тому навіть листи від відомих установ слід перевіряти.

2) у випадку надходження таких повідомлень не потрібно відкривати підозрілі посилання та в жодному випадку не завантажувати вкладені файли. Оскільки, відкриття таких посилань або файлів може спричинити завантаження шкідливого програмного забезпечення на пристрій і зловмисники зможуть отримати доступ до персональних даних; [3, с. 128-131].

3) використання лише перевірених джерел інформації. У складних умовах воєнного стану слід довіряти лише офіційним джерелам, таким як державні ресурси або міжнародні організації, які публікують достовірні посилання для отримання допомоги або участі в евакуаційних операціях;

4) резервне копіювання даних. Для захисту від втрати важливої інформації варто регулярно робити резервні копії важливих документів, фотографій та

інших файлів і зберігати їх у надійному місці. Важливим кроком є використання надійних хмарних сервісів з двофакторною аутентифікацією;

5) сьогодні, коли кібервійна є частиною воєнного конфлікту, критично важливо підвищувати рівень цифрової грамотності громадян.

Отже, навіть в умовах воєнного стану громадяни України мають право на захист своїх персональних даних. Будь-які обмеження цього права з боку державних органів повинні здійснюватися виключно відповідно до чинного законодавства. Обробка персональних даних має бути чітко регламентованою і проводитися лише з визначеними цілями, закріпленими в нормативно-правових актах.

Українське законодавство, зокрема Закон України «Про захист персональних даних», закладає основи для захисту інформації, проте в умовах воєнного стану важливо вдосконалити механізми кіберзахисту і розробити чіткіші правила для обробки даних під час кризових ситуацій.

Наближення національних норм до стандартів Європейського Союзу, зокрема GDPR, забезпечить підвищений рівень захисту та безпеки даних, що є особливо важливим у контексті зростання кіберзагроз.

Задля запобігання кіберзлочинам, необхідно підвищувати цифрову грамотність громадян та надавати їм інформацію про сучасні методи захисту своїх даних.

Крім того, держава має продовжувати роботу з інтеграції міжнародних стандартів, що не лише посилить захист персональних даних під час війни, але й сприятиме зміцненню довіри громадян до цифрових послуг та державних інституцій у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) of 27 April 2016 no. 32016R0679 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (date of access: 08.10.2024).

2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI: станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

3. Бем М., Городиський І. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. посібник. Київ: К.І.С., 2021. С. 128-131.

ШИЛЬКЕ Катерина
*студентка другого курсу 501/23-(П)-М-К групи факультету № 4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола
*доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ ТА ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України закріплює, що людина її життя та здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Актуальність дослідження саме права громадян на належні, безпечні та здорові умови праці полягає у тому, що трудові відносини між державою та її громадянами займають одне з вагомих місць у суспільстві.

Оскільки через трудову діяльність та своє положення у суспільстві людина може відчувати власну значимість та захищеність, що підвищує статус особи як індивіда.

Таким чином, й при виконанні своїх трудових обов'язків кожен працівник повинен відчувати захищеність від небезпечних факторів, які можуть стати підставою виникнення професійних захворювань, або настання нещасних випадків на виробництві, які потенційно загрожують втратою працездатності особи або загибеллю працівника.

Відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повної реалізації громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, відпрацьовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Кожен має право на належні, безпечні й здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [1].

З огляду на національне законодавство, закріплення положень про безпечні та нешкідливі умови праці знайшло своє відображення у статті 153 Кодексу законів про працю, що на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган.

Власник або уповноважений ним орган не вправі вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці [2].

Отже, важливими заходами щодо попередження нещасних випадків, що

відбулись внаслідок ведення бойових дій під час виконання працівниками трудових (посадових) обов'язків, є: проведення відповідних інструктажів для працівників щодо заходів безпеки в часі повітряної тривоги; впровадження ефективного контролю за чітким виконанням працівниками заходів, передбачених у разі отримання сигналу «Повітряна тривога»; проведення навчання щодо надання першої домедичної допомоги потерпілим внаслідок ведення бойових дій [4].

У ст. 4 Закону України «Про охорону праці» закріплено, що державна політика в галузі охорони праці базується, зокрема на принципах пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці; соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [3].

Відповідно до ч. 1, 3 статті 13 Закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог [3].

Отже, саме роботодавець є гарантом забезпечення безпечних та здорових умов праці, саме роботодавець відповідає за охорону праці на виробництві.

Разом з тим слід зазначити, що з метою необхідності правового регулювання та поліпшення процедури розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві на період дії в Україні режиму військового (надзвичайного) стану введено в дію постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 20.01.2023 р. № 59. [5].

Відповідно до даного нормативного акту нещасні випадки, що сталися з працівниками під час роботи внаслідок воєнних дій (бомбардувань, ракетних та артилерійських обстрілів, мінувань тощо), підлягають спеціальному розслідуванню незалежно від ступеня тяжкості травм. При травмах, отриманих під час бойових дій, дослідження вмісту в організмі потерпілого алкоголю, наркотичних речовин і ступеню його сп'яніння не проводиться.

Розслідування нещасних випадків, що призвели до тяжких наслідків, у тому числі з можливою інвалідністю, проводиться комісією підприємства без відповідного письмового доручення територіального органу Держпраці.

Термін розслідування також може бути обґрунтовано продовжений без погодження з територіальним органом Держпраці [5].

Таким чином, працівник має право вимагати від роботодавця забезпечення безпечних і здорових умов праці, і в той же час зобов'язаний самостійно піклуватися про власну безпеку і безпеку оточуючих і дотримуватися вимог чинного законодавства про охорону праці. Резюмуючи викладене слід зазначити, що безпечні умови праці — це умови, за яких має бути усунений вплив потенційних небезпек і шкідливих виробничих факторів або мінімізований їх

вплив, шляхом забезпечення працівникам спеціального індивідуального захисту, технічного обладнання праці, обладнання, інструменту тощо.

В умовах, коли не можливо повністю забезпечити працівника безпечними та здоровими умовами праці, щоб захистити здоров'я працівників, роботодавці зобов'язані створювати здорові умови праці, проводити профілактики та попередження професійних захворювань і нещасних випадків на виробництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 18 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

3. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII : станом на 1 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

4. Бужанська М. В. Актуальні проблеми безпеки праці під час воєнного стану в Україні. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2024. № 4(87). С. 414–418. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.54> (дата звернення: 07.10.2024).

5. Про внесення змін до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Каб. Міністрів України від 20.01.2023 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2023-п#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

СЕКЦІЯ 3.
ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ТА
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЗАХАРЧЕНКО Андрій

*професор кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Одним з пріоритетних завдань Української держави у сфері економіки на сучасному етапі визначено продовження реформи управління державною власністю, що охоплює імплементацію у національне законодавство рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку з питань корпоративного управління у державному секторі економіки.

В межах цієї реформи 22 лютого 2024 р. прийнято Закон України № 3587-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» [1].

Зазначений Закон містить низку новел, в тому числі передбачає необхідність затвердження на урядовому рівні Політики державної власності – базового документу, який має визначати стратегічні орієнтири стосовно управління господарською діяльністю у державному секторі економіки та здійснення прав держави як власника.

Відповідні положення Закону загалом заслуговують схвальної оцінки, але разом з тим низка аспектів щодо розроблення та реалізації Політики державної власності потребують уточнення та додаткової нормативно-правової регламентації.

Різні питання правового забезпечення організації та здійснення господарської діяльності у державному секторі економіки розглядалися у наукових працях А.Г. Бобкової, О.А. Беяневич, Г.М. Будурової, О.М. Вінник, Р.А. Джабраїлова, О.Р. Кібенко, О.П. Подцерковного, В.А. Устименка, і інших авторів. Однак, проблемні аспекти розроблення та реалізації Політики державної власності поки що не отримали достатньої уваги з боку науковців.

Вищенаведене свідчить про актуальність заявленої теми та доцільність її дослідження з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Аналіз положень Закону № 3587-ІХ, в яких йдеться про затвердження Політики державної власності, вказує на те, що вони базуються на врахуванні

Керівних принципів ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності. Цим документом рекомендовано, що держава має сформулювати політику власності, яка, зокрема, має визначати функцію держави в структурі управління державними підприємствами, а також

відповідні функції та обов'язки державних структур, залучених до реалізації політики власності. Політика власності в ідеалі повинна отримати формат стислого, ухваленого на високому рівні документа [2].

Водночас вбачається, що наразі в цьому Законі недостатньо чітко закріплено вимоги до змісту Політики державної власності. Зокрема, це стосується положень, згідно з якими Політика державної власності визначає «загальні принципи щодо таких питань: ...керівні принципи щодо реалізації прав держави як власника державних унітарних підприємств та корпоративних прав держави у господарських товариствах; ... принципи організації управління державним майном та діяльністю державних унітарних підприємств...».

У зв'язку з цим спадає на думку, що така вимога про визначення «принципів стосовно принципів» є надто розпливчастою.

Привертає увагу й певна неузгодженість законодавчих положень з аналізованого питання. Зокрема, згідно з пунктом 4 ч. 1 ст. 11-6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» Політика державної власності має визначати критерії обов'язковості утворення наглядової ради у державних унітарних підприємствах та господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі.

Водночас із змісту пункту 16-1 ч. 2 ст. 5 цього ж Закону випливає, що такі критерії мають затверджуватися Кабінетом Міністрів України у вигляді окремого документа [3].

Згідно з пунктом 8 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 3587-ІХ Кабінету Міністрів України доручено у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону, включаючи Політику державної власності. Вказаний шестимісячний строк сплинув у вересні поточного року, але попри вимогам Закону такий документ дотепер не затверджено.

3 жовтня цього року на офіційному вебсайті Міністерства економіки України опубліковано повідомлення про те, що це Міністерство презентувало проект Політики державної власності, який розробляли разом з міжнародними партнерами.

На презентацію запросили представників центральних органів влади та державних компаній. Проект документа направлено на погодження органам влади [4].

Між тим текст вищевказаного проекту дотепер не оприлюднено, що не узгоджується з вимогами ч. 1 ст. 11-6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», згідно з якими під час розроблення проекту Політики державної власності, а також під час регулярного її перегляду проводяться обов'язкові консультації з громадськістю. Так само не враховано й Керівні принципи ОЕСР, за якими в процесі формування й оновлення політики державної власності рекомендовано проводити широкі консультації з представниками приватного сектору, включно з інвесторами та постачальниками послуг на ринку, а також з представниками профспілок.

Цією ж статтею Закону обумовлено, що Кабінет Міністрів України регулярно, не менше одного разу на п'ять років, переглядає Політику державної

власності.

Водночас викликає застереження той факт, що на рівні законодавства наразі не визначено порядок такого перегляду. Так само не передбачено необхідність та порядок проведення моніторингу реалізації затвердженої

Політики державної власності, у зв'язку з чим постає питання стосовно відстеження її результативності.

Викладене вище дає підстави для висновку про доцільність доопрацювання правової основи щодо Політики державної власності шляхом:

1) уточнення положень ч. 1 ст. 11-6 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», що встановлюють вимоги до змісту Політики державної власності;

2) закріплення у статті 5 цього Закону повноважень Кабінету Міністрів України стосовно затвердження Порядку розроблення та перегляду Політики державної власності, моніторингу стану її реалізації;

3) підготовки та затвердження пропонованого Порядку, в тому числі закріплення у ньому вимоги щодо обов'язкового оприлюднення проекту Політики державної власності і проекту змін до неї на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань.

Врахування наведених пропозицій сприятиме підвищенню прозорості в розробці та реалізації державної політики у сфері управління об'єктами державної власності як однієї з важливих складових забезпечення розвитку економічної системи держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління: Закон України від 22 лютого 2024 р. № 3587-IX. Офіційний вісник України. 2024. № 26. Ст. 38.

2. Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності. URL: https://www.oecd.org/uk/publications/2015_9789264312906-uk.html.

3. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V. (Із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

4. Міністерство економіки презентувало проект Політики держвласності органам влади та держкомпаніям. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=09c3c792-7f34-44a0-84bd-858c0aca4990&title=MinisterstvoEkonomikiPrezentovaloProktPolitikiDerzhvlasnostiOrganamVladiTaDerzhkompaniiam>.

ПОРІВНЯННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ DOING BUSINESS ТА BUSINESS READY (B-READY)

Найпопулярнішим міжнародним рейтингом у світі, що оцінював умови ведення бізнесу, тривалий час був рейтинг «Doing Business», який існував з 2003 року і готувався Групою Світового банку. Індекс «Doing Business» визначав якість ділового регулювання, що сприяє або обмежує ділову активність, використання цього регулювання в різних країнах, регіонах та окремих містах. Кількість країн, охоплених рейтингом, постійно зростала: у 2017-2019 роках - 190 країн. Дослідження вказували не лише на проблеми, які стримують розвиток бізнесу, а й визначали їх причини та містили рекомендації щодо необхідних реформ.

За 17 років свого існування рейтинг Doing Business став цінним інструментом для країн, які прагнуть виміряти витрати на ведення бізнесу. Індикатори та методологія Doing Business були розроблені безвідносно до конкретної країни, а скоріше для того, щоб сприяти поліпшенню загального бізнес-клімату.

27 серпня 2020 року Група Світового банку опублікувала заяву щодо звіту «Doing Business» [3], в якій повідомлялося про низку порушень, пов'язаних зі змінами даних у звітах «Doing Business 2018» та «Doing Business 2020», опублікованих у жовтні 2017 та 2019 років. Зміни в даних не узгоджувалися з методологією Doing Business. В той час Світовий банк запровадив наступні заходи: проведення систематичного аналізу та оцінки змін у даних, що відбулися після процесу інституційного перегляду даних для останніх п'яти звітів «Doing Business»; незалежній службі внутрішнього аудиту Групи Світового банку було запропоновано провести аудит процесів збору та аналізу даних для звіту «Doing Business», а також засобів контролю для забезпечення цілісності даних.

В 2022 році було анонсовано про запровадження рейтингу Business Enabling Environment (BEE) [2]. Але в 2024 році було повідомлено, що World Bank Group впроваджує новий рейтинг - Business Ready (B-READY) для щорічної оцінки ділового та інвестиційного середовища в усьому світі. Було заявлено, що B-READY вдосконалює та замінює рейтинг Doing Business.

Перший трирічний цикл B-READY 2024 є фазою розгортання проекту, протягом якої його методологія буде вдосконалюватися з року в рік. Протягом цього етапу збір даних та зворотній зв'язок від експертів і користувачів можуть виявити практичні виклики, невідповідності або інші методологічні проблеми, які стануть очевидними лише після збору та аналізу даних. Після цього методологія буде вдосконалена для підвищення її точності, ефективності та результативності. Після завершення першого раунду збору даних у 2024 році команда B-READY ретельно проаналізувала дані та внесла деякі зміни до

індикаторів тем B-READY. Ці зміни включають, серед іншого, додавання нових індикаторів з огляду на їхню актуальність, а також вилучення деяких категорій та підкатегорій через низьку варіативність даних, низький відсоток обґрунтованих відповідей, проблеми з інтерпретацією та надмірність індикаторів і запитань.

Перші три видання звіту B-READY будуть поступово розширюватись аби охопити близько 180 економік світу. Відповідно до запланованих даних Україна буде включена до звіту 2026 року.

Принципові відмінності двох рейтингів Doing Business та Business Ready (B-READY) полягають у цілях, методології, індикаторах. Ціллю Doing Business (DB) була еталонна оцінка бізнес-середовища, що впливає на окремі малі та середні підприємства (МСП); рейтинг зосереджувався на тягарі регуляторних норм для фірм з урахуванням державних послуг. Метою Business Ready (B-READY) є порівняльна оцінка регуляторного середовища та державних послуг, що впливають на розвиток приватного сектору в цілому; в основі рейтингу лежить збалансований підхід, що враховує не лише регуляторний тягар для підприємств, але й якість регулювання та надання відповідних державних послуг підприємствам.

В Doing Business індикатори були згруповані за двома напрямками: (1) ефективність регулювання підприємницької діяльності та (2) якість регулювання підприємницької діяльності; не всі індикатори були послідовно структуровані за цими напрямками; індикатори були прив'язані до припущень конкретного дослідження, що обмежувало репрезентативність. В рейтингу Business Ready (B-READY) усі індикатори послідовно структуровані за трьома напрямками: (1) регуляторна база, (2) державні послуги та (3) операційна ефективність; з менш суворими обмеженнями, пов'язаними з тематичними дослідженнями, індикатори розкривають інформацію, яка краще репрезентує економіку.

В 2024 році був оприлюднений перший звіт [1]. Ефективно функціонуючий і добре регульований приватний сектор має важливе значення для прискорення економічного зростання, підвищення продуктивності та скорочення викидів вуглецю. Проте, в той час як світ бореться з найповільнішими темпами зростання за останні три десятиліття, цей рушій зростання намагається відновити свої позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Business Ready 2024. World bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/08942fab-9080-4f37-b7be-ef61c9f9aed9/content> (дата звернення 20.09.2024)
2. Concept Note. Business Enabling Environment. First version: June 2022 This version: December 2022. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/2250b12dfe798507f7b42064378cc616-0540012022/original/BEE-Concept-Note-December-2022.pdf> (дата звернення 20.09.2024)
3. Doing Business – Data Irregularities Statement. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2020/08/27/doing-business---data-irregularities-statement> (дата звернення 20.09.2024)

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ

Введення в Україні воєнного стану 24 лютого 2022 р. зумовило необхідність перегляду державної податкової політики задля підтримки функціонування бізнесу та можливості формування доходів бюджетів різних рівнів в умовах економічної нестабільності.

Впродовж 2022 р було прийнято ряд ключових змін до Податкового кодексу України (ПКУ), спрямованих на тимчасове спрощення механізмів оподаткування для бізнесу, зокрема, щодо: звільнення від відповідальності платників податків у разі неможливості виконання ними податкових зобов'язань; введення мораторію на податкові перевірки, крім фактичних; встановлення особливостей застосування спрощеної системи оподаткування; звільнення від оподаткування операцій із ввезення транспортних засобів громадянами України; звільнення від оподаткування акцизним податком та податком на додану вартість операцій із ввезення транспортних засобів суб'єктами спрощеної системи оподаткування; звільнення від оподаткування доходів від добровільної передачі ЗСУ придатної для застосування бойової техніки держави-агресора; створення сприятливих умов для діяльності індустріальних парків; звільнення від оподаткування благодійної допомоги, зібраної волонтерами; забезпечення адміністрування погашення податкового боргу та ін. [1].

З прийняттям відповідних змін до ПКУ в Україні було введено винятково ліберальний режим оподаткування, що сприяв адаптації бізнесу до роботи в умовах катастрофічних безпекових ризиків та невизначеності.

За даними Публічного звіту Державної податкової служби України у 2022 р. спрощеною системою оподаткування за ставкою 2% для третьої групи (юридичні особи) скористалися 53457 платників податків, які забезпечили надходження єдиного податку до місцевих бюджетів на рівні 9844,2 млн грн, що порівняно із відповідним періодом 2021 року більше на 3668,8 млн грн, або на 59,4 % [2].

Позитивний ефект від переходу до ліберального режиму оподаткування проявився й у зниженні мотивації до переходу суб'єктів бізнесу у тіньовий сектор економіки, оскільки, за даними Міністерства економіки України розміри тіньового сектору економіки України у 2022-2023 рр. порівняно з 2019-2020 рр. залишилися майже незмінними (28-30% у 2019 - 2020 рр. та 30-32% у 2022 - 2023 рр.) [3].

Спрощення механізмів оподаткування та введення податкових пільг дали можливість платникам податків пережити економічний шок початкового періоду війни та відновити економічну активність. За результатами опитувань керівників компаній України у II кварталі 2023 р., проведених Національним банком

України (в опитуванні взяли участь 660 підприємств із 21 регіону країни) індекс ділових очікувань підприємств (ІДО) зріс до 104,5% порівняно з 91,2% у I кварталі 2023 р. [4].

Проте, слід зазначити, що не всі податкові новації, зумовлені антикризовими заходами й спрямованими на підтримку бізнесу мали позитивний ефект. Так, звільнення від оподаткування митними платежами операції із ввезення транспортних засобів на митну територію України у митному режимі імпорту спричинило суттєве зростання обсягів імпорту транспортних засобів, які в переважній більшості йшли не на забезпечення потреб ЗСУ, а на задоволення власних потреб та вигід окремих громадян (в період з квітня по червень 2022 р. в Україну було ввезено 236,8 тис. автомобілів загальною вартістю 1,12 млрд дол США), при цьому, згідно експертних оцінок, обсяг втрат доходів державного бюджету у результаті звільнення відповідних операцій від оподаткування становить близько 42 млрд грн [5].

У зв'язку із цим у липні 2022 р. було скасовано норми щодо безмитного імпорту транспортних засобів для фізичних осіб та платників єдиного податку третьої групи (юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців) та норми щодо звільнення від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України товарів у режимі імпорту платниками єдиного податку першої, другої та третьої груп [1].

З іншого боку, податкові новації, спрямовані на підтримання бізнесу, зумовлені введенням воєнного стану, спричинили радикальну зміну ролі податкових надходжень у структурі доходів зведеного бюджету України. Якщо у 2021 р. величина податкових надходжень в доходах зведеного бюджету України становила 87,46%, то у 2022 р. їх питома вага знизилася до 61,16%, а у 2023 р. – до 52,77% [6].

Задля зменшення обсягів бюджетного дефіциту у червні 2023 р. було внесено чергові зміни до ПКУ, у відповідності з якими скасовано можливість: для фізичних осіб-підприємців платників єдиного податку першої та другої груп не сплачувати єдиний податок; для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб – бути платниками єдиного податку третьої групи із застосуванням ставки єдиного податку у розмірі 2% від суми доходу; частково скасовано мораторій на проведення податкових перевірок [1].

Повернення у серпні 2023 р. певних довоєнних норм системи оподаткування, у межах домовленостей з МВФ, призвело до відновлення податковими надходженнями статусу основного джерела формування бюджетних доходів. Так, за січень-серпень 2024 р. питома вага податкових надходжень в доходах зведеного бюджету України становила 60,72% [6].

У рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику з МВФ [7] Україною взяті зобов'язання щодо впровадження заходів з підвищення ефективності, справедливості та простоти податкової системи. В контексті реалізації цих заходів у грудні 2023 р. було прийнято Національну стратегію доходів до 2030 року [8], відповідно до якої, ключовими напрямками податкової політики визначено: реформування спрощеної системи оподаткування; відновлення прогресивної шкали ставок податку на доходи фізичних осіб;

узгодження правил оподаткування податком на прибуток підприємств із нормами законодавства ЄС; приведення правил оподаткування ПДВ у відповідність до законодавства ЄС; підвищення акцизів на паливо, алкогольні напої та тютюнові вироби до мінімальних ставок ЄС; реформування порядку справляння ресурсних платежів; удосконалення механізму оподаткування нерухомого майна; розробка правил та механізму оподаткування операцій з віртуальними активами, узгоджених з правилами ЄС.

Оцінюючи трансформаційні процеси, які характеризують зміни в податковій політиці України, зумовлені воєнним станом, слід зазначити, що на першому етапі повномасштабного вторгнення її ознаками є високий рівень гнучкості та спрямованість на створення умов для адаптації бізнес-середовища до воєнних реалій, збереження виробничої бази та трудових ресурсів. Поточна трансформація податкової політики розвивається у напрямі виконання зобов'язань перед ЄС та спрямована на забезпечення стабілізації рівня податкових надходжень до бюджету, підтримку макроекономічної та фінансової стабільності й зменшення потреби у зовнішньому фінансуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий Кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page35> (дата звернення 05.10.2024).
2. Публічний звіт ДПС за 2022 рік. *Державна податкова служба України* : веб сайт. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html> (дата звернення 07.10.2024).
3. Тенденції тіньової економіки. *Міністерство економіки України* : веб сайт. URL: me.gov.ua/Documents/List?-lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinvoiEkonomiki (дата звернення 08.10.2024).
4. Ділові очікування підприємств України. II квартал 2023 року. Випуск № 2 (70). Департамент статистики та звітності НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q2.pdf?v=9 (дата звернення 10.10.2024).
5. Інформаційно-аналітична група Auto-Consulting : веб сайт. URL: <https://autoconsulting.ua/article.php?sid=51785> (дата звернення 08.10.2024).
6. Державний веб-портал бюджету для громадян: веб сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 10.10.2024).
7. Меморандум про економічну та фінансову політику. *Міністерство фінансів України* : веб сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies-677 (дата звернення 09.10.2024).
8. Національна стратегія доходів до 2030 року. *Міністерство фінансів України* : веб сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення 09.10.2024).

ПРЕЗУМПЦІЇ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Презумпції займають у господарському процесі важливе місце, сприяючи справедливому вирішенню спору із найменшими процесуальними зусиллями для сторін і суду, з метою забезпечення реалізації принципів змагальності та процесуальної економії. Однак презумпції тісно пов'язані не тільки із судовим процесом, а й з основними інститутами матеріального права, і займають особливе місце в регулюванні господарських правовідносин. Презумпцію слід розглядати, як закріплене в нормах права припущення про наявність чи відсутність юридичних фактів, засновану на зв'язку між ними і фактами наявними і підтверджуваними попередніми діями. Презумпція - це таке загальне правило, в якому віддзеркалюються припущення про існування якого-небудь факту при наявності типової (аналогічної) ситуації. Значення презумпції полягає в тому, що:

- забезпечує завдяки «такому засобу юридичної техніки законодавчого регулювання» певну правову визначеність;
- оптимізує процес вирішення складних юридичних ситуацій з урахуванням динамічності розвитку суспільно-управлінських правовідносин;
- установлює певні сталі принципи у праві;
- у процесуальному аспекті - попереджає процесуальні порушення учасників справи;
- регулює між сторонами обсяг тягара доказування в суді;
- реалізує принцип процесуальної економії;
- усуває або мінімізує значення процесуальних формальностей;
- забезпечує розгляд та вирішення справи судом у розумні строки (зобов'язують учасників добросовісно користуватися своїми процесуальними правами, а також проявляти активність, зокрема, цікавитися процесом розгляду справи) [1].

Презумпції доцільно розмежовувати за такими критеріями:

1) за джерелом походження: а) виникають безпосередньо із положень закону; б) із загального досвіду людства, з природніх законів або звичаїв (цінностей) суспільства;

2) за можливістю спростування у процесі доказування: а) презумпція, яка може бути спростована та вважається істинною, допоки суб'єкт, що заперечує, не доведе протилежне (наприклад, презумпція невинуватості); б) презумпція, яка є незаперечною (або неспростовною), яка не може бути спростована в будь-якому випадку;

3) залежно від попереднього встановлення певного факту: а) презумпції без основних фактів (безумовна презумпція) (наприклад, презумпція невинуватості); б) презумпції з основними фактами, які потребують попереднього встановлення певного факту [2].

Найбільш важливим, варто визнати розподіл презумпції на процесуальні і матеріально-правові. Мета процесуальної презумпції - виключити представлення доказів для ухвалення судового рішення чи вказати суб'єкта, на який покладається тягар доказування і, таким чином, розподілити обов'язки сторін по доказуванню. Матеріально-правова презумпція містить висновок про існування (не існування) визначеного юридичного факту при наявності інших фактів, і може мати відношення до невизначеного кола осіб чи іншого суб'єкта даного правовідношення. Практичне значення цього різновиду презумпцій полягає в тому, що з її з'ясуванням як підстави, мотиву, котрим керується законодавець, при введенні тієї чи іншої норми права, можна з'ясувати істинний зміст правової норми, її призначення, а звідси й забезпечити її правильне застосування [3].

Процесуальна презумпція, на відмінність матеріальної, завжди з очевидністю впливає з правової норми і розподіляє тягар доказування не приблизно, а цілком виразно; матеріально-правова презумпція може вступити в дію тільки при доказуванні умов її застосування. Для того щоб визнати наявність презумпції, необхідна наявність визначених умов. Разом з тим, слід зазначити, що в більшості правових норм матеріальні і процесуальні види презумпції тісно переплітаються, і як правило, матеріально-правова презумпція буде передумовою для існування процесуальної. Подібне припущення в цілому можна назвати комплексною презумпцією.

На підставі зробленого аналізу можна зробити висновок, що презумпція поряд із загальновідомими і преюдиціальними фактами, є підставою звільнення від доказування, але механізм її дії полягає в перерозподілі обов'язків сторони з доказування. Презумпції покликані звільнити сторони від зайвої процесуальної діяльності, забезпечивши економію процесуальних засобів у процесі доказування. Презумпцію у господарському процесі можна визначити, як специфічний засіб юридичної техніки, за допомогою якого при узагальненні типових (аналогічних) ситуацій припускається існування певного факту або дії (бездіяльності), що не потребує доказування, але може бути спростовано у господарському суді у процесі доказування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берназюк Я. Презумпції в праві: види та значення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presumption_bernaziuk.pdf
2. Берназюк Я. Презумпція (presumption) та юридична фікція (legal fiction): поняття, ознаки та значення. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/146/prezumptsiia-presumption-ta-iurydychna-fiksiia-legal-fiction-poniattia-oznaky-ta-znachennia>
3. Миронюк Р.В. Проблеми визначення презумпцій в господарському праві України. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/SUO/MNYF/paper/viewFile/4735/3852>

ІЛЬЧЕНКО Олександр
*завідувач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки ННІ права
Сумського державного університету,
к.ю.н, доцент*

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Події в Україні, що пов'язані із збройною агресією Російської федерації значно прискорили євроінтеграційні процеси, які направлені на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Особливого значення як для зовнішньо-, так і внутрішньополітичної діяльності держави набуває митна політика держави, яка спрямована, на захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України. Слід звернути увагу, що реалізація завдань митної політики держави потребує чіткого виробленого понятійно-категоріального апарату в цій сфері, який розкриває її сутність і може бути використаний в правовому полі, що значно полегшує роботу правозастосовувачів, сприяє підвищенню результатів їх діяльності. Однією з фундаментальних правових категорій, які характеризують державну митну політику, можна назвати митну безпеку.

Переважно термін «безпека» використовується для позначення певного стану суспільних відносин. Загальновідомо, що під безпекою розуміється якісна характеристика суспільних зв'язків, за якої життєво важливі інтереси особистості, суспільства і держави реалізовані, або створені всі умови для їх фактичної реалізації.

Політика національної безпеки України ґрунтується на повазі до норм і принципів міжнародного права. Україна захищає свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку. Їх захист забезпечать ефективні Збройні сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, розвідувальні, контррозвідувальні і правоохоронні органи держави, динамічний розвиток економіки України [1].

Згідно закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями. У цьому ж законі законодавець зазначає декілька понять стосовно національної безпеки, а саме щодо загроз національній безпеці України та визначає їх як явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей

України. Національна безпека України це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національними інтересами України визначає життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [2].

Основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є Стратегія національної безпеки України.

Відповідно до Стратегії держава повинна виконувати лише необхідні функції, насамперед безпекову, зовнішньополітичну, соціальну, регуляторну. Правоохоронні, податкові та митні органи захищатимуть права, свободи та законні інтереси громадян, зокрема щодо ведення бізнесу [3].

Враховуючи вищезазначену норму Стратегії, хотів би звернути увагу на те, що митні та податкові органи не віднесено до правоохоронних, хоча виконують правоохоронні функції, а саме, здійснюють контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України. Однією із стратегічних цілей є забезпечення ефективної протидії організованим злочинності на державному кордоні України правоохоронними та митними органами.

При сприянні міжнародній торгівлі та спрощенні митних процедур велике значення має забезпечення митної безпеки, яка є складовою безпеки держави, та розробка заходів, спрямованих на оптимізацію контрольних функцій держави, з метою виявлення, запобігання та припинення зовнішніх економічних загроз. Забезпечення митної безпеки держави є одним із головних завдань Державної митної служби України. [4].

М.О. Губа розглядає митну безпеку держави як стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [5, с. 80].

Н.І. Гавловська вважає, що митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері. Вона відіграє важливу роль у системі економічної безпеки держави загалом та фінансової безпеки зокрема, тому що орієнтована на гарантування економічних інтересів у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас [6, с. 53].

Будь-яка складова економічної безпеки держави характеризується такою категорією, як загрози безпеці. Джерелами загроз митній безпеці можуть бути: спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин; випадковість

(наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного здійснення митних процедур); зіткнення суперечливих інтересів (від воєн до конкуренції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності); імовірнісний характер науково-технічного прогресу з його впливом на сучасні технічні засоби митного контролю; неможливість однозначного пізнання об'єкта, неповнота й недостовірність інформації про нього (явище, актуальне для митних органів, які не мають права на провадження оперативно-розшукової діяльності, а інформацію про суб'єкта зовнішньо-економічної діяльності отримують від самого суб'єкта); незбалансованість основних компонентів господарського та управлінського механізмів митної служби, що підтверджується частими реорганізаціями системи.

Головною метою митної безпеки є забезпечення захисту економічних інтересів країни, захищеність життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави та регіонів від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки.

У контексті забезпечення митної безпеки, ключовими завданнями є імплементація міжнародно-визначених інструментів регулювання міжнародної торгівлі на основі дотримання Рамкових стандартів забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі, розроблених Всесвітньою митною організацією з метою визначення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз. Інакше кажучи, митна безпека України повинна базуватись на накопиченому досвіді функціонування митних систем світу і бути цілісною динамічною системою.

Під забезпеченням митної безпеки розуміється впровадження у митну справу сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин, а також забезпечення можливості досягти необхідного рівня захищеності, надійності шляхом створення ефективного регуляторного організаційно економічного механізму [7, с. 74].

Висновки. Митна безпека залишається невід'ємною складовою національної безпеки держави. Основними стратегічними напрямками державної політики щодо забезпечення митної безпеки є:

- 1) розширення митного співробітництва з країнами Членами ЄС;
2. поглиблення співпраці із Світовою організацією торгівлі;
- 3) імплементація національного прикордонного та митного законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Запропоновано визначати митну безпеку як стан захищеності митних інтересів, що забезпечується шляхом ефективних економічних, правових, політичних та правоохоронних заходів держави, ефективної реалізації митної політики держави, надійним функціонуванням уповноважених суб'єктів щодо забезпечення виконання учасниками митних відносин загальнообов'язкових правил у сфері державної митної справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Закон України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

3. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 27.01.2024).

4. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

5. Губа М.О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : матеріали науково-практичної конференції м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р. С. 80

6. Гавловська Н.І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. *Митна безпека*. 2011. № 1–2. С. 52–56

7. Яремко І.Х. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24-26 квітня 2013 року, Львів. Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. С. 74-75

БАЗИЛЮК Ярослава

завідувачка відділу економічної стратегії

Національного інституту стратегічних досліджень,

кандидат економічних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Економічна безпека, забезпечення якої визначено Конституцією справою всього українського народу [ст. 17, 1], в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну перебуває у найскладнішому становищі за весь період існування незалежності.

Йдеться насамперед про негативний вплив таких чинників як: фізична втрата активів внаслідок військової агресії з боку РФ; значна фрагментація економічного простору; погіршення умов роботи національних підприємств; руйнування інфраструктури; порушення логістичних ланцюгів та ін. За оцінкою Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення, пряма шкода від великої війни становить майже 152 млрд дол. США., тоді як вартість післявоєнного відновлення в Україні за станом на кінець 2023 р. склала 486 млрд дол. США. Найбільш постраждалими є житловий сектор, транспорт, торгівля та

промисловість, енергетика і сільське господарство. У регіональному вимірі найбільші руйнування зосереджені в Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Київській областях [2].

В цих умовах підвищення ризиків економічній безпеці держави зумовлене безпрецедентним негативним впливом від застосування проти України широкого спектру як воєнних, так і невоєнних засобів впливу. Це критично впливає на підвищення ризиків економічній безпеці внаслідок зниження темпів економічного зростання та продуктивності праці, поглиблення розбалансування бюджетної системи, і відповідно, збільшення нерівності та нагромадження розривів з іншими країнами.

Зміна парадигми загроз економічній безпеці України може бути характеризована через: (і) *генезу загроз*, які походять більш ніж з одного джерела, мають комплексну дію, а будь який чинник економічного розвитку може бути перетворений на економічну «зброю»; (іі) *посилення впливу неекономічних чинників на економічну сферу*, насамперед військово-політичних, медичних, екологічних, кліматичних, інформаційних, а також посилення загроз гуманітарного характеру внаслідок внутрішньої та зовнішньої міграції.

В існуючому протистоянні з Україною РФ від початку реалізовувалися стратегічні і тактичні заходи економічного характеру, які могли доповнювати військові операції, мінімізувати збройне втручання, а в окремих випадках – взагалі замішувати потребу такого застосування. Це визначено й в основоположних документах цієї країни.

Так, у стратегії економічної безпеки РФ на період до 2030 року економічна безпека виходить не тільки з розуміння ключових міжнародних трансформацій через «руйнацію однополярного світу та перерозподілу впливу на користь нових центрів економічного зростання та політичного тяжіння», а й посилення тенденції розповсюдження на сферу економіки викликів та загроз воєнно-політичного характеру та засвідчує розуміння відповідним керівництвом значного потенціалу використання економічних методів для досягнення політичних та інших цілей.

Розуміючи важливість комплексного розуміння економічної безпеки, західні держави активізують інституційне оформлення стратегій економічної безпеки, навіть якщо до цього періоду термін «економічна безпека держави» не був широко поширений в науковому й експертному обігу. Зокрема, у 2023 р. була оприлюднена

Стратегія економічної безпеки ЄС, якою встановлено спільні рамки для досягнення економічної безпеки шляхом сприяння економічній базі та конкурентоспроможності ЄС, захисту від ризиків та встановлення партнерств з якомога більшим колом країн для вирішення спільних проблем та інтересів [3].

Ця Стратегія, насамперед, сфокусована на оцінці ризиків економічній безпеці за напрямками для: стійкості ланцюгів постачання, включаючи енергетичну безпеку; фізичної та кібербезпеки критичної інфраструктури; безпеки технологій та їх витоку; використання економічної залежності чи економічного примусу як зброї.

У січні 2024 року Стратегію було доповнено пакетом нових ініціатив для досягнення цілей щодо: посилення правил перевірки та створення механізму перевірки зовнішніх інвестицій; підвищення відповідності експортного контролю в усьому ЄС; розширення подвійного контролю використання та дослідження передових технологій, а також захист досліджень та передових технологій від їх витоку до стратегічних конкурентів [4].

Активне впровадження інструментів захисту економічної безпеки у США можна простежити на прикладі реалізації системної політики щодо захисту стійкості ланцюгів постачання [5], якою покликано збільшити внутрішнє виробництво та асортимент стратегічно важливих товарів та послуг, сформувати резерви та запаси, адекватних до наявних загроз, убезпечити та підвищити надійність цифрових мереж, зміцнити вітчизняну виробничу базу та робочу силу для підвищення глобальної конкурентоспроможності.

Крім цього, законодавчо передбачено надання стимулів для співробітництва із союзниками США в галузях: виробництва та передової упаковки напівпровідників; критичних мінералів та акумуляторів [6].

За оцінками Третьої хвилі досліджень ризиків економічній безпеці, зроблених в Національному інституті стратегічних досліджень [7] у 2023 р. після катастрофічного стану економічної безпеки у 2022 р., спостерігалось помітне покращення оцінок щодо забезпечення економічної безпеки.

Разом із тим, в умовах війни для економічної безпеки України зберігається істотний вплив чинників поглиблення структурних економічних та фінансових деформацій, пов'язаних із тривалим негативним впливом бойових дій, порушенням стійкості ланцюгів постачання у поточному періоді та у стратегічній перспективі, розширенням деструктивного впливу від цілеспрямованого руйнування економіки України, знищення її економічної та енергетичної інфраструктури, істотного погіршення трудових ресурсів та демографічного потенціалу, знищення майна держави Україна та її громадян, невідворотних людських втрат.

У цьому зв'язку забезпечення економічної безпеки України потребує насамперед підвищення результативності заходів щодо: зміцнення стійкості ланцюгів постачання, розширення інвестицій в економічну інфраструктуру, забезпечення ширшого діалогу та консультацій із зовнішніми зацікавленими сторонами (представниками промисловості, наукових кіл, неурядових організацій, громад, а також державних, місцевих органів влади); посилення координації з іноземними партнерами, які розподіляють спільні цінності з Україною, а також заходів щодо попередження використання економічних залежностей у якості зброї та засобів тиску на Україну.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України. Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996 у редакції від 01.01.2020. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) у період з 24.02.2022 по 31.12. 2023 р. *Уряд України разом з Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН.* URL: <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/099052424093538084/P18017413ae33d0631a12716104d67eee4a>

3. JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL AND THE COUNCIL ON —EUROPEAN ECONOMIC SECURITY STRATEGY. Document 52023JC0020 2023 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023JC0020>

4. Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. European Commission. *Press Realise* Jan 24, 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363

5. Order on America's Supply Chains. February 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-ctions/2021/02/24/executive-order-on-americas-supply-chains/>

6. Chips and Science Act. *H.R.4346*. 08/09/2022 URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4346>

7. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Базилук Я. Б., Белашов Є. В., Власенко Р. В. та ін. *Експертно-аналітична доповідь*. За заг. ред. Я. А. Жаліла. К.: НІСД, 2024 – 71 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>

ВАСИЛЬЄВ Сергій

*завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЮРИДИЧНІ ДЕФЕКТИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В юридичній літературі недоліки у правовому регулюванні суспільних відносин отримали назву дефектів. Цей термін є відносно новим у теорії права, а тому не використовується у галузевому законодавстві, включаючи і сферу процесуальних правовідносин.

У правовій доктрині юридичні дефекти визначаються як обумовлені об'єктивними та суб'єктивними обставинами об'єктивно притаманні системі позитивного права юридичні явища, що виявляються у недоліках, вадах як простих (дозволів, зобов'язань, заборон тощо), так і складних (правових норм та принципів, суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, актів тлумачення та правозастосування тощо) засобів правового регулювання, а також у відсутності чи недостатності зв'язків між ними, які справляють негативний вплив, мають своїм наслідком деформацію правового регулювання відповідних відносин, виключають або значно ускладнюють досягнення мети такого регулювання [1, с. 237, 238].

Дефекти у праві, як правило, розглядаються в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні дефекти у праві є таким станом правових норм,

за якого регулювання суспільних відносин порушує оптимальний баланс інтересів суспільства та держави. У вузькому розумінні дефекти в праві є результат низької якості правового регулювання, в силу якого утруднюється застосування правових норм і породжуються негативні політичні та соціально-економічні явища, що негативно впливають на особисті та суспільні інтереси [2, с. 82].

У зв'язку з цим, деякі автори пропонують застосування такого терміну як «неефективний закон», що визнається як закон, який прийнято без належного вивчення природи і структури соціальних потреб, яким він був викликаний до життя, без урахування обов'язкових правил юридичної техніки, безпосередньо пов'язаної з правотворчістю, без врахування специфіки правосвідомості суб'єктів-реципієнтів, на яких розрахований даний закон, побудований на незнанні, на необґрунтованих положеннях і фактах, на неврахованих інтересах або інтересах груп, зацікавлених в обмеженні інформації» [3].

Розкриття специфіки юридичних дефектів у сфері процесуального права зумовлює необхідність проведення їх класифікації за різними критеріями. Висловлюються такі варіанти:

(А) класифікація дефектів процесуального законодавства як основи для їх структурування в нормативній регламентації процесуальних правовідносин. Пропонується поділ усіх дефектів права на *логіко-структурні* (недоліки, що виникають внаслідок недотримання правил логіки в побудові правової норми та її закріпленні в тексті нормативно-правового акту, а також у разі порушення вимог щодо структури правової норми) і *техніко-юридичні* (недоліки не змісту, а форми права внаслідок недотримання вимог нормотворчої техніки при підготовці проектів нормативно-правових актів).

(Б) поділ на системно-структурні та логіко-лінгвістичні. Так, в групу *системно-структурних дефектів* процесуально-правового законодавства відносять недоліки, пов'язані з: (а) відсутністю структурних елементів системи права, потреба у яких є об'єктивно зумовленою (прогалини в нормативному регулюванні); (б) неузгодженістю окремих структурних елементів та їх взаємною конфронтацією (колізії в нормативному регулюванні); (в) наявністю взаємодублюючих (зайвих) структурних елементів (зайве дублювання); (г) нераціональним розміщенням юридичних норм у системі джерел процесуального права або в межах структури одного з джерел; (г) помилками у встановленні структурних зв'язків із використанням бланкетних і відсильних норм.

В групу *логіко-лінгвістичних дефектів* процесуально-правового законодавства відносять недоліки, пов'язані з: (а) дефекти термінології та поняттєво-категоріального апарату (зайва синонімія, некоректне використання термінів, невиправдане застосування оцінних понять та іншомовних термінів; дефекти визначень тощо); (б) нечіткість мовних конструкцій, що приводить до правової невизначеності; (в) невідповідність між мовною конструкцією та змістовим наповненням, яке законодавець прагнув відобразити в законі; (г) надмірна деталізація та конкретизація; (г) стилістична недосконалість юридичних конструкцій; (д) технічні помилки [4, с. 168].

(В) класифікації за критерієм особливості прояву юридичних дефектів у механізмі правового регулювання, залежно від його елементів, а саме: (1) *юридичні дефекти правових норм*, які залежно від їхнього змісту поділяють на логіко-структурні, зокрема це колізії, антиномії (суперечності права), прогалини у праві, зайве (надмірне) дублювання, логічна недосконалість правових конструкцій, незбалансованість законодавчого регулювання окремих правових інститутів; суто технічні помилки та техніко-юридичні, до яких відносяться: дефекти правової термінології, невиправдане використання бланкетних та відсилочних норм, невизначеність та декларативність правових норм, надмірна конкретизація [5, с.123-125]; (2) *дефекти джерел права* як форми об'єктивації правових норм; їх можна визначити як недоліки, вади похідних від держави або визнаних нею офіційних документальних способів вираження і закріплення правових норм, спрямованих на регулювання певних відносин, що проявляються у: (а) юридичних дефектах змісту нормативно-правового акта, (б) юридичних дефектах форми нормативно-правового акта; (3) *юридичні дефекти правовідносин*, які з урахуванням структури правовідносин поділяються: (а) юридичні дефекти суб'єктного складу правовідносин; (2) юридичні дефекти об'єкта правовідносин; (3) юридичні дефекти змісту правовідносин.

Як показує аналіз застосування процесуального законодавства, найбільш розповсюджені юридичні дефекти можуть виражатися у вигляді прогалин, незавершеності правових конструкцій, зайвого дублювання, відсутності конкретних приписів або недостатньої їх конкретизації, що призводить до оціночних понять.

Аналіз діяльності щодо усунення дефектів нормативних правових актів дозволяє виділити у ній такі напрями: (а) удосконалення нормативних правових засад, що закріплюють базові вимоги юридичної техніки; (б) здійснення заходів, спрямованих на підвищення якості професійної підготовки суб'єктів правотворчості; (в) розробку системи процедур, які забезпечують створення якісного нормативного правового акта.

Усунення юридичних дефектів можливо різними способами. Безспірно, найсуворішим способом слід вважати визнання нормативного правового акта нечинним або неконституційним. Але існують більш динамічні способи. Серед основних можна назвати тлумачення та конкретизація правових норм, використання колізійних правил. Крім того, прогалини у процесі правозастосовної діяльності усуваються за допомогою аналогії закону, в основі якої лежить вирішення справи на основі юридичної норми, що регулює подібні («аналогічні») суспільні відносини. Тобто мова йде про такий спосіб подолання прогалин як субсидіарне застосування норм права.

Велику роль у заповненні прогалин у процесуальному праві відіграє судова практика та судова аргументація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Т.О. Юридичні дефекти у правовому регулюванні земельних відносин: поняття та види. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 2(21). С. 237- 240.

2. Анатійчук В. Дефекти у правовому регулюванні суспільних відносин сфери найманої праці. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 81-90.
3. Козловський А.А. *Право як пізнання*. Чернівці: Рута, 1999. 295 с.
4. Лейба О. А. До питання класифікації законодавчих дефектів на прикладі (норм кримінально-процесуального права). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія ПРАВО. Випуск 41. Том 2. С. 165–168.
5. Чернявська Б.В. Юридичні дефекти у правовому забезпеченні реалізації права на свободу об'єднання у громадські організації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 3(28) том 2. С.123-128.

ГАПОНЮК Ольга

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

ПРОЯВ ЕМЕРДЖЕНТНОСТІ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Сутність системності полягає в тому, що всі предмети і явища навколишнього світу являють собою системи, які мають різну міру цілісності, що дає змогу розглядати систему водночас і як єдине ціле, і водночас як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Одним із проявом та ознакою внутрішньої цілісності системи є її емерджентність, що тісно пов'язано з поняттями структури та сталістю системи, а саме: структура є механізмом реалізації емерджентності, а сталість - її наслідком.

Як показує практика, на сьогодні не існує єдиного визначення поняття емерджентності (від англ. *emergent* – несподівано з'являється, раптово спливаючий). Ми вважаємо найбільш вдалим визначення емерджентності як результату виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих незалежних елементів системи.

Як засвідчують науковці-економісти, емерджентність є наслідком прояву, як мінімум, трьох факторів: наслідком різкого нелінійного посилення раніше малопомітної властивості; наслідком непередбачуваної біфуркації будь-якої підсистеми; наслідком рекомбінації зв'язків між елементами. Причини формування емерджентності базуються на інтеграційних процесах, що об'єднуються у єдину систему, створюючи інноваційний анклав та активізуючи їх внутрішню інноваційну спрямованість [1]. При цьому точка біфуркації – це такий період у розвитку системи, коли колишня стійка, можливо довгострокова і передбачувана траєкторія розвитку системи стає неможливою, і виникає точка критичної нестійкості розвитку, в якій система перебудовується, обирає одну з можливих траєкторій подальшого розвитку, тобто відбувається якийсь фазовий (поетапний) перехід.

Емерджентність – це властивість системи, яка втілює уявлення про те, що ціле має властивості, які не можуть бути виведені як наслідок із властивостей окремих частин. З цим терміном пов'язане поняття емерджентних стратегій як таких, що виникають спонтанно в процесі здійснення управлінських зусиль та утворюють своєрідний план дій, що намагається протистояти викликам зовнішнього середовища та прагне реалізувати певні цільові настанови [2]. Тому, одним із перспективних напрямів подальших досліджень слід визнати використання емерджентного підходу при формуванні конкурентних стратегій (моделей стратегічної та організаційної архітектури), здатних забезпечувати дієвість суспільних відносин.

Система правових регуляторів міжнародних комерційних відносин має властивість емерджентності, формування якої зумовлене двома об'єктивними передумовами: (1) характерними ознаками міжнародних комерційних відносин, зумовлених можливістю вибору застосовного права різних держав, міжнародних угод та окремих міжнародних рекомендаційних регуляторів; (2) схожістю правових систем окремо взятих держав, що зумовлюють можливість взаємодії та взаємопроникнення економіко-правових регуляторів зазначених держав.

З урахуванням сказаного, під емерджентністю системи економіко-правових регуляторів міжнародних комерційних відносин запропоновано розуміти властивість системи економіко-правових регуляторів міжнародного рівня, яка дає змогу її елементам взаємодіяти та взаємопроникати одне в одне, унаслідок чого система набуває властивостей, яких не мають елементи системи окремо, забезпечуючи цілісність правового регулювання міжнародних комерційних відносин і підвищення рівня їхнього регулювання.

До чинників, що обґрунтовують ефективність емерджентності системи економіко-правових регуляторів міжнародних відносин, можна віднести: використання уніфікованих понять; лібералізація правил, що стосуються форми міжнародних комерційних відносин; використання різноманітних прийомів застосування економіко-правових регуляторів та інші.

Крім чинників, що впливають на ефективність емерджентності системи економіко-правових регуляторів міжнародних комерційних відносин у різних державах, сама емерджентність виявляє низку проявів, що виникають унаслідок взаємодії та взаємопроникнення економіко-правових регуляторів міжнародних комерційних відносин.

Можна визначити такі прояви емерджентності системи економіко-правових регуляторів міжнародних комерційних відносин: (1) уніфіковане трактування принципів регулювання визначених держав; (2) уніфікований підхід до змісту поняття автономії волі, який вироблено у праві визначених держав; (3) диференціація комерційних відносин, що дає змогу врегулювати різні частини цих відносин різним правом; (4) можливість використання спеціальних колізійних правил; (5) можливість (необхідності) введення правил, що обмежують дію тих національних правил, які застосовуються до комерційних відносин у відповідних державах.

Отже, є всі підстави стверджувати, що властивості емерджентності системи економіко-правових регуляторів міжнародних комерційних відносин необхідно використовувати для розвитку наднаціонального регулювання.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. Бізнес-Інформ. 2013. № 7. С. 93-96.

2. Рєпіна І.М. Емерджентний потенціал та інноваційна активність: дуальність сприйняття. Економіка підприємства: теорія та практика: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13.10.2020). Київ: КНЕУ, 2020. С. 73–74.

ДРИШЛЮК Володимир

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права, адвокат, заступник голови кваліфікаційної палати
Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області.*

ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний етап розвитку процесуального законодавства в Україні характеризується певною сталістю. Результатом прийняття в 2017 році змін до Господарського процесуального кодексу України[1], Кодексу України з процедур банкрутства [2] та інших нормативно-правових актів, стала поява фактично нового Господарського процесуального кодексу, а самі такі зміни стали фінальними кроками з приведення законодавства, що регулює судочинство у відповідність до реалій сьогодення.

Оновлення правового регулювання здійснення судочинства є своєрідним випробуванням різних моделей функціонування інститутів господарського процесуального права, цивільного процесуального права та ін. Розвиток правових теорій, економічних відносин та дотримання вектору інтеграції української правової системи в європейську, зумовлюють необхідність перегляду підходів до «традиційних» інститутів судового процесу та відшукування оптимальних механізмів правового регулювання судочинства у всіх категоріях спорів.

Реформування процесуального законодавства торкнулося не тільки перегляду системи принципів судочинства, але також інституту доказування, перебудови системи судових проваджень, учасників процесу і т.ін.

Звичайно, що робота щодо усунення недоліків та вдосконалення судових процедур триває безперервно. Свої корективи у цю роботу внесли події лютого 2022 року, коли увага законодавця змістилася на необхідність забезпечення потреб армії та держави для протидії військовій агресії Російської Федерації.

Одночасно забезпечення ефективного функціонування судової гілки влади залишається незмінним пріоритетом у діяльності держави. Захист прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб в судовому порядку є найбільш ефективним способом захисту.

Велику роль в виконанні цього завдання відіграє адвокатура, який відповідно до ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законом.

В сучасних умовах роль адвокатури суттєво підвищилась завдяки підходам, використаним в процесуальному законодавстві. Модель судочинства із провідною функцією підготовчого провадження, як стадії процесу, яка спрямована на забезпечення швидкого, безперервного розгляду та вирішення судової справи, підвищує значення адвоката, як суб'єкта, який здатен та має підготувати певні документи, докази, інформацію, в т.ч. витребувати такі відомості від державних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб. З цією метою ефективним способом такої діяльності є адвокатський запит, передбачений ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Поступово проблеми із отриманням інформації за допомогою адвокатського запиту вирішуються, в т.ч. завдяки запровадженню практики притягнення до адміністративної відповідальності недобросовісних суб'єктів за ч.5 ст. 212-3 КУпАП [3].

Не минули зміни і «чергового» перегляду ролі суду в судовому процесі. Слід зазначити, що тенденція до «арбітрівальної» функції суду зберігалася протягом судової реформи. В той же час судова практика та правова дійсність, з нашої точки зору, зумовлюють необхідність перегляду ролі суду у бік його більш активної та впливової ролі в судовому процесі.

Необхідність такого підходу зумовлена низкою причин:

- 1) невисока правова культура учасників процесу;
- 2) необхідність дотримання загальнодержавних інтересів;
- 3) громадська думка та авторитет судової влади;
- 4) врахування досвіду зарубіжних країн.

Посилення активної ролі суду в господарському процесі має протистояти недобросовісним діям учасників процесу, зловживанню процесуальними правами та ін.

Питання про поєднання диспозитивних та імперативних засад в регулювання процесуальної діяльності суду у різних формах судочинства є предметом наукової дискусії на протязі багатьох років. Особливо гостро така дискусія розгортається в галузі господарського процесуального права, що, в свою чергу, обумовлено впливом теорії господарського права на ці відносини.

Адже наявність суспільного інтересу, необхідність забезпечення функціонування економіки на загальнодержавному рівні, специфіка та особливість господарської компетенції суб'єктів господарського права є

деякими із визначальних засад, що підтверджують необхідність втручання держави у приватноправові відносини в сфері господарювання.

В свою чергу специфіка господарського процесу виявляється в поєднанні диспозитивних та імперативних засад в регулюванні господарських процесуальних відносин.

В господарському процесі традиційним було дотримання коротких, у порівнянні з іншими видами судочинства, строків розгляду судових справ. Висловлювалася думка, щодо дотримання загальнодержавних інтересів не може досягатися при пасивній, спостережній ролі господарського суду. Саме суд повинен спрямовувати судовий розгляд на виконання завдань господарського судочинства та слідкувати за дотриманням строків розгляду справ. Не вдаючись до детального розгляду особливостей функціонування судових систем в зарубіжних країнах, слід зазначити, що тенденції до зміцнення активної ролі суду спостерігається в європейському законодавстві (Франція, Бельгія, Нідерланди та ін). Одночасно в США арбітрування та пасивність суду у зборі доказів залишається традиційним.

Сучасні реалії життя України в умовах воєнного стану зумовили зміни не тільки у звичайному житті громадян, функціонуванні та роботі підприємств, установ та організацій, але також і в правовому житті країни.

Поява нових категорій справ, необхідність захисту прав та свобод людей, що постраждали внаслідок військових дій, їх майнових інтересів тягне необхідність перегляду ролі судових, правоохоронних органів, органів адвокатури в контексті їх взаємодії та ефективного виконання функцій, що покладені на них законом. Відтак і роль суду у судовому процесі має змінитися у бік його більш активної ролі у збиранні доказів, в процесі сприяння учасникам процесу у витребуванні необхідних відомостей про факти, забезпеченні доказів і т.ін.

Такий підхід забезпечить посилення захисту прав та законних інтересів суб'єктів, що звертаються до суду, в тому числі в тих випадках, коли зусиль самого суб'єкта, адвоката може бути недостатньо для досягнення в подальшому цілей судочинства через об'єктивні причини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 року № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. №6. Ст.56.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст.282.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1982 року № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. С.1122.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА МЕЛІОРАТИВНУ МЕРЕЖУ

Прийняті в умовах воєнного стану законодавчі зміни визначили на якісно новому рівні правовий статус організацій водокористувачів та порядок набуття ними прав на об'єкти меліоративних систем.

Особливості державної реєстрації прав на меліоративну мережу або складові частини меліоративної мережі врегульовано нормами ст. 31⁻⁷ Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» врегульовує [1].

Для державної реєстрації прав власності на меліоративну мережу організації водокористувачів подаються: 1) рішення центрального органу виконавчої влади, що здійснює відповідно до закону функції з управління відповідними об'єктами державної власності, та/або органу місцевого самоврядування про передачу у власність організації водокористувачів об'єктів інженерної інфраструктури міжгосподарських та/або внутрішньогосподарських меліоративних систем та/або мереж; 2) акт приймання-передачі організації водокористувачів об'єктів інженерної інфраструктури міжгосподарських та внутрішньогосподарських меліоративних систем та/або мереж. У разі належності речових прав на окремі складові частини (об'єкти) меліоративної мережі різним особам до Державного реєстру прав вносяться відомості про таких осіб та код (номер) відповідних складових частин (об'єктів) меліоративної мережі згідно з відомостями Державного земельного кадастру [1].

У Державному земельному кадастрі реєстрацію меліоративних мереж та їх складових частин розпочато у червні 2023 року. На території Ізмаїльського району Одеської області було зареєстровано меліоративну мережу [2]. Така реєстрація здійснюється у форматі адміністративної послуги. Надається протягом 14 днів на безкоштовній основі Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру з видачою витягу з Державного земельного кадастру» [3]. Порядок державної реєстрації меліоративних мереж та їх складових у Державному земельному кадастрі врегульовано нормами ст. 28-1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI [4] та Порядком ведення Державного земельного кадастру від 17.10.2012 № 1051 [5].

Державну реєстрацію прав на меліоративні мережі та їх складові частини у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно розпочато у травні 2024 року. Право власності отримали Тур'є-Реметівська сільська рада (Закарпатська область) та Організація водокористувачів «Вода життя» з (Одеська область) [6].

Державна реєстрація прав вчинена згідно Закону України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» від 17.02.2022 № 2079-IX [7]. Вказаний закон визначив меліоративну мережу

об'єктом нерухомого майна. Внаслідок цього державне підприємство «Національні інформаційні системи» 10 травня 2024 року оновило програмне забезпечення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: запроваджено функціонал державної реєстрації речових прав та обтяжень на меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж; оновлено довідник супровідних документів (додано такий документ як протокол проведення перевірки набувача земельної ділянки сільськогосподарського призначення); оптимізовано відображення інформації на документах які формуються програмними засобами Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [8].

Закон України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» від 17.02.2022 № 2079-IX визначає порядок та умови набуття прав на об'єкти інженерної інфраструктури міжгосподарських та внутрішньогосподарських меліоративних систем, зокрема. Норми зазначеного Закону врегульовують питання внесення відомостей про меліоративну мережу до Державного земельного кадастру, передача у власність організації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем, право власності на інженерну інфраструктуру міжгосподарських меліоративних систем та її окремі об'єкти, право власності на меліоративну мережу організації водокористувачів, інших юридичних осіб приватного права та фізичних осіб [7].

Таким чином, прийняті законодавчі зміни мають за мету сприяти підтримці цілісності меліоративної системи, як технологічно цілісної інженерної інфраструктури, шляхом врегулювання правового механізму державної реєстрації прав на меліоративні мережі та її складові частини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

2. Держгеокадастр запровадив реєстрацію в Державному земельному кадастрі меліоративної мережі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhheokadastr-zaprovadyv-reiestratsiiu-v-derzhavnomu-zemelnomu-kadastr-i-melioratyvnoi-merezhi> (дата звернення: 04.10.2024).

3. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо стимулювання меліорації земель: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 року № 1077. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1077-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

4. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

5. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Вимоги, Форма типового документа, Опис, Інформація, Перелік, Форма, Класифікація, Повідомлення,

Заява, Рішення, Довідка, Витяг від 17.10.2012 № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

6. В Україні розпочато державну реєстрацію речових прав на меліоративні мережі та їх частини. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-rozpochato-derzhavnu-reiestratsiiu-rechovykh-prav-na-melioratyvni-merezhi-ta-ikh-chastyny> (дата звернення: 04.10.2024).

7. Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель: Закон України від 17.02.2022 № 2079-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2079-20#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

8. Впроваджено реєстрацію речових прав на меліоративні мережі. URL: <https://nais.gov.ua/article/vprovadjeno-reestratsiyu-rechovih-prav-na-meliorativni-mereji> (дата звернення: 04.10.2024).

КАЛІНІЧЕНКО Зоя

*кандидат економічних наук,
доцент Запорізького національного університету*

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ – ВІДРОДЖУВАТИ НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Розвиток економіки в умовах воєнного часу потребує чіткої державної стратегії, злагодженої системної державної економічної політики, її націленості на конкретні показники якісних чи кількісних змін.

Стагнація промислової діяльності була основною причиною слабких темпів реального ВВП у довоєнний період. Середні темпи приросту промислового виробництва у 2016-2021 рр. становили лише 0,8% на рік. В той же час низький рівень внутрішніх заощаджень є основною причиною інвестиційної стагнації економіки. За останні 15 років рівень валового нагромадження основного капіталу скоротився з 25% ВВП до 12% ВВП, що суттєво нижче рівня країн з ринками, що формуються (25-30% ВВП)[1].

Напередодні воєнного вторгнення РФ економіка України знаходилась в затяжній стагнації. Причинами цієї стагнації були як зовнішні фактори (агресивна політика РФ, ковід-криза 2020-2021 років), так і надміру рестрикційна державна макроекономічна політика. В результаті рівень внутрішніх заощаджень та рівень інвестування впали до історично рекордних показників.

Перетворення національних заощаджень в дієве джерело економічного розвитку стане можливим за умови розвороту економічної політики (монетарної, фіскальної, структурної) на цілі відновлення країни. Зміни потрібно фокусувати на заходах інтенсифікації інвестицій та підвищенні ефективності використання фінансових, трудових та виробничих ресурсів. Країна потребує:

- посилення фіскальних стимулів для інвестиційної бізнес-діяльності;
- адекватної економічним умовам монетарної політики;
- посилення фінансового посередництва з боку банківської системи;
- дієвої системи гарантій та страхування ризиків;

- інтенсифікації залучення коштів міжнародних організацій та корпоративних інвесторів в довгострокові інвестиційні проекти повоєнного відновлення та створенні робочих місць.

Підвищення продуктивності економіки та конкурентоспроможності реального сектора формуватиме передумови для накопичення внутрішніх заощаджень та їх ефективного перерозподілу на цілі подальшого інвестиційного розвитку країни. Стратегічна мета – перетворити Україну на сильну європейську країну з потужною промисловістю, розвиненим малим і середнім бізнесом, з економікою, що генерує значну частину доданої вартості та приваблює трудові ресурси і фінансовий капітал.

Війна та пов'язані з нею економічні проблеми створюють суттєві перешкоди для досягнення поставленої цілі – в країні скоротилася економічна активність, підвищились ризики для макроекономічної стабільності.

Дві головні проблеми нинішньої економіки країни:

1. Низька продуктивність економіки. Внаслідок війни країна значною мірою втратила свій виробничий потенціал, втрачено мільйони робочих місць, ускладнились логістичні маршрути для бізнесу, підвищилась собівартість, спостерігається дефіцит трудових ресурсів із-за їх відтоку на потреби фронту та міграції закордон. Як результат – виробництво реального ВВП скоротилося на 30% порівняно з довоєнним рівнем, розширився негативний розрив між потенційним та фактичним ВВП[2].

2. Високі ризики для валютної стабільності економіки. Платіжний баланс країни зводиться з суттєвим дефіцитом, який покривається лише завдяки неринковій міжнародній допомозі. Основна причина дефіциту – негативне значення імпортозалежності української економіки перевищує 50% ВВП.

Обидві проблеми є взаємопов'язаними: падіння продуктивності реального сектора знижує пропозицію товарів власного виробництва на внутрішньому ринку, що підвищує потреби економіки в імпорті та призводить до валютних ризиків. Тому в нинішніх умовах не існує іншої альтернативи, ніж відроджувати національний виробничий потенціал, стимулювати інвестиції.

Стратегія економічного розвитку – це стратегія продуктивного перерозподілу наявних в країні ресурсів та міжнародної допомоги на цілі відновлення та нарощування виробничого потенціалу країни, створення робочих місць. Найближчі 10-15 років ми будемо знаходитися в зоні підвищеного військового ризику і турбулентності. Переведення економіки на військові рейки є ключовим завданням найближчого часу. Державне оборонне замовлення має стати основою розвитку. Тактика дій повинна включати набір відповідних інструментів різних напрямів економічної політики для того, щоб зробити цей процес максимально ефективним.

В основу державної стратегії може бути покладено:

- підвищення перерозподільчої ролі держави, посилення акумуляції внутрішніх ресурсів економіки через механізм державних фінансів для їх алокації на пріоритетних напрямках;

- усунення суперечностей між різними напрямками економічної політики в процесі досягнення єдиної цілі економічного відновлення; монетарна, фінансова, структурна політики повинні бути максимально синхронізовані;

- здешевлення вартості позичкового ресурсу в економіці зробить вартість кредитного ресурсу адекватно співставною з очікуваною рентабельністю майбутніх бізнес-проектів;

- політика залучення інвестицій потребує компенсації від держави для інвесторів в рахунок майбутніх податкових платежів.

Пріоритетність підтримки інвестицій у виробництво продукції з високою часткою доданої вартості та проекти імпортозаміщення мають посилити мультиплікаційний ефект від інвестицій та знизити ризики валютної нестабільності у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данилишин Богдан Як сформувати політику відбудови України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/582598_yak_sformuvati_politiku_vidbudovi.html

2. Політика прагматизму: важлива складова державної політики під час війни URL : https://lb.ua/blog/347540_politika_pragmatizmu_chas_zmin.html

ШАЛІМОВ Володимир

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

OPEN BUDGET SURVEY: РЕЙТИНГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Дослідження стану бюджетного процесу здійснюється в рамках міжнародного рейтингу Open Budget Survey [1]. Перший раз даний міжнародний рейтинг був запропонований в 2006 році, в 2023 році був опублікований дев'ятий звіт; це єдина у світі порівняльна, незалежна та регулярна оцінка участі громадськості, нагляду та прозорості національних бюджетів у 125 країнах світу.

В дослідженні «The Open Budget Survey» країни класифіковані відповідно до їхніх показників за трьома основними принципами підзвітності в національних бюджетних процесах. Що стосується участі громадськості (—public participation), то Open Budget Survey оцінює формальні можливості для громадськості взаємодіяти з виконавчою, законодавчою владою та вищим органом фінансового контролю на всіх чотирьох стадіях бюджетного циклу. З точки зору нагляду (—budget oversight) оцінка ефективності функціонування органів законодавчої влади та вищого органу фінансового контролю стосується їх ролі та обов'язків. З точки зору прозорості (transparency) Open Budget Survey оцінює доступ громадськості до своєчасної та повної бюджетної інформації.

До російського вторгнення в лютому 2022 року Україна демонструвала стійке покращення бюджетної прозорості з 2015 року, досягнувши 65 балів в Індексі прозорості бюджету 2021 року. На жаль, в 2023 році Індекс прозорості для нашої країни оцінений в 38 балів (недостатній рівень).

Індекс участі громадськості склав в 2023 році 24 балів, що також відповідає групі з недостатнім рівнем. Але зниження не є таким суттєвим як для індексу прозорості: в 2021 році індекс участі громадськості становив 39 балів. Відмічено, що Міністерство фінансів України запровадило передбюджетні обговорення під час складання бюджету та електронні консультації під час виконання бюджету, але для подальшого посилення участі громадськості у бюджетному процесі необхідно розширювати участь громадян та організацій громадянського суспільства.

Індекс нагляду за бюджетом досліджує роль, яку законодавчі органи та вищі органи фінансового контролю (ВОФК) відіграють у бюджетному процесі, а також ступінь, в якій вони здійснюють нагляд. В звіті 2023 року відмічено, що законодавчий орган та вищий орган фінансового контролю в Україні (Рахункова палата України) разом забезпечують належний нагляд за бюджетним процесом, Верховна Рада України забезпечує належний контроль на стадії планування бюджетного циклу та обмежений контроль на стадії виконання бюджету. В 2023 році Україна отримала за цим індексом 76 балів (зі 100 можливих). Для порівняння зауважимо, що в 2021 році індекс становив 82 бали. Основні рекомендації полягають в необхідності посилення уваги до аналізу аудиторських звітів Рахункової палати та публікації їх результатів в Інтернеті, забезпечення перевірки процесів аудиту незалежною установою.

В звіті відмічено, що завдяки спеціальному законодавству про прозорість та інноваціям, таким як відзначений нагородами портал закупівель Prozorro, Україна стала лідером у сфері відкритих бюджетів. Після оголошення воєнного стану та призупинення звичайної бюджетної практики кілька ключових бюджетних документів України не були опубліковані протягом періоду, який використовувався для побудови показників Open Budget Survey і завершився 31 грудня 2022 року. Крім того, можливості для громадськості взаємодіяти із законодавчою владою під час затвердження бюджету та з виконавчою владою під час його виконання були обмежені або не були широко використані протягом досліджуваного періоду. Разом з тим, існують позитивні тенденції щодо відкритості та підзвітності публічних фінансів, включаючи продовження функціонування системи державних закупівель та публікацію платежів Державної казначейської служби. Крім того, місцеві органи влади, які не оцінюються в рамках рейтингу Open Budget Survey, продовжують публікувати ключові бюджетні документи для громадськості. Також в звіті 2023 року відмічено, що наприкінці 2023 року український уряд у співпраці з міжнародними партнерами запустив «Цифрову екосистему відновлення для підзвітності управління» (DREAM) - платформу, покликану зробити відновлення України скоординованим та підзвітним у цифровому форматі.

Разом з тим, необхідно зосереджувати особливу увагу на залученні громадськості та прозорості. Вищий рівень прозорості асоціюється з меншим

дефіцитом, нижчою вартістю запозичень та більшою довірою до бюджету; ширша участь у бюджетному процесі пов'язана з ефективнішим наданням послуг. При низькому рівні цих складових (участь громадськості та прозорість) важко досягти високої відкритості бюджету, навіть при наявності ефективної системи нагляду та контролю з боку законодавчих органів і вищих органів фінансового контролю. Прозорість бюджету забезпечує громадськості ясне розуміння того, як збираються та витрачаються державні кошти, а залучення громадян до бюджетного процесу дозволяє їм впливати на прийняття рішень та контролювати їх реалізацію. У часи, коли демократичні норми послаблюються, важливість залучення громадськості до визначення бюджетних пріоритетів та формування політики зростає як ніколи. Як показує практика, активне громадянське суспільство може стати мостом між політиками та населенням, сприяючи розвитку демократії. Участь громадськості у бюджетному процесі може зміцнити довіру між урядом і громадянами, надаючи їм не лише право голосу, а й можливість впливати на рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Open Budgets. The Open Budget Survey. URL: <https://internationalbudget.org/> (дата звернення 15.09.2024)
2. DREAM Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. URL: <https://dream.gov.ua/ua> (дата звернення 15.09.2024)

БОГДАН Софія

студент 3-го курсу факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ

ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян

*доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

БЮДЖЕТНІ АСИГНУВАННЯ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА МІЖНАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ

Оборонний бюджет в Україні став ключовим аспектом національної фіскальної політики, особливо після початку російського вторгнення у 2014 році та повномасштабної війни у 2022 році.

Враховуючи значні вимоги до економіки країни, збалансування оборонних потреб з іншими соціальними потребами зобов'язань представляє значні проблеми. У результаті видатки на оборону різко зросли за останнє десятиліття, і ця тенденція, ймовірно, збережеться в найближчому майбутньому.

Таким чином, розуміння структури, викликів і наслідків витрат на оборону є ключовим для формування сталої фіскальної політики.

Очікується, що витрати України на оборону сягнуть 2,2 трильйона гривень у 2025 році, що становитиме 26,3% від прогнозованого валового внутрішнього продукту (ВВП) (Міністерство фінансів, 2024) [1].

Цей зсув у бік військових витрат створює тиск на інші сектори, включаючи соціальне забезпечення, пенсії та освіту, підкреслюючи необхідність ретельного аналізу стратегій розподілу ресурсів.

Кілька країн, які стикаються з високою військовою загрозою, надають корисні приклади того, як збалансувати оборону та інші важливі бюджетні асигнування.

Наприклад, Ізраїль виділяє значну частину свого ВВП на оборону — до 5,6% у 2023 році, — водночас гарантуючи, що сектори соціальних послуг та інновацій залишаються надійними.

Південна Корея також стикається з геополітичною напруженістю, особливо з Північною Кореєю, що змушує її виділяти 2,8% свого ВВП на оборону, одночасно інвестуючи в сектори освіти та технологій для підтримки довгострокового зростання [2].

Україна може взяти цінні уроки з цих країн, не лише збільшивши витрати на оборону, але й забезпечивши інвестиції в ключові цивільні сектори, такі як інфраструктура, яка підтримує військову логістику та економічне відновлення.

З кінця 1990-х до початку 2000-х асигнування на оборону України були скромними і коливалися в межах 1,5-2 млрд грн. Однак анексія Криму та війна на Донбасі в 2014 році ознаменували значну зміну військових витрат. До 2015 року видатки на оборону зросли втричі до 45,8 мільярдів гривень, що було зумовлено гострою потребою у відновленні та модернізації військового потенціалу [3].

За даними Міністерства фінансів України, видатки на оборону на 2025 рік становитимуть 2,2 трлн грн, у тому числі 151,2 млрд грн – зі спеціального фонду [3].

Ці асигнування будуть спрямовані на зарплати військовим, закупівлю обладнання та підтримку оборонно-промислового комплексу, зокрема боєприпасів, протиракетної оборони та бронетехніки.

Хоча ці інвестиції є критично важливими для виживання України, вони створюють величезне навантаження на соціальний сектор країни. У 2024 році уряд скоротив програми соціальної підтримки майже на 8 млрд грн, мотивуючи це необхідністю оптимізувати ресурси та забезпечити допомогу лише найбільш незахищеним верствам населення.

Крім того, на 34 млрд грн скорочено призначення держбюджету для Пенсійного фонду. Ці скорочення відображають стратегію уряду щодо визначення пріоритетів військових видатків і одночасного досягнення ефективності соціальних витрат.

Одним із значних наслідків збільшення витрат на оборону є скорочення асигнувань на соціальні сфери, зокрема пенсії, освіту та охорону здоров'я. Український уряд виправдовував ці скорочення тим, що певні сектори, наприклад медицина та освіта, є менш гнучкими щодо негайної оптимізації, а

невійськові витрати є статистично незначущими порівняно із загальним бюджетом.

Тим часом капітальні видатки в державні інвестиційні проекти також зазнали реформ. Створення єдиного каналу управління державними інвестиціями, керуючись рекомендаціями Міжнародного валютного фонду (МВФ), спрямоване на централізацію прийняття рішень та підвищення ефективності громадських робіт. Тим не менш, відновлення Дорожнього фонду з бюджетом 43,2 млрд грн викликало дискусію. Одні стверджують, що кожна наявна гривня має йти на оборону, а інші зазначають, що інфраструктура, зокрема дороги, відіграє життєво важливу роль у військовому логістиці.

Порівнюючи витрати України на оборону з витратами інших країн, які перебувають у конфлікті, стає очевидним, що асигнування України є винятковими за масштабом. Такі країни, як Сполучені Штати, які постійно виділяють понад 3,5% свого ВВП на оборону, демонструють необхідність надійного військового бюджету під час конфліктів, але їм вдається підтримувати високий рівень інвестицій у дослідження та розробки, освіту та соціальні програми [2].

Поточна стратегія України, хоч і зосереджена на виживанні, потребуватиме розгляду довгострокового економічного відновлення та відновлення інфраструктури.

Оборонний бюджет України зазнав безпрецедентного зростання через триваючу війну, досягнувши рівня, який суттєво вплинув на інші сфери державних витрат. Хоча наголос на військових потребах зрозумілий, скорочення соціальних послуг, пенсій та державних інвестиційних проектів може мати довгострокові наслідки для суспільного добробуту та економічного відновлення.

Дивлячись у майбутнє, Україна має знайти баланс між підтримкою міцної обороноздатності та забезпеченням сталості соціальних програм. Спираючись на міжнародні приклади, Україна може досліджувати моделі, в яких оборонний і цивільний сектори підтримуються одночасно, без компромісів один для іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Парламент збільшив видатки на оборону на понад 495 мільярдів гривень. *Міністерство оборони України. Офіційний веб-сайт*. 2024. URL: [https://www.mil.gov.ua/news/2024/09/18/parlament-zbilshiv-vidatki-na-oboronu-na-ponad-495-milyardiv-griven/#:~:text=\(дата звернення: 19.09.2024\).](https://www.mil.gov.ua/news/2024/09/18/parlament-zbilshiv-vidatki-na-oboronu-na-ponad-495-milyardiv-griven/#:~:text=(дата%20звернення%3A%2019.09.2024).)
2. Ватаманюк-Зелінська У.З., Пріцак Я.М. Особливості формування та виконання Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. № 185, 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5>
3. Звіт про використання коштів державного бюджету. *Міністерство фінансів України*. 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 19.09.2024).

БУЛАВА Лілія

здобувачка освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 051 «Економіка»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

КАДАЛА Віталій

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

В умовах воєнного періоду у підприємствах різних форм власності виникла нагальна потреба змінювати підходи до управління різними сегментами діяльності. Така потреба спровокована зменшенням попиту на різноманітні товари та послуги, обмеження доступу до ресурсів та можливостей виробництва, а також збільшення ризиків для персоналу та майнових активів.

Беззаперечним є той факт, що в умовах турбулентності, не прогнозованості та нестабільності в усіх сферах господарської діяльності під впливом війни змінюється роль і задачі стратегічного управління підприємствами.

Окрім того потребують зміни сутність тактичних і стратегічних завдань, вибору способів і прийомів управлінських циклів, з огляду на існуючі проблеми обмеження власних фінансових ресурсів.

Проблематичні та методологічні аспекти у системі стратегічного управління підприємством постійно знаходяться в колі зору науковців. Проблема набрала ще більшої актуальності в умовах активних воєнних дій в Україні. Науковці обирають предметом вивчення різні проблематичні аспекти стратегічного управління підприємств в монографічних та дисертаційних дослідженнях.

Окрему позицію наковці висвітлюють в періодичних фахових виданнях. До їх складу варто включити таких як Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В. [1], Л.Ляхович [2], І.Перерва, В. Єдинак [3], І. Є Семенча, С. О Гордієнко [4], та багато інших. Проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження теоретико-методологічних засад, залишається поза увагою питання стратегічного управління в надзвичайних умовах розвитку суб'єктів господарювання.

Зокрема, як зазначають І. Є Семенча та С. О Гордієнко [4, с. 146] «...в умовах війни ключову роль у забезпеченні стратегічного та ефективного розвитку, фінансової стабільності підприємств відіграє перепрофілювання, оскільки це стратегічний інструмент, спрямований на зміну виду їхньої діяльності».

Науковці обґрунтовують своє твердження тим, що «... саме цей підхід дозволяє підприємствам провести успішну адаптацію в нових умовах функціонування, в певній мірі зберегти фінансову стійкість та залишатися

конкурентоспроможними на ринку, а також подолати тимчасові труднощі, що можуть виникнути в процесі їхньої діяльності».

З досвіду практичної роботи відомо, що ефективне перепрофілювання підприємств під впливом воєнних викликів передбачає орієнтацію на вибагливого споживача, що визначає стандарти якості на ринку попиту та пропозиції, а також призводить до необхідності розробки нових найбільш якісних стратегічних інструментів управління

На наш погляд в змінних умовах розвитку економіки країни гостро постає питання раціонального вибору системи управління власним бізнесом суб'єктів господарювання.

Мова йде про вибір стратегії майбутнього розвитку з урахуванням ризиків спровокованих воєнними діями в країні.

З цього приводу І.Перерви та В. Єдинак [3, с.161] «...сучасні визначення стратегічного управління підприємствами різних сфер бізнесу передбачають обов'язкове залучення таких аспектів як стабільність конкурентних позицій, стійкість довготривалих результатів, правильність реакційна зміни у зовнішньому середовищі. Науковці пропонують в умовах , що створюють бізнес середовище для підприємницької спільноти «...стратегічне управління можна визначити як метод програмного мислення, що забезпечує досягнення цілей і акцентує увагу на важливості мотивації працівників, врахуванні їх інтересів і зацікавленості у реалізації мети наміченої стратегії» [3, с. 164].

В свою чергу, Л. Ляхович [2, с.142] досліджуючи питання стратегічної поведінки компаній в умовах війни вважає, що першочергове значення для стратегічного управління займає процес прийняття управлінських рішень. Таку позицію вчена обґрунтовує наступним «...в умовах війни бізнесу слід приймати ефективні управлінські рішення у ракурсі розв'язання конкретних завдань з формування стратегічної поведінки компаній, виконання яких можна умовно розділити на такі три послідовні етапи:

по-перше, вижити, втримати бізнес «на плаву»;

по-друге, відновитись, адаптуватись до нових реалій, акумулювавши для цього всі можливі сили та ресурси;

по-третє, закласти підвалини для оновлення та успішного розвитку в майбутньому».

Беззаперечним є той факт, що Україна опинилася в умовах збройної агресії російської федерації, котра негативно вплинула на розвиток всіх економічних аспектів представників бізнес структур.

Незважаючи на те, що основною цінністю завжди було та залишається людське життя, обстановка в умовах військової загрози вимагає від суб'єктів господарювання перегляду їх фінансових та господарських стратегій, а також розробки нових підходів, що відповідають складній реальності.

Виживання та розвиток вітчизняного бізнесу, вважає І.З. Сторонянська [5, с.8] в умовах нових реалій потребує нових методів та інструментів стратегічного управління, орієнтованих на якісне інформаційне забезпечення, яке здатне призвести до отримання більш реалістичних та дієвих управлінських рішень.

Таким чином, основними завданнями, що дозволяють орієнтуватися та виживати в довгостроковій перспективі підприємствах різних форм бізнесу в умовах активних воєнних дій в Україні стають: гнучкість, адаптивність, мобільність та швидкість реагування на зміни.

Особливо важливим для стратегічного розвитку підприємств є проведення постійної оцінки впливу військового стану на процес реалізації намічених основних пріоритетів тактичних і стратегічних завдань.

Доцільним є до складу управлінських стратегічних критеріїв обрати бізнесовим структурам сегменти не контролю, а моніторингу, котрий має більш широкий спектр оцінювання стратегічного розвитку підприємств у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 134–140.

2. Ляхович Л. Стратегічна поведінка компаній в умовах війни та повоєнного відновлення. *Економічний простір*. 2022. (180) С. 139-143.

3. Перерва І., Єдинак В. Стратегічне управління підприємством як основний інструмент в руках сучасного керівника. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3, С.159–164

4. Семенча І. Є., Гордієнко С. О. Формування стратегії розвитку бізнесу з урахуванням умов воєнної економіки України. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 143–150

5. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрями забезпечення стійкості / за наук. ред. І. З. Сторонянської. Львів : ДУ «Ін-т регіональних досліджень імені М. І. Долішнього», 2022. 70 с.

ВОЛОШИНОВ Денис

*аспірант кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

НІКОЛЕНКО Людмила

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної
безпеки факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми щодо особливостей транскордонного банкрутства фізичних осіб в Україні наразі визначається деякими аспектами, пов'язаними з поточними економічними та правовими змінами не тільки в країні, а й на міжнародному рівні.

По-перше, це економічна криза, яка викликана військовими діями. Після початку повномасштабних військових дій у 2022 році Україна зіткнулася з важкими економічними наслідками: руйнування інфраструктури, втрата робочих місць, масова еміграція, зниження платоспроможності населення та зростання інфляції. У цих умовах багато українців, особливо ті, хто залишили країну, можуть виявитися нездатними обслуговувати свої фінансові зобов'язання, включаючи кредити, в тому числі оформленні в зарубіжних банках чи фінансових установах. Транскордонне банкрутство виникає, коли процес банкрутства, розпочатий в одній країні, має вплив на активи чи зобов'язання, що розташовані в інших країнах. Сутність цього явища полягає в тому, що, навіть якщо процес порушується в одній країні, його міжнародний вимір важливий. Основні ознаки транскордонного банкрутства можна визначити наступним чином: порушено іноземне провадження; звернення до іноземного суду; координація проваджень; визначення місця знаходження особи [1, с. 61-65].

По-друге, це масова міграція громадян не тільки в інші міста України, а й за її межі. Через війну мільйони українців залишили країну та переселилися до інших держав, переважно до Європейського Союзу. Внаслідок міграції значна кількість фізичних осіб була залучена до фінансових відносин за межами України: відкриття рахунків за кордоном, отримання кредитів, оренда житла тощо. Виникнення заборгованості у різних юрисдикціях також актуалізує проблему правового регулювання транскордонного банкрутства фізичних осіб.

По-третє, інтегрування у європейський простір України спонукає до змін не тільки в економіці, а й законодавстві. У зв'язку з прагненням України до більш тісної інтеграції з Європейським Союзом важливо враховувати законодавчі норми та практики країн Європейського Союзу, у тому числі в питаннях транскордонного банкрутства. Україна, яка прагне гармонізувати свої закони з європейськими, повинна забезпечити відповідність національного законодавства із нормами Європейського Союзу.

Як зазначають вчені, основним питанням, що потребує відповіді є визначення місця знаходження особи, з метою обрання відповідного закону про банкрутство (неспроможність) у справі. Традиційно у транскордонному банкрутстві використовується концепція Центру основних інтересів. Якщо розглядається справа відносно юридичних осіб, то в Європейському Союзі вже існує достатня судова практика стосовно використання вказаної концепції, але стосовно фізичних осіб така практика ще недостатньо напрацьована [2].

По-четверте, в Україні продовжується реформування процедури банкрутства, тим паче, що транскордонне банкрутство пов'язано з безліччю правових труднощів. Кожна країна має свою правову систему та підходи до регулювання питань банкрутства. Це створює перешкоди для ефективного врегулювання боргових зобов'язань осіб, активи та зобов'язання яких розподілені за різними юрисдикціями. В Україні немає чітко розроблених механізмів для вирішення таких проблем, що потребує уваги як з боку науковців, так і з боку законотворців.

В Україні йдуть реформи в галузі банкрутства та судової системи, що включає як юридичні, так і практичні зміни, спрямовані на спрощення процедур

та покращення захисту прав боржників та кредиторів. Інтеграція транскордонних процедур банкрутства може стати ключовим завданням у рамках таких реформ. Іноземні банки та фінансові установи, які надавали кредити українським громадянам, зацікавлені у розробці прозорих та надійних механізмів стягнення боргів.

Впровадження відповідних правових механізмів до національного законодавства нашої держави є ефективним способом регулювання випадків транскордонної неплатоспроможності та забезпечення: належної співпраці між судами та іншими компетентними органами іноземних держав; справедливого та ефективного врегулювання випадків транскордонної неплатоспроможності у разі забезпечення захисту інтересів усіх кредиторів та інших зацікавлених сторін, включаючи боржників; захисту та максимального збільшення вартості активів боржника; збереження підприємств (як діючого бізнесу), які опинилися у скрутному фінансовому становищі, з метою захисту інвестицій та збереження робочих місць» [3, с. 218].

Ці чинники роблять питання транскордонного банкрутства фізичних осіб важливою темою для України, оскільки вона стикається з необхідністю адаптувати законодавство до нових економічних реалій та міжнародних зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Риженко І. М. Деякі питання транскордонного банкрутства в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 4. С. 61-65.
2. Ніколенко Л.М., Степанова Т.В. Особливості банкрутства фізичних осіб: порівняльно-правова характеристика. Ампаро. 2022. № 1. С. 37-43.
3. Любарський Б.Г. Щодо правового регулювання процедури банкрутства з іноземним елементом. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 10. С. 217-220.

ДОРУЛ Данил

здобувач освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 051 «Економіка»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

КАДАЛА Віталій

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОГЛЯД ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В Україні триває повномасштабна війна, а як наслідок, національні суб'єкти господарювання потерпають від впливу негативних чинників, котрі у більшості випадків знижують результативність їх роботи. Ця ситуація вимагає

глибокого аналізу та оцінки різних економічних викликів, оскільки ризики ведення бізнесу суб'єктами господарювання, пов'язані з воєнним станом чинять перешкоди як у веденні бізнесу, так і доступу до фінансових, виробничих та людських ресурсів. З метою посилення спроможності національних суб'єктів господарювання залишатися продуктивним в умовах воєнного стану потребує дослідження змістовності економічних викликів їх функціонування та можливості їх адаптації до нових реалій, враховуючи фактор затяжної військової агресії, що вказало на сучасність та актуальність обраного напрямку вивчення.

Проблемні питання функціонування та розвитку національних суб'єктів господарювання досліджено у працях вітчизняних науковців, серед яких І.В. Гонтарева, В.А. Євтушенко, Д.Г. Михайленко [1], О.В. Мануилов [2], Т. Мурована [3], Н.С.Скопенко, І.В.Северина, В.П. Голобородько [4] та багато інших. У своїх працях науковці доволі змістовно розкрили проблематичні аспекти розвитку суб'єктів господарювання, проте доволі обмежено висвітлювали питання змістовності економічних викликів, котрі породженні воєнними діями в Україні.

Вітчизняні науковці останнім часом посилили увагу до визначення змістовності економічних викликів, які охопили діяльність національних суб'єктів господарювання. Так, Л.А. Шергіна та Т.О. Канівець [5] стверджують, що «...окремі аспекти функціонування національних суб'єктів господарювання стають особливо суттєвими під впливом наслідків російсько-української війни».

До найбільш поширених економічних проблем, з якими стикаються національні суб'єкти господарювання в умовах воєнного стану науковці у більшості випадків включають:

по – перше, логістичні перешкоди, через обмеження руху транспорту, перекриття шляхів сполучення, збільшення транспортних витрат через ризики безпеки. Така ситуація спровокована блокадою Чорного моря та відсутність авіаперевезень — має визначальний вплив на логістичну складову більшості підприємств України. І.В. Гонтарева [6] вважає «...саме такі зміни логістики призвели до збільшення витрат суб'єктів господарювання на транспортування комплектуючих та сировини в Україну і відповідно на експортну складову поставок вітчизняних товарів за кордон».

по – друге, зниження економічної і споживчої активності національних суб'єктів господарювання, тобто зниження попиту на їхню продукцію. Причинами є зменшення платоспроможності населення через зниження доходів. В умовах війни пріоритетне місце займають товари першої необхідності. У зв'язку з цим, І.В. Гонтарева, В.А. Євтушенко, Д.Г. Михайленко [1] пропонують «...адаптувати маркетингові стратегії національних суб'єктів господарювання до реальних поточних можливостей покупців».

по – третє, дефіцит робочої сили, а як наслідок відсутність кваліфікованого персоналу, котрий відповідає потребам національних суб'єктів господарювання.

по – четверте, відсутність власного капіталу і скорочення оборотних коштів. Така ситуація викликана зменшенням попиту на продукцію, затримками у поставках, збільшенням витрат на безпеку, скороченням доступу до

фінансових ресурсів та втратами через військові дії. У зв'язку з цим, на погляд О.В. Мануилова [2], «...такі обставини ускладнили фінансову ситуацію національних суб'єктів господарювання та вказали на необхідність зміни підходів до стратегічного планування для подальшого успіху».

по – п'яте, наявні виробничі виклики суб'єктів господарювання, через руйнування виробничих об'єктів, дефіцит кадрів, відсутність сировини та матеріалів, що в свою чергу може призвело до його припинення або обмеження, що додатково ускладнює ситуацію для підприємств. Н.С.Скопенко, І.В.Северина та В.П. Голобородько [4] звертають увагу на той факт, що «...такі виробничі виклики вимагають від суб'єктів господарювання не лише фінансової, а й організаційної та стратегічної готовності до непередбачених обставин, а також швидкого прийняття ефективних заходів для забезпечення неперервності виробничих процесів і виживання на ринку».

Таким чином, за результатами проведених досліджень можна зробити висновки, що в умовах війни національні суб'єкти господарювання стикаються з рядом економічних викликів серед яких варто включити такі, як ризики руйнувань матеріальних активів підприємств у результаті ведення бойових дій,, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, у результаті яких через дефіцит в енергосистемі обмежується доступ до електроенергії підприємствам і населенню, проблеми з водопостачання і тепlopостачанням, мобільним та Інтернет - зв'язком у прифронтових регіонах, кібератаки і загроза інформаційній безпеці. Водночас, умови воєнного стану суттєво обмежують можливості підприємств у сфері розвитку, отримання інвестицій та ефективного функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гонtareва І. В., Євтушенко В. А., Михайленко Д. Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 2023. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04> URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-03-04>
2. Мануилов О. В. Формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 2. С. 60 – 64.
3. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
4. Скопенко Н.С., Северина І.В., Голобородько В. П. Інструменти та стратегії розвитку українських підприємств в умовах викликів війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С.57-64.
5. Шергіна Л.А. Канівець Т.О. Перспективи розвитку українських підприємств в умовах воєнного стану. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/44acaaac-3f25-49f1-b578-1e8835b8cf3a/content>

КАСІЧ Карина

студентка 3-го курсу факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецький державний університет внутрішніх справ

ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян

доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ АУКЦІОНІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ: ВІД ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ ДО ПОВОЄННИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Війна в Україні спричинила глибокі зміни в усіх секторах економіки, суттєво вплинувши на правові та економічні механізми, зокрема у сфері аукціонів у справі про банкрутства (далі АПБ). Ці аукціони є життєво важливими для реалізації активів неплатоспроможних фізичних та юридичних осіб, сприяючи перерозподілу ресурсів під час національної кризи. Актуальність теми зумовлена необхідністю розуміння впливу війни на ці механізми та їх майбутньої ролі у післявоєнному економічному відновленні України.

Країни, які стикаються з економічною кризою під час війни, часто покладаються на АПБ, як на ключовий інструмент для перерозподілу ресурсів. Відбудова Німеччини та Японії після Другої світової війни наводить історичні паралелі, де механізми прозорих аукціонів відігравали вирішальну роль у перерозподілі активів та відновленні економічної діяльності. Подібним чином Боснія та Герцеговина запровадила реформи банкрутства після війни в Югославії, наголошуючи на прозорості та іноземних інвестиціях у продажі активів [1].

В Україні платформа онлайн-аукціонів, запроваджена у 2019 році, створила можливість для більш прозорих та доступних аукціонів. Порівняння із системами в Європейському Союзі показує, що онлайн-аукціони в поєднанні з надійним правовим захистом для учасників можуть призвести до більш стабільного економічного середовища після кризи.

До російського вторгнення ринок АПБ в Україні характеризувався стабільним оборотом активів. У 2021 році щомісяця проводилося близько 1000 аукціонів, річний обіг яких сягав 5 млрд грн. Проте війна призвела до кардинальних змін. У перші місяці конфлікту кількість аукціонів скоротилася до 600 на місяць, падіння обороту на 40% до 3 млрд грн, що відображало економічний спад та руйнування інфраструктури. Регіональний розподіл аукціонної діяльності під час війни відображав економічні наслідки конфлікту. Наприклад, вартість активів у прифронтових регіонах знизилася на 30-50%, тоді як у безпечніших регіонах вартість активів зросла на 20-30% через приплив

переміщеного бізнесу та капіталу. Нерухомість становила близько 40-50% аукціонних продажів військового часу, а транспортні засоби та обладнання становили до 30% і 25% відповідно [2].

Перехід до онлайн-аукціонів у 2019 році допоміг пом'якшити деякі логістичні проблеми, пов'язані з війною. Учасники мали змогу брати участь в аукціонах без фізичної присутності, забезпечуючи безпеку та цілісність аукціонного процесу. Онлайн-платформа також дозволяла брати участь переміщеним особам та іноземним інвесторам, що компенсувало падіння внутрішніх інвестицій під час конфлікту.

Щоб адаптуватися до мінливого середовища, методи оцінки були скориговані з урахуванням ризиків, пов'язаних з війною, що підвищило довіру до системи. Ця зміна допомогла стабілізувати аукціонну діяльність і сприяла відновленню активів, які інакше могли б бути втрачені. У 2024 році аукціонна активність показала покращення на 30% порівняно з 2022 роком, що відображає поступову економічну стабілізацію [2].

Ключовим аспектом відновлення є залучення іноземних інвестицій. Підвищуючи прозорість і запроваджуючи міжнародні стандарти аукціону, Україна могла б і далі розвивати свою аукціонну систему, про що свідчить досвід таких країн, як Німеччина та Боснія на етапах їх відновлення. Співпраця з іноземними платформами може принести значний капітал, стимулюючи як відновлення бізнесу, так і довгострокове економічне зростання.

Аналіз показує, що незважаючи на руйнування, спричинені війною, українська аукціонна система АПБ показала надзвичайну стійкість. Перехід на онлайн-платформи, коригування оцінки та проактивний маркетинг допомогли зберегти інтерес інвесторів, як внутрішніх, так і іноземних. Хоча загальний оборот на аукціонах банкрутства зменшився з початку війни, є докази повільного, але стабільного відновлення [3].

Успіх цих аукціонів також залежить від правових реформ. Спрощені та більш гнучкі закони щодо процедури банкрутства разом із захистом кредиторів будуть мати вирішальне значення для забезпечення довгострокової життєздатності цього ринку.

Закордонний досвід свідчить, що успішне відновлення економіки через аукціони залежить від прозорості, залучення іноземних інвесторів та інтеграції цифрових технологій. Застосовуючи ці принципи, Україна може використовувати АПБ як ключовий інструмент для відновлення своєї економіки.

АПБ стали в Україні не просто інструментом реалізації активів; вони є критично важливим компонентом економічного відновлення та стійкості. Війна, безсумнівно, кинула виклик системі, але адаптації, здійснені в цей період, зокрема перехід на онлайн-платформи та залучення іноземних інвесторів, пропонують цінні уроки для майбутніх економічних реформ.

Щоб Україна продовжувала свій шлях відновлення, удосконалення законодавства, подальша прозорість і залучення іноземного капіталу будуть мати вирішальне значення. АПБ відіграватимуть центральну роль у цьому процесі, сприяючи ширшим зусиллям щодо стабілізації економіки та сприяння сталому зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кудрявцева В. В., Бернацька Ж. П. Кодекс України з процедур банкрутства, як спроба антикорупційного реформування системи неплатоспроможності. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Сер. Юридичні науки. 2020. № 10. С. 38–43.

2. Алексєєнко І.Г. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА. Юридичний науковий електронний журнал. № 8, 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/47.pdf (дата звернення: 19.09.2024).

3. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

КАСУМОВА Анастасія

студентка 3-го курсу факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ

ЮНАЦЬКИЙ Мар'ян

доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент.

ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Регулювання процедур банкрутства є ключовим елементом будь-якої розвиненої економіки. В Україні законодавство про банкрутство зазнало значних реформ, особливо із запровадженням Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ) [1].

Однак, незважаючи на законодавчу базу, ефективність процедур банкрутства залишається під питанням. Низький рівень задоволення вимог кредиторів та тривалість розгляду справ перешкоджають оптимальному функціонуванню системи. Порівняно зі світовими тенденціями, Україна все ще відстає у застосуванні ефективних механізмів вирішення проблем неплатоспроможності, особливо для малих і середніх підприємств (МСП), які є опорою більшості економік.

Міжнародна практика пропонує цінні уроки з управління неплатоспроможністю. Директива ЄС 2019/1023 про реструктуризацію та банкрутство забезпечує надійну основу для раннього виявлення ознак банкрутства та запобіжних заходів, спрямованих на реабілітацію підприємств до того, як вони досягнуть банкрутства. Німеччина та Франція, наприклад, мають надійні рамки превентивної реструктуризації, які дозволяють підприємствам на ранніх стадіях домовитися з кредиторами про полегшення боргів. У Сполучених Штатах Розділ 11 про банкрутство пропонує структурований план реорганізації боржників, продовжуючи діяльність, забезпечуючи вищу відсоток повернення для кредиторів, ніж пряма ліквідація. Ці приклади є моделями, які Україна могла

б наслідувати, особливо з точки зору превентивних механізмів та сприяння швидшим і менш витратним процесам для МСП [2].

За українським законодавством ініціатором банкрутства може бути як боржник, так і кредитор. Після відкриття провадження суд призначає арбітражного керуючого для контролю за майном боржника та накладає мораторій на задоволення вимог кредиторів. Хоча це забезпечує захист боржника, це часто призводить до тривалого провадження, що знижує ефективність процесу. Фінансовий стан боржника оцінюється, і складається план санації або ліквідації, але успіх цих процедур часто обмежений. Однією з основних проблем є трудомісткий процес управління майном, що призводить до знецінення активів.

Важливим фактором, що впливає на ефективність процедур банкрутства, є кваліфікація арбітражних керуючих. Багатьом із цих керівників бракує необхідної підготовки чи досвіду для вирішення складних справ.

Згідно з останніми звітами, лише 35% справ про банкрутство в Україні завершуються успішною реабілітацією, порівняно з понад 60% у Німеччині. Це підкреслює необхідність кращого навчання та підзвітності арбітражних керуючих [2].

В культурному відношенні банкрутство в Україні все ще сприймається негативно, часто асоціюється з невдачею, а не як законний бізнес-процес. Ця стигма ускладнює боржникам вести переговори з кредиторами, часто змушуючи їх ліквідуватися, тоді як реструктуризація була б кращим варіантом. Подолання цієї стигматизації має вирішальне значення для модернізації української системи банкрутства та заохочення раннього вступу між кредиторами та боржниками.

Про неефективність української системи банкрутства свідчить рівень задоволеності кредиторів у деяких випадках менше 10%. Навпаки, рівень задоволеності кредиторів у ЄС та США в середньому становить від 40% до 70% у випадку успішної реабілітації. Крім того, розгляд справ про банкрутство в Україні займає в середньому два-три роки, що значно довше, ніж у середньому по всьому світу – 1,5 року. Це призводить до виснаження активів боржника, подальшого зменшення коштів, доступних для задоволення вимог кредиторів [2].

Потенціал для реформ полягає у прийнятті спрощених процедур, особливо для МСП. Мікро- та малі підприємства складають понад 90% підприємств в Україні, проте процедури банкрутства заборонені суттєво дорого для багатьох із них. Спрощення цих процедур зробить більш економічно доцільним як для кредиторів, так і для боржників брати участь у процедурах банкрутства, сприяючи більш плавному виходу з ринку або кращим шансам на відновлення.

Процедури банкрутства в Україні, хоча і побудовані для захисту боржників і задоволення кредиторів, страждають від значної неефективності.

Тривалі розгляди, погане управління арбітражними керуючими та культурна стигма обмежують ефективність системи. Проте, переймаючи найкращі міжнародні практики, особливо рамки реструктуризації ЄС, і спрощуючи процедури для МСП, Україна може підвищити ефективність і результати своїх справ про банкрутство.

Законодавча реформа, краща підготовка арбітражних керуючих і культурні зміни є ключовими кроками на шляху до покращення ситуації з неплатоспроможністю в Україні. Зрештою, ці зміни можуть сприяти швидшому вирішенню справ про банкрутство, вищому рівню задоволеності кредиторів і більш надійному економічному середовищу для бізнесу в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

2. Алексеєнко І.Г. Корупційні ризики у сфері банкрутства. Юридичний науковий електронний журнал. № 8, 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/47.pdf (дата звернення: 19.09.2024).

КОЗЛЕНКО Михайло

*здобувач освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 081 «Право»
Донецького державного університету внутрішніх справ*

науковий керівник:

КАДАЛА Віталій

*доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕПЕРЕДБАЧУВАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

Наше суспільство опинилося в непередбачувальних умовах розвитку, котрі викликані активними воєнними діями в Україні через російське вторгнення.

Життєдіяльність країни суттєво змінилася, постійний вплив негативних чинників на формування та розвиток секторів економіки призвело до необхідності пошуку новітніх шляхів роботи як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні.

З позиції макроекономічного рівня стало питання вдосконалення законодавчих регуляторів, котрі регламентують функціонування підприємницького сектору країни. Разом з тим, мікроекономічний рівень став перед проблемою переосмислення поведінки управлінських циклів в системі стосунків з постачальниками та потенційними споживачами.

Тобто проблема має двосторонній аспект. Найбільш яскравим прикладом пошуку підходів до її вирішення може стати сфера господарсько – торгівельних взаємовідносин. Таке рішення ґрунтується на тому, що саме у представників торгівельного бізнесу значний ризик втрати клієнтської бази та втрачених локаційних можливостей, що і обумовило вибір теми дослідження.

У більшості випадків господарсько – торгівельні відносини включають доволі значний спектор дій. Як зауважує О.П. Подцерковний [1, с.17] «...суб'єкти господарювання можуть займатися внутрішньою або зовнішньою торгівлею залежно від того, на якому ринку (внутрішньому чи зовнішньому) здійснюється торгівля товарами»

Більш повну інформацію законодавець подав у частині 3 статті 263 Господарського кодексу України[2], яка визначає різні форми, в яких може здійснюватися господарська та комерційна діяльність. До них законодавець запропонував включити:

- матеріально-технічне постачання і збут продукції, товарів різного призначення;
- енергопостачання, котре представлено комплексом технічних засобів і організаційних заходів для забезпечення споживача електроенергією; надання електричної енергії споживачу за допомогою технічних засобів передачі та розподілу електричної енергії на підставі договору.;
- заготівля, котра являє собою процес або результат підготовки, обробки або зберігання сировини, матеріалу, продуктів тощо з метою подальшого використання;
- оптова і роздрібна торгівля;
- громадське харчування, тобто сферу виробничо – торгівельної діяльності, в якій виробляють і продають продукцію власного виробництва та закупні товари, що призначенні для споживання на місці;
- продаж і оренда засобів виробництва, котрі представлено основними фондами торгівельних підприємств, активною та пасивною їх частиною;
- комерційне посередництво в торговельній діяльності;
- інша допоміжна діяльність, що забезпечує реалізацію товарів (послуг) у сфері обігу.

Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що для подальшого розвитку господарсько-торговельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні необхідно продовжувати вдосконалювати правове регулювання, спрямоване на забезпечення економічної стабільності та захисту національних інтересів. Крім того, представники торгівельного бізнесу мають скористатися новітніми способами та прийомами при розробці управлінських циклів, які би передбачили сегмент економічного ризику та розширену систему моніторингових дій.

Ми погоджуємося з позицією М.В. Сиротко[3, с. 100] стосовно того, що пакет напрямків удосконалення господарсько – торгівельної діяльності має включати:

По – перше, продовження програм підтримки та стимулювання бізнесу, зокрема, шляхом збереження доступу до кредитів за пільговими умовами, спрощення процедур ліцензування та реєстрації підприємств;

По – друге, створення сприятливого інвестиційного клімату. розвиток інвестиційного середовища шляхом приваблення інвесторів, які були б зацікавлені в розвитку економіки в умовах воєнного стану; по – третє, розширення торговельних відносин, а саме продовження укладання та

розширення торговельних угод з іншими країнами для забезпечення нових ринків збуту для українських товарів та послуг;

По – четверте, підтримка експорту через запровадження заходів, спрямованих на підтримку експорту українських товарів та послуг на міжнародні ринки, зокрема шляхом спрощення митних процедур та вивезення товарів.

Таким чином, пакет напрямків удосконалення господарсько – торговельних відносин в умовах війни в Україні має спиратися на правові та новітні сегменти, інноваційні способи та прийоми, котрі здатні нівелювати існуючі виклики.

Окрім того, значної уваги заслуговує мікроекономічний простір, який потребує збільшення обсягів виробництва та споживання внутрішніх товарів та послуг шляхом підтримки вітчизняного виробництва та сприяння попиту на українську продукцію.

Подальшого розвитку господарсько-торгівельної діяльності в умовах воєнного стану важливо продовжувати приймати ефективні заходи, спрямовані на підтримку економіки та захист національних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подцерковний О.П., Добровольська В.В., Зятіна Д.В., Будурова Г.М. Господарське право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 616
2. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Сиротко М.В. Особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. Правова держава. 2024. № 58. С. 95-104.

КІРІЧЕНКО Катерина

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 081 «Право»
Донецького державного університету внутрішніх справ*

науковий керівник:

ГУЗЕНКО Олена

*доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ, ВОЄННИЙ СТАН ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

В умовах воєнного стану в Україні особлива увага має бути приділена забезпеченню економічної стабільності та захисту національних інтересів. Економічна система країни в зазначених умовах має на меті забезпечення надходження грошових коштів здатних сприяти обороноздатності країни та покрити існуючі соціально – економічні процеси населення. Зазначена функція лягає на представників підприємницького сектору країни. Мається на увазі

функціонування та розвиток суб'єктів господарювання різних форм власності та сфер бізнесу.

Останнім часом позитивними зрушеннями відзначаються представники малого та середнього бізнесу, котрі проводять свою діяльність в сфері торгівлі. Не дивлячись на труднощі та ризики здійснення господарсько – торгівельної діяльності в умовах воєнного стану, представники сфери торгівельного бізнесу проводять пошук найбільш оптимальних шляхів ведення своєї діяльності. Очевидним є те, що необхідно знаходити новітні методи та способи ведення господарсько – торгівельної діяльності, але даний пошук має спиратися на більш поглиблений розгляд особливостей її проведення в надзвичайних умовах, що і вказало на вибір напрямку дослідження.

Вивченню ключових особливостей проведення господарсько – торгівельної діяльності представниками підприємницького сектору країни присвятили свої праці такі вчені як Т.М.Громова [1], А.Лялюк [2], І.М. Шиндировський [3], Т.С. Передерій [4] та інші. Науковці доволі змістовно розкривають окремі особливості проведення господарсько – торгівельної діяльності, проте обмежено висвітлюють їх змістовність в умовах воєнного стану в Україні.

Науковці по різному розкривають особливості господарсько – торгівельної діяльності. Так, М. Савчин [5] віддає перевагу дерегуляції господарської діяльності, тобто посилення впливу держави на економічні процеси, яке є загальною тенденцією її розвитку, спричинило потребу в дерегуляції, оскільки надмірне втручання уряду може пригнічувати інновації та обмежувати економічний розвиток. На погляд науковця «...дерегуляція торгівельно-господарської діяльності в умовах воєнного стану сприяє оптимізації підприємницької діяльності шляхом зменшення кількості необхідних дозволів, особливо це вигідно для новостворених підприємств». У даному випадку замість дозволів суб'єкти господарювання подають декларацію про господарську діяльність до відповідних органів, що дозволяє спростити процеси та збільшити швидкість запуску бізнесу.

Як зазначає Я.В. Петруненко [6,с 276] «...такі спрощення не поширюються на зовнішньоекономічну діяльність, включаючи отримання спеціальних ліцензій, які залишаються обов'язковими, зокрема для експорту певних видів товарів . Вчений обґрунтовує той факт, що дин із перших кроків у цьому напрямку – прийняття Постанови КМУ від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», яка передбачає можливість набуття права на провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання за спрощеною процедурою без отримання дозвільних документів [6, с. 277].

Т.Ю. Мельник [7, с.5] до складу особливостей господарсько – торгівельної діяльності включив тарифне регулювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності та валютний контроль. При цьому, автор звернув увагу на той факт, що «...уряд прискорив процес отримання ліцензій, що дозволяє підприємствам отримувати дозволи швидко, протягом 1-2 днів, навіть без фізичного відвідування Міністерства економіки».

Важливо зазначити, що такі саме дії законодавця, спрощує бюрократичні процедури та стимулює бізнес в умовах воєнного стану. Окрім того, уряд вніс зміни до переліку товарів, які підлягають ліцензуванню, зокрема, вводячи вимоги щодо ліцензування експорту певних продуктів харчування, щоб забезпечити достатню кількість продовольства на внутрішньому ринку. З цього приводу Я.В. Петруненко [6,с 277] підкреслює, що «...законодавець дозволив подання заявок на отримання ліцензій здійснювати в електронному вигляді, що полегшує процес для суб'єктів господарювання та сприяє оперативному отриманню дозволів».

З приводу особливостей господарсько – торгівельної діяльності А. Корнилюк та Р. Корнилюк [8] пріоритетне значення відводять такому сегменту як доступне кредитування. Науковці стверджують «...кредити стали більш доступними завдяки розширенню та продовженню програми «5-7-9%», український бізнес, де більш як половина власників є українцями, може отримати кредит під 0% протягом дії воєнного стану та протягом місяця після його завершення». .

Таким чином, в умовах воєнного стану господарсько – торгівельна діяльність зазнає впливу негативних чинників. З метою їх мінімізації законодавець ввів ряд правових ініціатив, які представлено певним пакетом пільг для проведення господарської діяльності представниками торгівельного бізнесу. Особливості господарсько – торгівельної діяльності включають в себе спрощення ведення бізнесу, тарифне регулювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності, валютний контроль, технічне регулювання, торговельні угоди та доступне кредитування. На даний час, саме використання пільгових сегментів надає можливість суб'єктам господарювання отримувати певні позитивні результати діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Громова Т. М. Торговельні підприємства та їх роль у створенні конкурентного середовища. Інтелект ХХІ. 2018. № 4. С. 50–53.

2. Лялюк А. Торговельне підприємництво в Україні до і під час війни: порівняльний аспект. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ V. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. 2022. № 4. С. 94–102.

3. Шиндировський І. М. Торговельне підприємництво та особливості його сучасного стану. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2022. № 70. С. 77–8

4. Перерерій Т. С. Механізм забезпечення сталого розвитку підприємства торгівлі на засадах антикризового управління. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2023. № 40 . С. 38–43

5. Савчин М. Чотири вершники трансформацій: ефективність правового регулювання економічних інституцій. Право України. 2021. С. 89-134.

6. Петруненко Я. В. Особливості дерегуляції господарських правовідносин у сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2023. Вип. 78: ч. 1. С. 273-280.

7. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2(100). С. 3-11.

8. Корнилюк А., Корнилюк Р. Наскільки ефективно один із найвідоміших інструментів підтримки бізнесу – державна програма «5-7-9» – працює в умовах війни? Укрінформ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavnaprograma-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>

КУШНІР Аліна

курсантка 305/22КР н.в., факультету № 2

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ФЕДОРЧАК Ірина

викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1

Донецького державного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Економічна безпека України переживає значну трансформацію під час воєнного стану. Після проходження етапу стабілізації та адаптації до початкових потрясінь від повномасштабного вторгнення, національна економіка поступово переходить у режим воєнного часу. За думкою експертів це означає лише позитивні аспекти розвитку економіки, через появу нових можливостей для економіки країни.

У 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім дезорієнтуючим впливом воєнних дій для економічного розвитку, таких як: катастрофічне руйнування інфраструктури, неможливо здійснювати певні види діяльності; постійні ракетні обстріли та ін., недостатність кваліфікованих робітників, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій.

На тлі невизначеності у розмірах завданих війною збитків та можливостей їх компенсації, часові та фінансові перспективи відновлення економічного потенціалу у багатьох сферах діяльності залишаються серед основних проблем економічної безпеки України.

Збитки, яких завдає війна, с кожним днем стає все більше. Найбільш страждає цивільна інфраструктура, транспорт, торгівля та промисловість, енергетика і сільське господарство.

Що стосується регіонів найбільшого руйнування зосереджені в Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Київській областях. Про те в 2023 р. стан економічної безпеки держави певною мірою стабілізувався, хоча затяжна війна й погіршила можливості економічного зростання та посилила

залежність національної економіки від зовнішніх джерел розвитку. Експерти прогнозують темпи зростання економіки за допомогою міжнародної допомоги держава здатна підтримувати певне «воєнне виживання», яке не орієнтоване на вирішення для економіки завдань стратегічного порядку. Відтак країна потребує суттєвішого збільшення інвестиційних вкладень від міжнародних партнерів.

Стабілізація ситуації в економіці України протягом 2023 р. створила підґрунтя для поживлення внутрішнього споживчого попиту. Втім, динаміка розвитку залишається ще низькою, і значною мірою підтримується соціальними витратами держави, та не є наслідком стійкого зростання доходів населення від поліпшення економічної активності в країні. При цьому, значна частка такого фінансування забезпечувалася через надання Україні міжнародної фінансової підтримки з боку країн-партнерів на цілі підтримки Державного бюджету, лівова частка, якого витрачається на озброєння країни та виплат військовослужбовцям. Підтримка макроекономічної стабільності, збереження прийняттого виробничого розвитку, а також відновлення динаміки соціального розвитку залишаються важливими завданнями для мінімізації ризиків економічної безпеки України.

Деформації українського суспільства в умовах воєнного стану зумовлюють найбільші ризики для економічної безпеки України. Обмежені можливості відновлювати та накопичувати соціальний капітал для підтримки населення мають значні негативні ефекти.

У 2023 р. порівняно з попереднім роком дещо поліпшилися оцінки стану фінансової безпеки, водночас загальні очікування не дозволяють переважній більшості загроз залишити середньо-високу зону ризику.

У державному фінансуванні негативними факторами є: стан державного боргу, дефіцит бюджету; втрати від податкових і митних надходжень (причиною чого є воєнний стан в країні); стійкість пенсійної системи, а також недофінансування окремих статей видатків бюджету внаслідок обмеженості фінансових можливостей держави.

Через деякий час після введення воєнного стану в країні вдалося відновити промисловість, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку, зокрема на продукцію для потреб ЗСУ та для інфраструктурного відновлення країни, поліпшенню забезпечення електроенергією споживачів, передислокацією певних підприємств на територію країни де є більш безпечніше, більшість виробництв перейшли на «воєнні рейки».

Також, слід зазначити про те що через бойові дії знищується родючі ґрунти та господарські угіддя, наслідком чого стає збільшення частки земель, непридатних для використання. Відповідно, зниження обсягів виробництва значущих видів сільськогосподарської продукції.

Окрім цього, постійні обстріли виробничої та логістичної інфраструктури зберігатимуть і в подальшому високі ризики руйнування інфраструктури виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а також погіршення забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами через брак фінансових ресурсів в

державі. Водночас, найсуттєвішою загрозою для економічної безпеки є нестача робітників, через залучення останніх для захисту держави.

Через неможливість прогнозованого терміну завершення воєнного стану, розв'язаної РФ, не можливо сформувати вичерпний перелік викликів і загроз економічної безпеки України.

Серед нових ризиків поширення випадків блокування вільного транскордонного руху товарів з України до країн ЄС через страйки або за рахунок запровадження дискримінаційних односторонніх обмежень є специфічним і складно прогнозованим ризиком економічної безпеки.

Посилення зовнішньої нестабільності, пов'язане з потенціалом розширення бойових дій, може призвести зокрема до значного напруження у ланцюгах постачання для більшого кола країн-партнерів України й спричинити ширший негативний вплив на значну кількість економічних процесів для України.

Окрім, цього, специфічними потенційними ризиками є: посилення конкуренції за корисні копалини, а також ланцюгів постачання критично важливих товарів та ресурсів; екстремальні погодні явища, які загострюють проблеми продовольчої безпеки, водопостачання та логістики, що призводить до міграції, і на які доцільно зважати у визначенні пріоритетів продовольчої та економічної безпеки держави; значна залежність України від обсягів та періодичності надходження міжнародної допомоги, що ускладнює можливості для реалізації стратегічних пріоритетів держави.

Отже, для подолання викликів необхідно нарощувати міжнародні інвестиції та підтримку, а також зберігати макроекономічну стабільність. Однак, основна загроза — виснаження людського ресурсу — залишатиметься актуальною, що потребує стратегічного підходу до розвитку економіки та відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України —Про правовий режим воєнного стану¹ від 12.05.2015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=428>
2. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни. LB.UA. 31 березня 2023. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html
3. Обух В. Що сприяє економічній стійкості України під час війни за Незалежність. Укрінформ. 19 лютого 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3751995-so-spriae-ekonomichniy-stijkosti-ukraini-pid-cas-vijni-za-nezaleznist.htm>
4. Куш О. Економіка війни: чому ми досі не на «воєнних рейках» і як на них стати. Укрінформ. 12.02.2024 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3825972-ekonomika-vijni-comu-mi-dosi-ne-na-voennih-rejkah-i-ak-na-nih-stati.html>

ЛЕНДЕЛ Вікторія

здобувачка освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 081«Право»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

ГУЗЕНКО Олена

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук, доцент

ВПЛИВ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На даний час в Україні розвиток економічної системи відбувається в надзвичайних, непередбачувальних умовах. Функціонування економічної системи країни відбувається при залученні як правових важелів управління, так підприємницького сектору. У складі підприємницького сектору України значну роль відіграють представники торговельного бізнесу, котрі відчують негативний вплив активних воєнних дій в Україні. Проте не дивлячись на ситуацію, яка склалася представники торговельного бізнесу залишаються помітним вкладником в податкову систему країни, а, як наслідок, виступають носіями коштів у обороноздатність України взагалі. Очевидним є те, що в основу їх діяльності покладено господарсько – торговельну активність, котра потребує більш поглибленого дослідження, що й вказало на вибір напрямку дослідження та його сучасність.

Нагадаємо, торгівля як понятійна категорія представляє собою діяльність юридичних та фізичних осіб щодо здійснення операцій купівлі-продажу товарів та послуг з метою задоволення попиту та отримання прибутку. Сукупність торговельних процесів, їх організація, засоби здійснення, доведення товару до покупця складають сутність торгівлі. Відповідно до ч. 1 ст. 263 ГК України господарсько - торговельною є діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо - технічного призначення та виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг[1]

Якісно побудовані господарсько – торговельні відносини, взаємопов'язані учасники торговельного бізнесу приводять до наявної господарсько торговельної активності. Оцінка торговельної активності проводиться з позиції внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Як зазначають О.Ніколайчук та Г.Лавроненко [2, с. 359] «...наголошуючи на внутрішній торгівлі, то сталість внутрішньої торгівлі відображається насамперед у її впливі на людський розвиток, висвітлюючи такі проблеми: доступність послуг на територіальному, соціальному та інших рівнях; відповідальність торговельних мереж за якість продукції; екологічна інформація та культура споживання населення». При цьому, зовнішня торгівля передбачає вже вихід на ринки інших країн, що супроводжується залученням до такої

діяльності іноземних суб'єктів господарської діяльності або продажем їм чи придбанням у них товарів. Останній вид торговельної діяльності підпадає під регулювання зовнішньоекономічного законодавства, зокрема норм Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»[3].

Звернення до звіту Міністерства економіки України за у 2023 рік[4] надало змогу встановити наступне:

по – перше, внутрішній валовий продукт (ВВП) України у 2023 році зріс на 5%, що є позитивним показником після спаду на 28,8% у 2022 році;

по – друге, найвищі темпи відновлення спостерігалися у оборонному секторі, сільському господарстві, переробній промисловості та внутрішній торгівлі;

по – третє, внутрішня торгівля має найвагомійший внесок у ВВП України, становлячи 13,8%.

Як зауважує Б. Данилишин [5] зовнішня торгівля зазнала значних втрат. На погляд науковця «...українські підприємства-експортери зазнали значних збитків через фізичне знищення та окупацію, а також порушення логістичних маршрутів та енергопостачання виробничих потужностей, що природно призвело до падіння українського експорту»[5].

За даними Міністерства економіки України за у 2023 рік[4] протягом 2023 року згубним фактором для розвитку зовнішньої торгівлі став вихід Росії з зернової угоди в липні, введення заборони урядами деяких країн ЄС на імпорт української сільськогосподарської продукції, блокуванням українсько-польського кордону. Окрім того, за даними Національного банку України, експорт товарів і послуг у 2023 році скоротився на 11,6% порівняно з попереднім роком і на приголомшливі 37,6% порівняно з довоєнним рівнем 2021 року.

Проте в I кварталі 2024 року ситуація покращилася. За інформацією Державної служби статистики За I півріччя 2024р. експорт товарів становив 19598,4 млн. дол. США, або 100,3% порівняно із I півріччям 2023р., імпорт – 33204,8 млн.дол., або 109,0%. Негативне сальдо склало 13606,4 млн.дол. (за I півріччя 2023р. також негативне – 10937,4 млн.дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,59 (за I півріччя 2023р. – 0,64). [6].

Таким чином, в сучасних умовах господарювання економічна система країни залежить не лише від якісного управління фінансово – економічними циклами країни, а й від господарсько – торговельної активності представників підприємницького сектору країни. Представники торговельного бізнесу із запровадженням воєнного стану вимушені долати проблеми, пов'язані з доставкою товарів через блокування морських портів, пошкодження інфраструктури, переміщенням працівників та релокацією підприємств; невиконанням (неналежним виконанням) господарських договорів. У зв'язку з цим, приділення уваги саме системі підвищення господарсько – торговельній активності надасть можливість підприємствам торговельного бізнесу в подальшому отримати не лише позитивні результати діяльності, а, й визначити напрямок подальшого розвитку в надзвичайних умовах сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Ніколайчук О., Лавроненко Г. Сталий розвиток торгівлі: теоретичний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 6. С.358-362.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
4. Мінекономіки оцінило зростання ВВП України у 2023 р. у 5%. Інтерфакс-Україна. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/959975.html>
5. Данилишин Б. Поточний стан економіки і реального сектору України. Главком. 2024. URL: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnohosektoru-ukrajini-984572.html
6. Зовнішня торгівля України товарами у I півріччі 2024 року Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua

ПАНТІЛЄВА Кіра

здобувачка освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 051 «Економіка»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

ГУЗЕНКО Олена

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук, доцент

ОКРЕСЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ВОЄННИХ РЕАЛІЯХ

На даний час діяльність суб'єктів господарювання має свої специфічні особливості як з позиції зовнішньої, так і внутрішньої діяльності. Однак за час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну суб'єкти господарювання знайшли ефективні шляхи та інструменти адаптації й розвитку бізнесу.

Суб'єкти господарювання навчилися синтезувати та визначати той вид зовнішніх та внутрішніх загроз, який торкається безпосередньо конкретного виду підприємницької діяльності.

В цілому воєнний стан в Україні призвів до появи негативних факторів впливу на діяльність суб'єктів господарювання.

За змістом це представлено ризиками руйнувань матеріальних активів у результаті ведення бойових дій, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, проблеми з подорожчанням комунальних послуг, які необхідні для забезпечення дієвості бізнесу, втрата локаційних мереж, значні коливання курсів валют та інфляційне навантаження, котре провокує підвищення цін на продукцію, товари, роботи, послуги тощо.

Враховуючи зазначене стало питання знаходження перспективних напрямків розвитку суб'єктів господарювання, що вказало на актуальність та сучасність обраного напрямку вивчення.

Доцільно звернути увагу на той, факт проблема пошуку перспективних напрямків розвитку суб'єктів господарювання не є новою, проте не втрачає своєї актуальності.

Науковці пропонують різні варіанти розбудови бізнесу. До їх складу доцільно включити таких як Н.В. Баришева, О.Г.Ніколаєва [1], М. Вдовин [2], Т.В. Гринько, Т.З. Гвініашвілі, Н.М. Котловська [3], Т. Мурована [4], І.Г. Фадєєва, Н.В. Орлова, В.В. Макарова [5] та інші. Проте більшість публікацій фокусується на напрямках розвитку суб'єктів господарювання без урахування надзвичайних умов розвитку, що вказало на необхідність проведення дослідження даного спрямування.

На думку Л.А. Шергіна та Т.О.Канівець [6] до найбільш перспективних напрямів діяльності у воєнних реаліях можна віднести такі.

по – перше, диверсифікація діяльності суб'єктів господарювання, спрямована на виробництво продукції воєнного призначення.

Такий підхід дозволить сферу діяльності підприємства переорієнтувати на виробництво товарів чи надання послуг, що посилять обороноздатність країни, то це рішення може допомогти підприємству отримати можливість розвитку завдяки отримання попиту з боку держави, військовослужбовців та населення;

по – друге, участь у проектах відновлення і відбудови країни;

по – третє, імпортозаміщення товарів, через ускладнення логістики окремі товари не постачаються або постачаються в обмеженій кількості. Це вікно можливостей для українського бізнесу і заради можливості розвитку через диверсифікацію виробництва;

по – четверте, розвиток зеленої енергетики. У зв'язку з масштабними руйнуваннями енергогенеруючих і розподільчих об'єктів після масованих ракетних ударів одним із найбільш перспективних напрямів діяльності є інвестування у відновлювані джерела енергії, зокрема, об'єкти сонячної та вітрової енергетики;

по – п'яте, приватне партнерство. Від початку війни підприємці в Україні підтримують один одного, надаючи корисні контакти та поради. Під час руйнування логістичних ланцюгів і нестачі сировини навіть колишні конкуренти укладають угоди про співпрацю. Ця співпраця допомагає бізнесменам захистити свої підприємства та підсилити один одного.

по – шосте, державно-приватне партнерство. Надзвичайно важливо в умовах воєнного стану, щоб державні інституції тісно працювали з бізнесом, спільно реалізуючи ті чи інші проекти.

Як зазначають І.Г.Фадєєвої, Н.В. Орлова та В.В. Макарова [5] пропонують для сучасних суб'єктів господарювання розробку бізнес-стратегії, яка включає кілька етапів: аналіз внутрішнього середовища - аналізується, які ресурси та компетенції у підприємства є доступними і в чому його сильні та слабкі сторони; аналіз зовнішнього середовища - вивчення ринкових умов, обсягів попиту, конкуренції та можливостей для розвитку; оцінка аспектів, таких як економічна

ситуація, політична стабільність, соціокультурні тенденції та технологічний прогрес.

Особливе місце у розробці бізнес – процесів займає, на погляд науковців[5] визначення стратегічних альтернатив - формулювання місії та визначення цілей; вибір оптимальної стратегії - аналіз ризиків, вартості та користі для кожної стратегії та вибір оптимального варіанту; розробка конкретних дій та кроків, які необхідно вжити для впровадження обраної стратегії; впровадження стратегії - розробка детальних планів для впровадження стратегії, включаючи ресурси, терміни та відповідальності; адаптація організаційної структури та управлінських систем для підтримки нової стратегії; моніторинг та коригування - створення системи моніторингу та контролю, щоб визначати відхилення від стратегічних планів; необхідність внесення змін у стратегію в зв'язку з новими умовами.

Таким чином, сучасні суб'єкти господарювання потребують активних стратегічних управлінських рішень, котрі нададуть можливість знайти найбільш оптимальні способи та прийоми управління бізнес процесами в умовах війни. Найбільш оптимальним вважається варіант використання методів оцінки економічних ризиків та розширених методів контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баришева Н. В., Ніколаєва О. Г. Інформаційно-аналітична система підтримки прийняття рішень з логістичного управління прямими та зворотними потоками підприємства. Бізнес Інформ. 2020. № 6. С. 139-142.
2. Вдовин М. Методи статистичного моделювання економічних процесів: критичний огляд. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2023. № 1. С. 79–84.
3. Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З., Котловська Н.М. Управління конкурентоспроможністю підприємств оптової торгівлі. Економічний простір. Вип. 185. 2023. С. 49-53.
4. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
5. Фадєєва І.Г., Орлова Н.В., Макарова В.В. Моделювання бізнес-процесів організації: сутність, складові та методологія впровадження в умовах формування глобальної економіки стійкого розвитку. Академічні візії. 2023. Вип. 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/222>.
6. Шергіна Л.А. Канівець Т.О. Перспективи розвитку українських підприємств в умовах воєнного стану. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/44acaaae-3f25-49f1-b578-1e8835b8cf3a/content>

ПОПОВИЧ Світлана

*аспірантка кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки,
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Науковий керівник:

НІКОЛЕНКО Людмила

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної
безпеки факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор.*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ УЧАСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Органи Національної поліції України (далі – органи НПУ) здійснюють господарську діяльність на підставі принципів, які визначені законодавством України. Основні принципи, на яких базується господарська діяльність поліції, включають:

1. Верховенство права – є багатоаспектним принципом та включає елементи, які визначають його сутність. Елементами змісту принципу верховенства права є: законність, якість закону, правова визначеність, пропорційність, справедливість, правопорядок, рівність, обов'язковість виконання судового рішення тощо [1, с. 82-86]. Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [2].

2. Законність – діяльність органів НПУ повинна здійснюватися відповідно до чинного законодавства України, включаючи Конституцію, закони України, постанови Кабінету Міністрів та інші нормативно-правові акти. Цей принцип є основою будь-якої господарської діяльності та забезпечує правову стабільність, передбачуваність і контрольованість економічних процесів. Сутність принципу законності в сфері господарювання розкривається через такі ключові аспекти: а) відповідність законам – усі рішення, дії та операції повинні відповідати вимогам національного законодавства (законам, постановам, регламентам). Це охоплює дотримання податкових, екологічних, трудових та інших норм; б) дотримання договірних зобов'язань – укладання, виконання та припинення договорів повинні здійснюватися в межах закону. Всі угоди мають бути правомірними і відповідати встановленим нормам; в) регулювання

державою – держава через законодавчі та виконавчі органи контролює діяльність органів НПУ для забезпечення їх дотримання законності. Це включає контроль за фінансовою звітністю, ліцензуванням, дотриманням трудового законодавства та іншими аспектами; г) відповідальність за порушення – за недотримання вимог законодавства в сфері господарювання передбачена відповідальність, яка може бути адміністративною, фінансовою тощо.

3. Прозорість – будь-яка господарська діяльність поліції має бути відкритою для контролю держави та громадськості. Це включає публічну звітність та дотримання норм державного контролю. Відповідно до закону України «Про доступ до публічної інформації», громадяни мають право отримувати інформацію про діяльність поліції. Важливим є те, що доступ до такої інформації не повинен бути обмежений, окрім випадків, передбачених законом (зокрема, коли йдеться про державну таємницю або оперативну діяльність). Поліція має бути прозорою у використанні бюджетних коштів та інших ресурсів. Це включає публікацію звітів про витрати, тендери, закупівлі та інші фінансові операції, щоб забезпечити ефективне й раціональне використання державних коштів.

4. Раціональне використання державних ресурсів – органи НПУ зобов'язані ефективно й економічно використовувати державні ресурси та майно, що перебувають у їх віданні. Цей принцип спрямований на забезпечення максимального результату при мінімальних витратах та недопущення нераціонального або неправомірного витрачання державних коштів та майна. Державні кошти, виділені поліції, мають використовуватися виключно для виконання покладених на неї завдань, таких як забезпечення правопорядку, охорона громадського порядку, розслідування злочинів тощо. Невиконання цього може призвести до санкцій, включаючи фінансовий контроль з боку держави.

5. Цільове використання коштів – кошти, отримані в результаті господарської діяльності, повинні використовуватися відповідно до затверджених цілей і бюджетних планів. Забороняється нецільове використання коштів або надмірне витрачання на неважливі або другорядні потреби, що може порушувати принцип раціональності. Поліція повинна уникати надлишкових витрат на придбання обладнання, що не є необхідним для виконання її основних функцій, або непотрібні адміністративні витрати. Органи поліції мають вести облік використання державних ресурсів і надавати звітність про їх використання. Фінансовий контроль за цим процесом здійснюється державними органами, такими як Рахункова палата, Державна аудиторська служба або інші контролюючі органи.

6. Недопущення конфлікту інтересів – господарська діяльність повинна здійснюватися таким чином, щоб уникати будь-якого потенційного конфлікту інтересів, що може виникати через комерційну діяльність посадових осіб поліції. Конфлікт інтересів є одним із основних факторів, що сприяють корупційним діям. Принцип його недопущення допомагає мінімізувати ці ризики, оскільки запобігає ситуаціям, коли особи використовують своє службове становище для отримання особистої вигоди.

7. Соціальна відповідальність – діяльність поліції повинна відповідати вимогам соціальної відповідальності, включаючи дотримання етичних, правових і соціальних норм у своїй господарській діяльності, а також врахування інтересів суспільства при використанні ресурсів, забезпеченні соціального захисту працівників та підтримці громадських ініціатив.

Зазначені принципи мають на меті забезпечити ефективність діяльності і відповідальність органів Національної поліції України у господарських відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколенко Л.М. Визначення принципу верховенства права в господарському судочинстві. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С.82-86.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>

РАГУЛІНА Анна

здобувачка освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 051«Економіка»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

ГУЗЕНКО Олена

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат економічних наук, доцент

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Український бізнес в період активних воєнних дій потерпає від впливу чинників негативного змісту, котрі порушують умови розвитку. У зв'язку з цим, актуальним для вирішення стає питання своєчасної оцінки роботи бізнесових структур з метою прийняття управлінського рішення для подальшого розвитку. Процес оцінки зовнішніх та внутрішніх негативних чинників впливу призводить до формування інформаційного потоку, котрий виступає базисом в системі прийняття рішень. Необхідність оцінювання викликана тим, що дві третини українських малих і середніх підприємств були змушені повністю або частково припинити діяльність під час повномасштабного вторгнення. Водночас 36,5% підприємств зуміли продовжити роботу без перерви, а 6% були змушені зупинитися на рік і більше. Незважаючи на війну, що триває бізнес-спільнота адаптувалася до ситуації, забезпечивши фінансову стабільність. Окрім того, масового переміщення бізнесу з регіонів, які постраждали від бойових дій, в інші

регіони України не було. Деякі суб'єкти господарювання були змушені припинити роботу або переїхати в безпечніші райони. Така ситуація вказала на сучасність та актуальність обраної теми дослідження.

У сучасних наукових дослідженнях ведуться активні дискусії та представлено безліч способів та прийомів оцінювання результатів ведення бізнесу. Дослідженням реорганізації підприємств за результатами проведення оцінювання їх діяльності, з метою адаптації під умови воєнного конфлікту, займались багато українських та вітчизняних вчених, серед яких: Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В.[1] Шевченко В.[2], Власова В. П., Тарновська І. В., Недоля Д.В. [3], Кривобок К.В.[4] та інші.

Як стверджують, Мариненко Н. та Ерстенюк Т.[5] «...в умовах війни спостерігаємо зниження потенціалу та втрати вітчизняного підприємницького сектору, частина майна якого була знищена, розірвані ділові зв'язки з партнерами, мобілізовані до українського війська професійні кадри, релокацію із зони бойового протистояння». Тому активізація підприємницької діяльності та подальше стимулювання її розвитку дадуть можливість посилити економічну стійкість держави і забезпечити подальшу ефективність протистояння та перемоги у війні.

За результатами проведеного дослідження Шульга С.[6] констатує той факт, що на початку війни понад 60% українських підприємців продовжували свою діяльність, незважаючи на складні умови їх функціонування. Більше 90% тих, хто припинив діяльність через воєнні події в країні, висловили готовність відновити свою роботу, однак значна частина респондентів (приблизно 50%) прогнозували тривале відновлення бізнесу протягом 1- 3 років. У 79% опитаних суб'єктів бізнесу було зафіксовано суттєве зменшення обсягів реалізації фінансово-господарської діяльності, тоді як лише 2% змогли досягти збільшення оборотів.

Важливо зазначити, що після 24 лютого 2022 року 56% опитаних суб'єктів підприємництва заявили про те, що потребували нових замовлень і ринків збуту, 33% не вистачало грошей на подальший розвиток, 23% бажали вирішити труднощі з логістикою. На погляд Мариненко Н. та Ерстенюк Т.[5] «...результати дослідження дають змогу констатувати те, що на початку повномасштабного вторгнення практично 50% усіх суб'єктів бізнесу повинні були змінити сферу діяльності, переорієнтуватися на нові види бізнесу або ж релокуватися у інші регіони, що обумовило формування нових взаємовідносин із клієнтами, побудову нових логістичних ланцюгів, необхідність додаткового фінансування їх діяльності».

Оцінка економічних проблем, з якими стикаються підприємства в умовах воєнного стану надала змогу встановити наступне (табл..1)

Таблиця 1

**Оцінка основних економічних проблем діяльності суб'єктів господарювання України в умовах війни в 2023 році*
(основа – результати опитування респондентів)**

Зміст економічної проблеми суб'єктів господарювання	Період дослідження		Відхилення (+; -)
	Квітень 2023	Червень 2023	
1.Непрогнозованість розвитку ситуації в України та на внутрішньому ринку	46,1	46,9	+ 0,8
2.Відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку	49,7	46,9	- 2,8
3.Непередбачувальні дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу	34,0	42,8	+ 8,8
4.Відсутність достатньої кількості власного капіталу суб'єктів господарювання	32,4	37,5	+ 5,1
5.Перешкоди з боку регуляторних чи/ або фіскальних органів у тому числі податкової митниці	26,1	32,0	+ 5,9
6.Високі податкові платежі і збори	23,2	25,1	+ 1,9
7. Недоступність кредитних коштів, у тому числі програми 5-7-9	23,0	24,0	+ 1,0

Основними бар'єрами, що стримують вихід вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішні ринки, є відсутність європейських клієнтів і партнерів (35,6%), обмежені фінансові ресурси (34,5%) та обмежена кількість кваліфікованих спеціалістів (21,8%), також відсутність якісної імплементації законодавчих норм, слабка конкурентна позиція, відсутність доступу до інформації, відсутність інноваційних технологій, а також значні тарифні та нетарифні обмеження з боку партнерів із ЄС.

Таким чином, через повномасштабну війну із російською федерацією знищено виробничу та логістичну інфраструктуру, релоковано значну кількість суб'єктів господарювання в інші регіони країни, втрачено напрацьовані ділові відносини, порушено зовнішньоекономічну діяльність підприємств, спостерігається відтік та мобілізація активного трудового потенціалу, значно знижено можливості залучення інвестиційних ресурсів. В таких умовах, актуалізується питання оцінювання діяльності суб'єктів господарювання, котрі надали змогу визначити напрямки їх розвитку в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козлова І. М., Велика О. Ю., Козлов Н. В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. Бізнес Інформ. 2023. № 5. С. 134–140.
2. Шевченко В. Як функціонує український бізнес під час війни: основні виклики та успішні кейси. Економіка і суспільство. 2024. Випуск № 61 URL:

<https://nachasi.com/society/2023/11/03/yak-funkcionuye-ukrayinskii-biznes-pid-chas-viini-osnovni-vikliki-tauspishni-keisi/>

3. Власова В. П., Тарновська І. В., Недоля Д.В. Бізнес-стратегія підприємства в умовах турбулентного зовнішнього середовища. Економіка та суспільство. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-85>

4. Кривобок К. В. Обґрунтування сучасного підходу щодо адаптації підприємства до нестійкого зовнішнього середовища. Економіка та суспільство. 2018. № 14. С. 412–420.

5. Мариненко Н., Ерстенюк Т. Тенденції функціонування та можливості розвитку вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану. Соціально-економічні проблеми і держава. 2024. Вип. 1 (30). С. 152-168.

6. Шульга С. Що відбувається з бізнесом у воєнний час – дослідження Mastercard. URL: <https://blog.portmone.com.ua/uk/blog-ua/shho-vidbuvayetsya-z-biznesom-uvoyennyj-chas-doslidzhennya-mastercard>

ТІТКОВ Денис

*аспірант кафедри галузевого права та загально-правових дисциплін,
Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна», ORCID 0009-0005-4688-9495*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО БУДІВНИЦТВА НЕРУХОМОГО МАЙНА В УКРАЇНІ, ЯКІ ПРИЙНЯТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Основними джерелами регулювання відносин у сфері будівництва нерухомого майна є законодавство України. Так, одним із джерел регулювання цивільного обороту об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості є Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 15 серпня 2022 року № 2518-IX (далі – Закон), який спрямований на гарантування речових прав на такі об'єкти.

Зокрема Законом визначено неподільний об'єкт незавершеного будівництва – це об'єкт нерухомого майна, який буде споруджено в майбутньому (будівля, споруда), щодо якого отримано право на виконання будівельних робіт та який не прийнято в експлуатацію, за умови що у складі такого об'єкта відсутні майбутні об'єкти нерухомості.

Неподільні об'єкти незавершеного будівництва поділяються на неподільні житлові об'єкти незавершеного будівництва (об'єкти, які відповідно до класифікатора відносяться до будівель житлових) та неподільні нежитлові об'єкти незавершеного будівництва (об'єкти, які відповідно до класифікатора відносяться до будівель нежитлових та інженерних споруд) (ст. 1 Закону).

Слід також зазначити, що відповідно до ст. 2 Закону неподільний об'єкт незавершеного будівництва може перебувати у цивільному обороті лише за умови державної реєстрації права власності або спеціального майнового права, або обтяження на користь особи, яка сплатила частково ціну такого об'єкта, у

Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Відтак Закон визначає особливості набуття права власності на неподільний об'єкт незавершеного будівництва (ст. 3 Закону) та ознаки спеціального майнового права (ст. 4 Закону).

Так, наприклад, відповідно до ст. 3 Закону об'єктом права власності може бути лише неподільний об'єкт незавершеного будівництва. Право власності на неподільний об'єкт незавершеного будівництва виникає відповідно до закону з моменту державної реєстрації такого права. Державна реєстрація права власності здійснюється відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", якщо одночасно дотримано такі вимоги:

- 1) наявність у замовника будівництва права власності/права користування земельною ділянкою, на якій споруджується відповідний об'єкт;
- 2) набуто право на виконання будівельних робіт;
- 3) проведено технічну інвентаризацію неподільного об'єкта незавершеного будівництва. Вимоги, визначені пунктами 1 і 2 цієї частини, не поширюються на неподільні об'єкти незавершеного будівництва, що підлягають приватизації.

Наголосимо, що відчуження, передача у довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань або обтяження речових прав на подільний об'єкт незавершеного будівництва, щодо якого зареєстровано спеціальне майнове право, забороняється, крім випадків, визначених частиною другою ст. 2 Закону (ст. 11 Закону).

Згідно із частиною другою ст. 2 Закону подільний об'єкт незавершеного будівництва не може перебувати у цивільному обороті, крім:

- 1) правочинів, пов'язаних із зміною замовника будівництва;
- 2) обтяження майна іпотекою відповідно до Закону України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" та звернення стягнення на такий предмет іпотеки;
- 3) обтяження, визначеного абзацом сьомим частини другої статті 27-2 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень".

Такі правочини та/або дії можуть бути вчинені лише за умови державної реєстрації спеціального майнового права на подільний об'єкт незавершеного будівництва у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Разом з тим, дія цього Закону поширюється на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості, які є складовими частинами об'єкта незавершеного будівництва, право на виконання будівельних робіт щодо яких набуто після набрання чинності цим Законом, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Слід також зазначити, що цей Закон ввів в офіційний правовий обіг ряд термінів, які раніше використовувалися лише на науковому рівні. Зокрема, мова йде про такі терміни як: «девелопер будівництва», «майбутній об'єкт нерухомості», «неподільний об'єкт незавершеного будівництва», «подільний об'єкт незавершеного будівництва», «спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості».

На виконання норм цього Закону було прийнято ряд підзаконних актів, які є також джерелами регулювання відносин щодо об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості, а саме, це: Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виконання вимог Закону України —Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 13 червня 2023 р. № 596, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо створення Єдиного державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад, Єдиного державного реєстру адрес, Реєстру будівель та споруд у складі Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» від 5 березня 2024 р. № 254, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України —Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 21 квітня 2023 р. № 378 тощо.

Отже, основними джерелами регулювання відносин у сфері цивільного обороту об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості є закон та підзаконні акти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Законодавство України. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua>

ТОВСТУХА Дмитро

Аспірант I курсу ННІ права Сумського державного університету

Науковий керівник:

СТАРИНСЬКИЙ Микола

професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету, доктор юридичних наук, професор.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний етап наукових досліджень вирізняється активною зміною векторів сфер дослідницьких інтересів. Зазначене обумовлене новими безпрецедентними викликами перед українською державою, лівову частку яких можливо вирішити у правовий спосіб.

Попри вимушене зміщення акцентів на питанні правового регулювання відносин із питань забезпечення функціонування сектору оборони уваги потребують й інші аспекти.

Однією з таких комплексних позицій є проблематика стійкості фінансово-економічної безпеки держави до дії широкого спектра викликів, загроз та ризиків. До того ж, ефективність зазначеної складової опосередковано позитивно вплине на стан всієї національної безпеки України (зокрема й оборонного сектору).

Перш ніж зосереджувати свою увагу на категорії «фінансово-економічна безпека держави» необхідно розглянути й проаналізувати міркування дослідників щодо вихідних термінологічних одиниць. Йдеться про такі базові поняття, як «безпека», «економічна безпека держави» та «фінансова безпека держави», що перебувають в науковому обігу.

В ієрархії цих дефініцій першочергове місце відведено безпосередньо самій безпеці, яке є вихідним загальним терміном. Серед численних трактувань цього терміна прийнятними вбачаються наступні варіації:

- 1) стан, який передбачає відсутність загроз кому- або чому-небудь;
- 2) всі заходи, що вживаються для захисту певного місця;
- 3) властивість певних предметів, явищ чи процесів зберігатися внаслідок дії руйнівних впливів [1, с. 70], [2, с. 131].

Тобто, йдеться про становище, яке виключає різний деструктивний тиск, у тому числі ризик його появи щодо певних осіб, предметів, процесів чи явищ.

Визначення категорії «економічна безпека держави» представлено в офіційному джерелі, яке хоч і носить рекомендаційний характер, але береться до уваги науковою й фаховою спільнотами. Мова йде про Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 (далі – Методичні рекомендації) [3].

Згідно абз. 1 п. 5 яких економічною безпекою визнається стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [3].

Порівняно з власне безпекою йдеться про акцент на економічні аспекти функціонування держави, що мають вагоме значення для всієї країни.

Варто зауважити, що економічна безпека держави з поміж інших включає у себе й фінансову складову, котра також перебуває в полі зору автора. Згідно абз. 1 п. 11 Методичних рекомендацій [3] така безпека являє собою стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [3].

У цьому контексті А. Бондаренко зауважує, що йдеться про економіку, яка керована через фінансові механізми за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів і в фінансових цілях [4, с. 7].

Наведеним судженням вчений слушно й виправдано підкреслює роль фінансів у питаннях економічної стійкості. Варто додати, що саме від фінансової основи й підсумків відповідної політики багато у чому залежать дійсні економічні можливості держави. Це особливо актуально в умовах безпрецедентного навантаження на економічний блок, внаслідок триваючого повномасштабного вторгнення й істотної залежності останньої від міжнародної технічної допомоги.

Виключна важливість фінансового компоненту для економічної безпеки

держави й їх стійкі та багатогранні зв'язки стали однією з причин поступового введення в обіг терміну – «фінансово-економічна безпека держави». Слушним є думка О. Резніка, який наголошує, що економічна безпека є складовою національної безпеки України, а фінансова – невід'ємний елемент економічної безпеки держави, що виступає на користь аргументу про об'єднання цих категорій [5, с. 52].

В якості мотивування наведеної думки вчений наголошує на доцільності використання комплексного підходу під час дослідження ініційованого поняття і відповідних процесів [5, с. 52].

Щодо власне понятійного апарату, то в сучасній літературі зустрічаються різні погляди з цього приводу. Наприклад В. Вахлакова й О. Овечкіна, зауважують, що йдеться про рівень розвитку фінансово-економічної системи, який забезпечує формування необхідних умов для попередження внутрішніх суперечностей, подолання зовнішніх загроз, успішної реалізації інтересів держави, економічної стабільності, цілісності і єдності країни [6, с. 32]. Н. Ухналь приходить до висновку, що фінансово-економічна безпека є станом національної економіки, який характеризується макроекономічною та фінансовою стабільністю, стійкістю державних фінансів, інвестиційною спроможністю, дозволяє дієво протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам національним інтересам та суверенітету країни, в тому числі фінансовому, підтримувати конкурентоспроможність на світових ринках товарів і послуг, досліджень і розробок, інвестицій та інновацій [7, с. 2].

Вбачається, що під фінансово-економічною безпекою держави слід розуміти такий стан національної економіки, який забезпечує її стійкість до впливу загроз фінансового походження, формуючи основу для конкурентоспроможності та сталого й збалансованого зростання, насамперед за рахунок належних фінансових умов, які відповідають ключовим критеріям, індикаторам і показникам оцінки фінансового стану країни. Представлене бачення відповідає фундаментальним орієнтирам, давно закладеним і визнаним у вихідній категорії «безпека» та не суперечить офіційним цілям і пріоритетам економічної й фінансової безпеки держави.

До того ж, перевагою ініційованого підходу є можливість виконання всіх основних завдань, що переслідуються під час реалізації заходів із захисту економічної та фінансової складових.

Висновки. За результатами проведеного дослідження було з'ясовано й доведено важливість поглибленого вивчення кола проблем, що стосуються різних аспектів фінансово-економічної діяльності навіть в умовах триваючого повномасштабного вторгнення.

У відповідності до умовних цілей роботи було запропоноване авторське бачення поняття «фінансово-економічна безпека держави».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.

2. Білодід І., Бурячок А. та ін. Словник української мови [В 11 т.] (1970-1980). Т. 1. С. 131.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
4. Бондаренко А. Державне регулювання забезпечення ефективності фінансової безпеки економіки. *East journal of security studies*. 2018. Vol. 1 (3). Р. 6–7.
5. Резнік О. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-р юрид. наук : 12.00.07. Суми. 2019. 509 с.
6. Вахлакова В., Овечкіна О. Фінансово-економічна безпека як основа розвитку економіки України. *Фінанси, облік, банки*. 2018. № 1 (23). С. 32.
7. Ухналь Н. Опублікована анотація до кваліфікаційної наукової праці на тему: «Фінансово-економічна безпека України у контексті модернізації інституціональної структури міжнародних фінансів» : дис. ... д-р філософ (спец. – 051 «Економіка»). Київ. 2021. С. 2. URL: https://www.afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=1032&num=2.

ЯРОВА Валерія

*Студентка 3 курсу, групи № 1/22-(П)-МС факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОМІСАРЧУК Руслан

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, м. Кропивницький, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Режим воєнного стану на території України було введено 24 лютого 2024 року. Цей режим пов'язаний із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію (суверенної) України. Кардинально змінились економічні та правові реалії функціонування держави. В умовах повномасштабного вторгнення уряд зіштовхнувся з необхідністю перебудови економічної системи, адаптації законодавства та розробки нових організаційних механізмів.

Виклики сьогодення для економіки країни насамперед пов'язані з фінансовою системою країни, яка є важливим елементом економічного розвитку. Зокрема, введення воєнного стану вимушено створює несприятливі умови для функціонування фінансової системи, оскільки супроводжується збільшенням витрат на оборону та забезпечення національної безпеки, що призводить до

дефіциту фінансових ресурсів для інших галузей економіки, таких як освіта, охорона здоров'я, культура, соціальний захист населення та інфраструктурні проєкти [1].

Національний банк України (НБУ) зафіксував найбільше річне зменшення показників економіки країни у 2022 році, що становило 29,1% в порівнянні з попереднім роком. Такі зрушення є історичним антирекордом і відображає масштабність впливу воєнних дій на економіку України. Згідно з аналізом, проведеним НБУ, воєнні події спричинили різке скорочення споживчого попиту, зниження інвестиційної активності, а також зменшення обсягів експорту і продукції сільського господарства відповідно [2].

Порушення логістичних і торгових ланцюгів є однією з серйозних проблем, з якими стикається економіка країни. Адже руйнування транспортної інфраструктури в першу чергу впливає на спроможність підприємств забезпечувати постачання сировини, виробництво та реалізацію продукції. Також відбувається втрата доступу до деяких міжнародних ринків збуту через порушення зв'язків і зміну торговельних маршрутів. Це призводить до порушення експорту та імпорту. Під час воєнного стану зростають ціни на паливо, логістику, ризики, пов'язані з безпекою тощо, і як наслідок зростають ціни на товари.

Важливим питанням серед економічних викликів, які створює воєнний стан, є зростання безробіття та соціальні проблеми. Адже багато підприємств припинили свою діяльність через втрату ринків збуту (а отже, зазнали банкрутства) та руйнування інфраструктури. Це призвело до скорочення робочих місць і звільнення працівників. Наслідком звільнення є безробіття. В умовах воєнного стану люди мають обмежені можливості знайти роботу чи отримати соціальну підтримку, що ще більше посилює бідність. Падіння рівня доходів населення супроводжується також зниженням зайнятості та заробітної плати, що негативно впливає на купівельну спроможність і загальний попит на товари та послуги.

Міграційні процеси та демографічні проблеми становлять серйозний економічний виклик для країни. У результаті військових дій багато людей були змушені переїхати до безпечніших районів України або шукати безпеки та стабільності за кордоном. Еміграція призводить до втрати робочої сили. Зокрема, з країни виїжджають молоді кваліфіковані фахівці, що негативно позначається на економічному потенціалі нашої держави. Війна призвела до значних демографічних змін. На територіях, де ведуться бойові дії, чисельність населення значно зменшилася, а в інших – збільшилася через переміщення населення. Військові дії, порушення медичних послуг, погіршення умов життя та постійні стресові умови сприяють підвищенню смертності серед цивільного населення та військовослужбовців. Втрата молодих і працездатних людей через міграцію або смертність під час війни призвела до старіння населення. В країні залишається більше людей похилого віку, які потребують соціальної та медичної підтримки, створюючи додатковий тиск на систему соціального захисту.

Повномасштабне вторгнення РФ створює серйозні виклики для економіки країни. Військові дії не лише руйнують інфраструктуру та порушують логістичні ланцюги, але й серйозно впливають на ринок праці, фінансову стабільність та рівень життя населення. Успішне подолання цих викликів вимагатиме скоординованих зусиль урядів, бізнесу та міжнародної спільноти. Необхідно розробити програми підтримки внутрішньо переміщених осіб для стимулювання зайнятості та розвитку малого бізнесу, а також забезпечувати фінансову підтримку та залучення інвестицій для відновлення зруйнованої інфраструктури. Україна має зосереджуватися на забезпеченні відновлення економіки та захисті прав і свобод громадян під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарбінська-Руденко А., Дудник В., Яценко Ю. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 132–136. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.25> (дата звернення: 07.10.2024).

2. Моца А. Правові проблеми економіки України під час правового режиму воєнного стану. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2024. № 6. С. 125–136. URL: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-125-136> (дата звернення: 08.10.2024)

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Артем

здобувач освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 081«Право»

Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник:

КАДАЛА Віталій

доцент кафедри господарсько – правових дисциплін та економічної безпеки

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ ВАЖЕЛІ ЯК БАЗИС ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ГОСПОДАРСЬКО – ТОРГІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

В умовах надзвичайних умов розвитку економічна система України зазнає впливу негативних чинників, які порушують практично всі аспекти функціонування.

Очевидним є те, що ключовим базисом їх подолання виступає правовий сегмент, який здатен стримувати вплив негативних чинників та забезпечувати певний рівень стійкості окремих ланок її функціонування. Одним з доволі помітних напрямків функціонування економічної системи країни в умовах війни виступає сегмент господарсько – торгівельних відносин. Визнано, що внутрішня

та зовнішня торгівля мають важливе значення для економічної системи країни, котра потерпає від активних воєнних дій.

Так, внутрішня торгівля відіграє ключову роль у забезпеченні сталого функціонування внутрішнього ринку. Це сприяє не лише задоволенню потреб населення в різноманітних товарах і послугах, але й стимулює внутрішнє виробництво та підприємницьку активність.

В свою чергу зовнішня торгівля сприяє надходженню додаткових коштів до бюджету країни, а також призводить до забезпечення виконання соціально – економічних її зобов'язань. Дієвість двох видів торгівельної діяльності напряду залежить від якісно побудованих господарсько – торгівельних відносин, що виникають між учасниками торгівельних процесів. У цьому зв'язку пріоритетного значення набуває правовий сегмент їх формування, що обумовило вибір напрямку вивчення.

Питанням правового забезпечення господарсько – торгівельних відносин в контексті проблематичного сегменту присвятили свої праці такі науковці як Б. Данилишин, М. Кеєпан, О. В. Коляда, А. Корнилюк та Р. Корнилюк, В. В. Лісіца, В. І. Місюкевич, О. М. Михайленко, Я. В. Петруненко, А. О. Райчева, В. А. Устименко, К. Харченко, К. О. Хрімлі, Р. Шостак та інші. Проте особливості державного регулювання господарсько - торговельних відносин в умовах воєнного стану, потребують більш поглибленого окремого дослідження.

Дослідження надали змогу встановити, що під господарсько-торговельною діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері товарного обігу з метою продажу продукції, що має виробничо-технічне призначення, товарів народного споживання та надання послуг, що сприяють їх реалізації.

В свою чергу, господарсько – торгівельні відносини це врегульовані нормами права суспільні відносини, котрі виникають у сфері торгівлі щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності, а також поєднанням організаційних та майнових елементів в управлінській системі при наданні торгівельних послуг.

В свою чергу, І. Кравець [1, с. 72] вважає, що «...важливою ознакою господарсько-торговельних відносин є їх опосередкування як безпосереднього здійснення господарсько-тор-говельної діяльності, так і (або) організація такої діяльності».

З позиції рольового аспекту господарсько – торгівельної діяльності доволі змістовно висловився у своїй праці А.О. Фатєєв [2, с.53], а саме «...торгівля є однією з найважливіших галузей національної економіки, що відіграє значну роль у формуванні економічного потенціалу України та забезпечує задоволення потреб споживачів у товарах та послугах».

Науковець вважає, що «...запровадженням воєнного стану суб'єкти господарювання вимушені долати проблеми, пов'язані з доставкою товарів через блокування морських портів, пошкодження інфраструктури, переміщенням працівників та релокацією підприємств; невиконанням (неналежним виконанням) господарських договорів»[.2, с.54].

За результатами проведених досліджень встановлено, що загальні умови здійснення господарсько-торговельних відносин містяться в низці законів та підзаконних нормативно - правових актів, зокрема:

Господарському кодексі України, Цивільному кодексі України, Податковому кодексі України;

Законах України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. №755-IV; «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 №222-VIII; «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 р. №124-VIII; «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV; «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1999 р. №265/95-ВР;

Порядку провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затв. Постановою КМУ від 15.06.2006 р. № 833, Правилах торгівлі на ринках, затв. наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 26.02.2002 р. № 57/188/84/105 тощо.

Зазначений перелік законодавчих актів не є вичерпним , проте вважається правовим базисом формування господарсько – правових відносин в Україні.

Таким чином, в Україні господарсько – торгівельні відносини мають правову основу. Саме дотримання правових норм сприяє створенню можливості суб'єктам господарювання торгівельного бізнесу досягати певної результативності діяльності та уникати непередбачувальних втрат, що виникають у разі порушення правил торгівельної діяльності. Такий факт є дуже важливим так, як в умовах воєнного стану представники торгівельного бізнесу мають обмежений власний ресурс для свого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравець І. Поняття та функції організаторів торгівлі за законодавством України. *Право України*. 2018. № 6. С. 71–85.

2. Фатєєв А. О. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності: стан та перспективи розвитку. *Правовий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 2023. №1. Том 3. С. 52-60.

3. Копитков В.Е. Генеза правового регулювання торговельної діяльності в Україні як приклад циклічності законодавства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 20–23.

4. Хрімлі К.О. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2015. 203 с.

ШИРКІН Микита

студент 4 курсу, факультету № 4, групи № 416/21-П-К, здобувач вищої освіти спеціальності «Право» Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна.

Науковий керівник:

ВАСИЛЬЄВ Сергій

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, м. Кропивницький, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Відповідно ГПК України, прокурор, який звертається до суду в інтересах інших осіб, має процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої він діє, за винятком обмежень, передбачених законом.

Аналіз судової практики свідчить про особливості участі прокурора у господарському судочинстві, що конкретизую та розширює правозастосування зазначеного процесуального інституту. Так, наприклад, Велика Палата Верховного Суду у справі №587/430/16-ц від 26.06.2019 зазначає, що якщо підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив відсутність органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу.

Процедура, передбачена ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» застосовується тільки до встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження з такого захисту. У Постанові Касаційного господарського суду Верховного Суду у справі № 925/2073/13 від 09.04.2019 проголошується, що за змістом пункту 1 частини 1 статті 321 ГПК

України, якою встановлено порядок і строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подано учасниками справи протягом 30 днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про існування обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. Отже, зі змісту зазначених норм вбачається, що заяву про перегляд судового рішення, зокрема з підстав обізнаності особи з існуванням нововиявлених обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення, може бути подано виключно учасником справи. Натомість прокурор у справі як під час розгляду Господарським судом, так і на час винесення ухвали на стадії виконавчого провадження у справу не вступав, відтак учасником справи не був. Враховуючи викладене, оскільки прокурор не є учасником цієї справи і відповідно до положень процесуального законодавства не має особливого статусу та не наділений повноваженнями, зокрема, щодо звернення до суду із заявою про перегляд судового рішення у порядку іншому, ніж передбачений ст. 321 ГПК України, висновки судів про наявність правових підстав для задоволення заяви прокурора про перегляд ухвали господарського суду за нововиявленими обставинами є передчасними. У Постанові Касаційного господарського суду Верховного Суду у справі № 925/395/18 від 11.04.2019 встановлено, що відповідно до ч.ч.1,3 ст. 52 ГПК України у разі смерті або оголошення фізичної особи померлою, припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу. Про заміну або про відмову в заміні учасника справи його правонаступником суд постановляє ухвалу.

Отже, вищевказана норма, по-перше, передбачає залучення до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, по-друге, вказує, що саме суд залучає до участі у справі правонаступника без жодної вказівки про необхідність для цього клопотання певного, чітко визначеного учасника судового процесу. На підставі викладеного, колегія суддів касаційного суду вважає клопотання прокурора про заміну позивача, а саме про здійснення заміни Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області на його правонаступника – Бузівську сільську раду Жашківського району, обґрунтованим та таким, що підлягає задоволенню, оскільки власником спірних земельних ділянок на даний момент є саме Бузівська сільська рада Жашківського району. При цьому, внаслідок такої заміни Бузівська сільська рада набуває статус позивача у даній справі, та, як наслідок, втрачає статус третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача.

Вищезазначені приклади судової практики підтверджують позицію, що нормативне становище прокурора у господарському судочинстві об'єктивно потребує постійного аналізу судової практики, що покращує застосування зазначеної інституції.

СЕКЦІЯ 4.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО С ТАНУ

НОВАЧЕНКО Тетяна

*професорка кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу
Відкритого міжнародного університету Розвитку людини «УКРАЇНА»
доктор наук з державного управління, кандидат педагогічних наук, доцент*

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В
ІНДЕТЕРМІНОВАНИХ УМОВАХ ПОСИЛЕНИХ ВІЙНОЮ**

Як відомо, відповідно філософської теорії, з останньої третини ХХ ст. затверджується новий статус – постмодернізм, який визначаючи специфіку сучасної епохи розвивається як нова стадія модернізму. Жан-Франсуа Ліотар у своєму науковому доробку «Стан постмодернізму» (1979 р.) наголошує, що постмодернізм характеризується складними, суперечливими і різними за своєю суттю явищами – реалізацією смислової структури множинності (нелінійності) і багатоманітністю соціального життя, змінною цінностей та динамікою їх взаємодії; взаємопроникненням глобального й локального, розповсюдженням інформаційних технологій, а також зміною внутрішньої психосоціальної природи людини і суспільства [1].

На нашу думку, у наведених характеристиках схована інноваційна сутність епохи постмодерну, оскільки у самій її назві не визначається щось конкретне, а лише оте «пост-» дозволяє уявити множинність прихованого та його глибинний індетермінізм (лат. *indeterminatus* невизначений, необмежений), що заперечує об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства й людської психіки та необхідний і закономірний зв'язок між ними.

Дослідженню індетермінованих умов присвячено достатню кількість наукових досліджень і на основі їх аналізу постає можливим зробити висновки про те, що невизначеність характеризується відсутністю релевантної інформації щодо процесів, які відбуваються в суспільстві, що спричиняє наповнення різного роду чутками і міфами, а відтак зниження впевненості в істинності знань, які здобуваються, відбиваючись на здатності до рефлексії та саморефлексії соціальних суб'єктів. Звідси формується соціально-ситуаційна неструктурованість, яка проявляється в неадекватному відображенні соціальних змін в ціннісних, мотиваційних і нормативних структурах особистості та суспільства. Тож, невизначеність та ризик з потенційними загрозами, що зростають, породжують сучасне «суспільство ризику». Водночас нечіткість та незрозумілість невизначеності є підґрунтям, що створює умови індетермінізму.

Таким чином, для реалізації державного регулювання ядерної безпеки в індетермінованих умовах, одним із першочергових завдань визначається процес цілеспрямованого аналізу проблемних ситуацій що посилюються війною.

Відомо, що впродовж усієї історії розвитку світу людство вело завойовні війни, які проводилися традиційними загарбницькими методами. Проте їх концепції видозмінювалися і визначалися співвідносно історичних періодів, еволюціонуючи відповідно наукових і технічних змін та до мети завоювань. Існує низка наукових теорій причин розв'язування війн, зокрема Моріс Уолш стверджував, що переважна більшість населення нейтральна по відношенню до війни і що війни трапляються тільки тоді, коли до влади приходять лідери з психологічно юнестабільним відношенням до людського життя.

Критикуючи наведену теорію, Е. Фромм на прикладі історії Європи XV—XX ст. вказує, що число і інтенсивність воєн значно зростають у міру успіхів технічної цивілізації і процесів посилення урядової влади. Наголосимо, коли влада є диктаторською, яка реалізується в рф.

Відомо, що в умовах повномасштабної війни в Україні діючими є чотири атомних електростанції на яких працюють 15 енергоблоків Рівненська АЕС – 4; Південноукраїнська АЕС – 3; Хмельницька АЕС – 2; Запорізька АЕС – 6, яка перебуває в окупації і є ізольованою від енергосистеми України.

Як зазначається у Формулі Миру Президента В. Зеленського, російські війська мають бути виведені з території Запорізької АЕС, а її територія має бути повністю демілітаризована. Будь-які форми ядерного шантажу мають бути припинені. Росія повинна утримуватися від усіх форм ядерних погроз, чітко взяти на себе зобов'язання не застосовувати ядерну зброю і не ставити під загрозу безпеку ядерних об'єктів. МАГАТЕ має відігравати провідну роль у підтримці ядерної безпеки та впровадженні гарантій на цивільних ядерних об'єктах [2].

Вочевидь, що державне регулювання ядерною безпекою в індетермінованих умовах, що посилюються війною є безперервним процесом і передбачає наявність таких складових:

- законодавча база, що регламентує діяльність у сфері використання ядерної енергії;
- інфраструктура державного регулювання безпеки використання ядерної енергії;
- численні міжнародні норми та правила безпеки використання ядерної енергії;
- міжнародні організації, як ефективні актори глобальної енергетичної безпеки у світовій ядерній енергетиці.

Концептуальні положення та механізми забезпечення глобальної ядерної безпеки розробляються та реалізуються низкою авторитетних міжнародних організацій та співтовариств, а саме: міжнародним агентством з атомної енергії МАГАТЕ – провідною світовою міжурядовою організацією системи ООН з науково-технічної співпраці у ядерній сфері [3]. Зауважимо, що задля контролю за станом ядерної безпеки під час війни, МАГАТЕ створило місії на кожній українській АЕС (на ЧАЕС інспектори почали працювати 18 січня 2023 року). ООН – глобальною міжнародною організацією, яка ухвалює міжнародно-правові документи, що регулюють фізичну ядерну безпеку. НАТО – міжнародною міжурядовою організацією, військово-політичним союзом 32 держав Північної

Америки і Європи. Як відомо, 29 червня 2022 року глави держав та урядів НАТО затвердили нову Стратегічну концепцію, визначивши три основні завдання НАТО – стримування та оборона; запобігання кризам та їх врегулювання; безпека через співпрацю [4].

Наголосимо, що у процесі стримування загарбника існує чітка і послідовна підтримка України вищенаведеними міжнародними організаціями, які закликають вжити невідкладних, ефективних і рішучих заходів задля запобігання тяжким радіаційним ураженням мирного населення та довгостроковому шкідливому впливу радіоактивного забруднення довкілля.

Таким чином, повномасштабна війна російської федерації проти України стала загрозливим проявом щодо утвердження панівної невизначеності для усього світового порядку, зокрема і в регулюванні ядерної безпеки. Констатуємо, що джерело об'єктивної невизначеності у вигляді загрози знаходиться ззовні органу державного регулювання ядерної безпеки. Відповідно, державне регулювання ядерною безпекою передбачає наявність чіткого діючого національного законодавства, шляхом його вдосконалення та напрацювання спільних зусиль з міжнародними організаціями, асоціаціями та співтовариствами у сфері ядерної безпеки, що закріплюються у конвенціях, директивах та стандартах і спрямовуються як прямі вимоги до агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ліотар Ж-Ф. Постмодернізм <https://subjectum.eu/culture/mass/46.html>
2. Формула миру Президента Зеленського URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf
3. United Nations Framework Convention on Climate Change. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
4. НАТО затвердив Стратегічну концепцію 2022. URL: <https://www.uation.org/2022/07/12/nato-zatverdiv-strategichnu-kontsepsiyu-2022.html>

БЕЗПАЛИЙ Сергій

професор кафедри вогневої підготовки Національної академії внутрішніх справ, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

БАШТОВА Ольга

ад'юнкту відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні питання відбудови та функціонування стабільної економіки України в умовах режиму воєнного стану виступає розвиток та вдосконалення

сфери послуг який є однією з важливих умов та надзвичайно важливий та актуальний в Україні.

Провівши дослідження законодавчої бази у сфері надання послуг можна виділити такі нормативно-правові документи як: Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 та інші, що стосуються регулювання адміністративних послуг. Дослідженням у сфері адміністративних послуг такі вчені: А. Вишневський, Д. Сухініна, В. Карпенко, С. Романюк, О. Волошина та інші. Проблематика у сфері надання адміністративних послуг потребує детального вивчення у зв'язку із набранням чинності нових нормативно-правових актів, а саме в умовах воєнного стану.

Забезпечення якісного надання населенню адміністративних послуг є основним завданням органів публічної адміністрації. Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [1].

На даний час досить велика частина адміністративних послуг в Україні надаються центральними органами виконавчої влади та їх територіальними підрозділами.

Провівши аналіз законодавства у сфері надання адміністративних послуг центрами надання адміністративних послуг виокремимо основні проблеми, з якими стикаються громадяни на місцях:

1) відсутність єдиного стандарту надання адміністративних послуг, що спричинено занадто великою системою правових норм;

2) професіоналізм у роботі адміністраторського персоналу. Адміністратор має знати порядок надання всіх адміністративних послуг, але на практиці це не зовсім працює.

3) швидкість та своєчасність надання послуги.

4) нові проблеми у наданні адміністративних послуг зумовив режим воєнного стану. Інше всіх це стосується внутрішньо переміщених осіб, які зіткнулися із проблемами отримання послуги отримання статусу та взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Це залежить від спроможностей конкретного центру та органу місцевого самоврядування) [2].

Отже, зазначимо, що виявлення та усунення проблем, що виникають у процесі надання адміністративних послуг має стати першочерговим завданням для органів публічної адміністрації. У кожній групі адміністративних послуг органами публічної адміністрації має бути передбачений та врегульований чіткий порядок їх надання, у випадку виникнення нестандартних, надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вер. 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

2. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. UPLAN : веб-сайт. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/> (дата звернення: 12.10.2024).

ГАБУДА Андрій

доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила», кандидат юридичних наук, доцент

СЕБУНЧАК Юлія

студентка II курсу спеціальності «Право», ЗВО «Університет Короля Данила»

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗСУДЛИВОСТІ

15 грудня 2023 року набув чинності Закон України «Про адміністративну процедуру». Цей правовий акт вперше на законодавчому рівні врегульовує сукупність багатоманітних відносин між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами та іншими суб'єктами, які законом уповноважені здійснювати владні управлінські функції, з фізичними та юридичними особами. Він став загальним, рамковим нормативно-правовим актом, що запроваджує якісно новий рівень регулювання діяльності органів влади під час реалізації прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Положення цього закону регламентують поведінку фізичних та юридичних осіб і публічної адміністрації під час розгляду адміністративних справ, прийняття адміністративними органами рішень, оскарження дій публічної адміністрації, виконання адміністративного акта. Законодавчі нововведення визначають єдині для всіх принципи, строки, порядок розгляду адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи, законні інтереси людини і громадянина.

Слід відзначити, що закон акумулює в собі не тільки фундаментальні принципи, які визначені в спеціальному законодавстві (верховенство права, рівність учасників, гласність, неупередженість та справедливість, відкритість), але й вводить нові. Такими принципами є, зокрема, принцип обґрунтованості, добросовісності і розсудливості, презумпції правомірності дій та вимог особи, офіційності, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, гарантування ефективних засобів правового захисту тощо.

Особливий інтерес, і для науки, і правозастосовної практики викликає така засада адміністративної процедури, як принцип добросовісності і розсудливості. Відповідно до ст. 10 вказаного акту, адміністративний орган зобов'язаний діяти добросовісно для досягнення мети, визначеної законом. Також, суб'єкт

публічного адміністрування, при здійсненні адміністративного провадження повинен діяти, керуючись здоровим глуздом, логікою та загальноприйнятими нормами моралі, з дотриманням вимог законодавства [1].

Сутність цього принципу полягає у тому, що органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування реалізують свої повноваження відповідно до норм Конституції та законодавства України. Проте, заздалегідь неможливо передбачити всі обставини, які можуть виникнути в різних ситуаціях у майбутньому. Саме тому органам публічної влади надається певна свобода у виконанні та застосуванні правових норм. Зрозуміло, що розсудливість в даному контексті означає доцільність та обґрунтованість адміністративних дій в кожному конкретному випадку. Тобто, якщо суб'єкт публічного адміністрування має повноваження щодо застосування розсуду, то він діє не лише на підставі чітких і однозначних правових норм, а й має певну свободу вибору для досягнення справедливості при ухваленні рішення за конкретних обставин.

Щодо добросовісності, то це поняття є достатньо розробленим наукою [2, с. 74], апробованим практикою застосування його як самостійного принципу [3], використовується адміністративними судами в якості критерію визначення правомірності дій суб'єкта владних повноважень [4]. Інші категорії на сьогодні ще не знайшли такої уваги серед науковців та практиків, у зв'язку з чим їх застосування є ускладненим.

З огляду на вищевикладене, можна зазначити, що принцип добросовісності та розсудливості беззаперечно важливий і його навіть можна визнати революційним у діяльності органів влади та місцевого самоврядування. Проте, практична його реалізація видається проблематичною. Таке твердження впливає із законодавчої конструкції даної засади. Для її формулювання законодавець використовує особливий за своїм змістовим наповненням понятійно-категоріальний апарат, а саме: «добросовісність», «здоровий глузд», «загальноприйняті норми моралі», без розкриття його природи та сутності. Даний підхід закладає високі ризики суб'єктивізму та чиновницького розсуду у діях представників публічної влади при розгляді адміністративних справ. Це може призвести до прийняття рішень владними органами на основі особистих уподобань або суб'єктивних оцінок, що, в свою чергу, підриватиме принципи правової визначеності та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. Ст. 50.
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023. 545 с.
3. Застосування принципу добросовісності при вирішенні цивільних спорів. Верховний Суд : веб-сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_prun_dobroso.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

КОНАРЄВА Ганна

завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, м. Кривий Ріг, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Зростання глобальної міграції вимагає вдосконалення правових інструментів для захисту прав іноземців у приймаючих країнах. В Україні цей процес потребує особливої уваги, враховуючи євроінтеграційні прагнення держави, які обумовлюють необхідність гармонізації законодавства з європейськими стандартами захисту прав людини, зокрема у сфері адміністративного судочинства. Забезпечення ефективного судового захисту прав іноземців є важливим чинником інтеграції України до міжнародної правової спільноти та дотримання принципів правової держави. Розгляд спорів з міграційних питань здійснюється в порядку адміністративного судочинства, відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України [1].

Перелік публічно-правових спорів за участю іноземців та осіб без громадянства є досить широким та може бути узагальнений таким чином:

- спори щодо статусу біженця, особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту: про оскарження рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; про надання та припинення тимчасового захисту тощо;

- спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, які здійснюють утримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування;

- спори з приводу добровільного повернення, примусового повернення та примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та щодо їх перебування в Україні;

- спори щодо оскарження рішень про заборону в'їзду на територію України, виїзду з території України та рішення про скорочення строку тимчасового перебування в Україні;

- спори щодо оскарження рішень з питань громадянства, зокрема щодо відмови у прийнятті декларації про відмову від громадянства іноземної держави [2, с.216].

Українське законодавство містить загальні норми, що гарантують іноземцям права на судовий захист, проте деякі процесуальні аспекти їх реалізації залишаються недостатньо врегульованими. Серед них – обмежений

доступ іноземців до правової допомоги, мовні бар'єри та специфічні вимоги до доказів у справах, де іноземні документи потребують легалізації чи апостилювання. Недостатнє регулювання цих аспектів може призводити до дискримінації та порушення прав іноземців.

Як зазначає О.М. Коротун, забезпечення принципу користуватися у судовому процесі рідною мовою, поряд із забезпеченням принципу правової безоплатної допомоги при вирішенні справ в адміністративному суді, мають першочергове значення для іноземців та осіб без громадянства. На сьогодні не можна стверджувати, що держава в повній мірі забезпечує реалізацію вказаних принципів у судовому процесі за участю іноземців та осіб без громадянства. Тому, незважаючи на існуючі проблемні питання, державі необхідно дотримуватися вказаних принципів, втілення яких надає легітимності прийнятих судових рішень, а їх ігнорування призводить до порушення прав особи на судовий захист [3, с.174].

Судова практика демонструє неоднорідність у вирішенні справ з участю іноземців, що обумовлено, зокрема, недостатньою обізнаністю суддів з міжнародними стандартами захисту прав іноземців та прав людини. Існує необхідність в уніфікації підходів до оцінки доказів та обрання заходів, спрямованих на захист іноземців у таких справах, зокрема в питаннях їхнього права на проживання, отримання статусу біженця або додаткового захисту.

Рекомендації Ради Європи, практика Європейського суду з прав людини та документи ООН пропонують стандарти, що сприяють захисту прав іноземців та усувають дискримінаційні підходи. Серед них – принцип рівності сторін, право на переклад і право на ефективний юридичний захист, які мають бути враховані в національному правозастосуванні. Імплементация цих стандартів у судову практику України дозволить значно покращити захист прав іноземців.

Таким чином, ефективний захист прав іноземців в адміністративному судочинстві є важливим елементом дотримання прав людини та принципу недискримінації в Україні. Удосконалення процесуального порядку розгляду адміністративних справ з міграційних спорів сприятиме зміцненню правових гарантій для іноземців та підвищенню рівня довіри до судової системи з боку міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Сало П.І. Дискусійні питання порядку розгляду адміністративних справ за участю іноземців в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 81: частина 2. С. 215-221
3. Коротун О.М. Роль принципів адміністративного судочинства у захисті прав іноземців та осіб без громадянства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 3. С. 170-174

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Запит на справедливість та повагу до прав людини були неодмінними супутниками формування та розвитку українського суспільства протягом всього періоду нашої незалежності. Одним з визначальних наслідків Революції гідності 2014 року стало проведення низки системних реформ у сфері правосуддя, на одному з етапів якої були внесені зміни до Конституції України, у зв'язку із чим вперше на найвищому конституційному рівні була закріплена категорія «добročесності» як обов'язковий критерій для відбору кандидатів на посаду судді в Україні. З тих пір у наукових колах та серед практиків не вщухають дискусії щодо того, як саме має вимірюватись ця категорія, наскільки прозорими можуть бути показники доброчесності та яким чином забезпечити дійсно об'єктивне оцінювання кандидатів на посаду судді.

Слід зазначити, що даний напрям особливо актуалізується у повоєнний час, оскільки саме від здатності судової системи здійснювати правосуддя відповідно до високих стандартів верховенства права та демократії, притаманних розвинутим європейським країнам, залежить реальна відбудова нашої держави, можливість залучення великих інвестицій та уникнення численних звинувачень у корупції, які часто і сьогодні заважають нашій державі у повному обсязі отримувати допомогу від західних партнерів. Доброчесність не стільки правова, скільки морально-етична категорія, яка прямо впливає на рівень довіри до суддів з боку суспільства, а тому потребує окремої уваги.

Поняття доброчесності є складним в аспекті однозначного визначення, оскільки наявні наукові розробки містять різні акценти та підходи. Так, В. С. Бігун зазначає, «зміст доброчесності вказує на суб'єктивну властивість особи, що об'єктивується (проявляється) ... доброчесність є як властивістю, так і діяльністю, поведінкою, яка має бути моральною. Декларативність не забезпечує доброчесності і, подібно до релігії, не достатньо проповідувати чесноти, канони, треба жити відповідно до них ... доброчесність формують два термінопоняття: *добро і чесність*» [1, с.21]. Досить ґрунтовним вважаємо дослідження М. Савчина, який розглядає поняття доброчесності як складової правової держави, використовуючи при цьому категорію «моральна цілісність». Нам думку дослідника, кардинальне значення у цьому випадку має «можливість особи ухвалювати справедливі, правильні рішення навіть незважаючи на будь-який зовнішній тиск. Тобто моральна цілісність особи чи то її доброчесність полягає у здатності розважливо і розсудливо з'ясовувати всі істотні обставини справи, належним чином поєднувати фактичний і юридичний склад, давати належну аргументацію рішень, які мають бути засновані на повазі до гідності та прав людини» [2, с.14].

Зміщення акцентів у дослідженні від поняття «добročесності» до поняття «моральної цілісності» вважаємо доцільним через те, що воно більше відповідає міжнародним стандартам у цій галузі.

Так, Бангалорські принципи поведінки судді, схвалені Резолюцією ЕКОСОР 27 липня 2006 року, містять шість показників, яким має відповідати суддя: незалежність, об'єктивність, чесність та непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність та старанність. Так ось в оригіналі англomовної версії документу третій показник, який у нас отримав переклад «чесність та непідкупність», звучить як «integrity», дослівний переклад якого як раз «цілісний». Так само у Резолюції Європейського суду з прав людини щодо питань суддівської етики принцип «integrity» займає перше місце та означає наступне: «Поведінка суддів має відповідати високим моральним якостям, які є критерієм для посади судді. Вони повинні завжди пам'ятати про свій обов'язок діяти, як у Суді, так і поза ним, з необхідною чесністю, а також вірністю, гідністю та розсудливістю, притаманними авторитету та репутації Суду. Судді повинні проявляти особливу обережність при будь-яких контактах зі сторонами та іншими особами, пов'язаними з розглядом справ» [3].

Отже можемо зробити висновок, що поняття «моральна цілісність» є значно ширшим за своїм змістом, ніж поняття «добročесність». В українському контексті через таке звуження термінопоняття перевірка суддів чи кандидатів на посаду судді на добročесність часто асоціюється тільки з майновим аспектом, тоді як відповідність способу життя судді його доходам – це лише один з багатьох показників добročесності.

Враховуючи численні виклики повоєнного часу, маємо окрему увагу приділити ще такому аспекту, як повноцінна інтеграція України до Європейського Союзу. Враховуючи, що вже зараз ми маємо статус кандидата до ЄС, не викликає сумнівів, що цей факт точно відбудеться. Саме цей блок може виявитись одним з найскладніших у спектрі проблем добročесності суддів.

Як зазначає Р. Матвіїв, «в контексті глобалізації правових явищ, активної інтеграції та комунікації держави і права до стандартів та практик зарубіжних держав виникає також малодосліджена нині проблема – міжкультурного дисонансу та проблеми соціокультурної адаптації суддів у міжнародних рамках. Вона зумовлюється потребою забезпечення адаптації суддів до особливостей культурного та правового середовища при вирішенні міжнародних правових справ, міжкультурні відмінності можуть вплинути на тлумачення норм, встановлених міжнародними договорами, а також на вибір між різними методами вирішення правових конфліктів» [4, с.25].

Вищезазначене особливо гостро підкреслює необхідність вироблення чітких критеріїв до визначення добročесності судді, застосування однакових підходів до оцінки моральних якостей особи, уповноваженої здійснювати правосуддя від імені держави, забезпечуючи при цьому достатній рівень прозорості та передбачуваності як для самих суддів, так і для всього суспільства.

Поки що досвід роботи різних інституцій, дотичних до проведення перевірок на добročесність не тільки суддів, але й прокурорів, інших посадових

осіб у державі демонструє зовсім протилежні результати: суб'єктивізм, упереджене ставлення, непрозорі критерії оцінювання і т.д.

Вважаємо, що дискреційні повноваження різних рад та комісій, утворених для оцінки кандидата у судді чи судді на відповідність критеріям доброчесності, мають співвідноситись із розумним ставленням та повагою до прав людини, у тому числі презумпції невинуватості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бігун В. С. Доброчесність як нормативно закріплена інституційна об'єктивація чесноти у сфері правосуддя. Часопис Київського університету права. 2018. №3. С.21-25.
2. Савчин М. Moral integrity (моральна цілісність, доброчесність) суддів як складова правової держави. Слово Національної школи суддів. 2019. №2 (27). С.6-22.
3. Resolution on Judicial Ethics: adopted by the Plenary Court on 1 June 2021. The European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Resolution_Judicial_Ethics_ENG.pdf
4. Матвіїв Р. Проблеми у сфері доброчесності суддів у сучасних умовах політико-правової реальності. Вісник Національного університету — Львівська політехніка. Серія: —Юридичні науки. 2023. №3 (39). С. 21-27.

ПАСТУХ Катерина

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану вельми актуальним питанням постає вирішення демографічних проблем в Україні внаслідок повномасштабної війни.

До сучасних демографічних проблем слід віднести:

- старіння населення;
- зниження рівня народжуваності;
- передчасна смертність населення, переважно чоловіків;
- виїзд українців за кордон, передусім жінок і дітей;
- роз'єднання сімей внаслідок війни;
- відтік населення працездатного віку в інші країни, в тому числі молоді;
- масове вимушене переміщення мешканців в межах країни з небезпечних територій тощо.

Як відомо, основною нормативно-правовою базою у сфері демографічної політики в Україні є:

- Конституція України;
- Сімейний кодекс України;
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»;
- Закон України «Про соціальні послуги»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Закон України «Про відпустки»;
- Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;
- Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини»;
- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»;
- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» тощо.

У вересні 2024 року було прийнято Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, яка спрямована на подолання головних демографічних викликів, що загострилися внаслідок війни. До основних завдань віднесено: зниження передчасної смертності, підвищення рівня народжуваності, забезпечення міграційного приросту. Пріоритетами для забезпечення демографічного розвитку є: збереження репродуктивного здоров'я, підтримка сімей, покращення умов праці та підвищення доступності соціальних та медичних послуг. У документі звертається увага на необхідність підтримки внутрішньо переміщених осіб, мінімізації відтоку українців за кордон, створення стимулів для повернення мігрантів, а також формування середовища, сприятливого для народження дітей та їх виховання, із забезпеченням економічної самодостатності сімей [2].

Слід зазначити, що в умовах сьогодення важливим є запровадження дієвих заходів державного реагування на сучасні виклики внаслідок внутрішнього переміщення осіб внаслідок війни, а також взаємодія влади і громадянського

суспільства щодо вирішення тих чи інших питань, пов'язаних із викликами, з якими зіткнулися території та громади через масове переміщення осіб [1].

Слід також приділити увагу створенню умов та усуненню внутрішніх загроз та запобігання зовнішнім загрозам розвитку країни, регіонів та територіальних громад, удосконаленню прогностичних та програмних документів [3].

На нашу думку, актуальності набуває подальше удосконалення правового регулювання у сфері демографічної політики в Україні. Особливої важливості набуває розробка та реалізація Стратегій демографічного розвитку регіонів та територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пастух К. В. Публічне управління та регіональне й муніципальне адміністрування: механізми, стратегічний підхід / К. В. Пастух // Наукові перспективи, Серія «Державне управління»: журнал. Київ, 2024, № 6 (48). С.1046. – С.220-231. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/12757>.

2. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-922r-300924>.

3. Public administration in the economic sphere in Ukraine: strategic approach / Mykola A. Latynin, Kateryna V. Pastukh, Denys L. Tarasenko, Serhii O. Shevchenko, Anna Yu. Munko // Estudios de Economía Aplicada. – Spain: University of Almeria, 2021. – Vol. 39, № 5. – P. 9. URL: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4967>.

ПАСТУШЕНКО Віталій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління, кандидат юридичних наук
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЄВЕНКО Дмитро

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління, кандидат юридичних наук
Донецького державного університету внутрішніх справ*

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*«Наш найбільший актив — це, напевно, те, чому ми найменше довіряємо:
антикрихкість вбудована в певні системи оперування ризиками.»*

Нассім Ніколас Талеб

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» на території України

утворено обласні та районні військові адміністрації на базі існуючих місцевих державних адміністрацій, а голови цих адміністрацій набули статусів начальників цих військових адміністрацій.

В умовах воєнного стану місцеві адміністрації набули нових повноважень, визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Законом України від 11 квітня 2024 року № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» розширено повноваження військових адміністрацій в сфері мобілізації. Зокрема, Законом визначено, що організація направлення громадян України для проходження базової військової служби здійснюється районними державними адміністраціями (виконавчими органами міських рад) у взаємодії з відповідними районними (міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки та органами місцевого самоврядування.

Крім того, вказаним Законом внесено зміни до пунктів 1 і 4 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та їх повноважень у сфері оборони:

1) забезпечення виконання законодавства про територіальну оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, військовий обов'язок посадовими особами і громадянами, підприємствами, установами і організаціями";

2) участь в організації та забезпечення заходів підготовки населення України до участі в русі національного спротиву та підготовці молоді до військової служби, забезпечує направлення громадян для проходження базової військової служби та альтернативної (невійськової) служби на відповідній території";

Також доповнено пунктами 6-10 такого змісту:

6) здійснює під час мобілізації своєчасне оповіщення і забезпечує прибуття на збірні пункти та призов через територіальні центри комплектування та соціальної підтримки громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, забезпечує прибуття транспортних засобів та техніки на збірні пункти та у військові частини у порядку, визначеному Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", шляхом вжиття відповідних інформаційних та організаційно-технічних заходів;

7) організовує на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць планування та забезпечує проведення мобілізаційної підготовки, а також проведення заходів мобілізації та демобілізації після набрання чинності відповідним указом Президента України;

8) організовує та забезпечує на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних і резервістів, бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, надання звітності з цих питань;

9) контролює мобілізаційну підготовку та перевіряє стан мобілізаційної готовності місцевих державних адміністрацій нижчого рівня, органів місцевого самоврядування та підприємств, установ і організацій, які розташовані на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць (крім

підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, інших державних органів) та звітують з цих питань;

10) взаємодіє з органами державної влади, іншими державними органами, силами оборони і силами безпеки, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, надає їм і одержує від них в установленому законодавством порядку інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання повноважень з питань мобілізаційної підготовки, мобілізації та демобілізації".

Порядком проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 ще більше розширено повноваження військових адміністрацій у сфері мобілізації.

Зокрема, представники апарату, структурних підрозділів (освіти та науки, охорони здоров'я, соціального захисту населення, служби у справах дітей, центру надання адміністративних послуг) районної, міської держадміністрації (військової адміністрації) включені до складу комісії при районних (міських) територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки для розгляду питань надання військовозобов'язаним відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

Згідно з пунктом 31 зазначеної Постанови представники структурних підрозділів районних, міських держадміністрацій (військових адміністрацій) - в межах адміністративної території, на яку поширюється повноваження відповідної районної, міської держадміністрації (військової адміністрації) отримали право вручати повістки військовозобов'язаним.

Для належного виконання передбачених вище повноважень необхідним є збільшення фінансового, кадрового та організаційного забезпечення. Однак, ситуація є достатньо критичною.

Наприклад, голова Львівської обласної військової адміністрації зазначив, що пошук спеціалістів на заміщення вакантних посад триває місяцями, а робота в цей час розподілена між працівниками, які залишилися. Для прикладу, станом на 31.12.2022 року кількість вакантних посад в ОВА складала 68 одиниць (8,7% від штатної чисельності працівників), а у РДА — 222 одиниці (19,2% від штатної чисельності працівників). Станом на 31.12.2023 року такі цифри збільшилися: ОВА — 104 (13,3%), РДА — 313 (27%). З року в рік охочих працювати на благо держави все менше, та зазначив на проблематиці пошуку відповідних місяцями, тоді як працівники ОВА чи РВА виконують понаднормову роботу [6].

Вважаємо, що шляхом до вирішення вказаної проблематики є оптимізація мережі місцевих державних адміністрацій шляхом приєднання тих, що не здійснюють повноваження у зв'язку з окупацією територій шляхом приєднання до тих, які мають найбільші ресурсні проблеми.

Планом Заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки, що затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 р. № 270-р

серед завдань ставиться переформатування місцевих держадміністрацій в органи префектурного типу.

Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про місцеві державні адміністрації" та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні від 30.10.2020 №4298 готується до другого читання.

Очевидним є те, що реформа місцевих державних адміністрацій та перетворення їх на префекти є складовою Євроінтеграційної трансформації органів державної влади до структури ЄС та приведення законодавства про місцеві державні адміністрації у відповідність із сучасними викликами, які постають перед посадовими особами обласних та районних державних адміністрацій під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Про утворення військових адміністрацій»: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.
2. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12 травня 2015 року №389-VIII. Відомості Верховної Ради України 2015 р., № 28 ст.250.
3. «Про місцеві державні адміністрації»: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України 1999р № 20, ст. 190.
4. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» Закон України від 11 квітня 2024 року № 3633-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text>
5. «Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації» постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560.
6. Козицький Максим. Голова Львівської обласної військової адміністрації. Як реформа держслужби змінила зарплати чиновників в областях? URL: https://lb.ua/news/2024/02/05/597004_yak_reforma_derzhsluzhbi_z_minila.html

ЧОРНА Марина

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
докторка філософії в галузі права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА ВЖИВАННЯ ТА ПРИДБАННЯ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

Проблема вживання алкогольних напоїв неповнолітніми залишається однією з найактуальніших у сфері правопорядку та охорони здоров'я, оскільки пов'язана з негативними соціальними наслідками та ризиками для життя і

здоров'я молоді. Неповнолітні, які починають вживати алкоголь у ранньому віці, схильні до кримінальної поведінки, психічних розладів та залежності, що створює соціальні проблеми. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про обіг алкогольних напоїв є одним із засобів правового впливу, спрямованого на запобігання таким явищам. В Україні ця відповідальність регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1].

Адміністративна відповідальність неповнолітніх за вживання та придбання алкоголю регламентується статтею 178 КУпАП, яка передбачає відповідальність за розпивання спиртних напоїв у громадських місцях або за появу в нетверезому стані [1]. Окрім того, неповнолітні можуть бути притягнуті до відповідальності за статтею 156 КУпАП, якщо вони вчинили правопорушення, пов'язані з обігом алкоголю, включаючи його незаконне придбання або зберігання [2].

Українське законодавство передбачає обмеження щодо продажу алкогольних напоїв особам, які не досягли 18 років. За продаж алкоголю неповнолітнім відповідальність несуть продавці та торгові організації, що здійснюють продаж цих напоїв [3]. Таким чином, законодавча база має на меті не лише запобігти доступу неповнолітніх до алкоголю, а й створити комплексні запобіжні заходи [4].

Неповнолітні, які порушують норми щодо вживання алкоголю, підлягають спеціальній адміністративній відповідальності з урахуванням їхнього віку та соціальних особливостей. Законодавство України обмежує застосування певних видів стягнень до неповнолітніх, таких як адміністративний арешт або конфіскація. Натомість поширеними формами стягнень є попередження та штрафи [5].

У випадку притягнення до адміністративної відповідальності обов'язковою є участь законних представників неповнолітнього, таких як батьки або опікуни, що забезпечує додатковий контроль за процесом і дозволяє зменшити ризик повторних порушень через участь батьків у виховному процесі. Наприклад, суди часто беруть до уваги соціальні обставини, за яких вчинене правопорушення, що дозволяє застосувати до неповнолітніх заходи виховного характеру [6].

Вживання алкогольних напоїв неповнолітніми часто зумовлено низкою психосоціальних чинників, таких як вплив однолітків, проблеми у родині, низька самооцінка, а також недостатнє інформування щодо наслідків. Враховуючи, що психічне та фізичне здоров'я неповнолітніх ще не сформоване, алкоголь впливає на їхній організм значно шкідливіше, ніж на дорослих. Підвищений ризик розвитку залежності, порушень психічного розвитку та антисоціальної поведінки є характерними наслідками зловживання алкоголем у молодому віці [7].

Для ефективного запобігання такій поведінці та зменшення кількості правопорушень важливими є профілактичні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності молоді про наслідки вживання алкоголю. Виховні заходи можуть включати лекції, інформаційні програми в школах та активну роботу з родинами.

Міжнародний досвід регулювання відповідальності неповнолітніх за вживання алкоголю свідчить про необхідність багаторівневого підходу до запобігання порушенням. Наприклад, у Європейському Союзі встановлено мінімальний вік для законного придбання алкоголю, що в більшості країн становить 18 років. Багато країн запровадили спеціальні програми з реабілітації та соціальної підтримки для молоді, яка порушує норми, пов'язані з алкоголем [8].

Також важливо зазначити, що низка міжнародних документів, включаючи Конвенцію ООН про права дитини, вимагає від держав вживати заходів для захисту дітей і молоді від шкідливих звичок, таких як зловживання алкоголем. Відповідно до цієї конвенції, держави зобов'язані здійснювати профілактичні програми, які б знижували ризик вживання алкоголю неповнолітніми [6].

Серед основних проблем чинного законодавства України щодо адміністративної відповідальності неповнолітніх за вживання алкоголю виділяють:

- Недостатній контроль за виконанням норм щодо заборони продажу алкоголю неповнолітнім.
 - Відсутність чітких профілактичних програм, орієнтованих на молодь.
 - Низький рівень обізнаності неповнолітніх щодо правових наслідків вживання алкоголю та шкідливих впливів на здоров'я.
- Напрями вдосконалення законодавства включають:
- Створення профілактичних програм у навчальних закладах, спрямованих на попередження правопорушень.
 - Посилення контролю за виконанням заборони продажу алкоголю неповнолітнім через підвищення відповідальності власників та працівників торгових точок.
 - Запровадження альтернативних форм відповідальності для неповнолітніх, таких як суспільно корисні роботи, що сприяють формуванню правової свідомості.

Таким чином, адміністративна відповідальність неповнолітніх за вживання та придбання алкоголю повинна бути комплексною та враховувати профілактичний, виховний і правовий аспекти для досягнення позитивних соціальних результатів.

Проблематика адміністративно-правової відповідальності неповнолітніх за вживання алкоголю є важливою в контексті захисту прав та здоров'я молодого покоління. Потреба у вдосконаленні законодавства пов'язана з необхідністю посилення контролю та створення профілактичних механізмів, що зменшать рівень алкоголізації молоді. Адміністративно-правова відповідальність має бути адаптована до специфіки вікових особливостей неповнолітніх, враховуючи їхню соціальну та психічну незрілість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: офіційний текст із змінами та доповненнями станом на 2023 рік. Київ: Алерта, 2023. 230 с.

2. Назаренко Л. П. Адміністративно-правова охорона здоров'я молоді в Україні: монографія. – Харків: Право, 2019. – 320 с.
3. Руденко В. В. Правове регулювання обігу алкогольних напоїв в Україні та відповідальність за порушення // Науковий вісник Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. – 2022. – № 4. – С. 67-74.
4. Журавель М. С. Соціально-психологічні чинники вживання алкоголю підлітками // Вісник психології та соціальної роботи. – 2019. – № 5. – С. 102-110.
5. Коваленко О. А. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: теоретико-практичний аспект. – Київ: Наукова думка, 2021. – 220 с.
6. Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Законом № 789-ХІІ від 27.02.1991 р.) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 13. – С. 22-26.
7. Звіт МОЗ України про стан здоров'я підлітків та проблеми алкоголізму серед молоді. – Київ: Міністерство охорони здоров'я України, 2022. – 45 с.
8. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – С. 263-268.

КІБЛИК Дар'я

*страший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету
№2 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії*

ВПЛИВ ОКУПАЦІЇ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПРАВОВІ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ

Окупація територій залишається одним із найгостріших викликів сучасного міжнародного права та державного управління. Умови, за яких одна держава здійснює контроль над територією іншої без її згоди, ставлять під загрозу суверенітет та основоположні права населення. Така ситуація створює серйозні виклики для функціонування публічної влади, адже окупація порушує встановлену адміністративну та правову систему.

Окрім того, держави-окупанти зобов'язані дотримуватися міжнародних норм, таких як Женевська конвенція та інші акти гуманітарного права, що регулюють поведінку на окупованих територіях.

Вплив окупації на тимчасово окуповані території України вивчали такі науковці, як Я.О. Кушнір, Р.О. Гаврік, С.Л. Мартищенко, Р.П. Репецький, О.О. Сікорський та інші. Проте ця тематика як показує дослідження залишається недостатньо дослідженою в контексті повномасштабної війни.

Починаючи з 2014 року частина території України знаходиться під окупацією.

Сучасне законодавство, що регулює правовий статус тимчасово окупованої території свідчить про недостатньо ефективне регулювання суспільних відносин та державного механізму в межах таких адміністративно-територіальних одиниць.

З початку повномасштабного вторгнення у 2022 році кількість окупованих територій значно зросла, що спричинило появу нових державно-правових викликів для системи публічного управління.

Схожу думку висловив В.Ф. Нестеровича, наголошуючи, що законодавство яке регулює правовий режим тимчасово окупованих територій обмежується лише територією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Крім того, науковець зазначає, що визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей як тимчасово окупованої території було здійснено на рівні підзаконних актів України, причому це визначення є недостатньо чітким і ґрунтується на відсилковому способі викладення нормативного матеріалу з одного правового акта до іншого.

На думку В.Ф. Нестеровича, «така невизначеність статусу окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей у законодавстві України створює плутанину при правозастосуванні, особливо у діяльності судових органів під час розгляду справ, пов'язаних із цими територіями»[1, с. 88].

Подібну позицію висловлює й В.В. Книш, який наголошує, що «після того, як у 2014 році мала місце окупація перших територій України держава на законодавчому та підзаконному рівні почала активно регулювати правовий режим окупованих територій та правовий статус жителів таких територій»[2, с. 67–68].

Одночасно з початком повномасштабного вторгнення на територію України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України ухвалили значну кількість законодавчих змін, які були спрямовані на регулювання тимчасово окупованої території, включаючи ті, що стосуються правового режиму воєнного стану.

Постанова КМУ від 15 вересня 2023 р. № 1000 визначила, що «адміністративна межа між тимчасово окупованою територією та іншою територією України, яке визначено як умовна лінія на поверхні землі, що є межею між тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями, що включені до переліку, та іншою територією України, на прилеглих до якої територіях не ведуться бойові дії»[3].

Однак, варто зазначити, що територіальність діяльності органів публічної влади та органів місцевого самоврядування які реалізують державну політику на місцях з тимчасово окупованої території перенесена на підконтрольну територію України.

На тимчасово окупованих територіях проведення будь-яких виборів та референдумів заборонено. Для того, щоб жителі територіальних громад, які перебувають під окупацією, могли взяти участь у виборах до органів місцевого самоврядування, їм необхідно прибути на території, що перебувають під контролем України.

Розширення тимчасово окупованих територій не скасовує діяльність публічних органів влади. Перед державним управлінням постають нові завдання, серед яких: запобігання розширенню окупованих регіонів, захист громадянства України від неправомірних дій РФ, а також боротьба з русифікацією населення.

Крім того, важливим завданням залишається підвищення міжнародного впливу та координація з іноземними партнерами.

Висновок. Попри ці проблеми, з 2014 року Україна активно вдосконалює законодавчу базу, зокрема після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Це включає ухвалення важливих законодавчих змін, які регулюють правовий режим воєнного стану та діяльність державних органів на окупованих територіях.

Особливої уваги заслуговує аналіз адміністративної межі, визначеної Постановою КМУ від 15 вересня 2023 р. № 1000 яка слугує розмежуванням між окупованими й контрольованими Україною територіями. Заборона проведення виборів на окупованих територіях та перенесення державних функцій на підконтрольні території також є важливими заходами для підтримки державного управління.

Одночасно держава має зміцнювати міжнародний вплив та співпрацювати з іноземними партнерами для розв'язання цих питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нестерович В. Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Наукові записки НаУКМА, 2017. Т. 200. Юридичні науки. С. 85–92.

2. Книш В. В. Закони та підзаконні нормативно-правові акти України у юридичному забезпеченні захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина на окупованих територіях України. Науково-інформаційний вісник Право. 2015. Вип. 12. С. 62–69.

3. Деякі питання визначення правового режиму на тимчасово окупованій території України: постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 1000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2023-%D0%BF#Text>

ЛИСИК Руслан

старший викладач кафедри вогневої підготовки

Національної академії внутрішніх справ

ШАБАТИН Андрій

викладач кафедри вогневої підготовки Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації у воєнний час спрямоване на встановлення чіткого порядку взаємодії державних органів, зокрема їхніх повноважень у сфері оборони, безпеки, та управління територіями, що перебувають під загрозою або вже зазнали збройної агресії. У цих умовах особливо важливо зберігати баланс між необхідністю вжиття жорстких заходів для забезпечення національної безпеки і забезпеченням

дотримання основних прав і свобод громадян, що є вимогою як міжнародних стандартів, так і Конституції України.

Виклад основного матеріалу. В умовах постійних викликів і загроз, таких як збройна агресія або надзвичайний стан, належна організація та координація між місцевими органами влади дозволяють забезпечити не лише оперативну реакцію на воєнні виклики, але й стабільність та правопорядок на відповідних територіях. Координація дій між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування є необхідною для гарантування безпеки, підтримання громадського порядку, захисту прав громадян та забезпечення функціонування важливих об'єктів інфраструктури [1, с. 18–19].

У контексті збройної агресії Російської Федерації на Сході України, традиційна модель організації публічної влади виявилася недостатньою для оперативного та ефективного реагування на нові виклики і загрози. У відповідь на ці виклики 9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про військово-цивільні адміністрації». Цей закон встановив правові основи для створення та функціонування військово-цивільних адміністрацій (ВЦА), які стали спеціальними органами тимчасового державного управління в окремих районах Донецької та Луганської областей, де збройна агресія унеможливила функціонування звичайних органів місцевого самоврядування [2]. На підставі Закону «Про військово-цивільні адміністрації» та указів Президента України у Луганській та Донецькій областях було утворено 19 ВЦА. Ці адміністрації діяли під координацією Антитерористичного центру при Службі безпеки України або Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України, що дозволило інтегрувати військові та цивільні функції для ефективнішого реагування на ситуацію в зоні конфлікту [3].

З початком повномасштабної агресії Російської Федерації 24 лютого 2022 року в Україні було введено правовий режим воєнного стану. Указом Президента України, з метою підвищення ефективності управління державою та її обороною в умовах війни, на всій території країни було утворено 25 обласних військових адміністрацій (ОВА). Ці адміністрації стали ключовими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану, отримавши значно розширені повноваження для ефективної координації оборонних і цивільних питань на місцях [4]. Ці військові адміністрації фактично взяли на себе функції управління регіонами в умовах надзвичайних обставин, працюючи як у військовій, так і в цивільній сферах, що дозволило швидше та ефективніше реагувати на виклики воєнного часу [5].

Військово-цивільні адміністрації (ВЦА), утворені на підставі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», виконують надзвичайно важливу функцію в умовах збройної агресії Російської Федерації. Їх головною метою є забезпечення стабільності державного управління та безпеки на територіях, де збройна агресія унеможливорює нормальну роботу традиційних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування [2].

Військові та військово-цивільні адміністрації в Україні є спеціальними органами публічної адміністрації, що створюються для управління територіями, які зазнають впливу збройної агресії або знаходяться в небезпечних прифронтових чи тилкових зонах. Вони мають тимчасовий характер і

утворюються відповідно до правових актів, зокрема указів Президента України, як частина надзвичайних заходів для забезпечення національної безпеки та стабільності державного управління. [6, с. 93].

Наукова література відображає різноманітні підходи до визначення функцій органів публічної адміністрації військово-цивільного характеру, зокрема військових та військово-цивільних адміністрацій, які функціонують в умовах воєнного стану. Важливим є підхід Д. Кузьменка, який, ґрунтуючись на аналізі нормативно-правових актів, виділяє такі ключові функції цих органів: 1. Організація та координація діяльності на територіях, де діє воєнний стан, з метою підтримки життєздатності органів влади та забезпечення порядку; 2. Забезпечення економічної стабільності в регіонах, включаючи підтримку критичних галузей та запобігання економічній кризі; 3. Забезпечення громадської безпеки, правопорядку та протидія правопорушенням, зокрема запобігання терористичним і диверсійним загрозам [7]. Є. Дуліба ділить функції на ті, що регулюють економічні процеси, соціальне забезпечення, комунальну сферу тощо [8, с. 49].

У сучасних умовах військової агресії Російської Федерації проти України, функціонування органів публічної адміністрації військово-цивільного характеру стало критично важливим для забезпечення державного управління на територіях, де традиційні органи влади не можуть діяти ефективно. Такі органи відіграють провідну роль у збереженні державного суверенітету, захисті населення та підтриманні стабільності на територіях, що постраждали від війни. З огляду на обмежені можливості звичайних органів публічної влади в умовах бойових дій, діяльність військово-цивільних адміністрацій стає вирішальним чинником для підтримання державної функціональності та забезпечення безпеки на постраждалих територіях.

Висновки. Аналіз чинного законодавства свідчить, що в умовах воєнного стану для забезпечення діяльності місцевих органів влади були створені нові тимчасові органи — військові адміністрації. Вони поєднують функції місцевих органів влади та органів самоврядування, а також мають спеціальні повноваження, пов'язані із забезпеченням правового режиму воєнного стану в сферах оборони, громадської безпеки та захисту критичної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
2. Про військово-цивільні адміністрації. Закон України від 3 лютого 2015 року № 141- VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.
3. Про утворення військово-цивільних адміністрацій. Указ Президента України від 7 серпня 2015 року № 469/2015. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U469_15?an=4.

4. Про утворення військових адміністрацій. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>.

5. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Обрусна С.Ю., Іванова І.В., Панімаш Ю.В. Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації військово-цивільного характеру як суб'єктів публічного управління. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 78 (2). С. 90-95.

7. Кузьменко Д.О. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в зоні проведення операції об'єднаних сил. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2020. 185 с.

8. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 4 (32). С. 46-55.

МАРТИНОВА Анна

*викладач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ШВИДКОГО ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Поява електронного урядування зробила обов'язковим повторне використання урядової та громадської інформації як передумови для більш якісних послуг шляхом зменшення перевантаження, а також дублікатів і зайвих процедур, а також гарантування необмеженого доступу громадян через державні портали.

Сучасне цифрове середовище дозволяє державним установам не лише надавати інформацію окремим особам, а й інтегрувати рівні обслуговування, які дозволяють прямиий контакт із конкретними особами.

Питання, яке очікує на вирішення, полягає в тому, як ці зміни вплинули на доступ громадян до інформації про роботу органів влади та їхніх представників, а також до інформації про них самих як суб'єктів, і що мається на увазі під терміном «необмежений доступ».

Наприклад, до масового впровадження ІТ-технологій у державне управління дослідження публічної інформації вимагало поїздки до відповідного агентства та присвяти значної кількості часу, щоб виявити вкрай необхідну

інформацію серед великої кількості паперів та файлів. Однак ця локалізація інформації в певному місці зручність та безпечність.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) створило занепокоєння щодо захисту даних, зробивши безпеку та нерозголошення інформації головним питанням майже для найбільш необізнаних людей. Той факт, що інформація більше не зберігається у фізичних і відчутних засобах, викликав питання до засобів забезпечення їх безпеки і відповідальності уповноважених осіб. Крім того, домінування послуг електронного урядування викликає інші занепокоєння щодо належного збереження електронної урядової інформації.

Щодня громадяни спілкуються та взаємодіють із уповноваженими державою особами, відбувається обмін інформацією між двома особами, тож велике занепокоєння сучасного суспільства викликає те, звідки збирається інформація, хто та в якому обсязі має право доступу до неї.

Водночас викликають здивування правила, які регулюють збір та використання «персональних даних», які є невід'ємною частиною інформації, що надається їх власниками.

Ми повинні визнати, що не всі типи публічної інформації повинні бути доступними для громадськості або принаймні без спеціальних правил і дозволів або за певних обставин. Однак ці винятки стосуються конкретних випадків і категорій публічної інформації, наприклад дані про національну безпеку, дані про здоров'я, фінансові дані тощо, і мають мати обмежене застосування, а не використовуватися як перешкода громадян для отримання доступу до інформації.

У наш час громадськість все більше вимагає активного поширення інформації державними установами, особливо щодо питань, які стосуються роботи установ. Тим не менш, громадськість не повинна бути обмежена в доступі до публічної чи урядової інформації бюрократією, географією, платоспроможністю, використовуваними технологіями, законодавством або будь-яким іншим видом обмежень.

На жаль, зі всіма цими обмеженнями громадяни зазвичай стикаються або через відмову в організаційних змінах, або через навмисно накладені обмеження на типи даних, доступ до яких затребується.

Більшість урядів у всьому світі підтримують використання відкритих публічних даних, оскільки вони розуміють їх важливість для підвищення ефективності державного управління, підвищення його прозорості та підзвітності, зменшення операційних витрат і посилення участі громадян, і, таким чином, розширення можливостей процесу прийняття рішень і демократії в цілому.

Грецька законодавча система була гармонізована з вимогами ЄС і містить положення для забезпечення доступу до публічної інформації та її повторного використання відповідно до визначених законів, завжди стосовно захисту персональних даних.

В Україні відсутня систематизація інформаційного законодавства, тож законодавство щодо доступу до публічної інформації і законодавство щодо

персональних даних окремо регулюють правовідносини та створюють неоднозначність тлумачення норм.

Доступ до публічної інформації має бути безперешкодним, оскільки вона має економічну цінність як для держави, так і для зацікавленої сторони, але головним чином тому, що доступ до неї в будь-якому доступному форматі є конституційним правом кожного громадянина.

ФРОСІНЯК Руслан

*викладач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВИБОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Воєнний стан, що введений в Україні, юридично унеможливорює проведення загальнонаціональних виборів [1].

Однак організаційні виклики, які можуть постати у разі необхідності проведення виборів під час збройного конфлікту, потребують детального аналізу. Дані тези зосереджуються на питаннях організації виборів в умовах триваючої війни, зокрема таких як робота Державного реєстру виборців (ДРВ), організація виборчих комісій, безпека виборців та агітаційної кампанії.

Основні проблеми стосуються адаптації виборчої інфраструктури до умов війни, зокрема забезпечення безпечної участі внутрішньо переміщених осіб (ВПО), військових та громадян, які перебувають за кордоном. Також варто врахувати ризики, пов'язані з фінансовими впливами з боку держави-агресора та дезінформацією.

Організація виборів в умовах воєнного стану передбачає низку викликів, пов'язаних з доступом громадян до виборчих дільниць та забезпеченням актуальності ДРВ. В умовах постійного переміщення населення через бойові дії важливо розробити механізми оновлення ДРВ у режимі реального часу, що дозволить врахувати зміни в місцезнаходженні громадян і забезпечити їхнє право голосу [2].

Організація роботи виборчих комісій також є складним завданням. Багато членів виборчих комісій можуть бути переселенцями або перебувати у небезпечних регіонах. Використання цифрових технологій може допомогти скоротити фізичну присутність на виборчих дільницях та зменшити ризики для членів комісій.

Агітація під час війни потребує особливої уваги. Рівний доступ до медіа, прозорість кампаній та протидія зовнішнім впливам, зокрема з боку РФ, є надзвичайно важливими. Фінансування виборчих кампаній має бути під пильним контролем, щоб уникнути фінансового втручання з-за кордону.

Ситуація з бойовими діями вимагає розгляду кількох сценаріїв розвитку подій. Якщо бойові дії триватимуть на поточному рівні, вибори можуть бути небезпечними для громадян та членів комісій, особливо у прифронтових зонах.

Якщо лінія зіткнення буде заморожена, потрібно буде чітко розмежувати території для безпечної організації виборів. Визволення окупованих територій передбачатиме нові виклики, зокрема необхідність реінтеграції громадян у виборчий процес та захист від впливу колишніх окупантів.

Однією з найважливіших складових є забезпечення участі виборців в умовах воєнного стану. ВПО, Сили Оборони України та громадяни за кордоном потребують спеціальних механізмів для безпечного та прозорого голосування.

ВПО повинні мати можливість голосувати у спеціально створених виборчих пунктах, які розташовані у безпечних регіонах. Додатково, може бути запроваджено поштове або дистанційне голосування для тих, хто не має змоги фізично бути присутнім на виборчій дільниці. Дані заходи можуть захистити виборців від тиску та підкупу.

Сили Оборони України мають отримати можливість голосувати без відриву від виконання службових обов'язків. Для цього можуть бути створені спеціальні пункти голосування безпосередньо на військових об'єктах або ж застосовані цифрові платформи для дистанційного голосування. Важливо забезпечити, щоб під час голосування військові не перебували під тиском своїх командирів або колег, що могло б вплинути на їхній вибір. Окремі виборчі комісії та спостерігачі повинні бути залучені для гарантування прозорості і незалежності процесу [3].

Громадяни України за кордоном також повинні мати доступ до голосування. Такий функціонал можна реалізувати через дипломатичні установи, поштове або дистанційне голосування. У випадку громадян, які перебувають у країнах з авторитарними режимами або під впливом РФ, особливу увагу слід приділити захисту їх від зовнішніх впливів. Важливо забезпечити, щоб їхні голоси були захищені від тиску з боку урядів країн перебування, а також від можливих маніпуляцій та дезінформації.

Для усіх виборців важливо забезпечити безпеку та конфіденційність їхнього вибору. Механізми контролю повинні бути посилені для уникнення втручань, таких як контрольоване голосування або підкуп.

Ефективне управління інформаційними потоками є ключовим для проведення виборів під час війни. Надання виборцям і кандидатам рівного доступу до інформації та мінімізація ризиків дезінформації є важливими завданнями.

Важливим інструментом для мінімізації ризиків є впровадження цифрових технологій. Дані заходи дозволять не лише виборцям голосувати без фізичної присутності, але й організаторам виборчого процесу працювати без необхідності відвідування виборчих дільниць чи інших офіційних установ. Наприклад, подача документів та інші бюрократичні процедури можуть бути здійснені онлайн.

Процедури дня голосування також повинні зазнати змін. Усталена практика проведення виборів в один день стане технічно неможливою, особливо для ВПО, військових та громадян за кордоном. Продовження голосування на кілька днів або тижнів дозволить забезпечити безпечне та організоване проведення виборів, що відповідає сучасним демократичним практикам, але

вимагає посилення контролю за виборчим процесом, аби уникнути маніпуляцій або підкупу.

Міжнародний досвід показує, що навіть у кризових умовах можна забезпечити прозорість і доступність виборчого процесу.

Наприклад, вибори в Ізраїлі під час конфліктів продемонстрували, що належна підготовка та використання цифрових технологій можуть суттєво зменшити ризики. Інші приклади, такі як вибори у Німеччині, довели ефективність голосування поштою для громадян, які не можуть відвідати дільниці.

В умовах воєнного стану Україна має готуватися до проведення виборів із врахуванням трьох можливих сценаріїв: поточна інтенсивність бойових дій, замороження лінії зіткнення та визволення окупованих територій. Кожен зі сценаріїв вимагає індивідуального підходу до організації виборчого процесу.

Успішне проведення виборів потребує оновлення ДРВ, забезпечення безпеки учасників процесу та впровадження цифрових технологій для мінімізації ризиків. Зміна дня голосування на триваліший період дозволить усім громадянам скористатися своїм правом голосу, особливо у контексті ВПО, військових і громадян за кордоном.

Міжнародний досвід демонструє, що навіть у складних умовах, за умови належної підготовки та контролю, можна забезпечити прозорі та демократичні вибори.

Захист від зовнішніх впливів, особливо у випадку голосування за межами звичайних виборчих дільниць, і особливо для військовослужбовців та громадян, які голосують за кордоном, є критично важливим аспектом.

Захист виборчого процесу від зовнішніх впливів, особливо з боку держави-агресора, має бути посилений на всіх рівнях. Зокрема необхідно забезпечити фінансовий контроль, боротьбу з дезінформацією та гарантування безпеки інформаційних систем, що використовуються для електронного голосування. Лише за таких умов можливо забезпечити справедливість, прозорість та незалежність виборів, які відповідають міжнародним стандартам демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. IFES Україна-ОПОРА, Дорожня карта виборчої реформи в Україні 2023. URL : <https://www.oporaua.org/vybory/dorozhnya-karta-viborchoyi-reformi-v-ukrayini-2023-v-umovahvoyennogo-chasu-24959> (дата звернення 12.10.2024).
2. Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.2023. № 80. С. 113-123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.16> (дата звернення 12.10.2024).
3. Чумакова Г.В., Квашенко В.П. Правові інструменти публічного управління в умовах воєнного стану: реалії та виклики виборчого процесу. Наукові перспективи (серія "Державне управління") № 1 (43). С. 297- 315. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8796/8843> (дата звернення 12.10.2024).

БАРДАЛИМ Дарина

*студентка 216/23-ПД-К навчальної групи факультету №4 Донецького
державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ЧОРНА Марина

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, як винятковий стан суспільства і держави, ставить перед усіма сферами життя суспільства низку нових викликів. Особливо гостро ці виклики відчуває правова система. Кримінальне право, як один з її інститутів, покликаний забезпечувати правопорядок та захищати суспільні відносини від злочинних посягань. Однак, в умовах збройного конфлікту, традиційні механізми кримінально-правового регулювання виявляються недостатніми.

Тому виникає необхідність адаптації кримінально-правової політики до нових реалій.

Процес формування кримінально-правової політики в умовах тривалої війни характеризується значними трансформаціями. Зокрема, спостерігаються численні зміни до Кримінального кодексу України.

Як зазначає М. Акімов, у воєнний час суб'єкти законодавчої ініціативи часто використовують кримінальне законодавство як інструмент для досягнення політичних цілей. Вони прагнуть задовольнити суспільні настрої, демонструючи свою активність та турботу про державні інтереси. Однак, за цими діями часто ховаються особисті амбіції та бажання отримати політичні дивіденди [1, с. 3].

Законодавчі зміни, спрямовані на посилення відповідальності за мародерство та інші злочини проти власності в умовах воєнного стану, призвели до розширення кола осіб, які можуть бути покарані.

Тепер, не лише ті, хто скоює злочини безпосередньо на полі бою або в інших місцях, де ведуться активні бойові дії, а й ті, хто чинить такі злочини в тилових районах, але в період дії воєнного стану, можуть бути притягнуті до відповідальності за скоєні злочини. Ю. Пономаренко ставить під сумнів доцільність такого значного посилення кримінальної відповідальності за злочини проти власності в умовах воєнного стану.

Незважаючи на те, що суспільство може негативно сприйняти пом'якшення покарань, науковець пропонує розглянути можливість зниження рівня покарання за крадіжки, привласнення, розтрату та, можливо, навіть грабїж, щоб перевести їх з категорії тяжких злочинів до категорії менш тяжких [2, с. 28].

Україна, зіткнувшись з викликом тимчасової окупації частини своєї території, розробила комплексний підхід до протидії агресору на рівні кримінального права. Цей підхід включає: посилення відповідальності за колабораціонізм (криміналізація співпраці з окупаційними силами та надання

допомоги державі-агресору (ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі КК України); ст. 111-2 КК України), захист військових операцій (введення заборони на розголошення інформації, що може зашкодити Збройним Силам України (ст. 114-2 КК України) [3].

Хоча криміналізація колабораціонізму є важливим кроком у адаптації українського кримінального законодавства до умов війни, вона не є єдиним необхідним заходом. Існує гостра потреба у вдосконаленні національного законодавства, зокрема статті 438 КК України [3], яка регулює відповідальність за воєнні злочини.

Це передбачає деталізацію ознак воєнних злочинів, їх узгодження з міжнародними стандартами, зокрема Римським статутим Міжнародного кримінального суду, який вже здійснює юрисдикцію щодо ситуації в Україні.

Російські обстріли українських міст носять ознаки як воєнних злочинів, так і терористичних актів. Попри це, слідчі часто кваліфікують ці дії виключно як воєнні злочини.

Такий підхід є спірним, оскільки ключовим розрізненням між цими злочинами є не стільки статус виконавця, скільки мета нападу. Для адекватної оцінки ситуації необхідно поєднати антитерористичну та антивоєнну складові кримінально-правової політики, тобто застосовувати обидві статті Кримінального кодексу України (258 та 438 статті КК України [3]).

Отже, кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану потребує постійного удосконалення та адаптації до нових викликів. Лише за умови комплексного підходу, який включає як внутрішні, так і міжнародні аспекти, можна забезпечити ефективну боротьбу з воєнними злочинами та відновлення справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акімов М. О. Посилення кримінальної відповідальності як прояв політичного популізму (на прикладі законопроекту реєстр. № 9519 від 24 липня 2023 року). Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція : матеріали ІХ (ХХІІ) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 року). Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 3–6;
2. Пономаренко Ю. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) Харків : Право, 2022. С.28;
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> .

ВИНОГРАДОВА Ксенія

*курсант 2-го курсу Факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ОПАЦЬКИЙ Роман

*доцент кафедри адміністративного права і процесу Навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, майор поліції*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ТА ВИКОНАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час дії воєнного стану умови функціонування держави, особливо у сфері публічного адміністрування, суттєво змінюються, тому вносяться зміни і до нормативно-правових актів, які регулюють публічно-правові відносини.

Як приклад, до Закону України «Про адміністративну процедуру» з початку повномасштабного вторгнення було внесено 4 зміни [1]. А до Кодексу адміністративного судочинства - більше 10 [2].

Щодо особливостей прийняття адміністративних актів, це вимагає прискореної та спрощеної процедури.

Такий порядок обґрунтований необхідністю швидкого реагування на зміну подій. Однак при прийнятті таких рішень необхідно враховувати чіткі правові підстави, прозорість процедур, міжнародні стандарти та залучення громадськості.

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» визначає правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності та встановлює єдиний порядок прийняття проектів регуляторних актів, вимоги до оприлюднення проектів та прийнятих регуляторних актів, підготовки аналізу регуляторного впливу таких проектів, здійснення заходів з відстеження результативності регуляторних актів, їх перегляду тощо [3].

Тобто, цей закон є спеціальним та визначає всі етапи проходження регуляторного акта: від його планування та проектування до механізмів його подальшого перегляду після прийняття.

Виконання адміністративних актів має свої особливості, які спрямовані на забезпечення оперативності та ефективності управлінських рішень. Це включає регулярні перевірки та звітування про виконання актів, координація між різними органами влади, включаючи військові адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Виконання таких актів повинно враховувати обмеження прав і свобод громадян, встановлені законодавством про воєнний стан, а також важливо забезпечити оперативність та гнучкість у виконанні у даний час.

Невиконання адміністративних актів має свої наслідки, оскільки в цей період особливо важливо забезпечити дотримання законів та нормативно-правових актів для підтримання громадського порядку та національної безпеки.

Адміністративна відповідальність передбачає накладення штрафів, а у випадках, коли невиконання адміністративних актів призводить до серйозних наслідків або є систематичним, можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Це не повний перелік наслідків, але вони підкреслюють важливість дотримання адміністративних актів під час воєнного стану для забезпечення стабільності та безпеки в країні.

Прийняття та виконання адміністративних актів має складну процедуру, особливо у цей час. Така процедура вимагає постійного вдосконалення та адаптації для забезпечення оперативності та ефективності управлінських рішень. Водночас, важливо зберігати баланс між необхідністю обмежень та захистом прав і свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 03.10.2024).

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 19 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.10.2024).

3. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 03.10.2024).

ДЕХТЯР Вероніка

*курсант Донецького державного університету внутрішніх справ,
рядовий поліції*

Науковий керівник:

ГАБОРЕЦЬ Ольга

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії, м. Кропивницький, Україна.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічної адміністрація це орган влади, який своєю діяльністю завжди зосереджуються на підконтрольній йому території. Унікальність цієї форми державної влади полягає в її зосередженості на питаннях місцевого значення та

аспектах життя, які сприяють процвітання, життєдіяльності та ефективному функціонуванню регіону.

Під час воєнного стану органи публічної адміністрації працюють у режимі посиленого контролю та централізації влади. Виникає потреба в додаткових законодавчих актах, які б регулювали їхню діяльність відповідно до вимог часу. Підставою для введення режиму воєнного стану є - загрози нападу, небезпеки державній незалежності України [1] .

Правове регулювання зазвичай адаптується до умов надзвичайного стану шляхом ухвалення нових законів та урядових постанов, що дозволяють публічній адміністрації діяти оперативніше та зосереджуватися на виконанні оборонних завдань. Наприклад, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» регулює аспекти роботи органів публічної адміністрації, такі як забезпечення обороноздатності, координація ресурсів та введення обмежень на певні права та свободи громадян.

В умовах воєнного стану органи державної влади отримують право обмежувати деякі конституційні права, що дозволяє більш ефективно реагувати на загрози національної безпеки . Повноваження розширюються щодо управління ресурсами, контролю за переміщенням осіб і нагляду за виконанням оборонних заходів. При цьому зростає роль військових адміністрацій, які можуть приймати рішення безпосередньо, що значно спрощує процес управління.

Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених цим Законом.

Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації.

Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.

Військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законів України, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу, а також працівників, які уклали трудовий договір з обласними військовими адміністраціями (у разі їх утворення) або з Генеральним штабом Збройних Сил України (якщо у відповідній області не утворено обласну військову адміністрацію).

Військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування [2].

Воєнний стан обмежує діяльність органів місцевого самоврядування, передаючи частину їхніх функцій до військових адміністрацій. Місцеві органи влади повинні координувати свої дії з військовими структурами, забезпечувати підтримання порядку, проведення евакуації, забезпечення населення продуктами харчування та медичними засобами.

Нормативно-правові акти обмежують компетенцію місцевих органів, зокрема у сферах економічної діяльності, соціального захисту та інших. Це забезпечує концентрацію управління на загальнонаціональному рівні для ефективнішої реалізації оборонних завдань та відступає від зобов'язань під час надзвичайної ситуації.

Тим самим, під час воєнного стану або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка сторона може вживати заходи, що відступають від зобов'язань Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Наведене положення не може бути підставою для відступу від права на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від заборони катування та заборони рабства і примусової праці [3].

Під час воєнного стану правоохоронні органи працюють у тісній координації з військовими адміністраціями та органами публічної адміністрації для підтримки порядку і безпеки. До завдань правоохоронців належать забезпечення контролю над пересуванням громадян, боротьба з диверсійними загрозами та охорона важливих об'єктів інфраструктури.

В Україні роль Служби безпеки України (СБУ) та Національної поліції особливо важлива, оскільки вони забезпечують підтримання громадського порядку та реагують на загрози національній безпеці.

Правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в умовах воєнного стану є невід'ємною складовою захисту національної безпеки та громадського порядку. Законодавча база України надає органам влади достатньо інструментів для виконання завдань, пов'язаних з обороною, проте існує потреба у постійному вдосконаленні механізмів для збереження прав людини та забезпечення стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.10.2024).
2. Закон України Про правовий режим воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.10.2024).

3. Європейська конвенція з прав людини.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n306 (дата звернення: 13.10.2024).

КОЗІЙ Ілона
студентка гр. 112/23 факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна
Науковий керівник:
КОНАРЄВА Ганна
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Запровадження воєнного стану в Україні у 2022 році створило нові виклики для захисту прав споживачів. Під час воєнного стану змінюються умови економічної діяльності, відбуваються перебої в постачанні товарів та наданні послуг, порушується інфраструктура, що може призвести до зниження якості продукції, підвищення цін і обмеження доступу до певних товарів і послуг. Такі умови потребують оперативних та ефективних механізмів правового захисту споживачів.

Саме тому дослідження особливостей захисту прав споживачів у таких екстремальних умовах є надзвичайно важливим для розуміння сучасних реалій та розробки ефективних механізмів захисту.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на державний захист, належну якість продукції, безпеку товарів, доступну інформацію, обслуговування державною мовою, відшкодування шкоди та можливість звернення до суду. Вони зобов'язані ознайомлюватись з експлуатаційними правилами товарів та дотримуватись їх. У разі виявлення недоліків товару під час гарантійного строку, споживач має право на усунення недоліків або зменшення ціни. Продавець зобов'язаний приймати неналежну продукцію та безкоштовно усувати дефекти. Якщо товар потребує ремонту, споживач має право на отримання аналогічного товару на час ремонту. Споживач має право на компенсацію за затримки у виконанні вимог. У разі відмови задовольнити вимоги, споживач може звернутися до суду, звільняючись від сплати судового збору [1].

У 2022 році в Україні було прийнято низку законів та постанов, спрямованих на забезпечення доступу до критично важливих товарів і послуг, запобігання спекуляції та підтримку якості товарів на ринку. Особливо важливим є контроль за цінами на товари першої необхідності та забезпечення належного рівня захисту прав споживачів на відшкодування збитків за неякісну продукцію або послуги.

Під час воєнного стану багато підприємств стикаються з логістичними труднощами, збільшенням собівартості продукції та обмеженням постачання. Це може призводити до порушень прав споживачів, таких як продаж неякісних або прострочених товарів, нав'язування неконкурентних умов на ринку, а також обмеження доступу до товарів першої необхідності. В умовах обмежених ресурсів необхідно вдосконалити процедури розгляду скарг споживачів та пришвидшити процеси відшкодування збитків.

В Україні, як і в інших демократичних країнах, існують судові та позасудові способи захисту прав споживачів. Світова практика свідчить, що ця система буде ефективною лише тоді, коли споживач має можливість захищати свої права всіма доступними способами. Важливо, щоб ці способи були взаємопов'язаними, оскільки окреме їх використання зазвичай є малоефективним.

Одним з дієвих способів захисту прав споживачів є судовий захист, який здійснюється загальними судами в порядку позовного провадження за позовами фізичних осіб – споживачів товарів, робіт і послуг.

У післявоєнний період формування системи державних органів для захисту прав споживачів в Україні має відбуватися на основі розробки відповідної концепції, стратегії та програми комплексної політики. Ця політика повинна включати необхідні інститути, засоби та методи, що забезпечать її ефективність.

Основні напрями такої програми можуть охоплювати активізацію процесів адаптації національного законодавства до стандартів та практики ЄС. Це передбачає створення асоціацій захисту прав споживачів, запровадження інституту омбудсмена, а також оптимізацію механізму досудового розгляду скарг і вирішення спорів. Важливо, щоб комплексна програма стала основою для реалізації державної споживчої політики, яка враховувала б наслідки війни в Україні, а також досвід і прояви світової фінансової кризи в національній економіці. Це дозволить запровадити дієві механізми для захисту економіки від негативних впливів та забезпечити надійний захист прав споживачів у всіх сферах їхньої діяльності [2].

Захист прав споживачів в умовах воєнного стану є важливим аспектом стабільності суспільства, який сприяє збереженню довіри громадян до держави і підтримці належних умов для споживачів. Введення додаткових механізмів захисту прав споживачів сприятиме зниженню соціальної напруги та запобіганню кризовим ситуаціям у сфері товарів і послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 01.12.2005 р. № 3161-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T102300?an=605647&hide=true>
2. Бурлака О.С. Захист прав споживачів в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 3. С.28-33

МАЧАЛАБА Мирослав

*курсант Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
рядовий поліції*

Науковий керівник:

ОПАЦЬКИЙ Роман

*доцент кафедри адміністративного права і процесу Навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, майор поліції.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану роль органів публічної адміністрації набуває особливої ваги, оскільки саме вони забезпечують стабільність та ефективне функціонування державних інституцій, охорону правопорядку, громадського спокою та безпеки. Правове регулювання діяльності цих органів стає ключовим елементом в організації надання публічних послуг, захисту населення, підтримки обороноздатності країни та реалізації надзвичайних заходів. Відповідні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів публічної адміністрації, мають адаптуватися до нових викликів і загроз, що виникають в умовах воєнного стану.

Правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в умовах воєнного стану є одним з ключових елементів управління державою, яке спрямоване на забезпечення стабільності функціонування країни під час загроз її територіальній цілісності та суверенітету. Воєнний стан встановлюється у випадках зовнішньої агресії або загрози вторгнення та супроводжується введенням особливого правового режиму. Основними документами, що регулюють роботу органів публічної адміністрації в таких умовах, є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші нормативно-правові акти, які забезпечують реалізацію заходів, необхідних для оборони держави та збереження її безпеки [1, с. 49].

Діяльність органів публічної адміністрації в умовах воєнного стану також регулюється указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів, спрямованими на втілення рішень щодо запровадження воєнного стану. У таких ситуаціях можливе тимчасове обмеження прав громадян, таких як свобода слова та пересування, а також запровадження додаткових заходів контролю з боку державних структур [2, с. 91].

Військово-цивільні адміністрації є тимчасовими державними органами, створеними для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії.

Відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», вони забезпечують дію Конституції та законів України, безпеку і правопорядок,

участь у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам.

Після початку повномасштабної російської агресії проти України Президент підписав указ «Про утворення військових адміністрацій», відповідно до якого були створені тимчасові державні органи для забезпечення оборони, громадської безпеки, правопорядку і дії правового режиму воєнного стану. [3, с. 36].

Військові адміністрації діють на період воєнного стану разом із військовим командуванням. Їхнє основне завдання – забезпечення Конституції та законів України, оборона, громадська безпека і порядок, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян. Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування, а начальники військових адміністрацій призначаються Президентом за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил або обласних адміністрацій.

Однак правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації в умовах воєнного стану стикається з низкою проблем. Серед ключових викликів — необхідність забезпечення балансу між правами громадян і потребою в захисті національної безпеки. Часто виникає необхідність обмеження певних прав і свобод населення, що може викликати правові суперечності та суспільне невдоволення. До того ж, зберігається проблема корупції, яка лише посилюється в умовах кризи. Недоліки в управлінні, такі як непрозорість та недостатня координація між органами державної влади, негативно впливають на ефективність роботи органів публічної адміністрації в цей період.

Отже, в умовах воєнного стану правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації набуває критичного значення для підтримки державної стабільності, безпеки та ефективного управління.

Створення тимчасових органів, таких як військово-цивільні та військові адміністрації, дозволяє швидко реагувати на загрози та підтримувати порядок у кризових ситуаціях. Проте для забезпечення максимальної ефективності публічного управління необхідне подальше вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність таких органів, а також усунення системних проблем, пов'язаних із корупцією, розмежуванням повноважень та забезпеченням компетентності кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2022. С. 46-55.

2. Обрусна С. Ю., Іванова І. В., Панімаш Ю. В., Пасинчук, К. М. Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації військово-цивільного характеру як суб'єктів публічного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. С. 90-95.

3. Перевалова Л. В. Правові основи організації публічного управління в Україні в умовах воєнного стану. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2023. С. 35-37.

ПУЧКА Олексій

*студент 3-го курсу Донецького державного університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)*

Науковий керівник:

ФРОСІНЯК Руслан

*доктор філософії, викладач кафедри державно-правових дисциплін та
публічного управління факультету № 4 Донецького державного університету
внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок військової агресії з боку рф повсякденне життя українського соціуму зазнало небувалих змін (здебільшого негативних). Всім представникам українського суспільства, починаючи від пересічних громадян і закінчуючи політичною верхівкою держави, довелося пристосовуватися до тих змін, що їх з собою принесла російська інвазія.

У даних тезах розглянуто сфери суспільного життя, що їх торкнулися зміни та проаналізовано причинно-наслідкові зв'язки між ними, детально проаналізовано, що саме змінилося в цих сферах.

Ще до початку повномасштабного вторгнення, а саме під час анексії Криму та подій на сході України в 2014 році, в українському суспільстві (здебільшого в політичній верхівці), було сформульовано потребу в його якнайширшому об'єднанні внаслідок гібридної війни розпочатої рф.

Варто зазначити, що в той час українське суспільство досягло певних успіхів в даному напрямку, що призвело до українізації та консолідації населення. Однак, напередодні повномасштабного вторгнення, значна частка громадян України ставилася до ідеї українізації українського соціуму дещо байдуже чи, навіть, скептично.

До повномасштабного вторгнення українське суспільство приязно сприймало пересічних росіян та схвально відгукувалося про російський культурний доробок. Проте, після початку вторгнення, ці настрої з нейтральних та доброзичливих перетворилися на різко негативні.

Крім того, починаючи з лютого 2022 року, серед громадян України спостерігається значна зацікавленість українським культурно – історичним доробком та прагнення асоціювати себе з ним. Однією з ключових ознак єднання стало зростання громадянської активності та самоорганізації населення. Волонтерський рух, який вибухово зріс у перші дні повномасштабного вторгнення й продовжується до цих пір, став маркером єднання українського суспільства. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у вирішенні

соціальних та гуманітарних викликів, зокрема в допомозі внутрішньо переміщеним особам та відбудові постраждалих регіонів [1].

В умовах воєнного стану Україна активно впроваджує нові форми надання адміністративних послуг, які є зручними у будь-який час, але ще більшої значущості набули саме під час повномасштабного вторгнення. Зокрема, використання цифрових платформ, таких як "Дія", сприяє забезпеченню прав громадян у складних умовах війни. Нові цифрові рішення, такі як "єДокумент", допомагають оперативно реагувати на виклики, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, пошуком зниклих осіб та наданням фінансової допомоги.

Повномасштабне вторгнення з боку РФ, підштовхнуло українську державу до більш швидкої діджиталізації державного управління задля оптимізації витрат та більш оперативної допомоги громадянам, що потребують допомоги.

Враховуючи все вищенаведене, можна з впевненістю стверджувати, що зараз Україна як ніколи раніше близька до мети, що задекларована політичним керівництвом, а саме створення «держави в смартфоні». Крім того, можна сказати, що діджиталізація також сприяє зменшенню бюрократії, оскільки тепер всі необхідні документи містяться в смартфоні у оптимізованому та більш зручному вигляді. Багато наших співвітчизників, які перебувають за кордоном, зокрема у країнах ЄС, підкреслюють більшу бюрократизацію та відсутність там сервісів, подібних до «Дії».

Військовий конфлікт вніс значні зміни у функціонування економіки.

Переміщення підприємств, релокація виробничих потужностей та зміна логістичних маршрутів стали важливими елементами адаптації бізнесу до нових реалій. Держава підтримує ці процеси через програми релокації, а також впроваджує заходи для забезпечення економічної стабільності, такі як цифровізація адміністративних послуг та підтримка підприємств у зоні бойових дій. Варто зазначити, що українська держава зараз спрямовує економічну допомогу дотаційним регіонам, що є важливими ланками в соціальній та промисловій інфраструктурі. В першу чергу йдеться про території, що найбільше постраждали від російської навали, а, наразі, активно відбудовуються, зокрема за допомогою міжнародного співтовариства. Крім того, держава опікується релокацією підприємств, що знаходяться поблизу лінії бойового зіткнення, змінює логістичні маршрути з метою забезпечення сприятливих умов для транспортування критично необхідних економіці України вантажів.

Через заходи цифровізації зменшує бюрократичний апарат для оптимізації витрат, спрямовуючи їх в більш важливі сектори економіки. Для підтримки виробництва українських товарів з вересня 2024 року запроваджено державну програму «Національний кешбек», яка стимулює населення купувати саме продукцію вітчизняних товаровиробників [2].

Важливим аспектом трансформації суспільних відносин є збільшення ролі волонтерських рухів, громадських організацій та ініціатив, спрямованих на допомогу постраждалим від війни. Міжнародна допомога відіграє вирішальну роль у відновленні та підтримці економіки та соціальної стабільності України. Завдяки консолідації та відродженню національної самосвідомості, громадяни

України активно задіяні в різноманітних волонтерських рухах та організаціях гуманітарного спрямування.

Варто зазначити, що зараз до цих ініціатив долучаються все більше молоді, що виступають з ідеями та ініціативами, з метою покращення як внутрішнього, так і зовнішнього становища України. Програми щодо обміну досвідом між молоддю України та західних країн, різноманітні заходи та форуми культурно–гуманітарного спрямування, військові навчання, в яких беруть участь військовослужбовці – все це не тільки заохочує потенційних інвесторів вкладати матеріальну допомогу в Україну, а й знайомить міжнародне співтовариство з Україною та її громадянами [3].

У післявоєнний період перед Україною постане завдання відбудови не лише інфраструктури, але й суспільних відносин. Реінтеграція внутрішньо переміщених осіб, відновлення соціальних зв'язків, створення нових умов для економічного зростання та впровадження демократичних перетворень. Важливим аспектом також стане посилення правової держави та забезпечення соціальної справедливості.

Після закінчення війни, перед Україною буде стояти чимало завдань та викликів. Мова йде, в першу чергу, про реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб, впровадження демократичних реформ, реінтеграцію в мирне суспільне життя ветеранів війни та відновлення соціальної справедливості. До того ж, важливим питанням є допомога ветеранам війни в пристосуванні до мирного повсякдення.

До спектру заходів гуманітарного спрямування, що їх ми можемо запропонувати, форуми та лекції з покращення психологічного становища ветеранів, заходи терапевтичного характеру для ветеранів з інвалідністю, зокрема реабілітація, що допоможе їм бути більш самостійними та фізично незалежними в умовах повсякденного життя та поступова інтеграція їх до усіх сфер суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шапошникова І. В., Пристай, І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, (11). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04>
2. Гавриш І. І. Правове регулювання суспільних відносин ринкової економіки в умовах воєнного стану в Україні. Тенденції та перспективи розвитку економіки і права ХХІ століття очима молоді : матеріали VIII Міжвуз. студ. наук. конф., м. Харків, 16 трав. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди та ін. ; за заг. ред. С. В. Бережної. Харків, 2024. С. 298–299
3. Khomenko, O., Shyian, O., Kravchuk, P., Movchan, O., & Morgun, S. Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect. *Social and Legal Studies*, 7(2), 86-95. <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.86>

РЕЗУСВ Євген

аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

Доктор юридичних наук,

професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету внутрішніх справ, доцент

РОЛЬ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НЕБАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Фінансова безпека є важливою частиною механізму національної безпеки, що забезпечує сталість та ефективність розвитку будь-якої держави. З цих міркувань 15 серпня 2012 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, де виділяє певні елементи, наприклад, питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору. Окремим пунктом виступає безпека сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору, що підкреслює важливість цих галузей для сталості розвитку фінансового ринку в Україні [4].

Концепція спрямовує державну політику у небанківського сектору наступним чином:

- створення системи ідентифікації ризиків, проведення моніторингу та поточного аналізу ринку фінансових послуг з метою забезпечення створення можливостей для вжиття запобіжних заходів до забезпечення фінансової безпеки;
- посилення прозорості та відкритості у діяльності фінансових установ та органу, який здійснює державне регулювання і нагляд за такими установами;
- підвищення платоспроможності та фінансової стійкості небанківських фінансових установ;
- забезпечення належного захисту споживачів небанківських фінансових послуг;
- запобігання використанню небанківських фінансових установ для непродуктивного виведення капіталу за кордон.

Головною проблемою, яка потребує розв'язання, виступає недостатньо ефективно застосування механізмів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і чинників, що призводить до створення зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері.

Для вирішення поставленої проблеми були створенні відповідні механізми, яким би дозволяли здійснювання нагляду за небанківським сектором. Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (далі – Закон) основними методам адміністративно-правового регулювання зазначаються ліцензування та авторизація небанківських установ [5].

Основними законами, що регулюють відповідні процеси виступають Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, Перелік органів ліцензування, Закон «Про забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування та реєстрації».

Під авторизацією законодавець розуміє визначена цим Законом та/або спеціальними законами процедура надання права на здійснення діяльності з надання фінансових послуг та/або діяльності з надання супровідних послуг шляхом внесення запису до Реєстру.

Така реєстрація відбувається в порядку, що передбачена у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», дія якого поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб – підприємців [2].

Натомість ліцензія – право юридичної особи здійснювати діяльність з надання певних видів фінансових послуг, підтверджене записом у відповідному Реєстрі.

Повертаючись до державної реєстрації слід зазначити, що реєстр фінансових установ, можна характеризувати, як: «систему одержання, накопичення, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації (даних) про НФУ, що створюється з метою сприяння захисту інтересів споживачів фінансових послуг та забезпечення державного регулювання ринків фінансових послуг, а також для забезпечення відкритості інформації про фінансові установи, включені до Реєстру». Держава виступає власником інформації, яка міститься у Реєстрі, а адмініструє та розпоряджається відомостями про фінансові установи – Національний банк України [1, с. 45].

Реєстрація передуює ліцензуванню, натомість кінцем останньої є видача відповідної ліцензії. Юридичний факт, який супроводжується наданням права на здійснення діяльності з надання фінансових послуг (певного виду фінансових послуг) на підставі відповідного рішення Регулятора та внесення відповідного запису про надавача фінансових послуг до Реєстру, називається видачею ліцензії. Отримання ліцензії має декілька стадій, такі як: порушення ліцензійного процесу, розгляд заяви про видачу ліцензії, внесення інформації до ліцензійного реєстру та видача ліцензії.

Основна функція ліцензування зумовлена мінімізацією ризику допуску на фінансовий ринок небанківських фінансових установ, діяльність яких може загрожувати інтересам суб'єктів ринку. Загрози можуть надходити через різні причини зумовлені, як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, можемо сказати, що державна реєстрація та ліцензування виконують превентивну функцію по запобіганню ризиків на фінансовому ринку небанківських установ. Вони є частиною механізму нагляду за небанківськими фінансовими установами, які

діють на вітчизняному ринку або будуть створенні для здійснення відповідної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буга Г. С. Реєстрація та ліцензування як методи адміністративно-правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ. *Juris Europensis Scientia*. 2021. №6. С. 44-49. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2021/9.pdf
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон від 21.06.2024 р. № 755-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
3. Про забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування та реєстрації: Постанова правління Національного банку України від 01.01.2024 р. №83 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0083500-20#Text>
4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р. № 569-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>
5. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 01.01.2024 р. № 1953-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#n330>

СМАГІН Ростислав

*курсант 305/22КР н.в., факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ФЕДОРЧАК Ірина

*викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено воєнний стан відповідно до Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», підписаного Володимиром Зеленським.

Військова агресія Російської Федерації кардинально змінила наше світосприйняття, в якому присутні нові загрози та виклики у всіх сферах суспільного життя.

Визначена проблема торкнулося і публічного управління, яке з початку війни має забезпечувати безперебійне функціонування державних інституцій в умовах воєнного стану. У таких складних обставинах питання ефективності та результативності публічного адміністрування виходить на перший план. Це одна з ключових теоретичних і практичних проблем, що потребує негайного

дослідження та вирішення. Від здатності публічного управління виконувати свої функції швидко та якісно залежить не лише стабільність держави, але й безпека на національному рівні.

За останні роки Україна переживає глобальні зміни: економічну кризу, революцію, пандемію та воєнний стан. Кожна з зазначених подій стала серйозним випробуванням для держави, підтвердивши критичну роль ефективного публічного адміністрування, яке сьогодні виступає як нова парадигма державного управління.

Завдання публічного управління полягає не тільки у підтримці функціонування й розвитку країни, але й у пошуку оптимальних шляхів цього розвитку оптимізації часу та ресурсів.

На фоні війни система публічного управління в Україні зіткнулася з безліччю проблем та викликів, що безпосередньо загрожують національній безпеці. Тому дослідження чинників, що впливають на ефективність публічного адміністрування в умовах воєнного стану, є особливо важливим для забезпечення стійкості та стабільності держави як з середини так і на зовнішній арені. Для того аби дослідити особливості функціонування та оцінити ефективність публічного управління в умовах війни, важливо чітко визначити поняття «державне управління». У цьому контексті його можна розглядати як механізм формування та реалізації державної політики на всіх рівнях.

Основним завданням державного управління є регулювання, вдосконалення форм і методів управлінської діяльності. В умовах демократії воно також відповідає за реалізацію стратегій сталого розвитку та забезпечення прав і свобод громадян. Науковці, аналізуючи ефективність державного й публічного управління в Україні, виділяють низку проблем, які стримують його розвиток. До таких проблем відносять: корупцію; наявність законодавчих колізій та суперечностей; недосконале правове регулювання; кадрові кризи та брак компетентних фахівців; низький рівень прозорості та відкритості; нечітке розмежування політичних та адміністративних функцій; слабкі механізми політичного й адміністративного контролю. Ці проблеми потребували, а на разі гостро потребують невідкладного вирішення, особливо в умовах воєнного стану, коли ефективність управління безпосередньо впливає на національну безпеку та стійкість держави, а також на сприйняття України як гідного партнера для країн Європи.

Під час воєнного стану державні органи виконують свої повноваження в різних форматах, адаптуючи роботу відповідно до воєнних умов у регіоні та виконуваних завдань. Національне агентство України з питань державної служби повідомляє, що в більшості населених пунктів, зокрема які знаходяться біля лінії зіткнення система публічного управління частково адаптувалася до екстремальних умов. Публічні органи продовжують представляти державу навіть на тимчасово окупованих територіях, залишаючись на передовій у захисті національних інтересів, або адміністрації переміщуються до більш «спокійних» регіонів країни та продовжують свою діяльність.

Підсумовуючи викладене, питання вирішення ключових проблем публічного управління в Україні залишаються надзвичайно актуальними.

Важливо працювати над побудовою цілісної та незалежної системи публічного управління, ефективного фінансового менеджменту, створенням дієвої системи відповідальності, забезпеченням високої кваліфікації кадрів та підвищенням якості надання публічних послуг. Воєнний стан вніс свої корективи, висунувши на перший план необхідність адаптації управлінських процесів до нових умов та викликів.

Важливу роль у зміцненні публічного управління зіграли попередні процеси децентралізації, які розширили повноваження та відповідальність місцевого самоврядування. Це дало громадам змогу самостійно вирішувати свої проблеми й контролювати якість надання публічних послуг, що підвищило їхню оперативність і стійкість у кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 65/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653>
3. Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України» від 24 лютого 2022 р. № 66/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 р. № 152/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152/2022#Text>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Щодо результатів оперативних обстежень об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та вирішення проблемних питань щодо укриття населення»: Указ Президента України від 26 червня 2023 р. № 353/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353/2023#Text>

СОКОЛОВСЬКИЙ Денис

Аспірант 3 курсу навчання

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

Доктор юридичних наук,

професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету внутрішніх справ, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення росії до України спричинило низку проблем для держави, зокрема у сфері енергетики. За наявними даними станом на грудень

2022 року в нашій державі не залишилося жодної неушкодженої російськими терористичними атаками ТЕС. Наслідками масових ракетних атак стали значні руйнування енергетичної інфраструктури: пошкоджено близько половини енергетичної системи, понад півсотні підстанцій різного класу напруги та стільки ж високовольтних ліній електропередач [2, с. 5]. Така ситуація змусила державу почати активну роботу над питанням альтернативної енергетики, вивчення переваг та недоліків кожного з виду відновлювальної енергетики та у результаті почати розробку відповідної нормативно-правової бази.

Одним з видом відновлювальної енергетики є сонячне випромінювання. Сонячне випромінювання є унікальним природним ресурсом, що за своїм адміністративно-правовим режимом, є відмінним від використання інших так званих «традиційних» ресурсів, попри його відносну невичерпність та відносну доступність для всіх та кожного скрізь у світі. Саме це є головною причиною регулювання сонячної енергії не лише на рівні внутрішньо національної системи законодавства, але і на міжнародному рівні. Основні положення, які слід дотримуватись у сфері сонячної енергетики зазначені у таких документах: Договір про принципи діяльності держав із дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Договір про космос) 1967 року (Договір про принципи діяльності, 1967); Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 11 липня 1984 року (Угода про діяльність держав на Місяці, 1984), та інших міжнародно-правових нормативних актах [3, с.6].

Міжнародна законотворчість у цьому питанні не стоїть на місці, але вітчизняна нормативна робота також перебуває в активній фазі. Так, у 2023 році до Верховної Ради України було подано низку законопроектів, наприклад, проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів (реєстраційний № 9011 від 13.02.2023 р.) [6] та проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання збільшення виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів (реєстраційний № 9011-2 від 28.02.2023 р.) [5]. Однак наведенні законопроекти були відхилені ВРУ, натомість були прийняті інші не менш важливі акти.

Вагомим кроком для розвитку сонячної енергетики в Україні є запровадження гарантій походження електроенергії. Відповідно до Закону України від 30 червня 2023 року № 3220-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України» гарантія походження електричної енергії, виробленої з ВДЕ - це електронний документ, сформований на основі відомостей з реєстру гарантій походження електричної енергії, виробленої з ВДЕ, який підтверджує, що визначена кількість електричної енергії вироблена з ВДЕ, підтверджує її екологічну цінність і засвідчує права, пов'язані з позитивним ефектом від виробництва електричної енергії з ВДЕ [1].

У липні того ж року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів» (далі – Закон). Завдяки цьому нормативно-правовому акту було значно розширено чинні на той момент механізми підтримки виробників електричної енергії (до 5 МВт) з альтернативних джерел енергії на роздрібному ринку електричної енергії. Також було запроваджено поняття «активний споживач», який може здійснювати продаж електропостачальнику надлишків виробленої електричної енергії генеруючими установками як за «зеленим» тарифом (діяча модель до прийняття Закону) так і за механізмом самовиробництва (нова модель взаємовідносин) без необхідності отримання ліцензії. Тобто завдяки цьому закону в Україні почав діяти механізм NetBilling, він полягає у самовиробництві, яке дозволяє забезпечувати виробленою електричною енергією власні електроустановки, при цьому, надає можливість здійснювати продаж надлишків виробленої електричної енергії електропостачальнику [4]. Проте законотворча робота не припинялась і у 2024 році набрали чинності не менш важливі нормативно-правові акти. Так, для забезпечення реалізації Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів» було прийнято постанову НКРЕКП «Про затвердження змін до Правил роздрібного ринку електричної енергії» від 10.01.2024 № 3 (далі – Постанова). Вказаною Постановою розширено права, зокрема приватних домогосподарств з генеруючими установками щодо можливості продажу виробленої електричної енергії не тільки за «зеленим» тарифом, а і за механізмом самовиробництва або постачальнику універсальних послуг – за ціною, що склалася на ринку "на добу наперед", або будь-якому іншому електропостачальнику – за вільними цінами [4].

Ще одним важливим документом у сфері сонячної енергетики стала Постанова Кабінету Міністрів України № 227 «Про запровадження гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії» яка затвердила «Порядок видачі, обігу та погашення гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії» (далі - «Порядок 1») та «Порядок визначення екологічної цінності електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії» [1].

Отже, воєнний стан та активні бойові дії підштовхують Україну до розвитку державного регулювання у сфері відновлювальної енергетики, зокрема сонячного випромінювання. Забезпечення прозорого та стабільного правового середовища є ключовим фактором успіху для розвитку відновлювальної енергетики в умовах воєнного конфлікту. Для цього слід стимулювати науково-дослідну роботу, забезпечувати доступ до відповідних інновацій та технологій. Не менш важливим є побудова чіткого та структурованого нормативно-правового базису, який би регулював використання сонячної енергетики, експлуатацію спеціалізованого обладнання, продаж такої енергетики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. GOLAW. Запровадження гарантій походження електроенергії з ВДЕ в Україні. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/228512_zaprovadzhennya-garanty-pokhodzhennya-elektroenerg-z-vde-v-ukran
2. Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відродження: можливості для України. Квартальний звіт № 4. 2022. 23 с.
3. Легеза Ю., Пушкіна О., Паутов Г. Використання сонячної енергії як напрям забезпечення вимог життєздатності населених пунктів: нормативно-правовий аспект. Law. State. Technology, № 3, С. 3–8.
4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferi-diyalnosti/elektroenergiya/diyalnist-aktivnogo-spozhivacha-na-rozdribnomu-rinku-elektrichnoyi-energiyi-1/diyalnist-aktivnogo-spozhivacha-na-rozdribnomu-rinku-elektrichnoyi-energiyi>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання збільшення виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів: проект Закону України від 28.02.2023 р. № 9011-2. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41469>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії генеруючими установками споживачів: проект Закону України від 13.02.2023 р. № 9011. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41360>

ФОМІЧ Валерій

*здобувач вищої освіти, навчально-науковий інститут № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

НАЙДА Віталій

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії соціально-психологічного
забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС навчально-наукового
інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ НАДАВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, особливо в контексті збройного конфлікту, особливості надання поліцейських послуг потребують детального розгляду.

На початку слід визначитися зі змістом поняття «поліцейські послуги», оскільки серед науковців існують розбіжності в тлумаченні цього терміна. Національна поліція України як орган виконавчої влади надає адміністративні послуги, але слід зазначити, що в частині 2 статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» не охоплюється діяльність, пов'язана з державним

наглядом, дізнанням, досудовим слідством, оперативно-розшуковою діяльністю та іншими важливими аспектами. Існує правова і термінологічна колізія між нормами Закону України «Про адміністративні послуги» та Закону України «Про Національну поліцію», оскільки зазначені правовідносини не є адміністративними послугами [1, с. 92–93]. Згідно зі статтею 2 Закону України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції є «надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та надання допомоги особам, які цього потребують» [2].

В умовах воєнного стану Національна поліція України здійснює завдання, що зазвичай притаманні воєнізованим формуванням. Це включає, наприклад, розмінування території та боротьбу з диверсійно-розвідувальними групами противника, у тому числі в умовах бойових зіткнень на різній місцевості. Повноваження поліції в умовах воєнного стану суттєво розширюються, включаючи процедури застосування сили.

Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу» [3]. Це передбачає надання органам публічної влади повноважень для забезпечення національної безпеки та усунення загрози державній незалежності. В умовах воєнного стану особливості надання поліцейських послуг зумовлені не лише розширенням повноважень, але й необхідністю адаптації діяльності поліції до нових реалій, що включає підтримання публічної безпеки та забезпечення прав і свобод громадян у критичних умовах.

Воєнний стан та збройна агресія Російської Федерації проти України значно змінили функції та завдання Національної поліції. Поліція отримала ряд нових прав і обов'язків, спрямованих на забезпечення правопорядку та захист населення в умовах надзвичайних ситуацій. Згідно з пунктом 36 частини 1 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція має право отримувати безоплатно інформацію від державних органів, місцевого самоврядування та юридичних осіб. Це стосується, зокрема, інформації про військовополонених, що є важливим аспектом для документування воєнних злочинів та забезпечення прав людини [3]. У межах своїх повноважень поліція проводить розмінування виявлених вибухонебезпечних предметів (пункт 39 ч. 1 ст. 23). Це особливо актуально в контексті активних бойових дій, коли представники поліції документують факти воєнних злочинів, таких як обстріл цивільних об'єктів. Організація техніко-криміналістичного забезпечення оглядів місць подій і проведення вибухо-технічних робіт також входить до обов'язків поліції (пункт 41). Поліція також виконує зобов'язання України перед міжнародними правоохоронними організаціями, такими як Інтерпол та Європол (пункт 42–44 ч. 1 ст. 23). Це включає в себе організацію співпраці з іншими правоохоронними структурами для забезпечення безпеки та правопорядку. На час воєнного стану поліція збирає біометричні дані осіб у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Це може включати дактилоскопіювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень [4].

Однією з найважливіших задач поліції в умовах воєнного стану є надання допомоги громадянам, які опинилися в складних ситуаціях внаслідок бойових дій (пункт 4 ч. 1 ст. 2). Поліцейські часто першими приходять на допомогу тим, хто потребує захисту. Вони організують евакуацію з небезпечних районів та доставку гуманітарної допомоги. Яскравим прикладом героїчної роботи поліції в умовах війни є історія восьмирічного Богдана з Бахмуту, який втратив батьків через російську артилерію. Поліція провела рятувальну операцію і вивезла хлопчика до безпечного місця, що демонструє їхню відданість службі та готовність допомагати. У складних умовах війни поліція також виконує функцію запобігання мародерству та охорони покинутого майна, що є критично важливим для підтримання правопорядку та захисту власності громадян.

Отже, в умовах воєнного стану функції поліції суттєво розширилися. Це включає як нові завдання, пов'язані із захистом населення, так і оперативні заходи для документування злочинів. Поліція в Україні продовжує залишатися на передовій боротьби за безпеку та правопорядок у складних умовах, забезпечуючи виконання своїх обов'язків у найскладніших ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Катрич Д.К. Мета і завдання Національної поліції України: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник ХДУ. 2017. № 3. С. 18-21.
2. Корольов О. О. Надання публічних послуг національною поліцією України у сфері дозвільної системи : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : 281 «Публічне управління та адміністрування» / О. О. Корольов ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2023. С. 94
3. Музичук О. М., Невядовський В. О., Найда В. О. Напрямки вдосконалення діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2023. № 1. С. 5-12.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. №580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення: 07.10.2024)

ШМАГАЙЛО Ілля

*аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна.*

Науковий керівник:

КОВАЛЬОВА Ольга

*доктор юридичних наук, декан факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

АКТУАЛЬНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснення публічного управління та організація взаємодії між підрозділами оборони у контексті військової сфери має свою специфіку та

особливості. Від здійснення організаційних заходів залежить підтримання високого ступеня бойової готовності сил оборони до відбиття агресії, виконання завдань відповідно до міжнародних зобов'язань України тощо.

Організаційна структура органів військового керівництва, правові форми їх діяльності, передбачені чинними нормативно-правовими актами. При цьому розпорядчі й контрольні повноваження повинні бути спрямовані на визначення життєздатності та ефективності концепції військового управління [4, с. 532].

Відповідно до ч. 5 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія України виконує покладені на неї завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням [5].

Тобто виконання завдань НГ України може бути безпосередньо пов'язано з іншими підрозділами, які входять до системи оборони та безпеки держави.

Потреба у взаємодії з Національною поліцією України (іншими правоохоронними органами) та Збройними Силами України зумовлена організаційними й правовими факторами, важливішим з яких є правовий фактор. Тобто об'єктивно й стабільно наявна потреба суспільства та його членів у належному порядку й безпеці. Задовольнити цю потребу суспільства можна тільки завдяки об'єднанню зусиль всіх сил і засобів, що мають у розпорядженні цих органів [3, с. 142].

Говорячи про сутність взаємодії органів оборони та безпеки, то вона виявляється у: координації дій сил з боку старшого начальника; взаємному узгодженні дій сил різного підпорядкування (насамперед різних відомств); уточненні рубежів, ділянок, районів взаємодій; узгодженні способів дій сил, їхньої синхронізації за часом; уточненні порядку організації зв'язку взаємодії, взаємному інформуванні сил і засобів та у відновленні втраченої взаємодії. Основними методами взаємодії між Національною гвардією та іншими суб'єктами правоохоронної діяльності є розпорядчий та метод спільної роботи [1, с. 17].

Передусім розпорядчий метод застосовується в умовах обмеженого часу для підготовки системи забезпечення безпеки у разі виникнення раптових загроз. Його суть полягає у доведенні наказів командира (штабу) до підрозділів, які реалізують завдання із забезпечення безпеки, а також їх координацію в інтересах підрозділів для виконання головного завдання.

Щодо методу спільної роботи, то він найчастіше застосовується у ході завчасної підготовки до виконання завдань із забезпечення безпеки об'єктів, діє за наявності достатнього часу і полягає у взаємному узгодженні спільних дій між підрозділом, в інтересах якого вона організовується, та іншими підрозділами, що залучаються до виконання спільного завдання [1, с. 17]

Важливими питаннями під час організації взаємодії між частинами Національної гвардії України та іншими силами правопорядку, є: 1) порядок оповіщення та підтримання зв'язку; 2) обмін інформацією, надання взаємодопомоги; 3) установа меж районів (зон) відповідальності, розподіл завдань і функцій для запобігання масовим заворушенням, порядок підпорядкованості [6, с. 54].

Розглянемо фактори взаємодії Національної гвардії з правоохоронними органами та Збройними силами України:

1) основою тісної взаємодії є спільність цілей НГУ та ЗСУ, як підсистем, що входять до єдиної системи Міністерства внутрішніх справ України (Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України тощо). Спільні дії Національної гвардії України та Збройних сил України спрямовані на відсіч збройної агресії з боку росії;

2) Національна поліція України, частини та з'єднання Національної гвардії України поодиночі не мають необхідного комплексу сил і засобів для виконання значної кількості завдань у сфері забезпечення національної безпеки. Оскільки Національна поліція України не має військових формувань у своєму підпорядкуванні, відсутні можливості відповідними силами й засобами прочісувати місцевість з метою виявлення й затримання злочинців, ліквідації масових заворушень, забезпечення громадської безпеки при проведенні суспільно-політичних і спортивно-масових заходів у містах [3, с. 141].

3) спільна діяльність дозволяє уникнути прогалин і дублювань у реалізації своїх функцій і забезпечити максимально ефективне використання кожним із них специфічних форм і методів впливу на таке складне явище, як громадський порядок і злочинність [4, с. 538].

Звернемо увагу на взаємодію між Національною гвардією України та Національною поліцією України, яка здійснюється шляхом:

- спільного патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських та річкових портів, інших громадських місць;
- забезпечення охорони громадської безпеки й порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових та спортивних заходів, а також під час заходів у громадських місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона;
- проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи кількох адміністративно-територіальних одиниць [6, с. 53].

Основні завдання, за якими з'єднання (частини) повинні взаємодіяти між собою з НПУ та іншими силами закріплені у відповідних законах, а також підзаконних актах – Наказ МВС України № 1089 від 24.12.2019 р. «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України» та у Наказі МВС України № 773 від 10.08.2016 р. «Про затвердження порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки й порядку». У них же

запропоновано орієнтовний розрахунок сил і засобів для сумісних дій і надання взаємодопомоги.

Ми погоджуємось з тезою Морквіна Д. А. про взаємодію Національної гвардії України з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. З

а його переконанням взаємодія НГУ з іншими підрозділами становить спільну, взаємоузгоджену діяльність вказаних вище суб'єктів, яка спрямована на досягнення єдиної загальної мети – забезпечення збалансованого та ефективного здійснення правоохоронних функцій держави, а також захисту прав, свобод та інтересів громадян [2, с. 157].

Отже, актуальність удосконалення взаємодії Національної гвардії України з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності під час воєнного стану зумовлена необхідністю ефективної та злагодженої роботи системи оборони та безпеки. Виникає потреба у розробці підзаконних актів, які б регулювали взаємодію не лише з Національною поліцією України, а й з іншими правоохоронними органами.

Прокуратура, Служба безпеки України, антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК), митні органи, слідчі ізолятори та інші також є складниками правоохоронної системи України. Наявність спеціалізованих підзаконних актів дала б змогу чітко окреслити процедуру взаємодії з кожним органом та позбавила б плутанини у процесі організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волков І. М., Бєлай С. В., Ткаченко О.В. Особливості організації взаємодії у процесі забезпечення безпеки об'єктів дипломатичного призначення. *Чесць і закон*. 2023. №1 (84). С. 13-22.
2. Морквін, Д. А. Адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України : дис...д-ра філософії: 10.07.23. Харків, 2023. 215 с.
3. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». Х., 2003. 20 с
4. Островський С. О. Особливості взаємодії національної гвардії України зі Збройними силами України та іншими військовими формуваннями щодо надання відсічі збройній агресії російським загарбникам. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №9(15). С. 531-541.
5. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 №876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text2>.
6. Радванський І. Г., Євтушенко І. В. Особливості організації взаємодії частин і підрозділів Національної гвардії України, Національної поліції України та інших правоохоронних органів у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки. *Чесць і закон*. 2021. №2(77). С. 52-57.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасне публічне управління розвитком територіальних громад в Україні та його нормативно-правовий механізм потребують модернізації, що пов'язане, насамперед, з новими викликами, умовами та непередбачуваними проблемами внаслідок військових дій.

Основною нормативно-правовою базою забезпечення публічного управління розвитком територіальних громад в умовах воєнного стану є [1]: Конституція України; Бюджетний кодекс України; Господарський кодекс України; Закон України «Про правовий режим воєнного стану»; Закон України «Про Генеральну схему планування території України»; Закон України «Про місцеві державні адміністрації»; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»; Закон України «Про засади державної регіональної політики»; Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»; Закон України «Про державні цільові програми»; Закон України Про стратегічну екологічну оцінку; Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»; Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»; Закон України «Про доступ до публічної інформації»; Закон України «Про звернення громадян»; Закон України «Про громадські об'єднання»; Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»; Закон України «Про органи самоорганізації населення»; Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»; Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності»; Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»; Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»; Постанова Кабінету Міністрів України Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації та державного бюджету; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки»; Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів»; Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення

моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів»; Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації»; Наказ Міністерства розвитку громад та територій України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад»; Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки; Національна стратегія у сфері прав людини; Концепція розвитку громадянської освіти в Україні; Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України тощо.

Проведений аналіз сучасного нормативно-правового механізму публічного управління розвитком територіальних громад в Україні в умовах воєнного стану дозволив виявити його деякі недоліки.

Насамперед, слід зазначити, що у нормативно-правовій базі забезпечення публічного управління розвитком територіальних громад в умовах воєнного стану відсутнє визначення змісту такого управління, що, на наш погляд, слід виправити завдяки внесенню відповідних змін до нормативно-правової бази.

У зв'язку із зміною парадигми взаємовідносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства мають бути намічені нові напрями удосконалення публічного управління [2].

Для ефективного та результативного публічного управління розвитком територіальних громад важливим є оновлення його механізмів.

Для цього, слід приділити увагу соціологічному дослідженню, у ході якого необхідно провести експертне опитування. Аналіз результатів опитування експертів сприятиме визначенню напрямів оновлення механізмів, що потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний веб-сайт законодавства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Public administration in the economic sphere in Ukraine: strategic approach / Mykola A. Latynin, Kateryna V. Pastukh, Denys L. Tarasenko, Serhii O. Shevchenko, Anna Yu. Munko // Estudios de Economía Aplicada. – Spain: University of Almeria, 2021. – Vol. 39, № 5. – P. 9. URL: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4967>

ЯКУШКО Крістіна
студентка 214/2023-(П)-К навчальної групи факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЧОРНА Марина
доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання протидії корупції набуває особливого значення, оскільки ефективність функціонування державних органів напряду впливає на обороноздатність країни та стабільність суспільства. Корупційні правопорушення під час воєнного стану є особливо небезпечними через загрозу для національної безпеки, економіки та соціального порядку, що підвищує актуальність адміністративної відповідальності за такі правопорушення.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1], а також Законом України «Про запобігання корупції» [2]. Під час воєнного стану деякі законодавчі акти можуть доповнюватися, зокрема, для посилення контролю за діяльністю посадовців у критичний для держави час.

Корупційними адміністративними правопорушеннями вважаються дії чи бездіяльність, пов'язані з порушенням антикорупційного законодавства, зокрема надання або отримання неправомірної вигоди, зловживання службовим становищем, порушення вимог фінансового контролю, а також конфлікту інтересів. Під час воєнного стану відповідальність за такі порушення може бути посилена, враховуючи важливість ефективного використання державних ресурсів.

Відповідно до законодавства, під час воєнного стану можуть бути запроваджені додаткові заходи адміністративного контролю за діяльністю державних службовців, зокрема тих, хто бере участь у розподілі гуманітарної допомоги, матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для потреб армії та населення. У таких умовах будь-які корупційні дії набувають особливо тяжких наслідків, оскільки порушують принципи чесності та прозорості у розподілі державних ресурсів.

Також, воєнний стан передбачає можливість скорочення строків розгляду адміністративних справ та ухвалення більш оперативних рішень, що дозволяє швидко реагувати на корупційні правопорушення. Це є важливим для запобігання подальшим збиткам державі та суспільству.

Санкції за корупційні правопорушення під час дії воєнного стану можуть бути жорсткішими, порівняно зі звичайними умовами. Штрафи, адміністративний арешт та інші види покарань застосовуються до порушників з

урахуванням ситуації, що склалася в країні, і можуть бути підвищеними для запобігання подібним діям у майбутньому [1].

Вплив воєнного стану на корупційні практики. На жаль, у період воєнного стану існує підвищений ризик виникнення нових форм корупції, пов'язаних із забезпеченням оборонних потреб, гуманітарною допомогою та управлінням державними ресурсами. Це вимагає від державних органів активної взаємодії, посилення контролю та своєчасного реагування на можливі правопорушення. Особливо важливим стає захист суспільних інтересів шляхом забезпечення суворой відповідальності за корупцію.

Отже, адміністративно-правова відповідальність за корупційні правопорушення під час дії воєнного стану відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування державних інститутів. Це сприяє зменшенню ризиків неправомірного використання державних ресурсів та зміцненню суспільної довіри до влади.

Зміни у правозастосовній практиці під час воєнного стану. Введення воєнного стану впливає не тільки на функціонування державного апарату, а й на специфіку правозастосовної практики. Однією з ключових змін є прискорення процедур розгляду адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією [3]. Це необхідно для швидкої реакції на загрози, що виникають у зв'язку з неефективним використанням ресурсів або підривом довіри до державних інститутів. Водночас, в умовах воєнного стану зростає вимога до правозастосовних органів щодо дотримання принципу верховенства права та захисту прав і свобод громадян, навіть у кризових ситуаціях.

Посилення антикорупційного контролю в умовах воєнного стану є ключовим елементом запобігання правопорушенням. Державні органи, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), та інші відповідальні структури посилюють моніторинг діяльності посадових осіб. Превентивні заходи, такі як регулярна перевірка декларацій, антикорупційний моніторинг під час державних закупівель та розподілу гуманітарної допомоги, мають особливе значення для зменшення корупційних ризиків [3].

В умовах воєнного стану значно зростає роль міжнародної співпраці в боротьбі з корупцією. З огляду на те, що Україна отримує значну міжнародну допомогу, існує необхідність забезпечити прозорість і підзвітність використання ресурсів. Також важливим аспектом є участь громадянського суспільства, яке через різні антикорупційні ініціативи може сприяти моніторингу та виявленню правопорушень, що посилює контроль за діяльністю державних службовців та організацій.

Таким чином, адміністративно-правова відповідальність за корупційні правопорушення під час дії воєнного стану має особливе значення для забезпечення стабільності, справедливості та ефективності функціонування державних інститутів. Превентивні заходи, жорсткі санкції та міжнародна співпраця є ключовими факторами у подоланні корупційних викликів у цей критичний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122;
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056;
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи боротьби з корупцією під час воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 314.

ЮХИМЕНКО Костянтин

аспірант 2-го курсу навчання

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

Доктор юридичних наук,

професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету внутрішніх справ, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ ТЕМПІВ ЗРОСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У банківському секторі України, зважаючи на складну фінансово-економічну та військово-політичну ситуацію, стрімко продовжує зростати частка проблемних кредитів у загальній структурі активів вітчизняних банків. Серед основних причин зростання проблемної заборгованості банківських установ учені виокремлюють: «початок воєнних дій на сході України, анексію Криму, проведену НБУ оцінку якості активів банків (AQR), що спонукало банки визнати багато кредитів непрацюючими; запровадження більш жорсткого визначення терміну «непрацюючий кредит (NPL)» відповідно до міжнародних практик; визнання непрацюючих кредитів Приватбанком після націоналізації» [1], загальний спад економічної активності в наслідок запровадження локдауну в Україні та світі, а також помітне знецінення гривні, що, своєю чергою, негативно вплинуло в тому числі і на рівень доходів клієнтів вітчизняних банківських установ.

Загалом же усіх господарюючих суб'єктів, які мають певні труднощі з погашенням взятих кредитів, фахівці умовно поділяють «на три групи. Перша група – це компанії, які опинилися (їх активи, виробничі потужності) на територіях, де тривають бойові дії, або на територіях під окупацією. Вони кредити не обслуговують зовсім. Серед таких позичальників є всі категорії бізнесу – починаючи від металургійних підприємств, машинобудівників і хімічної промисловості, закінчуючи ритейлом і сільгосппідприємствами. найбільш платоспроможні позичальники. До них належать компанії сфери торгівлі (як оптової, так і роздрібної), аграрії, підприємства енергетичної галузі, частково промисловість і логістика. Третя група – це бізнес, який через різні

причини не може повністю погашати кредити (ушкоджено обладнання, втрачено ринки збуту, скорочено виробництво через відключення електроенергії), але намагається віддавати банкам хоча б частину боргів. У цій категорії багато забудовників, підприємств харчової промисловості, машинобудівної галузі та компаній із сфери послуг. Загалом відсотки за кредитами на сьогодні погашають 75–80% компаній позичальників. По суті, це і є найплатоспроможніша частина економіки, яка продовжує функціонувати та хоч якось заробляти» [2].

На появу проблемних кредитів у банку можуть впливати як зовнішні, так і внутрішні причини. Основними причинами зростання частки простроченої заборгованості у кредитних портфелях банків України на сучасному етапі є: погіршення фінансового стану позичальників в результаті економічної кризи, скорочення обсягів ВВП та промислового виробництва, девальвації гривні, інфляційних, ведення бойових дій на Сході, а також скорочення обсягів та відсутність зовнішніх джерел фінансування. Варто наголосити, що проблемний кредит несе загрозу для банку у вигляді фінансових збитків, зниження репутації банку, втрати ліквідності та відволікання коштів до резервів через погіршення якості активів. Управління проблемними кредитами може проводитися на двох рівнях: державному та внутрішньобанківському. Завдяки нормативним документам НБУ банківські установи, котрі кредитують позичальників, мають змогу оперативніше та результативніше повертати різного роду проблемні борги. Також банки можуть власними зусиллями регулювати проблемну заборгованість, як застосовуючи превентивні заходи – для попередження виникнення проблемних кредитів, так і активізуючи роботу з поліпшення сформованого кредитного портфеля, з метою зменшення власних збитків внаслідок непогашення кредиту. Крім того, стягненню проблемної заборгованості може сприяти подальший розвиток незалежних професійних учасників ринку, котрі займаються стягненням проблемних боргів [3, с. 1085].

Відповідно до Положення про організацію процесу управління проблемними кредитами, в банках України є «проблемні активи» – це сукупний обсяг потенційно проблемних активів, непрацюючих активів, стягнутого майна. Згідно з визначенням Національного Банку України, недіючі кредити – це сумнівні та безнадійні до повернення. Згідно з рекомендаціями МВФ, кредити вважають недіючими, якщо сплата основної суми та процентів за ними прострочені: – на три місяці (90 днів) або більше; – менше ніж на 90 днів, проте відповідно до національних норм нагляду вважається, що обслуговування такого кредиту є «слабким» або «незадовільним» [4]. Проблема появи недіючих кредитів у кредитному портфелі банків України є актуальною.

Зважаючи на світовий досвід регулювання кредитної сфери, можна виділити такі шляхи подолання проблемної заборгованості вітчизняних банків:

- застосування інноваційних технологій та методик для оцінки платоспроможності клієнтів (наприклад технологія «мікрокредитування» від ПАТ КБ «Приватбанк»);

- формування єдиної бази кредитних історій (такі спроби характерні для банківського сектору – Українське бюро кредитних історій, Перше всеукраїнське бюро кредитних історій; однак, для отримання кращого ефекту необхідним є

підключення усіх банків до такого реєстру, чого в Україні поки що не спостерігається);

- поширення практики купівлі проблемних кредитів компаніями-колекторами, застосування факторингу (актуальним є створення єдиної компанії – санаційного банку від НБУ, проте обговорення цього питання на загальнодержавному рівні триває донині);

- формування достатніх обсягів резервів під заборгованість (складність полягає в тому, що поточні фінансові труднощі не завжди залишають таку можливість для банку); – вибір та реалізація моделі реструктуризації проблемних активів у банківській сфері; наприклад, створити банк проблемних активів або перехідний банк (із залученням держави або приватних інвесторів);

- спрощення механізмів продажу, передачі, списання активів, у тому числі у межах проведення досудових процедур;

- посилення нагляду за діяльністю банків і введення такої ж системи щодо небанківських установ [5, с. 16].

Застосування зазначених заходів дозволить мінімізувати кредитні ризики у банківській сфері, зменшити кількість проблемної заборгованості та відповідно забезпечити економічне зростання держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 30% на початок 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>
2. Харламов П. Понад третина кредитів у комерційних банках – проблемні. Хто в зоні ризику і що можна зробити. URL: <https://mind.ua/publications/20253001ponad-tretina-kreditiv-u-komercijnih-bankah-problemni-hto-v-zoni-riziku-i-shchomozhna-zrobiti>
3. Яременко О. Р. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання / О. Р. Яременко, Е. О. Лисенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 8. – 2015. – С. 1080-1085.
4. Про організацію процесу управління проблемними активами в банках України: Положення НБУ затверджене постановою правління від 18.07.2019 р. № 97. Законодавство України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text> (дата звернення: 15.07.2024).
5. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 12-17.

СЕКЦІЯ 5.
КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ

ПИСЬМЕНСЬКИЙ Євген

професор кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила», науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ
КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННІЙ СФЕРІ:
ПОТОЧНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Кримінальна протиправність колабораційної діяльності у воєнній сфері жодних сумнівів не викликає, адже така діяльність посягає на національні інтереси держави із забезпечення воєнної безпеки. Військова діяльність має цінність для національної безпеки через свій вплив на розвиток суспільних відносин у царині запобігання воєнним конфліктам, відбиття збройної агресії тощо. Участь у воєнній діяльності в інтересах держави-агресора задля встановлення та утвердження тимчасової окупації території України здатне спричинити істотну шкоду національним інтересам. Ведення бойових дій у складі воєнізованих чи збройних формувань є одним з найбільш небезпечних проявів співпраці з ворогом, що з-поміж іншого підтверджується віднесенням відповідного діяння до категорії особливо тяжких злочинів.

Крім цього, колабораційна діяльність у воєнній сфері здатна зашкоджувати існуючому в Україні стану захищеності базових цінностей суспільства. З огляду на це, обов'язковим додатковим об'єктом для зазначеного виду колабораційної діяльності є громадська безпека. Участь у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, надання їм допомоги безпосередньо впливають на стан захищеності суспільства. Громадська безпека тісно пов'язана з безпекою кожної людини як члена цього суспільства.

Підстава кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у воєнній сфері передбачена у ч. 7 ст. 111-1 КК України, яка відносить до проявів цієї діяльності поведінку у виді: 1) добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора; 2) надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Спираючись на положення примітки ст. 260 КК України, збройні формування держави-агресора в загальних рисах можна визначити таким чином:

це воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Група є воєнізованою, якщо вона має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або строюва чи фізична підготовка.

Незаконними слушно визнаються ті воєнізовані або збройні формування, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань [1, с. 34].

Поняття участі у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях не розкривається у КК України і потребує встановлення з використанням засобів тлумачення. Найбільш просте розуміння участі у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях зводиться до перебування у складі цих формувань [2, с. 87]. Воно (перебування) передбачає, що особа прийнята до складу подібного формування за згодою його керівників та організаторів. Учасник незаконних збройних чи воєнізованих формувань самостійно або разом з іншими учасниками вчиняє різноманітні дії в межах виконання функцій таких формувань (наступальні операції, обстріл позицій українського війська тощо).

Участью в незаконному воєнізованому чи збройному формуванні з-поміж іншого визнаються такі дії: чергування на блокпосту; патрулювання міста; супровід автомобілів; перевезення зброї, боєприпасів, техніки, продуктів харчування тощо; здійснення розвідувальних заходів; спостереження за переміщенням українських військ; охорона будівель, військової техніки; проведення занять із фізичної, вогневої, бойової та спеціальної підготовки [3, с. 144 – 145].

О. Марін стверджує, що немає значення, чи є участь у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях формалізованою (особа прийнята на службу, зарахована у штат відповідного підрозділу), чи ні (взяла до рук зброю та хоча б почала вчиняти дії як член відповідного формування) – відповідальність все одно наставатиме [4]. Справді, формалізованість такого членства не повинна впливати на кримінально-правову оцінку вчиненого за ч. 7 ст. 111-1 КК України. Водночас особа є учасником відповідного формування лише тоді, коли її прийняли в будь-який спосіб до складу формування і вона діє не сама собою, а як його член, а також виконує ті функції, які визначені для такого формування.

Можуть виникати труднощі з установленням змісту надання незаконним збройним чи воєнізованим формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Тлумачення відповідного положення ч. 7 ст. 111-1 КК України дає змогу встановити, що надання зазначеного типу допомоги означає будь-яке сприяння цим формуванням у здійсненні відповідної діяльності за винятком передачі матеріальних ресурсів, відповідальність за яку має самостійну підставу (ч. 4 ст. 111-1 КК України). Наприклад, ідеться про усунення перешкод у діяльності незаконних збройних чи воєнізованих формувань, надання їм

потрібної інформації, транспорті послуги, ремонтні роботи, фінансування, участь у будівництві оборонних споруд тощо.

Фахівці зауважують, що відмінність добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або у збройних формуваннях держави-агресора від добровільної допомоги полягає в тому, що під час участі суб'єкт попередньо вступає до цих формувань та діє у їх складі, а під час допомоги – діє поза складом таких формувань як приватна особа [1, с. 59].

Вивчаючи питання перспектив розвитку кримінального законодавства про відповідальність за колабораційну діяльність у воєнній сфері, слід звернути увагу на помилку, якої припустився законодавець, адже співпраця громадян України в зазначеній сфері не може оцінюватися інакше, як державна зрада. Оскільки характер взаємовідносин з окупантом щодо ведення бойових дій проти України не містить жодних специфічних ознак, які б свідчили про окрему від державної зради правову природу поведінки громадянина України (фактор окупації повністю нівелюється сферою співпраці).

Як слушно зауважує О. Жила, наукова спільнота має орієнтувати законотворця на виключення з КК України можливості військової співпраці як виду колабораційної діяльності, залишивши це виключно видом державної зради у формі переходу на бік ворога [5, с. 66].

Тож колабораційна діяльність у військовій сфері, відповідальність за яку на сьогодні передбачена в ч. 7 ст. 111-1 КК України, має бути виключена з цієї норми, а кваліфікація відповідних дій відбуватиметься згідно зі ст. 111 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації : практич. poradnik / О. О. Буряк, О. І. Букреєв, Д. О. Олейніков, М. В. Членов / за заг. ред. А. З. Швеця. Харків : Право, 2022. 98 с.
2. Розслідування колабораційної діяльності : практ. посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко. Київ : ВД Дакор, 2023. 260 с.
3. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
4. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально караним. Academia.edu. URL: <https://bit.ly/3yq95sP>.
5. Жила О. Проблеми кваліфікації за вчинення колабораційної діяльності. Проблеми протидії колабораційній діяльності в умовах збройної та інформаційної агресії РФ проти України : зб. матер. наук.-практ. сем. (м. Київ, 4 квіт. 2024 р.) / упоряд.: Ю. О. Найдьон, В. Г. Пилипчук, М. О. Теплюк, Т. О. Давидова, В. С. Зубенко. Київ : НА СБУ, ДНУ ІБП НАПрН України, 2024. С. 63 – 67.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Початок війни став поштовхом до змін у діючому законодавстві, не осторонь залишилася і колабораційна діяльність.

Так, 3 березня 2022 р. Верховною Радою України прийнятий Закон № 2108-IX [1], яким включено до Кримінального кодексу (далі – КК) України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», у якій міститься широкий перелік кримінальних правопорушень щодо співпраці та підтримання окупаційного режиму держави-агресора та відповідальність за такі дії [2].

І хоча Закон про кримінальну відповідальність містить низку норм, які встановлюють відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, у нових реаліях законодавець вирішив конкретизувати таке явище як колабораційна діяльність.

У сучасному кримінальному праві поняття колабораційної діяльності слід пов'язувати з такою поведінкою, яка полягає у співпраці або взаємодії з ворогом (державою-агресором), що вчиняється на шкоду державним інтересам (окремий різновид зради своєї держави).

Трактування такої діяльності як усвідомленого, добровільного й умисного співробітництва з ворогом у його інтересах і проти інтересів своєї держави є загальноприйнятим і з позиції міжнародного права [3, с. 79].

Виходячи з реалій українського сьогодення, як колабораціонізм мають розглядатися дії громадян України, які сприяли чи продовжують сприяти РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора тощо. Саме такі міркування були покладені в основу змін до КК щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, про що мовиться в пояснювальній записці до відповідного проекту закону, ухваленого 3 березня 2022 р. (Закон № 2108-IX) [1].

Парламентарі-розробники цих змін наголошували на необхідності встановити у ст. 111-1 КК України відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах [4].

У свою чергу колабораціоністами, відповідно до ч. 7 ст. 111-1 КК України вважаються громадяни України, які добровільно зайняли посади в створених державою-агресором судових або правоохоронних органах, а також добровільно брали участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора чи надавали таким формуванням допомогу у веденні бойових дій проти України [2].

За своєю структурою ст. 111-1 КК України містить вісім частин, з яких ч. 1–7 передбачають основні склади кримінального правопорушення, а ч. 8 – кваліфікований склад, а так само чотирьох приміток. Згідно з класифікацією кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості діяння, відповідальність за які встановлена у ст. 111-1 КК України, поділяються на такі види: кримінальний проступок (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК України); нетяжкий злочин (ч. 3, 4 ст. 111-1 КК України); тяжкий злочин (ч. 5 ст. 111-1 КК України); особливо тяжкий злочин (ч. 6–8 ст. 111-1 КК України).

На перший погляд склади злочинів, які викладені в ст. 111-1 КК України, можуть нагадувати конкретизовані випадки державної зради, але це зовсім не так, тому дуже важливо відмежовувати колабораційну діяльність від державної зради. Основною відмінністю між цими двома складами можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винятково в умовах здійсненої окупації чи агресії. Також, за суб'єктом, державна зрада може вчинятись винятково громадянином України, колабораційна діяльність також перш за все стосується громадян України, проте деякі склади злочинів, що передбачені в ст. 111-1 КК України не передбачають такої ознаки. Також державна зрада може вчинятись на користь будь-якої держави, а в статті про колабораційну діяльність чітко передбачено, що такі дії мають вчинятись на користь держави – агресора.

В ч. 6 ст. 111-1 КК України вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради, варто з'ясувати: громадянство України; інформаційний чи фізичний перехід на бік ворога; шпигунство; надання іноземній державі чи організації допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [5].

Водночас, слід зауважити, що чинна редакція ст. 111-1 КК України потребує системного доопрацювання всіх її положень, передусім, задля подолання наявних правових колізій. Зокрема, «добровільність» як психологічна складова поведінки передбачає знаходження особи на момент свідомого вчинення нею відповідної дії (бездіяльності) у стані свободи від зовнішнього примусу. Індивід завжди обирає той чи інший варіант своєї конкретної поведінки з певної їх множини. Тобто необхідно, щоб виражена в діянні воля об'єктивно була вільним волевиявленням. Таким чином, коли в діянні особи хоча і є воля, але вона виражена не вільно (наприклад наявне було насильство, особа піддавалася погрозі, обману тощо), діяння може бути кваліфіковане як таке, що вчинене з пом'якшувальними обставинами. Вказівку на «добровільність провадження» в ч. 2 та 5 ст. 111-1 КК України вважаємо зайвою, оскільки вчинення примусових дій змінює кримінально-правову оцінку скоєного, а тому в цій частині підтримуємо зміни, які пропонуються внести до ст. 111-1 КК України.

Тому, виключення з ч. 2, 5 та 7 ст. 111-1 КК України слова «добровільне», «добровільна» є обґрунтованим, оскільки вчинення відповідних діянь може бути лише усвідомленим волевиявленням особи, а тому слово «добровільне» є зайвим уточненням.

Також, поза увагою правового регулювання ст. 111-1 КК України при її

прийнятті залишилась діяльність, пов'язана із здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства держави-агресора професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або наданням інших публічних послуг. Дійсно, специфіка діяльності перерахованих суб'єктів, їх роль у суспільно-правовому житті держави і можливі негативні наслідки свідчать про необхідність встановлення кримінальної відповідальності саме для цієї категорії осіб.

Організована злочинна діяльність калоборантів – це складний і розтягнутий у часі процес, який охоплює і створення злочинного формування, і вчинення ним окремих кримінальних правопорушень.

Тому, враховуючи масштаби поширення, темпи зростання та суспільну небезпеку колабораційної діяльності, перспективними кримінально-правовими заходами протидії також можуть бути: а) у ч. 1 та 2 ст. 111-1 КК України передбачити як основне альтернативне покарання у виді позбавлення волі строком до трьох років з конфіскацією майна чи без такої; б) у ч. 3 ст. 111-1 КК України вилучити покарання у виді виправних робіт на строк до двох років та передбачити арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк від одного до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Зазначені заходи не претендують на безапеляційність, але, на нашу думку, сприятимуть зниженню рівня колабораціонізму в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>

2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). URL: wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220

5. Каправа Д., Ющик О. Кримінально-правовий аналіз складу злочину – «колабораційна діяльність». Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 27 жовт. 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 99–101.

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

18 жовтня 2006 року Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції, якою взяла на себе обов'язок встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції. З того часу з метою протидії вчиненню корупційних правопорушень було прийнято багато нормативних актів, які згодом виявилися малоефективними. Рівень довіри населення до антикорупційних та інших державних інституцій залишається доволі низьким. Можна припустити, що для цього існують певні причини: антикорупційне законодавство України є невідпрацьованим і суперечливим або немає бажання його застосовувати. Перевірити реальність цих причин можна за допомогою практики.

Яскравим прикладом суперечливості та недосконалості антикорупційного законодавства України є правові наслідки, що настали для Ренійського міського голови Ізмаїльського району Одеської області, Ігоря Плехова, після того, як його було затримано під час отримання неправомірної вигоди в розмірі 50 тисяч доларів від громадянина США за передачу йому в оренду земельної ділянки площею близько 2,5 га, яка перебуває у комунальній власності [1]. Після повідомлення про підозру йому обрали запобіжний захід у виді застави в розмірі 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що становить 1 342 000,00 грн. (ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 26.01.2023 у справі № 991/691/23). За ч. 5 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції» особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. У ч. 1 ст. 154 КПК України передбачено, що відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину. Отже, якщо в Законі України «Про запобігання корупції» норма про відсторонення від виконання повноважень на посаді є імперативною, то в КПК України ця норма є диспозитивною, тобто особа може бути і може не бути відсторонена від посади. За ст. 79 Закону України «Про органи місцевого самоврядування в Україні» повноваження міського голови, вважаються достроково припиненими у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього або набрання законної сили рішенням суду про притягнення його до відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією, яким накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Вироком Вищого антикорупційний суд від 17 квітня 2024 року у справі № 991/2338/23 Ренійського міського голову Ізмаїльського району Одеської області, ОСОБА_9, було визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, та призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк

дев'ять років з позбавленням права обіймати посади в органах місцевого самоврядування та в органах державної влади на строк три роки, з конфіскацією всього належного йому майна. Запобіжний захід у виді застави залишено до набрання вироком законної сили [2]. Вирок був оскаржений шляхом подачі апеляційної скарги до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду.

За ст. 62 Конституції України, ст. 2 КК України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. За ст. 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Ігор Плехов досі продовжує виконувати повноваження міського голови на законних підставах. А тим часом місцева громада знаходиться у розпачі: «засуджений Плехов досі на волі і обіймає посаду мера Рені... Впродовж кількох років були обшуки, розслідування і, нарешті – справедливий вирок! Але чому засуджений Плехов, попри рішення суду, досі обіймає посаду мера міста і продовжує обкрадати бюджет? /Напередодні міська рада знову виділила 19 млн. грн. нібито «на відеокамери»/. Громада обурюється – що, мер – казнокрад знову відкуповується? ... Місто вже деградує. Виходить, у нашому «демократичному» світі діє індульгенція...» [3]. Народ часто буває занадто емоційним, але він завжди відчуває коли відбувається порушення принципу справедливості. Осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, обов'язково потрібно відстороняти від виконання службових повноважень.

Корупція – складне негативне соціальне явище, яке не можна подолати притягненням до відповідальності лише одного зі службових осіб, з яких складається цілісна корупційна система, яка охоплює як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування. Як правило, в кожній злочинній організації є свої «громовідводи», але іноді їх дії набувають особливо цинічного вигляду. Так, Ігор Плехов неодноразово просив суд відкласти судові засідання через важкий стан здоров'я, навіть необхідні довідки надавав, підписані виконуючим обов'язки директора Ренійської лікарні. А тим часом мешканці міста Рені бачили, як він здоровий у гарному настрої їздить по місту. На Ютуб-каналі «Новини Рені» в програмі «Страва – із секретом! Як на Бессарабії крутять сарма, сарме, сармале та відроджують рецепт курбана» видно, як Ігор Плехов куштує національні страви [4].

Виникають питання: Чому ніхто не перевірів законність дій виконуючого обов'язки директора Ренійської лікарні (в його діях могли бути кримінальні правопорушення передбачені ст. ст. 364, 366, 368 КК України? Чому місцева влада так демонстративно порушує закон? Невже чутки про те, що Рені – кримінальне місце, правда? Про який рівень довіри населення до антикорупційних та інших державних інституцій тоді можна говорити?

На підставі викладеного можна зробити висновок, що антикорупційна політика України є малоефективною не стільки через недосконалість

антикорупційного законодавства, скільки через небажання докласти зусилля з метою виявлення можливих порушень закону.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Якимюк І. Мера одного з міст Одещини затримали за вимагання хабаря – САП. Суспільне. Одеса. 25 січня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/odesa/366036-mera-odnogo-z-mist-odesini-zatrimali-za-vimaganna-habara-sap/>.
2. Вирок Вищого антикорупційний суду від 17 квітня 2024 року у справі № 991/2338/23, провадження 1-кп/991/39/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118426375>.
3. Оскар В. Пустили козла в огород. Криминальний Рені. 18 августа 2024 г. URL: https://www.facebook.com/groups/1159184014177517/posts/7940124246083426/?_rdr.
4. Блюдо – с секретом! Как на Бессарабии крутят сарма, сарме, сармале и возрождают рецепт курбана. Новості Рені. 16 сентября 2024 г. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PD0rG9n214E>.

БАЄВА Лілія

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

До початку ХХІ століття в Україні питання політики у сфері боротьби зі злочинністю та її складових: кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики практично не досліджувались, а якщо їм і приділялась увага, то, на жаль, лише фрагментарно в контексті інших правових досліджень у сферах відповідних наук.

Лише у 2004–2005 роках в Україні вийшли друком три перших монографічних дослідження, присвячених проблемам політики у кримінально-правовій сфері. Можна стверджувати, що саме з їх виходом дослідження цієї проблеми в Україні почали активно розвиватись. На сьогодні за її тематикою успішно захищено низку докторських та кандидатських дисертацій, опубліковано сотні статей, постійно проводяться наукові конференції, присвячені тим чи іншим її проблемам. Аналіз публікацій дає підстави стверджувати, що останніми роками дослідження політичних проблем у сфері боротьби зі злочинністю вийшли на новий рівень – окрім, так би мовити, приватних її проблем, пов'язаних із її аналізом в контексті окремих інститутів та норм чинного кримінального

законодавства, розгортаються фундаментальні дослідження її функцій, ідеологічних засад, досліджуються проблеми її забезпечення та ін. [1, с. 181].

Кримінально-правова політика здійснюється як у правотворчій, так правозастосовній формах, кожна з яких заслуговує на дослідницьку увагу в умовах дії воєнного стану. Якщо йдеться про правотворчий процес, під час якого уповноважені на це суб'єкти формують кримінально-правову політику, то він характеризується наявністю низки новітніх тенденцій, що насамперед стосуються змін і доповнень КК України як основної форми існування кримінального права. Прикро, але не всі з цих тенденцій здатні поліпшити стан протидії злочинності на тлі російської агресії, що триває. Питання того, якими є головні негативні прояви формування кримінальноправової політики на поточному етапі (за впливом двох років війни високої інтенсивності), є надзвичайно актуальним, оскільки ціна помилок на поточному етапі правового розвитку може виявитися надзвичайно високою [2, с. 44].

Серед існуючого різноманіття поглядів науковців на визначення поняття «кримінально-правова політика», на наш погляд більш інформативним є визначення надане О. О. Дудоровим та М. І. Хавронюком, які вважають, що кримінальноправова політика, будучи частиною державної політики, являє собою «напрямок діяльності спеціально-уповноважених органів, який стосується охорони прав і свобод людини та громадянина, суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань шляхом застосування покарання та інших заходів кримінально-правового характеру до осіб, які вчинили такі посягання, а також шляхом запобігання зазначеним посяганням за допомогою правового виховання і заходів профілактики індивідуального і спеціально-кримінологічного характеру» [3, с. 56].

Визначаючи кримінально-правову політику, вказані науковці фактично говорять про політику у сфері боротьби зі злочинністю, складовою якої є кримінально-правова політика. Вони не підкреслюють особливості кримінально-правової політики, яка полягає у тому, що вона є складовою політики в сфері боротьби зі злочинністю, її системоутворюючим елементом, того, що кримінально-правова політика реалізується через визначення того, що є злочин, що є кримінальне покарання, які діяння треба вважати злочинними, їх перелік та ін.

Кримінально-правова політика суттєво відрізняється від політики у сфері боротьби зі злочинністю. Остання являє собою комплексну систему теорій, поглядів, уявлень та ін. щодо боротьби зі злочинністю усією сукупністю наявних у суспільстві правових засобів і включає у себе кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну (профілактичну) політики. Своєю чергою політика у сфері боротьби зі злочинністю є одним з напрямів внутрішньої та зовнішньої політики України, яка на підставі загальної стратегії боротьби зі злочинністю у сукупності із соціальною, економічною, демографічною та іншими видами політики, спрямована на зниження ризиків від вітчизняної та міжнародної злочинності. Кримінальноправова політика – це складова частина політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є її системоутворюючим елементом, оскільки визначає поняття злочину і коло діянь, які визнаються

такими, що обумовлює можливість «включення в роботу» інших складових елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Завданням кримінально-правової політики: «перед кримінально-правовою політикою стоїть комплекс завдань, вирішення яких створює передумови для успішної діяльності всієї системи боротьби зі злочинністю»:

- у сфері визначення загальних засад кримінальної відповідальності та покарання;
- у сфері визначення кола діянь, віднесених до категорії злочинних (питання криміналізації та декриміналізації);
- у сфері визначення оптимальних заходів впливу на винного (пеналізація і депеналізація);
- у сфері запобігання злочинам методами кримінально-правового впливу (загальна й спеціальна превенція);
- у сфері взаємодії з іншими елементами (складовими) політики у сфері боротьби зі злочинністю[4, с. 50-51].

Завдання кримінально-правової політики полягають у визначенні загальних засад кримінальної відповідальності та покарання винного, за допомогою кримінально-правової політики визначається коло діянь які є протиправними, допомагає визначити ефективні методи впливу на злочинця та визначає дієві методи запобігання злочинів.

Якість кримінального закону є базовим компонентом кримінально-правової політики, що формується. Відсутність належної якості КК України не дає змоги ефективно протидіяти правопорушенням в умовах воєнного стану, а адекватний захист інтересів держави лишається недостатньо забезпеченим. Заслужує на увагу також кореляція між якістю кримінального закону та якістю правозастосовних рішень (дотримання принципу верховенства права можливе лише за умови застосування нормативно-правового акту, який відповідає критерію «якості закону» [5, с. 31–35].

Аналіз тих змін, що були внесені до Кримінального кодексу України від початку повномасштабного вторгнення РФ, тобто від 24 лютого 2022 р., виявляє істотні проблеми у складових кримінально-правового регулювання відносин, що зазнали і зазнають найбільшого впливу факторів воєнного штибу. Це виявляється і у вадах криміналізації, і в недоліках правозастосування, що є похідними від викривлень кримінально-правової політики кризово-воєнного періоду. Їх вивчення є нагальною вимогою часу як передумова для вдосконалення кримінально-правової захищеності відносин, благ, цінностей, що виявилися найбільш уразливими в умовах воєнного стану.

В умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану ефективно виконання завдання щодо правового забезпечення миру, конституційного устрою, охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки від кримінальнопротиправних посягань, що вчинені за вказаних умов, удосконалення кримінального законодавства України виявилось нагальною потребою часу.

Масив нових законодавчих змін, що їх зазнали КК України та суміжні правові акти, демонструє цілеспрямовані зусилля законодавчої влади України адаптувати кримінальне законодавство під нові воєнні реалії сьогодення.

Водночас, зумовлена об'єктивними умовами динаміка кримінального законодавства не повинна перетворитися на неконтрольований процес, що здатний призвести до викривлення дійсного змісту кримінальноправових засад національного права. Тож кримінально-правова законотворчість за нинішніх умов має не тільки прагнути до новачності, а й до збереження за цих умов стабільності усталених засад і кримінально-правових традицій.

Слід зазначити, що під час дії воєнного стану вкрай необхідним є вдосконалення внутрішнього законодавства і практики його застосування стосовно протидії колабораціонізму, пособництву державі-агресору, а також воєнним злочинам, злочинам агресії, злочинам проти людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія / Павло Львович Фріс – Івано-Франківськ : Супрун В. П. 2021 389 с.
2. Письменський Є. О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій / Є.О. Письменський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. № 1. 2024. С. 43-52.
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 948 с.
4. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ...докт. юрид. наук. Київ, 2006. 440 с.
5. Цебенко С. Б. Вимога «якості» закону як один з основних аспектів принципу верховенства права / С.Б. Цебенко // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 4. С. 31-35.

ГРИГОРОВА Ганна

*Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Запровадження та території України 24.02.2024 року воєнного часу суттєво вплинуло на механізм провадження досудового розслідування та розгляду справ у кримінальних провадженнях.

Спеціальні норми щодо вчинення конкретних процесуальних дій у кримінальному провадженні закріплені у статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України).

Метою формування окремих правозастосовних приписів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є прагнення законодавця якнайбільш

забезпечити безперервність процесуальних дій у кримінальних провадженнях, навіть у разі виникнення обставин, що унеможливають функціонування окремих інститутів кримінальної юстиції протягом значного періоду часу.

Проте визначені у вищевказаній нормі правила підсудності кримінальних справ викликають колізійність у правозастосовних механізмах.

Так, згідно ч. 1 ст. 32 КПК України кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. У разі якщо було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю, - суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Положення ч. 9 ст. 615 КПК України, своєю чергою встановлюють, що під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя - судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Відповідно правила територіальної підсудності кримінальних справ зазнають суттєвого звуження в умовах дії воєнного стану, адже з урахуванням принципу правової визначеності статті 32 та 615 КПК України не можуть застосовуватись одночасно, відповідно застосуванню підлягає спеціальна норма – стаття 615 КПК України.

За таких обставин дискусійним постає питання підсудності кримінальних справ у разі неможливості встановити місце вчинення злочину (або місце завершення злочину/місце вчинення останнього епізоду злочину – разі триваючого злочину). Адже диспозиція ч. 9 ст. 615 КПК України не вирішує цих питань, а положення ст. 32 КПК України в умовах воєнного часу застосуванню не підлягають.

Відповідно вважаємо, за необхідне доповнити положення ч. 9 ст. 615 КПК України реченням наступного змісту: «Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування». При цьому з урахуванням позиції Верховного Суду сформованої, зокрема, в ухвалі від 14 липня 2022 року у справі № 761/11819/2022 під місцем завершення досудового розслідування слід вважати місце складання та затвердження обвинувального акту, що частіше за все є робочим кабінетом

прокурора, який здійснював процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [1].

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Ухвала Верховного Суду від 14 липня 2022 року у справі № 761/11819/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105234085>.

КОМІСАРЧУК Руслан

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент, (м. Кропивницький, Україна).*

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Ніколи не слід забувати, що слідча робота – політична, і наука, покликана служити успіхам слідства, – політична наука. Тому, криміналістика покликана служити певним політичним цілям, які повинні бути підкреслені при визначенні предмета цієї науки.

Проблема криміналістичної політики, з моменту введення в дію нових кодифікованих джерел кримінального, кримінального процесуального права, а також змін, що відбулися в останній період у житті українського суспільства та держави, потребує їх серйозного осмислення та подальшого опрацювання.

Криміналістична політика являє собою цілісну систему, що складається з взаємозв'язаних, але разом з тим відносно самостійних підсистем (елементів), до числа яких відносяться кримінально-правова, кримінально-процесуальна, пенітенціарна, оперативно-розшукова, кримінологічна політика. Кожна з названих підсистем відрізняється власною історією й рівнем розвитку. Проте всі вони є невід'ємними частинами єдиного цілого – державної криміналістичної політики боротьби зі злочинністю.

Функціональний взаємозв'язок складових частин криміналістичної політики проявляється в тому, що зміни в одному елементі з необхідністю тягнуть відповідні зміни в інших елементах криміналістичної політики, а також впливають на ефективність цілого.

Наприклад, кримінально-правова політика і кримінально-процесуальна політика визначають коло злочинних діянь і заходи кримінально-правового впливу за їх вчинення, порядок і умови притягнення до кримінальної відповідальності і звільнення від неї тощо.

Однак специфіка криміналістичної політики в тому, що вона формує технологію боротьби зі злочинністю, тобто політику держави в галузі боротьби зі злочинністю з допомогою використання криміналістичного арсеналу (технології у вигляді розробки та здійснення кола допустимих засобів, методів, способів боротьби зі злочинністю для державного примусу), що реалізується в

процесі застосування на практиці, як спеціальних заходів (кримінально-правових, кримінально-процесуальних, кримінологічних, пенітенціарних), так і заходів чисто соціального характеру (економічних, ідеологічних, медичних, організаційно-управлінських тощо).

У вітчизняній літературі відсутні дослідження щодо змісту поняття кримінальної політики, його значення і співвідношення із суміжними поняттями. Сучасна державна політика має охоплювати всі напрямки і сторони боротьби зі злочинністю, відповідно, вона має бути всебічно вивчена в рамках якоїсь однієї мета-предметної науки кримінального циклу. Такою мета-предметністю наділена лише криміналістика, як технологія виявлення, розслідування та попередження злочинів (криміналістична технологія).

Тому, наукове вивчення проблем криміналістичної політики вимагає широкого міждисциплінарного, технологічного підходу і може бути успішним тільки при співробітництві вчених різних спеціальностей.

Щодо кримінальної процесуальної політики то, слід зазначити, що вона в пострадянський період істотно змінила вектор свого розвитку. Замість ідеологічно непримиренної класової боротьби зі злочинністю пріоритети нинішньої кримінальної процесуальної політики змістилися взагалі в бік де-лібералізації та дегуманізації заходів боротьби зі злочинністю, що є відображенням корінних перетворень суспільно-політичного ладу держави, а також кардинальної зміни попередньо пануючої в нашій країні радянської концепції і тенденцій розвитку вітчизняного кримінального судочинства.

В даний час «змінилися підходи» до низки проблем у нинішньому кримінальному процесі, зокрема, таких як не встановлення істини у кримінальних провадженнях, не змагальність й визнання обвинуваченим своєї провини (як бази для угоди з правосуддям) – «відкуп», корупція! Посприяло цьому також і те, що некритично сприйнята розробниками КПК України англо-американська доктрина кримінального судочинства фактично знімає постановку питання про необхідність встановлення об'єктивної істини в ході провадження у кримінальних провадженнях, замінюючи останню так звану юридичною істиною.

Нескладно помітити, що нинішній стан, мета, орієнтири й засоби кримінально-процесуальної політики, сприяють де-лібералізації правозастосовної практики, ускладнюють використання в кримінальному судочинстві сучасного криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю. Чітко позначилися протиріччя, обумовлені необхідністю визначення балансу між вимогами ефективності боротьби зі злочинністю (перш за все, з метою встановлення об'єктивної істини у кожному провадженні) і дотриманням інтересів недоторканості особи, приватного життя громадян, а також забезпечення змагальності сторін в кримінальному процесі. Іншими словами, в наявності протиріч між існуючими можливостями пошуково-пізнавальної (криміналістичної) діяльності і формами її кримінально-процесуальної регламентації, що вимагає їх узгодження, а також зняття протиріч між кримінально процесуальною і криміналістичною політикою. Нагальною є потреба в теоретичній розробці питань про сутність і зміст криміналістичної

політики, її взаємозв'язків з іншими елементами (підсистемами) кримінальної та кримінальної процесуальної політики, а також стратегій їх реалізації в Україні.

Лише після закінчення війни, глибокого осмислення наявних проблем і вироблення науково-обґрунтованих шляхів їх вирішення можна приступати до подальшої роботи по реалізації визначеного. Відповідно, маємо подивитися на сучасну кримінальну політику очима криміналіста, сприйняти як необхідність цілеспрямованої розробки теорії криміналістичної політики. Тим більш, що в умовах глобалізації, слід вести мову не тільки про національну криміналістичну політику, а й про міжнародну криміналістичну політику, яку не здійснюють різні міжнародні організації, серед них і Європейський Союз та його агентури (ENFSI, Europol, Eurojust, CEPOL).

Специфіка криміналістичної політики має проявлятися в тому, що вона пов'язана головним чином з правозастосовчою практикою, а не із законотворчістю.

Зміст криміналістичної політики мають складати принципи, мета, пріоритети, перспективи та стратегії сучасної криміналістичної (слідчої, оперативно-розшукової, прокурорської, адвокатської, експертної) діяльності, а також основні напрямки розробки, вдосконалення, впровадження та ефективного використання на практиці криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю. В цьому контексті криміналістична політика має розглядатися, як концепція боротьби зі злочинністю за допомогою криміналістичного інструментарію – технології виявлення, розслідування та попередження злочинів. При цьому кримінальна, кримінальна процесуальна, кримінологічна, кримінально-виконавча політики повинні розглядатися, як особливі різновиди криміналістичної політики.

Криміналістична політика, має відображати державно-правову ідеологію боротьби зі злочинністю криміналістичними методами й засобами (стратегічними, організаційно-управлінськими, технічними, тактичними, методичними), характеризувати спрямованість діяльності (генеральну лінію) держави і її органів щодо впливу на злочинність криміналістичними засобами, і тим самим регулювати практику їх використання у боротьбі зі злочинністю.

Формування цілеспрямованої криміналістичної політики держави здійснить істотний вплив на практичну й наукову криміналістичну діяльність, розробку, вдосконалення, впровадження та використання в боротьбі зі злочинністю сучасних криміналістичних методів й засобів виявлення, розслідування та попередження злочинів.

Таким чином, криміналістична політика являє собою такий напрямок державної політики, у межах якого формується технологія виявлення, розслідування та попередження злочинів, у вигляді розробки та здійснення кола допустимих засобів, методів, способів боротьби зі злочинністю для державного примусу.

Криміналістична політика — діяльність держави щодо захисту Людини, громадян і суспільства від злочинних посягань та злочинів.

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: СПЕЦИФІКА ТА ПРОБЛЕМИ

Розслідування воєнних злочинів — це складний і багаторівневий процес, який вимагає ретельного збору доказів, дотримання правових процедур і міжнародних стандартів.

В Україні питання воєнних злочинів стало особливо актуальним у зв'язку з російською агресією, яка розпочалася в 2014 році та загострилося після повномасштабного вторгнення в 2022 році.

Багато українських науковців, правозахисників і експертів займаються питаннями документування та розслідування воєнних злочинів, а також розробляють правові механізми для їхнього переслідування. Серед них: В. Василенко, О. Задорожний, М. Карпенко, Є. Письменський, Ю. Римаренко, Н. Татарин, В. Шевчук, Ю. Філіпов та інші.

Воєнні злочини, зазвичай, включають такі порушення як вбивства цивільних, тортури, знищення культурних об'єктів, викрадення, депортації, використання забороненої зброї тощо. Відповідно, це вимагає дотримання певних процедур, отримання нових знань, застосування міжнародної практики. При розслідуванні воєнних злочинів потрібно враховувати специфічні аспекти цього процесу:

1. Збір доказів, а саме:

- Місце злочину: Розслідування починається з фіксації місця, де сталося правопорушення. Це може бути поле бою, зруйноване місто або місце ув'язнення. Дуже важливо належно зберегти докази, аби вони не були знищені.

- Свідки та потерпілі: Спілкування зі свідками, постраждалими та іншими особами, які можуть надати цінну інформацію, є критичними. Ці свідчення часто записують на відео або аудіо для подальшого використання в суді.

- Фізичні докази: Важливо зібрати зброю, залишки боєприпасів, уламки, ДНК та інші матеріальні об'єкти, що можуть бути використані для підтвердження факту злочину.

2. Правові аспекти, що включають юрисдикцію та класифікацію злочинів.

3. Міжнародні норми та стандарти. Розслідування воєнних злочинів регулюється Женевськими конвенціями, які встановлюють правила ведення війни, захисту цивільних осіб і поводження з військовополоненими. Міжнародний Кримінальний Суд діє на підставі Римського статуту, який визначає механізм переслідування винних у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

4. Співпраця з міжнародними організаціями. У розслідуванні воєнних злочинів важливу роль відіграють міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний Червоний Хрест, Human Rights Watch та інші, які надають допомогу у зборі доказів та документуванні злочинів. Експерти

міжнародних організацій можуть брати участь у судово-медичних експертизах, аналізі залишків зброї або інших спеціалізованих дослідженнях.

5. Правосуддя та притягнення до відповідальності. Розслідування завершуються судовими процесами, де обвинувачені можуть постати перед національними або міжнародними трибуналами. Судові процеси можуть тривати роками, оскільки збір доказів і сам судовий розгляд є надзвичайно складними та делікатними процесами. Обвинуваченим гарантуються всі права на справедливий суд, згідно з міжнародним правом.

Розслідування воєнних злочинів в Україні стикається з низкою проблем, що ускладнюють процес притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості для жертв. Основні труднощі можна розділити на кілька категорій:

1. Невідкладні загрози безпеці. Воєнні злочини часто відбуваються в районах, де тривають бої, що ускладнює доступ до місця подій для фіксації доказів. Збір свідчень та матеріалів під час бойових дій є ризикованим, що затягує процес і може призвести до втрати важливих доказів. Також багато районів, де було скоєно воєнні злочини, залишаються замінованими або небезпечними для пересування через нерозірвані боєприпаси. Це ускладнює доступ для слідчих, експертів і команд гуманітарних організацій.

2. Знищення або приховування доказів. Під час війни злочинці або окупаційні сили можуть свідомо знищувати докази своїх дій (руйнування тіл, будівель, що стали місцем злочину, знищення документів або записів).

Часто жертви воєнних злочинів, особливо під час масових убивств чи депортацій, переміщуються з місць, де було скоєно злочин, що ускладнює їх ідентифікацію та розслідування.

3. Проблеми з доступом до свідків. У зонах, які перебувають під контролем окупаційних сил, свідки воєнних злочинів можуть зазнавати тиску, залякувань або навіть насильства, що змушує їх мовчати. Деякі свідки можуть бути викрадені або вбиті.

4. Нестача ресурсів та спеціалістів. Розслідування воєнних злочинів вимагає участі спеціалістів із різних галузей, зокрема криміналістів, судово-медичних експертів, міжнародних юристів. Нестача фахівців і відповідної технічної бази може уповільнити чи навіть зупинити розслідування.

Процес розслідування воєнних злочинів потребує значних фінансових ресурсів для проведення експертиз, транспортування матеріалів, захисту свідків тощо. Держава не завжди може забезпечити належне фінансування в умовах війни.

5. Міжнародна співпраця. Хоча Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом (МКС), залучення міжнародних органів часто є тривалим і складним процесом, що залежить від політичної волі та підтримки інших країн. Росія, як основний агресор, не визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду і не співпрацює з міжнародними організаціями, що ускладнює переслідування злочинців на міжнародному рівні.

6. Проблеми юридичної системи. Недосконалість національного законодавства: Українське законодавство щодо воєнних злочинів потребує

вдосконалення для забезпечення ефективного переслідування таких злочинів. Зокрема, бракує законодавчих актів, які чітко визначають механізми розслідування та судочинства щодо воєнних злочинців. Через великий обсяг справ, пов'язаних із воєнними злочинами, судова система України може не мати достатніх ресурсів для швидкого та ефективного розгляду всіх випадків.

7. Проблеми з ідентифікацією та доказовою базою. Часто воєнні злочини скоюються бойовиками чи військовими без чіткої ідентифікації (без розпізнавальних знаків), що ускладнює ідентифікацію та притягнення винних до відповідальності.

Зібрані докази повинні відповідати стандартам міжнародного права для їхнього використання в міжнародних судах. Це може бути складно через недостатню підготовку місцевих органів до проведення таких розслідувань на міжнародному рівні.

Таким чином, розслідування воєнних злочинів в Україні стикається з багатьма викликами, пов'язаними з безпекою, політичними факторами, ресурсними обмеженнями та юридичними перешкодами.

Однак активна співпраця з міжнародними організаціями та вдосконалення національного законодавства можуть допомогти подолати ці проблеми та забезпечити справедливість для жертв.

Отже, розслідування воєнних злочинів — це надзвичайно важливий і детальний процес, який потребує співпраці на багатьох рівнях, дотримання міжнародних стандартів і забезпечення правосуддя для жертв війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баладига С. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. Нове українське право, Вип. 5, 2022 С.52-58. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/354/314>
2. Досудове розслідування воєнних злочинів. Вектор прав людини : вебсайт. URL: <http://www.hrvector.org>
3. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція. URL: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochynyvyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>

СМИРНОВ Максим

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Термін «*спрощене провадження*» (англ. «summary proceedings») означає спрощений порядок, який прискорює судовий розгляд з метою ефективного та

оперативного розгляду кримінальних справ і зведення до мінімуму витрат, досягаючи мети процесуальної економії.

КПК передбачає механізм спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, головною метою якого є економія матеріальних затрат держави, часових затрат суду та учасників кримінального судочинства. Розгляд проводиться у порядку спрощеного провадження з метою його прискорення, усунення необґрунтованої тяганини при розгляді кримінальних справ, що дозволяє забезпечити вирішення завдань кримінального провадження при процесуальній та ресурсній економії. Слід зауважити, що спрощення судового провадження обмежує реалізацію деяких засад кримінального судочинства та процесуальних гарантій.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків істотно відрізняється від загального порядку судового провадження, є різновидом особливих порядків провадження в суді першої інстанції та має такі ознаки: 1) воно відноситься до основних проваджень, тому що спрямовано на вирішення кримінального провадження по суті; 2) передбачає більшу міру диспозитивності, ніж звичайний розгляд кримінального провадження в суді першої інстанції, оскільки вирок у такому порядку може бути винесено тільки за наявності клопотання прокурора або слідчого і згоди обвинуваченого; 3) є спрощеним, оскільки супроводжується відсутністю деяких процесуальних процедур, властивих звичайному провадженню.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків не слід розглядати як самостійне провадження у кримінальному судочинстві. Воно є спрощеним порядком судового розгляду в рамках основного провадження, призначеного для вирішення кримінального провадження по суті, і є проявом диференціації кримінального судочинства в стадії судового розгляду.

Правовому регулюванню спрощеного провадження щодо кримінальних проступків присвячені лише дві статті в КПК: ст. 381 КПК (Загальні положення провадження щодо кримінальних проступків) та ст. 382 КПК (Розгляд обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні).

Виходячи зі змісту ст. 381 КПК можна зробити висновок про існування двох форм спрощених судових проваджень щодо кримінальних проступків: 1) з прискореним проведенням судового розгляду в судовому засіданні (ч. 1 ст. 381 КПК); 2) без проведення судового розгляду в судовому засіданні (ч. 2 ст. 381 КПК).

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження, передбаченими КПК з урахуванням положень ст.ст. 381-382 КПК.

Відповідно до ст. 381 КПК після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК, невідкладно призначає судовий розгляд.

Положення ч. 1 ст. 381 КПК, що передбачає обов'язок суду призначити судовий розгляд не узгоджується з ч. 1 ст. 314 КПК, яка вимагає від суду не

пізніше п'яти днів з дня надходження обвинувального акта призначити підготовче судове засідання, а не судовий розгляд. Тому постає питання щодо наявності або відсутності підготовчого судового засідання у провадженні щодо кримінальних проступків.

Відповідно з абз. 2 ч. 2 ст. 314 КПК у разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 301 КПК, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу. Оскільки закріплена вимога стосується виключно кримінальних проступків та передбачена ст. 314 КПК, яка регулює процедуру підготовчого судового засідання, є підстави стверджувати про вирішення судом під час провадження щодо кримінальних проступків окремих питань, притаманних підготовчому судовому засіданню. У контексті викладеного можна зробити висновок про необхідність у провадженні щодо кримінальних проступків підготовчого судового засідання. З іншого боку, виходячи з об'єднання підготовчого судового засідання та судового розгляду у провадженні щодо кримінальних проступків такі питання можуть вирішуватися на стадії судового розгляду, хоча формально вони притаманні підготовчому судовому засіданню.

Щодо другої форми спрощеного судового провадження кримінальних проступків, то йдеться не тільки про прискорення самої процедури, а також про суттєве її спрощення. Суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта.

Підставою для розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні є встановлення прокурором під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечує проти такого розгляду. В такому випадку прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення розгляду в судовому засіданні (ч. 1 ст. 302 КПК).

Положення про розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку за відсутності підозрюваного суперечить основним засадам кримінального судочинства та процесуальним гарантіям. Підозрюваному має бути гарантована реалізація права на справедливий суд в контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., яка передбачає право захищати себе особисто, допитувати свідків, вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення.

Спрощене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є обмеженням права на справедливий судовий розгляд, а тому суди повинні

належним чином звертати увагу на забезпечення права на захист обвинуваченого. Підписання обвинуваченим заяви про беззаперечне визнання своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, стосовно якого можливе спрощене кримінальне провадження, за відсутності захисника та неналежне роз'яснення обвинуваченому органом досудового розслідування суті обмежень під час розгляду кримінального провадження у спрощеному порядку, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального законодавства.

ШУЛЬГА Андрій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕТАЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ ОБВИНУВАЧЕНИЙ (ПІДСУДНИЙ) В КОНТЕКСТІ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНOSTІ ВИНИ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК), серед його основних термінів (ст. 3), не містить поняття підсудний. Проте в ч. 2 ст. 42

КПК йдеться про обвинуваченого (підсудного). Відповідно до цієї норми, обвинувачений це особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку передбаченому ст. 291 КПК. А ось наприклад, згідно до ч.1 ст.43 КПК 1960 року, підсудним визнавався обвинувачений, кримінальна справа з обвинувачення якого призначена до судового розгляду (ч.1 ст. 245 КПК). В той же час, обвинуваченим, згідно із ч.1 ст. 43 КПК 1960 року, визнавалася особа відносно якої в установленому цим КПК порядку була винесена постанова (ст. 130 КПК 1960 року) про притягнення як обвинуваченого (ст. ст. 131-132 КПК 1960 року). Натомість ч.1 ст. 255 КПК 1960 року регламентувала процесуальний статус підсудного. В цій нормі зазначалося, що після призначення справи до судового розгляду, суддя повинен забезпечити підсудному, який заявив про це клопотання, можливість ознайомитися з матеріалами кримінальної справи тощо.

Тобто із сказаного випливає, що в стадії попереднього розгляду кримінальної справи суддею, винуватець кримінального провадження за старим КПК ще вважався обвинуваченим. А вже статус підсудної особи він набував виключно після призначення справи до судового розгляду (ст. 245 КПК 1960 року).

Вважаємо, що подібна трансформація статусу винуватця кримінального провадження цілком була логічною та процесуально виваженою. Зокрема така виваженість цієї трансформації була обумовлена не тільки процесуальними правилами кримінального провадження, але і певним и моральними передумовами. Як на нас, таке поступове перетворення підозрюваного в особу обвинуваченого, а потім в особу підсудного відповідало загальним уявленням справедливості.

Обґрунтовуючи поставлене питання спробуємо провести аналіз процесуальних статусів «обвинувачений» та «підсудний».

В чинному КПК України, у п. 13 ст. 3 зазначається, що обвинувачення це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому чинним Кодексом.

На думку В.В. Назарова та Г.М. Омеляненко, обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою злочину, пред'явлене у встановленому КПК порядку [1, с. 267].

Сорока С. проводячі аналіз вказаного поняття слушно зазначає, що обвинувачення – це діяльність уповноважених суб'єктів кримінального процесу щодо викриття осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, в ході якої формується твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством [2, с. 221].

Із вище наведеного випливає, що обвинувачення це функція, яка притаманна не тільки дізнавачу, слідчому, прокурору тощо, але і суду, проте у вигляді результату реалізації функції правосуддя, коли виноситься обвинувальний вирок. Тобто обвинувачення в суді слідує за судовим розглядом, і є кінцевим результатом судочинства. Разом з тим, аналіз чинного КПК регламентує появу в стадії судового розгляду особи обвинуваченого, як учасника кримінального провадження, ще до винесення судом обвинувального вироку.

Згідно до ч. 2 ст. 42 чинного КПК, обвинуваченою у кримінальному провадженні визнається особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Тобто, зазначена ситуація вказує на те, що суд виносить обвинувальний вирок вже попередньо обвинуваченому.

Таким чином, хай і формально, суд реалізує певні ознаки упередженості щодо визнання особи винуватою у вчинення злочину. Іншими словами, законодавець, не ввівши в чинний КПК статус такого учасника, як підсудний, формально наділив суд не притаманною йому функцією обвинувачення. Це означає, що у формальному розумінні, до суду направляється вже заздалегідь винувата особа, яка доречі була обвинувачена на стадії досудового розслідування та ще і стороною обвинувачення. Проте суд, не зважаючи на засаду презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст.17 КПК), на противагу ч.5 цієї норми (Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою), ще до винесення обвинувального вироку, формально як би вже визнає учасника кримінального провадження винуватим.

На наш погляд, хоча статус обвинуваченого в суді і відповідає нормам чинного кримінального процесуального законодавства, проте з позицій моральності цей статус містить певну психологічну невизначеність.

З морального боку, усвідомлення учасником кримінального провадження свого статусу як обвинуваченого в суді (до винесення обвинувального вироку), здатне завдавати цьому учаснику зайвого душевного хвилювання стосовно об'єктивності прийнятого судом відносно нього рішення. Адже суд морально

сприймає обвинуваченого, як вже винуватого, тобто особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

На відміну від обвинуваченого, правовий статус підсудного, на нашу думку, мав би більш точно відповідати вимогам ч.5 ст. 17 КПК. Адже підсудний, це особа яка фактично і формально опинилася в суді, основною функцією якого є не обвинувачення а правосуддя.

Проте висловлюємо повну згоду з тим, що в стадії підготовчого провадження, особа обвинуваченого, після направлення матеріалів кримінального провадження до суду з обвинувальним актом, дійсно все ще залишається обвинуваченою. Обумовлено це тим, що в цій стадії питання стосовно винуватості особи не вирішується (ст. 314 КПК). В основному ця стадія має за мету привести обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до вимог чинного КПК.

Отже називати учасника кримінального провадження в цій стадії підсудним немає сенсу, він дійсно ще є обвинуваченим. І тільки після того коли особа опиняється в судовому засіданні під час судового розгляду, тоді вона дійсно може вважатися не обвинуваченою а саме підсудною. Нажаль чинний кримінальний процесуальний кодекс термін «підсудна» особа використовує без чітких роз'яснень її процесуального статусу.

Сьогодні статус підсудного співпадає із статусом обвинуваченого (ч.2 ст. 42 КПК).

На підставі викладеного пропонуємо визначати особу обвинуваченого в стадії судового розгляду підсудним. А отже внесення до чинного КПК відповідних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Назаров В. В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України: навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. і переробл. 2008. Київ. Атіка. 584 с.
2. Сорока С. Поняття та види обвинувачення в доктрині кримінального процесу. Вісник Національного університету — Львівська політехніка. Серія: —Юридичні науки. №2. 2021. С. 220-224.

ШУЛЬЖЕНКО Надія

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ ЗА Ч. 6 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

(Дослідження за підтримки НФДУ, проєкт № 2021.01/0106)

Статтею 69 КК України передбачено особливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [1].

Із аналізу ст. 69 КК України можна зробити висновок, що суд може:

1) призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу;

2) перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини;

3) суд може не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове, за винятком випадків, вказаних ч. 2 ст. 69 КК України [1].

Також варто вказати, що абз. 1, 2 п. 8 ППВСУ № 7 від 24.10.2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання» вказується, що призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої законом за даний злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, або непризначення обов'язкового додаткового покарання (ст. 69 КК) може мати місце лише за наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного.

При цьому необхідно враховувати не тільки мету й мотиви, якими керувалась особа при вчиненні злочину, а й її роль серед співучасників, поведінку під час та після вчинення злочинних дій тощо [2].

Санкція досліджуваної нами ч. 6 ст. 111-1 КК України передбачає покарання у виді позбавленням волі на строк від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої [1].

Проаналізувавши доступні матеріали ЄДРСР від 16.03.2022 р. до 01.10.2024 р. вдалось встановити, що було винесено чотири вирoki щодо застосування ст. 69 КК України при призначенні покарання за ч. 6 ст. 111-1 КК України.

Розпочнемо дослідження першого вирoku, де суд при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України, враховує: щире каяття та вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних та інших обставин, і призначає їй покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років 6 місяців з позбавленням права обіймати посади, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги на строк 10 років без конфіскації майна [3].

У наступному вирoku враховано також наявність щирого каяття у вчиненні злочину; активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення та активне сприяння розкриттю органами досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо злочинів проти основ національної безпеки України вчинених під час окупації м. Ізюм Харківської області у 2022 році; вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних обставин, у зв'язку з чим суд призначає покарання у виді позбавлення волі нижче від найнижчої межі у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування, органах, що надають публічні послуги, строком на 10 (десять) років, без конфіскації майна [4].

У третьому вирокі суд при застосуванні ч. 1 ст. 69 КК України, враховує: щире каяття обвинуваченої, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, активне сприяння розкриттю органу досудового розслідування інших кримінальних правопорушень щодо злочинів проти основ національної безпеки України, призначає покарання у виді 5 років 6 місяців позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги на строк 10 років з конфіскацією майна [5].

І відповідно в останньому проаналізованому вирокі визначено підставами: щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, викриття ним іншого учасника їх спільних злочинних дій; знаходження на утримання неповнолітньої доньки та малолітнього сина; враховуючи особу підозрюваного та інші обставини справи, а саме те, що кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, вчинене ним вперше, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, і призначає у виді 7 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи в органах, що надають публічні послуги строком на 10 років, без конфіскації майна [6].

Зазначимо, що у всіх вироків вказується також на вчинення кримінальних правопорушень у співучасті.

Проаналізувавши судову практику варто вказати на наступні висновки щодо застосування положень ст. 69 КК України:

1) у всіх випадках суд призначив порання нижче від найнижчої межі санкції вказаної статті;

2) у всіх зазначених справах було призначено позбавленням права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю у межах санкції статті, відповідно на строк 10 років;

3) щодо конфіскації майна, то у трьох із чотирьох випадків вона не була призначена.

Як загальний висновок, у судових вироків було вказано на наявність щирого каяття та активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення та збіг тяжких особистих, сімейних обставин та інші достатніми обставинами для призначення порання нижче від найнижчої межі санкції вказаної статті, зазначимо, що при цьому суд не деталізував ці обставини.

Тут варто розглянути положення п. 16, 17 Постанови колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 07.02.2023 р., де вказано, що частина 1 статті 69 КК надає повноваження суду у виключних випадках призначити більш м'яке покарання, ніж мінімальне покарання, передбачене законом за відповідний злочин, лише «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину», тобто якщо певні обставини або сукупність обставин одночасно відповідають двом умовам, визначеним в законі: вони (1) можуть бути визнані такими, що пом'якшують покарання відповідно до частин 1 та/або 2 статті 66 КК, і (2) істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину.

Крім того, ці обставини чи сукупність обставин мають знаходитися в причинному зв'язку з цілями та/або мотивами злочину, роллю, яку виконувала особа, визнана винуватою, у вчиненні злочину, її поведінкою під час вчинення злочину та іншими факторами, які безпосередньо впливають на суспільну небезпеку злочину та/або небезпечність винуватця [7].

Тому закономірним є питання, чи є покарання, призначене з урахуванням ст. 69 КК України, достатнім для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, враховуючи специфіку цього кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Постанова пленуму Верховного суду України № 7 від 24.10.2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>
3. Вирок Держинського районного суду міста Харкова від 11.06.2024 р. у справі № 638/8864/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119637968>
4. Вирок Держинський районний суд м. Харкова від 30.09. 2024 р. у справі № 638/13268/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121955606>
5. Вирок Держинський районний суд м. Харкова від 28.06. 2024 р. у справі № 638/9734/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120227660>
6. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 04.10.2023 р. у справі №522/18296/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114083628>
7. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховний Суд від 07.02.2023 р. у справі № 187/1548/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10893068>

ЄЛАСВ Юрій

*старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВОРотної дії кримінального закону в часі щодо різних видів юридичної відповідальності за вчинення крадіжки в умовах воєнного стану в 2024 році

09 серпня 2024 року, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» від 18 липня 2024 року № 3886-IX [1] (далі за текстом – Закон від 18 липня 2024 року). У зв'язку з цим, вищевказаний Закон України є підставою для виникнення нових правовідносин, як у сфері адміністративного права та

адміністративно-юрисдикційної діяльності, так і в сфері кримінального права та його застосування.

Так, згідно норм вказаного Закону від 18 липня 2024 року, передбачено, що дрібне викрадення чужого майна (зокрема, дрібна крадіжка) буде в наступних випадках.

По-перше, в разі якщо розмір матеріальної шкоди, тобто, вартість такого викраденого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0, 5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (далі за текстом – НМДГ). Вказане діяння кваліфікуватиметься за нормами чинної редакції ч. 1 ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2] (далі за текстом – КУпАП).

По-друге, в разі якщо розмір матеріальної шкоди, тобто, вартість такого викраденого майна на момент вчинення правопорушення становить від 0,5 до двох НМДГ. Вказане діяння кваліфікуватиметься за нормами чинної редакції частини 2 статті 51 КУпАП.

Разом з цим, зауважимо, що раніше за часом, а саме в період часу до 08 серпня 2024 року (включно) мала чинність інша редакція норм статті 51 КУпАП. Згідно цієї минулої редакції норм статті 51 КУпАП передбачалось положення, відповідно якого викрадення чужого майна вважалось дрібним у разі, якщо вартість такого майна на момент скоєння кримінального правопорушення не перевищувала 0, 2 НМДГ.

Тобто, станом на 01 січня 2024 року, вказаний розмір майнової шкоди від скоєння адміністративного правопорушення не мав би перевищувати грошової суми – 302 гривні 80 копійок. В іншому разі (наприклад, коли вартість викраденого майна становила грошову суму 302 гривні 81 копія і більше) діяння винного мало б кваліфікуватись вже як кримінальне правопорушення за відповідною частиною статті 185 Кримінального кодексу України [3] (далі за текстом – КК України), як крадіжка (крадіжка вчинена в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 185 КК України)).

Внаслідок чого, постає питання про те, що у разі, якщо, скажімо, в січні 2024 року викрадення чужого майна на суму, що дорівнювала, наприклад 0, 4 НМДГ, вважалось кримінально-караним діянням. То, скоєння такого ж самого діяння, що спричинило шкоду в такому ж самому розмірі, але вчинене у вересні 2024 року буде вважатись вже адміністративно-забороненим деліктом (адміністративним правопорушенням).

Таким чином, мають місце й різні види юридичної відповідальності за скоєння діяння, а саме: в першому випадку – кримінальна відповідальність, а в другому випадку – адміністративна відповідальність.

У зв'язку з цим, зауважимо, що згідно норм частини 6 статті 3 КК України встановлено правило, відповідно до якого: зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситись виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Таким чином, на підставі вищевказаної норми частини 6 статті 3 КК України зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися, в тому числі, законами про внесення змін до законодавства України про адміністративні правопорушення. Саме таким Законом про внесення змін до законодавства України про адміністративні правопорушення і є вищеназваний Закон від 18 липня 2024 року.

Одночасно з цим, зазначаємо, що станом на сьогоднішній день, майже недослідженою цариною юридичних знань є питання про зворотну дію закону в часу відносно кримінального закону, котрий скасовує кримінальну протиправність діяння, в частині застосування норм Закону від 18 липня 2024 року до кримінально-правових відносин, що виникли в період часу до 08 серпня 2024 року (включно), тобто, до моменту набрання чинності вищеназваним Законом.

Так, у даному випадку, в розумінні норм частини 1 статті 58 Конституції України [4], вищевказаний Закон від 18 липня 2024 року можливо розглядати у вимірі Закону, що скасовує кримінальну відповідальність особи. При цьому, зазначаємо, що вищеназвана крадіжка майна на суму до двох НМДГ, котра скоєна у січні 2024 року, в тому ж такі січні 2024 року кваліфікувалася б за нормами частини 4 статті 185 КК України, як крадіжка, котра вчинена в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 185 КК України).

В свою чергу, санкція норми частини 4 статті 185 КК України, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Тобто, вищевказане діяння, станом на 01 січня 2024 року, відносилось до категорії злочинів, вид злочину: тяжкий злочин (ч. 5 ст. 12 КК України). І звісно, за його скоєння щодо винних осіб ухвалювались вирoki з призначенням їм відповідного покарання у вищеназваних межах санкції ч. 4 ст. 185 КК України.

Водночас, із урахуванням вищеназваних норм адміністративного права, починаючи з 09 серпня 2024 року, вищевказане діяння по суті декриміналізовано та депеналізовано. Тобто, воно втратило кримінальну протиправність та караність, як формальні ознаки кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що дефініції: «кримінальна протиправність»; «караність» прямо встановлені приписами частини 2 статті 4 КК України.

Внаслідок чого, виникає питання про необхідність застосування пільгових (звільняючих) інститутів кримінального права щодо осіб, які визнані винними у скоєнні крадіжки, що вчинена в умовах воєнного стану в період часу до 08 серпня 2024 року (включно) в разі, якщо сума викраденого майна не перевищує двох НМДГ.

Тобто, вищевказані особи вчинили діяння, які станом на сьогоднішній день, є адміністративними правопорушеннями, що кваліфікуються за певною частиною чинної редакції статті 51 КУпАП. Звертаємо увагу на те, що в даному випадку, два НМДГ дорівнюють грошовій сумі в розмірі 3028 гривень.

Таким чином, особи, котрі визнанні винними у скоєнні крадіжки в умовах воєнного стану (з розміром завданої шкоди до двох НМДГ на момент її вчинення), але без інших кваліфікуючих ознак, потенційно можуть бути учасниками кримінального процесу щодо подання, розгляду та вирішення

клопотання про звільнення від покарання чи його відбування, зокрема, від подальшого відбування покарання на підставі норм ч. 2 ст. 74 КК України, яка передбачає, що особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання. Вбачається, що вказаний припис стосується, в тому числі, осіб, які в 2024 році вже реально відбувають покарання або звільнені від відбування покарання з випробуванням, згідно вироків судів, що ухвалені в 2022 та 2023 роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів: Закон України від 18 липня 2024 року № 3886-IX. Голос України від 08.08.2024, № 97.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.10.2024 року).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001, № 25-26, ст.131.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.

МЕЛИКОВ Руслан

*Викладач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
доктор філософії*

ОСОБЛИВОСТІ ШАХРАЙСЬКИХ ДІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ КОЛ-ЦЕНТРІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 190 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шахрайство, як злочин, передбачений статті 190 Кримінального кодексу України, в умовах розвитку цифрових технологій набуло нових форм і особливостей. Однією з таких є шахрайські дії, що здійснюються у рамках діяльності кол-центрів, які активно використовують можливості інформаційно-комунікаційних технологій для обману громадян та заволодіння їхнім майном.

Кол-центри, що діють з шахрайською метою, зазвичай використовують телефонні дзвінки або електронні повідомлення для зв'язку з потенційними жертвами. Основною метою таких дзвінків є отримання від громадян конфіденційної інформації, такої як дані банківських карток, паролі до інтернет-банкінгу, або інших фінансових даних. Шахраї можуть представлятися співробітниками банків, працівниками технічної підтримки або державних органів. Часто потерпілим пропонують здійснити певні дії, зокрема, підтвердити банківську операцію, змінити паролі або передати кошти на «безпечні» рахунки, тим самим вводячи їх в оману.

Окремою проблемою є використання так званих «фішингових» атак, коли через підроблені веб-сайти, схожі на офіційні ресурси банків чи компаній, шахраї отримують доступ до персональних даних потерпілих. Така діяльність стає все більш поширеною, оскільки фальшиві сайти важко відрізнити від справжніх, і це вимагає від користувачів інтернету підвищеної уваги та обережності.

Особливість шахрайських дій у діяльності кол-центрів полягає також у високому рівні організованості. Багато шахрайських структур функціонують як справжні компанії з чіткою ієрархією, розподілом обов'язків та спеціалізацією працівників. Деякі з них спеціалізуються на безпосередньому контакті з потерпілими, інші займаються технічним забезпеченням операцій, включаючи розробку фішингових сайтів або організацію мережі дзвінків.

Шахрайські дії такого роду часто мають міжнародний характер, оскільки дзвінки можуть здійснюватися з інших країн, а використання цифрових технологій дозволяє приховувати справжнє місце знаходження злочинців. Це значно ускладнює процес розслідування, вимагаючи співпраці правоохоронних органів різних країн для виявлення та притягнення до відповідальності винних осіб.

Відповідно до ст. 190 КК України, шахрайство кваліфікується як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. В контексті діяльності шахрайських кол-центрів обман полягає у введенні потерпілих в оману стосовно дійсних намірів або статусу дзвінка. Важливим елементом є наявність умислу на незаконне заволодіння майном, оскільки шахраї свідомо використовують обман для отримання вигоди. Це дозволяє кваліфікувати дії шахраїв у кол-центрах як кримінальні правопорушення за вказаною статтею.

На практиці, складність кваліфікації таких дій полягає у доведенні факту обману, оскільки шахраї використовують сучасні технології для приховування своєї особистості та мінімізації ризику викриття. Тому актуальним є питання розробки нових методів та інструментів боротьби з шахрайством у цифровій сфері, зокрема створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах, що займатимуться розслідуванням саме таких злочинів.

Сучасні виклики вимагають підвищеної уваги до кібербезпеки з боку держави, банківських установ та громадян. Запровадження нових технологій для ідентифікації шахраїв, посилення відповідальності за шахрайські дії з використанням інформаційних технологій та активізація просвітницьких заходів серед населення можуть суттєво знизити рівень подібних злочинів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

2. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – Київ: Юрінком Інтер, 2015. – 1152 с.

3. Боровик В. В. Шахрайство в мережі Інтернет: проблеми кваліфікації та запобігання // Юридичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 12-18.

ГЕРДОВ Олександр

*студент 212 групи факультету № 4 Донецького державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник:

ШУЛЬГА Андрій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: ШЛЯХИ ВИЗНАЧЕННЯ

Тема реабілітації осіб, незаконно притягнутих до кримінальної відповідальності є особливо важливою в сучасному правовому полі, оскільки ця тема пов'язана з принципами справедливості, законності та захисту прав людини.

Реабілітація в кримінальному процесі спрямована на відновлення прав осіб, які постраждали від незаконних дій слідства і суду, а також на компенсацію моральної та майнової шкоди. Зокрема, незаконне переслідування підриває довіру до правосуддя і може мати серйозні наслідки для суспільства. Необхідність забезпечення механізмів реабілітації в Україні базується на міжнародних стандартах.

Таким чином визначення реабілітації, як правового інституту в кримінальному процесі, є ключовим для захисту у кримінальному провадженні прав людини, а отже і справедливості. Ми пропонуємо називати цей інститут – «Кримінальною процесуальною реабілітацією».

О. Плоць та Н. Кантор, у своїй роботі визнають кримінальну процесуальну реабілітацію самостійним правовим інститутом кримінального процесуального права. При цьому вони вказують на комплексний характер реабілітації. А саме зауважують на тому, що кримінальна процесуальна реабілітація в загальні виходить за межі кримінального процесу, а от же формує самостійне реабілітаційне право. На думку О. Плоць та Н. Кантор, реабілітаційне право унормовує, регулює відповідальність держави за відновлення прав, честі та гідності, а також майнових та трудових прав осіб, які піддалися незаконним діям органів досудового розслідування, дізнання, прокуратури та суду. В Україні кримінальна процесуальна реабілітація, як правовий інститут, спирається на Конституцію України, зокрема на статтю 3, що визнає людину і її гідність

найвищими соціальними цінностями, виконуючи головний обов'язок держави — захист прав людини [1, с. 105-107].

А. Наумова, аналізуючи правові аспекти реабілітації, в контексті вищезазначеного питання пропонує доповнити чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) окремою главою, яка б регулювала реабілітацію в кримінальному провадженні. На думку правниці, реабілітація в кримінальному провадженні для забезпечення ефективного механізму захисту прав осіб, які зазнали незаконних або необґрунтованих переслідувань з боку державних органів, є вкрай актуальною. З цього приводу А. Наумова зазначає що чинний КПК хоча й передбачає загальний механізм відшкодування шкоди в кримінальному процесі, але не містить достатньо чіткого і деталізованого механізму щодо відновлення порушених незаконними діями прав, а от же компенсації моральної чи і майнової шкоди. Далі правниця вказує, що така ситуація сприяє виникненню прогалин у правозастосуванні в цій галузі. Отже для виправлення цієї негативної ситуації А. Наумова пропонує ввести до чинного КПК окрему главу, яка б детально регулювала б процесуальний порядок реабілітації тощо. Для цього А. Наумова в своїй роботі пропонує чіткій механізм реабілітації [2, с. 280-281].

Чинне законодавство України вже має певний реабілітаційний комплекс правового характеру, саме він на сьогодні і гарантує відновлення порушених прав та відшкодування шкоди особам, що стали жертвами незаконного кримінального переслідування. Одним з основних правових підґрунть роботи цього механізму є Конституція України. Наприклад, це стаття 62 Основного закону, яка декларує принцип презумпції невинуватості. За цією нормою, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доти, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку, і визначено обвинувальним вироком суду. Це є також одною із засад кримінального процесу (ст.17 КПК). Ще одною нормою, яка сприяє реабілітації у кримінальному провадженні є ст. 56 Конституції, яка гарантує кожному громадянину право на відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю державних органів чи посадових осіб в правоохоронній сфері. Ці конституційні положення встановлюють загальні принципи, які знайшли своє відображення в інших нормативно-правових актах [3].

Але основним нормативно-правовим актом, стосовно кримінальної процесуальної реабілітації є Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» детально регулює механізм реалізації цих конституційних прав. Відповідно до цього закону, шкода, що заподіяна внаслідок незаконного засудження, притягнення до кримінальної відповідальності, тримання під вартою, обшуків, арештів або інших дій, які обмежують права громадян, підлягає повному відшкодуванню державою.

Закон встановлює обов'язок держави не лише відшкодовувати матеріальні збитки, але й забезпечувати компенсацію моральної шкоди, що підкреслює комплексний характер реабілітації. Особливо важливою є норма, яка

визначає, що це відшкодування здійснюється незалежно від вини конкретних службових осіб органів дізнання, слідства, прокуратури або суду, що є гарантією захисту прав громадян навіть в умовах системних помилок або зловживань [4].

Аналіз правової регламентації реабілітаційного законодавства України демонструє чіткий механізм відновлення прав осіб, незаконно притягнутих до кримінальної відповідальності.

Наприклад, якщо ст. 284 КПК передбачає закриття кримінального провадження у разі відсутності складу злочину, то автоматично запускається і механізм реабілітації особи яка зазнала незаконного посягання на свої права, честь та гідність з боку правоохоронного органу.

В той же час ст. 424 КПК гарантує право учасникам кримінального провадження, які вважають рішення судів першої інстанції незаконними, оскаржувати їх в апеляційному порядку. Адже у тому випадку, коли суд апеляційної інстанції визначить незаконність рішення суду першої інстанції, то таке незаконне рішення буде скасоване або змінене, а особа набуде права на компенсацію шкоди, завданої незаконними діями, що привели до підстав реабілітації.

Проаналізувавши сутність кримінальної процесуальної реабілітації, слід зазначити і на ті проблеми, що виникають при реалізації положень законодавства про реабілітацію.

З цього приводу А. Наумова справедливо зазначає, що відповідальність держави за незаконне або необґрунтоване кримінальне переслідування та засудження є недостатньою, отже не відповідає конституційним принципам реабілітації. Правниця справедливо вказує на застарілість сьгодні існуючих норм, які регулюють процесуальний порядок реабілітації. На її думку, це створює значні труднощі в практичній реалізації права на відшкодування моральної та майнової шкоди.

Отак А. Наумова пропонує змінити національне законодавство щодо реабілітації у кримінальному провадженні. А саме, привести його до стандартів Європейської конвенції про захист прав людини та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

На думку Наумової, вирішення проблеми вимагає розробки чіткої правової концепції, що здатна чітко унормувати підстави реабілітації, процедуру її реалізації, а також гарантії повного відшкодування шкоди за рахунок держави. Це також передбачає вдосконалення правового механізму захисту прав реабілітованих осіб [5, с. 268].

Ми підтримуємо точку зору А. Наумової стосовно необхідності доповнення чинного КПК главою реабілітаційного характеру. Проте пропонуємо ввести до ст. 3 КПК (Визначення основних термінів кодексу) термін «Кримінальна процесуальна реабілітація», що на нашу думку здатне стати формою для втілення ідеї А. Наумової щодо розширення чинного КПК механізмом реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плоць О., Кантор Н. Реабілітація як інститут національного права та законодавства: проблеми та шляхи їх розв'язання. 2023 р. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/49/13.pdf>

2. Наумова А. Проблеми реабілітації в умовах реформування кримінального процесуального законодавства. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Харків 2022. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0acb4be1-688a-4133-8298-eba0865b9158/content>

3. Конституція України, статті 56, 62. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> Закон України Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, редакція від 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Наумова А. Проблеми правової регламентації реабілітації. Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану. Кам'янець-Подільський 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8044acc3-837e-4cd5-a72d-28d88e65e575/content>

ГРИГОР'ЄВА Наталія

курсантка 3-го курсу факультету № 2

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник,

ФЕДОРЧАК Ірина

*капітан поліції, викладач кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Розпочинаючи з 24 лютого 2022 року, через повномасштабне вторгнення Російської Федерації проти України, Указом Президента № 64/2022, Володимиром Зеленським було введено воєнний стан [1].

Бойові дії на всій території нашої країни, тою чи іншою мірою вплинули на всі сфери суспільного життя, зокрема на систему кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за добровільну співпрацю з окупантами, державну зраду, шпигунство, діяння що становлять загрозу для національної безпеки тощо.

Як вказує Є.О. Письменський «країни, території яких перебували (або знаходяться досі) під окупацією, неодмінно стикаються з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантом, надання йому допомоги, сприяння у його діяльності на окупованій території тощо» [2, с. 3], що можна кваліфікувати за ст. 111¹ Кримінального кодексу України, а саме колабораційна діяльність.

Важливо взяти до уваги Законопроект № 2197-XI від 03 березня 2022 року, який запровадив «Внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» [3], відповідно до якого було посилено кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки та інших кримінальних правопорушень.

Також зміни було внесено до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 року [4]. Цим Законом було внесені зміни до Кримінального кодексу України, а саме приміткою до ст. 161, в якій пояснюється належність особи за народженням чи проживанням до регіону. Також, Кодекс доповнено новими статтями 435⁻¹ - образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю та статтею 436⁻², яка полягає у виправдуванні, визнанні правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників.

Слід взяти до уваги, що також було внесені зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими кваліфіковано дані діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану за ч. 4 відповідних статей [5].

Тобто, кваліфікація зазначених кримінальних правопорушень буде визначатися за частиною 4 КК України, так як вони вчинені в умовах правового режиму воєнного стану, що відповідно до ст. 67 КК України – є обтяжуючою обставиною.

Тому, проаналізувавши вищезазначені зміни до Законів України, Законопроектів та нормативних актів, на нашу думку слід визначити ключові особливості, які спрямовані на забезпечення національної безпеки, захист суверенітету та правопорядку кримінально-правової політики України в умовах правового режиму воєнного стану:

- держава в умовах воєнного стану особливу увагу приділяє боротьбі з такими кримінальними правопорушеннями, як державна зрада, шпигунство, диверсії, колабораційна діяльність, пособництво агресору тощо. Завдяки змінам до нормативних актів було суттєво підвищено відповідальність за ці злочини. До прикладу, за державну зраду, диверсію, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, що потягло за собою загибель людей чи інші тяжкі наслідки, колабораціонізм тощо передбачено більш суворі покарання, в тому числі довічне позбавлення волі;

- у відповідь на нові загрози Російської Федерації до Кримінального кодексу України були додані нові статті, такі як колабораційна діяльність (ст. 111⁻¹) та пособництво державі-агресору (ст. 111⁻²). Це дозволяє ефективніше притягувати до кримінальної відповідальності осіб, які сприяють агресії російської армії, підтримують окупаційну владу або займаються пропагандистською діяльністю проти України;

- воєнний стан передбачає жорсткіші покарання за порушення військових обов'язків, такі як дезертирство, самовільне залишення військової частини, невиконання наказів та інші військові злочини. Крім того, посилено

відповідальність за мародерство (ст. 432 ККУ), оскільки такі дії, на нашу думку, під час воєнних дій можуть підривати громадський порядок і довіру до військових;

- у воєнний час можуть вводитися спрощені процедури для розслідування та судочинства щодо злочинів, пов'язаних з національною безпекою та обороною. Це може включати створення військових судів або розгляд справ за прискореною процедурою. Такий підхід дозволяє швидше реагувати на загрози і ефективніше протидіяти ворожій діяльності;

- важливим аспектом є дотримання норм міжнародного гуманітарного права, зокрема щодо поводження з військовополоненими, заборону жорстокого поводження з ними, захисту цивільного населення та об'єктів цивільної інфраструктури. Відповідальність за воєнні злочини також передбачена Кримінальним кодексом України, що регламентується ст. 438 ККУ);

- законодавче впровадження та удосконалення діяльності правоохоронних органів, СБУ, органів прокуратури для здійснення ефективного розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України;

Отже, підсумовуючи вищезазначені аспекти, можемо зробити висновок що, кримінально-правова політика держави під час дії режиму воєнного стану, є як ніколи актуальною темою, яка полягає у посиленні захисту національної безпеки, запобігання кримінальним правопорушенням, які можуть підривати обороноздатність держави, забезпечення правопорядку. Внесення змін до законодавства України, що посилює кримінальну відповідальність за злочини у сфері національної безпеки – є однією із складових політики протидії злочинності, що дозволяє мінімізувати криміногенну ситуацію в наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 07.10.2024);
2. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2108-20> (дата звернення: 07.10.2024);
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2110-20> (дата звернення: 07.10.2024)

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 07.10.2024)

ДЕНИСЕНКО Руслан

студент 2-го курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЧЕПІК-ТРИГУБЕНКО Ольга

доцент кафедри теорії держави та права Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМАТИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У боротьбі України з підступним зовнішнім ворогом важливою темою наукових досліджень все ж є проблематика в забезпеченні прав людини кримінального права. Під час військового часу в країні з'являються все частіше нові ризики порушення прав людини під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності у межах кримінального провадження. Це тому, що війна створює індивідуально-особливі вимоги, котрі можуть призвести до обмеження прав і свобод людини. Одна з найбільш проблематичних являє собою зменшення гарантій прав людини підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого.

Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає ряд додаткових обмежень прав людини, а саме:

1. Збільшення строку при затриманні підозрюваного без ухвали суду з 72 до 120 годин.

2. Також збільшування строку досудового розслідування з 6 до 12 місяців.

3. В обмеженні доступів до матеріалів кримінального провадження.

4. Скорочення часу на підготовку та проведення судового розгляду [1].

Дані обмеження можуть завадити підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим належно здійснювати свої права, такі як право на захист, право на справедливий суд і право на доступ до правосуддя.

Інша проблема – підвищений ризик порушення прав людини під час досудового розслідування. Під час війни існує ризик використання правоохоронними органами незаконних методів досудового розслідування, таких як катування, жорстоке поводження та інші форми тортур. Це може призвести до засудження підозрюваних за кримінальні злочини, яких вони не вчиняли.

Ефективність захисту прав людини все більше зменшується. Під час війни фахівцям з права – адвокатам, може бути важко отримати доступ до

підозрюваних, обвинувачених і потерпілих. А отже, це може призвести до не належного правового захисту та не отримання правової кваліфікаційної допомоги.

Фактичним прикладом є порушення прав людини у кримінальному провадженні під час військового стану:

1. Затримання та позбавлення волі людини без відповідного судового рішення.
2. Незаконні обшуки та інші слідчі (розшукові) дії.
3. Катування та жорстоке поводження з підозрюваними.
4. Обмеження доступу до матеріалів кримінального провадження.
5. Скорочення часу на підготовку та в проведенні судових розглядів.

Російсько-українська війна триває, і ризик порушення прав людини в кримінальному провадженні залишається дуже високим. Українська влада має зробити все можливе для забезпечення дотримання прав людини в умовах війни.

Нижче наведено деякі конкретні кроки, які можна зробити для покращення ситуації: Удосконалити законодавство та практику застосування кримінально-процесуального законодавства під час воєнного стану для забезпечення ефективнішого захисту прав людини. Створити незалежні механізми контролю за дотриманням прав людини у кримінальних провадженнях під час воєнного стану. Забезпечити доступ захисника до осіб, які перебувають під слідством або в суді.

Недаремно багато країн намагаються вдосконалити свої системи правосуддя під час війни. На сьогодні існує практика та рекомендації багатьох міжнародних організацій, спрямовані на мінімізацію порушень прав людини. Наприклад, Amnesty International у своїй доповіді «Правосуддя під час війни: захист прав людини в Україні та росії» (2022 рік) дає такі рекомендації щодо покращення системи правосуддя в умовах воєнного стану: Забезпечення незалежності та неупередженості судової влади. Забезпечити право на справедливий суд для всіх, у тому числі для затриманих і ув'язнених. Незаконне затримання та тортури заборонити.[2].

Крім того, Human Rights Watch у своїй доповіді «Україна: воєнний стан і порушення прав людини» (2022) дає наступні рекомендації щодо вдосконалення системи правосуддя в умовах воєнного стану:

Створити незалежний та ефективний механізм моніторингу, дотримуючись прав людини в умовах воєнного стану. воєнний стан.

Створити механізм розгляду скарг про порушення прав людини [3].

Інклюзивність – участь представників місцевої громади в процесі прийняття рішень.

Транспарентність – доступ громадськості до судових процедур та прийняття рішень.

Міжнародна підтримка – співпрацюйте з міжнародними організаціями для відстеження та моніторингу порушень прав.

Найважливішим є те, щоб міжнародні інституції, такі як Європейський суд з прав людини та Організація з безпеки та співробітництва в Європі,

продовжували контролювати дотримання прав людини в Україні та переслідувати тих, хто їх порушує, притягуючи до відповідальності цих осіб.

Підсумовуючи, треба зазначити, що Україна зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів у сфері прав людини навіть в умовах воєнного стану. Вкрай важливо, щоб українські правоохоронні органи розслідували порушення прав людини та притягували винних до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 24.02.2022 № 2140-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 06.12.2023).

2. Права людини в Україні – доповідь Amnesty International за 2022 рік від 28.03.2023 URL: <https://www.amnesty.org.ua/prava-lyudyny-v-ukrayinidopovid-amnesty-international-za-2022-rik/> (дата звернення 06.12.2023).

3. Звіт Human Rights Watch «Україна: воєнний стан та порушення прав людини» URL: <https://www.hrw.org/news/2023/01/12/ukraine-russian-invasioncausing-widespread-suffering-civilians>

ДУДНИК Анжеліка

курсантка 3 курсу факультету №2

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник –

ФЕДОРЧАК Ірина,

викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1

Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Данна робота цієї конференції включає в себе кримінально-правову політику держави в умовах воєнного стану, що здійснюється засобами і методами кримінального права, втілюється в явищах кримінології, криміналізації та декриміналізації. На теперішній час існує безліч дефінітивних варіацій кримінально-правової політики, що на зараз це є широким розумінням як політика у сфері протидії злочинності. Викладене розуміння цієї тематики дозволе окреслити нам таких викликів, які виникли з початком повномасштабної агресії РФ проти України і власне кваліфікувати саме ці виклики як політика у сфері протидії злочинності.

Кримінально-правова політика держави є одним з найважливіших інструментів держави для забезпечення безпеки та правопорядку, особливо в умовах воєнного стану. Вона визначає, які дії є кримінально караними, які покарання застосовуються за вчинення злочинів, а також як здійснюється

кримінальне судочинство. На даному етапі виділяють декілька основних особливостей, зокрема це:

- Приведення законодавства у відповідність до викликів воєнного часу:
 - криміналізація нових видів злочинів: введення відповідальності за колабораціонізм, диверсії, дезертирство та інші дії, що загрожують національній безпеці.
 - посилення відповідальності за вже існуючі злочини: збільшення термінів позбавлення волі, конфіскація майна за певні види злочинів.
 - введення особливих режимів досудового розслідування та судового розгляду: спрощення певних процедур для пришвидшення розгляду справ, пов'язаних з військовими злочинами.
- Захист прав і свобод людини:
 - обмеження деяких прав і свобод: це може бути пов'язано з необхідністю забезпечення безпеки та оборони держави.
 - гарантування прав військовополонених та цивільних осіб: дотримання міжнародного гуманітарного права.
- Міжнародне співробітництво:
 - співпраця з міжнародними організаціями: обмін інформацією, координація дій щодо розслідування воєнних злочинів.
 - Виконання міжнародних зобов'язань: Дотримання норм міжнародного кримінального права.

Також, хочемо відокремити певну проблематику, яка на теперішній час є масовою в нашій державі. Це, наприклад, захоплення (тимчасова окупація) територій – базовий виклик, що визначає географічні контури соціовітальних меж. Відповіді на цей виклик, які оформленні кримінально-правовою політикою України, можна об'єднати у декілька груп:

1) виставлення функціональних заслонів здійсненню ефективного контролю країною-агресором на тимчасово окупованих територіях і полегшення їхньому розширенню за рахунок кримінально-правової заборони сприянню діяльністю окупаційних сил. У даному випадку йдеться про колабораційну діяльність (зазначеною у ККУ статті 111-1), а також пособництво державі-агресора (статті 111-2 ККУ).

2) забезпечення додаткових гарантій ефективної дії ЗСУ щодо відсічі агресії РФ через встановлення 24 березня 2022 року кримінально-правової заборони несанкціонованого поширення інформації направлення, переміщення зброї, рух, переміщення, а також розміщення ЗСУ чи інших утворених українських формувань, вчинення в умовах воєнного чи надзвичайного стану (статті 114-2 ККУ).

3) залучення максимального кола осіб до справи відсічі збройної агресії РФ проти України через міжгалузеве провадження концепції ЗУ «Про основи національного спротиву», а також ККУ ст. 43-1 «виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Справедливості заради варто вказати на те, що в минулому році ВРУ позитивно проголосувала на Проект Закону про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо реалізації норм міжнародного кримінального права в аспекті воєнних злочинців.

Хочемо підвести підсумок того, що проблеми адаптивності кримінально-правової політики України до викликів воєнного часу мають комплексний характер. Не менш значущим є вдосконалення внутрішнього законодавства і практики його застосування протидії колабораціонізму, пособництву державі агресору, а також воєнним злочинам. Тому, слід більш поглинути у кримінально-правову політику саме у воєнний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.10.2024)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.10.2024)
3. «Про Національну поліцію» : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 12.04.2024)

ЗАМУРЕНКО Сергій

Слухач магістратури факультету № 4

*Донецького державного університету внутрішніх справ, спеціальність
«Правоохоронна діяльність»*

Науковий керівник:

КОМІСАРЧУК Руслан

*доцент кафедри державно–правових дисциплін та публічного управління
факультету № 4, кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ.

Криміналістична тактика – інтелектуальне ядро криміналістики, її логіко-психологічна основа. Методи, засоби, прийоми тактики – надійний інструмент в руках суб'єктів правозастосовної діяльності.

У структурі криміналістичної тактики виділяють два підрозділи:

Перший містить так звані загальні положення: поняття, система, завдання, джерела та принципи криміналістичної тактики; вчення про криміналістичну версію, організацію й планування розслідування; особливості здійснення взаємодії слідчого з іншими правоохоронними підрозділами, використання допомоги спеціалістів, громадськості у розслідуванні.

Другий підрозділ включає положення щодо тактики проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час кримінального провадження, що охоплює весь тактичний комплекс можливого їх здійснення. Таке розуміння тактики та її структури поділяється більшістю науковців.

У структурному відношенні в криміналістичній тактиці виділяються два розділи:

1) Загальні положення криміналістичної тактики: вчення про криміналістичну версію і планування розслідування; взаємодія слідчого з органами дізнання; залучення громадськості до розслідування злочинів.

2) Тактика провадження окремих слідчих дій.

Щодо завдань криміналістичної тактики, слід зазначити, що вони формуються залежно від рівня розвитку науки криміналістики та потреб практичної діяльності.

Виходячи із їх різноманітності та необхідності систематизації, завдання криміналістичної тактики слід розподілити на загальні, спеціальні та конкретні.

До загального завдання криміналістичної тактики відноситься сприяння досягненню завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень із використанням належних сил, засобів, методів та прийомів криміналістичної тактики.

До спеціальних завдань можна віднести: розробка тактичних прийомів, тактичних комбінацій й тактичних операцій; удосконалення організаційно-тактичних основ досудового розслідування і судового розгляду; розробка і удосконалення криміналістичних засобів і методів попередження кримінальних правопорушень; вивчення й узагальнення передового досвіду слідчої, експертної та судової діяльності.

Загальні і спеціальні завдання реалізуються через вирішення конкретних завдань – динамічних, котрі наука вирішує на даному етапі виходячи з потреб практики. Наприклад: перегляд системи тактичних прийомів в умовах протидії сторін; розробка тактики нових слідчих (розшукових) дій; формування рекомендацій із використанням під час розслідування чиннику раптовості та ін.

Криміналістична тактика нині спрямована на вирішення наступних завдань: планування організації проведення окремих слідчих дій в процесі досудового слідства; безпосереднє проведення слідчих дій при розслідуванні злочинів; вибір поведінки суб'єктів доказування; напрацювання типових тактичних прийомів в межах чинних кримінально-процесуальних форм.

Джерела криміналістичної тактики можна поділити на законодавчі, наукові та практичні. Засоби криміналістичної тактики – це засоби досягнення поставлених завдань у діяльності з розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, які є предметом вивчення криміналістичної тактики.

До засобів криміналістичної тактики відносяться:

1) тактичний прийом;

- 2) криміналістична рекомендація;
- 3) тактика слідчої (розшукової) дії;
- 4) тактична комбінація;
- 5) тактична операція.

Отже, криміналістична тактика є і повинна бути ефективним інструментом швидкого, всебічного і повного розкриття та розслідування злочинів. Таким чином, криміналістичну тактику можна охарактеризувати як:

- 1) складову частину науки криміналістики;
- 2) систему наукових положень;
- 3) сукупність рекомендацій.

Узагальненим є визначення криміналістичної тактики як розділу науки криміналістики, що включає систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування і судового розгляду, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які здійснюють кримінальне провадження, прийомів проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів.

Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістичних знань у реаліях сьогодення обов'язково потребують розширення меж дослідження криміналістичної тактики та подальшого розроблення її нових підгалузей з урахуванням змін кримінального процесуального законодавства та трансформацією сучасної злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Конституція України, № 254к/96-ВР, редакція від 01.01.2020 року, Відомості Верховної Ради України, 1996;
- 2) Закон України «Про Службу безпеки України» № 2230-XII від 25.03.92 року, ВВР, 1992, № 27, Відомості Верховної Ради України, 1992;
- 3) Закон України «Про Національну поліцію», №580-VIII, чинний, поточна редакція від 05.10.2023 року, Відомості Верховної Ради, 2015;
- 4) Закон України «Про оперативно – розшукову діяльність», №2135-XII, редакція від 31.03.2023 року, Відомості Верховної Ради України, 1992;
- 5) Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. / ред.кол.:М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. Х.: Право, 2019;
- 6) Криміналістика : підруч. / за заг. ред. В. В. Пяковського ; Нац. акад. внутр. справ. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - Київ : Право, 2020.
- 7) Криміналістика : підручник / Н. Є. Маковецька, Т. А. Француз-Яковець, А. С. Колодіна, В. В. Кір'яков, В. М. Бараняк ; Вищ. навч. заклад Ун-т економіки і права "КРОК". - Київ, 2021.

8) Криміналістика = Criminalistics: traditions, innovations, prospects : добірка наук. праць / Віктор Шевчук ; упоряд. Н. А. Чмутова. - Харків : Право, 2020. - 1280 с. : портр. Текст: укр., рос., англ.

9) Криміналістика. Академічний курс : підручник / авт.: Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.] ; рец.: В. В. Тіщенко [та ін.] ; Акад. адвокатури України. - 2-ге вид., стер. - Київ : Юрінком Інтер, 2018. - 504с.

КЛИМЕНКО Дар'я

здобувач вищої освіти, бакалавр, спеціальності 081 «Право», Криворізький факультет Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

КОТКОВСЬКИЙ Володимир

*завідувач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького факультету Національного університету
«Одеська юридична академія», доктор економічних наук, доцент*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИННІСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінально-правова політика є складовою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю зі створення соціально обумовленого кримінального законодавства шляхом здійснення криміналізації або декриміналізації, пеналізації або депеналізації та диференціації кримінальної відповідальності.

Кримінально-правова політика відносно неповнолітніх є частиною державної кримінально-правової політики направленої на боротьбу зі злочинністю особливого суб'єкта кримінальної відповідальності – неповнолітнього, що вчинив злочин [1, с. 4].

Зараз ця тема дуже актуальна, тому що дуже багато факторів впливає на психологічний і емоційний стан, зростає проблеми з рецидивізмом, злочинність в кіберпросторі.

Мета дослідження – виявлення причин і факторів злочинності неповнолітніх, аналіз законодавчої влади (огляд законодавств, а також оцінка його ефективності), оцінка ефективності профілактичних заходів, які допомагають оновити психологічний стан підлітків, запобігають майбутнім негативним діям, допомагають усвідомити важливість здорового способу життя а також навчають навичкам критичного мислення, що дозволяє їм оцінювати ситуацію і приймати обґрунтоване рішення) і аналіз системи ювенальної юстиції.

Огляд наукових підходів до кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх охоплює декілька основних точок зору, які відображають різні методи боротьби зі злочинністю серед молоді. Проблема злочинності неповнолітніх є актуальною у багатьох країнах, оскільки такі

злочини вимагають унікальних підходів до покарання та реабілітації з урахуванням вікових і психологічних особливостей підлітків.

Можна зробити ряд узагальнень, що одночасно є і ознаками кримінально-правової політики, що правда деякі з них є визначальними, а інші деталізують її розуміння: - кримінально-правову політику розглядають як елемент політики в сфері протидії злочинності.

Причому як системо-утворюючий елемент, що зрозуміло, оскільки є відома фраза: кримінальний процес без кримінального права не існує, а кримінальне право без процесу є мертвим. Це саме стосується і політики, саме кримінально-правова політика є основою політики протидії злочинності, на її базі формуються інші елементи: кримінально-процесуальна політика, кримінально-виконавча, кримінологічна; - кримінально-правова політика розробляє стратегію і тактику протидії злочинності; - вказівка на її вираження в нормах та рішеннях, навряд чи є виправданою, оскільки поняття має бути відносно стабільним, а така вказівка позбавляє його стабільності.

Цитовані визначення кількарічної давнини вже не є актуальними через ліквідацію певних органів, в першу чергу судових, через отримання ними нових функцій, зміну структури тощо. Крім того визначення має бути відносно коротким, що спрощує його запам'ятовування та використання.

З врахуванням викладеного, можна подати наступне визначення: кримінально-правова політика – «системо-утворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами» [2, с. 98].

Відповідно «визначальними ознаками кримінально-правової політики виступатиме те, що кримінально-правова політика» [2, с. 98]: - є складовою правової політики держави (через політику у сфері протидії злочинності); - елемент державної політики у сфері протидії злочинності; - системо-утворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності; - розробляє стратегію та тактику протидії злочинності; - в протидії злочинності оперує кримінально-правовими засобами (що, крім іншого, відрізняє її від інших складових політики у сфері протидії злочинності (кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики, кримінологічної (профілактичної) політики)).

На нашу думку, дуже багато факторів впливає на підвищення злочинності неповнолітніх. Через коронавірус, війну, сімейні обставини, соціально-економічні труднощі, наркотики, алкоголь, погану компанію, вплив інших, травмується психіка, порушується емоційний стан підлітка.

Неповнолітні можуть скоювати злочин різного рівня і залежно від цього отримувати покарання. Покарання може виходити від сім'ї, освітніх установ, правоохоронних органів, соціальних служб і центрів допомоги. У всіх них різні способи покарання, деякі ефективні, а деякі не мають жодної користі.

У 2024 році в Україні неповнолітні скоїли понад 3,5 тисячі правопорушень, від крадіжок, до вбивства. Покращення рівня злочинності серед неповнолітніх пов'язане з заходами профілактики, такими як проєкт «Вихователь безпеки» в

навчальних закладах, який передбачає регулярну роботу з підлітками та їх родинami для запобігання правопорушенням.

Крім того, розробляються законодавчі зміни, зокрема законопроект «Про юстицію, дружню до дитини», що пропонує альтернативні методи покарання, не пов'язані з ув'язненням [3].

Доведено, що деякі методи покарання безглузді і не допомагають в запобіганні злочинності неповнолітніх.

Перше з чого потрібно розпочати – соціальна підтримка сімей. Дуже багато психологічних травм розвивається через сімейні проблеми. Діти ростуть і беруть приклад з батьків. У неблагополучних сім'ях, вони не розуміють, що добре, а що погано, чи можуть брати наочний приклад привида у батьків. Не менш важливо проводити профілактичні бесіди у школі. Якимись різними заходами можна розвивати доброту, дружелюбність та порядність. Правильне виховання та розвиток у шкільних закладах допоможе підліткам з дитинства розуміти, як треба поводитися.

Виходячи з цього всього, можна зробити висновок, що бездіяльність тільки збільшить злочинність неповнолітніх, тому потрібно проводити різні профілактичні заходи, які дозволяють зменшити ризик втягування неповнолітніх у злочинну діяльність.

Також покращення соціально-економічного положення суспільства допоможе в пониженні рівня злочинності неповнолітніх. Такі фактори, як бідність, безробіття та інші соціальні проблеми наштовхують не тільки підлітків, а всіх людей на злочини. Психологічна підтримка в першу чергу обов'язкова для підлітків, які скоюють злочин, для того, щоб зрозуміти, що наштовхнуло їх на такі дії. Таким чином, кримінально-правова політика повинна бути багаторівневою, з акцентом на реабілітацію, профілактику і соціальну допомогу, що сприяє зменшенню злочинності серед неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України: конспект лекцій. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 212 с.

2. Острогляд О. Поняття та ознаки кримінально-правової політики. National law journal: theory and practice. 2020. №8. С. 95-99 (дата звернення: 06.10.2024).

3. Рощина В. Підліткова злочинність: протягом року неповнолітні скоїли понад 3,5 тисячі правопорушень. URL: <https://hromadske.ua/posts/pidlitkovazlochinnist-protyagom-roku-nepovnolitni-skoyili-ponad-35-tisyachi-pravoporushen>(дата звернення: 24.09.2024).

КУЗНЄЦОВА Валерія
курсантка 3 курсу, Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
КАШПУРЕНКО Андрій
старший викладач кафедри вогневої підготовки,
Національної академії внутрішніх справ

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальні правопорушення завжди мали місце в нашому світі, вони були сотні років тому і в теперішній час нікуди не поділись, навпаки, злочини удосконалюються і видозмінюються, хоча й не всі. На злочинців не впливає наявність надзвичайних чи воєнних станів, стихійні лиха чи певні техногенні катастрофи, природні катаклізми та інші явища, які неабияк змінюють життя суспільства. 24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, що спричинило зменшення кількості кримінальних правопорушень у перші дні агресії окупантів, але це тривало зовсім недовго, оскільки через декілька тижнів злочинці оговтались від сьогоднішніх реалій і повернулись до свого звичного заняття. Вчинення кримінальних правопорушень в таких умовах можна вважати злочином проти українців і жахливою неповагою до ситуації, яка склалася в нашій державі, та замість того, щоб стримувати усіма засобами зовнішню проблему, у нас виникають внутрішні негаразди, які також не можна залишати непокараними. Саме тому посилення кримінальної відповідальності є дуже доцільним, і на нашу думку, дієвим методом боротьби зі злочинністю.

Указом Президента України № 64/2022 на всій території України запроваджено воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні у зв'язку зі збройною агресією росії проти України. Такий правовий режим вносить певні особливості і при призначенні покарань особам, які вчинили кримінальні правопорушення під час воєнного стану [1].

Одними з законів, які посилюють кримінальну відповідальність, є Закони України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» №2113-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX від 3 березня 2022 року [2].

Внесення змін до законодавства чітко демонструє нам, що кримінально-правова політика України спрямована на запобігання та протидію вчинення кримінальних правопорушень, а також посилення та підвищення міри покарання злочинцям за те, що вони користуються умовами воєнного стану задля власної вигоди, можливо збагачення або ж просто задоволення від протиправних вчинків. Слід детальніше розібратися з тим, яким ж чином вітчизняне законодавство посилило кримінальну відповідальність.

Обидва згаданих закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливую кримінально-правову реакцію держави, у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових, які обкрадають покинуті людьми будинки, грабують магазини та навіть викрадають курей у цивільного населення [2].

Посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, може проявлятися у двох різних формах:

- вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака. Наприклад, за звичайних обставин за вчинення диверсії (стаття 113 Кримінального кодексу України) передбачено позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 1 ст.113 ККУ). Втім, вчинення диверсії за умов воєнного стану карається позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна (ч. 1 ст.113 ККУ). Отже, відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення за умов воєнного стану чітко передбачена в Кримінальному кодексі України;

- вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як обставина, яка обтяжує покарання [1].

Станом на 28.09.2024 року вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану є кваліфікуючою ознакою в злочинах передбачених ч.2 ст.111, ч.2 ст.113, ст.114², ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.3 ст.190, ч.4 ст.191, ч.3 ст.201², ч.3 ст.258⁶, ч.5 ст.361, ч.4 ст.402, ч.3 ст.403, ч.4 ст.404, ч.4 ст.405, ч.5 ст.407, ч.4 ст.408, ч.4 ст.409, ч.4 ст.410, ч.4 ст.411, ч.3 ст.413, ч.3 ст.418, ч.3 ст.419, ч.3 ст.420, ч.3 ст.421, ч.4 ст.425, ч.4 ст.426, ч.5 ст.426¹, ч.3 ст.428, ч.2 ст.435 Кримінального кодексу України. Даний список є вичерпним, оскільки дана кваліфікуюча ознака прямо зазначена в Кримінальному кодексі України.

П.11 ч.1 ст.67 Кримінального кодексу України передбачено, що при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, є вчинення злочину з використанням умов воєнного стану [1].

Чому це є обтяжуючою обставиною?

- підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Під час воєнного стану держава та цивільне населення і без цього страждає від військової агресії, а використання цих умов для скоєння кримінального правопорушення створить ще більшу загрозу та нанесе істотну шкоду правам людини і громадянина, громадській безпеці тощо;

- винна особа використовує для вчинення кримінального правопорушення тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство. Так, під час запровадження воєнного стану вводяться вагомі та обґрунтовані обмеження, які впливають на реалізацію своїх прав цивільним населенням. Використовуючи воєнний стан, винні особи починають зловживати цим та сприяють ще більшій дестабілізації обстановки в містах [1].

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що посилення кримінальної відповідальності є дуже важливим аспектом кримінально-правової політики України, оскільки правопорушники, які нахабно користуються умовами

воєнного стану задля вчинення кримінальних правопорушень, заслуговують на максимальне покарання передбачене санкцією тієї чи іншої статті.

Слід зауважити, що навіть якщо у диспозиції статті не закріплено вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуючу ознаку, то такому злочинцю буде призначено покарання з урахуванням обтяжуючої ознаки у вигляді використання умови воєнного стану. Тобто з цього можна зробити висновок, що всім правопорушникам, яких визнано винними у вчиненні протиправного діяння під час воєнного стану, неважливо від наявності кваліфікуючої чи обтяжуючої ознаки, буде призначено покарання наближене до максимальної межі. Тому будемо мати надію, що така кримінально-правова політика нашої держави призведе до настання тільки позитивних наслідків для суспільства України, оскільки правопорушникам буде достатньо часу про це подумати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану. URL: <https://jurfem.com.ua/posylennya-vidpovidalnosty-za-okremy-kryminalny-pravoporushennya-pid-chas-voennoho-stanu/> (дата звернення: 28.09.2024)
2. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/> (дата звернення: 28.09.2024)

КУШНІР Альбіна

*студентка 214/23-(П)-К групи факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ*

науковий керівник:

ШУЛЬГА Андрій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНОСТІ СТОРІН СТОСОВНО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК) передбачено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. При цьому сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних

умовах для проведення експертизи, зокрема й обов'язкової. Експерт може бути також залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту (ст. 243 КПК).

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

Окрім того в законі зазначено, що судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності а судова експертиза згідно до цього ж закону, це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Згідно зі ст. 244 КПК впливає, що у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе, що:

1) для вирішення питань, які мають істотне значення для кримінального провадження, є необхідним залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його, або для вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дають змоги дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або є достатні підстави вважати, що залучений експерт унаслідок відсутності в нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самотійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Отже, права захисника підозрюваного, обвинуваченого щодо використання спеціальних знань під час кримінального провадження значно розширені, він наділений правом клопотати перед слідчим, прокурором про проведення експертизи, оскаржувати відмову в задоволенні клопотання до слідчого судді та отримати таке рішення в судовому порядку; призначити експертизу за кошти підзахисного. Таке законодавче врегулювання є кроком до подолання тенденційного підходу сторони обвинувачення та гарантією забезпечення прав підозрюваних, обвинувачених.

Однак очевидним є факт, що такі права надані лише захиснику (адвокату) підозрюваного, обвинуваченого засудженого, виправданого. Що ж стосується адвоката, який представляє інтереси потерпілого, то вони значно обмежені. Такого висновку можна дійти на підставі усталеної у кримінально-процесуальному праві класифікації суб'єктів, відповідно до якої підозрюваний, обвинувачений належать до сторони захисту, а потерпілий - до сторони обвинувачення.

Отже, потерпілий самостійно або через свого представника (адвоката), як сторона обвинувачення, має право звернутися з клопотанням про проведення експертизи лише до слідчого або прокурора.

Як свідчить аналіз ст. 244 КПК, сторона обвинувачення не має права оскаржувати до слідчого судді відмову в клопотанні, тому що законодавець чітко закріпив таке право лише за стороною захисту. Ця норма не гарантує також права проводити експертизу власним коштом. Про проблеми залучення експерта сторонами також слушно вказується у роботі С.А. Крушинського та М.О. Каліновської [2, с.157]

На особливу увагу заслуговує питання надання кваліфікованої правової допомоги адвокатом як підозрюваному, обвинуваченому, так і потерпілому. Законодавець виправдано застосував імперативний метод у врегулюванні цієї проблеми. Відповідно до ч. 1 ст. 58 КПК України потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

У ч. 1 ст. 45 КПК визначено, що захисником є адвокат.

Отже, фізичну особу - потерпілого має право представляти лише адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України та стосовно якого не міститься інформація про зупинення або припинення права на адвокатську діяльність. Але внормовано й певні винятки. Так, представником юридичної особи, яка є потерпілою, можуть бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за дорученням.

Варто звернути увагу на те, що законодавець у ст. 52 КПК передбачив обов'язкову участь захисника, яким є адвокат, у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. В інших випадках обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні забезпечується лише: 1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються в учиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років; 2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру; 3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад не здатні повною мірою реалізувати свої права; 4) щодо осіб, котрі не знають мови, якою ведеться кримінальне провадження; 5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування; 6) щодо реабілітації померлої особи. Як бачимо, серед названих категорій осіб не згадується потерпілий. Відповідно до закону, якщо потерпілим є неповнолітній або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник. Згідно зі ст. 44 КПК такими особами можуть бути батьки (усиновителі), опікуни чи піклувальники, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї тощо. Це свідчить про нерівність у професійності щодо представлення інтересів сторони захисту та обвинувачення. На нашу думку, саме ця категорія осіб потребує обов'язкової професійної правової допомоги.

Як зазначено у п. 8 ч. 1 ст. 56 КПК України, протягом кримінального провадження потерпілий має право мати представника та будь-якої миті

відмовитися від його послуг. Згідно з ч. 4 ст. 58 КПК представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, окрім процесуальних прав, реалізація котрих здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представникові. Позаяк потерпілий має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди (п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК), то доцільно з'ясувати питання, в який же спосіб має діяти адвокат, щоб не лише довести сам факт завдання шкоди, а й визначити її наслідки для потерпілого, оцінити та обґрунтувати належними доказами.

У ч. 2 ст. 101 КПК визначено, що кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Отже, це свідчить про те, що адвокат, який представляє інтереси потерпілого, може залучати експерта до проведення експертизи самостійно без узгодження з правоохоронними органами. В цьому разі конфіденційність забезпечує те, що експерт передає висновок стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза (ч. 9 ст. 101). Положення цієї статті відповідають: Європейським стандартам рівності сторін у кримінальному провадженні (ст. 10-11 Загальної декларації прав людини [3]; ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [4]; Міжнародному пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [5]. Однак вони не відображені у ст. 244 КПК, яка потребує істотного доповнення нормами щодо прав потерпілого як сторони обвинувачення, а саме на звернення до слідчого судді та на проведення експертизи власним коштом.

На завершення пропонуємо внести норму до чинного КПК України, яка б визначала право потерпілого оскаржувати до слідчого судді відмову в клопотанні про проведення експертизи, з яким він звертався до слідчого чи прокурора. Адже згідно до чинного КПК, таке право закріплено тільки за стороною захисту. Внести до чинної ст. 244 КПК положення стосовно прав потерпілої особи, як сторони обвинувачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Крушинський С.А., Каліновська М.О. Порядок залучення експерта в контексті реалізації засади змагальності в кримінальному провадженні. Держава та регіони. Серія Право. 2018. №1. С.155-160. URL: http://old.univer.km.ua/statti/krushynskyi_15.pdf
3. Загальна декларація з прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. редакція від 01.08.2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

ЛОМАКА Ольга
студентка 213 групи факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
КОМІСАРЧУК Руслан
доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ СУЧАНОЇ ТЕХНІКИ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Сучасний світ неможливо уявити без використання новітньої техніки. Кожна сфера життя пронизана науково-технічними здобутками, які полегшують нашу роботу. Так само і в криміналістиці. Раніше розкриття злочинів базувалось на інтуїції, особистих переконаннях та досвіді слідчого. На сьогодні технології стали невід'ємною частиною боротьби зі злочинністю.

Ми пропонуємо розглянути роль сучасної техніки у розкритті злочинів, проаналізувати методи та інструменти криміналістики та вплив техніки на ефективність розкриття злочинів і протидію злочинності.

Розглянемо працю «Роль новітніх технологій у сучасних методах розслідування» В. Гриценка та А. Трещука. Ми погоджуємося з думкою, що роль новітніх технологій в сучасних методах розслідування має вирішальне значення для ефективної правоохоронної діяльності.

З появою передових технологій, таких як тестування ДНК, криміналістичний аналіз і цифрова криміналістика, слідчі мають доступ до великої кількості інформації, яка раніше була недоступна. Ці технології не тільки допомогли у розкритті складних злочинів, але й покращили швидкість і точність розслідувань.

Сучасні інформаційні технології також надають можливість оперативного збирання, зіставлення та аналізу відомостей з різних джерел, установлення хронологічної послідовності подій за часом та відповідності окремих фактів, дозволяють здійснювати складання планів та схем місця події, моделювання події злочину за допомогою комп'ютерної техніки та ін[1].

Дослідження В. Поліщука на тему «Роль комп'ютерно-технічної експертизи в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень» розкриває суть такого як судова комп'ютерно-технічна експертиза.

Комп'ютерно-технічна експертиза в системі МВС проводиться працівниками державних спеціалізованих установ (науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів) – атестованими судовими експертами, які мають вищу технічну освіту за напрямком інформаційних технологій, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів».

За допомогою даного виду експертиз фахівці аналізують інформацію на цифрових носіях; відновлюють видалені дані; виявляють приховану інформацію; встановлюють обставини, пов'язані з використанням комп'ютерно-технічних

засобів, інформації та програмного забезпечення; встановлюють Інтернет активності користувача, кола спілкування, історії використання засобів зв'язку. Результати таких досліджень є досить важливими, адже вони допомагають встановити вину, мотив, обставини злочину, а також виявити приховані факти і довести причетність особи до скоєного злочину [2].

І. Хараберюш у своїй статті «Спеціальна техніка в розкритті та розслідуванні злочинів» дослідив проблему використання в термінології словосполучення «спеціальна техніка» та зазначив основні засади функціонування спеціальної техніки у розслідуванні злочинів. Він зазначив, що сьогодні засоби спеціальної техніки застосовуються на всіх етапах розкриття та розслідування злочинів, починаючи зі збору інформації про подію, пошуку матеріальних слідів і їхніх відображень, а саме у вигляді образів, відтворених різними технічними засобами фіксації інформації.

Одержання процесуально значимої інформації здійснюється на етапі досудового слідства, ґрунтуючись на дослідженні подій, фактів, предметів і образів, доступних для сприйняття людиною. Однак органи сприйняття, можливості обробки одержуваної інформації, здатність до її упорядкованого запам'ятовування і наступного відтворення через фізіологічні особливості людського організму істотно обмежують діапазон і обсяг інформації про об'єкти, що можуть бути сприйняті, зафіксовані і згодом оброблені за допомогою ресурсів людського мозку. Коли ж можливості людського сприйняття будуть вичерпані, їхня роль переходить до технічних засобів (приладів), як особливих матеріальних засобів, інструментів дослідження, що виступають як продовження органів сприйняття судового експерта, фахівця, слідчого, оперативного працівника. І. Хараберюш дослідив практику використання науково-технічних засобів і визначив, що на сьогоднішній день недостатньо нормативно-правової класифікації і визначення спеціальних технічних засобів. Такі прогалини у нормативно-правових джерелах обмежують фахівців у використанні новітніх технологій для розкриття злочинів. Для збільшення ефективності досудового розслідування необхідно удосконалити інформаційне, тактичне, технічне та кадрове забезпечення застосування спеціальної техніки [3].

Отже, зазначимо, що використання сучасної техніки та здобутків науки відіграє значну роль у роботі органів досудового розслідування.

Науково-технічні здобутки допомагають довести вину або мету злочину, зібрати докази, унеможливити несправедливе судочинство. Проте, варто вдосконалювати нормативно-правову базу для класифікації і дослідження технічних засобів.

Слід не забувати про якісну підготовку експертів, які вмітимуть правильно застосовувати ці інструменти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриценко В. В., Трещук А., С. Роль новітніх технологій у сучасних методах розслідування. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, 2023. С. 166-168. URL:

https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20kriminalnih%20rozsliduvan/12%20gruden%20kafedra%20krim/Zbirnik%20Finansovi%20rozsliduvanna%20%205.pdf#page=167

2. Поліщук В. А. Роль комп'ютерно-технічної експертизи в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Матеріали ві міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій, 2017. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22975/2/CAZST_2017v2_Polischuk_V_A-The_role_of_computer_151-152.pdf

3. Хараберюш І. Ф. Спеціальна техніка в розкритті та розслідуванні злочинів. Вісник Донецького національного університету, сер. В: економіка і право, вип.1, 2012. URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/4156-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-8351-1-10-20171114.pdf>

МЕЛЕЖИК Софія

Слухачка магістратури факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, спеціальність «Правоохоронна діяльність»

Науковий керівник:

КОМІСАРЧУК Руслан

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, м. Кропивницький, Україна*

ПРОВЕДЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ

У кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх особливе значення набуває проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням вікових, психологічних та соціальних особливостей цієї категорії осіб.

Невербальні методи, такі як міміка, жести, позиція тіла, тон голосу, а також загальний емоційний стан, можуть виступати не лише засобом комунікації між слідчим та неповнолітнім, але й способом встановлення істини в ході слідчих дій. Здатність правильно інтерпретувати невербальні сигнали та забезпечити сприятливі умови для неповнолітнього є критичним для досягнення цілей правосуддя.

Невербальні методи у взаємодії з неповнолітніми підозрюваними та свідками. Психологічні особливості неповнолітніх вимагають особливого підходу під час проведення слідчих дій.

Діти та підлітки мають обмежений досвід спілкування у стресових ситуаціях, що може призводити до складнощів у вираженні думок словами. У таких випадках невербальні комунікативні сигнали стають ключовим джерелом інформації.

Для слідчого важливо вміти спостерігати за поведінкою неповнолітнього під час допиту, звертати увагу на такі аспекти, як зоровий контакт, позу, зміни в диханні або рухах, оскільки ці елементи можуть вказувати на рівень тривоги, страху або приховування інформації.

Специфіка проведення слідчих дій з неповнолітніми в умовах мінімізації тиску. Оскільки неповнолітні зазвичай є більш вразливими до психологічного тиску, використання агресивних або інтенсивних методів розслідування може негативно вплинути на результати допиту та емоційний стан дитини. Тому для мінімізації стресу під час проведення слідчих дій рекомендується застосовувати методи, що знижують емоційне навантаження, наприклад, використання ігрових методик або невимушеного тону бесіди.

Невербальні комунікації, такі як дружній вираз обличчя, спокійний тон голосу та підтримка візуального контакту, можуть допомогти слідчому встановити довірливі стосунки з неповнолітнім, що сприяє отриманню більш точних свідчень.

Міжнародні стандарти та національні нормативні акти щодо слідчих дій з неповнолітніми. Міжнародні правові норми, такі як Конвенція ООН про права дитини та Європейська конвенція про захист прав людини, наголошують на необхідності особливого підходу до неповнолітніх у системі правосуддя. Також ці акти вимагають захисту психічного та емоційного стану дитини під час кримінальних проваджень.

На національному рівні, зокрема в Україні, також існує ряд нормативних актів, що регулюють проведення слідчих дій з неповнолітніми.

Основний акцент робиться на гуманності, захисті прав дитини та забезпеченні мінімального стресу. Ці стандарти підкреслюють важливість правильної інтерпретації невербальної поведінки та захисту неповнолітніх від можливих негативних наслідків слідчих дій.

Практичне застосування невербальних методів: слідчий експеримент та очна ставка. Невербальні слідчі дії, такі як слідчий експеримент або очна ставка, можуть бути ефективними засобами для встановлення істини у справах, що стосуються неповнолітніх. Під час таких дій важливо створити атмосферу безпеки та комфорту, щоб зменшити психологічне напруження.

Наприклад, слідчий експеримент може бути проведений у ігровій формі для відтворення обставин події, що допоможе дитині легше згадати деталі без додаткового стресу. Такі дії допомагають не тільки краще зрозуміти обставини справи, але й забезпечують додаткову підтримку психологічного стану дитини.

Висновок. Використання невербальних методів під час слідчих дій у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє глибше зрозуміти емоційний та психологічний стан дитини, зменшити її стрес і тиск, а також забезпечити гуманне поводження з цією вразливою категорією осіб. Інтеграція таких методів у процес слідства сприятиме захисту прав неповнолітніх та забезпеченню справедливості в межах правової системи.

Крім того, ефективне використання невербальної комунікації може покращити співпрацю неповнолітнього зі слідством, підвищити достовірність свідчень та сприяти виявленню прихованих деталей справи.

Важливо, щоб слідчі були спеціально підготовлені для роботи з цією категорією осіб, зокрема щодо розуміння невербальних сигналів та правильної інтерпретації поведінкових реакцій. Це дозволить не лише досягти об'єктивності в розслідуванні, але й захистити психологічний стан неповнолітнього, запобігти його повторній віктимізації та забезпечити його соціальну реабілітацію в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх
<https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
2. Конвенція ООН про права дитини
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Кримінальний процесуальний кодекс України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/Text>
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Посібники та навчальні матеріали з психології невербальної комунікації
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4631/1/I_Kovalynska_NC_GI.pdf

МИРОНОВА Діана

студентка Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ОДИНЦОВА Олена

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МЕДИЧНОГО КАНАБІСУ В УКРАЇНІ

У результаті російсько-української війни станом на вересень 2024 роки 54 відсотки українців страждають на посттравматичний стресовий синдром, і значна частина з них має важкий стан. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), більшість населення України відчуває тривогу, пов'язану з війною, яка викликає серйозні симптоми. ВВС дослідило, як Україна справляється з цим викликом. Частка українців, які страждають на проблеми з психічним здоров'ям, продовжує зростати: з 2023 року кількість пацієнтів, які скаржаться на проблеми з психічним здоров'ям, у порівнянні з 2024 подвоїлася [1].

Зрозуміло, що держава повинна вживати комплекс заходів, спрямованих якщо не на вирішення, то пом'якшення окресленої проблеми. Одним із напрямів реагування на проблему масового погіршення психічного здоров'я населення України внаслідок російсько-української війни, але не єдиним, уряд обрав

легалізацію медичного канабісу [2]. 21 грудня 2023 року був прийнятий Закон України № 3528-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» (далі – Закон № 3528-IX) [3].

Цікаво, що назва законопроекту, який було покладено в основу зазначеного закону, відображала зв'язок між війною, погіршенням психічного здоров'я українців та легалізацією медичного канабісу і формулювалась наступним чином: «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, *отриманих внаслідок війни*» (*курсив – наш*) [4].

Причинами легалізації медичного канабісу стали: зростання у світі кількості наукових досліджень, які підтверджують медичну користь канабісу; можливість зменшення негативних наслідків вживання ліків на основі канабісу за належного медичного контролю та зміна ставлення громадськості до таких ліків. Прийняття зазначеного закону, на нашу думку, є важливим кроком, спрямованим на покращення доступу громадян до сучасних методів лікування. Як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту [5], останній був розроблений з метою імплементації кращого досвіду у сфері регулювання обмеженого обігу канабісу, смоли канабісу, екстрактів і настоек канабісу, а також тетрагідроканабінолу (далі – ТГК) (його ізомерів та їх стереохімічних варіантів), а також з метою створення умов для розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування, проведення наукових досліджень ефективності конопель. Доцільність терапевтичного застосування конопель підтверджене вченими для таких станів: неврологічних захворювань (розсіяний склероз, епілепсія, хвороби Альцгеймера, хвороби Хантінгтона і синдрому Туретта), захворювань травного тракту (полегшення побічних ефектів під час хіміотерапії та побічних ефектів, пов'язаних з лікуванням ВІЛ/СНІД, хвороби Крона, а також при запаленні та дисфункції моторики кишківника), наркотична залежність та проблеми психічного характеру (за попередніми доказами, ефективним є використання канабісу як замісної терапії для опіоїдів, стимуляторів (зокрема, кокаїну) та алкоголю, а також для подолання тривоги, посттравматичних стресових розладів та порушення сну); хронічного болю невропатичного походження та паліативної допомоги [5, 6].

На виконання зазначеного Закону України 24 травня 2024 року було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» № 653 (далі – Постанова КМУ № 653) [7], яка вносить зміни у Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [8], а саме: виключає канабіс, смоли канабісу, екстракти та настойки канабісу (далі - канабіс) із списку 1 Таблиці І «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено» і включає їх у

список 1 Таблиці II «Наркотичні засоби та рослини, обіг яких обмежено» (далі – Таблиця II). Зміни, внесені Постановою КМУ № 653 та Законом № 3528-IX, з одного боку, створюють правову основу для виготовлення, виробництва й розподілу ліків на основі канабісу, а з іншого – намагаються забезпечити суворий контроль держави за цими процесами і таким чином зменшити ризики незаконного використання цих ліків.

Одним із основних ризиків, на нашу думку, є можливість корупції під час видачі ліцензій на вирощування, виробництво та розповсюдження лікарських засобів із медичної коноплі. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» в редакції Закону № 3528-IX [9], придбання фізичною особою за медичними показаннями лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, включені до [таблиць II і III](#) Переліку, у тому числі лікарських засобів, вироблених (виготовлених) з рослинної субстанції канабісу та дозволених до застосування у медичній практиці у встановленому порядку, а також лікарських засобів, що містять прекурсори, включені до [таблиці IV](#) Переліку, здійснюється за електронним рецептом лікаря, виписаним за правилами виписування рецептів на лікарські засоби, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я. Тобто процес призначення ліків на основі канабісу дозволяє здійснювати суворий контроль. Однак не можна виключати вірогідності того, що лікарі можуть зазнавати тиску з боку пацієнтів або брати участь у протизаконній практиці призначення ліків на основі канабісу, тому потрібні системи моніторингу.

З іншого боку, легалізація медичної марихуани може принести економічні вигоди, включаючи збільшення надходжень до бюджету від податків, розвиток нових галузей промисловості та створення робочих місць, що є не менш важливо. Це може допомогти залучити інвестиції з фармацевтичної промисловості. Однак легалізація медичної марихуани також може вплинути на соціальні та культурні стереотипи, змінити ставлення суспільства до наркотиків і викликати як позитивну, так і негативну реакцію, засновану на культурних і етичних нормах.

Реалізація закону вимагатиме розробки та впровадження систем обліку та контролю, навчання медичного персоналу, розробки методичних рекомендацій для пацієнтів. Наявність або відсутність належної інфраструктури впливає на ефективність правоохоронних органів. Важливо забезпечити систематичний моніторинг та оцінку ефективності, а також збір даних про використання медичного канабісу та його вплив на здоров'я пацієнтів. Це допоможе виявляти та вирішувати ймовірні проблеми та можливість вдосконалювати систему за реальними результатами.

Використання Закону № 3528-IX потребує правильного підходу до всіх аспектів, включаючи аналіз проблем у сфері регулювання, ліцензування, діяльності аптек, економічних і соціальних наслідків, а також організаційних змін. Ефективний контроль, підготовка та нагляд за дотриманням закону необхідні для максимізації його позитивного впливу та мінімізації потенційних ризиків.

Використані джерела:

1. Хабіхт Я. Дані про психічне здоров'я українців сумні. *Karpat.in.ua*. 24.09.2024. URL: <https://life.karpat.in.ua/?p=215627&lang=uk>
2. Зеленський підписав закон про легалізацію ліків на основі медичного канабісу. Центр громадського здоров'я України. 16.02.2024. URL: <https://phc.org.ua/news/zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-legalizaciyu-likiv-na-osnovi-medichnogo-kanabisu>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування: Закон України від № 3528-IX від 21.12.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-IX#Text>. (дата звернення: 09.10.2024).
4. Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни : Проект Закону від 10.06.2022 № 7457. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7457&conv=9>
5. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7457&conv=9>
6. Зайцева О. Медичний канабіс: що це таке і що буде після його легалізації в Україні. УНІАН. 14.07.2023. URL: <https://www.unian.ua/society/medichniy-kanabis-shcho-ce-take-i-cho-bude-pislya-yogo-legalizacii-12327987.html>
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо реімбурсації медичних виробів за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення: Постанова Кабінету Міністрів України № 653 від 30.06.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2023-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 09.10.2024).
8. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 6.09.2000 року № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 09.10.2024).
9. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 3528-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 09.10.2024).

МОМОТ Руслана

Слухачка магістратури факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ спеціальність «Правоохоронна діяльність»

Науковий керівник:

КОМІСАРЧУК Руслан

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, м, Кропивницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ІНСЦЕНУВАНЬ САМОГУБСТВА

У сучасній реальності іноді стикаються з випадками, коли скоюється інсценування самогубства з метою приховати факт вбивства. Виявлення ознак таких подій можливе лише шляхом ретельного проведення розслідування.

Отже, в кожному випадку, коли йдеться про самогубство, необхідно здійснити докладну перевірку, а якщо існують сумніви, варто порушити кримінальну справу для з'ясування обставин: чи дійсно мало місце самогубство, чи не було сприяння чи підмови, чи це не результат страху перед відповідальністю за злочин тощо.

У деяких випадках обставини смерті та оточення, в якому було знайдено труп, є досить очевидними й ускладнюють встановлення справжньої причини події. Однак у таких ситуаціях характер та місце пошкоджень на тілі, вигляд та локація знарядь, використаних для завдання шкоди, деталі оточення та інші обставини можуть допомогти визначити справжню причину смерті.

Імітація самогубства є одним із методів замовленого вбивства. Для виявлення цієї імітації необхідний ретельний аналіз місця події та тіла з урахуванням обставин, що свідчать про природу вчинку як самогубства.

З нашої точки зору, імітація самогубства – це складений метод маскування вбивства, спрямований на створення ілюзії не злочинної події з метою уникнення виявлення органами правопорядку підстав для порушення кримінальної справи.

Інсценуючи самогубство, особи намагаються відтворити обстановку та сліди, що свідчать про самоповішання, нанесення собі колото-різаних, рубаних або вогнепальних поранень, навмисне зістрибування з великої висоти, отруєння тощо. При виявленні тіла, яке на перший погляд виглядає як самогубство, важливо спочатку з'ясувати, чи не було вчинено інсценування. Це можна зробити шляхом ретельного огляду місця події та самого тіла, на якому можуть бути помітні характерні ознаки інсценування.

Так, виділяють такі способи інсценування самогубства: повішання; із застосуванням вогнепальної зброї; з використанням холодної зброї; утоплення; спалення; отруєння; падіння з висоти (вистрибування).

Якщо самоповішання було інсценовано через удушення або повішання, важливо ретельно оглянути труп, зокрема звернути увагу на сліди на голові та шийі, а також дослідити странгуляційну борозну, петлю та матеріал зашморгу (мотузка, шнур).

Іноді форма петлі та спосіб зав'язування вузлів можуть свідчити не лише про те, що їх створила стороння особа, а й дати уявлення про професійні навички злочинця. У таких випадках також слід звернути увагу на наявність слідів боротьби, спосіб і місце кріплення петлі, а також на потертості, які можуть вказувати на те, що труп був піднятий сторонньою особою. Петлю з ший та вузли на ній необхідно зберегти для подальшої експертизи. Коли особу спочатку задушують, а потім сценічно вивішують, щоб засвідчити самогубство, важливо звертати увагу на ряд характерних ознак.

Наприклад, сліди задушення на тілі, такі як садни лінійної або півмісяцевої форми, округлі синці на ший від пальців душителя, або сліди на носі та роті, які вказують на перекриття дихальних отворів. Також важливо враховувати розташування трупних плям, крові та інших виділень, невідповідність між петлею та рельєфом странгуляційної борозни, або відсутність необхідної відстані між підставкою для ніг та трупом.

У випадку інсценування самогубства з вогнепальною зброєю, слід звертати увагу на обставини, такі як можливість здійснення пострілу з розташованої поруч з трупом зброї, невідповідність слідів пострілу на трупі слідам, що могли б бути при застосуванні зброї самогубцем та інше.

Важливе значення в розслідуванні також має огляд виявленої зброї, детальне вивчення обставин, що свідчать про інсценування самогубства.

Інсценування самогубства з застосуванням холодної зброї також має свої характеристики та ознаки. Наприклад, наявність порізів на руках загиблого, ушкоджень, що неможливо завдати самому собі, або сліди пальців іншої особи на холодній зброї.

Зазначені ознаки можна виявити вже на початковому етапі розслідування, зокрема під час проведення огляду місця події, призначення судово-медичної експертизи й пред'явлення трупа для впізнання. Інші слідчі дії, такі як обшук, допити, призначення інших видів експертиз, проводяться на подальших етапах розслідування.

Насамперед слід установити:

- 1) місце вчинення —самогубства. Слід зіставити обстановку місця виявлення трупа з характером ушкоджень на ньому, станом одягу, позою, звертати увагу на мікросліди (болото, пил, волокна від одягу тощо), що надасть можливість у майбутньому виявити ознаки інсценування та встановити місце вбивства й особу злочинця. До таких слідів належать: чисте взуття на ногах у повішаного за наявності бруду навколо нього; наявність на трупі —самогубця пошкоджень чи ран, які він сам не міг собі нанести; незбігання розміщення волокон мотузки та часток деревини на балці, через яку перекинута мотузка; відсутність підставки поряд з висячим у петлі трупом тощо;

- 2) зміни на місці події. Під час вивчення змін в обстановці місця події слід звертати увагу на ознаки, характерні для інсценування факту злочину чи знищення слідів. Такі дії можливі за наявності слідів, зокрема, лише самогубця та його дій, можливого вбивці та жертви і їх взаємодії, а також сторонніх осіб, не причетних до події злочину;

3) особу —самогубця. Завдання вирішується шляхом огляду документів та особистих речей, а також шляхом фіксації заяв осіб, здатних упізнати потерпілого за ознаками зовнішності. Після встановлення особи потерпілого з'ясовують спосіб його життя і характер взаємин з родичами, колегами та знайомими. Важливе значення мають пояснення близьких та знайомих самогубця про його поведінку, наміри, зустрічі, інші контакти, що відбулися напередодні події, а також вивчення змісту записних та телефонних книжок, щоденників, листів тощо;

4) причину смерті та інші відомості шляхом застосування спеціальних знань. Попередні дані можна отримати від судового медика після зовнішнього огляду трупа, а остаточний висновок – на підставі результатів судово-медичної експертизи трупа та інших доказів;

5) час настання смерті. Установлюють, насамперед, за трупними явищами, що розвиваються з моменту смерті, залежно від температури й вологості повітря, атмосферних опадів та інших умов середовища. До них належать: зниження температури тіла; зміна стану слизових оболонок і шкіри; наявність або відсутність реакції зіниці на атропін або пілокарпін; відсутність скорочення м'язів у відповідь на подразнення електрострумом або ударом; розташування, колір і мінливість трупних плям; ступінь гнильних процесів тощо;

6) механізм дій злочинця, тобто встановити, як і чим, було заподіяно смерть, а також спосіб підготовки вбивства і його приховування. Вивчають усю сукупність слідів, що є доступною.

Після виявлення ознак, що вказують на можливе інсценування самогубства, необхідно змінити спрямування подальшого розслідування з пошуку доказів самогубства на розкриття можливого злочину – вбивства. Це передбачає встановлення осіб, які перебували або могли перебувати на місці вбивства або в його безпосередній близькості; у разі виявлення свідків проводиться їх допит; з'ясовується мотив та мета вбивства; встановлюються особи вбивці або їхні ознаки. Якщо є підозрюваний, слід провести його допит для визначення мотивів, сутності та тривалості дій, способів тощо.

У разі наявності матеріальних слідів таких дій, таких як записки з погрозами, листи, записи в щоденнику, необхідно здійснювати заходи для їх розшуку, можливо навіть провести обшуки за місцем проживання або роботи підозрюваного. Також необхідно встановити факт і характер залежності потерпілого від підозрюваного, розкрити її суть і прояви, оцінити її реальність.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що розслідування інсценування самогубства вимагає високого рівня кваліфікації слідчого, зокрема, його розуміння особливостей такого методу приховування злочину.

Злочинці часто роблять помилки, аналіз яких при формулюванні версії події злочину або його механізму дозволяє виявити обставини, що не узгоджуються з природним ходом подій злочину, і стають підґрунтям для висунення версій про імовірне інсценування.

Аналітико-синтетична робота слідчого дає можливість відтворити обставини події, з'ясувати можливі місця залишення слідів злочинцями, їх особисті ознаки, а також обставини, які передували інсценуванню самогубства.

Значущу роль у встановленні факту інсценування самогубства відіграє виявлення негативних обставин – фактичних даних, що суперечать версії про самогубство. Найефективнішого результату з розкриття злочину можливо досягти при належній взаємодії слідчого з експертами, оскільки без застосування спеціальних знань виявити та довести інсценування неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуваннями : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 —Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза // В. В. Семенов. – Х., 2004. – 20 с.
2. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : [наук.-практ. посіб.] / за ред. Н. І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 216 с
3. Настільна книга слідчого: [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. – К. : Видав. дім —ІнЮреll, 2003. – 720 с.
4. Кримінальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
5. Розслідування доведення до самогубства. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практ. посіб / Керік, Л. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Харків: Одиссей, 2010
6. Аксьонов В. В., Кожевников В. В. До питання встановлення факту інсценування злочинів. Криміналістичний вісник. 2017. № 1

НОРОХА Софія

курсант 2 курсу Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЧОРНА Аліна

*Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ

Кримінальна відповідальність є одним із фундаментальних правових інститутів, який забезпечує охорону суспільного ладу, правопорядку та інтересів громадян. Її мета — забезпечити справедливе покарання за вчинення злочинів, попередження правопорушень і реабілітація осіб, які переступили межі закону.

Кримінальна відповідальність є специфічним видом юридичної відповідальності, яка настає за вчинення суспільно небезпечного діяння,

забороненого Кримінальним кодексом України. Вона реалізується через застосування державного примусу у вигляді покарання, яке накладається судом. Це відповідальність не лише за дію, а й за суб'єктивний намір особи, що вчинила кримінальне правопорушення, що відрізняє її від інших видів відповідальності.

Обов'язковою умовою виникнення та існування кримінально-правових відносин є наявність кримінально-правової норми, яка закріплена в законі про кримінальну відповідальність, що набрав чинності та діє у часі та просторі.

Кримінально-правові норми, які визначають певні діяння як кримінальне правопорушення та встановлюють за них покарання, адресовані передусім фізичним особам. Вони мають дотримуватися заборон та приписів, закріплених у законі, і не вчиняти протиправні дії. Водночас ці норми стосуються й уповноважених органів державної влади та їхніх службових осіб, які зобов'язані застосовувати кримінальне законодавство [1, с. 54].

У кримінальному законі законодавець визначає в санкціях кримінально-правових норм вид і розмір потенційної кримінальної відповідальності стосовно необмеженого кола осіб у разі вчинення ними суспільно небезпечних діянь, які згідно з диспозицією цієї норми визнаються злочинами. Юридичним фактом виникнення кримінально-правових відносин є вчинення суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину, передбачений Кримінальним кодексом України (ч. 1 ст. 2). Саме з моменту вчинення злочину у особи виникає юридичний обов'язок підлягати дії кримінального закону та зазнати відповідних заходів державного примусу. Держава, у свою чергу, набуває права притягнути цю особу до кримінальної відповідальності та застосувати до неї примусові заходи.

Суб'єктами цих правовідносин є, з одного боку, особа, якій адресовані заборони або приписи кримінального закону і яка вчинила кримінальне правопорушення, а з іншого — держава в особі уповноважених органів, таких як органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду та органів виконання покарань. Юридичний зміст цих правовідносин включає взаємні права та обов'язки суб'єктів, що виникають із моменту вчинення злочину.

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, зобов'язана отримати від держави осуд у вигляді обвинувального вироку, а також зазнати заходів державного примусу, таких як позбавлення волі, штраф, конфіскація майна, або інших обмежень (наприклад, позбавлення права займати певні посади або здійснювати певну діяльність). Одночасно ця особа має право, щоб до неї застосовувалися лише ті заходи державного примусу, які передбачені чинним кримінальним законодавством, і щоб ці заходи були ґрунтовані на гуманних принципах, таких як справедливість, гуманізм та рівність перед законом [2].

Суспільна небезпечність діяння полягає в тому, що воно завдає значної шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законодавством, або створює реальну загрозу такої шкоди. Суспільна небезпечність притаманна діянню — дії чи бездіяльності особи, і саме вона є основою для криміналізації цього діяння та визнання його злочином, що підлягає покаранню. Це твердження ґрунтується на положеннях ч. 2 ст. 11 КК України, яка вказує, що дія чи бездіяльність, через свою малозначність не завдає істотної шкоди об'єкту

кримінально-правової охорони або не створює загрози її завдання, позбавлена ознаки суспільної небезпечності і, відповідно, не може бути підставою для кримінальної відповідальності.

Таким чином, шкода, властива діянню, яке вважається злочином, визначає його зміст і сутність. Ще в 1764 році Чезаре Беккарія стверджував: «Справжнім мірилом злочинів є шкода, яку вони завдають суспільству. Суспільна небезпечність діяння визначається сукупністю його об'єктивних і суб'єктивних характеристик: характером дії або бездіяльності, способом і засобами вчинення посягання, місцем, часом та обставинами його здійснення, формою вини, намірами та мотивами особи, що скоїла злочин. Важливе значення для визначення суспільної небезпечності діяння мають характер і цінність суспільних відносин, на які воно посягає, а також характер і ступінь (обсяг) завданої шкоди або створеної загрози [4, с. 188-189].

Суспільно небезпечні наслідки можуть мати як матеріальний характер (фізична або майнова шкода), так і нематеріальний (шкода в політичній, організаційній чи соціальній сферах). Якщо ж законодавець передбачає у статтях Особливої частини КК України злочини з матеріальним складом, то шкода зазвичай конкретизується в самому законі, вказуючи її вид, обсяг або розмір. У таких випадках суспільна небезпечність діяння безпосередньо пов'язується із заподіяною шкодою. Відсутність такої шкоди свідчить про відсутність суспільної небезпечності діяння.

Крім того, діяння має бути актом свідомої, вольової і суспільно небезпечної поведінки, вчиненої фізичною особою, яка є осудною і досягла віку кримінальної відповідальності, тобто суб'єктом злочину. Це впливає з ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 11 і ч. 1 ст. 18 КК України [2].

Юридичною умовою для притягнення до кримінальної відповідальності є наявність у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого КК України.

Склад злочину є юридичною конструкцією, яка об'єднує об'єктивні та суб'єктивні ознаки, визначені в КК України, що у сукупності визначають суспільно небезпечне діяння як злочин.

Ознака складу злочину — це характеристика злочину, яка відповідає таким вимогам:

- а) разом з іншими ознаками складу визначає суспільну небезпечність, протиправність і винність діяння;
- б) відображає індивідуальні риси і особливості, притаманні конкретному злочину, що відрізняють його від інших злочинів або від діянь, що не є злочинними;
- в) безпосередньо вказана в законі або однозначно впливає з його змісту;
- г) характерна для всіх злочинів цього виду і не є похідною від інших ознак [3, с.190].

Отже, кримінальна відповідальність відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та суспільної безпеки. Вона є механізмом державного реагування на вчинення злочинів, що базується на принципах законності, справедливості та індивідуалізації покарання.

Підстави для притягнення до кримінальної відповідальності ґрунтуються на чітко визначених нормах права, а форми реалізації цієї відповідальності дозволяють диференціювати покарання залежно від тяжкості вчиненого діяння та обставин справи. Тому ефективна система кримінальної відповідальності є ключовим елементом функціонування правової держави і забезпечення верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куц В. М. Кримінальна відповідальність у системі засобів кримінально-правового реагування // Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності : матер. наук. полілогу (м. Харків, 7 верес. 2018 р.) / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2018. С. 53–56.
2. Науково-практичний коментар до ст. 111 Кримінального кодексу України 2014 URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1762-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-111-krimnalnogo-kodeksuukrayini.html>
3. Письменський Є. Відповідальність кримінальна (види) / Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А–Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. С. 190–191.
4. Яценко А. Відповідальність кримінальна / Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А–Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. С. 187–190.

ПУКАС Ярослав

*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ПЛЕТЕНЕЦЬ Віктор

*професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, підполковник поліції.*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розслідування кримінальних правопорушень, заподіяних Україні країною-агресором, пов'язане із збиранням належних, достовірних та допустимих доказів. Основним способом їх збирання є провадження слідчих (розшукових) дій, серед яких однією з найбільш важливих є огляд.

Таким чином, огляд ділянок місцевості, будівель і споруд, що зазнали руйнувань або пошкоджень у результаті артилерійських обстрілів чи

бомбардувань є невід'ємною складовою кримінальних проваджень, а інформація, отримана під час огляду є вагомою при доказуванні воєнних злочинів.

Огляд місця події (далі – ОМП) є слідчою (розшуковою) дією (СРД), яка полягає у візуальному огляді та безпосередньому сприйнятті матеріальних об'єктів для виявлення й документування інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Залежно від об'єкта огляду, національне кримінальне процесуальне законодавство передбачає такі види оглядів: огляд місцевості, приміщень, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК), огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК), огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК), огляд трупа (ст. 238 КПК), а також огляд трупа у зв'язку з ексгумацією (ст. 239 КПК) [2].

Проведення ОМП в умовах воєнного стану має свою специфіку, що пов'язана з особливостями підготовки, організації та фіксації результатів, координацією між службами та підрозділами, а також використанням спеціальної криміналістичної техніки. В умовах збройної агресії російської федерації це питання стає ще більш актуальним, оскільки правоохоронці щодня змушені проводити масштабні огляди місць обстрілів і масових поховань. Ці дії потребують ретельної роботи, яка здійснюється в умовах реальних і потенційних загроз для життя та здоров'я учасників. Від якості проведення ОМП залежить можливість притягнення винних осіб до відповідальності не лише за національним законодавством, а й шляхом подання доказів до Міжнародного кримінального суду [1].

Одним із ключових етапів огляду місця події у випадках авіаційних, ракетних ударів та артилерійських обстрілів є визначення напрямку обстрілу або прильоту снаряду. Ця інформація допомагає встановити приблизне місце розташування ворожої бойової техніки чи підрозділу. Надалі ці дані можуть бути використані для ідентифікації не лише підрозділу противника та його командира, а й конкретних військовослужбовців, які здійснили запуск снарядів [3].

Під час огляду пошкоджень або руйнувань об'єктів інфраструктури в протоколі необхідно: провести якісну та повну фото- і відеофіксацію, задокументувати воронки (їхній діаметр, глибину, матеріал, на якому вони утворилися – ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо), точні координати, кут нахилу, та їхнє розташування відносно сторін світу; відобразити масштаб і характер руйнувань: вм'ятини у стінах чи інших об'єктах, пошкодження скла у вікнах будівель та відстань цих вікон від епіцентру вибуху; зафіксувати сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, її характер та інтенсивність), а також зазначити залишки мін, снарядів або ракет, їхні довжину, діаметр, кут нахилу у воронці, координати та їхнє розташування відносно сторін світу; задокументувати всі залишки боєприпасів, включно з двигунами та іншими частинами ракет; скласти схему місць обстрілів з GPS-координатами кожної воронки та нанести їх на карту; зазначити втрати серед мирного населення (загиблі та поранені), а також зруйновані та пошкоджені будівлі й об'єкти; відобразити наявність слідів, що вказують на переміщення об'єктів (транспортних засобів, тіл, уламків) до початку огляду, з координатами та їх

розташуванням відносно сторін світу; зробити висновки за результатами обстеження місця обстрілу (дата і час обстрілу, напрямок обстрілу, відстань, з якої його було здійснено, тип озброєння, види снарядів, калібр, кут їхнього проникнення в об'єкти чи ґрунт, а також кількість використаних снарядів) [4].

Забезпечення захисту осіб, які є учасниками огляду місця події в умовах воєнного стану, передбачає низку заходів.

По-перше, слідчі та експерти мають бути обладнані засобами індивідуального захисту, зокрема бронежилетами та шоломами.

По-друге, необхідно забезпечити охорону периметру силами військових або поліції, щоб уникнути ризику обстрілів чи інших загроз.

По-третє, варто проводити попередню розвідку місцевості для виявлення вибухових пристроїв.

Четвертий крок включає координацію з підрозділами Збройних сил для контролю безпеки в районі огляду.

П'ятим аспектом є оперативна евакуація постраждалих та учасників у разі виникнення небезпеки [5].

Воєнний стан суттєво впливає на криміналістичні методи огляду місця події, створюючи нові виклики для правоохоронних органів. Через постійні загрози та нестабільну ситуацію огляд проводиться в умовах підвищеного ризику для життя учасників, що потребує швидкої адаптації методик та використання сучасних технологій.

Фіксація масштабних руйнувань і масових поховань вимагає ретельної координації між різними службами та спеціалізованого технічного обладнання. Воєнні дії також ускладнюють збереження доказової бази, необхідної як для національних судів, так і для Міжнародного кримінального суду. У перспективі, вдосконалення методів огляду місця події та їхня адаптація до умов війни сприятиме підвищенню ефективності розслідувань і притягненню винних до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бідняк Г., Воліков Т., Гаркуша А., Плетенець В., Приловський В., Санакоєв Д., Єфімов М. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Одеса. Видавництво «Юридика». 2023. 40 с. (дата звернення: 03.10.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.10.2024).

3. Матюшкова Т. П. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 25 листоп. 2022 р.). МВС України, Донец. держ. ун-т внутр. справ. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 126-131. (дата звернення: 03.10.2024).

4. Степанюк Р.Л., Гусєва В.О., Кікінчук В.В. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т

внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. 388 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37382557-3aef-447b-828e-2dbede15825b/content> (дата звернення: 03.10.2024).

5. Плетенець В. Забезпечення безпеки учасників та сторонніх осіб як умова проведення слідчих (розшукових) дій. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13397/1/286.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

СІОРДІЯ Лоріта

студентка гр. 212/23-(П)-К

*Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна.*

Науковий керівник:

ОДИНЦОВА Олена

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент, м. Кропивницький, Україна.*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим за проступками та необережними нетяжкими злочинами у певних умовах є ефективною альтернативою застосуванню щодо винного репресивних заходів з боку держави, яка є вигідною для всіх учасників конфлікту.

По-перше, позиція потерпілого є ключовою і він має можливість одержати відшкодування завданих йому збитків або усунення заподіяної йому шкоди від кримінального правопорушення.

По-друге, особа, які вчинила проступок чи необережний нетяжкий злочин, уникає негативних наслідків, пов'язаних з кримінальною відповідальністю, і зокрема вважається такою, що не має судимість одразу після набуття чинності відповідною ухвалою суду.

Для держави цей підхід до вирішення конфлікту є ефективним, тому що дозволяє досягти цілей кримінального законодавства з мінімальними витратами ресурсів [1], оскільки значно зменшує навантаження на кримінальну юстицію, яка може зосередитися на більш суспільно небезпечних злочинах.

Проте в умовах воєнного стану, запровадженого з початком широкомасштабного вторгнення РФ на територію України, сфера дії ст. 46 КК України (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим) по суті було звужено у зв'язку із наступними обставинами.

3 березня 2022 року було прийнято Закон України № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення

відповідальності за мародерство» (далі – Закон № 2117-IX), яким було доповнено низку кримінальних правопорушень проти власності: ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 191 КК України особливо кваліфікуючими ознаками «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [2].

Практика застосування положень зазначеного Закону України склалась таким чином, що з моменту набуття ним чинності 7 березня 2022 року за всіма фактами крадіжок, що вчиняються на території відносно мирних населених пунктів і ніяк не пов'язані з воєнним станом, відкриваються кримінальні провадження саме за ч. 4 ст. 185 КК України. Під не пов'язаними з воєнним станом крадіжками ми маємо на увазі посягання на власність, предметом яких не є гуманітарна допомога чи кошти, що збиралися, нібито для потреб Збройних сил України або для постраждалих внаслідок збройної агресії.

Тобто дії, наприклад, крадіжка у супермаркеті двох вакуумних упаковок свинячого ошийка охолодженого «Лембергміт», вагою 3 685 кг, вартістю 651 гривні 48 копійок, до набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» мала б кваліфікувались як проступок за ч. 1 ст. 185 КК України. Але з 7 березня 2022 року такі дії кваліфікуються за ч. 4 ст. 185 КК України як тяжкий злочин [3].

Після набуття чинності Закону України від 18.07.2024 року № 3886-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» [4] збільшився мінімальний розмір майнової шкоди для кримінально караної крадіжки до двох неоподаткованих мінімумів доходів громадян, але практика кваліфікації всіх крадіжок за ч. 4 ст. 185 КК України зберіглася.

Відповідно за дії, кваліфіковані за ч. 4 ст. 185 КК України, вчинювані у відносно мирних населених пунктах і ніяк не пов'язані з воєнним станом, застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у порядку ст. 46 КК України виключене, оскільки вони набувають юридичної оцінки як умисні тяжкі злочини. Не можливе і застосування угоди про примирення винного з потерпілим за ч. 4 ст. 185 КК.

Як зазначається в науковій літературі [5, С. 25; 6, С. 123-124], за кримінальними провадженнями, відкритими за фактами крадіжок, вчиненими без використання умов воєнного стану, суди не призначають винним занадто суворе покарання, передбачене ч. 4 ст. 185 КК.

Зазвичай, суди, затверджують угоди про визнання винуватості, а далі призначають штрафи в порядку ст. 69 КК України або ж узгоджене покарання у вигляді позбавлення волі, від відбування якого винна особа потім звільняється на підставі ст. ст. 75-76 КК України.

Дослідниками обґрунтовується пропозиція замінити формулювання кваліфікуючої ознаки кримінальних правопорушень проти власності з «в умовах

воєнного або надзвичайного стану» на словосполучення «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» [6, С. 125].

На нашу думку, зміна формулювання була б доречною, оскільки враховувала б специфіку та ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти власності, вчинюваних і невчинюваних з використанням умов воєнного стану.

Очевидно, що крадіжки, для вчинення яких винні особи не використовують умови воєнного стану, мають меншу суспільну небезпеку ніж аналогічні дії, що використовують умови воєнного стану, і нічим не відрізняються від дій, які кваліфікувались за ч. 1 ст. 185 КК України до набуття чинності Закону України № 2117-IX. Саме тому суди дуже часто застосовують ст. ст. 69, 75-76 КК України за такими фактами.

На нашу думку, доречним з точки зору економії кримінальної репресії та оперативного захисту інтересів потерпілого було б і застосування за такими фактами інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, як це було до набуття чинності Закону України № 2117-IX.

Доречність застосування ст. 46 КК України за крадіжками, вчиненими без використання умов воєнного стану, могла б, на нашу думку, слугувати додатковим аргументом на користь коригування у ст. 185 КК України особливо кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ісраєлян А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: дис. ... д-ра філософії: Одеса, 2022. 186 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/8342bc3e-60f6-4098-864b-e85cba677008>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 27.10.2024 року)
3. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 11 січня 2023 року у справі № 308/15579/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108336871>
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів : Закон України від 18.07.2024 року № 3886-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3886-20#n8> (дата звернення: 27.10.2024 року)
5. Бондаренко М. С. Учинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як ознака, що кваліфікує злочин. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 410 с.

6. Мовчан Р.О. Воєнні новели Кримінального кодексу України, правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія: Київ, 2022. 244 с.

ЦИПА Сергій

аспірант 2 курсу ОНП «Право»

Донецького державного університету

внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник:

КОВАЛЬОВА Ольга

декан факультету № 1

Донецького державного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Пріоритетною проблемою будь-якої сучасної правової держави є захист прав, свобод та законних інтересів особи, у тому числі і потерпілого від кримінального правопорушення.

Незважаючи на те, що потерпілий в кримінальному провадженні наділений відповідними правами, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), однак на практиці в умовах сучасних реалій існує низка проблем, які потребують вирішення задля забезпечення гарантій дотримання прав потерпілих, особливо в період воєнного стану.

Так, окрім права на реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, потерпілий, зокрема, може подавати докази, брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі, отримувати копії матеріалів кримінального провадження [2].

В свою чергу, станом на сьогоднішній день увага держави зосереджена на імплементації та реалізації міжнародних стандартів дотримання прав потерпілих, що є надзвичайно важливим в умовах воєнного стану.

Зокрема, 24 березня 2021 року указом Президента України № 119/2021 було затверджено Національну стратегію у сфері прав людини (далі – Національна стратегія), де в ч.1 § 1 визначено стратегічну ціль – право на життя кожної людини в Україні, що «перебуває під ефективною охороною та правовим захистом держави; функціонують ефективні механізми відшкодування шкоди та притягнення до юридичної відповідальності за порушення права на життя» [2].

Проблеми, на вирішення яких спрямований вищевказаний стратегічний напрям є, зокрема, неефективне розслідування кримінальних правопорушень, що спричинили смерть людини, порушення права на життя внаслідок збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ), дій збройних формувань та окупаційної адміністрації РФ, непропорційне використання сили та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів; збільшення незаконного обігу зброї тощо.

Для вирішення існуючих проблем Україною визначені завдання, серед яких, зокрема, створення ефективної системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти життя людини; посилення спроможності органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо розслідування випадків смерті, зокрема тих, що сталися внаслідок збройної агресії РФ; запровадження компенсаційних механізмів за неефективне розслідування кримінальних правопорушень проти життя людини; вжиття заходів для захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією РФ тощо.

Результатом впровадження міжнародних стандартів у сфері прав людини мають стати забезпечення належних гарантій охорони та захисту права на життя; функціонування ефективної системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти життя людини; функціонування ефективних засобів юридичного захисту та компенсаційних механізмів за порушення права на життя; забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень проти життя людини та можливість відшкодування шкоди, завданої внаслідок неефективного розслідування таких кримінальних правопорушень; забезпечення імплементації положень Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни щодо захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту [3].

Саме з 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення країни агресора в Україну виникли нові нетипові виклики у сфері захисту прав потерпілих у кримінальному провадженні. З метою реалізації нових завдань було розроблено «Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування міжнародних злочинів на 2023-2025 роки», затверджений Генеральним прокурором 15 вересня 2023 року (далі – Стратегічний план), відповідно до якого Офіс Генерального Прокурора (далі – ОГП) забезпечить ефективне розслідування та притягнення до відповідальності за діяння, що мали місце на території України з 2014 року та можуть становити злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та/або злочин геноциду [4]. В свою чергу пункт 1.3. стратегічних цілей і завдань Стратегічного плану передбачає ініціювання прийняття змін до законодавства, яке забезпечує ефективне кримінальне переслідування за міжнародні злочини.

Для вирішення зазначених завдань, з метою забезпечення ефективності розслідування міжнародних злочинів в умовах воєнного стану, 21 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС).

Закон про ратифікацію Римського статуту МКС та поправок до нього набуде чинності лише одночасно із внесеним 15 серпня Президентом Законопроекту «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстраційний №11484 від 15.08.2024 року). Останній є важливим імплементаційним законом, від ухвалення якого залежить не тільки набуття чинності ратифікаційного закону, але і передбачає низку важливих положень,

серед яких – відповідальність командирів, шляхом доповнення Кримінального кодексу України статтею 31-1 і злочини проти людяності шляхом доповнення Кримінального кодексу України статтею 442-1 [5].

Імплементация Римського статуту дозволить здійснювати відкритий формат слухань із певними виключеннями, в інтересах в першу чергу потерпілих, а також свідків та обвинувачених. Потерпілі мають право на внесення подання Палаті попереднього провадження відповідно до Правил процедури та доказування, а також користуються можливістю надавати Суду свої зауваження, користуватися допомогою представників.

В свою чергу, проведення розслідування воєнних злочинів, злочинів геноциду та злочинів проти людяності групою прокурорів МКС потребує деталізації в законодавстві України прав потерпілих, які мають бути ґрунтовно обізнані щодо свого статусу.

Отже, зважаючи на виклики сучасності, пов'язані з воєнним станом в Україні, трансформація кримінального законодавства є вкрай необхідною для належного забезпечення прав потерпілого, ефективного розслідування і забезпечення встановлення та притягнення винних осіб до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 11.10.2024).

2. Указ Президента України 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021> (дата звернення 11.10.2024).

3. Ахтирська Н.М. Права потерпілих у кримінальному провадженні: виклики та державна стратегія удосконалення правового статусу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 80. С. 116-123.

4. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування міжнародних злочинів на 2023-2025 роки, затверджений Генеральним прокурором 15 вересня 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki> (дата звернення 11.10.2024).

5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього, реєстраційний №11484 від 15.08.2024 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/bfbe94ae-f739-4641-a06e-d5f59b38b69b> (дата звернення 11.10.2024).

Буга Володимир

*професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін факультету №2
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

Полтавець Андрій

*доцент кафедри державно-правових
дисциплін та безпеки
життєдіяльності Криворізького
навчально-наукового інституту
Донецького державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Системний аналіз теоретичних напрацювань свідчить про те, що важливість вивчення досвіду зарубіжних країн зумовлена не лише подібністю соціально-економічної, географічної, релігійної, демографічної та культурологічної обстановки, а й детермінованістю однаковими соціально-економічними чинниками і схожими недоліками в організації та запобігання правопорушенням.

Загалом у європейських країнах структура державного механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері будівництва містить три основні компоненти, а саме: нормативна база будівельної галузі; система нагляду та контролю виконання будівельного законодавства; система оцінювання відповідності об'єктів і суб'єктів регулювання вимогам будівельного законодавства.

Система планування будівництва в країнах-учасниках ЄС є ієрархічною, ретельно законодавчо регламентованою актами різної юридичної сили (директиви, постанови, програмне сприяння ЄС, закони на федеральному регіональному рівні, насамперед будівельні кодекси), забезпеченою адміністративним інструментарієм (Європейська програма з розвитку інфраструктури (EUREK), федеральні, регіональні, місцеві плани використання територій і плани забудови та планування на рівні громад) та такою, що здійснюється відповідно до певної адміністративної процедури, коли рішення ухвалюється місцевими органами та зборами об'єднання після численних громадських слухань щодо дотримання заходів безпечності й екологічності.

Наприклад, будівельне право *Іспанії* є складовою як адміністративного, так і цивільного права, включає в себе сукупність питань, пов'язаних із процесом будівництва та самі будівельні правила, що регулюють форми цього процесу і розв'язання адміністративних процедур у сфері будівництва.

Безпосередньо адміністративно-правова складова будівельного права

Іспанії визначається адміністративно-правовими нормами, що визначають правила експлуатування та якість будівельних матеріалів об'єкта будівництва, вимоги щодо дизайну вікон, дверей, несучих стін і перекриття, зовнішньої естетичної форми будівель, присутні кошторисні обмеження щодо фінансування будівництва, які обмежують марнотратство будівництва комунальних будівель. Однак у законодавстві Іспанії, як і в більшості інших країн Європи, порушення в галузі будівництва вважаються кримінальними проступками і передбачають кримінальну відповідальність.

Будівельне законодавство Німеччини відрізняється високим ступенем деталізації. На федеральному рівні застосовується єдиний для всієї країни Федеральний будівельний кодекс, що охоплює такі аспекти будівельної діяльності, як землекористування та право власності. На регіональному рівні застосовуються будівельні норми суб'єктів федерації, що базуються на модельних нормах [1, с. 40; 2, с. 47].

Відповідно до Будівельного Кодексу Німеччини (BauGB) проекти планів використання та забудови території обов'язково виносяться на громадське обговорення, під час якого мешканці протягом місяця мають право подати свої зауваження і пропозиції. На підставі публічної думки виконавчий орган муніципалітету зобов'язаний підготувати підсумковий звіт, який передає представницькому органу громади для подальшого затвердження. Резолюції громадських обговорень є підставою для обов'язкового внесення змін у проекти планів забудови [3, с.172].

Будівельне законодавство *Великої Британії* складається з двох компонентів: статутного нормативно-правового акта, виданого законодавчим органом влади, та статутного регламенту, створеного виконавчим органом влади. Приклад першого компоненту – це закони про будівництво, що мають назву Будівельний акт. У межах території кожного суб'єкта діє свій (наприклад, Building Act у Шотландії). Другий компонент – Будівельний регламент, що є законодавчим актом уповноваженого органу виконавчої влади, в якому викладені будівельні норми та правила. В Англії та Уельсі такими документами є Building Regulations від 2000 року [4, с. 337; 5, с. 47–48]. Регламентуючу роль у будівництві виконує система практичних кодексів, розроблювальних Британським інститутом стандартів [6].

Конкретизація положень законодавства здійснюється на рівні місцевого нормотворення. Так, у Вестмінстері діє місцевий Кодекс будівельної практики (Code of Construction Practice – Westminster City Council), розроблений самоврядним органом одного із районів Лондона для моніторингу, контролю, управління та забезпечення нормативних приписів для інфраструктурних проектів. Цей Кодекс встановлює обов'язкові для розробника та підрядника стандарти та процедури, в тому числі режим будівельних робіт, що спричиняють незручності мешканцям близько розміщених будинків, а також мінімальні стандарти і порядок управління для зменшення шкідливого впливу проектів будівництва. Акт охоплює регулювання кваліфікаційних вимог до працівників у будівництві. Зобов'язує підрядника разом з субпідрядником працевлаштувати не менше 10% місцевого населення від персоналу, залученого до будівництва. Окрема увага приділяється розміру плати за додаткові

адміністративні послуги, наприклад, консультування на предмет відповідності екологічному законодавству, розгляд скарг, зміна руху транспорту.

У 1998 році розпочалася масштабна реформа органів управління фінансовим ринком. Зміст реформи – створення єдиного органу – Управління фінансового регулювання і нагляду (Financial Services Authority, FSA), відповідального за регулювання і нагляд за діяльністю всіх інвестиційних компаній, які здійснюють свою діяльність на території Великої Британії [7]. Так, з-поміж іншого на FSA покладено:

- ліцензування і здійснення пруденційного нагляду за страховими й інвестиційними компаніями, будівельними товариствами, кредитними спілками;

- нагляд за фінансовими ринками;

- консультування у даних сферах.

Надалі упродовж 2001–2005 років FSA були передані функції таких організацій:

- 1) Ради по цінних паперах та інвестиціях (Securities and Investment Board, SIB);

- 2) Організації по регулюванню керуючими інвестиціями (Investment Management Regulatory Organization, IMRO);

- 3) Управління по приватних інвестиціях (Personal Investment Authority, PIA);

- 4) Комісії по будівельних товариствах (Building Societies Commission) [8; 9].

Нині FSA наділене досить широкими можливостями здійснення регулювання у своїй сфері діяльності. Воно має право деталізувати нормативно закріплені загальні норми здійснення нагляду, ухвалювати різного роду керівні вказівки установам, тлумачити законодавство, проводити в життя норми права. Такий режим дозволяє FSA приймати більш виважені рішення, бути гнучким і чутливим до змін у будівельній, інвестиційній та інших пов'язаних сферах.

Таким чином, з огляду на процеси глобалізації в межах світового економічного простору проаналізовані особливості зарубіжного контролю та нагляду у сфері будівництва, позаяк такий контроль організований по-різному. Спільним є те, що в більшості західноєвропейських країн і США постійно здійснюють підвищення кваліфікації працівників контрольно-ревізійних та інших наглядових органів, розробляють і втілюють у життя нові методики здійснення адміністративного провадження, вивчають нові способи вчинення правопорушень, аналізують та узагальнюють провадження, а результати таких узагальнень доводять до відома практичних працівників. Крім цього, значну увагу приділяють виявленню причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень (зокрема, у Бельгії, Франції, Данії, Канаді функціонують окремі підрозділи, основним завданням яких є виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень, у тому числі у сфері будівництва).

В Україні реформування правоохоронних та інших контрольно-ревізійних органів призвело до суттєвого оновлення кадрового ресурсу. Стаж поліцейських, інспекторів та ревізорів у сфері будівництва здебільшого не перевищує п'яти або десяти років. Таким чином, менш досвідчені працівники

потребують постійного посиленого контролю та уваги з наданням практичної допомоги, відповідних роз'яснень. У тому числі вирішення потребує питання адаптації молодих фахівців та оволодіння ними професійною майстерністю з відновленням досить ефективного інституту наставництва.

При подальшому оновленні вітчизняного законодавства та реформуванні правоохоронної системи доцільно виважено поєднувати перевірені практикою і достатньо ефективні вітчизняні надбання зі стандартами, закріпленими у правових системах зарубіжних країн, позаяк повністю перенести досвід організації і діяльності контрольних служб зарубіжних країн в українське законодавство неможливо, але знання шляху, яким іде розвиток контролю та нагляду у сфері будівництва в цих країнах, вивчення їх досягнень і помилок допомагає нам на шляху до створення зразкової системи правоохоронних та контрольно-ревізійних суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Дубінін Д. В., Сурганова А. І. Гармонізація національного будівельного законодавства з європейськими нормами досвід Німеччини. *Сучасні проблеми технічного регулювання у будівництві*: зб. наук. праць. Київ: КНУБА, 2015. Вип. 1. С. 38–42.
2. Куспляк Г. Зарубіжний досвід застосування механізмів управління в капітальному будівництві. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2019. Вип. 25. С. 42–51.
3. Околович М. Є. Адміністративно-правове регулювання містобудівної діяльності органами місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2018. 258 с.
4. Олюха В. Г. Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва у сучасній Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2015. 473 с.
5. Куспляк Г. Зарубіжний досвід застосування механізмів управління в капітальному будівництві. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2019. Вип. 25. С. 42–51.
6. Непомнящий О. М., Митропан Т. К. Зарубіжний досвід управління ризиками в системі закупівель товарів, робіт та послуг у сфері будівництва. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 1–2. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2018_6_1-2_7.
7. Тригуб О. Розвиток фінансового сектору Великої Британії в умовах Brexit: початок нової епохи. *Експертна платформа*. 2020. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0140.html.
8. Financial Stability Board (2019). *Global systemically important financial institutions*. URL: <https://www.fsb.org/2019/11/2019-list-of-global-systemically-important-banks-g-sibs/>
9. Руденко Ю. М., Токар В. В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.

Шлега Денис
*аспірант кафедри адміністративно-
правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету
внутрішніх справ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної збройної агресії основний важіль участі в оборонних заходах був покладений на переважну частину наявних сил і засобів Національної гвардії України. До виконання завдань було залучено як підрозділи оперативного та спеціального призначення, так і сили, відповідальні за охорону громадського порядку, а також новосформовані стрілецькі підрозділи в складі бойових бригад, основу яких становили мобілізовані громадяни.

Звернемо увагу на те, що нині, Національна гвардія України із правоохоронними функціями і широким спектром завдань, не інтегрована в систему проактивного управління безпековими ризиками. Така ситуація становить особливу загрозу в умовах воєнного стану, коли питання публічної безпеки, контролю за дотриманням правопорядку та оперативного реагування на правопорушення мають вирішальне значення для стабільності в державі. Однією з ключових проблем є обмежена аналітична складова діяльності Національної гвардії України. У структурі формування відсутні підрозділи, що системно здійснюють аналіз безпекових викликів на основі актуальної інформації. Зазначене суттєво ускладнює процес прийняття ефективних управлінських рішень і не дає змоги завчасно запобігати виникненню кризових ситуацій [1]. Незважаючи на значний потенціал, превентивна діяльність Національної гвардії України реалізується переважно реактивно, а не проактивно. Це означає, що гвардійці здебільшого залучаються до усунення вже наявних загроз, а не до їх запобігання. Такий підхід є малоефективним у сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем латентної злочинності, зростанням соціального напруження та поширенням неконтрольованої інформації [2]. Нормативно-правова регламентація функцій Національної гвардії України у низці сфер залишається або нечіткою, або фрагментарною. Це стосується, зокрема, участі у забезпеченні публічної безпеки під час масових заходів, реагування на надзвичайні ситуації в тилу, а також взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Відсутність системного нормативного підґрунтя ускладнює реалізацію законних повноважень Національною гвардією України та створює передумови для правової невизначеності [3].

Окрім цього, підкреслюючи важливість концептуального розуміння окресленої проблеми, Є. Ю. Семенко, Є. О. Каплун, С. О. Каплун стверджують, що в умовах відсічі повномасштабній агресії росії проти України Національна гвардія України не має інформаційно-аналітичної системи, яка б забезпечувала ефективне прийняття рішень щодо матеріально-технічного забезпечення

Національної гвардії України з використанням усіх необхідних джерел інформації. Створення необхідного середовища функціонування інформаційно-аналітичної системи матеріально-технічного забезпечення Національної гвардії України передбачає врахування двох типів ієрархічної взаємодії між об'єктами – агрегації та зв'язків. Онтологія процесів матеріально-технічного забезпечення Національної гвардії України є науковометодичною основою розробки методики формування архітектури інформаційно-аналітичної системи підтримки та прийняття рішень щодо матеріально-технічного забезпечення Національної гвардії України [4, с. 129–130].

З метою усунення окреслених проблем, доцільним є запровадження комплексного підходу до інтеграції Національної гвардії України у систему управління безпековими ризиками, який передбачає: 1) створення аналітичних центрів на базі частин та підрозділів Національної гвардії України; 2) нормативно-правове врегулювання функцій з аналітики та прогнозування ризиків; 3) впровадження стандартів проактивного реагування та системної взаємодії з іншими силовими структурами; 4) організацію професійної підготовки особового складу за напрямками стратегічного планування та аналізу безпеки; 5) посилення законодавчої чіткості щодо повноважень Національної гвардії України у кризових ситуаціях.

Інтеграція Національної гвардії України в систему проактивного управління безпековими ризиками – це не лише вимога часу, а й необхідна умова для підвищення ефективності державної безпекової політики в умовах війни та постійних внутрішніх загроз [5, с. 22].

Як слушно зазначає В. С. Рябошапки, ефективність функціонування Національної гвардії України значною мірою залежить від системного підходу до стратегічного планування, який має враховувати актуальні загрози, рівень підготовки особового складу та логістику [6, с. 37]. У зв'язку з цим, а також враховуючи вищевикладене, на нашу думку вже давно назріла потреба у впровадженні документів стратегічного рівня, зокрема: *Концепції розвитку Національної гвардії України (до 2030 р.)*.

У межах цієї Концепції доцільно передбачити: визначення місця та ролі Національної гвардії України в структурі сил сектору безпеки та оборони з урахуванням її унікального статусу; деталізацію повноважень та функцій підрозділів у воєнний час та у випадку надзвичайних ситуацій; розвиток аналітичної діяльності та превентивних функцій, зокрема у сфері боротьби з масовими заворушеннями, диверсіями та терористичними загрозами; формування доктрини партнерства з органами місцевого самоврядування та населенням у сфері публічної безпеки; удосконалення механізмів правового регулювання, що забезпечать прозорість діяльності та підзвітність суспільству.

Передбачається досягнення таких ключових результатів:

1. Формування єдиного правового середовища

Очікується, що буде створено уніфіковану та узгоджену нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність Національної гвардії України. Зазначене дозволить усунути колізії між законами та підзаконними актами, а також забезпечить стабільність правозастосовної практик.

2. Посилення демократичного контролю та прозорості

У результаті впровадження нових механізмів правового регулювання та підзвітності очікується зміцнення механізмів парламентського, громадського та внутрішньо-інституційного контролю. Своєю чергою Це сприятиме запобіганню зловживанням з боку службових осіб.

3. Підвищення ефективності реагування на загрози

Завдяки чітко прописаним процедурним регламентам і розмежуванню повноважень між підрозділами, очікується скорочення часу реагування на надзвичайні ситуації, загрози громадському порядку та інше. Водночас розвиток аналітичних функцій дасть змогу виявляти та нейтралізовувати загрози на етапі їх формування, що є ознакою ефективної системи безпеки.

4. Інтеграція у національну систему публічної безпеки

Результатом впровадження доктрини партнерства стане ефективна співпраця Національної гвардії України з іншими правоохоронними органами, а також органами місцевого самоврядування та громадськістю. Очікується, що підрозділи Національної гвардії України стануть повноцінними учасниками безпекових стратегій, особливо у тилкових і прикордонних районах.

5. Професійне зростання та кадрова стійкість

Удосконалення нормативної бази та чітке визначення повноважень сприятимуть зменшенню правової невизначеності в службовій діяльності особового складу. Це позитивно вплине на морально-психологічний клімат у підрозділах, знизить рівень професійного вигорання та сприятиме стабільності кадрового забезпечення.

Таким чином, створення Концепції розвитку Національної гвардії України дозволить забезпечити адаптацію її діяльності до реальних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Ковальов І. В., Волобуєв Р. В. Механізм синтезу інформаційно-аналітичного забезпечення Національної гвардії України в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Державне управління*. 2020. № 3 (5). С. 120–131.
2. Службово-бойова діяльність підрозділів Національної гвардії України: навчальний посібник / за ред. Р. С. Троцького. Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2024. 336 с.
3. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18/print>
4. Семенко Є. Ю., Каплун Є. О., Каплун С. О. Розвиток логістичного забезпечення Національної гвардії України на основі онтологічного підходу. *Чесць і закон*. 2023. № 3 (86). С. 123–130.
5. Скрипнюк О. В. Гібридні загрози та воєнний стан: виклики для системи національної безпеки. *Національна безпека і правопорядок*. 2023. № 4. С. 20–24.
6. Рябошапка В. С. Стратегічні засади трансформації сектору безпеки України. Київ: НІСД, 2021. 62 с.

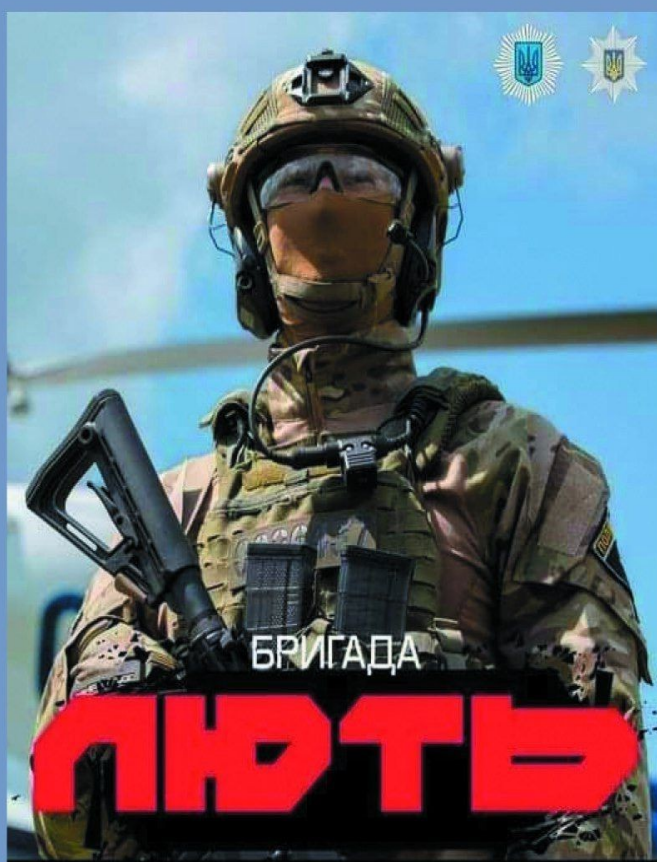
ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**«ПРИВАТНО – ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО – ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**

Збірник матеріалів
І Всеукраїнської науково – практичної конференції
18 жовтня 2024 року

м. Кропивницький



БРИГАДА

ЛЮТЬ

ПЕРЕТВОРИ СВОЮ ЛЮТЬ НА ЗБРОЮ



0800100020



**ГВАРДІЯ
НАСТУПУ**

